

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

EX.A

S.O.U

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951:43
FINANSDEPARTEMENTET

1944 ÅRS NYKTERHETSKOMMITTÉ

I

STATISTISKA UNDERSÖKNINGAR
KRING ALKOHOLFRÅGAN

STOCKHOLM

1951

Statens offentliga utredningar 1951

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd åt svensk filmproduktion. Beckman. 73 s. **Fi.**
2. Försvarets personaltjänst. Kihlström. 166 s. **Fö.**
3. Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Victor Petterson. 139 s. **K.**
4. Antagningen av medicine studerande m. fl. Kihlström. 123 s. **E.**
5. Förslag till naturskyddslag m. m. Hæggström. 212 s. **Jo.**
6. Näringslivets lokalisering. Appelberg, Uppsala. 245 s. **H.**
7. Principer för dyrtorsgrupperingen. Kihlström. 116 s. **C.**
8. Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. Norstedt. 304 s. **I.**
9. 1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutions- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befordringsväsendet. Svenska Tryckeriaktiebolaget. 332 s. **E.**
10. Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. Victor Petterson. 171 s., 3 pl. **K.**
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948 — juni 1950 jämte sakregister till delarna 1—10. Av K. Åmark. Idun. 338 s. **H.**
12. Promemoria med förslag till allmän verksstadga. Katalog och Tidskriftstryck. 68 s. **Ju.**
13. 1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. Marcus. 79 s. **Fi.**
14. Landsbygdslektrifieringens utbredning år 1950. Idun. 47 s. **K.**
15. Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barn tillsyn. Victor Petterson. 641 s., 6 pl. **S.**
16. Filmcensuren. Betänkande 1. Beckman. 95 s. **E.**
17. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. Beckman. 233 s. **I.**
18. Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. Norstedt. 77 s. **Fi.**
19. SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. Gummesson. 89 s. **I.**
20. Betänkande med förslag till ny ägofredslagstiftning. Beckman. 143 s. **Jo.**
21. Kejnekommissionens utredning. Norstedt. 313 s. **Ju.**
22. Förslag till sjömanslag m. m. Marcus. 106 s. **H.**
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 18. Utredning och förslag angående begravningshjälpförsäkring. Falun Nya Boktryckeri, Falun. 43 s. **S.**
24. Betänkande med förslag rörande utformningen av åtgärder för ökad skattefinansiering av kommunala investeringar. Beckman. 55 s. **Fi.**
25. Socialvårdskommitténs betänkande. 19. Utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag m. m. Kihlström. 55*, 443 s. **S.**
26. Vatten- och avloppsfrågan. Beckman. XIV, 597 s. **K.**
27. Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 1. Idun. 722 s. **H.**
28. Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 2. Bilagor. Idun. 549 s. **H.**
29. Skolöverstyrelsens organisation. Victor Petterson. 358 s. **E.**
30. Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. Marcus. 200 s. **Fi.**
31. Den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. Norstedt. 116 s. **Ju.**
32. Bränsle och kraft. Orientering rörande Sveriges energiförsörjning. Av K.-G. Ljungdahl. Gummesson. 73 s. **H.**
33. 1946 års kommitté för sjuksköterskeutbildningen. 2. Högre utbildning av sjuksköterskor m. m. 3. Specialutbildning av sjuksköterskor. Kihlström. 120 s. **I.**
34. Betänkande angående omorganisation av apoteksväsendet i riket m. m. Katalog och Tidskriftstryck. XVI, 680 s. **I.**
35. Den svenska byggnadsmaterialmarknaden. Produktion, distribution och prissättning av jord- och stenindustriens material. Av N. Tengvik. Svdsvenska Dagbladet, Malmö. 278 s. **S.**
36. Arkiv- och biblioteksfilmning. Appelberg, Uppsala. 114 s. **E.**
37. Universitetskanslersämbetets uppgifter och organisation m. m. Falu Nya Boktryckeri, Falun. 116 s. **E.**
38. Skor. Beckman. 347 s. **H.**
39. Betänkande angående producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk. Beckman. 120 s. **Jo.**
40. Förslag till lagstiftning om förbud mot bebyggelse m. m. inom vissa strandområden. Kihlström. 149 s., 4 karter. **Ju.**
41. Ungdomen möter samhället. Ungdomsvårdskommitténs slutbetänkande. Beckman. 223 s. **Ju.**
42. Betänkande med förslag till utlänningslag m. m. Sydsvenska Dagbladet, Malmö. 304 s. **Ju.**
43. 1944 års nykterhatskommitté. 1. Statistiska undersökningar kring alkoholfrågan. Appelberg, Uppsala. 348 s. **Fi.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ekklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951:43
FINANSDEPARTEMENTET

1944 ÅRS NYKTERHETSKOMMITTÉ

I

STATISTISKA UNDERSÖKNINGAR
KRING ALKOHOLFRÅGAN

UPPSALA 1952
APPELBERGS BOKTRYCKERI AB

STATISTISKA BOKSTÄLLERNA

STATISTISKA BOKSTÄLLERNA

STATISTISKA BOKSTÄLLERNA

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet	5
Avdelning I. Undersökningarnas ändamål, praktiska genomförande, representativitet m. m.	
Kap. 1. Översikt över de verkställda undersökningarna	7
Kap. 2. Närmare redogörelse för undersökningsarbetets bedrivande	11
Kap. 3. De större undersökningarnas representativitet	23
Avdelning II. Undersökningar om alkoholmissbruk och alkoholvanor samt om sambandet mellan alkoholvanor och vissa sociala förhållanden.	
Kap. 1. Alkoholmissbrukets omfattning	31
Kap. 2. Alkoholvanor	41
Kap. 3. Alkoholvanorna, sådana de återspeglas i inköpen hos systembolagen	61
Kap. 4. Sambandet mellan alkoholvanor och vissa sociala förhållanden	73
Kap. 5. Sambandet mellan alkoholbruk och förvärvande av könsjukdom	109
Avdelning III. Specialundersökning om ungdomens alkoholvanor och deras bakgrund samt om unga alkoholmissbrukare.	
Kap. 1. Ungdomens fördelning på alkoholvanegrupper, en översikt	125
Kap. 2. Den första spritdrycksförtäringen	149
Kap. 3. Intensitet och aktivitet i de ungas förtäringssvanor	158
Kap. 4. I vilka sammanhang förtär ungdomen sprit?	170
Kap. 5. Hemmiljöns betydelse för alkoholvanorna	180
Kap. 6. Fritidssvanor och alkoholvanor	187
Kap. 7. Anslutningen till nykterhetsföreningar bland de unga	202
Kap. 8. Ungdomar med motbok	210
Kap. 9. Unga alkoholmissbrukare	214
Kap. 10. Vanornas förändring vid flyttning	231
Kap. 11. Förändringen av de ungas alkoholvanor under de senaste decennierna	232
Avdelning IV. Det individuella restriktionssystemets praktiska tillämpning och verkningar i vissa avseenden.	
Kap. 1. Motboks innehav inom olika befolkningsgrupper	238
Kap. 2. Motbokstilldelningen	248

Kap. 3. Omfattningen av och orsaken till särskilt restriktiva åtgärder av systembolagen	255
Kap. 4. Uttagen på motböckerna	267
Kap. 5. Alkoholmissbrukarna och systembolaget	289

Avdelning V. Samvariationen mellan alkoholförsäljningen och beivrat fylleri i Sverige	294
--	------------

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

1944 års nykterhetskommitté får härmed överlämna redogörelse för vissa statistiska undersökningar kring alkoholfrågan, som kommittén låtit utföra efter särskilt medgivande och sedan 1947 års riksdag beviljat särskilda medel för ändamålet.

Vid planläggningen av kommitténs undersökningsarbete uppdrogs huvudlinjerna av en delegation bestående av kommitténs dåvarande ordförande, professor Sven Ingvar, ledamöterna, fil. dr Erik Englund och rektor Jalmar Furuskog, samt experten, numera expeditionschefen Henrik Klackenborg.

Från kommitténs kansli medverkade fil. lic. Åke Elmér och dåvarande aktuarien i socialstyrelsen, numera försäkringsdirektör Gunnar Nelker. Den senare har lett undersökningarna och utarbetat föreliggande redogörelse. Han har därvid under olika perioder biträttats av numera amanuensen Karl Erik Friberg och dåvarande statistikern hos AB Stockholmssystemet, fru Marja Björk, samt för specialundersökningen i avd. V av förste assistenten vid statistiska institutionen vid Uppsala universitet, Rolf Frankenberg, vilken utfört den statistiska bearbetning, som redovisas i detta avsnitt. Redogörelsen har i sin helhet granskats och godkänts av kommittén.

Vissa uppgifter från undersökningarna har tidigare publicerats av 1946 års alkoholistvårdsutredning (SOU 1948: 23) och av ungdomsvårdskommittén i dess slutbetänkande (SOU 1951: 41). Ungdomsvårdskommittén har fått fritt förfoga över materialet i den mån detta berör andra förhållanden än alkoholfrågan.

Samtidigt med denna volym överlämnas redogörelse för en av laborator Leonard Goldberg på kommitténs uppdrag utförd undersökning rörande verkningarna på den mänskliga organismen av maldrycker med olika alkoholhalt (SOU 1951: 44).

Stockholm den 30 september 1951.

För 1944 års nykterhetskommitté.

G. Danielson

/ *Gunnar Nelker*

AVDELNING I

UNDERSÖKNINGARNAS ÄNDAMÅL, PRAKTISKA GENOMFÖRANDE OCH REPRESENTATIVITET M. M.

Kap. 1. Översikt över de verkställda undersökningarna

Vid planläggningen av sitt utredningsarbete utgick 1944 års nykterhetskommitté ifrån, att underlaget för dess ståndpunktstagande borde vara en allmän undersökning om alkoholbrukets verkningar i vårt land. I en sådan undersökning intar frågan om alkoholvanornas karaktär och omfattning en framträdande plats. I den föreliggande volymen har sammanställts resultaten av de undersökningar, som kommittén verkställt i syfte att belysa alkoholvanorna och deras samband med olika sociala förhållanden. I nära samband härmed står den undersökning, som gjorts beträffande restriktionssystemets praktiska tillämpning och dess verkningar i vissa avseenden. Vidare ingår i denna volym redogörelser för ett par statistiska specialundersökningar till belysning av mera begränsade frågeställningar.

Intervjuundersökning genom Svenska Gallup Institutet AB

Redan på ett tidigt stadium planerade kommittén att utnyttja det hos systembolag och sociala nämnder befintliga materialet för en undersökning om alkoholvanorna och deras samband med olika sociala förhållanden. Det ansågs emellertid att man icke härigenom skulle kunna erhålla uppgifter om konsumtionens närmare utformning, till exempel om antalet förtäringstillfällen och om omfattningen av restaurangförtäring. Enda utvägen att få uppgifter rörande dylika för kommitténs arbete centrala frågor ansågs vara att företaga en direkt intervjuundersökning. Kommittén uppdrog åt Svenska Gallup Institutet AB att utföra en intervjuundersökning. Den kombinerades med andra undersökningar, som Gallupinstitutet rutinemässigt verkställer, varför de frågor, som på kommitténs uppdrag ställdes till de intervjuade, ingick såsom en del av ett frågeformulär omfattande ett större antal frågor. Kommittén bedömde det vara av betydelse att inte frågorna om alkoholvanorna fick en alltför dominerande plats i intervjuerna. Gallupinstitutets urval består av cirka 2.500 personer över 20 år. Genom att kommitténs frågor medtogs vid två s. k. galluprundor, omfattar materialet totalt cirka 5.000 intervjuer. Undersökningen utfördes år 1947 under tiden 18/5 t. o. m. 31/5 samt 16/6 t. o. m. 30/6.

Undersökningen om alkoholvanor och alkoholskador

En undersökning angående alkoholvanornas omfattning och sambandet mellan alkoholvanor och olika sociala förhållanden har kommittén ansett nödvändig. Den skulle utgöra den grundläggande allmänna utredning om alkoholbrukets olika verkningar i vårt land, som kommittén ansett sig ha behov av för att belysa av vilken storleksordning alkoholproblemet för närvarande är, i vilken växelverkan alkoholens skadegörelse står till andra sociala företeelser och vilka möjligheter samhället äger att genom olika ingripanden påverka utvecklingen. Den avser dessutom att belysa restriktionssystemets verkningar och praktiska tillämpning samt att ge hållpunkter för ett närmare bedömande av bakgrunden till ungdomens alkoholvanor. Med hänsyn till sin uppgift torde denna undersökning kunna uppdelas på flera smärre undersökningar, här nämnda med beteckningarna a)—e).

a) Inventering av det kända alkoholmissbrukets omfattning och utbredning inom olika befolkningsgrupper

För ett urval ur materialet till 1945 års folkräkning, vilket erhållits genom att folkräkningens s. k. bottensampling utnyttjats, inhämtades uppgifter från systembolag och nykterhetsnämnder beträffande de av undersökningen omfattade personernas skötsamhet i nykterhetsavseende. Förteckning över de personer som ingick i folkräkningens bottensampling, vilken omfattade cirka 135.000 personer, eller cirka 2 % av totalbefolkningen, ställdes till kommitténs förfogande. Kommittén tog avskrifter av namnuppgifter och vissa andra data beträffande de cirka 110.000 personer i detta material, som vid folkräkningstillfället var över 15 år, d. v. s. födda 1930 eller tidigare. Genom urvalsmetoden vid framtagandet av bottensamplingen erhöles uppgifterna ordnade kommunvis. De sålunda samlade förteckningarna överlämnades till resp. systembolag för lämnande av vissa uppgifter. Systembolagen hade alltså att slå de i urvalet upptagna personerna i sina register och undersöka, huruvida anmärkningar i något avseende förelåg mot deras skötsamhet. Det bör här observeras, att systembolagen har uppgifter om anhållanden för fylleri, avdömda fylleriförseelser, brott begångna under alkoholpåverkan m. m., varför det bästa grundmaterialet för en karakteristik av en persons skötsamhet torde finnas hos systembolaget. För de personer, mot vilka anmärkningar förelåg, inhämtades genom systembolagets försorg ytterligare uppgifter från nykterhetsnämnden varefter systembolag och nykterhetsnämnd i samråd skulle verkställa en klassificering av dessa personer, enligt vad som närmare framgår av kapitlet om alkoholmissbrukets omfattning. Ur folkräkningens uppgiftsmaterial överfördes direkt de för hålkortsbearbetning kodifierade uppgifterna om kön, ålder, civilstånd, familjeställning, yrke, inkomst etc., varigenom en utförlig bearbetning av materialet möjliggjordes och systembolagens uppgiftslämnande kunde begränsas betydligt.

Bottensamplingen omfattade som nämnts cirka 2 % av totalbefolkningen. Den utvaldes genom att ur de förteckningar, som upprättades över tolvtedelssamplingen (innehållande alla personer tillhörande hushåll vars äldste medlem var född i juli månad), plockades vart fjärde blad. Rent teoretiskt borde alltså bottensamplingen kommit att innehålla en fyrtioåttondel av totalbefolkningen. Av olika skäl har urvalet emellertid blivit något mindre och kommitténs material utgjorde

$\frac{1}{50.21}$ av totalfolkmängden i motsvarande ålder. Urvalet kan emellertid bedömas

vara representativt, och de små avvikelser från en fullständig representativitet, som förekommer, kan inte tillmätas någon praktisk betydelse. För en närmare redogörelse för folkräkningen hänvisas till de publikationer som i serien Sveriges officiella statistik utgivits om densamma: Folkräkningen den 31 december 1945 del I—VIII. Bottensamplingsens representativitet behandlas i del VIII, 1 och 2.

b) Ett ingående studium av den vuxna, manliga befolkningens alkoholvanor med ledning av anteckningarna hos systembolagen

För den del av urvalet ur folkräkningen som avser män över 25 år har inhämtats utförliga uppgifter från systembolagen om innehav av motbok m. m. samt om inköpens storlek under ett par år. Beträffande de personer, som icke kunde återfinnas i systembolagens register, d. v. s. sådana, som aldrig sökt motbok eller icke av annan anledning blivit föremål för anteckning, har systembolagen uppmanats att göra en närmare undersökning genom anlitande av sina kommunombud eller vederbörande kommunala nykterhetsnämnd. Det ansågs nämligen önskvärt att kunna indela den del av befolkningen, som icke var belastad med nykterhetsanmärkningar, i grupper allt efter om vederbörande beräknas förtära mycket eller litet alkohol eller ingen alkohol alls. Undersökningen i denna del har resultatmässigt samordnats med gallupundersökningen och den i det följande beskrivna ungdomsundersökningen, varigenom en relativt fullständig överblick över befolkningens alkoholvanor synes ha erhållits. Vissa uppgifter till ledning för bedömningen av kvinnornas alkoholvanor kan även erhållas från systembolagen, då ogifta kvinnor normalt kan tilldelas motbok.

c) Undersökning angående sambandet mellan alkoholvanor och vissa andra sociala företeelser

Genom den i avsnittet b) härovan redovisade undersökningen har en klassificering med hänsyn till alkoholvana kunnat ske av de av undersökningen omfattade män, som är över 25 år, allt ifrån mycket grova missbrukare till absolutister. I folkräkningen medtogs vissa uppgifter av även social betydelse (till exempel barnantal, inkomst, förmögenhet, arbetslöshet, sjukdom m. m.), vilka uppgifter kommittén utnyttjat. Vidare har för de i undersökningen ingående männen över 25 år inhämtats uppgifter ur det hos fångvårdsstyrelsen förda straffregistret beträffande begångna brott samt ur de hos kommunerna förda socialregistren beträffande åtgärder av fattigvårdsstyrelse, barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd. Man har alltså fått möjlighet att dels undersöka frekvensen av »sociala» anmärkningar, dels vissa ur samhällets synpunkt önskvärda beteenden inom de konstruerade alkoholvanegrupperna.

d) Intervjuundersökning till belysning av ungdomens alkoholvanor och deras bakgrund

Beträffande den yngsta befolkningen står uppgifter till ledning för en karakteristik av alkoholvanorna inte att erhålla från systembolagen. Först vid en mera mogen ålder (för ogifta i regel 25 år) brukar motbok kunna erhållas. Det

är från den åldern systembolagens registermaterial börjar få ett värde. En s. k. gallupundersökning av den typ som nämnts här ovan och företagen enligt den för opinionsundersökningar gängse rutinen skulle bli alltför schematisk för att kunna ge den fullständiga bild över ungdomens alkoholvanor, som kommittén ansåg vara erforderlig mot bakgrunden av den stora betydelse kännedomen om ungdomens alkoholvanor har för en bedömning av hela nykterhetsfrågans aktuella läge. En särskilt ingående undersökning ansågs vara av så mycket större betydelse, som frågan om just ungdomsfylleriets starka tendens att öka spelade en mycket stor roll i de debatter, som föregick statsmakternas beslut att tillkalla nykterhetskommittén. Vidare hade den statliga ungdomsvårdskommittén mycket starkt understrukit behovet av en undersökning av den socialpsykologiska bakgrunden till ungdomarnas alkoholvanor. Genom anknytning till folkräkningen erbjöd sig också här ett tillfälle till en genomgripande intervjuundersökning för rimlig kostnad. Ur den tidigare omnämnda bottenprovet gjordes ett särskilt urval av personer som skulle vara i åldern 17 till 26 år vid intervjutillfället (födda 1920—1929). Detta särskilda urval gjordes fullt slumpmässigt men på sådant sätt att det skulle komma att omfatta cirka 60 % av de i bottenprovet ingående personerna i åldern 17—26 år. Genom samarbete med länsnykterhetsnämndsinstitutionen föranstaltades sedan om intervjuer med de sålunda utvalda ungdomarna. Av de utvalda 11.500 ungdomarna kunde något över 8.000 intervjuas.

Intervjuerna verkställdes under våren 1947, dock så att konsumtionsuppgifterna icke skulle påverkas av helgerna.

e) Undersökning av för fylleri anhållna män i åldern 17—26 år

Nykterhetsnämnderna i cirka 600 större kommuner (som regel tätortskommuner) anmodades att verkställa intervjuer med samtliga de personer i åldern 17—26 år inom kommunen, beträffande vilka nämnden under tiden 1 oktober 1947 till och med 31 mars 1948 erhöll uppgift att de anhållits för fylleri. Intervjuerna omfattade till stora delar samma frågor, som ställts till urvalet av svensk genomsnitts ungdom i samma ålder (se ovan). Härigenom har två för direkt jämförelse lämpliga undersökningsmaterial erhållits, det ena innehållande fyllerister, det andra utgörande ett tvärsnitt av ungdomen. Jämförelsen med »normalmaterialet» har självfallet begränsats till att omfatta den del av detta, som avser manlig ungdom från tätortskommunerna. En ingående jämförelse mellan de två materialen har möjliggjort en viss belysning av de faktorer, som ligger bakom ungdomsfylleriet,

Undersökning av restriktionssystemets praktiska tillämpning och verkningar i vissa avseenden

För de personer i den tidigare omnämnda bottenprovet, vilka utgjordes av män över 25 år och ogifta kvinnor över 25 år, har inhämtats särskilt utförliga uppgifter beträffande deras mellanhavanden med systembolagen. Genom en bearbetning av detta material har erhållits en överblick över hur restriktionssystemet tillämpats i praktiken och man har även fått möjligheter att något närmare belysa de i den allmänna debatten om restriktionssystemet anförda frågeställningarna.

Analys av samvariationen mellan alkoholförsäljning och beivrat fylleri i Sverige

En närmare bearbetning har gjorts för utrönande av i vilken utsträckning alkoholkonsumtionen (med uppdelning på olika grenar) och det beivrade fylleriet samvarierar. Denna undersökning har ansetts vara av värde till belysning av frågan om användbarheten av konsumtions- och fyllerisiffror såsom mått på nykterhetstillståndet och dess förändringar samt i vilken utsträckning dessa siffror kunna läggas till grund för slutsatser beträffande orsaken till förändringar i nykterhetstillståndet.

Undersökning beträffande sambandet mellan könssjukdom och olika former av alkoholförtäring

Denna undersökning planlades vid en tidpunkt då de veneriska sjukdomarna visade en stark tendens att öka. Det ansågs allmänt att ökningen stode i nära samband med den på grund av konjunkturen starka ökningen av det offentliga nöjeslivet. Nykterhetskommittén bedömde det därför vara av värde med en undersökning som gav svar på i vilken utsträckning könssjukdomen överfördes resp. förvärvades vid könsumgänge med tillfällig förbindelse, vilken knutits i alkoholpåverkat tillstånd. Förutom en belysning av själva frågan om det direkta sambandet väntade man sig att få viss kännedom om alkoholens roll i olika former av det moderna nöjeslivet. Särskilt önskade man få veta vilken roll den s. k. restaurangdanser kunde spela i detta sammanhang.

Undersökningen har utförts genom intervjuer med c:a 1.500 patienter dels vid polikliniker för behandling av veneriska sjukdomar dels hos vissa läkare, vilka utvaldes i syfte att få med olika landsändar och ortstyper.

Kap. 2. Närmare redogörelse för undersökningsarbetets bedrivande

De statistiska undersökningar, som kommittén verkställt, grundar sig i väsentliga avseenden på samma urval av befolkningen. Vid den redogörelse för hur undersökningsarbetet rent tekniskt bedrivits, som här lämnas, skall de olika undersökningarna därför behandlas i den ordningsföljd, som motiveras av deras rent organisatoriska plats i undersökningsarbetet.

Undantag göres här för den s. k. könssjukdomsundersökningen, vilken verkställts helt fristående.

Gallupundersökningen

Den undersökning, som verkstälts av gallupinstitutet enligt den metod, som institutet allmänt tillämpar vid sina undersökningar, måste också undantagas från denna redogörelse, då undersökningen ej utfördes i kommitténs egen regi. Här skall endast nämnas att AB Svenska Gallupinstitutet dels överlämnat en skriftlig redogörelse för undersökningen, dels ställt hålkortsmaterialet till kommitténs eget förfogande. De bearbetningar och tolkningar, som redovisas av kommittén, står därför helt för kommitténs egen räkning. Den relativt långt gående uppdelningen av materialet innebär ett avsteg från de principer institutet brukar följa och har alltså skett utan ansvar för institutet.

Här nedan följer en förteckning över de frågor som ställdes vid undersökningen.

1. Är Ni absolutist, d. v. s. förtär Ni aldrig sprit, vin eller öl?
är absolutist, medlem i nykterhetsförening
är absolutist, ej med i nykterhetsförening men i religiöst samfund
är absolutist, men ej med i nykterhetsförening eller samfund
är absolutist, maken med i nykterhetsförening eller samfund
är inte absolutist.
2. (Till inte absolutist). Kan Ni säga ungefär hur ofta Ni förtärt sprit under senaste fyra veckorna? (Hit räknas all spirituosa, brännvin, konjak, likör o. s. v.)
dagligen eller så gott som dagligen
någon eller ett par gånger i veckan
någon eller ett par gånger på dessa fyra veckor
ingen gång
vet inte hur ofta
förtär aldrig sprit.
3. (Till inte absolutist). Hur ofta har Ni druckit vin under de senaste fyra veckorna?
dagligen eller så gott som dagligen
någon eller ett par gånger i veckan
någon eller ett par gånger på dessa fyra veckor
ingen gång
vet inte hur ofta
förtär aldrig vin.
4. (Till inte absolutist). Hur ofta har Ni druckit öl (klass II) under de senaste fyra veckorna?
dagligen eller så gott som dagligen
mera sällan
ingen gång
förtär aldrig öl.
5. (Till inte absolutist). Kan Ni ungefär säga hur ofta Ni själv förtärt sprit på restaurang under de senaste fyra veckorna?
dagligen eller så gott som dagligen
någon eller ett par gånger i veckan
någon eller ett par gånger på dessa fyra veckor
ingen gång
vet inte hur ofta
går aldrig på restaurang, dricker aldrig sprit på restaurang.
6. (Till alla). Har Ni motbok, som Ni tagit ut i eget namn, och är Ni i så fall nöjd med Er tilldelning även med tanke på behovet att bjuda på sprit?
har motbok i eget namn, nöjd med tilldelningen
har motbok i eget namn, inte nöjd med tilldelningen
har inte motbok i eget namn.

7. (Till alla som förtär sprit enligt 2) Hur mycket sprit drack Ni senaste lördagen? (Om intervjun tas på en söndag: drack Ni i går?)
8. (Till alla som dricker vin enligt 3). Hur mycket vin drack Ni?
9. (Till alla som dricker öl enligt 4). Hur mycket öl drack Ni då?
10. (Till alla). Hur ofta användes det sprit i Ert föräldrahem?
 dagligen eller så gott som dagligen
 inte dagligen, men tämligen ofta
 sällan
 aldrig, båda föräldrarna nykterister
 aldrig, ingen eller endast en av föräldrarna nykterist
 vet inte
 vill ej svara.

Kommitténs egna undersökningar

1945—46 års folkräkning grundar sig dels på de uppgifter, som hushållsvis avlämnades för mantalsskrivningen för år 1946, dels på särskilda utdrag ur församlingsböckerna, vilka verkställt av pastorsämbetena. För ett urval av befolkningen, vilket beräknades komma att omfatta cirka en tolvtedel av totalbefolkningen, inhämtades mera omfattande uppgifter än för den övriga befolkningen. Det föreskrevs, att dessa mera omfattande uppgifter skulle lämnas beträffande alla personer som tillhörde hushåll, vars äldste medlem var född i juli månad. Se härom närmare i redogörelsen för 1945—46 års folkräkning del II. Vidare skulle för vissa speciella bearbetningar göras ytterligare ett urval ur denna s. k. tolvtedelssampling, varvid man eftersträvade att få urvalet att omfatta cirka 1/4 av tolvtedelssamplingen. Detta urval erhöles på så sätt att av de listor, som inom statistiska centralbyrån upprättades över personer, som omfattades av tolvtedelssamplingen, var fjärde lista uttogs. Den mindre samplingen benämndes »bottensamplingen». Den beräknades komma att omfatta omkring en fjrtioåttendel eller c:a 2 % av totalbefolkningen. På grundval av församlingsboksutdragen och de till desamma överförda uppgifterna från den mera omfattande folkräkningsblanketten, uppgjordes av statistiska centralbyrån ett antal listor över bottensamplingen, varvid uppgifterna överfördes till koder lämpliga för halkortsstansning. Genom tillmötesgående från statistiska centralbyrån har nykterhetskommittén fått disponera dessa listor och har alltså kunnat få dels en förteckning över ett representativt urval av befolkningen, dels en mängd kodifierade uppgifter beträffande de personer, som ingår i detta urval. Härigenom har nykterhetskommittén utan förfrågningar till myndigheter eller direkt till vederbörande personer kunnat tillföra sitt uppgiftsmaterial synnerligen ingående uppgifter. Då folkräkningsuppgifterna beträffande t. ex. civilstånd, yrke, utbildning, inkomst m. fl. dylika förhållanden måste bedömas vara mera tillförlitliga än uppgifter, som på annat sätt erhållas, har nykterhetskommittén genom anknytningen till folkräkningen även haft betydande fördelar utöver de rent arbetsbesparande.

Nykterhetskommittén gjorde för egen del avskrift i 4 ex. av de listor, som upprättats över bottensamplingen. Kommittén medtog dock i sin förteckning endast personer över 15 år.

Härjämte gjordes en särskild förteckning över de personer födda åren 1920—1929, som skulle ingå i den s. k. ungdomsundersökningen. Detta urval erhöles som tidigare nämnts genom att hushållen numrerades i löpande följd, varefter personer i sagda åldrar tillhörande hushåll med nummer slutande på udda tal eller 0 förtecknades. Urvalet kom på så sätt att omfatta c:a 60 % av samtliga personer födda åren 1920—29 i bottensamplingen. Sistnämnda förteckning upprättades i 3 ex.

Den svenska ungdomsintervjuundersökningen

Denna del får ej rivas bort.

[]

Denna mätmodell beträffas i den intervjuade mätaren.

Skiljaktigt svar i båda riktningarna innebär att respondenten har ett tvivel eller tvetydighet i svaret.

25 Går du till skolan? ja nej

26 Har du någon pojkvän? ja nej

27 a) Har du någon pojkvän? ja nej

b) Har du någon pojkvän? ja nej

28 Har du någon pojkvän? ja nej

29 Har du någon pojkvän? ja nej

30 Har du någon pojkvän? ja nej

31 Har du någon pojkvän? ja nej

32 Har du någon pojkvän? ja nej

33 Vad hade Er far (fosterfar) för yrke, när Ni var 14 år (eller om han då var död, när han dog)?

34 Om Er mor hade föreläsartjänst, när Ni var 14 år, vödet var det?

34 1/2 Har Ni sedan den 1 november 1945 påbörjat eller avslutat någon utbildning?

35 Vad är Er utnämning yrke?

36 Om Ni är gift, vad är Er makas (någons) yrke?

37 Har några arbetsgivare har Ni sammanlagt varit anställd hos (den utnämning utskickad)?

38 (Endast till föredragsföreläsare) Har Ni varit med i det utnämning arbetet?

47 a) Har mycket betalar Ni i byrå? ja nej

b) Har mycket betalar Ni i byrå? ja nej

48-50

51 Är Ni med i någon förening? ja nej

52 Har Ni något uppdrag i någon av dem? ja nej

53 Har några gånger under den senaste månaden har Ni besökt någon sammankomst, som ordnats av en förening, som Ni är medlem i (även styrelsesammansättningen och styrelseordföranden räknas)? ja nej

54 Har Ni någon frid- eller hobbyverksamhet, som Ni tillägnat regelbundet utrymme med minst en gång i vecka (t.ex. fotboll, ping-pong, musik, studier, skådespel, sjunga)? ja nej

55 a) Har Ni genomgått eller håller Ni på med någon kurs på korrespondens? ja nej

b) Har Ni varit eller är Ni med i någon studiecirkl? ja nej

56 a) Har du någon pojkvän? ja nej

b) Har du någon pojkvän? ja nej

57 Har du någon pojkvän? ja nej

58 Har du någon pojkvän? ja nej

59 Har du någon pojkvän? ja nej

60 Är ni nu arbetslös (d.v.s. har du aldrig varit sig spridrycker, vin eller öl)? ja nej

58 Har du någon pojkvän? ja nej

59 Har du någon pojkvän? ja nej

60 Är ni nu arbetslös (d.v.s. har du aldrig varit sig spridrycker, vin eller öl)? ja nej

61 Om Ni inte nu är med i styrelseförening har Ni blivit varit med i någon annan (även ungdomslagen eller annan barnavdelning)?

62 Kan Ni säga ungefär har gånnet Ni var, när Ni första gången förtäro brännvin eller andra spritdrycker (även om manken)?

63 Kan Ni säga var det ägde rum?

64 Var det vid någon särskild högtidlighet (på eller annan högtid, födelsdag, bröllop etc.)?

65 Var det under mållärligheten?

66 Har du någon pojkvän? ja nej

67 Har du någon pojkvän? ja nej

68 Har du någon pojkvän? ja nej

69 Har du någon pojkvän? ja nej

70 Har du någon pojkvän? ja nej

71 Har du någon pojkvän? ja nej

67 Har du någon pojkvän? ja nej

68 Har du någon pojkvän? ja nej

69 Har du någon pojkvän? ja nej

70 Har du någon pojkvän? ja nej

71 Har du någon pojkvän? ja nej

72 Var det vid någon särskild högtidlighet (på eller annan högtid, födelsdag, bröllop etc.)?

73-74 Har du någon pojkvän? ja nej

75 Förtäro Ni dessutom vin eller öl vid denna tillfälle? ja nej

76-77 Vilken är den största mängd spritdrycker eller vin som Ni förtäro vid ett och samma tillfälle? ja nej

78 Har du någon pojkvän? ja nej

79 Har du någon pojkvän? ja nej

80 Har du någon pojkvän? ja nej

Formuläret vid ungdomsintervjuerna

Instruktion för intervjuare vid ungdomsundersökningen.

1. Läs noggrant igenom denna instruktion, innan du företar någon intervju.
2. Undersökningen är avsedd att bli en av grundvalarna för diskussionerna om den kända nykterhetslagstiftningen. Om den skall kunna användas tillförlitligt, måste så många uppgifter som möjligt komma in och varje uppgift vara fullständig och sanningsenligt ifylld. För varje ifylld formulär får intervjuaren 2:- kronor.
3. Uppgifterna måste inlämnas genom *personlig utfrågning* av den person, som anges på formuläret. Om denna ej är uträffbar för tillfället men väntas komma inom den närmaste tiden göres nytt försök efter lämplig tid. Om vederbörande flyttat till annan ort, efterforskas den nya adressen och antecknas på formuläret bredvid den gamla adressen i övre högra hörnet. Om vederbörande är död eller flyttat till öändlig ort (eller intervjuen av andra skäl inte kan komma till stånd) antecknas detta under rubriken "Intervjuarens anmärkningar" på sista sidan. Formuläret återlämnas därefter till Hlsnykterhetsrådets ombudsman. Återgående formulär, friställt med dessa anteckningar, honoreras med 1 kr.
4. De utvalda personerna är slumpvis utvalda ur 1945 års folkräkningens listor. Alla tillhör sådana hushåll, vars äldsta medlem är född i juli och som därför lämnade särskild folkräkningssuppgift. Detta står att läsa i det

5. Alla frågor bör läsas upp under intervjun, även de som redan är besvarade eller som inte är tillämpliga på den tillfrågade. På detta sätt undviker man att av misstag hoppa över någon fråga, vilket annars lätt sker.
6. Om efter frågan anges olika svarsalternativ på formuläret, så bör dessa läsas upp, om det finns någon som helst tecken om svaret. Alla de *avgivna svarsalternativen ska i så fall läsas upp, aldrig endast det som man tror ska lösa in.* I annat fall angär man litet från ett felaktigt svar. (Endast kan givetvis förekomma, om man med *absolut täthet* känner svaret i förväg.)
7. Om den intervjuade ej begär, ska han givetvis få läsa i formuläret. Den som är van att läsa formulär, bör få se på svarsalternativen innan han svarar. Om någon efteråt vill se det ifyllda formuläret, så bör detta inte nekas. Men den tillfrågade får inte få ta i formuläret självt.
8. Observera att svaren i vissa fall markeras både med kryss i rutan och anteckning på den prickade raden. Överstrykningar eller understrykningar får inte förekomma. Ingen anteckning får göras i marginalen, vilken måste vara tom för den statistiska bearbetningen. Ev. anteckningar göres på hvarjer avsedd plats på sista sidan eller på särskilt papper, som i så fall inlägges i frågeformuläret.
9. Under "anmärkningar" anges framför allt om svaren på några eller alla frågor verkar otillförlitliga. Även andra iakttagelser av betydelse kan antecknas.

10. Om efter frågan anges olika svarsalternativ på formuläret, så bör dessa läsas upp, om det finns någon som helst tecken om svaret. Alla de *avgivna svarsalternativen ska i så fall läsas upp, aldrig endast det som man tror ska lösa in.* I annat fall angär man litet från ett felaktigt svar. (Endast kan givetvis förekomma, om man med *absolut täthet* känner svaret i förväg.)
11. Om den intervjuade ej begär, ska han givetvis få läsa i formuläret. Den som är van att läsa formulär, bör få se på svarsalternativen innan han svarar. Om någon efteråt vill se det ifyllda formuläret, så bör detta inte nekas. Men den tillfrågade får inte få ta i formuläret självt.
12. Observera att svaren i vissa fall markeras både med kryss i rutan och anteckning på den prickade raden. Överstrykningar eller understrykningar får inte förekomma. Ingen anteckning får göras i marginalen, vilken måste vara tom för den statistiska bearbetningen. Ev. anteckningar göres på hvarjer avsedd plats på sista sidan eller på särskilt papper, som i så fall inlägges i frågeformuläret.
13. Under "anmärkningar" anges framför allt om svaren på några eller alla frågor verkar otillförlitliga. Även andra iakttagelser av betydelse kan antecknas.
14. Glöm inte anteckna datum samt Ests namn och adress.
15. **Anmärkningar till de olika frågorna.**
 - a) skall alltid ifyllas
 - b) ifylls *dessutom* för t. ex. inkallade värnpliktiga, studerande etc.
16. Endast hela år räknas. Minst 6 mån. räknas som 1 år, mindre än 6 mån. räknas inte alls. Samman av de olika svaren skall bli 15 år. Kontrollera detta!
17. I antalet syskon skall tas med även de avlidna syskonen, om de levat samtidigt med den tillfrågade.
18. Yrket måste anges noggrant. Skriv inte lantbrukare utan godsägare, godsarendator, hemmansägare, arendator, småbrukare etc. Inte heller måste utan *hållare*mästare, *hållare*betelare, konstnär etc. I vissa fall kan det vara lämpligt att efter yrkesbeteckningen tillfoga en förklarande anmärkning inom parentes, t. ex. "stor" eller "liten" efter handlande, arendator, byggnadsare m. fl. beteckningar.
19. Obs. att frågan endast gäller sådan utbildning, som *påbörjats* eller *avslutats* sedan den 1/11-45.
- 20-26. Se 33-31! För värnpliktiga anges det civila yrket.
27. Angiv alla alternativen från början så att den tillfrågade själv får säga vilket han väljer. Nöj Er inte med svaret "bara", som ofta kommer, utan försök få fram den verkliga inställningen! För värnpliktiga avser svaret det civila yrket.
28. Avser de aktuella förhållandena, för t. ex. inkallade alltså vid regementet och för studerande på skolorn.
- 29-31. Både a, b och c skall i förekommande fall ifyllas. Glöm inte noga om beboende både vecka eller månad! För värnpliktiga tillhör lönen (inkl. ev. familjebidrag).

42. Med denna fråga menas även när t. ex. en studerande flyttade hemifrån för att gå i skola eller ligga vid universitet, även om han fortfarande är skriven i förfärdhemmet.
43. Den som ligger i kökssoffa eller soffa i vardagsrummet har givetvis inte eget rum, även om han sover ensam i rummet.
44. Denna fråga är mycket viktig och måste ifyllas omsorgsfullt. Observera att b) inte skall ifyllas, om han betalar hotellackorder (både mat och husrum). I övriga fall skall både a) och b) ifyllas. Viktigt att skilja på om man betalar för hyran enbart eller även för mat. Med utgifter för mat menas de vanliga utgifterna, inte restaurangbesök för nöjes skull.
- 45-50. Har får ingenting antecknas.
51. Uppdrag: ledamot av styrelse eller kommittéer, tidsningsombud etc.
52. Med "den senaste månaden" menas de närmaste 30 dagarna före intervjun. Även styrelsesammanträden, kommittésammanträden och studiecirkelmöten räknas.
53. Obs. att det gäller *regelbunden* verksamhet, inte bara då och då.
54. Med "sommaren" menas den, tid, då utomhusdansbanorna i regel är öppna.
- 55 och följande. Vår nykterhetslagstiftning skiljer på *spritdrycker*, *vin* och *maltdrycker*. Till spritdrycker räknas brända och destillerade drycker, t. ex. brännvin, konjak, gin, whisky, punch och likör (även om de är uppblandade så att alkoholhalten är tillämplig låg). Till viner räknas även hemlagade viner. Av maltdryckerna är det endast klass II (pilsner, lager, porter) som har betydelse i detta sammanhang. Klass I (svagdricka, skattefritt) räknas som alkoholfri dryck.
56. För den som huvudsakligen fostrats hos modern (fadern död, skilsmässa, modern ogift) anges om modern var alkoholist. Om den tillfrågade har både naturliga föräldrar och fosterföräldrar las endast hän-

57. Om den som huvudsakligen fostrats hos modern (fadern död, skilsmässa, modern ogift) anges om modern var alkoholist. Om den tillfrågade har både naturliga föräldrar och fosterföräldrar las endast hän-
58. Uppväxttid = före 15-årsdagen.
59. Om någon fått förrära sprit men däremot inte vin, markeras detta ändå under 1.
60. "Förärd" innehåller att man verkligen druckit, inte bara smakat. Även helykterister kan ha förtärt spritdrycker tidigare och bör därför tillfrågas.
61. Med "äldre" menas inte äldre kamrater utan personer ur föräldrarnas generation.
62. Till högtidlighet räknas inte vanlig högtid, om den inte sammanfaller med särskild högtidlighet. Nannsdag räknas inte, inte heller annan födelsedag än 50-årsfest, 60-årsfest eller därmed jämförlig tillställning. Konfirmation och studentexamen räknas.
- 63-69. Sättes för kontrollens skull även till dem som sagt sig vara helykterister, om man inte forut säkert vet att de verkligen är det.
70. Sättes även till alla helykterister.
71. Se 64!
- 72-74 och 76-77. Angiv det uppsägna måttet och spritlaget, t. ex. 15 cl. brännvin, 1/2 liter brännvin, 1 dricksglas konjak, 1 glas likör. Om glas anges, fråga om det var spetsglas, dricksglas eller grogglas. Om groggs anges, fråga hur stor del som var sprit! Den som någon gång förtärt spritdrycker, skall här inte uppge vin, även om vederbörande druckit flera glas vin än spritdrycker. Den som druckit både sprit och vin vid samma tillfälle bör ange detta, t. ex. 15 cl. brännvin + 3 glas vin. Observera att punch och likör är spritdrycker.
78. Om svaret blir "ej påverkad", fråga då, om det inte kändes alls. Svaret blir då ofta "lång påverkad".

Under det förberedande organisationsarbetet för ungdomsintervjuerna utsändes urvalslistorna till vederbörande länsnykterhetsnämnder, vilkas ombudsmän förklarade sig villiga att organisera intervjuarbetet inom resp. län. Med ledning av förteckningarna, som var upprättade kommunvis, kunde ombudsmännen bedöma hur många intervjuare som behövdes inom resp. kommuner. Till underlåtande av organisationsarbetet inom kommunerna kunde ombudsmännen överlämna ett ex. av förteckningen över intervjuobjekt till vederbörande kontaktman inom kommunen. I sina kontakter med länsnykterhetsnämndernas ombudsmän angav kommittén vissa riktlinjer för utseendet av intervjuare. Intervjuarna borde vara intresserade för ungdomsförhållanden och stå i god kontakt med de unga på orten. Det bedömdes emellertid vara olämpligt att såsom intervjuare använda vissa kategorier ungdomsledare, till exempel lärare och motsvarande. Dessa kunde tänkas framkalla en strävan hos de intervjuade att anpassa svaren i någon mån efter de förväntningar de räknade med att intervjuaren ställde på dem. Av samma skäl borde inte präster och polismän användas och inte heller kända funktionärer inom nykterhets- och frikyrkorörelserna. Funktionärer till exempel inom idrottsrörelsen eller den politiska ungdomsrörelsen ansågs emellertid vara lämpliga såsom intervjuare. Det gällde över huvud taget att få fram personer, som hade god kontakt och intresse för ungdomsfrågorna men i stort sett var neutrala till den speciella frågeställning, som intervjun skulle avse att belysa. För sitt besvär erhöll intervjuarna en mindre ersättning. Antalet utvalda intervjuare blev cirka 1.500, vilket innebar att genomsnittligt placerades på varje intervjuare ungefär 8 intervjuobjekt. Så snart det organisatoriska förberedelsearbetet var färdigt distribuerades intervjuformulären (sid. 14) till intervjuarna jämte en särskild instruktion (sid. 15). Samtidigt utsändes till de utvalda intervjuobjekten ett brev (sid. 17). Genom kontinuerlig rapportering från intervjuarna till kommitténs kansli erhöles uppgifter om flyttningar sedan folkräkningstillfället. Intervjuerna genomfördes nämligen cirka 15 månader efter detta tillfälle. Genom denna rapportering kunde kommittén följa intervjuobjekten och transportera intervjuuppgifterna till de nya orterna där intervjuare som regel redan fanns utvalda. Det är emellertid självklart, att flyttningarna medförde att en del intervjuobjekt inte kunde nås. Organisationen av intervjuarbetet fungerade i stort sett bra och de flesta intervjuarna besparade sig inga mödor för att få kontakt med sina objekt. De tog sin uppgift med stort intresse och som ett led i det ideella föreningsarbete flertalet var engagerade i. På grund av arbetsanhopning för länsnykterhetsnämndsombudsmännen i Kopparbergs och Gävleborgs län blev förarbetena här för en tid åsidosatta varigenom intervjuarbetet blev förskjutet framåt. Då undersökningsledningen, som först på ett relativt sent stadium fick underrättelse om detta, ansåg att intervjuer utförda vid annan tidpunkt än i landet i övrigt endast vore av mindre värde, inställdes intervjuarbetet i dessa båda län samtidigt som i det övriga landet. Från dessa två län har alltså endast ett ringa antal intervjuer redovisats. Beträffande representativiteten av det inkomna materialet hänvisas till det särskilda kapitlet härom. Sedan intervjuformulären insänts till kommittén, granskats och i vissa fall kompletterats genom skriftliga hänväningar till intervjuarna, överfördes uppgifterna till hålkort.

Under tiden som intervjuarbetet pågick ute i landet, bearbetade kommittén de förut omnämnda listorna över det större befolkningsurvalet. Dessa listor hade, som tidigare nämnts, upprättats i 4 ex., varav kommittén behöll en.

Lista 2 översändes till systembolagen, vilka för samtliga de personer över 15 år som återfanns i systembolagsregistren skulle lämna utförliga uppgifter enligt

Inom den närmaste tiden kommer Ni att uppgåes av en person, som vill ställa några frågor till Er om Erns uppvaktförhållanden. Ett arbete och Erns fritids-
sysselsättningar m. m. Det blir med andra ord ett slags gallupundersökning.

Personen som skall utfråga Er är utsänd av den utredningskommitté, som fått i uppdrag av regeringens att framlägga förslag om nykterhetslagstiftningens framtida utformning. Kommittén har ansett det särskilt viktigt att få veta något om ungdomens förhållanden. För detta ändamål har vi valt ut ett antal ungdomar, bland vilka också Ni befinner Er.

Ni undrar hur vi har fått tag på just Er. Jo vi har samarbetat med den som har hand om den stora folkräkningen 1945. Ni vet kanske att alla hushåll, vare äldsta medlem var född i juli, skulle fylla i ett särskilt formulär vid mantalskrivningen förra hösten. Ni står antecknad på ett sådant formulär, och vi har helt enkelt gjort så att vi har plockat ut var åttonde person i ungdomskören från förteckningen över dessa formulär. När flera sysslor står på samma lista, har vi i regel tagit allra sista personen. På detta sätt har vi plockat fram namn och adress på 10.000 ungdomar från alla Sveriges län, från storstäder, småstäder, samhällen och jordbrukskommuner, ur alla yrken och inkomstklasser. Ni får representera alla de hundratusentals ungdomar som inte blivit tillfrågade. Det är därför mycket viktigt att var och en svarar på frågorna och svarar rätt, så att vi verkligen får reda på hur Sveriges ungdom har det just nu. Det blir av betydelse inte bara för vårt uppdrag utan också för statens möjligheter att hjälpa ungdomen i andra avseenden.

Att just Ni blivit utsedd beror således på en ren slump. Vi vet ingenting om Er i förväg, och vi kommer inte att avvalja för någon vad vi får veta om Er. Vad vi vill veta är bara hur många ungdomar som hör till de olika grupperna, t. ex. hur många som är nykterister, hur många som är med i olika föreningar etc. Uppgifterna kan alltså inte medföra något obehag för Er, men Ni kan göra oss och de svenska statsakterna en betydelsefull tjänst genom att lämna oss utförliga och riktiga upplysningar.

För att Ni inte ska behöva räkna att vad Ni säger kommer till obehörigas kännedom, har vi ordnat så att namnuppgiften på frågeformuläret kan rivas bort. Se till att Ni får den lappen av den som utfrågar Er, och kontrollera också att det verkligen står Er namn på den.

Om Ni vill ha ytterligare upplysningar om vad saken gäller, så kan Ni skriva till 1944 års nykterhetskommitté, Rungl. Finansdepartementet, Stockholm 2. Vi lämnar gärna utförligare förklaringar.

Till slut tackar vi Er för att Ni vill medverka i denna utredning.

Stockholm i januari 1947.

För 1944 års nykterhetskommitté.

G. DANIELSON
Statsråd
Ordförande.

Åke Elmér
Sekreterare.

Brev, som från kommitténs kansli utsändes till samtliga intervjuobjekt (ungdomsundersökningen)

särskilt formulär (sid. 18—19). Beträffande män födda 1920 och tidigare (alltså över 25 år) som ej fanns i systembolagets register skulle bolaget genom en särskild undersökning endast verkställa en karakterisering med hänsyn till alkoholvana (se punkt 36 på formuläret). Genom denna anordning fick nykterhetskommittén från systembolagen a) utförliga uppgifter om alla personer över 15 år som registrerats för nykterhetsanmärkning, b) likaledes utförliga uppgifter om alla personer över 25 år, som genom att ansöka om motbok blivit aktuella hos systembolaget och över vilka sedermera fortlöpande anteckningar förts om ändringar i tilldelningen, inköpens storlek etc., samt c) vissa huvuduppgifter till ledning för en karakteristik av alkoholvanan beträffande de personer som icke på något sätt låtit sig avhöra hos systembolaget. Luckorna i materialet består framför allt av kvinnorna och ungdomen under 25 år, vilka endast i mycket begränsad utsträckning kan göras till föremål för en undersökning på grundval av systembolagsuppgifter. Först efter 25-årsåldern blir uppgifterna för männen användbara men för kvinnorna knappast ens då, då tilldelningsprinciperna är så snäva och kvinnornas vanor så passiva, att variationer i dem inte låter sig avslöja i mellanhavandena med systembolagen. Nykterhetsanmärkningar registreras emellertid i vanlig ordning för kvinnor och ungdom, varför möjligheten att skilja mellan »missbrukare» och »övriga» ej påverkats av de bristande uppgifterna i andra avseenden. För ifyllandet av formuläret utfärdades detaljerade anvisningar.

En tredje urvalslista överlämnades till det hos fängvårdsstyrelsen förda straffregistret. För män över 15 år på denna lista lämnades direkt på listan (sid. 20) uppgifter om anteckningar i straffregistret, kol. 8—16.

Uppgifter ur system- bolagens registermaterial.

Utdraget avser följande person:

Namn	Lep. id. nr.	Nr på sida

Motboks innehav.

1. **Motboks innehav 31/12 1945:**
- 1 Hade motbok (gäller även vinbok och spritrad motbok)
 - 2 Hade ej motbok, hade ej sökt
 - 3 Hade ej motbok, hade sökt men fått avslag
 - 4 Hade ej motbok, hade sökt men ärendet ej avslutat
 - 5 Hade ej motbok, haft, men fått den undragen
 - 6 Hade ej motbok, haft, men på eget initiativ återlämnat
 - 7 Hade ej motbok, hade ej sökt, men haft tillfällig motbok
 - 8 Hade ej motbok, hade ej sökt men sökt tillfällig motbok och fått avslag

2. **Om motboken var undragen 31/12 1945 eller ansökan om motbok ej beviljats (alternativt 3 eller 5 ovan), anledning härtill:**
- 0 Nykterhetsanmärkning (även brott under alkohollåpöverkan)
 - 1 För låg ålder
 - 2 Socialt understöd (fattigvård, arbetslöshetsunderstöd etc.)
 - 3 Obetalda skatter
 - 4 Eljest svag ekonomi
 - 5 Kriminalitet (utom olaglig alkohollaghandling)
 - 6 Olagl. alkohollaghandling (utom överlåtelse)
 - 7 Dömd eller misstänkt för överlåtelse (se anvisn.)
 - 8 Sjukdom
 - 9 Annan person i hushållet hade motbok
 - x Annan känd orsak
 - x Uppgift saknas om orsaken

3. **Om ärendet ej var avslutat 31/12 1945, anledning härtill:**
- 1 Armodån om personligt besök
 - 2 Inforfrat näst e om arbetsansällning eller civiltjänst
 - 3 Identificeringshandling
 - 4 Kvitto å erlagt skatt
 - 5 Ansökan ej hunnat behandlas
 - 6 Annan orsak

Tilldelningsförhållanden m. m.

4. **Nominell tilldelning 31/12 1945:**
- x Tillfällig motbok en eller flera gånger under 1945
 - y Vinbok
 - 0 Högst 1/2 l spritdrycker per kvartal
 - 1 Mer än 1/2 l per kv., dock högst 1 l per kv.
 - 2 Mer än 1 l per kv., dock ej 3 l per kv.
 - 3 1 l per mån.
 - 4 Mer än 1 l per mån., dock ej 2 l per mån.
 - 5 2 l per mån.
 - 6 Mer än 2 l per mån., dock ej 3 l per mån.
 - 7 3 l per mån.
 - 8 Mer än 3 l per mån., dock ej 4 l per mån.
 - 9 4 l per mån.

5. **Inskränkningar i inköprätten 31/12 1945:**
- 0 Ingen inskränkning (utom ev. krisrestriktion)
 - 1 Motboken spärrad
 - 2 Rätten till vininköp avsläpnd eller begränsad
 - 3 Inköprätten uppdelad under tilldelningsperioden
 - 4 Annan inskränkning

6. **Orsak till inskränkningarna:**
- 1 Fyllerförseelse
 - 2 Toliga och föga inköp eller stora vininköp
 - 3 Annan nykterhetsanmärkning
 - 4 Annan orsak
 - x Uppgift saknas

7. **Om vederbörande haft större tilldeln än han hade 31/12 1945, orsak till nedstättningen:**
- 1 Nykterhetsanmärkning (även brott under alkohollåpöverkan)
 - 2 Socialt understöd
 - 3 Obetalda skatter
 - 4 Eljest svag ekonomi
 - 5 Kriminalitet (utom olaglig alkohollaghandling)
 - 6 Olagl. alkohollaghandling (utom överlåtelse)
 - 7 Dömd eller misstänkt för överlåtelse
 - 8 Sjukdom
 - 9 Annan känd orsak
 - x Uppgift saknas om orsaken

8. **Om vederbörande haft större tilldelning än han hade vid denna tidpunkt, orsak till avslaget:**
- 1 Nykterhetsanmärkning (även brott under alkohollåpöverkan)
 - 2 För låg ålder
 - 3 Socialt understöd
 - 4 Obetalda skatter
 - 5 Eljest svag ekonomi
 - 6 Kriminalitet (utom olaglig alkohollaghandling)
 - 7 Olagl. alkohollaghandling (utom överlåtelse)

- 8 Dömd eller misstänkt för överlåtelse
- 9 Sjukdom
- 0 Särskilda skäl för ökning av tilldelningen till mer än 2 l per mån. enligt Systembolagens förtroendeländs anvisningar mars 1942 saknas
- 1 Annan känd orsak
- x Uppgift saknas om orsaken

Ansökan om motbok (avser ej tillfällig motbok).

9. **Ålder då motbok första gången söktes:**
- år
 - xx Uppgift saknas
10. **Ansökt kvantitet vid denna ansökan:**
- 1 Vinbok
 - 2 Högst 1 l spritdrycker per kvartal
 - 3 Mer än 1 l per kv., dock ej 3 l per kv.
 - 4 1 l per mån.
 - 5 Mer än 1 l per mån., dock högst 2 l per mån.
 - 6 Mer än 2 l per mån., dock högst 3 l per mån.
 - 7 Mer än 3 l per mån.
 - x Uppgift saknas om ansökt kvantitet

11. **Systembolagets beslut vid första ansökan om motbok:**
- 1 Beviljad, dock endast tillfällig motbok
 - 2 " " " " " " vinbok
 - 3 " " " " " " med tilldeln. om högst 1 l per kv.
 - 4 " " " " " " mer än 1 l per kv., dock ej 3 l per kv.
 - 5 " " " " " " 1 l per mån.
 - 6 " " " " " " mer än 1 l per mån., dock högst 2 l per mån.
 - 7 " " " " " " mer än 2 l per mån., dock högst 3 l per mån.
 - 8 " " " " " " mer än 3 l per mån.
 - 9 Avslagt
 - 0 Ärendet ej avslutat, ansökan inlämnad under år 1945
 - x Ärendet ej avslutat, ansökan inlämnad före år 1945
 - x Uppgift saknas

12. **Orsak till avslag å första ansökan om motbok:**
- 0 Nykterhetsanmärkning (även brott under alkohollåpöverkan)
 - 1 För låg ålder
 - 2 Socialt understöd
 - 3 Obetalda skatter
 - 4 Eljest svag ekonomi
 - 5 Kriminalitet (utom olaglig alkohollaghandling)
 - 6 Olagl. alkohollaghandling
 - 7 Sjukdom
 - 8 Annan person i hushållet hade motbok
 - 9 Annan känd orsak
 - x Uppgift saknas om orsaken

13. **Om avslag på första ansökan om motbok, antal förnyade ansökningar före 31/12 1945. (Se anvisn.):**
- stycken x Uppgift saknas

14. **Ålder då motbok första gången erhöles:**
- år
 - xx Uppgift saknas

Förhöjd tilldelning.

15. **Ansökningar om förhöjd tilldelning före 31/12 1945 (avser nominell tilldelning). (Se anvisn.):**
Stor förhöjd	Antal ansökn.	Ålder, då sökt.
med till	om sökt, tilld.	tilld. orsak
1 l/mån.	2 l/mån.	3 l/mån.
4 l/mån.		

Nykterhetsanmärkningar.

16. **Anmärkingar i nykterhetsavsneden (Se anvisn.):**

Slag av anmärkingar	1946	1932-45	Före 1930	Summa
Toliga och föga inköp eller stora vininköp				
Annulän från nykterhetsavsneden				
Annulän från annan institution eller person				
Avfömda fyllerförseelser, antal				
Därav under tid utan inköprätt				
Brott under alkohollåpöverkan				
Andra nykterhetsanmärkingar				

17. Ålder vid första nykterhetsanmärkningen:

..... år Uppgift saknas

Olaglig alkoholanterning.

18. Dömd eller misstänkt för olaglig alkoholanterning (utom överlätses)?

1 Ja 2 Nej x Uppgift saknas

19. Dömd eller misstänkt för överlätses? (Se anvisn. till punkt 21)

1 Ja 2 Nej x Uppgift saknas

Åtgärder av systembolag på grund av nykterhetsanmärkningar.

20. Åtgärder på grund av nykterhetsanmärkning under tiden 1/1 1939 - 31/12 1946 (flera alt. förpräglas i förekommande fall):

- Varning för tidiga och täta inköp eller för stora vininköp
- Uppdelning av inköpsrätten
- Begränsning eller avstängning av inköpsrätten till vin
- Avstängning från extra tilldelning
- Nedsättning av inköpsrätten
- Motboken spärrad eller indragen

21. Hade åtgärd på grund av nykterhetsanmärkning förekommit före år 1939?

1 Ja 2 Nej x Uppgift saknas

Åtgärder av systembolag på grund av andra orsaker än nykterhetsanmärkning.

22. Åtgärder på grund av andra orsaker än nykterhetsanmärkning under tiden 1/1 1939 - 31/12 1946:

- 1 Motboken spärrad eller indragen
- 2 Inköpsrätten nedsatt
- 3 Annan åtgärd
- x Uppgift saknas

23. Om åtgärd enligt 22, orsak här till:

- 1 Olaglig alkoholanterning
- 2 Dömd eller misstänkt för överlätses
- 3 Annan kriminalitet
- 4 Socialt understöd
- 5 Obetalda skatter
- 6 Ejsett svag ekonomi
- 7 Andrade familjeförhållanden
- 8 Annan änd orsak
- x Uppgift saknas om orsaken

24. Hade åtgärd på grund av andra orsaker än nykterhetsanmärkning förekommit före år 1939?

1 Ja 2 Nej x Uppgift saknas

Vissa omständigheter i samband med första officiella nykterhetsanmärkningen. 25-27 gäller endast personer, som fått sin första officiella nykterhetsanmärkning efter 1/1 1939. (Se anvisn.)

25. Ålder vid första fyllestraffbeslut, första brott under alkoholdverkan eller första anmälan från nykterhetsnämnd:

..... år Uppgift saknas

26. Fins utmärkning om annan nykterhetsanmärkning (t.ex. täta inköp, stora inköp, anmälan från privatperson, skattagelse av systembolagspersonal) före anmärkningen, som avses i punkt 25?

1 Ja 2 Nej

27. Hade åtgärd på grund av nykterhetsanmärkning företagits före anmärkningen, som avses i punkt 25:

- 1 Nej, hade ej så begärd motbok
- 2 Nej, motbok inbeholdes med normal tilldelning
- 3 Ja, motbok ej beviljad på grund av nykterhetsanm.
- 4 Ja, motbok beviljad med särskilt låg tilldelning på grund av nykterhetsanm.
- 5 Ja, motboken spärrad eller indragen vid tillfället på grund av nykterhetsanm.
- 6 Ja, tilldelningen nedsatt på grund av nykterhetsanm.
- 7 Ja, inköpsrätten uppdelad på grund av nykterhetsanm.
- 8 Annan åtgärd
- x Uppgift saknas om åtgärden

Uttagsuppgifter m. m. för 1945-46.

28. Tilldelning och uttag under 1945 och 1946:

	1945 ¹	1946 ²
Tilldelning, liter
Uttag av spritdrycker, liter
..... kronor
..... viner, liter
..... kronor
Sjuttioåra uttag, kronor

¹ Inkl. extra tilldeln. och tillfäll. motbok.

² Exkl. extra tilldeln. och tillfäll. motbok.

29. Ansökt om extra tilldelning under tiden 1/1 - 31/12 1946:

..... gånger x Uppgift saknas

30. Vid första ansökan om extra tilldelning under tiden 1/1 - 31/12 1946 begärd mängd:

..... liter x Uppgift saknas

31. Anför motivering för denna ansökan:

- 1 60-, 60- eller 70-årsdag
- 2 Annan födelsedag
- 3 Bröllop, silver- och guldbröllop, begravnin
- 4 Bröllop, konfirmation, studentexamen
- 5 Påsk, pingst etc.
- 6 Representation
- 7 Bjudning i allmänhet
- 8 Annan orsak
- x Ej uppgiven orsak eller uppgift saknas

32. Systembolagets beslut med ant. av denna ansökan:

..... liter (avslag anges med 0)
x Uppgift saknas

33. Totalt beviljad kvantitet såsom extra tilldelning eller 4 tillfäll. motbok under året 1946:

..... liter x Uppgift saknas

34. Uttagens fördelning under oktober och december 1945 (Se anvisn.)

Tidsperiod	Uttagen kvantitet					
	Ingen- ling	Högst 1/2 av tilld.	Mer än 1/2 dock högst 1/2 av tilld.	Mer än 1/2 dock högst 1/2 av tilld.	Mer än 1/2 dock ej behö- rly tilld.	I behö- rly tilld.
Oktober:						
Uttag t. o. m. 31/10						
..... 30/10						
..... 20/10						
..... 31/10						
December:						
Uttag t. o. m. 31/12						
..... 30/12						
..... 20/12						
..... 31/12						

35. Inköp av olika slag av rusdrycker under oktober och december 1945:

Slag av drycker	Uttag i liter	
	okt.	dec.
Brännvin med pris understigande 12 kr./lit.		
Folkkonjak (hårtappad eau-de-vie)		
Övriga spritdrycker		
Starka viner med pris underst. 5 kr. pr 1/4 but.		
Övriga starka viner		
Svaga och mousserande viner		

Alkoholvanegrupp.

36. Enligt systembolagets bedömning tillhörde vederbörande den 31/12 1945 följande alkoholvanegrupp: (Se anvisn.)

- 1 Alkoholist
- 2 Annan grov missbrukare
- 3 Person med tendens till missbruk
- 4 Motboksägare utan anmärkning, ej särskilt små uttag
- 5 Motboksägare utan anmärkning, med särskilt små uttag
- 6 Ej motboksägare, måttliga alkoholvanor
- 7 Do, nästan absolutist
- 8 Do, absolutist
- 9 Do, sjuk, åldring, intagen på anstalt etc.
- x Do, uppgift kan ej lämnas

Inflyttad från den 19

Utflyttad till den 19

Huvudhandlingarna översända till systembolaget i

den 19

Län: _____

Kommun: _____

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Län- nr	Löpande sidnr	Nr på sidan	Familje- ställning	Bostadsort och namn	Födelse-		Ifyller av straffregistret								
							1937-46			Före 1937			Första straff- registerbrottet		
							Antal anmä- ningar i straff- registret	Brotts- code	Påföljd, code	Antal anmä- ningar i straff- registret	Brotts- code	Påföljd, code	av- dömdes år	Brotts- code	Påföljd, code
					år	dag och månad									

Den fjärde listan överlämnades genom socialstyrelsens förmedling till de hos resp. fattigvårdsstyrelser förda socialregistren. För alla personer, som ingick i urvalet, skulle uppgifter lämnas enligt kol. 8-36 på listan här nedan. Då uppgifterna i socialregistret som regel finns registrerade familjevis på hemortsrättsledarens

K. Socialstyrelsen

Län: _____

Kommun: _____

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Län- nr	Löpande sidnr	Nr på sidan	Familje- ställning	Bostadsort och namn	Födelse-		Ifyller av socialregistret										
							1945					1938-44					Första under- stöd år
							Antal mån.	Vård på fattigvård- enst. = 1	Vård på sjukvård- enst. = 1	Annan hjälp = 1	Antal år under vika under- stöd utgått	Hjälpformer	Hjälpformer	Hjälpformer	Hjälpformer	Hjälpformer	
					år	dag och månad											

18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
Ingrid av socialregistermyndigheten																	Endast för utredningens anteckningar		
Ingridande av barnvårdsnämnden							Ingridande av nykterhetsnämnden							Om person, mot vilken åtg. företagis av andra av dessa tre sociala organ, inflyttat under perioden 1938-45, antecknas här året för, inflyttningen					
1945			1938-44				1945			1938-44					Före 1938				
Förebyggande åtg. enl. 23 § = 1	Ombudsmanen enl. 22 § (skyddsuppl.) = 1	Ombudsmanen enl. 29 § (samhällel.) = 1	Förebyggande åtg. enl. 23 § = 1	Ombudsmanen enl. 22 § (skyddsuppl.) = 1	Ombudsmanen enl. 29 § (samhällel.) = 1	Första ingri- pande år	Lindr. förb. åtg. = 1	Övervakn. enl. 13 § = 1	Antalvård = 1	Lindr. förb. åtg. = 1	Övervakn. enl. 13 § = 1	Antalvård = 1	Lindr. förb. åtg. = 1		Övervakn. enl. 13 § = 1	Antalvård = 1		Första ingri- pande år	
4	2	1	4	2	1		4	2	1	4	2	1	4	2	1				

namn, erbjuds möjligheter att erhålla uppgifter även beträffande till exempel barnavårdsnämnds ingripande mot de i materialet ingående barnen under 15 år, över vilka nominativa förteckningar saknades.

Sedan samtliga listor och formulär återkommit till nykterhetskommittén, kunde där om de i urvalet ingående personerna sammanställas uppgifter dels från folkräkningen, dels från systembolagen, dels ock från social- och straffregistren. Sedan materialet granskats och kompletterats, överfördes detsamma till hålkort, varvid eftersträvades att upplägga hålkorten på sådant sätt att största möjliga kombinationsmöjligheter erhöles. Det visade sig härvid ändamålsenligt att upplägga flera hålkort.

Anvisningar för intervjuer med ungdomsfyllerister.

Många nykterhetsnämnder söker såsom ett led i sitt förebyggande arbete kontakt med de personer, som gjort sig skyldiga till fylleri, och gör sig samtalvis underlättade om deras förhållanden. Den nu verkställda undersökningen ankyter till denna verksamhet. I de fall då sådana samtal redan är regel innebär intervjuarbetet ingen nämnvärd utökning av arbetsbelastningen. I de fall där sådana samtal ej tidigare brukat förekomma, medför undersökningen ett nytt moment i nämndernas arbete under det halvår undersökningen beräknas pågå.

Genast efter det nämnden från systembolag, polismyndighet, länsnykterhetsnämnd eller på annat sätt erhållit meddelande om att en person, som är född något av åren 1921—30, gjort sig skyldig till fylleriförseelse, bör nämnden skriffligen eller på annat lämpligt sätt kalla honom (henne) till instiftelset anläggningen på nämndens expedition eller hos någon av dess ledamöter eller tjänstemän. Formulär för utfärdande av sådan kallfelle tillhandahålls av kommittén. Samtalet bör under inga förhållanden ske hos personen ifråga, utan nämnden bör vidhålla kravet att han skall inställa sig hos nämnden. Samtalet bör ske under former som garanterar den tillfrågade att hans uppgifter ej kommer till obehöriga kännedom.

Intervju verkställs samtalvis enligt det formulär, som tillhandahålls av kommittén. Givetvis kan nämnden för eget bruk göra särskilda frågor. Om nämnden önskar bevara de anteckningar, som gjorts under samtalet, kan en arkivlåt av formuläret läggas. Kommittén tillhandahåller extra ex. av formuläret för detta ändamål.

För att svaren skall bli sanningssanna är det av vikt, att samtalet sker under sådana förhållanden att den tillfrågade kan känna förtroende för utfrågaren. Omöjlig press på den tillfrågade bör därför undvikas. Förmaningen,

och omöjnen om den tillfrågades livsföring måste avvägas på sådant sätt, att de ej hos den tillfrågade minskar benägenheten att lämna riktiga uppgifter. Givetvis får detta ej inverka på nämndens möjligheter att påverka den tillfrågade till ett nykterare betänksamhet.

Alla frågor bör läsas upp under intervju. Även de som inte är tillämpliga på den tillfrågade. På detta sätt undviker man att av misstag hoppa över någon fråga.

Om efter frågan anges olika svarsalternativ på formuläret, bör dessa läsas upp, om det finns någon som helst tvivel om svaret. Alla de angivna svarsalternativen skall i så fall läsas upp, aldrig endast det svar som man tror skall lämnas. I annat fall suggererar man lätt fram ett felaktigt svar.

Observera att svaren i vissa fall markeras både med kryss i rutan och anteckning på den prickade raden. Överstrykning eller understrykning får inte förekomma. Ingen anteckning får göras i marginalen, vilken måste vara tom för den statistiska bearbetningen. Event. anteckningar görs på här för avsedd plats på sista sidan eller särskilt papper, som i så fall inlägges i frågeformuläret.

Om intervju verkställs redan i anledning av uppgift om ett vederbörande anhöllits för fylleri, måste nämnden givetvis tillse, att icke av intervju verkställs eller förbereds i anledning av domfällandet.

Före besvarandet av de frågor som ställas till nykterhetsnämnden på formulärets sista sida bör nämnden inhämta tillgängliga uppgifter från socialregister och systembolag.

Före fastställandet till länsnykterhetsnämnden antecknas med blårött på formuläret den tillfrågades namn och mantalskontrollkommun för att hos länsnykterhetsnämnden möjliggöra kontroll av att samtliga intervjuer verkställs.

Anmärkningar till de olika frågorna

8. a) Skall alltid ifyllas
- b) Ifylls dessutom för t. ex. inkallade värnpliktiga, studerande etc.
16. Endast lula är räknes. Minst 6 mån. räknes som 1 år, mindre än 6 mån. räknes inte ells. Samman av de olika svaren skall bli 15 år. Kontrollera detta!
19. I antal syssan skall tas med även avlidna syssan, om de levat samtidigt med den tillfrågade.
- 20—23. Yrket måste anges noggrant. Skriv inte lantbrukare utan t. ex. godsgårare, godsarrendator, hemmansgårdare, arrendator, småbrukare etc. Inte heller målare utan målarensklare, måleriarkitare, konstnär etc. I vissa fall kan det vara lämpligt att efter yrkesbeteckningen tillfoga en förklarande anmärkning in om parentes, t. ex. "stor" eller "liten" eller handlande, arrendator, byggmästare m. fl. hetskatagorier. För värnpliktiga anges det civila yrket.
25. Angiv alla alternativen från början så att den tillfrågade själv får säga vilket han väljer. Nöj Er inte med svaret "bara", som ofta förekommer, utan försök få fram den verkliga inställningen! För värnpliktiga avser svaret det civila yrket.
- 26—32. Avser för t. ex. inkallade förhållanden vid regementet och för studerande på skolorna.
26. Både a och b resp. b och c skall i förekommande fall ifyllas. Göm inte ange om be- loppet gäller vecka eller månad! För värnpliktiga militärtjänsten (inkl. ev. familjelidrag). Obs. att indextid och skattevärd givetvis skall inräknas i lönen.
27. Med denna fråga menas även när t. ex. en studerande flyttade hemifrån för att gå i skola eller laga vid universitet, även om han fortfarande är skrivnen i födrärdhemmet.
30. Om den intervjuade bör hos föräldrar som samtidigt är arketivare markeras "hos föräldrar", liksom markeras "hos andra anhöriga" om dessa samtidigt är arbetsgivare.
31. Den som läger i kökssoffa eller i soffa i vardagsrummet får givetvis inte eget rum, även om han sover ensam i rummet.
32. Denna fråga är mycket viktig och måste ifyllas omsorgsfullt. Observera att b) inte skall

ifyllas, om man betalar helinackordering (både mat och husrum). I övriga fall skall både a) och b) ifyllas. Viktigt att skilja på om man betalar för byran enbart eller även för mat. Med sigtifer för mat menas de vanliga utgifter, inte restaurangbesök för påjes skål.

34. Uppdrag: ledamot av styrelse eller kommittéer, tidningsombud etc.

35. Med "den senaste månaden" menas de närmaste 30 dagarna före fylleriförseelsen. Även styrelsesammanträden, kommittésammanträden och studiecirkelembel räknas.

36. Obs. att det gäller regelbunden verksamhet, inte bara då och då.

39. Med "sommaren" menas den tid, då utomhusandamåren i regel är öppna.

40 och tillägg. Till spritdrycket räknas brända och destillerade drycker, t. ex. brännvin, konjak, gin, whiskey, punch och likör (även om de är upplundade så att alkoholhalten är lämpligen låg). Till vinet räknas även hemlagade viner. Av maltidrycker är det endast klass II (pilsner, lager, porter) som har betydelse i detta sammanhang. Klass I (svagdryck, skattefritt) räknes som alkoholfri dryck.

40. För den som huvudsakligen fostrats hos modern (fadern ibid. skilsmässa, modern ogilt) anges om modern var absolutist. Om den tillfrågade har både naturliga föräldrar och fosterföräldrar tas endast hänsyn till endera, nämligen det hem, där vederbörande huvudsakligen fostrats. Observera att med betyckertid avses personom åldrig använder alkoholfria drycker.

41. Uppväxttid = före 15-årsåldern.

42. Om någon fått förtäna spelt men däremot inte vin, markeras detta ändå under 1.

43. "Förtärd" innebär att man verkligen druckit, inte bara smakat.

45. Med "äldre" menas inte äldre karaktär utan personer ur föräldrarnas generation.

46. Till högtidlighet räknes inte vanlig bjudning, om den inte sammanfaller med särskild högtidlighet. Namsdag räknes inte, inte heller annan födelsedag än 50-årsfest, 60-årsfest eller annan därom jämförlig tillställning. Konfirman och studentexamen räknes.

50. Se 46!

Under tiden som dessa urvalslistor var utsända till uppgiftslämnarna bearbetades ungdomsundersökningen (hösten 1947), varjämte en undersökning angående ungdomsfyllerister organiserades. Genom hänvändelse till socialstyrelsen utverkade kommittén medverkan från cirka 600 större kommuner till en intervjuundersökning beträffande de unga personer, som under viss tid anhölls för fylleri. Nykterhetsnämnderna i resp. kommuner anmodades att för samtliga de personer i åldern 17—26 år, beträffande vilka nämnden under tiden oktober 1947—mars 1948 erhöi uppgift att de anhöllits för fylleri, verkställa intervju enligt ett formulär (sid. 21), vilket i stort sett överensstämde med de formulär som användes för de tidigare omnämnda intervjuundersökningarna. Särskilda anvisningar utfärdades för intervjuernas verkställande (ovan). Även beträffande dessa intervjuundersökningar biträdde länsnykterhetsnämndernas ombudsmän med organisationsarbetet.

Omkring årsskiftet 1947/48 hade större delen av uppgiftsmaterialet för samtliga undersökningar inkommit till kommitténs kansli, och maskinbearbetningen kunde

påbörjas under våren 1948. De preliminära resultaten av undersökningarna kunde lämnas till kommittén på hösten samma år. Härvid förelåg dock icke den sammanställning av de utländska erfarenheterna, som publiceras i en särskild volym. Preliminära uppgifter om utvecklingen i främmande länder fram till krigsutbrottet hade emellertid insamlats och förelades kommittén. Först på våren 1949 bedömdes det vara möjligt att erhålla någorlunda tillförlitliga uppgifter om utvecklingen under och efter andra världskriget i ett antal främmande länder.

Undersökningen om alkoholpåverkan vid förvärv eller överförande av smittsam könssjukdom var vid denna tidpunkt redan utförd. I samråd med medicinalstyrelsen hade kommittén hänvänt sig till några könspolikliniker, bland annat den vid S:t Görans sjukhus i Stockholm, och lyckats utverka att intervjuer verkställdes genom vederbörande läkare eller kurator med de patienter, som under viss tid behandlades vid klinikerna. Intervjuerna utfördes enligt ett särskilt formulär, som återgives i redogörelsen (sid. 111) där även en närmare beskrivning av tillvägagångssättet vid undersökningen lämnas.

Kap. 3. De större undersökningarnas representativitet

Någon prövning av representativiteten av den s. k. bottensamplingen torde här icke vara erforderlig. En sådan prövning har utförts av statistiska centralbyrån i samband med folkräkningen och redovisats av densamma. De små avvikelser, som karakteriserar bottensamplingen till skillnad från totalbefolkningen, är inte av den omfattningen att de har någon praktisk betydelse för utnyttjandet av materialet för slutsatser i de frågeställningar, som uppställts av nykterhetskommittén. Härtill kommer, att materialet nära nog genomgående redovisats med fördelning på undergrupper, varigenom betydelsen av eventuell över- resp. underrepresentation inom en eller annan av dessa grupper praktiskt taget helt eliminerats. För de krav på noggrannhet, som för kommitténs behov rimligen kan uppställas, torde även de anförda totalgenomsnitten vara fullt godtagbara. Mot bakgrunden av de jämförelsevis ringa avvikelserna från fullständig representativitet å ena sidan samt av de utförliga och relativt tillförlitliga folkräkningsuppgifterna å andra sidan torde man kunna konstatera, att ingen annan praktiskt tillgänglig metod för urval och inhämtande av uppgifter torde ha gett ett bättre uppgiftsmaterial vare sig från representativitetssynpunkt eller tillförlighetssynpunkt. I det följande bortses därför från de små avvikelserna beträffande bottensamplings representativitet.

Ungdomsundersökningen

Ett särskilt problem erbjuder emellertid den intervjuundersökning med ungdom i åldern 17—26 år, som kommittén verkställt. Beträffande det primära urvalet av intervjuobjekt synes några mera betydelsefulla invändningar mot representativiteten inte kunna göras. Urvalet anslöt sig till bottensamplingen och representativiteten hos denna uppvisade inga anmärkningsvärda brister. Genom omöjligheten att få till stånd intervju med samtliga de utvalda intervjuobjekten har emellertid ett bortfall utanför undersökningsledningens kontroll ägt rum. Det förefaller å priori sannolikt att ett sådant bortfall icke sker slumpmässigt,

utan att vissa kategorier, t. ex. den överörliga delen av befolkningen, de asociala, speciella yrkesgrupper (exempelvis sjömän), avsidens boende etc borde bli över-representerade i bortfallet. Ett betydande bortfall hade förutsetts och för att få möjlighet till viss efterkontroll av representativiteten begärdes uppgifter av intervjuaren eller länsnykterhetsnämndens ombudsman om anledningen till att intervju ej kommit till stånd. I följande tabell 1 har de sålunda lämnade uppgifterna sammanställts. Av 11.524 utvalda intervjuobjekt kom intervju till stånd med 8.071 eller 70 %. Bortfallet var alltså 3.453 eller 30 %. Beträffande en tredjedel av bortfallet (1.096) ligger orsaken till den uteblivna intervjun helt på det organisatoriska planet och nära 700 av dessa fall finns inom Kopparbergs och Gävleborgs län, där intervjuarbetet avbröts innan ens organisationsarbetet var färdigt. Utöver den regionala snedheten i materialet, som uppstått genom under-representationen i dessa båda län, torde emellertid representativiteten lidit förhållandevis liten skada av just detta bortfall, då man torde kunna antaga att bortfallet varit i stort sett slumpmässigt. Detsamma gäller de 148 fall där intervjuaren åtagit sig uppdraget men återsänt formulären utan att ha hunnit göra några försök att få intervju till stånd. Intervjuaren har blivit sjuk eller fått annat förhinder. Den stora gruppen ej verkställda intervjuer faller emellertid under kol. »ej anträffade» som upptar ej mindre än 1.768 fall, och här liksom i fråga om de följande fallen har man anledning förmoda allvarliga rubbningar i representativiteten. 218 ungdomar vägrade intervju. I 87 fall bodde objektet så avlägset, att intervjuaren trots överenskommelse inte varit beredd att uppsöka honom eller henne. I 110 fall var intervjuobjektet intaget på sjukhus eller annan anstalt på vilken intervju inte lämpligen kunde äga rum.

Beträffande de utvalda objekten förelåg åtskilliga uppgifter redan före intervjun (från folkräkningen, systembolag, socialregister och straffregister). Alltså har en viss kontroll kunnat verkställas av i vilka hänseenden de ungdomar, som icke intervjuats, avviker från dem med vilka intervju kommit till stånd. En sammanställning av resultatet av denna efterkontroll har gjorts i tabell 2. Det framgår av denna tabell, att de unga kvinnorna anträffats för intervju i något större utsträckning än de unga männen. Materialet torde alltså för kvinnornas del vara något bättre. Skillnaden är i och för sig inte anmärkningsvärd. Det får snarast anses som ett tecken på intervjuarnas utomordentliga ansträngningar att man lyckats uppnå intervjuer med nära nog samma andel av de unga männen som av de unga kvinnorna. Enbart den omständigheten att 5—10 % av männen torde ha varit inkallade till militärtjänst under intervjutiden ger en föreställning om de olika förutsättningar, som uppenbarligen har förelegat. Representativiteten är bättre i städer än på landsbygden. I Stockholms stad, där kommittén själv svarade för organisationsarbetet, kom intervjuer till stånd med hela 80 % av de utvalda. Mellan åldersgrupperna förelåg ingen signifikant skillnad i representativitet. Det har varit lättare att nå dem som har högre skolutbildning än de övriga, vilket torde vara en annan sida av den tidigare nämnda differensen mellan landsbygd och städer. Det är av stort intresse att konstatera, att man i varje fall beträffande de hemmaboende lyckats uppnå god representativitet bland dem som kommer från hem med socialt understöd. Representativiteten bland fylleristerna är också förhållandevis god. Medan 68,4 % av samtliga män intervjuats, har nära 63 % av fylleristerna låtit sig intervjuas. De kriminella ungdomarna är något under-representerade, ehuru inte i någon större utsträckning. Beträffande de hemmaboende kan man slutligen konstatera, att man har uppnått samma andel där fadern icke är skötsam i nykterhetsavseende som där fadern är skötsam.

Sammanfattningsvis finner man dessa stickprov på representativiteten ge vid handen att det föreligger vissa klara brister i materialets representativitet. Dessa

Tab. 1. Antal utvalda intervjuobjekt för ungdomsundersökningen, antal verkställda intervjuer samt ej verkställda intervjuer fördelade efter orsak till att intervjuer ej kommit till stånd

L ä n	Antal utvalda intervjuobjekt	Därav intervjuade		Orsak till att intervjuer ej verkställdes (antal fall)					Summa ej verkställda intervjuer		
		Antal	%	Avlidne	Ej anträffad	Vägrat svara	Avlägsset boende	Intagen på sjukhus e. d.		Intervjuer ej medhunnena ¹	Intervjuare ej utsedd m. m.
Stockholms stad	1.218	977	80	3	141	36	—	12	13	36	241
Stockholms län	717	379	53	3	211	7	—	4	39	74	338
Uppsala »	298	175	59	—	71	8	—	7	—	37	123
Södermanlands »	327	208	64	—	65	3	—	3	—	48	119
Östergötlands »	510	411	81	—	80	5	—	4	8	2	99
Jönköpings »	378	304	80	1	49	8	—	4	—	12	74
Kronobergs »	241	209	87	—	28	2	—	2	—	—	32
Kalmar »	388	287	74	1	58	9	1	5	—	27	101
Gotlands »	82	74	90	1	6	—	—	1	—	—	8
Blekinge »	199	157	79	1	38	1	—	2	—	—	42
Kristianstads »	505	356	70	1	121	12	—	4	1	10	149
Malmöhus »	956	545	57	2	198	30	—	9	69	103	411
Hallands »	256	230	90	3	14	5	—	2	1	1	26
Göteb. o. Bohus »	927	778	84	—	112	20	—	7	6	4	149
Älvsborgs »	515	419	81	1	69	15	—	4	6	1	96
Skaraborgs »	406	304	75	1	72	11	3	11	—	4	102
Värmlands »	468	425	91	2	31	4	—	2	—	4	43
Örebro »	351	288	82	2	44	9	—	2	3	3	63
Västmanlands »	357	272	76	1	57	6	—	4	—	17	85
Kopparbergs »	409	72	18	1	33	1	—	3	—	299	337
Gävleborgs »	495	95	19	—	12	4	—	—	2	382	400
Västernorrlands »	427	297	70	—	94	5	—	5	—	26	130
Jämtlands »	236	171	72	—	44	5	13	3	—	—	65
Västerbottens »	340	287	84	—	44	3	3	2	—	1	53
Norrbottnens »	518	351	68	2	76	9	67	8	—	5	167
Hela riket	11.524	8.071	70	26	1 768	218	87	110	148	1.096	3.453

¹ (= av resp. intervjuare ej redovisade intervjuer)

Tab. 2. Antal utvalda intervjuobjekt för ungdomsundersökningen samt den procentuella andelen intervjuade inom vissa kategorier (representativitetskontroll)

	Antal utvalda intervjuobjekt	Därav % intervjuade		Antal utvalda intervjuobjekt	Därav % intervjuade
1. Kön.					
Män	5.801	68.4		1.731	69.7
Kvinnor	5.723	71.7		9.793	70.0
Samtliga	11.524	70.0		11.524	70.0
2. Bostadsort					
Stockholm	1.218	80.2			
Övriga städer	3.906	71.5		198	62.2
Aggl. landsbygd	1.264	64.6		5.603	68.6
Övr. landsbygd	5.136	67.9		5.801	68.4
Samtliga	11.524	70.0			
3. Alder.					
17—20 år	4.310	69.8		155	59.5
21—26 år	7.214	70.2		5.645	68.7
Samtliga	11.524	70.0		5.801	68.4
4. Skolbildning.					
Endast folkskola	9.316	69.3		331	70.0
Övriga	2.208	73.1		11.193	70.0
Samtliga	11.524	70.0		11.524	70.0
			5. Socialt understöd.		
			Med fattigvård i hemmet (endast för hemmaboende)		
			Övriga (gäller även ej hemmaboende, för vilka uppgift saknas)		
			Samtliga		
			6. Skötsamhet i nykt. avseende (end. män).		
			Med fylleriförseelser		
			Utan fylleriförseelser		
			Samtliga		
			7. Kriminalitet (endast män).		
			Finns i straffregistret		
			Övriga		
			Samtliga		
			8. Faderns skötsamhet i nykt. avseende.		
			Fader anmärkning (end. för hemmaboende) ..		
			Övriga (gäller även ej hemmaboende, för vilka uppgift saknas)		
			Samtliga		

brister är emellertid, i den mån de här har kunnat mätas, förhållandevis små och till en del av den arten att verkan av dem upphäves genom att undvika att redovisa totalgenomsnitt och i stället söka redovisa materialet med fördelning på undergrupper med hänsyn till kön och bostadsort i första hand samt så långt det är möjligt med hänsyn till sociala förhållanden i övrigt, till exempel eget och faderns yrke. Det vill alltså synas som om materialet redovisat på detta sätt motsvarar rimliga krav på representativitet och, om det tolkas med viss försiktighet, är godtagbart för en relativt ingående analys av genomsnitts ungdomens alkoholvanor. Man bör kanske framhålla, att de brister, som förefinnes i representativiteten, medfört att materialet från allmänt använda utgångspunkter för värderingar i sociala frågor ger en alltför gynnsam bild. Frekvensen av ogynnsamma företeelser är nämligen i regel större inom de grupper, där representativiteten brister, än bland genomsnitts ungdomen.

Vid redovisningen av materialet har i flertalet tabeller angivits storleken av procenttalens medelfel enligt den vanliga formeln $\sqrt{\frac{p \cdot q}{n}}$. Detta har skett i klar insikt om att kraven på slumpmässighet för uppställandet av denna formel icke är helt uppfyllda. Man behöver emellertid en ungefärlig föreställning om hur stora skillnaderna i procentalen skall vara för att man skall ha anledning dra slutsatser av dem. Mot bakgrunden av det tidigare anförda resonemanget får emellertid analysen inte ske enbart med beaktande av medelfelet, då felkällorna inte såsom vid vanlig medelfelsanalys förutsätts är slumpmässiga. Det har icke heller ansetts riktigt att i ovanstående formel låta n ingå med hela sitt värde enär urvalsmetoden, som bygger på hushållen, icke medfört att kravet på att de i n ingående enheterna skall vara av varandra oberoende, är tillgodosett. Såvitt man erfarenhetsmässigt kan bedöma synes det föreligga ett direkt samband mellan syskonsvar. Antalet syskonpar som ingår i undersökningen har visat sig vara knappt 1.000. Det har bedömts, att en analys av i vilken utsträckning sambandet mellan syskonsvar borde påverka medelfelet skulle — med hänsyn till felkällorna i övrigt — medföra större besvär och kostnader, än som motsvaras av värdet av en sådan undersökning. Vid bearbetningen har därför av praktiska skäl förfarits så att medelfelet ökats, d. v. s. kravet på skillnaden för att medge slutsatser har höjts, genom att n i formeln $\sqrt{\frac{p \cdot q}{n}}$ minskats med $1/8$ av sitt eget värde. Det har alltså förutsatts att i totalmaterialet av 8.000 undersökta finns 7.000 av varandra oberoende intervjuobjekt. Härigenom torde rimliga krav på korrektion av medelfelet ha tillgodosetts.

Fylleristundersökningen

För undersökningen av fylleristerna utvaldes större kommuner, d. v. s. samtliga städer samt D-, C- och B-kommuner¹ med mer än 3.000 inv. Inga A-kommuner medtogs i undersökningen. Redan i själva undersökningens uppläggning får man alltså en snedhet. Materialet består av ett typiskt tätortsmaterial. Avsikten med undersökningen var emellertid inte att ge en allmänt representativ bild av de unga fylleristerna utan att insamla ett material av fyllerister, som kunde direkt jämföras med ett material av för fylleri icke dömda personer i samma ålder. Genom att standardräkna materialet i den allmänna ungdomsundersökningen, sedan detsamma genomgående uppsorterats efter kommuntyper, har två material erhållits, som är fullt identiska med hänsyn till den relativa andelen

¹ Betr. definition, se sid. 53.

bosatta inom olika ortstyper. Det visade sig, att folkmängden i de kommuner, som utvalts för undersökningen, utgjorde följande andelar av hela folkmängden i riket i resp. kommuntyper:

Städer	100 %
A-kommuner	— %
B- »	35 %
C- »	95 %
D- »	72 %

Genomsnittstalen för fylleristaterialet har sålunda allmänt värde endast vid direkt jämförelse med de särskilda vägda genomsnittstal, vilka framräknats på basis av ovanstående siffror för det s. k. normalmaterialet. Enligt de särskilda anvisningarna till nykterhetsnämnderna skulle intervju verkställas med varje inom de berörda kommunerna hemmahörande (kyrkoskriven) person, som är född under åren 1921—1930 och om vilken efter ingången av oktober månad 1947 uppgift erhållits att han (hon) gjort sig skyldig till fylleriförseelse. Snarast möjligt efter det nykterhetsnämnden erhållit kännedom om att en sådan person gjort sig skyldig till fylleriförseelse (genom uppgift om att han anhållits för fylleri eller sakfällts därför), skulle nykterhetsnämnden föranstalta om ett sammanträffande mellan honom och lämplig representant för nämnden (ordförande, annan ledamot eller tjänsteman). Vid detta sammanträffande skulle intervju verkställas samtalsvis enligt särskilt formulär. Därest i något fall nykterhetsnämnden på grund av den anhållnes (dömdes) ungdom överlämnat åt barnavårdsnämnden att söka kontakt med vederbörande och ombesörja utredningen samt eventuella andra ingripanden, borde nykterhetsnämnden lämpligen uppdraga åt barnavårdsnämnden att ombesörja intervjun.

Ett särskilt formulär tillhandahölls nykterhetsnämnderna för utfärdande av kallelser till de för fylleri anhållna. På detta formulär förekom följande formulering:

... får nykterhetsnämnden för ett samtal kalla Eder till inställelse hos...

I brevet utsades ingenting om de åtgärder som av nämnden skulle företagas, om vederbörande inte inställde sig. Det ansågs även diskutabelt, huruvida nämnden kunde rekommenderas att vidtaga några strängare åtgärder för att få till stånd en intervju. I viss utsträckning har alltså intervjuobjekten haft möjlighet att utan vidare undandra sig samtalet. Endast i de svårare fall, då nykterhetsnämnden på förhand kunde bedöma att ett samtal med nämnden vore befogat även av andra skäl än för intervju, kunde tvångsåtgärder tillämpas. Å andra sidan har naturligtvis obenägenheten att inställa sig inför nämnden varit störst i de svårare fallen, varför man har anledning att räkna med att det bortfall, som ägt rum på grund av obenägenhet att svara, torde ha medfört en tendens till snedhet i sådan riktning, att materialet ger en alltför gynnsam bild.

Enligt uppgifter från länsnykterhetsnämnderna var, såsom framgår av tabell 3, antalet fyllerifall som borde ha föranlett intervju under den period undersökningen pågick 2.833, medan antalet redovisade intervjuer var 1.873 eller 66 % av samtliga fyllerifall. Andelen intervjuade varierar betydligt inom olika län. Beträffande anledningen till att intervju ej kommit till stånd föreligger ej några möjligheter att erhålla uppgifter, då undersökningen i stort sett baserade sig på de kommunala nykterhetsnämndernas eget initiativ till intervju och länsnykterhetsnämndernas ombudsmän på grund av arbetsanhopning icke kunde åläggas uppgiften att övervaka de kommunala nämndernas arbete i detta avseende. En bearbetning av de intervjuades tidigare fylleriförseelser gav följande tablå:

AVDELNING II

UNDERSÖKNINGAR OM ALKOHOLMISSBRUK OCH ALKOHOLVANOR SAMT OM SAMBANDET MELLAN ALKOHOLVANOR OCH VISSA SOCIALA FÖRHÅLLANDEN

Kap. 1. Alkoholmissbrukets omfattning

Kunskapen om alkoholmissbrukets omfattning har hittills varit ringa. Man har dock haft tillgång till en relativt utförlig statistik över antalet fylleriförseelser och under senare år över antalet personer mot vilka nykterhetsnämnderna vidtagit åtgärder eller inriktat sin uppmärksamhet. Antalet personer som dömts för fylleriförseelser har hållit sig omkring 25.000—30.000 per år och antalet personer, som varit föremål för uppmärksamhet av nykterhetsnämnden, likaså omkring 25.000—30.000. Av de senare har årligen c:a 10.000 ansetts falla under 1 § alkoholistlagen (Al), d. v. s. dels ansetts såsom hemfallna åt alkoholmissbruk och dels falla under någon av de specialindikationer (farlig, försumlig försörjare etc.), som innehålles i 1 §.

Kommittén har ansett det betydelsefullt att få en grundad uppfattning om hur stor del av befolkningen i olika kategorier, som är belastad med anmärkningar för bristande skötsamhet i nykterhetsavseende. Man har därvid utgått ifrån, att man skulle beakta de anmärkningar, som vore av den arten, att de kunde påvisas vid en genomgång av systembolagens och nykterhetsnämndernas register.

För ett urval av befolkningen, omfattande c:a 135.000 personer eller $\frac{1}{50.21}$ av totalbefolkningen, över vilket personförteckningar (se sid. 8) tillställdes resp. organ, har undersökts om anmärkningar i nykterhetsavseende funnes antecknade mot vederbörande. Sedan man härigenom erhållit uppgifter om vilka som vore belastade med nykterhetsanmärkningar, anmodades systembolagen att i samråd med resp. nykterhetsnämnd verkställa en närmare klassificering med hänsyn till misskötsamhetsgraden. I vissa avseenden har justering av denna klassificering sedermera skett hos kommittén, där uppgifter även från straffregister, socialregister och folkräkning samlats. Undersökningen skulle avse läget den 31/12 1945 och observationstiden utgöra de tio närmast föregående åren, alltså 1936—45.

Till *grupp 1* har räknats personer, som under åren 1943—45 varit föremål för åtgärd enligt 1 § Al.

Till *grupp 2* har räknats andra grova missbrukare med *upprepade fylleriförseelser* (minst 3) och/eller andra *grova nykterhetsanmärkningar under de senaste 10 åren* vare sig de varit föremål för nykterhetsnämnds ingripande eller ej.

Tab. M 1. Beräknat antal vid årsskiftet 1945/46 levande personer, som hade hos systembolag eller nykterhetsnämnd registrerade nykterhetsanmärkingar åren 1936—45

Anmärkningskategori	Män			Kvinnor			Summa		
	Lands- bygd	Städer	Hela riket	Lands- bygd	Städer	Hela riket	Lands- bygd	Städer	Hela riket
	Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § Al åren 1943—45	4.017	10.494	14.511	100	301	401	4.117	10.795
Övriga personer med grova eller upprepade nykterhetsanmärkingar åren 1936—45	13.506	19.933	33.439	100	653	753	13.607	20.586	34.192
Personer med enstaka lindriga nykterhetsanmärkingar åren 1936—45	68.687	78.729	147.416	351	2.812	3.163	69.039	81.541	150.579
Samtliga	86.210	109.156	195.366	551	3.766	4.317	86.763	112.922	199.683
<i>Per 1.000 av folkmängden över 15 år</i>									
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § Al åren 1943—45	2.7	10.2	5.7	0.1	0.3	0.2	1.4	4.9	2.9
Övriga personer med grova eller upprepade nykterhetsanmärkingar åren 1936—45	9.0	19.4	13.2	0.1	0.5	0.3	4.7	9.3	6.7
Personer med enstaka lindriga nykterhetsanmärkingar åren 1936—45	45.7	76.4	58.2	0.3	2.4	1.2	23.7	36.7	29.3
Samtliga	57.4	106.0	77.1	0.5	3.2	1.7	29.8	50.9	38.9

Till *grupp 3* har räknats personer med *enstaka fylleriförseelser* eller med åtgärder av systembolag på grund av *opålitlighet i nykterhetsavseende under de senaste 10 åren* (även om sådan åtgärd övervägts eller uppskjutits).

Det antal personer i hela riket, som befanns falla under dessa definitioner, redovisas i tab. M 1. Genom en uppräknig enligt kvoten $\frac{1}{50.21}$ kan man nämligen med reservation för vanlig felmarginal angiva de absoluta siffrorna för hela riket.

Av de personer över 15 år, som levde vid årsskiftet 1945/46, befanns alltså i det allra närmaste 200.000 vara registrerade hos systembolag, nykterhetsnämnder eller andra sociala organ för nykterhetsanmärkning under de senaste tio åren. Över 195.000 av dessa var män och något över 4.000 kvinnor. Knappt 15.000 hade under de senaste tre åren varit föremål för åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § alkoholistlagen. Något över 34.000 ansågs vara andra grova missbrukare eller hade minst tre fylleriförseelser under tioårsperioden. Beträffande 151.000 förelåg endast enstaka lindriga anmärkningar under tioårsperioden. För att undvika att behöva använda de långa definitionerna i den följande texten har genomgående uttrycket *missbrukare* eller *missbrukargrupp* eller *missbrukarkategori* kommit till användning. Detta har skett med klar insikt om det oegentliga i att karakterisera samtliga de till dessa grupper hänfödda personer såsom alkoholmissbrukare, varför en reservation beträffande uttryckssättet här är på sin plats.

Innan dessa siffror närmare kommenteras, torde en redogörelse för belastningen med olika anmärkningar inom de tre grupperna var på sin plats. Här må först lämnas en allmän översikt i följande tablå.

Anmärkning	Procentuellt antal					
	som har vidstående anmärkning i			som endast har vidstående anmärkning i		
	grupp 1	grupp 2	grupp 3	grupp 1	grupp 2	grupp 3
Fylleriförseelse	88.3	89.0	78.2	—	44.0	65.9
Tidiga och täta inköp	5.9	4.8	11.9	—	0.8	7.9
Anmälan till systembolag (dock ej från polis eller nykterhetsnämnd)	23.4	9.4	3.2	—	0.5	1.0
Brott under alkoholpåverkan	18.7	18.6	7.8	—	1.8	3.3
Andra anmärkningar	12.1	9.4	5.0	—	0.8	2.2

Nästan 90 % av grupperna 1 och 2 samt 80 % av grupp 3 har åtminstone någon fylleriförseelse. Fylleriförseelse är den utan jämförelse vanligaste anmärkningen. I den »grövsta» missbrukargruppen är anmärkningarna relativt mångsidiga. Av dem som varit föremål för nykterhetsnämndsåtgärd har nästan en fjärdedel blivit för bristande skötsamhet anmälda till systembolag av annan än polis eller nykterhetsnämnd. Detta gäller endast en tiondel av dem som tillhör grupp 2 och bara 3 % i grupp 3. Brott under alkoholpåverkan registreras för 19 % i grupp 1 och 2 och 8 % i grupp 3. Systembolagsobservationer om anmärkningsvärda inköp har gjorts beträffande 12 % av dem som tillhör grupp 3 men endast 5—6 % i grupperna 1 och 2, där inköpsrätt som regel saknats under lång tid.

Av dem som tillhör grupp 2 har 44 % endast fylleriförseelser. Detsamma gäller 66 % i grupp 3. Av övriga anmärkningsgrupper är det endast »tidiga och täta inköp» som i större utsträckning förekommer såsom enda anmärkning och detta gäller då endast grupp 3.

De i respektive grupper registrerade personernas fördelning efter antal fylleriförseelser framgår av följande tablå.

Missbrukar-grupp	Procentuellt antal med fylleriförseelser					
	0	1	2	3—5	6—9	10 o. fl.
1	11.7	8.1	10.0	24.0	18.8	28.0
2	11.0	10.5	12.2	37.2	17.3	13.1
3	21.8	49.9	17.7	10.6	1.8	0.8

I grupp 1 och 2 är det endast 11—12 %, som inte någon gång anhållits för fylleri på offentlig plats. I grupp 1 har 28 % minst 10 fylleriförseelser och i grupp 2 drygt 13 %. Minst 3 fylleriförseelser har i grupp 1 över 70 %, i grupp 2 inte fullt 70 %. Belastningen med vanliga fylleriförseelser är alltså mycket stor i de båda »svåraste» missbrukarkategorierna. Går man därefter till den tredje gruppen, finner man, att där något mer än var femte är utan fylleriförseelse. Beträffande dessa gäller alltså att nykterhetsanmärkning av annat slag förekommit. Av dem som förts till grupp 3 har 13 % mer än 3 fylleriförseelser. Detta gäller sådana, som under de 10 senaste åren endast haft någon enstaka förseelse av den art att den inte ansetts motivera ett hänförande till grupp 1 eller 2. För samtliga i denna grupp, som har mer än två förseelser, gäller sålunda, att de överskjutande förseelserna begåtts före den senaste tioårsperioden. Omkring hälften av alla männen i grupp 3 har endast en enstaka fylleriförseelse och 18 % 2 fylleriförseelser.

Man finner sålunda, att de tre grupperna innehåller personer med helt olika belastning. Den verkställda indelningen synes därför ha fört fram till en uppdelning av de »prickade» i tre kategorier, som klart avviker från varandra i fråga om graden av konstaterad misskötsamhet.

Vissa reservationer måste dock göras i anslutning till den verkställda inventeringen och uppdelningen.

1) Vid en inventering av alkoholmissbrukets kvantitativa omfattning enligt den här redovisade metoden kommer endast det av de officiella organen kända missbruket med. För att missbruket skall bli känt av dessa organ fordras som regel, att det vållat social olägenhet. Den vanligaste formen är berusat uppträdande på allmän plats. Det alkoholmissbruk, som icke vållat sådan social olägenhet, att det blivit observerat av de officiella organen, har inte kommit med. Att ett sådant missbruk förekommer är uppenbart. Särskilt inom de övre samhällsskikten torde missbruket bli känt för myndigheterna först på ett relativt framskridet stadium. Detsamma gäller inom de befolkningsgrupper, som på grund av avsides belägna bostäder etc. endast är föremål för sporadisk och föga effektiv observation av sociala och andra myndigheter, även polisen, vilken genom fyllerianhållanden utgör den viktigaste kunskapskällan. De anförda siffrorna är därför att betrakta såsom minimisiffror. Hur stort det dolda missbruket är kan emellertid ej ens uppskattas.

2) Observationstidens längd, 10 år, och bedömningens bundenhet vid vissa formella anteckningar medför, att en del av anmärkningarna saknar egentlig

aktualitet. Åtskilliga av de »prickade» torde i praktiken ha återgått till ett nyktert levnadssätt. Särskilt gäller det dem som förts till grupp 3, av vilka en inte så ringa del har en enda anmärkning, kanske för åtskilliga år sedan. Det var emellertid icke möjligt att göra en utredning om situationen just vid undersökningstillfället; det skulle ha medfört alltför stora kostnader och belastat de uppgiftslämnande myndigheterna alltför hårt. Hur lång observationstiden bör göras är självfallet beroende på ett rent lämplighetsavgörande. En persons alkoholmissbruk torde emellertid endast mera sällan vara snävt begränsat i tiden. Missbrukstendenser torde ofta ha förekommit lång tid, innan en officiell myndighet får tillfälle eller anledning att ingripa. Även om motåtgärder sättes in, får man räkna med att missbrukstendenserna finns kvar lång tid efter ingripandet, helst som ingripandet ofta endast består i inläggande i polisfinka och utdömande av ett bötesbelopp. Omkring hälften av förstagångsfylleristerna beräknas bli dömda för en ny fylleriförseelse inom tio år. En specialbearbetning har givit vid handen, att den andel, som skulle bortfalla vid en avkortning av observationsperioden med t. ex. tre år, är relativt liten. I klar insikt om att en så lång observationsperiod som tio år i det enskilda fallet kan medföra ett i sak felaktigt hänförande till »missbrukargrupperna» har dock tioårsperioden bedömts vara den mest rimliga vid en inventering av det kända missbrukets omfattning.

Observationstiden 10 år medger å andra sidan icke heller möjlighet att från de verkliga moderatisterna (se sid. 42) med säkerhet avgränsa de faktiska missbrukarna. De som visat skötsamhet utåt under de sista tio åren men tidigare varit belastade med nykterhetsanmärkningar har, såsom närmare framgår av kapitlet om sambandet mellan alkoholvanor och vissa sociala förhållanden, större belastning än övriga »moderatister» ifråga om sociala anmärkningar även under skötsamhetstiden. Man får därför inte anse det uteslutet, att det förekommit brister i skötsamheten i nykterhetsavseende, vilka inte kommit till vederbörande organs kännedom.

3) Beträffande avgränsningen mellan de tre missbrukargrupperna torde följande synpunkter böra anföras.

Definitionen av grupp 1 är helt knuten till förekomsten av ingripande av nykterhetsnämnd enligt 1 § alkoholistlagen under de senaste tre åren. Det är självfallet att detta sätt för definieringen medfört, att gruppens storlek inom t. ex. olika orter röner inflytande av vederbörande nykterhetsnämnders effektivitet. Man har emellertid haft behov av denna rent lagtekniska definition för att få en föreställning om hur stort det klientel är, som nykterhetsnämnderna tar befattning med. Ettårsstatistiken hos socialstyrelsen kan där inte ge en tillräcklig bild, eftersom den inte anger något mått på klienteletets omsättning annat än från det ena året till det påföljande.

De »missbrukare», som förts till grupp 2, torde i många avseenden vara lika grovt misskötsamma som de vilka hänförts till grupp 1. Belastningen med nykterhetsanmärkningar är också, såsom framgått av den tidigare framställningen, mycket stor.

Den stora skillnaden mellan missbrukargrupperna går uppenbarligen mellan grupperna 2 och 3. De grova missbrukarna finns i grupp 1 eller 2 och de lindrigare i grupp 3. En betydande del av dem som hänförts till grupp 2 har i ett tidigare skede varit föremål för nykterhetsnämndsingripande enligt 1 § alkoholistlagen, men åtgärden har inte varit aktuell under de sista 3 åren. Vill man närmare karakterisera grupp 2, torde man kunna säga, att den utgörs dels av sådana missbrukare, mot vilka åtgärder av nykterhetsnämnd möjligen vore befogad eller i varje fall övervägts eller med stor sannolikhet kommer att övervägas, dels av sådana, som förbättrats efter åtgärder av nykterhetsnämnderna

eller av annan orsak »släppts» av nämnderna. Den sistnämnda gruppen torde vara relativt liten. I grupp 3 torde andelen förut svåra missbruksfall vara mindre än i grupp 2. Beträffande avgränsningen mellan grupperna 2 och 3 synes inga reservationer behöva göras. Metoden att till ena gruppen hänföra dem, som haft 3 fylleriförseelser under den sista 10-årsperioden och till den andra dem, som har ett mindre antal förseelser, synes ha medfört att man fått två kategorier, vars genomsnittsbilder innehåller tydliga differenser i den riktning som avsågs med uppdelningen.

Vi återvänder därefter till ett studium av tabell M 1.

Av de 200 000 personer, som befanns vara registrerade för nykterhetsanmärkning hos systembolag, nykterhetsnämnd eller andra sociala organ under de sista 10 åren, var endast något över 4.000 kvinnor, medan alltså över 195.000 var män. Per 1.000 av folkmängden över 15 år innebär detta, att vi i missbrukargrupperna finner 77 män men endast 2 kvinnor. Av de manliga missbrukarna är ungefär 1 av 13 hänförlig till grupp 1 och drygt 2 av 13 till grupp 2. Av de kvinnliga missbrukarna finns en proportionsvis något större del, sammanlagt 3,5 av 13, i de »grövsta» kategorierna. Av männen över 15 år finns 0,6 % i grupp 1 och 1,3 % i grupp 2 samt 5,8 % i grupp 3.

Vi finner stora olikheter mellan landsbygd och städer. Av landsbygdens män över 15 år finns endast 0,3 % i grupp 1 mot 1,0 % av städernas, 0,9 % av lands-

Tab. M 2. Män registrerade för nykterhetsanmärkning under perioden 1936—45 i olika åldrar

Anmärkningskategori	15—20 år	20—25 år	25—30 år	30—40 år	40—50 år	50—60 år	över 60 år
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § A1 åren 1943—45	351	1.205	1.004	4.820	4.017	2.209	904
Övriga personer med grova eller upprepade nykterhetsanmärkningar åren 1936—45	402	2.159	4.519	9.691	8.335	5.875	2.461
Personer med enstaka lindriga nykterhetsanmärkningar åren 1936—45	5.021	15.917	22.544	44.637	30.277	17.172	11.850
Samtliga	5.774	19.281	28.067	59.148	42.629	25.256	15.215
<i>Per 1.000 av folkmängden (män över 15 år)</i>							
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § A1 åren 1943—45	1.5	4.4	3.8	8.8	8.8	6.3	2.2
Övriga personer med grova eller upprepade nykterhetsanmärkningar åren 1936—45	1.7	7.9	17.3	17.7	18.3	16.8	5.9
Personer med enstaka lindriga nykterhetsanmärkningar åren 1936—45	21.8	58.2	86.4	81.4	66.4	49.2	28.5
Samtliga	25.0	70.5	107.5	107.9	93.5	72.3	36.6

bygdens män finns i grupp 2 mot 1,9 % av städernas. I grupp 3 finns 4,6 % av landsbygdens män och 7,6 % av städernas. Om vi summerar de tre missbrukargruppernas andelar av männen, finner vi, att de omsluter 5,7 % av landsbygdens män och 10,6 % av städernas eller i genomsnitt för hela riket 7,7 %.

Det är alltså en betydande del av den manliga befolkningen, som visar sig ha officiella prickningar i nykterhetsavseende. Av den vuxna manliga befolkningen i städerna gäller detta var nionde man och av landsbygdens var adertonde. Av städernas kvinnor däremot finner vi endast 0,3 % och av landsbygdens 0,05 % i missbrukargrupperna. På en kvinnlig missbrukare kommer alltså i det närmaste 50 manliga. Bland männen förhåller sig missbrukarfrekvensen i städerna till motsvarande frekvens på landsbygden ungefär som 2 till 1 men bland kvinnorna ungefär som 6 till 1. Alkoholmissbruket bland kvinnorna är alltså praktiskt taget helt begränsat till städerna.

I tabell M 2 har de prickade bland männen fördelats på olika åldersgrupper. Ungefär 6.000 av männen är högst 20 år och knappt 20.000 mellan 20 och 25 år. Cirka 25.000 av de manliga missbrukarna är alltså under 25 år. Av dessa unga missbrukare tillhör ungefär 1.500 grupp 1 (10 % av samtliga i denna grupp) och 2.500 grupp 2. Omkring 30.000 av missbrukarna är mellan 25 och 30 år, 60.000 mellan 30 och 40 år, 43.000 mellan 40 och 50 år samt 25.000 mellan 50 och 60 år. Över 60 år är endast 15.000.

Man märker en klar tendens till stegring med stigande ålder av andelen missbrukare i de »grövsta» grupperna. Av missbrukarna i åldern under 30 år är ungefär en av 20 hänförd till grupp 1 medan av dem som är i åldern över 40 år nästan en av 10 är förd till grupp 1. Missbrukarnas andelar av den manliga befolkningen i olika åldrar framgår av tabellens nedre del och översiktligt även av diagram M 1. I åldern 15 till 20 år återfinnes 2,5 % i de 3 missbrukargrupperna, i åldern 20—25 år 7 % och i åldern 25—30 år 11 %. Ungefär samma andel finner vi i åldern 30—40 år, men sedan minskar andelen för att i åldrarna över 60 år vara 3,7 %.

En översikt över hur de manliga missbrukarna fördelar sig på åldrar ger också följande tablå.

Anmärknings-kategori	Under 30 år	30—40 år	40—50 år	50—60 år	Över 60 år
Grupp 1	17.7	33.2	27.7	15.2	6.2
Grupp 2	21.1	29.0	24.9	17.6	7.4
Grupp 3	29.5	30.3	20.5	11.7	8.0

Medianåldern i grupp 1 och 2 är drygt 40 år, medan medianåldern i grupp 3 är något mindre eller 37 år. Under 30 år är 18 % av personerna i grupp 1, 21 % i grupp 2, och 29,5 % i grupp 3. Över 60 år är emellertid ungefär lika stor andel i de 3 grupperna eller 6,8 %. De »grövsta» missbrukarna har alltså en kraftigare koncentration mot medelåldern än de lindrigare, vilka över huvud taget visar en större åldersspridning. Detta sammanhänger med att missbruket ofta utvecklas åtskilliga år innan det når det stadium att nykterhetsnämnden föranledes ingripa. Underrepresentationen i de högre åldrarna av alkoholisterna torde delvis bero på alkoholisternas lägre genomsnittliga livslängd men också på att de äldsta alkoholmissbrukarna omhändertags i andra former än genom alkoholistvård. Siffrorna får alltså inte utan vidare tas som ett belägg för att alkoholismen är under stark utbredning och kommer att öka i samband med generationsväxlingen eller att antalet förbättrade är särskilt stort bland de äldre.

Antal män per
1000 av folkm.

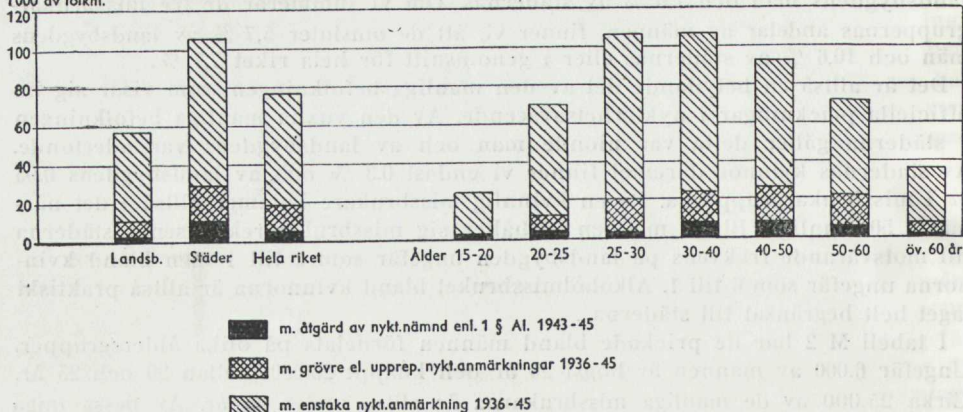

Diagram M 1. Missbrukarkategoriernas andel av den manliga befolkningen i olika åldrar och ortstyper

Alkoholmissbrukets utbredning inom olika yrkesgrupper framgår närmare av tab. M 3 och diagram M 2. Antalet missbrukare över 25 år inom olika yrkesgrupper har där satts i relation till hela antalet män i samma ålder inom resp. yrkesgrupper.

Bland arbetarna är c:a 12 % registrerade för nykterhetsanmärkning under de senaste 10 åren. Av förvaltningspersonalen gäller detta 6 % och av företagarna likaså c:a 6 %. Av de yrkeslösa har 5 % registrerats för nykterhetsanmärkning.

Ser man på differenserna mellan olika näringsgrenar, finner man att jordbruksyrkena har en betydligt mindre andel prickade än övriga näringsgrenar. Den största andelen missbrukare visar yrkena inom handel och samfärdsel. En särställning intar dock de, som ej kunnat hänföras till någon viss näringsgren, utan sammanförts under beteckningen »ospecificerad verksamhet». Bland arbetarna inom denna kategori har 23 % registrerats för nykterhetsanmärkning under de senaste 10 åren. Motsvarande procentandel är för arbetare inom handel och samfärdsel 15 %, för arbetare inom industri och i allmän tjänst 13 % samt för arbetare inom jordbruk 10 %.

Ser man närmare på omfattningen av de olika undergrupperna av missbrukare finner man att grupp 1 har mer än 1 % av männen över 25 år bland företagarna inom handel, bland arbetarna inom samfärdsel, handel, allmän tjänst och med ospecificerad verksamhet samt bland de yrkeslösa, vilka förut hänförts till handel eller förut haft ospecificerad verksamhet. Av alla över 25 år inom samfärdsel har exakt 1 % hänförts till grupp 1 och av alla inom handel 0.9 %. Av dem som tillhör industri och hantverk är det 0.7 % som hänförts till grupp 1. Förvaltningspersonalen har den minsta andelen alkoholister (0.3 %). Företagarna har även låg siffra, 0.4 %. Beträffande den sistnämnda gruppen är det emellertid den utomordentligt låga frekvensen av alkoholister bland jordbruksföretagarna, som drar ner genomsnittet. Missbrukargruppen 2 har mer än 2 % av män över 25 år bland arbetare inom alla näringsgrenar utom jordbruk men visar i övrigt lägre siffror, lägst bland företagare och personer inom jordbruk. Grupp 3 har värden över 7 % bland företagarna inom handel och samfärdsel samt bland arbetare inom alla näringsgrenar, även inom jordbruket.

Tab. M 3. Procentuella antalet registrerade för nykterhetsanmärkning under de senaste 10 åren bland män över 25 år inom olika yrken

Yrkeskategorier	Hela antalet undersökta	Därav i procent		
		m. åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al åren 1943—45	grövre eller upprepade nykt.-anm. åren 1936—45	enstaka nykt.-anm. åren 1936—45
<i>Företagare</i>	10 128	0.4	0.9	4.5
Därav inom				
Jordbruk	6 512	0.1	0.4	3.1
Industri och hantverk	1 741	0.9	1.8	6.1
Samfärdsel	382	0.5	1.8	7.3
Handel	1 213	1.2	1.7	8.9
Allmän tjänst o. fria yrken	276	0.7	1.5	3.6
Ospecificerad verksamhet	4	—	—	—
<i>Förvaltningspersonal</i>	6 780	0.3	0.8	4.8
Därav inom				
Jordbruk	423	0.3	1.0	2.1
Industri och hantverk	1 961	0.2	0.7	4.1
Samfärdsel	651	0.3	0.6	5.5
Handel	1 823	0.4	1.3	6.4
Allmän tjänst o. fria yrken	1 891	0.1	0.6	4.1
Ospecificerad verksamhet	31	.	—	.
<i>Arbetare</i>	19 591	1.0	2.2	9.2
Därav inom				
Jordbruk	3 917	0.6	1.5	7.4
Industri och hantverk	11 937	0.8	2.1	9.4
Samfärdsel	2 041	1.4	3.2	10.1
Handel	764	1.4	2.9	10.9
Allmän tjänst o. fria yrken	459	2.0	2.0	8.5
Ospecificerad verksamhet	473	3.6	5.3	14.0
<i>Yrkeslösa</i>	5 119	0.6	1.0	3.1
Därav inom				
Jordbruk	1 693	0.3	0.3	1.3
Industri och hantverk	1 515	0.4	1.1	4.2
Samfärdsel	564	0.5	1.2	4.3
Handel	365	1.1	1.1	2.7
Allmän tjänst o. fria yrken	346	0.3	0.6	3.2
Ospecificerad verksamhet	636	1.4	2.7	4.4
<i>Samtliga</i>	41 618	0.6	1.5	6.6
Därav inom				
Jordbruk	12 545	0.3	0.8	4.2
Industri och hantverk	17 154	0.7	1.8	8.0
Samfärdsel	3 638	1.0	2.3	8.1
Handel	4 165	0.9	1.7	7.6
Allmän tjänst o. fria yrken	2 972	0.5	0.9	4.6
Ospecificerad verksamhet	1 144	2.4	3.7	8.6

Vid läsningen av denna tabell bör observeras att vissa av de redovisade grupperna, t. ex. arbetare inom samfärdsel, innehåller ett starkt heterogent material.

Den tidigare framställningen, som visat, att det kända missbruket var i hög grad koncentrerat till stadsbygden, bestyrkes alltså här. Jordbruksyrkena är underrepresenterade bland missbrukarna, de typiska stadsyrkena däremot kraftigt överrepresenterade. Man finner vidare en särskilt kraftig överrepresentation inom de grupper, där yrkesverksamheten är mera obestämd, med andra ord bland dem som brukar ha tillfälliga anställningar.

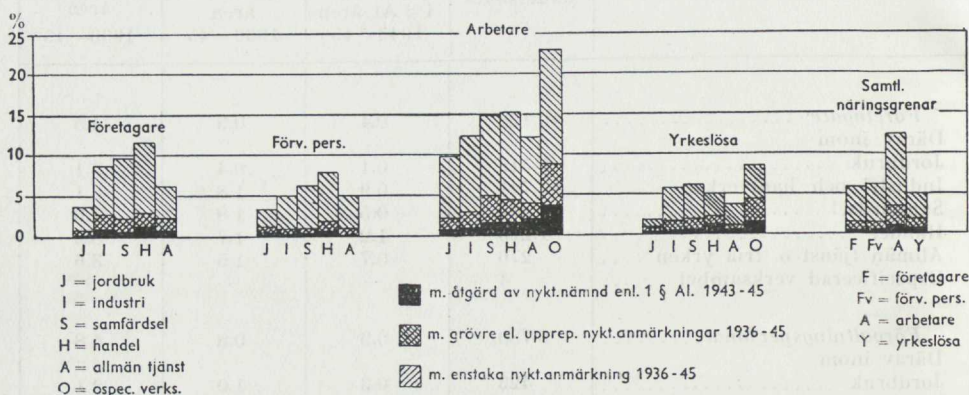

Diagram M 2. Missbrukarkategoriernas andel av den manliga befolkningen över 25 år i olika yrkesgrupper

Vid en genomgång av de nu redovisade siffrorna bör man hålla i minnet, att de avser det officiellt registrerade missbruket, d. v. s. det missbruk, som föranlett de samhälleliga organen att ingripa. Ingripandet kan vara motiverat antingen av att vederbörande i berusat tillstånd vållar olägenhet genom att vistas på offentliga platser eller genom att direkta och synliga sociala skador följer missbruket åt. Inom vissa samhällsgrupper, till exempel i tjänstemannagrupperna, torde det finnas en ekonomiskt större bärkraft och kanske även en mera utbredd föreställning om värdet av att missbruket inte kommer till synes utåt. Det alkoholmissbruk som faktiskt finns torde därför i mindre utsträckning komma fram i de anförda siffrorna. Missbruket erfordrar inte i samma utsträckning myndighets ingripande. Det är vidare uppenbart, att jordbruksbefolkningens låga siffror till en del kan bero på att deras nykterhetsförhållanden står under mindre kontroll än stadsbefolkningens såväl från ordningsmaktens som nykterhetsnämndernas sida. Denna olikhet får emellertid inte överdrivas. En betydande del av det officiellt registrerade missbruket kommer till synes genom uppträdande vid offentliga tillställningar av olika slag och stora delar av landsbygdsbefolkningen förlägger numera sitt nöjesliv — vilket i statistisk mening är mycket fylleri-farligt — till tätorter på landsbygden eller närliggande städer. Där är landsbygdsbefolkningen utsatt för en minst lika stark kontroll som de egentliga inbyggarna.

Av andra tecken att döma — man har också konsumtionssiffrorna att gå efter — är det emellertid uppenbart att det finns olikheter ifråga om fyllerifrekvens mellan jordbrukare och hamnarbetare, mellan tjänstemän och industriarbetare etc. Alkoholmissbruket har en mindre utbredning och är ett mindre problem på landsbygden än i städerna. I stort sett torde därför de anförda siff-

rorna ge en riktig bild av missbrukets fördelning. Beträffande siffrornas användbarhet som mått på missbrukets kvantitativa omfattning måste emellertid återigen framhållas, att till dessa siffror skall läggas det missbruk av okänd omfattning som med säkerhet förekommer utan att myndigheterna eller de socialvårdande organen har någon vetskap om detsamma. Med hänsyn till att man vid ett försök till en uppskattning av omfattningen av detta missbruk utgår från helt olika utgångspunkter och värderingar, skall något försök till en sådan uppskattning inte göras här. Det må räcka med ett kraftigt understrykande, att de nämnda siffrorna är för låga, särskilt inom de grupper, där de samhälleliga organens insyn över huvud taget är ganska liten.

Kap. 2. Alkoholvanor

Kunskapen om befolkningens alkoholvanor har hittills varit tämligen bristfällig. Konsumtionsstatistiken och motboksstatistiken har kunnat användas för att ge en allmän föreställning om förändringar i vanebildningen. Detsamma gäller nykterhets- och frikyrkorörelsernas medlemsutveckling.

Materialet har emellertid inte varit av den arten, att det kunnat läggas till grund för ett mera systematiskt studium av alkoholvanorna och deras förändringar. Nykterhetskommittén har strävat att komplettera detta material genom specialundersökningar. Det har också visat sig möjligt att göra en sammanställning av resultaten från dessa undersökningar med de erfarenheter, som bearbetningen av den officiella statistiken givit. Denna sammanställning synes ge resultat av värde för belysning av alkoholvanorna och de faktorer, som betingar deras olikheter inom olika grupper samt till ledning för bedömningen av i vilken riktning vanorna sannolikt utvecklar sig.

Vaneförtärare — tillfällighetsförtärare — absolutister

Den följande framställningen har till huvudsakligt syfte att ge en översikt av befolkningens fördelning med hänsyn till alkoholvanor. Man har därvid räknat med tre grupper, vilka kan karakteriseras med rubrikerna vaneförtärare, tillfällighetsförtärare och absolutister. Omfattningen av »missbruket» har behandlats i ett föregående avsnitt. När det gäller att klassificera »missbrukarna» med hänsyn till förtäringsvana, är det naturligt att de hänförs till kategorien vaneförtärare. Vissa invändningar häremot kan utan tvivel göras, men vid en översiktlig analys av den typ det här är fråga om, är det nödvändigt med en viss schematisering.

De uppgifter som ligger till grund för redovisningen är följande.

I. *Karakteristik av c:a 42.000 män över 25 år med ledning av hos systembolag befintliga uppgifter och de kompletterande uppgifter*, som i det enskilda fallet kunnat erhållas vid förfrågan hos systembolagets ortsombud eller den kommunala nykterhetsnämnden. Vederbörande skulle av systembolaget fördelas på tio grupper enligt följande anvisningar, varvid grupperna 1—3 är desamma, som tidigare definierats i kap. 2:

Grupp 1: *alkoholister*, d. v. s. personer som under åren 1943—1945 varit föremål för åtgärd enligt 1 § alkoholistlagen.

- » 2: *andra grova missbrukare* d. v. s. med upprepade fylleriförseelser och/eller andra grova nykterhetsanmärkningar under de senaste 10 åren, vare sig de varit föremål för nykterhetsnämnds ingripande eller icke.
- » 3: *personer med tendens till missbruk* d. v. s. med enstaka fylleriförseelser eller med åtgärder av systembolaget på grund av opålitlighet i nykterhetsavseende under de senaste 10 åren (även om sådan åtgärd övervägts eller uppskjutits).
(I fråga om grupp 1—3 är det likgiltigt, huruvida vederbörande har motbok eller inte.)
- » 4: *moderatister* med motbok, flertalet motboksägare, även sådana som tidigare haft nykterhetsanmärkning men som nu sedan minst 10 år varit prickfria (även för personer som för minst 10 år sedan fått ransonen nedsatt och ej begärt höjning men skulle fått sådan om de begärt).
- » 5: *nästan absolutister* med motbok
 - a) motboksägare med 3- eller 4-litersböcker (eller som frånsatt krisrestriktionerna skulle ha fått denna tilldelning, om de begärt den) som i allmänhet tar ut högst 1 liter i månaden (med undantag för något enstaka tillfälle, t. ex. vid större bjudning).
 - b) motboksägare med 1- eller 2-litersböcker (eller som frånsatt krisrestriktionerna skulle ha fått denna tilldelning, om de begärt den) som i allmänhet tar ut högst $\frac{1}{2}$ liter i månaden.
 - c) motboksägare med mindre än 1 liter/mån., som ej regelbundet tagit ut sin tilldelning.
 - d) innehavare av vinbok och personer, som haft tillfälliga motböcker under 1945.
- » 6: *moderatister* utan motbok, bl. a. personer, som fått motboken indragen av annan anledning än nykterhetsanmärkning och som varken är missbrukare eller absolutister och ej tillhör grupp 9.
- » 7: *nästan absolutister* utan motbok, bl. a. personer, som använder öl eller vin vid enstaka tillfällen men aldrig eller praktiskt taget aldrig använder spritdrycker.
- » 8: *absolutister*, d. v. s. alla som med säkerhet är absolutister (d. v. s. som varken använder spritdrycker, vin eller öl) även om de inte är organiserade.
- » 9: *anstaltsvårdade*, kroniskt sjuka o. dyl.
- » 10: *personer med obekanta vanor*, endast personer, vilkas alkoholvanor är helt obekanta; vid tvekan mellan grupp 6 och 7 väljes grupp 6; vid tvekan mellan grupp 7 och 8 väljes grupp 7.

Denna indelning har självfallet vissa svagheter såsom uttryck för förtäringssvanan. Grupperna 1—3 och 6—9 torde vara klart avgränsade, 1—3 genom klara missbruksyttringar och 6—9 genom särskilda undersökningar i varje enskilt fall. Grupp 4 torde emellertid innehålla absolutister och nästan-absolutister vilkas inköp icke avser att täcka eget behov. Grupp 5 torde även den innehålla åtskilliga absolutister, som har motbok med inköpsrätt, vilken endast tillfälligtvis utnyttjas och då för andras behov eller för t. ex. representation. Såsom bl. a. framgår av ungdomsundersökningen (sid. 210) visade sig åtskilliga absolutister inneha motbok.

Gruppen »ej motboksägare, okända vanor» blir av naturliga skäl ganska stor i storstäderna, där personkännedomen är liten och möjligheterna att göra särskilda undersökningar mycket begränsade. Erfarenhetsmässigt kan man emellertid räkna med att den, som aldrig låtit sig avhöra hos systembolaget med ansökan om motbok eller blivit föremål för observation i samband med registrering av något slag och är fullkomligt obekant för de övriga socialvårdande organen, är absolutist eller praktiskt taget absolutist.

II. *Karakteristik på grundval av vid gallupundersökning av c:a 5.000 personer över 20 år lämnade svar på frågan hur ofta de under de senaste fyra veckorna förtärt sprit, resp. vin och öl.* Svartalternativen möjliggör en fördelning på följande grupper:

1. Förtärt spritdrycker dagligen eller så gott som dagligen.
2. Förtärt spritdrycker någon eller ett par gånger i veckan.
3. Förtärt spritdrycker någon eller ett par gånger på fyra veckor.
4. Icke förtärt spritdrycker de senaste fyra veckorna men eljest någon gång.
5. Vet inte hur ofta.
6. Förtär aldrig sprit men är icke absolutist.
7. Absolutist.

Själva frågans formulering medger en relativt god fördelning efter vaneintensitet. Av naturliga skäl finns emellertid vid en intervjuundersökning av gallupundersökningens natur ingen möjlighet att fånga in »missbruket». Dessutom synes gallupundersökningen antingen på grund av brist i representativiteten eller i uppgiftslämnarnas benägenhet att vid den snabba intervjun »försköna» sina uppgifter ha medfört att andelen absolutister och tillfällighetsförtärare blivit allför stor och andelen verkliga vaneförtärare alltför liten.

III. *Karakteristik med ledning av intervjuundersökning (med viss efterkontroll på grundval av registeruppgifter) av drygt 8.000 ungdomar i åldern 17—26 år. Frågan var nästan exakt densamma som vid gallupundersökningen.* Svartalternativen möjliggör en fördelning på följande grupper:

1. Förtärt sprit dagligen eller så gott som dagligen.
2. Förtärt sprit fyra gånger eller flera de senaste fyra veckorna.
3. Förtärt sprit två-tre gånger de senaste fyra veckorna.
4. Förtärt sprit en gång de senaste fyra veckorna.
5. Icke förtärt sprit de senaste fyra veckorna men annars någon gång.
6. Förtär aldrig sprit men är ej absolutist.
7. Absolutist.

Genom att stor omsorg nedlagts på urvalet och intervjuerna torde dessa intervjuuppgifter utgöra det bästa underlaget av de nu berörda undersökningarna. Genom en jämförelse mellan de tre materialen inom de lägre åldersgrupperna torde man få visst underlag för en korrigerings och relativt säker uppskattning av de faktiska frekvenserna inom totalbefolkningen.

Genomsnittsbefolkningens alkoholvanor

Det framgår av det närmast föregående partiet, att den indelningsgrund, som följts vid de olika undersökningarna när det gällt att karakterisera vanorna icke är genomgående densamma. Undersökningarnas olikheter ifråga om sättet för uppgifternas inhämtande har icke möjliggjort en samordning på denna punkt. Ett försök har emellertid gjorts att så långt möjligt parallellisera resultaten.

I följande tablå har sålunda resultaten av de olika undersökningarna sammanställts på sådant sätt att en jämförelse i huvudsak kan ske i sidled, varvid dock hänsyn givetvis måste tagas till de definitioner som angivits i förspalterna.

Män över 25 år enl. kommitténs registerundersökning		Män över 20 år enl. Gallupinstitutets undersökning		Kvinnor över 20 år enl. Gallupinstitutets undersökning	
Vanetyp	Procentuellt antal	Vanetyp (avser de senaste 4 veckorna)	Procentuellt antal	Vanetyp (avser de senaste 4 veckorna)	Procentuellt antal
Registrerade för missbruksyttr. senaste 10 åren	8.8				
Motboksinnehav. utan anm. med normala uttag	58.7	Förtärt sprit minst en gång i veckan	16.7	Förtärt sprit minst en gång i veckan	3.5
Ej motboksinneh., måttl. alk.-vanor	9.7	Förtärt sprit mera sällan, dock under de sen. 4 veckorna	44.9	Förtärt sprit mera sällan, dock under de sen. 4 veckorna	18.0
Motboksinnehav. med små uttag	6.1	Förtär sprit men har ej gjort det under de senaste 4 veckorna	15.9	Förtär sprit men har ej gjort det under de senaste 4 veckorna	23.4
Ej motboksinnehav., nästan absolutister	5.3	Förtär aldrig sprit men ej absolutister	0.8	Förtär aldrig sprit men ej absolutister	2.1
Absolutister	7.5	Absolutister	21.7	Absolutister	53.0
Okända vanor	2.6				
Åldringar, invalider etc.	1.3				

En jämförelse avseende åldern 20—24 år mellan kommitténs ungdomsundersökning och Gallupinstitutets undersökning ger följande resultat:

Vanetyp (avser förtäringen de senaste 4 veckorna)	Män 20—24 år		Kvinnor 20—24 år	
	enl. kommitténs ungd.-und.	enl. Gallupinstitutets undersökn. ¹	enl. kommitténs ungd. und.	enl. Gallupinstitutets undersökn. ¹
Förtärt minst en gång under de senaste 4 veckorna	40.9	43.2	18.8	21.0
Förtär sprit, dock ej de senaste 4 veckorna	31.7	24.0	33.0	25.2
Förtär ej sprit, dock ej absolutister	5.9	1.4	13.6	2.0
Absolutister	21.5	30.0	34.6	51.3

¹ 1,4 % av männen och 0,5 % av kvinnorna »vet ej» hur ofta de förtärt sprit under de senaste fyra veckorna. Sannolikt bör de hänföras till de kategorier som förtärt relativt ofta. De har dock helt utelämnats i tabellen, varigenom nedsummeringen ej ger fullt 100 %.

Man erhåller här säkerställda differenser mellan de båda undersökningarna ifråga om absolutistfrekvensen och ifråga om den kategori, som förtär alkohol endast i ringa utsträckning. Absolutistandelen är avsevärt större enligt Gallup-institutets undersökning. Andelen mera »vanemässiga» förtärare är densamma, varför olikhet i motsatt riktning förekommer blott vid gruppen mera »tillfälliga» förtärare. Kontroll mot andra uppgifter visar att kommitténs egen undersökning ger det mest sannolika resultatet. Man erhåller genom denna jämförelse en möjlighet att korrigera värdena i Gallupinstitutets undersökning. Om »felet» antages vara detsamma för övriga åldersgrupper som för gruppen 20—24 år, finner man vid en sammanställning av alla de tre åberopade undersökningarna att den vuxna befolkningens fördelning på alkoholvanegrupper torde vara ungefär följande:

Tab. V 1. Uppskattningsvis gjord beräkning ang. den vuxna befolkningens procentuella fördelning på alkoholvanegrupper.

V a n e g r u p p	Ålder 20—25 år		Ålder över 25 år	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Prickade för nykterhetsanmärkning upprepade gånger de senaste 10 åren	1	.	2	.
Enstaka nykterhetsanmärkningar under de senaste 10 åren	6	.	7	0.2
Personer som mera regelbundet förtär spritdrycker (moderatister)	34	19	66	30
Personer som endast tillfälligtvis förtär sprit eller endast förtär vin eller öl (nästan absolutister)	37	46	14	31
Absolutister	22	35	10	36
Kroniskt sjuka, anstaltsvårdade etc.	1	3

Den stora olikheten mellan män och kvinnor gör det praktiskt meningslöst att använda genomsnittstal för båda könen. Såsom i annat sammanhang visas ökas andelen förtärare mycket kraftigt upp till tjugofemårsåldern, varför man även bör skilja mellan personer över och under 25 år. Mellan 15 och 20 år är ökningen av andelen förtärare så kraftig att genomsnittstal för denna grupp är utan värde när det gäller ett försök att bestämma den fördelning det här är fråga om (sid. 150).

Vi finner, att av den vuxna manliga befolkningen över 25 år ungefär en tiondel är absolutister, medan alltså nio tiondelar förtär alkoholhaltiga drycker. Ungefär en tiondel av förtärarna har under de senaste tio åren blivit föremål för registrering hos nykterhetsnämnder eller systembolag för mer eller mindre allvarliga nykterhetsanmärkningar. En mera utförlig framställning av missbrukets omfattning ges i kap. 1 (sid. 31). Av de förtärare, som är anmärkningsfria hos systembolag eller nykterhetsnämnder (=80 % av alla män över 25 år), torde ungefär en sjättedel kunna karakteriseras såsom rena »tillfällighetsförtärare» d. v. s. de visar ett ringa antal förtäringstillfällen eller ringa aktivitet för att utnyttja eller öka inköpsrätten. Fem sjättedelar av förtärarna (= 66 % av alla män över 25 år) åter synes ha mera regelbundna vanor, såvitt man kan bedöma med ledning av systembolagens anteckningar om inköp m. m.

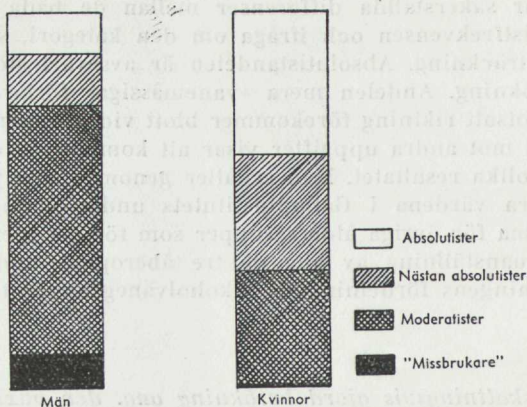

Diagram V 1. Den vuxna befolkningens procentuella fördelning på alkoholvanegrupper

Kvinnorna har en betydligt större absolutistandel än männen. Ej mindre än en dryg tredjedel (36 %) av kvinnorna torde vara absolutister. Den andel som förtär alkohol sällan och kan anses såsom »nästan absolutister» kan också beräknas till ungefär en tredjedel. Två tredjedelar av kvinnorna (av männen endast en fjärdedel) torde alltså vara absolutister eller »nästan absolutister». Alkoholmissbruket har endast ringa utbredning bland kvinnorna, varför den återstående tredjedelen nästan helt utgöres av mera regelbundna förtärare. I fråga om såväl antalet förtäringstillfällen som de förtärda kvantiteterna kan emellertid denna grupp ej på något sätt jämföras med motsvarande grupp bland männen. Kvinnorna förtär mera sällan och mindre kvantiteter än männen. Detta framgår och kommenteras närmare i redogörelsen för kommitténs ungdomsundersökning.

Olikheter i vanor mellan olika landsändar

Ett försök att ge en överblick av hur olika vanorna är i olika landsändar har gjorts i diagram V 2. Från kommitténs egna undersökningar har angivits det relativa antalet absolutister eller nästan absolutister och vidare relativa antalet för nykterhetsanmärkning registrerade under de senaste tio åren.

Absolutismen är mest utbredd i Jönköpings län som står helt i särklass. Stor utbredning visar absolutismen också i hela norra Sverige. I stort sett samma siffror visar också några av de mellansvenska länen (Kopparbergs, Örebro, Västmanlands, Uppsala, Östergötlands och Skaraborgs län). I Malmöhus, Göteborgs och Bohus och Stockholms län samt i själva storstäderna har absolutismen relativt ringa utbredning. Absolutistandelen är flera gånger större i Jönköpings län och Norrland än t. ex. i Malmöhus och Stockholms län.

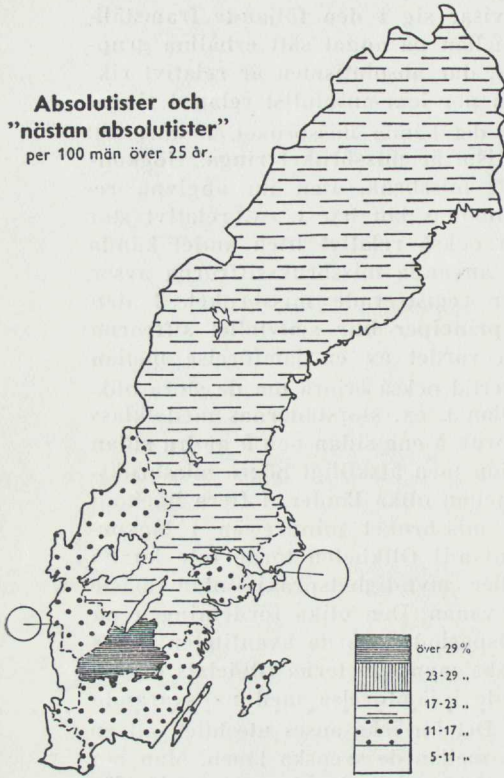
Den omvända bilden får man, om man går till diagrammets mellersta bilder. De områden, som har den minst utbredda absolutismen, har den största alkoholkonsumtionen resp. det största antalet motboksinnnehavare. Såsom framgår av diagrammet har också de län, där alkoholvanorna är mest utbredda, de största genomsnittliga inköpen per motboksinnnehavare. Det visar sig sålunda i stort sett att såväl storleken av andelen förtärare som storleken av de förtärda kvanti-

terterna bestäms genom en likartad mekanism. Inom områden med utbredd absolutism förtär icke-absolutisterna genomsnittligt mindre kvantiteter än inom områden med mindre utbredd absolutism. Det visar sig i den följande framställningen att detsamma gäller vid jämförelser mellan på annat sätt erhållna grupper av befolkningen. Inom befolkningsgrupper, där absolutismen är relativt rikligt utbredd, är den genomsnittliga förtäringen per icke-absolutist relativt ringa.

I bilden längst till höger ges frekvensen av det kända missbruket. I stort sett gäller att inom områden med utbredd absolutism är missbruket ringa. Högkonsumtionsområdena har också relativt utbrett missbruk. Den nu angivna regeln gäller emellertid inte undantagslöst. Malmöhus län har t. ex. relativt stor konsumtion och liten andel absolutister men också relativt liten andel kända missbruksfall. Det bör här framhållas, att de använda missbrukssiffrorna avser det hos systembolag och nykterhetsnämnder registrerade missbruket. I den mån dessa organ tillämpar mindre stränga principer blir självfallet siffrorna lägre. Denna omständighet torde inverka på värdet av en jämförelse mellan de olika bilderna i diagrammet. Man bör emellertid också erinra om de stora olikheter som föreligger i alkoholkonsumtion mellan t. ex. storstädernas medelklass med riklig förtäring men litet registrerat missbruk å ena sidan och å andra sidan arbetarna med mindre genomsnittlig konsumtion men åtskilligt högre missbrukssiffror. En motsvarande olikhet finns också mellan olika länder. I flera högkonsumtionsländer är det officiellt registrerade missbruket mindre än i lågkonsumtionsländer. Jämför t. ex. Sverige och Finland! Olikheten torde inte kunna hänföras till enbart registreringsmetoder eller myndighetspraxis utan måste också bero på olikheter i den genomsnittliga vanan. Den olika fördelningen på antalet förtäringstillfällen av den under en tidsperiod förtärda kvantiteten synes här spela en stor roll och har t. ex. av de finska myndigheterna tilldelats en avgörande betydelse när det gällt att förklara de i jämförelse med motsvarande svenska siffror höga missbrukstalen i Finland. Det får icke anses uteslutet, att en sådan faktor ligger bakom de stora olikheterna mellan de svenska länen. Man bör beakta, att levnadsvanorna i allmänhet skiljer sig mycket starkt, om man jämför den norrländska landsbygdsbefolkningen med storstädernas befolkning eller med den skånska landsbygdsbefolkningen.

Det visar sig alltså, att omfattningen av alkoholvanorna inom en befolkningsgrupp icke är den enda av faktorerna bakom omfattningen av missbruket inom densamma. De stora olikheterna i levnadsförhållanden spelar också en betydande roll. En befolkningsgrupp med riklig konsumtion kan på grund av gynnsamma sociala förhållanden och kanske också på grund av själva alkoholvanans utformning uppvisa ett relativt ringa omfattande missbruk. Å andra sidan kan en annan grupp med relativt lika total eller genomsnittlig konsumtion uppvisa ett omfattande missbruk, vilket manifesterat sig i sociala skador och därmed blivit registrerat. Hela tiden resonerar man från utgångspunkten att det okända missbruket — som icke blivit utåt synligt genom sociala skador — möjligen skulle, om dess omfattning vore känd, ge anledning till avsevärd korrigerings av dessa allmänna slutsatser. Utan tvivel är nämligen det okända missbruket mest utbrett inom de kategorier, där de sociala och ekonomiska förhållandena är gynnsammast. Missbruket måste här gå längre, innan det tar sig uttryck i sådana missförhållanden att det blir känt för myndigheterna. Det är emellertid uppenbart att en utjämningsprocess är i gång. Olikheterna mellan olika befolkningsgrupper ifråga om alkoholvanorna blir mindre och mindre. En belysning av detta ges i följande tablå, som visar hur skillnaden mellan Stockholms och Haparandas systembolagsområden i fråga om motboksfrekvens och spritdrycksförsäljning minskat från 1925 till 1949.

**Absolutister och
"nästan absolutister"**
per 100 män över 25 år.

**Spritdrycksförsäljning
i liter per invånare.**

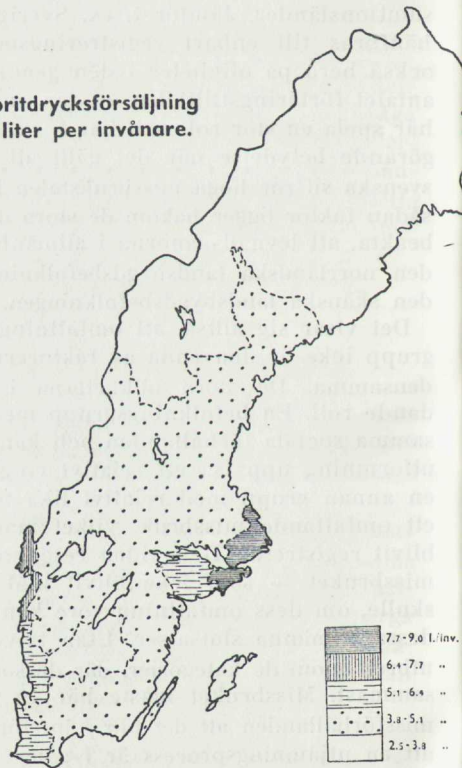
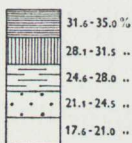
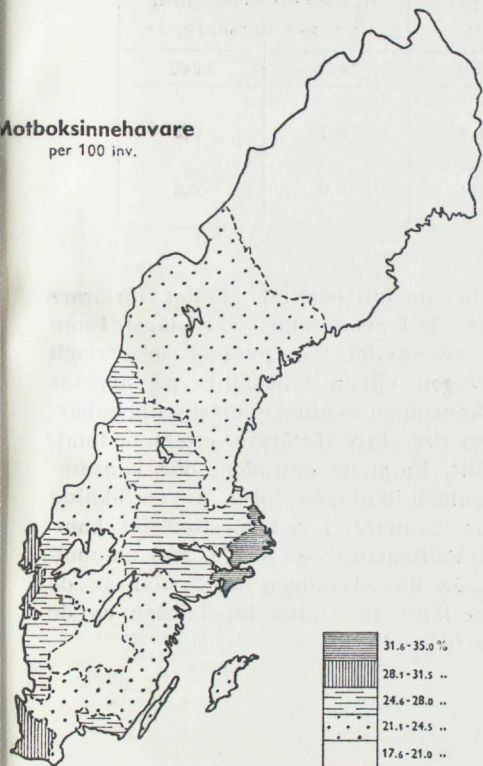
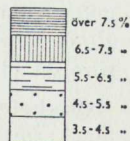
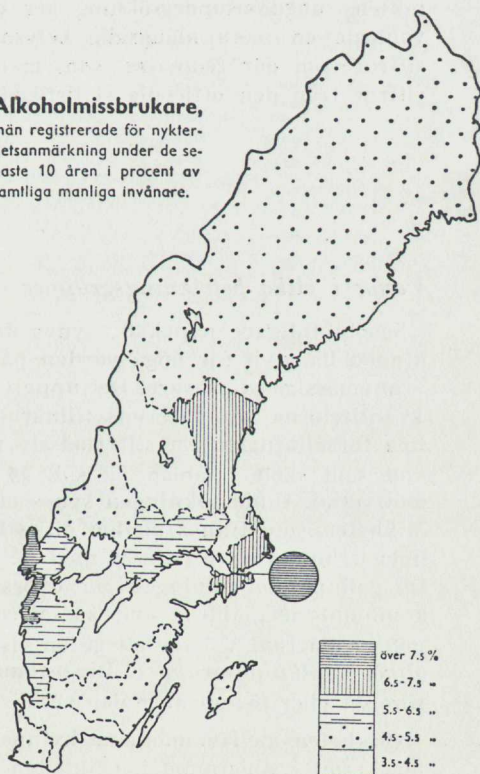

Diagram V 2. Alkoholmissbruk o

Lotboks innehavare
per 100 inv.

Alkoholmissbrukare,
män registrerade för nykterhetsanmärkning under de senaste 10 åren i procent av samliga manliga invånare.

alkoholvanor i olika delar av landet

Systembolags- område	Ant. motböcker per 100 invånare, år		Spritdrycksförsäljning liter per invånare, år	
	1925	1949	1925	1949
Stockholm	24,6	34,9	8,7	9,2
Haparanda	10,3	17,4	2,0	2,8

»Spridningen» har alltså minskat. Utvecklingen innebär att antalet förtärare ökat överallt men relativt mest inom de distrikt där konsumtionen varit lägst. Inom storkonsumtionsdistrikten har denna ökning av antalet konsumenter icke slagit igenom ifråga om den genomsnittliga förtäringen vilken bibehållits på ungefär samma (relativt höga) nivå. Samtidigt med konsumentökningen måste uppenbarligen ha skett en viss minskning av förtäringen per aktiv förtärare, eftersom totalkonsumtionen förhållit sig i stort sett konstant. Inom de områden, där konsumtionen varit särskilt låg, har emellertid konsumentökningen följts av en ökning även av den genomsnittliga konsumtionen per invånare. I redogörelsen för kommitténs ungdomsundersökning ges denna utjämningsprocess ifråga om alkoholvanorna en mera mångsidig belysning. Det är huvudsakligen med stöd av de siffror som där redovisas, som man mera bestämt kan tolka innebörden av de siffror från den officiella statistiken som nu behandlats.

Vanor i olika befolkningsgrupper

Såsom tidigare påpekats, synes den av Gallupinstitutet verkställda undersökningen ha givit för höga värden på antalet absolutister och för låga på antalet »vanemässiga» förtärare. Det uppgivna antalet förtäringstillfällen och de angivna kvantiteterna kan inte ens tillnärmelsevis anses överensstämma med den verkliga försäljningen. En siffermässig redovisning av gallupundersökningen utöver vad som skett i tablån på sid. 44 torde under sådana förhållanden icke vara motiverad. Undersökningen synes emellertid ha på ett riktigt sätt registrerat de olikheter, som finnes mellan olika befolkningsgrupper. Dessa resultat kan nämligen i huvudsak verifieras med de övriga undersökningar kommittén verkställt. Då gallupundersökningen ger översiktsresultat för både män och kvinnor, för kommuntyper, åldrar och socialgrupper, har dessa mycket schematiskt återgetts i diagram V 3 för att ge en viss föreställning om *olikheterna i vanor mellan olika befolkningsgrupper*. Diagrammet bör ej användas för mera ingående jämförelser eller för att ange den verkliga fördelningen inom en viss grupp.

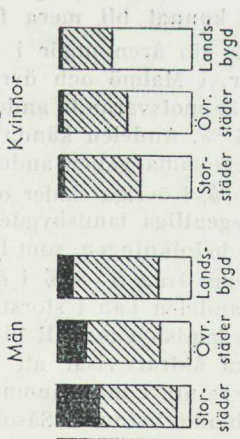
Olikheten mellan män och kvinnor har redan påpekats. Den framstår mycket markerad i diagrammet. Olikheten är störst på landsbygden och minst i storstäderna. Detta resultat bestyrkes också av ungdomsundersökningen. Jämför man olika åldersgrupper, visar det sig att olikheten i alkoholvanor mellan män och kvinnor är minst i de lägre åldrarna och störst i de högre. Vidare finner vi att olikheten är minst i den högsta och störst i den lägsta socialgruppen.

Mera "vanemässiga" förtärare

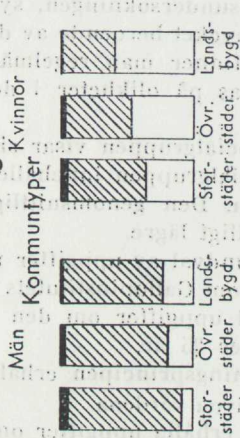
Personer som förtär mer sällan

Absolutister

Spritdrycksförtäring

Vinförtäring

Ölförtäring

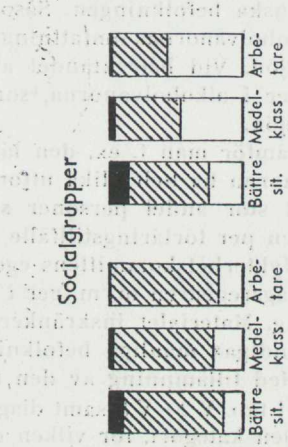
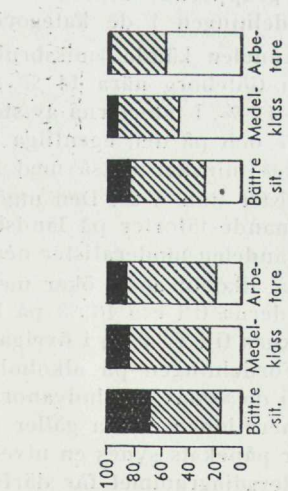
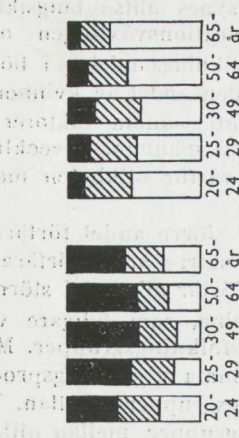
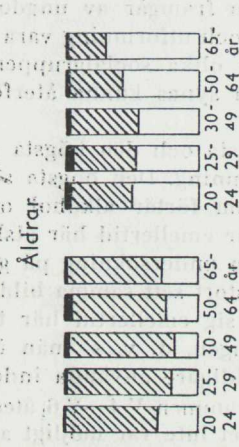
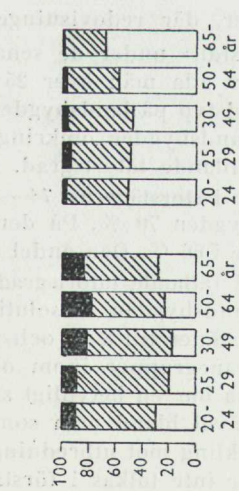

Diagram V 3. Olikheter i alkoholanor mellan olika befolkningsgrupper

Kvinnornas alkoholvanor synes alltså långsiktigt vara under utbredning. Befolkningsomflyttningen, generationsväxlingen och samhällets omdaning med en markerad ökning av befolkningsandelen i högre socialskikt är några av faktorerna bakom ökningen av den andel av kvinnorna som förtär alkohol.

Diagrammet visar också att samma faktorer synes gynna en ökad utbredning av alkoholvanorna bland männen. Utvecklingen är emellertid mera starkt markerad bland kvinnorna, varför olikheten mellan män och kvinnor så småningom blir mindre.

Männen i storstäderna har större andel förtärare än männen på landsbygden. Aldrarna 25—50 år visar ett större antal förtärare än den »äldre generationen» och de högsta socialskikten förtär alkohol i större utsträckning än de lägre.

Till den regionala utjämning, som tidigare visats, kommer alltså en utjämningsprocess mellan olika befolkningsgrupper. Man bör självfallet ställa sig den frågan om icke denna regionala utjämningsprocess helt enkelt är en följd av utjämningen olika befolkningsgrupper emellan. En utjämning mellan landsbygd och stad, mellan olika yrkesgrupper, mellan olika socialgrupper, bidrar automatiskt till att minska olikheten mellan norrlandsbefolkningen och den mellan-svenska befolkningen. Såsom framgår av ungdomsundersökningen, synes också alkoholvanornas omfattning och utformning vara mycket beroende av den sociala miljön. Vid betraktandet av olika socialgrupper finner man regelmässigt olikheter i alkoholvanorna, som synes kunna återföras på olikheter i den sociala miljön.

Jämför man t. ex. den lägsta och den högsta socialgruppen visar sig alkoholvanorna ha helt olika utformning. Den högsta socialgruppen innehåller en relativt stor andel personer som förtär alkohol ofta. Den genomsnittliga kvantiteten per förtäringstillfälle är emellertid här åtskilligt lägre.

Nykterhetskommitténs egen undersökning på grundval av uppgifter ur systembolagsregistren m. m. ger i stort sett samma bild som Gallupinstitutets undersökning. Materialet inskränker sig emellertid här till uppgifter om den »motboks-myndiga» manliga befolkningen, d. v. s. män över 25 år.

Med tillämpning av den tidigare använda indelningsprincipen erhålles därvid de i tab. V 2—V 5 samt diagrammen V 4—V 6 återgivna värdena.

Den kategori, för vilken det inte var möjligt att erhålla uppgifter om vanetyp, emedan vederbörande var helt okända av systembolaget, har utproportionerats på grupperna absolutister och »nästan absolutister», enligt den genomsnittliga fördelningen i de kategorier, där redovisningen kunnat bli mera fullständig.

Andelen kända »missbruksfall» under de senaste tio åren utgör i Stockholm och Göteborg nära 14 % av alla män över 25 år, i Malmö och övriga städer 10—11 %. I tätorterna av stadstyp på landsbygden är motsvarande andel omkring 8 % och på den egentliga landsbygden omkring 6 %. Andelen kända »missbrukare» minskar alltså med fallande tätortsgrad. Detsamma gäller andelen moderatister (tab. V 2). Den utgör i storstäderna 74—77 %, i övriga städer och i stadsliknande tätorter på landsbygden 70 %. På den egentliga landsbygden däremot är andelen moderatister nere i 66 %. Den andel av befolkningen, som har mycket små alkoholvanor, ökar med fallande tätortsgrad eller från 6—8 % i de tre storstäderna till c:a 16 % på landsbygden. Absolutistandelen kan i storstäderna beräknas till 4—6 %, i övriga städer till 8 % och på landsbygden till 10—11 %.

Fördelningen på alkoholvanegrupper inom olika åldrar visar att absolutism och de »små» alkoholvanorna har en betydligt större utbredning inom den äldre generationen. Detta gäller såväl bland män som bland kvinnor. Såsom tidigare har påpekats synes en utveckling mot utbredning av alkoholvanorna vara i gång. Åldersdiagrammet får därför inte tolkas i första hand så, att en betydande del

Tab. V 2. Alkoholvanegrupper bland män över 25 år i olika kommuntyper¹

K o m m u n t y p ¹	Hela antalet undersökta	Beräknad procentuell fördelning				
		Med reg. nykt. anm. under de senaste 10 åren	Moderatister	Nästan absolutister	Absolutister	Åldr., sjuka, anst.-vård.
Stockholm	4 184	13.7	73.9	6.7	4.3	1.4
Göteborg	1.934	13.9	73.7	7.0	3.9	1.5
Malmö	1.046	9.9	77.3	5.5	5.5	1.8
Övriga städer	10.108	11.3	69.8	9.6	8.2	1.1
D-kommuner	3.021	8.3	69.3	10.9	10.2	1.3
C-kommuner	6.852	6.5	65.8	14.4	11.6	1.7
B-kommuner	9.359	5.7	65.9	15.8	11.4	1.2
A-kommuner	5.138	6.2	65.6	16.5	10.3	1.4
<i>Hela riket</i>	41.642	8.8	68.4	12.3	9.2	1.3

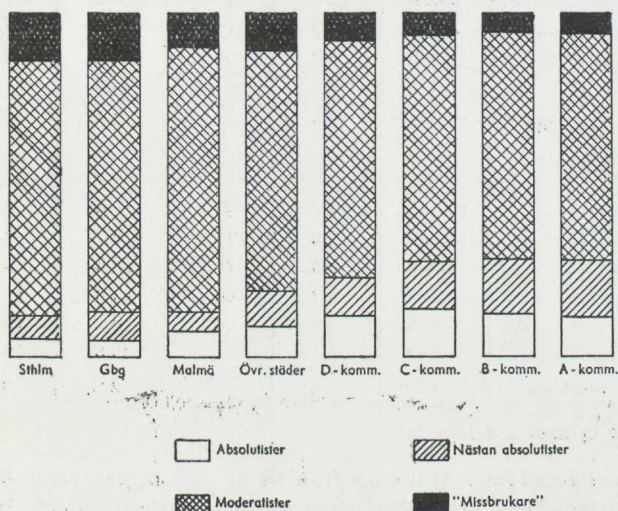

Diagram V 4. Alkoholvanor bland män över 25 år i olika kommuntyper¹

¹ I fråga om indelning i *kommuntyper* (yrkeskaraktär) hänföres till grupperna A, B och C de kommuner, i vilka enligt 1940 års folkräkning befolkningen inom yrkesgruppen jordbruk med binärningar omfattar resp. minst 75 %, 50—75 % och mindre än 50 % av den sammanlagda befolkningen inom yrkesgrupperna jordbruk med binärningar, industri och hantverk, samfärdsl, handel, allmän förvaltningstjänst samt fria yrken, allt under förutsättning att i kommunen ej finnes tätorter, vilkas sammanlagda befolkning uppgår till minst 2/3 av kommunens hela folkmängd. Om det sistnämnda är fallet, räknas kommunen till D-kommunerna (agglomererade kommuner). Till D-kommunerna hör samtliga köpingar.

Tab. V 3. Män i olika åldrar (över 26 år) fördelade på alkoholvanegrupper.

Åldersgrupper	Hela antalet undersökta	Beräknad procentuell fördelning				
		Med reg. nykt. anm. under de senaste 10 åren	Moderatister	Nästan absolutister	Absolutister	Åldr., sjuka, anst.-vård.
<i>Landsbygden</i>						
26—35 år	5.812	9.8	66.0	13.1	10.5	0.6
36—45 »	5.696	7.5	69.3	12.9	9.4	0.9
46—55 »	4.740	5.8	69.0	12.8	11.5	0.9
56—65 »	3.561	4.4	67.3	15.7	11.5	1.1
66—75 »	2.611	2.5	61.7	21.0	12.0	2.8
över 75 »	1.229	0.6	47.6	27.9	16.9	7.0
Samtliga	23.649	6.4	66.2	15.0	11.0	1.4
<i>Städerna</i>						
26—35 år	5.006	13.2	72.8	7.6	6.2	0.2
36—45 »	4.333	14.6	73.0	6.2	5.7	0.5
46—55 »	3.318	12.4	73.8	7.2	6.0	0.6
56—65 »	2.368	10.3	71.0	9.7	7.6	1.4
66—75 »	1.335	4.9	68.3	13.8	8.6	4.4
över 75 »	470	2.5	51.9	23.3	11.0	11.3
Samtliga	16.830	12.0	71.9	8.4	6.5	1.2
<i>Hela riket</i>						
26—35 år	10.818	11.4	69.1	10.6	8.5	0.4
36—45 »	10.029	10.6	70.9	10.1	7.7	0.7
46—55 »	8.058	8.5	71.1	10.5	9.1	0.8
56—65 »	5.929	6.7	68.8	13.3	10.0	1.2
66—75 »	3.946	3.4	64.0	18.5	10.8	3.3
över 75 »	1.699	1.1	48.8	26.6	15.3	8.2
Samtliga	40.479 ¹	8.8	68.5	12.2	9.2	1.3

¹ Årsklass 1920 ej med i denna tab.

av förtärarna vid inträdet i åldrarna från 60 år och uppåt visar benägenhet för att bli absolutister. Den nu äldre generationen torde i yngre år ha visat en betydligt större utbredning av absolutismen än den nuvarande yngre generationen. Generationsväxlingen för alltså med sig en minskning av andelen absolutister.

Av företagarna och tjänstemännen har såsom framgår av tab. V 4 genomsnittligt knappt 6 % registrerats för nykterhetsanmärkning under de senaste tio åren. Drygt 11 % av företagarna och 9 % av tjänstemännen är absolutister. Något över 80 % av företagarna och drygt 85 % av tjänstemännen tillhör alltså konsumtionsgrupperna utan anmärkning. Arbetarna visar en annan fördelning. Missbrukarna utgör där 12 % och absolutisterna drygt 7 %. Konsumentgrupperna utan anmärkning kommer då att utgöra knappt 80 %. Skillnaden mellan de olika näringsgrenarna inom en och samma socialgrupp är emellertid större än skillnaden mellan socialgrupperna.

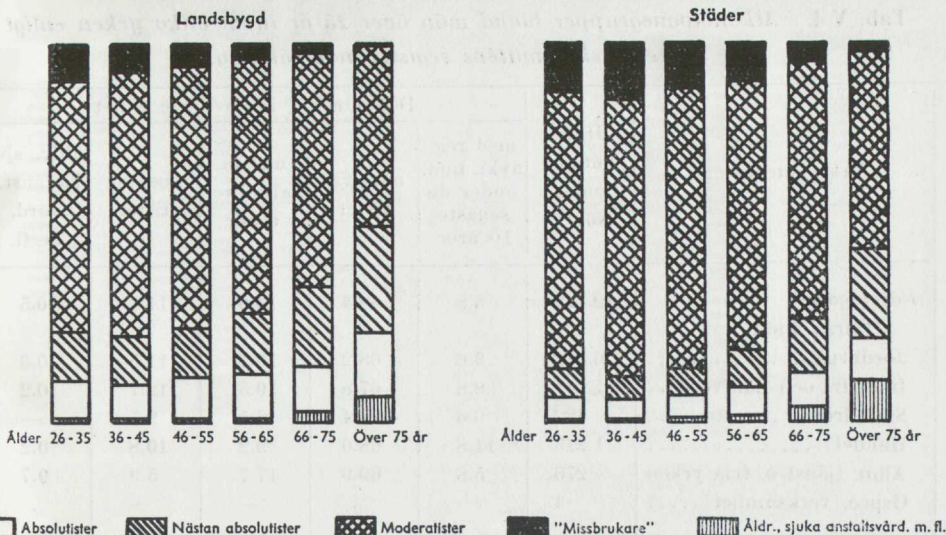

Diagram V 5. Alkoholvanor bland män i olika åldrar

Minsta andelen missbrukare har de nu yrkeslösa, som tidigare tillhört jordbruksyrkena (huvudsakligen pensionärer, även folkpensionärer). Här är också absolutistgruppen relativt hög och andelen »småförtärare» är här den högsta inom någon grupp. Andra grupper med liten missbrukarfrekvens är företagare och tjänstemän inom jordbruket. De yrkeslösa, vilka har en hög genomsnittsalder, har genomgående en låg missbrukarandel.

En särskilt stor missbrukarandel har vi såsom i föregående kapitel påpekat inom de kategorier, vars näringsgren inte kunnat angivas utan som ofta byter arbete. I övrigt har grupperna industri, samfärdsel och handel en missbrukarandel på mellan 10,2 och 10,5 %. Jordbruksbefolkningen har genomsnittligt endast 5,3 % missbrukare och de i allmän tjänst eller de med fria yrken 6,0 %.

Om vi ser på siffrorna för företagarna finner vi att absolutistfrekvensen varierar från 5,9 % för fria yrken till 12,7 % inom industri och hantverk. Gruppen nästan absolutister är minst bland företagarna inom samfärdsel (6,5 %) och störst bland tjänstemännen inom allmän tjänst och fria yrken (16,6 %). Moderatistgruppen varierar betydligt mindre eller från 66 % bland tjänstemännen i allmän tjänst och fria yrken till 78 % bland tjänstemännen inom industri och hantverk. En särskilt låg siffra har där arbetare utan särskilt angiven arbetsgren, vilka på grund av den stora andelen missbrukare får en liten siffra på andelen moderatister.

Några generella drag i fördelningen på alkoholvanegrupper är svåra att urskilja. Vissa grupper, till exempel arbetargrupperna, har relativt låg absolutistfrekvens men en hög missbrukarfrekvens samtidigt som andelen konsumenter är ungefär genomsnittlig. De stora tjänstemannagrupperna åter, med undantag för tjänstemännen i allmän tjänst, har både låg absolutistfrekvens och låg missbrukarfrekvens. Andelen konsumenter utan anmärkning är inom dessa grupper som högst.

Mera generella slutsatser synes man kunna dra av diagram V 6, där fördelningen inom olika socialklasser skett med hänsynstagande till inkomstvariationerna.

Tab. V 4. *Alkoholvanegrupper bland män över 25 år inom olika yrken enligt nykterhetskommitténs registerundersökning.*

Yrkeskategorier	Hela antalet undersökta	D ä r a v i p r o c e n t					åldr., sju-ka, anst-vård. m. fl.
		med reg. nykt.anm. under de senaste 10 åren	modera-tister	nästan absolu-tister	absolu-tister		
<i>Företagare</i>	10.128	5.8	68.4	14.0	11.3	0.5	
Därav inom							
Jordbruk	6.512	3.6	68.2	16.1	11.5	0.6	
Industri och hantverk ..	1.741	8.8	67.8	10.5	12.7	0.2	
Samfärdsel	382	9.6	74.4	6.5	9.5	—	
Handel	1.213	11.8	68.0	9.2	10.8	0.2	
Allm. tjänst o. fria yrken	276	5.8	69.9	17.7	5.9	0.7	
Ospecc. verksamhet.....	4	—	.	—	—	.	
<i>Förvaltningspersonal</i>	6.780	5.9	74.1	11.2	8.7	0.1	
Därav inom							
Jordbruk	423	3.4	75.2	12.2	9.2	—	
Industri och hantverk ..	1.961	5.0	77.8	9.8	7.3	0.1	
Samfärdsel	651	6.4	76.5	10.4	6.5	0.2	
Handel	1.823	8.1	77.1	7.3	7.2	0.3	
Allm. tjänst o. fria yrken	1.891	4.8	66.3	16.6	12.2	0.1	
Ospecc. verksamhet.....	31	—	
<i>Arbetare</i>	19.591	12.4	70.5	9.3	7.4	0.4	
Därav inom							
Jordbruk	3.917	9.5	66.6	14.6	8.5	0.8	
Industri och hantverk ..	11.937	12.3	72.0	8.0	7.4	0.3	
Samfärdsel	2.041	14.7	71.1	7.4	6.7	0.1	
Handel	764	15.2	74.4	4.9	4.8	0.7	
Allm. tjänst o. fria yrken	459	12.5	74.0	7.3	6.0	0.2	
Ospecc. verksamhet.....	473	22.9	54.3	11.3	9.2	2.3	
<i>Yrkeslösa</i>	5.119	4.7	53.6	21.4	12.6	7.7	
Därav inom							
Jordbruk	1.693	1.9	53.6	25.5	12.1	6.9	
Industri och hantverk ..	1.515	5.7	54.0	19.3	13.2	7.8	
Samfärdsel	564	6.0	66.3	16.6	7.9	3.2	
Handel	365	4.9	61.1	19.7	9.4	4.9	
Allm. tjänst o. fria yrken	346	4.1	56.1	23.2	14.3	2.3	
Ospecc. verksamhet.....	636	8.5	35.8	20.5	16.9	18.3	
<i>Samtliga</i>	41.618	8.7	68.5	12.3	9.2	1.3	
Därav inom							
Jordbruk	12.545	5.3	65.9	16.8	10.5	1.5	
Industri och hantverk ..	17.154	10.5	66.5	13.6	8.5	0.9	
Samfärdsel	3.638	11.4	71.6	9.2	7.2	0.6	
Handel	4.165	10.2	72.6	8.6	7.9	0.7	
Allm. tjänst o. fria yrken	2.972	6.0	66.7	16.1	10.8	0.4	
Ospecc. verksamhet.....	1.144	14.7	44.1	16.3	13.5	11.4	

Vi finner då, att missbrukarandelen bland *företagarna* icke varierar med inkomsten utan är ungefär konstant inom samtliga inkomstgrupper. Grupperna absolutister och nästan absolutister är störst bland dem som har de lägsta inkomsterna och minskar något med stigande inkomst, medan alltså gruppen moderatister ökar med stigande inkomst.

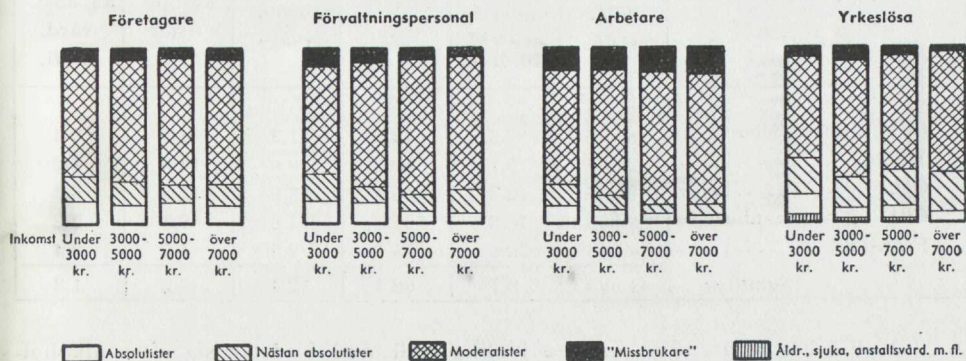

Diagram V 6. Alkoholvanor bland män med olika inkomster

Bland *tjänstemännen* är variationerna mellan inkomstgrupperna betydligt större. Missbrukarandelen faller från 9,6 % i den lägsta inkomstgruppen till 4,4 % i den högsta. En likartad utveckling beskrives av andelen absolutister, som är 13,3 % i den lägsta inkomstgruppen och 6,1 % i den högsta. Moderatistandelen ökar från 61 % i den lägsta till 77 % i den högsta, medan variationerna i gruppen nästan absolutister är oregelbundna.

Arbetarna har något högre missbrukarsiffror i de högre inkomstgrupperna än i de lägre, sannolikt beroende på den stora olikheten mellan jordbruksbefolkningen, som regelmässigt tillhör de lägst avlönade, och stadsbefolkningen, som tillhör de högst avlönade. Absolutistandelen minskar från 9 % bland de lägst avlönade till 3,4 % bland de högst avlönade och på samma sätt förhåller sig andelen nästan absolutister, som minskar från 12,2 till 5%. Även här finner vi en återverkan av olikheten mellan landsbygd och stad. Andelen moderatister ökar med stigande inkomst.

Det visar sig alltså, att vi har den största utbredningen av det kända missbruket bland de bäst avlönade arbetarna och de lägst avlönade tjänstemännen. Absolutismen har stor utbredning bland de lägst avlönade tjänstemännen men mycket liten utbredning bland de högst avlönade arbetarna. Bakom denna motsättning torde ligga betydande olikheter i vanornas utformning. De mest kvalificerade tjänstemännen tillhör grupper där absolutismen är sällsynt men där också det synliga missbruket är litet. Bland de lägsta tjänstemannagrupperna finns både en relativt stor andel personer med stor skötsamhet och social ambition (befordrade från arbetaryrken) bland vilka absolutismen är förhållandevis utbredd, och en stor andel missbrukare, av vilka åtskilliga hindrats i sin befordran till högre grupper eller degraderats till den lägre gruppen på grund av den bristande skötsamheten eller på grund av andra orsaker, där det utbredda missbruket är ett tecken på bristande anpassning. Det bör dock observeras, att missbrukarfrekvensen bland de lägst avlönade tjänstemännen är lägre än missbrukarfrekvensen bland arbetare i den inkomstgrupp, som har den minsta andelen missbrukare.

Tab. V 5. Män över 25 år i olika civilstånd fördelade på alkoholvanegrupper enligt nykterhetskommitténs registerundersökning.

Civilstånd	Hela antalet undersökta	Därav i procent				
		med reg. nykt. anm. under de senaste 10 åren	moderatister	nästan absolutister	absolutister	åldr., sjuka, anstaltsvård. m. fl.
Gift, sammanboende ..	28.796	7.3	72.6	11.2	8.5	0.4
Änkling	2.486	5.7	59.9	19.6	10.6	4.2
Ogift	9.238	12.3	58.9	13.9	11.5	3.4
Gift, ej sammanboende	502	16.3	61.9	11.3	8.3	2.2
Frånskild	543	28.0	58.1	7.0	4.5	2.4
<i>Samtliga</i>	41.565	8.7	68.5	12.3	9.2	1.3

I tab. V 5 har visats, hur männen i olika civilstånd fördelar sig efter alkoholvanor.

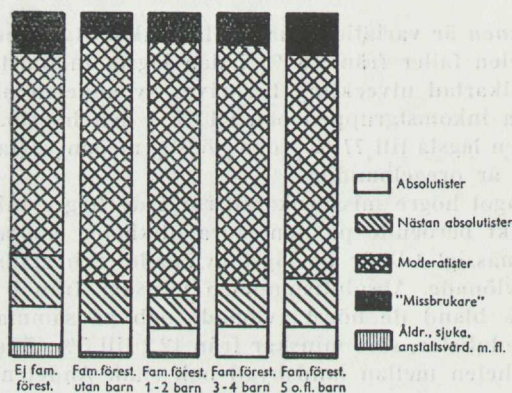

Diagram V 7. Alkoholvanor bland män med olika familjeställning

Det visar sig, att missbruket är vanligast bland de frånskilda. 28 % av de frånskilda männen har under de sista tio åren registrerats för nykterhetsanmärkning. Därefter följer de gifta ej sammanboende (16 %). Nästan lika stor är andelen för de ogifta männen (12 %). Änklingarna har den lägsta missbrukarandelen (6 %), vilket är naturligt med hänsyn till att i denna grupp ingår ett relativt stort antal åldringar. Bland de gifta sammanboende har c:a 7 % registrerats för nykterhetsanmärkning under de sista tio åren. Moderatisterna utan anmärkning är vanligast bland de gifta. Absolutisterna är vanligast bland ogifta och änklingar. Bland de gifta sammanboende är andelen absolutister 7 %. Det är anmärkningsvärt, att de frånskilda har en så ringa andel absolutister som 3 %. Även bland de gifta ej sammanboende är absolutisterna underrepresenterade.

Ser man därefter på fördelningen av alkoholvanegrupper bland män tillhörande olika familjetyper, vilken åskådliggöres i diagram V 7, finner man, att andelen

med nykterhetsanmärkning är störst bland dem som helt saknar försörjningsbörda och dem som har särskilt stor försörjningsbörda. Andelen personer, som under de senaste 10 åren registrerats för nykterhetsanmärkning, utgör i dessa båda kategorier c:a 12 %. En anmärkningsvärd iakttagelse är, att missbrukarandelen genomgående ökar med stigande barnantal. En närmare redogörelse för alkoholmissbrukarnas familjesituation ges i framställningen om sambandet mellan alkoholvanor och vissa sociala förhållanden sid. 76.

Vin- och ölförtäring

Diagram V 3 på sid. 51 medger en översiktlig studie över vin- och ölförtäringen. 27 % av männen över 20 år och 55 % av kvinnorna uppger sig aldrig förtära vin.

Vinförtäring förekommer mera sällan än spritförtäring. Särskilt gäller detta männen. Av männen har 16 % uppgivit sig ha förtärt vin under den senaste månaden varav knappt 2 % minst en gång i veckan. För spritdrycksförtäringen är motsvarande siffror 60 % resp. 15 %.

Av kvinnorna var det 14 %, som förtärt vin under senaste månaden, varav knappt 2 % förtärt minst en gång i veckan. I detta avseende föreligger det alltså ingen skillnad mellan män och kvinnor. Detta förhållande är anmärkningsvärt, eftersom andelen som aldrig förtär vin var så mycket större bland kvinnorna (55 %) än bland männen (27 %). Man kan med ledning av denna iakttagelse konstatera, att den andel kvinnor, som över huvud taget förtär vin, till väsentlig del har samma förtäringsvanor som männen. Av detta synes man å andra sidan kunna dra den slutsatsen, att vinförtäringen även bland männen i huvudsak är knuten till den art av umgängesliv, i vilket vinet enligt gängse sed användes såsom sällskapsdryck. Enligt vad som framgår av ungdomsundersökningen, dominerar kvinnornas alkoholförtäring just av den förtäring, som under mera etikettsbetonade former förekommer i sällskapslivet.

Medan det alltså i fråga om spritförtäringen föreligger mycket stora olikheter mellan män och kvinnor beträffande antalet förtäringstillfällen, finns det ingen sådan olikhet av betydelse i fråga om vinförtäringen. Här sammanfaller männens och kvinnornas vanor till väsentlig del.

Liksom beträffande spritförtäringen är emellertid olikheterna stora mellan städer och landsbygd i fråga om vinförtäringen. Bland storstädernas män har 26 % förtärt vin under den senaste månaden mot 13 % av männen på landsbygden. För kvinnorna är motsvarande siffror 24 % resp. 10 %.

Vinförtäring förekommer bland männen i ungefär samma utsträckning i olika åldrar. I detta avseende visar emellertid kvinnorna en helt annan bild. Vinförtäring under den senaste månaden är vanligare bland kvinnor i de båda yngsta åldersgrupperna (under 30 år) än i de äldre. Sannolikt har vi här ett uttryck för den utbredning av alkoholvanorna bland kvinnorna, varom tidigare nämnts och som närmare behandlas i avdelning III.

Av den vuxna manliga befolkningen förtär 73 % öl (klass II). 50 % har förtärt öl under den senaste månaden, varav 10 % dagligen. Bland kvinnorna är det bara 36 %, som förtär öl. Endast 14 % har under den senaste månaden förtärt öl, varav 2 % dagligen.

Ölkonsumtionen är alltså betydligt vanligare bland männen än bland kvinnorna. Vidare är vanorna mera utbredda i städerna än på landsbygden. Bland männen i storstäderna förtär var femte dagligen öl mot var åttonde i övriga städer och

var fjortonde på landsbygden. Skillnaderna mellan ortstyperna är anmärkningsvärt nog mindre, när det gäller den kategori, som inte så ofta förtär öl.

I fråga om ölvanor inom olika åldersgrupper kan i varje fall beträffande männen göras den intressanta iakttagelsen, att den yngsta åldersgruppen (20—24 år) har de minst utbredda vanorna. Av männen i denna grupp är det c:a 5 %, som förtär öl dagligen. Vanligast är den dagliga, regelbundna förtäringen i åldersgruppen 50—64 år (14.1 %). I åldrarna mellan 25 och 50 år förtär c:a 10 % öl varje dag. I åldrarna över 65 år har andelen minskat till 7 %. Även för kvinnornas del visar den yngsta åldersgruppen relativt litet utbredda vanor.

Restaurangvanor

I fråga om restaurangvanorna är olikheterna mellan städer och landsbygd så stora, att det är meningslöst att ange vanorna i genomsnittstal för hela riket. I tab. V 6 ges några siffror från Gallupinstitutets undersökning.

I städerna har av männen 4 à 5 % förtärt sprit på restaurang minst en gång i veckan under den senaste månaden. Något mer än 20 % har under månaden

Tab. V 6. *Spritdrycksförtäring på restaurang under en månad inom olika kön, ortstyper och åldrar bland befolkningen över 20 år enligt Gallupinstitutets undersökning*

Befolkningsgrupper	M ä n					K v i n n o r				
	Procentuell andel, som senaste mån. förtärt sprit på restaurang					Procentuell andel, som senaste mån. förtärt sprit på restaurang				
	minst ngn el. ett par ggr i veckan	ngn el. ett par gånger	ingen gång, men annars någon gång	vet ej hur ofta	förtär aldrig sprit på restaurang	minst ngn el. ett par ggr i veckan	ngn el. ett par gånger	ingen gång, men annars någon gång	vet ej hur ofta	förtär aldrig sprit på restaurang
<i>Ortsgrupper</i>										
Storstäder	4.1	23.7	55.1	0.4	16.7	0.2	9.5	46.5	0.2	43.6
Övriga städer	4.6	21.3	44.5	0.8	28.8	0.8	8.6	35.1	0.1	55.4
Landsbygd	0.5	7.4	53.8	0.2	38.1	0.2	1.5	27.3	0.2	70.8
<i>Hela riket</i>	1.8	12.7	52.2	0.3	33.0	0.3	4.6	32.8	0.2	62.1
<i>Åldrar</i>										
20—24 år	1.7	16.0	46.7	—	35.6	0.5	7.9	33.1	—	58.5
25—29 »	1.1	12.8	57.5	0.2	28.4	0.5	7.6	35.2	—	56.7
30—49 »	2.5	14.0	53.3	0.3	29.9	0.4	5.3	36.2	0.4	57.7
50—64 »	1.5	11.2	50.4	0.3	36.6	0.3	1.8	30.8	0.1	67.0
65— »	0.8	7.7	47.9	0.8	42.8	—	0.5	21.3	—	78.2
<i>Socialgrupper</i>										
Bättre situerade	6.4	37.4	32.3	1.3	22.6	0.7	16.2	49.3	—	33.8
Medelklass . . .	2.6	14.0	49.9	0.3	33.2	0.4	6.2	36.1	0.2	57.1
Arbetare	0.9	9.6	55.6	0.3	33.6	0.2	2.3	28.8	0.2	68.5

varit på restaurang och förtärt sprit högst ett par gånger. Ungefär hälften av männen i städerna förtär visserligen sprit på restaurang någon gång ibland, men har inte gjort det under den senaste månaden. Denna andel är större i de tre storstäderna än i de övriga städerna.

På landsbygden är det inte mer än $\frac{1}{2}$ % av männen som förtärt sprit på restaurang så ofta som en gång i veckan under den senaste månaden. För 7 % har restaurangbesök ägt rum högst ett par gånger under månaden. Andelen som mera sällan går på restaurang är ungefär densamma på landsbygden som i städerna. Den större utbredningen av restaurangvanorna i städerna beror alltså väsentligen på, att där finns en större kategori med relativt ofta återkommande restaurangbesök.

En jämförelse mellan män och kvinnor ger vid handen, att vanorna bland städernas kvinnor har ungefär samma utbredning som bland landsbygdens män. Bland landsbygdens kvinnor åter har restaurangvanorna mycket ringa utbredning. Det är bara 2 % som någon gång under den senaste månaden förtärt sprit på restaurang. Över 70 % av landsbygdens kvinnor har aldrig varit på restaurang och förtärt sprit.

Differenserna mellan åldersgrupperna är i fråga om männen för små för att föranleda några slutsatser. För kvinnorna åter göres den även tidigare omnämnda karakteristiska iakttagelsen, att vanorna är mera utbredda inom de yngre åldersgrupperna än inom de äldre.

Kap. 3. Alkoholvanorna, sådana de återspeglas i inköpen hos systembolagen

Inköp av olika sorters drycker

Ett studium av olika befolkningsgruppers inköp av olika sorters spritdrycker och vin torde ge material av visst värde för belysning av alkoholvanornas olikheter.

Såsom framgår av tab. I 1 köpte under oktober 1945 c:a 95 % av manliga motboksägare över 25 år åtminstone någon kvantitet vanligt brännvin av billig sort, t. ex. Bordsbrännvin. C:a 33 % köpte folkkonjak men bara 6 % någon dyrare spritdryck, t. ex. likör. Starkvin köpte 16 % och svagvin endast 2,6 %. Under december är inköpen något mera nyanserade. 41 % köpte då folkkonjak och över 7 % dyrare spritdrycker. Andelen som köpt starkvin var 45 % och antalet köpare av svagvin 5 %. Fortfarande var det emellertid 95 % som köpte vanligt brännvin.

Urvalet av drycker är olika inom olika *tilldelningsklasser* — med undantag för det vanliga brännvinet, som visserligen köps i något mindre utsträckning av dem som har de små tilldelningarna men dock även här köps av mellan 85 och 90 %. De som har de minsta tilldelningarna köper konjak och andra dyrare spritdrycker i mindre utsträckning än de som genom den större tilldelningen har större möjligheter till urval. Beträffande vinköpen finns den mest betydelsefulla skillnaden mellan personer med tre liter per månad och dem som inte har full tilldelning. Treliterstilldelningen är, såsom även närmare framgår av redogörelsen för undersökningen om restriktionssystemets tillämpning, ofta ett uttryck för

Tab. I 1. Procentuella antalet motboksägare (män över 25 år) i olika tilldelningsklasser (med uppgift om inköp), som köpt någon kvantitet av nedanstående drycker under oktober resp. december 1945.

Tilldelningsklass	Oktober 1945					December 1945				
	Vanligt brännvin	Folk-konjak	Andra sprit-drycker	Starkvin	Svagvin	Vanligt brännvin	Folk-konjak	Andra sprit-drycker	Starkvin	Svagvin
<i>Mindre än 1 l./mån.</i>	87.6	23.8	1.7	11.1	0.5	85.3	25.1	1.3	31.7	2.3
Företagare	86.9	24.6	0.8	8.5	—	84.8	22.9	1.0	29.5	1.0
Förvaltningspers.
Arbetare	87.9	23.3	1.0	11.9	0.2	85.0	26.4	1.6	32.1	2.3
Yrkeslösa	90.6	20.8	2.1	8.3	2.1	89.0	19.9	1.4	30.8	1.4
<i>1 lit./mån.</i>	90.8	23.8	2.5	12.0	1.2	90.0	29.0	2.8	35.4	2.6
Företagare	89.4	24.1	2.1	10.5	0.6	86.9	32.2	1.8	28.2	1.2
Förvaltningspers.	90.7	28.5	10.1	19.7	3.6	90.0	32.3	9.2	49.5	8.4
Arbetare	91.0	24.0	1.4	11.4	1.1	91.0	28.8	2.2	36.1	2.0
Yrkeslösa	92.8	16.6	1.8	9.2	0.6	91.3	19.7	2.0	31.4	2.2
<i>2 lit./mån.</i>	96.7	33.6	4.6	14.3	1.8	97.0	42.2	6.0	44.5	3.8
Företagare	95.6	35.3	3.9	13.1	1.3	95.8	44.8	4.5	38.0	2.7
Förvaltningspers.	96.4	42.7	12.2	20.6	3.6	96.6	49.4	16.0	58.7	9.6
Arbetare	97.7	30.0	2.6	13.3	1.0	98.0	39.6	3.6	44.4	2.5
Yrkeslösa	94.3	30.5	2.9	9.5	1.9	95.1	32.8	3.5	32.3	2.2
<i>3 lit./mån.</i>	97.0	46.9	15.3	25.8	6.7	97.5	56.6	17.9	61.3	12.2
Företagare	95.8	52.8	12.5	27.4	7.2	96.1	63.3	17.3	57.4	10.8
Förvaltningspers.	96.1	55.5	27.7	52.0	12.0	96.6	62.0	30.3	69.6	20.4
Arbetare	99.1	36.3	4.9	18.4	1.3	99.7	50.4	5.9	59.4	4.7
Yrkeslösa	96.6	36.7	9.2	20.3	3.7	98.0	44.1	10.9	49.7	8.2
<i>Samtliga</i>	94.9	33.4	6.2	15.9	2.6	94.7	40.8	7.3	44.9	5.0
Företagare	93.9	35.8	5.1	15.2	2.3	93.3	44.5	6.2	39.0	3.9
Förvaltningspers.	95.2	45.3	17.8	25.1	7.4	95.4	51.3	20.2	61.2	13.5
Arbetare	95.3	28.6	2.4	13.3	1.0	95.3	36.7	3.3	42.8	2.6
Yrkeslösa	94.4	27.7	4.5	12.7	2.1	94.4	31.5	7.6	37.2	3.9

en god ekonomisk och social ställning, och just bland personer i denna ställning är t. ex. vinförtäring, såsom framgått av intervjuundersökningarna, mera vanlig än i lägre samhällsklasser.

Den andel av olika yrkesgrupper, som köper vanligt brännvin, varierar endast obetydligt. Men i fråga om inköp av andra drycker är skillnaderna mycket stora. Att inte dessa skillnader beror på olikheter i tilldelningen framgår av den nyss-nämnda tabell I 1. En närmare beskrivning av inköpsvanorna i olika yrkesgrupper ges i tab. I 2 och översiktligt i diagram I 1 och I 2.

Vanligt brännvin av billig sort är den vanligaste drycken i alla grupper. Nästan alla motboksägare köper den såväl en »vardagsmånad» som en helgmånad. Den billiga konjaken köps av en stor del av tjänstemännen, något flera under helgmånaden än under vardagsmånaden (40—50 %). Av arbetarna är det 25—30 %, som under en vanlig vardagsmånad köper folkkonjak, men under helgmånaden

Oktober

December

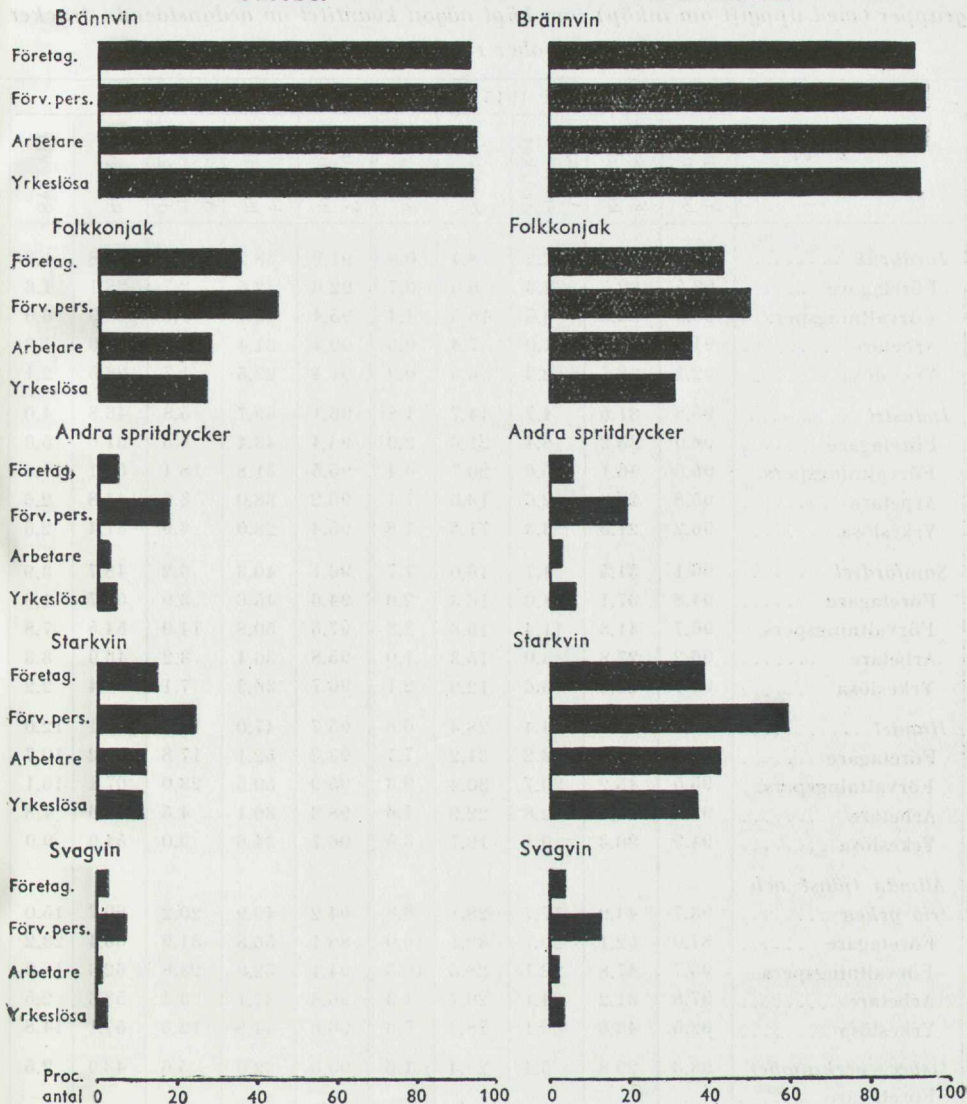

Diagram I 1. Procentuella antalet motboksägare (män över 25 år) som köpt olika sorters rusdrycker under oktober och december 1945

december köper 35–40 % folkkonjak. De dyrare spritsorterna köps endast i mycket ringa utsträckning av arbetarna. Även under helgmånaden december begränsar sig antalet industriarbetare, som köpt t. ex. likör eller annan konjak än den billigaste, till knappt 4 %. Men av tjänstemännen inom industri och handel köper under en vanlig vardagsmånad 15–50 % dyrare spritdrycker. Starkvinet fördelar sig något jämnare men andelen tjänstemän som köper denna vara är normalt dubbelt så stor som motsvarande andel arbetare. Under en helgmånad,

Tab. I 2. Procentuella antalet motboksägare (män över 25 år) inom olika yrkesgrupper (med uppgift om inköp) som köpt någon kvantitet av nedanstående drycker under oktober resp. december 1945

Yrkesgrupp	Oktober 1945					December 1945				
	Vanligt brännvin	Folk- konjak	Andra sprit- drycker	Starkvin	Svagvin	Vanligt brännvin	Folk- konjak	Andra sprit- drycker	Starkvin	Svagvin
<i>Jordbruk</i>	92.2	30.5	2.2	8.4	0.8	91.9	38.2	2.5	27.8	1.6
Företagare	93.5	32.3	2.3	8.6	0.7	92.6	42.6	2.7	28.1	1.3
Förvaltningspers.	96.0	39.0	8.5	16.5	4.4	95.4	45.7	8.9	48.9	6.0
Arbetare	91.6	26.2	1.0	7.4	0.6	90.4	31.4	1.7	25.9	1.3
Yrkeslösa	92.1	28.6	2.3	6.5	0.9	91.4	29.5	1.7	23.5	2.1
<i>Industri</i>	95.8	31.5	4.7	14.7	1.8	96.1	39.7	5.8	46.8	4.0
Företagare	96.0	35.2	6.4	21.6	2.0	96.4	43.4	6.5	51.6	5.3
Förvaltningspers.	95.5	46.1	15.6	20.7	5.4	95.5	51.8	18.4	59.1	11.6
Arbetare	95.8	29.3	2.6	13.0	1.1	96.2	38.0	3.6	44.8	2.6
Yrkeslösa	96.2	21.5	3.3	71.5	1.8	95.4	28.0	3.9	37.4	2.6
<i>Samfärdsel</i>	96.1	31.5	4.7	16.0	1.7	96.1	40.3	6.2	48.7	3.9
Företagare	94.8	37.1	4.0	16.3	2.0	94.6	45.6	3.9	58.7	1.9
Förvaltningspers.	96.7	41.3	11.4	19.6	3.3	97.5	50.8	14.9	54.5	7.8
Arbetare	96.2	27.8	3.0	15.3	1.0	95.8	36.4	3.2	46.0	3.3
Yrkeslösa	96.1	27.6	3.6	12.9	2.1	96.7	36.3	7.1	43.4	2.2
<i>Handel</i>	95.5	41.5	14.4	28.4	6.8	95.7	47.0	17.0	63.1	12.0
Företagare	94.4	48.7	13.2	31.2	7.1	93.3	52.1	17.8	63.2	10.7
Förvaltningspers.	95.5	45.2	20.7	30.4	9.3	95.9	50.5	23.0	67.1	16.1
Arbetare	97.2	26.7	2.8	22.9	1.6	98.3	36.1	4.5	56.6	4.8
Yrkeslösa	94.9	30.3	9.1	19.7	3.5	96.7	34.6	9.0	54.0	9.0
<i>Allmän tjänst och fria yrken</i>	93.7	44.9	17.7	28.1	8.8	94.2	49.9	20.2	60.7	15.0
Företagare	87.0	52.1	20.7	39.1	16.0	88.1	56.8	31.9	65.4	23.2
Förvaltningspers.	93.7	47.8	22.1	28.5	10.3	94.1	52.9	23.8	62.3	16.9
Arbetare	97.8	31.2	4.1	20.7	1.3	96.3	37.1	3.4	53.6	2.5
Yrkeslösa	92.5	43.3	9.1	28.3	5.3	96.6	44.8	12.3	57.1	14.8
<i>Ospec. verksamhet</i>	93.3	29.8	5.4	20.4	1.6	90.6	32.0	5.6	43.9	2.5
Företagare	—	—	.	—	.	—	—	.	—
Förvaltningspers.	.	.	12.5	31.3	—
Arbetare	92.8	30.9	2.4	22.7	1.0	89.3	36.2	2.3	44.1	1.9
Yrkeslösa	94.0	28.9	8.7	15.4	2.0	94.0	25.9	8.4	40.4	2.4

såsom december, är emellertid skillnaden mindre. Svagvin köps endast av 1 % av arbetarna under en vardagsmånad men av 7 % av tjänstemännen. Mest utbredd är svagvinsförtäringen bland personer med s. k. »fria yrken» och bland tjänstemän i allmän tjänst. Den minsta andelen köpare av svagvin har jordbruksarbetarna. Även de »egna» lantbrukarna har här en mycket låg siffra.

Inköpta kvantiteter

Storleken av de inköpta kvantiteterna belyses närmare i tab. I 3 och diagram I 2.

Ungefär tre fjärdedelar av den tilldelade kvantiteten tas i alla tilldelningsklasser ut i form av vanligt brännvin. Knappt två tiondelar tas ut i form av billig konjak, och det är alltså endast en jämförelsevis obetydlig kvantitet, som tas ut i form av dyrare spritdrycker. Under helgmånaden stiger folkkonjaksinköpen något. Detta gäller även inköpen av dyrare spritdrycker men deras andel av de totala inköpen är även då obetydlig. Ett klart uttryck för de billigare spritdryckernas helt dominerande ställning ger tabellens nedre högra del. Genomsnittligt köper under julfmånaden en trelitersman 225 cl vanligt brännvin, 58 cl folkkonjak samt 18 cl likör o. dyl. Tvålitersmannen köper 161 cl vanligt brännvin, 37 cl folkkonjak och 4 cl finare spritdrycker under julfmånaden.

Vinköpen ökar med sprittilldelningen, vilket redan konstaterats sammanhänga med att de högre tilldelningsklasserna i större utsträckning än de lägre rekryteras från de högre socialgrupperna, där vinkonsumtionen är jämförelsevis stor. Svagvinerna har kvantitativ betydelse endast inom tilldelningsklassen 3 liter.

Tab. I 3. Genomsnittliga inköp av olika drycker i liter per motboksägare (män över 25 år) inom olika tilldelningsklasser och yrkesgrupper (män över 25 år) under oktober resp. december 1945

	Oktober 1945					December 1945				
	Vanligt brännvin	Folkkonjak	Andra spritdrycker	Starkvin	Svagvin	Vanligt brännvin	Folkkonjak	Andra spritdrycker	Starkvin	Svagvin
<i>Mindre än 1 l./mån.</i>	0.74	0.17	0.02	0.09	0.00	0.83	0.19	0.01	0.33	0.02
Företagare	0.81	0.19	0.01	0.01	—	0.93	0.19	0.01	0.30	0.01
Förvaltningspers.	0.65	0.27	0.08	0.08	0.00	0.71	0.24	—	0.41	0.08
Arbetare	0.73	0.16	0.01	0.09	0.00	0.79	0.20	0.01	0.35	0.02
Yrkeslösa	0.79	0.14	0.01	0.08	0.01	0.90	0.16	0.02	0.29	0.02
<i>1 lit./mån.</i>	0.86	0.18	0.02	0.11	0.01	0.84	0.22	0.02	0.43	0.03
Företagare	0.85	0.19	0.02	0.11	0.01	0.81	0.26	0.01	0.34	0.01
Förvaltningspers.	0.80	0.20	0.07	0.18	0.03	0.80	0.23	0.07	0.69	0.11
Arbetare	0.86	0.18	0.01	0.10	0.01	0.84	0.22	0.02	0.43	0.02
Yrkeslösa	0.92	0.13	0.02	0.09	0.01	0.87	0.16	0.01	0.35	0.02
<i>2 lit./mån.</i>	1.61	0.31	0.04	0.15	0.02	1.61	0.37	0.04	0.60	0.05
Företagare	1.57	0.34	0.04	0.16	0.02	1.56	0.42	0.04	0.52	0.04
Förvaltningspers.	1.51	0.37	0.10	0.23	0.07	1.51	0.41	0.13	0.86	0.16
Arbetare	1.66	0.27	0.02	0.13	0.01	1.67	0.34	0.02	0.59	0.02
Yrkeslösa	1.59	0.29	0.02	0.10	0.02	1.61	0.31	0.03	0.36	0.03
<i>3 lit./mån.</i>	2.27	0.51	0.15	0.34	0.16	2.25	0.58	0.18	1.19	0.26
Företagare	2.16	0.62	0.14	0.39	0.20	2.11	0.69	0.18	1.24	0.28
Förvaltningspers.	2.06	0.62	0.28	0.47	0.27	2.06	0.65	0.30	1.48	0.45
Arbetare	2.59	0.36	0.04	0.19	0.02	2.56	0.46	0.04	0.98	0.05
Yrkeslösa	2.30	0.37	0.08	0.25	0.07	2.30	0.44	0.11	0.75	0.17

Olikheten mellan yrkesgrupperna återkommer här. Ifråga om inköpen av vanligt brännvin finns emellertid inga större skillnader. Detsamma gällde också vid en jämförelse beträffande frekvensen av köpare i de två tidigare tabellerna. Inom en och samma tilldelningsklass finns vissa olikheter mellan yrkesgrupperna ifråga om kvantitetens fördelning på olika sorter. Olikheterna är dock inte särskilt framträdande. I den högsta tilldelningsklassen är olikheten störst. Man kan där registrera en skillnad även ifråga om inköpens fördelning på vanligt brännvin och folkkonjak. Tjänstemännen med 3 liter köper i oktober 206 cl vanligt brännvin, 62 cl folkkonjak och 28 cl andra spritdrycker. För arbetarna är motsvarande siffror 259, 36 och 4. Inköpsfördelningen ändras endast obetydligt under julmånaden. I något större utsträckning än i oktober köper man då billig konjak och även andra spritdrycker.

Vinköpen varierar betydligt mellan yrkesgrupperna. En arbetare i trelitersklassen köper i oktober genomsnittligt 19 cl starkvin, medan den i tilldelningsavseende likställde tjänstemannen köper nära en halv liter. Samtidigt köper tjänstemannen 27 cl svagvin men arbetaren bara 2 cl. Skillnaden är för starkvinet mindre under julmånaden men för svagvinet större. Tjänstemännen i trelitersklassen köpte då genomsnittligt 45 cl svagvin men arbetarna bara 5 cl.

Sammanfattningsvis finner man sålunda, att det vanliga billiga brännvinet är den dominerande spritdrycken inom samtliga yrkesgrupper och tilldelningsklasser. En höjning av tilldelningen motsvaras i första hand av en höjning av brännvinsköpen. De högre socialgrupperna köper i större utsträckning än de lägre »finare» spritdrycker och viner men dessa drycker lägges ovanpå en bränn-

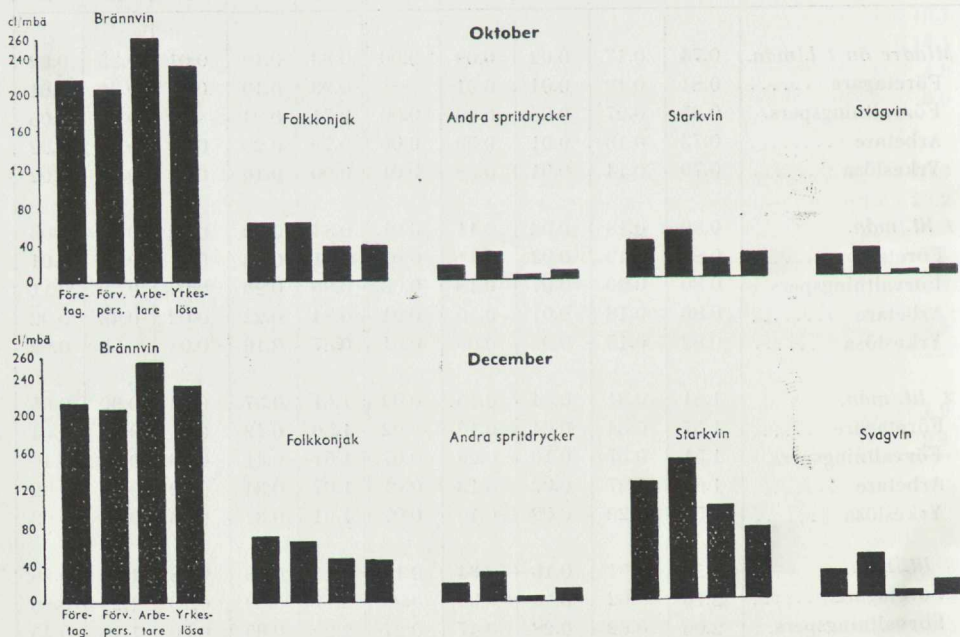

Diagram 12. Genomsnittliga inköp i liter per motboksägare av olika sorters rusedrycker under oktober och december 1945

vinskonsumtion som är lika stor eller, om man låter jämförelsen skära tvärsigenom tilldelningsklasserna, större än i de lägre socialgrupperna. En högre inkomst och en därmed följande högre social ställning och högre tilldelning medför alltså inte i första hand att brännvins- och folkkonjaksinköpen ersättes med köp av »finare» spritdrycker och viner utan att den här dominerande brännvinskonsumtionen kompletteras med smärre mängder dyrare drycker.

Inköpen hos systembolagen i kronor

För det urval i undersökningen beträffande vilket anteckningar hos systembolaget efterfrågades finns bl. a. uppgifter om inköpens storlek i kronor för år 1945. Det hade varit tekniskt möjligt att erhålla uppgifter i kronor även för år 1946, men med hänsyn till att inkomstuppgifter endast kunde erhållas från år 1945 ur uppgifterna till folkräkningen, valdes år 1945 även för inköpen. I det följande redovisas alltså inköpen i kronor för de cirka 42.000 män över 25 år vilka omfattas av undersökningen. Av dessa kunde inkomstuppgifter erhållas endast för 38.580.

Inkomstuppgifterna för 1945 framstår numera såsom föråldrade, enär inkomstläget då var ett helt annat än för närvarande. De har emellertid i huvudsak använts för en jämförelse mellan spritdrycksinköp och inkomst och då priset på sprit och inkomster ökat med i stort sett samma procentuella andel sedan 1945 torde jämförelsen likväl kunna sägas vara aktuell. Härvid bortser man emellertid från att varuknappheten var betydande under år 1945, vilket självfallet hade betydelse för den enskildes avvägning av hur stor del av sin inkomst han kunde använda för rusdrycksinköp. Dessutom bör vid studiet av inkomstuppgifterna för år 1945 hållas i minnet att det ekonomiska läget för arbetarna starkt påverkades av konflikten inom metallindustrin. För att sammanfatta dessa synpunkter bör alltså sägas att de i följande tabell redovisade inkomsterna och inköpen med nuvarande penningvärde skulle ligga åtskilligt högre. Relationen mellan inkomster och rusdryckspriser är emellertid i stort sett densamma, och då det visat sig att vi i Sverige har relativt låg såväl inkomst- som priselasticitet för spritdrycker finns det anledning förmoda att de angivna relationstalen mellan inkomster och inköp inte skall ha undergått så stora förändringar, att tabellerna saknar intresse.

Det bör observeras, att vad man här kan erhålla uppgifter om endast är inköp utminuteringsvis hos systembolagen. För att få en fullständig uppgift om utgifterna för alkoholdrycker skulle erfordras uppgifter för restaurangbesök och för inköp av pilsner. De kronvärden som anges i det följande är därför ingalunda några absoluta mått på alkoholdryckernas andel i den enskildes budget. Även med beaktande av denna brist synes emellertid materialet ha ett visst värde.

I tabell I 4 har sammanställts uppgifter om fördelningen med hänsyn till inköpens storlek. I gruppen 0 kronor ingår också de som saknar inköpsrätt. Tabellen avser både spritdrycker och vin.

Av de undersökta männen var det 29 % som inte hade några utgifter för inköp av rusdrycker hos systembolagen. För 8.8 % hade inköpen understigit 100 kronor och för 19.0 % hade de stannat mellan 100 och 200 kronor. 31 % hade köpt för mellan 200 och 400 kronor rusdrycker och 11.8 % för mer än 400 kronor.

Möjligheterna att lägga ner större belopp på rusdrycker är självfallet beroende på inkomstens absoluta storlek. Av dem som har en årsinkomst understigande 2.000 kronor är det endast 3.3 %, som har köpt för mer än 400 kronor, medan

Tab. I 4. *Fördelningen efter omfattningen av inköpen av spritdrycker och vin i kronor inom olika inkomstklasser (män över 25 år) år 1945*

Kommuntyp och inkomst	Hela antalet undersökta med uppgift om inkomst	Därav i procent, som köpt för kronor				
		0	0—100	100—200	200—400	över 400
<i>Storstäder</i>	6.804	14.5	5.2	14.1	34.2	32.0
Inkomst över 10.000 kr...	933	7.8	3.6	5.6	21.8	61.2
6.000—10.000 »	1.858	8.8	3.8	10.1	39.1	38.2
5.000— 6.000 »	999	12.0	4.6	14.5	38.5	30.4
4.000— 5.000 »	1.170	14.5	5.8	18.2	36.6	24.9
2.000— 4.000 »	1.353	22.3	6.9	17.8	35.0	18.0
under 2.000 »	491	31.8	8.6	25.4	22.6	11.6
<i>Övriga städer</i>	9.601	25.7	7.0	16.5	37.9	12.9
Inkomst över 10.000 kr...	633	15.5	6.5	7.0	23.5	47.5
6.000—10.000 »	1.519	18.9	5.9	13.6	41.5	20.1
5.000— 6.000 »	1.229	20.6	5.6	15.1	44.3	14.4
4.000— 5.000 »	2.021	22.8	6.2	17.6	44.6	8.8
2.000— 4.000 »	3.231	29.6	8.4	19.2	36.3	6.5
under 2.000 »	968	42.1	8.2	18.0	24.7	7.0
<i>Landsbygd</i>	22.175	35.7	10.6	21.6	27.0	5.1
Inkomst över 10.000 kr...	564	22.5	5.3	11.2	22.3	38.7
6.000—10.000 »	1.421	28.7	5.1	12.4	36.1	17.7
5.000— 6.000 »	1.234	24.9	6.6	17.6	39.7	11.2
4.000— 5.000 »	2.689	29.3	7.6	20.2	36.8	6.1
2.000— 4.000 »	10.300	34.7	11.4	24.5	27.1	2.3
under 2.000 »	5.967	45.3	13.2	21.3	18.2	2.0
<i>Hela riket</i>	38.580	29.4	8.8	19.0	31.0	11.8
Inkomst över 10.000 kr...	2.130	14.0	4.9	7.5	22.4	51.2
6.000—10.000 »	4.798	17.9	4.8	11.9	39.0	26.4
5.000— 6.000 »	3.462	19.6	5.7	15.9	40.9	17.9
4.000— 5.000 »	5 880	24.1	6.8	18.9	39.4	10.8
2.000— 4.000 »	14 884	32.5	10.3	22.7	29.8	4.7
under 2.000 »	7.426	44.0	12.2	21.2	19.3	3.3

44 % inte köpt någonting alls. Av dem som har inkomster över 10.000 kronor är det 51 % som köpt för över 400 kronor rusdrycker, medan endast 14 % inte köpt någonting alls. Mellan dessa båda ytterligheter finner vi sedan en gradvis förskjutning. Det är anmärkningsvärt, att en så stor del av de lägsta inkomsterna uppenbarligen går till rusdrycksinköp. Av dem som har under 2.000 kronor i taxerad inkomst, är det 22.6 %, som köpt för minst 200 kronor rusdrycker och av dem, som har mellan 2.000 och 4.000 kronor taxerad inkomst är det 34,5 % som lagt ner minst 200 kronor på rusdrycker.

Ser vi till olikheterna mellan olika ortstyper, finner vi, att man i städerna, framför allt storstäderna, använder större del av inkomsten till rusdrycker än på landsbygden. I inkomstgruppen under 2.000 kronor har i storstäderna cirka

12 % köpt för mer än 400 kronor rusdrycker och 34 % för mer än 200 kronor. Motsvarande andel i övriga städer är resp. 7 och 32 % samt på landsbygden inte mer än 2 och 20 %. I nästa inkomstklass, 2.000 till 4.000 kronor, har i storstäderna 18 % köpt för mer än 400 kronor rusdrycker, i övriga städer 6.5 % och på landsbygden 2.3 %. Tar vi en år 1945 typisk arbetarinkomst i städerna, 4.000 till 5.000 kronor, finner vi, att av storstadsbefolkningen i denna grupp 25 % köpt för mer än 400 kronor rusdrycker mot i övriga städer 9 %. Motsvarande arbetarinkomst på landsbygden torde ligga åtskilligt lägre och där är det alltså bara ett par procent som köpt för mer än 400 kronor rusdrycker.

Även av de största inkomsttagarna är det en större del i städerna än på landsbygden, som köper större kvantiteter rusdrycker. Av dem som har över 10.000 kronors inkomst har i storstäderna 61 %, i övriga städer 48 % och på landsbygden 39 % köpt för mer än 400 kronor rusdrycker.

Vi finner alltså en klar skillnad mellan de olika ortstyperna; en skillnad, som inte beror på olikheterna i inkomster utan uppenbarligen är att hänföra till andra orsaker. Vi kan av kapitlet om restriktionssystemets tillämpning (sid. 248) se, att de högre inkomstklasserna har större tilldelning än de lägre, och det är naturligtvis möjligt att de lägre inkomstklassernas lägre inköp är en framtvingad följd av den förda ransoneringspolitiken. Å andra sidan kan man inte bortse från att undersökningen om olikheterna i alkoholvanor mellan olika befolkningsgrupper tyder på att här även föreligger olikheter i beteendet, som inte kan återföras på en utifrån påtvingad begränsning av konsumtionsmöjligheterna. Landsbygdsbefolkningen har svårare än stadsbefolkningen att få full tilldelning, men genomsnittligt är också kravet på högre tilldelning från landsbygdsbefolkningen mindre än från stadsbefolkningen. Det är inte osannolikt, att en motsvarande skillnad i fråga om graden av viljan till större tilldelning finns mellan andra sociala grupper, till exempel mellan de grupper som konstitueras genom olikheter i inkomster.

Tab I 5. Inköp i kronor per motboksägare (män över 25 år) av spritdrycker och vin år 1945 inom olika yrkesgrupper

Y r k e	Genomsnittligt inköp kronor per motboksägare			Inköp sprit och vin i procent av inkomsten
	Spritdrycker	Vin	Spritdrycker och vin	
Företagare inom jordbruk	193	15	208	5.9
Partihandlare	351	146	497	5.1
Detailhandlare	275	60	335	5.4
Övriga företagare	243	53	296	4.9
Företagsledare	339	159	498	3.2
Förvaltningspersonal	267	60	327	4.0
Teknisk personal	256	64	320	3.4
Verkmästare m. m.	267	29	296	5.1
Butikspersonal	232	46	278	5.6
Arbetare	205	19	224	5.7
Yrkeslösa	197	24	221	7.1
Samtliga	223	32	256	5.1

En redovisning av de genomsnittliga inköpen i kronor per motboksägare inom olika yrken ges i tabell I 5. Där är också medtagen en kolumn, som anger hur stor andel av den taxerade inkomsten, som genomsnittligt användes för rusdrycksinköp inom resp. yrkesgrupper. Vi finner där att pensionärerna (yrkeslösa) använder genomsnittligt 7.1 % av sin inkomst till inköp hos systembolagen. Relativt höga värden har också företagarna inom jordbruket (5.9 %), arbetarna (5.7 %), butikspersonalen (5.6 %); handlare och verkmästare och motsvarande använder ungefär 5 %. Betydligt lägre ligger tjänstemannagrupperna och lägst företagsledarna med 3.2 %. Vi kan här genast se, vilket också skall närmare belysas i det följande, att man i de lägre inkomstgrupperna använder en större del av inkomsten till rusdrycker än i de högre. Ransoneringspolitiken tar visserligen i viss utsträckning hänsyn till inkomsterna, men icke i sådan utsträckning att det finns ett absolut förhållande mellan inkomster och inköpsmöjligheter. Den arbetare, som vill köpa ut sina 2 liter i månaden, får för dessa betala en större del av sin inkomst än den företagsledare, som köper ut sina 3 liter och till detta lägger betydande kvantiteter vin.

Företagarna inom jordbruk köper genomsnittligt för 193 kronor spritdrycker och 15 kronor vin eller sammanlagt 208 kronor. Ganska nära ligger här pensionärerna med inköp av 197 kronor sprit och 24 kronor vin eller sammanlagt 222 kronor samt arbetarna, som köpt sprit för 225 kronor och vin för 19 kronor,

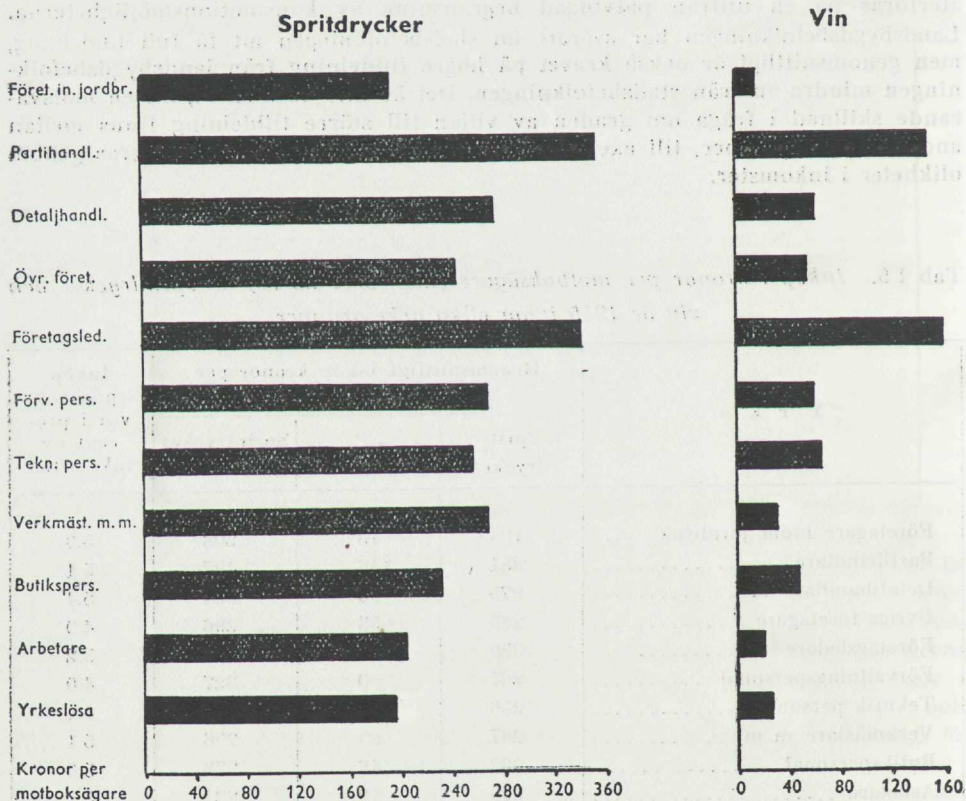

Diagram I 3. Genomsnittliga inköp av rusdrycker i kronor per motboksägare inom olika yrkesgrupper under år 1945

sammanlagt 244 kronor. Därefter är det ett hopp till grupperna butikspersonal, verkmästare m. fl. och andra företagare än handlande, vilka håller sig mellan 275 och 300 kronor i totala inköp. Detaljhandlare- och tjänstemannagrupperna av mellanställning bildar en tredje kategori på ungefär 325 kronor till 350 kronor i totala inköp. Högst ligger partihandlare och företagsledare med inköp på omkring 500 kronor. Olikheterna är störst i fråga om vininköp, vilket redan framgått av den föregående framställningen. Bonden köper genomsnittligt vin för 15 kronor om året medan företagsledaren köper för 260 kronor om året. Ransoneringen gör olikheterna i spritinköpen mindre, även om olikheterna blir förhållandevis stora när man jämför inköpen kostnadsmässigt på grund av möjligheterna att variera kvaliteterna inom ramen för tilldelningen.

Tab. I 6. *Inköp i kronor per motboksägare (män över 25 år) av spritdrycker och vin år 1945 inom olika inkomstklasser*

I n k o m s t	Inköp per motboksägare av			Inköp i procent av inkomsten
	Spritdrycker	Vin	Spritdrycker och vin	
Över 10.000 kr	361.7	155.4	517.1	.
9.000—9.999 »	289.2	59.7	348.9	3.7
8.000—8.999 »	284.4	50.0	334.4	3.9
7.000—7.999 »	284.7	45.6	330.3	4.4
6.000—6.999 »	274.6	36.2	310.8	4.8
5.000—5.999 »	256.4	28.2	284.6	5.2
4.000—4.999 »	229.6	22.2	251.8	5.6
3.000—3.999 »	202.4	17.3	219.7	6.3
2.000—2.999 »	179.7	16.6	196.3	7.9
1.000—1.999 »	167.1	12.5	179.6	12.0
Under 1.000 »	166.1	14.6	180.7	22.6
Ej uppgift om inkomst	146.9	18.9	165.8	—
Summa	222.2	31.3	253.5	

Motsvarande uppgifter, som för de olika yrkesgrupperna lämnats i tabell I 5, ges för de olika inkomstgrupperna i tabell I 6. Här skall endast lämnas en kommentar till tabellens sista kolumn, vilken anger den procentuella del av inkomsten, som använts för rusdrycksinköp hos systembolagen. Se även diagram I 4. Bland dem, som har de högsta inkomsterna, inemot 10.000 kronor och däröver, användes genomsnittligt mindre än 4 % till rusdrycksinköp. I inkomstgruppen 6.000—8.000 användes mellan 4 och 5 % av inkomsten till rusdrycksinköp och av inkomster 4.000—6.000 användes mellan 5 och 6 % till rusdrycksinköp. Procentfördelningen stiger därefter sakta med fallande inkomst. I inkomstläget 3.000—4.000 kronor användes 6.3 % till rusdrycksinköp, mellan 2.000—3.000 kronor 8 % och mellan 1.000—2.000 kronor 12 %. Bland dem som taxerats för mindre än 1.000 kronors inkomst uppgår rusdrycksinköpen till genomsnittligt nära 23 % av inkomsten. De sista gruppernas höga värden får väl också läsas med reservationer för innebörden i begreppet taxerad inkomst och för möjligheten av överlåtelse.

Slutligen ges i tabell I 7 en översikt av hur stor andel av inkomsten, som män i olika inkomstklasser och med olika familjeställning lägger ner på inköp hos systembolagen. Familjeföreståndare utan barn har de jämförelsevis största

Tab. I 7. Inköp utminuteringsvis av rusdrycker år 1945 i procent av inkomst inom olika familjetyper och inkomstklasser (män över 25 år)

Familjeställning	Inköpt sprit och vin i procent av inkomsten i följande inkomstklasser								
	Över 10.000 kr.	8.000-10.000 kr.	6.000-8.000 kr.	5.000-6.000 kr.	4.000-5.000 kr.	3.000-4.000 kr.	2.000-3.000 kr.	Under 2.000 kr.	Samtl.
Familjeföreståndare med 5 och flera barn	4.2	4.5	4.3	5.3	5.4	16.7	4.8
3—4 barn	2.8	3.6	4.4	5.0	5.4	5.7	6.9	12.8	4.6
1—2 »	2.7	3.8	4.5	5.2	5.6	6.2	7.5	15.5	4.9
0 »	2.6	4.0	4.9	5.5	6.2	7.2	8.8	18.5	5.3
Ensamstående	2.6	3.4	4.4	4.9	5.2	6.0	8.0	14.3	6.0
Hemmaboende barn över 25 år	3.6	3.5	3.8	4.2	5.1	8.7	4.7

inköpen. Man finner alltså att förekomsten av barn i hemmet minskar den andel av inkomsten som användes till rusdrycker. Denna effekt är emellertid inte särskilt markerad. Ser vi till exempel på inkomstklassen 4.000—5.000 kronor finner vi att familjeföreståndare utan barn nedlagt 6.2 % av inkomsten hos systembolagen, de som har 1 till 2 barn 5.6 %, 3 till 4 barn 5.4 % samt de som har 5 och flera barn 4.3 %.

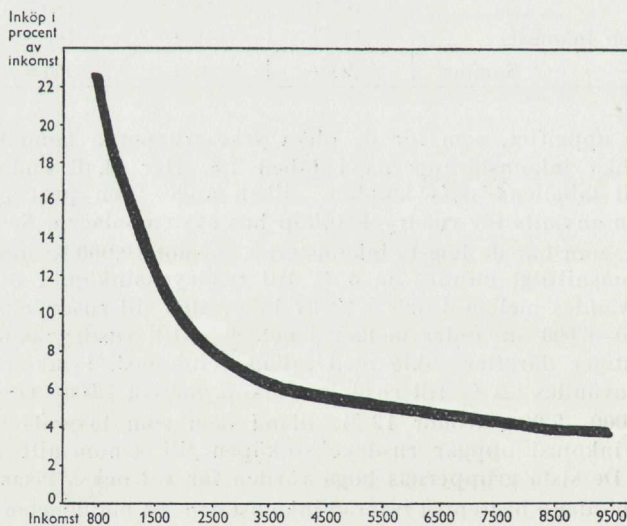

Diagram 1 4. Inköp av rusdrycker utminuteringsvis i procent av inkomsten i olika inkomstklasser år 1945

Kap. 4. Sambandet mellan alkoholvanor och vissa sociala förhållanden

Alkoholbrukets och framför allt alkoholmissbrukets skadeverkningar på individ och samhälle har tidigare belysts av ett stort antal utredningar och undersökningar på såväl offentligt som enskilt initiativ.

Vid planläggningen av nykterhetskommitténs utredningsarbete bedömdes det emellertid som önskvärt att komplettera dessa resultat med vissa undersökningar syftande förutom till kvantitativa bestämningar av alkoholmissbrukets omfattning även till en bild av dettas samband med vissa andra sociala skador. Man önskade bestämma alkoholmissbrukarnas andel av i första hand kriminaliteten och ingripandena av vissa sociala vårdorgan, såsom fattigvårds- och barnvårdsmyndigheter. Man önskade vidare få ett jämförelsematerial belysande den »normala» frekvensen av kriminalitet och understödsbehov bland personer, som icke var kända som alkoholmissbrukare. Genom att dessa undersökningar kunnat utföras med användande av samma undersökningsobjekt, som använts vid den tidigare omnämnda undersökningen av befolkningens fördelning på alkoholvanegrupper, har det varit möjligt att erhålla uppgifter om frekvens av kriminalitet och ingripande av vissa socialvårdsorgan i samtliga de nämnda alkoholvanegrupperna. Man har sålunda fått möjlighet att studera variationerna i frekvensen av personer som begått brott eller varit föremål för vissa socialvårdsingripanden icke blott mellan missbrukare och andra utan också mellan olika grader av missbrukare samt mellan moderatister, nästan-absolutister och absolutister.

I det följande skall resultaten av de nu berörda undersökningarna sammanställas. Det visade sig emellertid under arbetets gång vara möjligt att med användande av uppgifterna till 1945/46 års folkräkning, till vilken kommitténs undersökningar som tidigare nämnts anknutits, få ytterligare frågeställningar på hithörande område belysta. Det har sålunda erbjudit sig en möjlighet att studera de olika alkoholvanegruppernas familjesituation, närmast civilstånd, barnantal och äktenskapsbestånd. En bearbetning har även verkställts av i vilken utsträckning gifta män tillhörande olika alkoholvanegrupper ingått äktenskap först sedan barn fötts eller avlats. Uppgiftsmaterialet har även medgett en jämförelse mellan olika alkoholvanegrupper ifråga om den utbildning barnen erhåller. Vidare har det varit möjligt att belysa förekomsten av arbetsuppehåll på grund av arbetslöshet, sjukdom m. fl. orsaker samt i vilken utsträckning män i olika alkoholvanegrupper vid sidan om sitt ordinarie yrkesarbete har någon bisysselsättning, som är av förvärvskaraktär. I detta sammanhang har också en bearbetning av förmögenhetsuppgifterna företagits. Slutligen skall här redovisas en specialundersökning om i vilken utsträckning män och kvinnor som smittats av könssjukdom, varit alkoholpåverkade vid ingående av den sexualförbindelse, som medförde smittoöverförandet.

Den rent statistiska bearbetning som härmed redovisas har självfallet ett begränsat värde, när det gäller att ge underlag för en bedömning av orsaksförhållandena bakom de påvisade olikheterna mellan alkoholvanegrupperna. Det statistiska sambandet medger i detta fall som oftast olika tolkningsmöjligheter. I ett sammanfattande avsnitt skall detta problem något närmare diskuteras. På vissa speciella områden har man emellertid genom tidigare undersökningar eller eljest genom speciella erfarenheter vunnit kunskap om alkoholverkningarna, som gör det möjligt att mera bestämt ange orsakssambandet.

Vid studiet av det anförda materialet bör definitionerna av alkoholvanegrupperna beaktas. Se härom närmare sid. 41 o. f. Indelningen är grundad på officiella register och observationer av inköp. Den grundar sig vidare på observationer under en tidsperiod av tio år och avser alltså ej det ögonblickliga läget. Detta för med sig, att bland »missbrukarna» torde återfinnas åtskilliga, som vid undersökningstillfället är helt fria från missbrukssymtom. Bland »moderatisterna» finns dessutom i verkligheten absolutister eller nästan-absolutister, vilkas inköp tillgodoser andra personers rusdrycksbehov. De personer, om vilka uppgifter om alkoholvana icke kunnat erhållas, har som regel uteslutits från denna undersökning. Det gäller alltså sådana som icke sökt motbok och om vilka systembolaget ej kunnat inhämta uppgifter. Vidare har uteslutits den kategori, som utgörs av åldringar, sinnessjuka o. dyl., vilkas inplacering i alkoholvanegrupp varit meningslös, då de sedan lång tid vistas på anstalter utan möjlighet till förtäring av alkohol. Det ligger i sakens natur, att den sociala belastningen för denna kategori är tämligen stor.

Familjesituationen för män i olika alkoholvanegrupper

Familjeställning

Med användande av folkräkningens hushållsbegrepp och klassificering av de enskilda personernas ställning i hushållet kan en närmare belysning av familjesituationen för män i olika alkoholvanegrupper erhållas.

Till familjehushåll räknas sålunda alla bestående äktenskap samt andra hushåll, vari ingår personer, som räknar släktskap till huvudpersonen i rakt upp- eller nedstigande led. Bland kombinationer i detta avseende må såsom exempel nämnas: man+hustru+barn (minderåriga eller vuxna); man+hustru+barn+föräldrar eller svärföräldrar; ogift eller förut gift man, resp. kvinna jämte tillhörande barn eller föräldrar; ej sammanboende äkta make jämte tillhörande barn eller föräldrar. I dessa familjehushåll kan dessutom ingå medlemmar, som icke tillhör den ovan angivna familjegemenskapen, t. ex. annan släkting till familjen, hembiträden eller andra hushållstjänare. Till familjehushållen räknas även inackorderingar (samma regler som vid mantalsskrivningen), dock ej andra inneboende. Syskon, som har gemensamt hushåll (utan föräldrar eller barn), liksom personer utan släktskap, som bildar gemensamt hushåll, räknas ej såsom tillhörande familjehushåll. En åldrig far eller mor, som bor hos gift son eller dotter räknas alltid såsom ingående i de senares familj.

Med användande av folkräkningsuppgifterna kan vidare en fördelning ske med angivande av de enskilda personernas ställning i hushållet. Med hänsyn till att undersökningen endast gäller män över 25 år har denna gruppering kunnat göras tämligen schematisk. För personer som icke tillhör familjehushåll har fördelningen skett med hänsynstagande endast till civilstånd. För den grupp åter, som tillhör familjehushåll, har angivits hur stor del, som är att betrakta som familjeföreståndare. Vidare anges hur stor del, som ingår i familjehushåll i egenskap av hemmaboende vuxna söner eller i egenskap av fäder till gifta barn. I dessa fall är alltså fäder eller moder resp. son eller dotter familjeföreståndare. Slutligen anges en grupp »övriga hushållsmedlemmar», vilken alltså innefattar andra släktingar än föräldrar och barn, tjänare eller inackorderingar.

Resultaten av en bearbetning efter dessa riktlinjer återfinnes i tab. S 1.

Differenserna mellan de olika alkoholvanegrupperna beror till en del på ålders-

differenser. Smärre differenser kan därför som regel lämnas utan beaktande. Större differenser kan emellertid icke förklaras av ålderskillnaden.

Av de grövsta missbrukarna tillhör 64 % familjehushåll, 49 % ingår i familjehushåll såsom familjeföreståndare. 11 % är vuxna söner som bor hemma hos föräldrarna. Alkoholisterna har en förhållandevis stor andel som ej tillhör familjehushåll. 6 % är fränskilda och 4 % är visserligen gifta, men dock ej boende (kyrkoskrivna) hos familjen.

Tab. S 1. Familjsituationen för män över 25 år i olika alkoholvanegrupper.

Alkoholvanegrupp	Hela antalet under- sökta	D ä r a v i p r o c e n t									
		ej tillh. familjehushåll					tillhörande familjehushåll				
		gifta	änklingar	fränskilda	ogifta	Summa	familjeföreståndare	vuxna söner	fäder, boende hos vuxna barn	övriga	Summa
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista 3 åren	273	4.0	1.8	5.9	23.9	35.7	49.3	11.4	—	3.7	64.3
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren	629	2.5	2.5	4.8	21.8	31.6	56.3	7.9	0.2	4.0	68.4
Personer med högst två fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren ..	2.743	1.5	1.8	2.7	14.9	20.8	64.9	10.3	0.4	3.6	79.2
Moderatister	28.526	0.9	2.6	0.8	9.0	13.3	76.1	6.4	1.8	2.4	86.7
Nästan absolutister	4.735	1.0	4.3	0.6	10.8	16.5	67.2	8.0	4.7	3.6	83.5
Absolutister	3.120	0.8	2.8	0.3	9.7	13.5	70.1	9.8	3.6	3.0	86.5

Av den andra missbrukarkategorien är 56 % familjeföreståndare och av de »tillfälliga» missbrukarna 65 %. Ehuru dessa andelar är mindre än för genomsnittsbefolkningen är det alltså en betydande del av missbrukarna som är familjeföreståndare. Av alla familjer, vilkas föreståndare är män över 25 år, har 7,5 % en familjeföreståndare, som under de senaste tio åren prickats av officiella organ för nykterhetsanmärkning. I fråga om 1,6 % gäller det grova nykterhetsanmärkningar.

Missbrukarna har en klart högre frekvens av fränskilda utanför familjehushåll och gifta, som ej sammanbor med sina familjer. Dessa båda grupper utgör för

grupp 1 (de grövsta missbrukarna)	9,9 %
» 2 (andra grova missbrukare)	7,3 %
» 3 (enstaka missbruksyttringar)	4,2 %
» 4 (moderatister)	1,7 %
» 5 (nästan absolutister)	1,6 %
» 6 (absolutister)	1,1 %

Det synes också finnas en differens mellan absolutisterna och de alkoholkonsumenter, som under de senaste tio åren varit anmärkningsfria. Även i detta avseende är den erhållna skillnaden statistiskt signifikant.

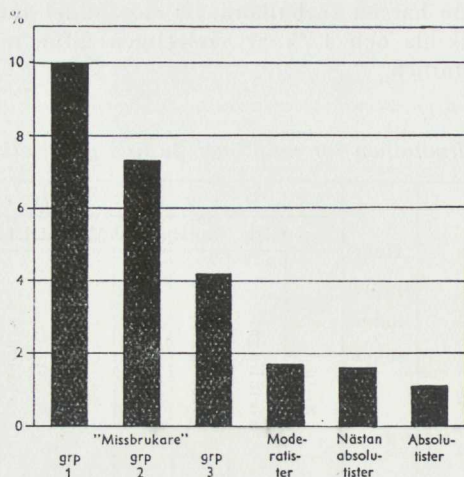

Diagram S 1. Procentuella antalet frånskilda samt gifta ej sammanboende bland män över 25 år i olika alkoholvanegrupper.

Barnantal

I det närmast föregående avsnittet har visats, att alkoholmissbrukare till mindre del än genomsnittsbefolkningen är gifta och familjeföreståndare. Till en del beror detta på en större frekvens av frånskilda bland alkoholmissbrukarna. Differensen är emellertid så stor, att den inte kan förklaras av enbart detta förhållande. Alkoholmissbrukarnas familjebildning är också lägre än genomsnittsbefolkningens. Undersökningen kan icke ange i vilken utsträckning differensen beror på en lägre familjebildningsfrekvens för redan utbildade missbrukare och i så fall i vilken utsträckning den lägre frekvensen beror på alkoholmissbruket. Det finns emellertid anledning antaga, att alkoholmissbruket i åtskilliga fall är en följd av en allmän missanpassning, som också medfört bristande vilja eller förmåga att bilda familj. I vissa fall kan naturligtvis också ett misslyckat försök till familjebildning direkt utlösa ett alkoholmissbruk.

Man kan här endast konstatera den faktiska underfrekvensen av personer med ställning som familjeföreståndare bland dem som visat misskötsamhet i nykterhetsavseende. Ju grövre alkoholmissbruket är desto lägre är andelen familjeföreståndare.

Barnantalet i missbrukarfamiljerna är emellertid större än det genomsnittliga barnantalet per familjeföreståndare i övriga alkoholvanegrupper. Detta belyses närmare i tab. S 2 och diagram S 2. I denna tabell har endast medtagits de män över 25 år, vilka karakteriserats såsom familjeföreståndare.

Av de familjeföreståndare, som är absolutister och nästan absolutister, har c:a 48 % inga barn under 18 år boende i hemmet. Motsvarande andel är för moderatisterna 43 % och för missbrukargrupperna 29—34 %. Den förstnämnda höga

Tab. S 2. Familjeföreståndare i olika alkoholvanegrupper fördelade efter antal hemmaboende barn under 18 år.

Alkoholvanegrupp	Hela antalet undersökta familjeförest.	Därav i procent med följande antal hemmaboende barn under 18 år				Genomsnittligt antal barn per familjeförest.
		0	1—2	3—4	5 och flera	
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § A1 under de sista 3 åren	122	28.7	51.6	16.4	3.3	1.48
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren	326	33.4	46.9	14.5	5.2	1.42
Personer med högst två fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkingar under de sista 10 åren	1.662	33.9	52.3	11.0	2.8	1.25
Moderatister	20.713	42.6	46.5	9.1	1.8	1.04
Nästan absolutister	2.960	47.6	39.4	10.1	2.7	1.04
Absolutister	2.041	48.1	40.1	9.8	2.0	1.01

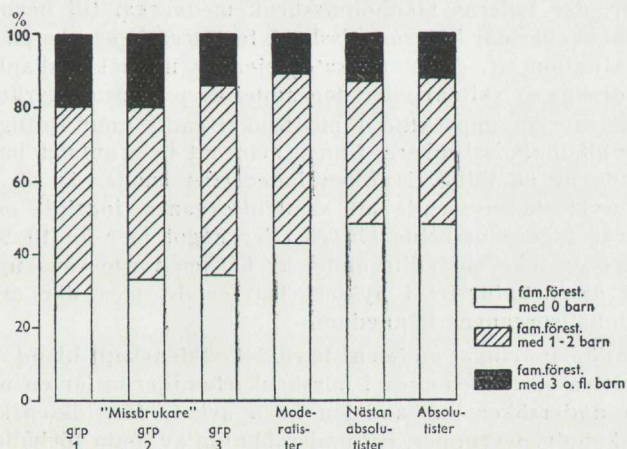

Diagram S 2. Familjeföreståndarnas fördelning efter barnantal.

siffran kan bero på att absolutisterna och nästan-absolutisterna till större andel än övriga utgörs av äldre, vilkas barn hunnit uppnå 18-årsåldern och alltså icke här medräknats. Det är emellertid uppenbart, att missbrukarna har en mindre andel barnlösa äktenskap. Går man vidare åt höger i tabellen, finner man att

missbrukargrupperna har en klart större andel familjer med tre och flera barn än övriga grupper. Genomsnittliga barnantalet per familjeföreståndare är för de »grövsta» missbrukarna 1.48, för den andra missbrukargruppen 1.42 och för dem som har enstaka lindriga nykterhetsanmärkningar 1.25. Motsvarande genomsnittstal är för moderatisterna och nästan-absolutisterna 1.04 och för absolutisterna 1.01. Differenserna mellan de sistnämnda två talen bör icke föranleda några slutsatser om faktiska differenser.

Det är sålunda ett förhållandevis stort antal barn, som tillhör familjer, där familjeföreståndaren »prickats» med nykterhetsanmärkning. I de familjehushåll, vars föreståndare omfattas av denna undersökning, ingår ett antal barn under 18 år, som, om antalet uppmultiplieras till totalbefolkningen, blir 1.509.000. Hela antalet barn under 18 år i riket var vid årsskiftet 1945/46 c:a 1.718.000. Differensen 209.000 utgörs av barn, som bildar eget hushåll eller är bosatta hos familjer, där föreståndaren är man under 25 år eller kvinna eller som tillhör anstaltshushåll. Av de nyssnämnda 1.509.000 barnen tillhörde 137.000 eller 9,1 % familjer, där föreståndaren (i regel fadern) under de senaste tio åren belastats med nykterhetsanmärkning. 9.100 (0,6 %) tillhörde familjer, där föreståndaren under de senaste tre åren varit föremål för åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § Al. 23 100 (1,6 %) tillhörde familjer, där föreståndaren klassificerats som »annan grov missbrukare» eller haft minst tre fylleriförseelser under de senaste tio åren. 104.500 (6,9 %) slutligen tillhörde hem, där föreståndaren under de senaste 10 åren prickats med enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar.

Man kan alltså konstatera, att ett betydande antal av barnen växer upp i hem, där fäderna är så opålitliga eller direkt misskötsamma i nykterhetsavseende, att samhälleliga organ ingripit emot och registrerat spritmissbruket. Läger man här till den andel av hela barnantalet, som bor hos unga missbrukare eller hos ensamma kvinnor, där faderns alkoholmissbruk medverkat till barnens placering i ofullständigt hem eller där faderns missbruk fortfarande kan ha en skadlig inverkan på uppväxtmiljön, (t. ex. stora kategorier av utomäktenskapliga barn och barn där föräldrarna är skilda) eller den andel av på anstalt kyrkoskrivna barn, som levt en del av sin uppväxttid i missbrukarfamilj samt slutligen den andel, där modern är alkoholmissbrukare, finner man, att hela antalet barn, som lever under inflytande av en miljö, i vilken fader eller moder är så opålitlig eller misskötsam i nykterhetsavseende att samhällsorganen ingripit och registrerat missbruket, torde utgöra omkring 175.000 eller något mer än 10 % av samtliga barn. Ytterligare en icke obetydlig andel av barnen torde växa upp i hem, där fadern inte är anmärkningsfri i nykterhetsavseende, men där missbruket inte kommit till samhällsorganens kännedom.

Den förhållandevis ringa andelen barnlösa äktenskap bland missbrukarna liksom den relativa barnrikedomen i missbrukarfamiljerna får en närmare belysning, om man undersöker hur andelen barn avlade före äktenskapet varierar mellan olika alkoholvanegrupper. En undersökning av detta förhållande har möjliggjorts genom de uppgifter, som lämnades vid folkräkningen om barnens födelse-tid i förhållande till tidpunkten för äktenskapets ingående.

Dessa uppgifter har bearbetats på följande sätt. Samtliga män i undersökningen, som är över 25 år och som är familjeföreståndare och vars familjer innehåller barn under 18 år, har utvalts och fördelats på alkoholvanegrupper enligt den tidigare principen. Samtidigt har undersökts i vilken utsträckning det äldsta av de hemmaboende barnen fötts före äktenskapet eller inom åtta månader efter äktenskapets ingående. Härvid har följande procenttal erhållits (se även diagram S 3):

Alkoholvanegrupp

Procentuell andel av familjeförest. med hemmaboende barn under 18 år, vars äldsta av dessa barn fötts före äktenskapet eller inom 8 månader efter äktenskapets ingående.

Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista 3 åren	61,7
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren	55,4
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka lindriga nykterhetsanmärkingar under de sista 10 åren	55,7
Moderatister	39,1
Nästan absolutister	33,4
Absolutister	23,6

Över hälften av de barnfamiljer, vars föreståndare tillhör missbrukarkategorierna, torde alltså ha bildats eller i varje fall institutionellt bekräftats genom vigsel efter att barn avlats. Av moderatisternas barnfamiljer gäller detta c:a 40 % och av nästan-absolutisternas en tredjedel och av absolutisternas en knapp fjärdedel.

Till en viss del kan de angivna siffrorna återspegla differenser i levnadsvanor mellan olika sociala grupper, vilka är olika representerade i missbrukargrupperna. I moderatistgruppen är stadsbefolkningen samt de ekonomiskt mest välsituerade överrepresenterade. Nästan-absolutisterna och absolutisterna innehåller en relativt stor andel landsbygdsbefolkning. De sistnämnda två kategorierna innehåller också en överrepresentation av personer i de lägre inkomstklasserna.

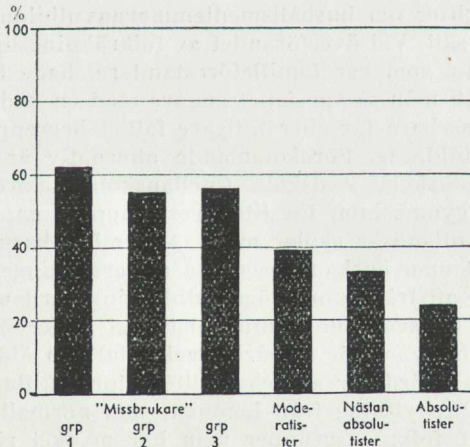

Diagram S 3. Procentuella antalet av familjefäder i olika alkoholvanegrupper vars äldsta hemmaboende barn fötts före äktenskapets ingående eller inom åtta månader efter.

Problemet om sexualvanorna och deras förhållande till familjebildningen är emellertid icke så utforskat, att man med ledning av de nu antydda olikheterna i vanegruppernas fördelning på olika sociala grupper kan få någon belysning av differenserna i tablån. Det vill emellertid synas som om man genom hänvisning enbart till olikheterna i alkoholvanor skulle kunna få en rimlig förklaring till att differensen erhållits. Detta innebär självfallet icke att inte differensernas kvantitativa storlek kan vara påverkade även av andra faktorer. Redan den renodlade alkoholfaktorn synes emellertid böra i och för sig orsaka en differens. Enbart en hänvisning till självkontrollens betydelse för de preventiva åtgärdernas effektivitet vid samlag, vilket parterna icke önska skall leda till befruktning, gör det nämligen rimligt att antaga, att även personer med måttliga alkoholvanor löper en större risk än den som aldrig är påverkad av alkohol. Alldeles oavsett frågan om variationer i sexualvanor och den moraliska inställningen till föräktenskapliga samlag synes denna faktor ge en i och för sig tillräcklig förklaring till att en skillnad erhålles mellan alkoholvanegrupperna.

De angivna siffrorna får självfallet icke anses vara mått på andelen »tvångsäktenskap». I åtskilliga fall torde väl barnets avlande bestämma *icke om* äktenskap skall ingås *utan när* det skall ingås. Differenserna torde emellertid vara mätare på *variationerna* ifråga om andelen »tvångsäktenskap». Det synes sålunda vara uppenbart, att missbrukaren löper en större risk för »tvångsäktenskap» än moderatisten, vilken i sin tur löper en större risk än absolutisten. Vidare antyder de erhållna siffrorna, att det finns en olikhet mellan alkoholvanegrupperna ifråga om förmågan att med största möjliga frihet välja tidpunkten för såväl äktenskapets ingående som barnens tillkomst. Det ligger nära till hands att se missbrukarnas lägre frekvens av barnlösa äktenskap i samband med den relativt stora andelen äktenskap ingångna först sedan barn avlats eller fötts.

Barnens utbildning

Folkräkningens uppgifter om hushållsmedlemmarnas utbildning har använts och bearbetats på följande sätt. Vid överförandet av folkräkningsuppgifterna observerades huruvida de män, som var familjeföreståndare, hade hemmaboende barn i åldern 13—18 år. I den mån så var fallet angavs med en kodsiffra den skolbildning det äldsta av dessa barn får eller tidigare fått. I begreppet skolbildning inkluderas icke yrkesutbildning. Förekommande alternativ är sålunda folkskola, folkhögskola, högre folkskola, realskola (mellanskola, samrealskola, läroverk), högre flickskola och gymnasium. En liten restgrupp finns dessutom för vissa speciella privatskolor, utländska skolor m. m. Att endast barn i åldern 13—18 år beaktades beror på att man önskade begränsa undersökningen till de män, som hade barn i den ålder att frågan om högre utbildning varit aktuell. Normalt påbörjas realskole- och motsvarande studier det året vederbörande fyller 11 år (femårig realskola) och 13 år (för fyraårig realskola). En åldersgräns uppåt bedömdes vidare som önskvärd för att icke alltför stora skillnader skulle komma att uppstå genom den avflyttning från hemmet, som normalt äger rum och om vars frekvens i olika befolkningsgrupper man har mycket ringa kännedom. På grund av denna gräns uppåt har framförallt folkhögskoleeleverna blivit under-representerade.

Genom denna undersökning kan sålunda fastställas i vilken utsträckning familjeföreståndare, som har hemmaboende barn i den ålder att de som regel skulle kunna vara eller ha varit elever i högre skolor, har låtit eller kunnat låta barnen

få skolbildning utöver folkskola. Vid en samtidig fördelning av männen på alkoholvanegrupper erhålles följande siffror.

Alkoholvanegrupp	Procentuellt antal familjeföreståndare med barn i åldern 13—18 år vars äldsta av dessa barn fått eller får skolutbildning utöver folkskola.
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista tre åren och andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista tio åren	16,3 ± 3,2
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren	18,5 ± 2,1
Moderatister	23,7 ± 1,1
Nästan absolutister	22,9 ± 1,7
Absolutister	25,6 ± 2,1

Tabellen ger en i det närmaste säkerställd differens mellan missbrukare och övriga, men olikheterna mellan moderatisterna, nästan-absolutisterna och absolutisterna är icke statistiskt säkerställda. Då genomsnittstalen i hög grad påverkas av den ojämna fördelningen på landsbygd och stad och på olika inkomstklasser har ett försök gjorts att få fram ett mera homogent material. Materialets storlek medger emellertid inte någon mera ingående uppdelning. En fördelning på landsbygd och städer är otillräcklig med hänsyn till inkomstfaktorns betydelse. Att bara beakta inkomstfördelningen ger åtminstone för de normala och högre inkomsterna heterogena grupper med hänsyn till fördelningen på landsbygd och städer. Väljer man ut de lägsta inkomstgrupperna får man emellertid ett relativt homogent material. Man får då en kategori som merendels finns på landsbygden och i de minsta städerna. Därmed har i någon mån såväl inkomstfaktorer som avståndsfaktorer eliminerats. Siffrorna för de nyss nämnda alkoholvanegrupperna blir följande, om man begränsar jämförelsen till inkomstklasserna under 4.000 kronor. Vid en sådan jämförelse vinner man också, att den begränsas till kategorier, för vilka barnens utbildning i högre skola innebär en relativt stor ekonomisk påfrestning. Kombinationen av stora avstånd och liten inkomst gör också att frekvensen av barn i högre skola är liten i samtliga alkoholvanegrupper.

Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista tre åren och andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista tio åren	3,8 ± 2,7
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista tio åren	7,3 ± 2,1
Moderatister	8,7 ± 0,7
Nästan absolutister	9,2 ± 1,6
Absolutister	13,3 ± 2,2

Tablån medger inga andra slutsatser än att de grövsta missbrukarna sannolikt skiljer sig från den övriga befolkningen. Man får vidare en sannolik differens mellan absolutister och den övriga befolkningen (differensen mellan talen för

den sista och talen för de tre första grupperna varierar mellan 1,9 och 2,7 gånger sitt eget medelfel). Skillnaden mellan absolutisterna och nästan-absolutisterna är däremot mera osäker.

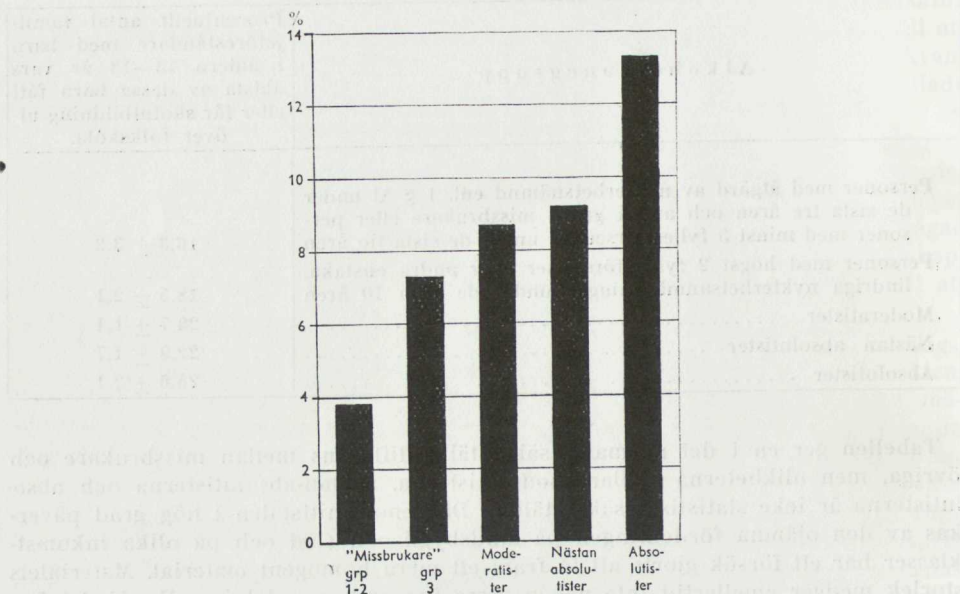

Diagram S 4. Procentuella antalet familjer inom olika alkoholvanegrupper med barn i åldern 13—18 år vilkas äldsta av dessa barn gått eller går i högre skola än folkskola. Endast familjer med inkomst under 4.000 kr. år 1945 har medtagits.

Även om man alltså måste vara försiktig med slutsatserna av de båda nu redovisade tabellerna, synes man dock med hög grad av sannolikhet kunna påstå, att alkoholmissbrukarna visar den minsta förmågan eller viljan att låta barnen få skolbildning utöver folkskola och att absolutisterna visar den största förmågan eller viljan därtill. Den omständigheten att den sistnämnda differensen erhållits trots att materialet ej medgivit en fördelning på både ortsgrupper och inkomstklasser gör den mera sannolik, i synnerhet som man vet, att absolutisterna är underrepresenterade i städerna och i de högre inkomstskikten. Dessa båda faktorer påverkar i hög grad frekvensen av barn med högre skolbildning. Om båda dessa faktorer kunnat beaktas skulle differensen mellan absolutisterna och den övriga befolkningen ha blivit större än vad som nu kunnat visas. På samma sätt skulle differensen mellan missbrukarna och den övriga befolkningen bli större. Missbrukarnas frekvens av barn i högre skola påverkas nämligen i hög grad av att de till större del än den övriga befolkningen bor i städerna.

Ingripande av barnavårdsnämnd

Ingripande av barnavårdsnämnd är som regel ett tecken på ett klart missförhållande i hemmet. Endast i en mindre andel av fallen, där barnavårdsnämnd ingripit, torde hemmiljön kunna sägas vara utan brister. Härom torde flertalet

undersökare vara ense. En betydande del av vanartsklientelet bland de unga kommer från hem, där någon av föräldrarna är alkoholmissbrukare. Ehuru egentliga undersökningar härom saknas, torde man ha anledning förmoda, att detsamma gäller vid ingripanden av annan orsak än vanart.

För det urval nykterhetskommittén använt för sina undersökningar har även vissa uppgifter inhämtats om ingripande av barnavårdsnämnd (se sid. 9 och 20). Bearbetningen av dessa uppgifter har avsett att fastställa i hur många fall de i undersökningen ingående männen över 25 år varit föremål för ingripande av barnavårdsnämnd under tiden efter 1937. Härvid har endast beaktats de ingripanden, som företagits mot människens barn. Ingripandet har alltså icke beaktats i den mån det avsett mannen själv, vilket gäller för några fall bland de i undersökningen ingående yngre männen.

Uppgifterna ur socialregistren är icke fullständiga. Registren förs kommunalt och handlingarna följer icke den registrerade vid flyttning. För en så lång tidsperiod som 1938—45 torde det alltså uppstå betydande luckor i materialet. Dessa luckor får den största betydelsen för de mest rörliga, d. v. s. för en kategori som sannolikt har en större belastning med socialingripanden än genomsnittet. I den mån differenser erhålles mellan alkoholmissbrukare och övriga torde alltså dessa differenser i verkligheten vara något större, än vad som framgår av siffrorna.

Följande *andelar av familjeföreståndarna* i resp. alkoholvanegrupper visade sig ha ingripande av barnavårdsnämnden (Se även diagram S 5.):

Alkoholvanegrupp	Antal under-sökta	Procent med ingripande av barnavårdsnämnden under åren 1938—45
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista tre åren	122	11.5
Andra grova missbrukare eller personer med minst tre fylleriförseelser under de sista tio åren	326	11.6
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista tio åren	1.662	3.9
Moderatister	20.713	1.2
Nästan absolutister	2.960	0.7
Absolutister	2.041	0.2 (0.15)

Av de grövsta missbrukarna har alltså c:a 12 % haft ingripande av barnavårdsnämnd mot sina barn. Av dem som haft enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar har c:a 4 % haft ingripande av barnavårdsnämnden. För moderatisterna är motsvarande andel 1.2 % (247 av 20.713), för nästan-absolutisterna 0.7 % (20 av 2.960) och för absolutisterna 0.15 % (3 av 2.041).

Av de redovisade ingripandena (avser alltså endast ingripanden i familjer, där föreståndaren är man över 25 år) faller 27 % på missbrukargruppernas familjer. Missbrukarnas familjer utgör emellertid icke mer än 7.4 % av samtliga familjer enl. den uppställda definitionen. Det är alltså en betydande överfrekvens av ingripanden i dessa familjer.

Olikheterna mellan moderatister, nästan-absolutister och absolutister är statistiskt säkerställda. En specialbearbetning har gjorts avseende endast arbetare

i materialet och man finner även då dessa differenser. Av samtliga moderatistiska arbetare (alltså icke enbart familjeföreståndare) hade 1.1 % ingripande mot barn. Av nästan-absolutisterna var detta fallet med 0.9 %. Av 1.159 absolutistiska arbetare över 25 år hade icke någon ingripande av barnavårdsnämnd. Förväntat antal vid samma relativa frekvens som för nästan-absolutisterna var 10 eller 11 fall. Det torde alltså röra sig om en statistiskt säker skillnad.

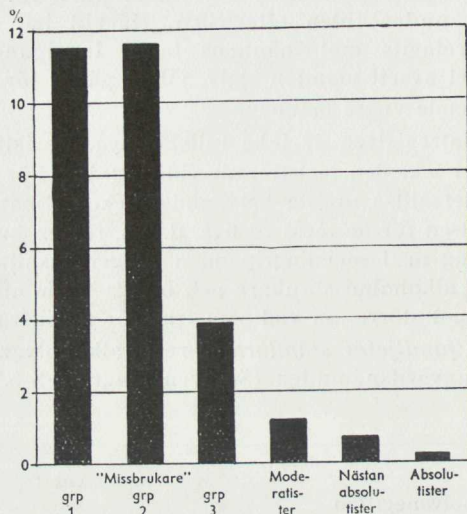

Diagram S 5. Procentuella antalet män över 25 år för vilka anteckning finns i socialregistret om ingripande av barnavårdsnämnd mot deras barn.

Materialet är för litet för att medge någon specialundersökning om ingripandenas art.

»Riskerna» för barnavårdsnämnsingripande är alltså mycket olika i olika alkoholvanegrupper. Den lägsta risken löper absolutisten. Redan nästan-absolutisten löper en högre risk, och moderatisten har ett risktal som i föreliggande material är 8 gånger större än absolutistens. Även om hänsyn tas till felmarginalen, finner man att moderatisten har flera gånger större risk än absolutisten. Den »tillfällige» missbrukaren har tre gånger större risk än moderatisten och ett par tiotal gånger större risk än absolutisten. Riskstegringen vid jämförelse med de grövre missbrukarna blir än större.

Den ekonomiska situationen för män i olika alkoholvanegrupper

Inkomster

Det undersökningsmaterial kommittén inhämtat medger inte någon analys av inkomstförhållandena för män i olika vanegrupper. Vanegruppernas frekvenser varierar alltför mycket med ortstyperna och åldrarna för att icke påverkas av de skiftande inkomstförhållandena i olika ortstyper och åldrar. I storstä-

derna, där missbrukare och moderatister är överrepresenterade, har man förhållandevis höga nominella inkomster, medan de nominella inkomsterna på landsbygden, där absolutisterna är överrepresenterade, är genomsnittligt avsevärt lägre. Alkoholmissbruket har vidare en varierande frekvens inom olika yrkesgrupper. Vill man studera sambandet mellan alkoholvana och inkomst måste man alltså ha ett material, som ifråga om bostadsort, yrken, ålder etc. är fritt från olikheter. Förevarande undersökning ger icke möjlighet att erhålla ett sådant material. De tillgängliga inkomstuppgifterna har vidare den begränsningen i sitt värde, att de utgör taxerade belopp och i förekommande fall utgör summan av mannens och hustruns inkomst. Uppgifterna är alltså användbara endast för grövre klassificeringar men icke för en mera ingående undersökning med krav på exakthet vid bestämning av medelvärden etc. Inkomstuppgifterna har endast använts i de sammanhang, där det gällt att få fram inkomstgruppen.

Försök gjordes redan på ett tidigt stadium att komplettera denna brist i undersökningsmaterialet. Man sökte kontakt med ett par större industriföretag i syfte att söka utverka deras medverkan. Enligt undersökningsplanen skulle man undersöka arbetsförtjänsternas variationer under några veckor för arbetare med i stort sett samma specialsysselsättning och möjlighet till ackordsförtjänst. Inkomsten skulle alltså vara beroende dels av antalet närvarodagar i arbetet, dels av själva prestationsförmågan. På grund av vissa praktiska svårigheter visade det sig icke möjligt att inom ramen för kommitténs arbete genomföra en sådan undersökning. Mot bakgrunden av de kunskaper man redan har om alkoholens inverkan på prestationsförmågan och den betydelse, som problemet om i vilken omfattning denna alkoholverkan begränsar produktionsresultatet har, är det angeläget att ansträngningarna att få till stånd en sådan undersökning fortsättes.

Genom vissa speciella bearbetningar i andra avseenden av det förefintliga uppgiftsmaterialet har emellertid några resultat av intresse för belysning av denna frågeställning kunnat erhållas.

Uppehåll i förvärvsarbetet

På folkräkningsuppgiften skulle bl. a. angivas om uppgiftslämnaren vid tidpunkten för uppgiftens avlämnande *tillfälligt icke* utövade sin yrkesverksamhet. Om *det tillfälliga* arbetsuppehållet varat mer än en månad efterfrågades orsaken till arbetsuppehållet.

För åtskiljande av yrkesverksam och icke yrkesverksam befolkning angavs å formuläret, att person, som vid uppgiftens avlämnande på grund av permittering, militär inkallelse, kortvarig sjukdom eller arbetslöshet o. dyl. *tillfälligtvis* icke utövade sitt arbete skulle räknas såsom förvärvsverksam inom sitt yrke.

Uppgift om tillfälligt uppehåll i förvärvsarbetet finnes alltså för de yrkesverksamma, vilka avlämnat folkräkningsuppgift. Frekvensen av sjukdom, arbetslöshet m. m. inom olika befolkningsgrupper kan alltså studeras med ledning av dessa uppgifter. Vid kommitténs undersökning har uppställts frågan, om dessa frekvenser varierar mellan olika alkoholvanegrupper. Då arbetsuppehåll enligt förevarande definition torde ha mycket olika innebörd för företagare, tjänstemän och arbetare är det nödvändigt att vid jämförelsen rensa bort dessa olikheter. För att få tillräckligt stort material har valts att undersöka frekvensen av arbetsuppehåll bland arbetare i hela riket. Man har då icke kunnat få hänsyn till att olika yrken ger olika frekvens av t. ex. säsongarbetslöshet. Då emellertid orsaken till arbetsuppehållet angivits och man alltså har möjlighet att jämföra även förekomsten av t. ex. sjukdom o. dyl. som orsak till uppehållet synes denna omstän-

dighet vara av mindre betydelse. Endast en mindre del av arbetsuppehållen motiveras av arbetslöshet.

Frågeformuläret lät den svarande själv formulera orsaken till arbetsuppehållet. Uppgifterna om orsaken torde därför vara av varierande värde. Åtskilliga har inte angivit någon orsak, andra torde ha strävat efter att låta arbetsuppehållet framstå

Tab. S 3. *Förekomsten av arbetsuppehåll omfattande mer än en månad under hösten 1945 bland manliga arbetare tillhörande olika alkoholvanegrupper.*

Alkoholvanegrupp	Hela antalet under-sökta	Därav i % med arbetsuppehåll på grund av (enligt egen uppgift)				
		sjukdom, olycksfall e. dyl.	arbetslöshet	militär-tjänst (frivillig)	ej uppgiven eller ej närmare specificerad orsak	S:a
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § A1 under de sista 3 åren och andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren	495	4.4	1.8	0.6	4.0	10.8
Personer med högst två fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren	1.545	1.7	2.2	1.4	1.6	6.9
Moderatister	12.335	1.6	1.0	0.9	1.6	5.1
Nästan absolutister	1.489	1.9	0.9	0.3	1.2	4.3
Absolutister	1.051	1.2	0.6	0.2	1.1	3.1

såsom oförväntat av vederbörande själv. I de fall då särskild folkräkningsuppgift ej kunnat erhållas har det ej varit möjligt för granskarna att komplettera uppgiften på denna punkt. Bortfallet har varit störst för alkoholmissbrukarna (10—20 %). Man torde kunna utgå ifrån att en större del av dem som ej lämnat uppgift än av dem som lämnat haft uppehåll i arbetet. Skillnaderna mellan missbrukare och andra torde därför vara större än vad som framgår av tabellen. I ovanstående tab S 3 och i diagram S 6 har, med reservation för dessa felkällor, meddelats vissa resultat av bearbetningen. Vid bearbetningen har beaktats arbetsuppehåll på grund av arbetslöshet, sjukdom o. dyl., militärtjänst (eftersom uppgiften avser män över 25 år i oktober-november 1945 torde det som regel vara fråga om frivillig tjänstgöring, vilken tillämpades även efter beredskapstiden) samt de fall där orsaken ej uppgivits av vederbörande eller ej närmare specificeras av folkräkningsmyndigheten. I några fall har studier och vård av anhöriga uppgivits som orsak. Dessa fall har icke alls medräknats. Detsamma gäller de fall, då strejk angivits som orsak. Det bör påpekas, att metallkonflikten var löst sedan flera månader tillbaka, när uppgifterna lämnades.

11 % av de två grävsta missbrukarkategorierna bland arbetarna uppgav sig alltså vid folkräkningstillfället vara tillfälligt, dock sedan mer än en månad tillbaka, icke sysselsatta i sitt yrkesarbete. Motsvarande andel var för de lindriga missbrukarna 7 %, för moderatisterna 5 %, för nästan-absolutisterna något över

4 % och för absolutisterna något över 3 %. Differensen mellan missbrukare och andra är statistiskt signifikant, liksom differensen mellan absolutister och moderatister. Variationerna i summakolumnen återkommer även i orsakskolumnerna. Missbrukarna har genomgående de högsta frekvenserna och absolutisterna de läg-

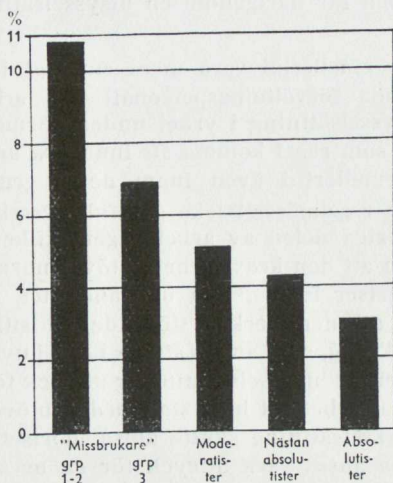

Diagram S 6. Procentuella antalet män över 25 år inom olika alkoholvanegrupper med arbetsuppehåll sedan minst en månad tillbaka vid tidpunkten för folkräkningen i november 1945.

sta. De grövsta missbrukarnas (alkoholister i alkoholistlagens mening) låga frekvens för frivillig militärtjänst låter sig förklaras av deras bristande möjligheter att få frivillig anställning. Differenserna i orsakskolumnen är ej genomgående säkerställda och de måste såsom tidigare påpekats användas med försiktighet även mot bakgrunden av osäkerheten i själva uppgiftens innebörd. Avgränsningen mellan arbetslöshet, sjukdom och frivillig militärtjänst är alltför osäker, på grund av det sätt uppgifterna inhämtats, vartill kommer den relativt stora andelen ej specificerade orsaker. Jämförelsen torde därför böra begränsas till summakolumnen.

Bisysselsättning

Vid avlämnandet av mantalsuppgiften år 1945 skulle utom yrke även anges ev. bisysselsättning. Formuleringen å blanketten var följande.

Kol. 8. *Yrke eller befattning.* Ifylles för personer, som utöva *förvärvsverksamhet* av sådan omfattning, att den *till större delen* upptager deras dagliga arbetstid.

Kol. 10. *Bisysselsättning.* Ifylles för personer som *vid sidan av* i kol. 8 redovisad sysselsättning eller eljest *till någon mindre del* av sin arbetstid *regelbundet* utövar *förvärvsverksamhet*.

I förklaringen tillägges, att kol. 10 även skall ifyllas för dem som egentligen är yrkeslösa (t. ex. pensionärer, studerande), men som har någon mindre syssel-

sättning, vilken normalt upptager mindre än halva arbetsdagen. Uppgiften kommer alltså att få en skiftande innebörd alltefter personernas egentliga yrkessysselsättning. En person, som är egen företagare, kan driva annan förvärvsverksamhet, som upptar nästan lika stor tid som skötseln av det egna företaget. Han har alltså två deltidssysselsättningar, varav den ena anges såsom bisysselsättning. Jordbrukaren, som normalt icke har fullt arbete med sitt eget jordbruk, åtar sig ofta t. ex. skogskörslor och får därigenom en bisysselsättning i uppgiftsformulärets mening.

Begreppet biyrke torde emellertid vara mera entydigt för egentliga tjänstemän (i folkräkningen benämnda förvaltningspersonal) och arbetare. Innehavaren av dessa yrken har oftast sysselsättning i yrket under normal arbetsdag. Begreppet bisysselsättning torde då som regel komma att innebära arbete utöver normal arbetstid. Sannolikt kan emellertid även inom dessa grupper vissa yrkesinnehavare, vilkas huvudyrke regelmässigt icke ger full sysselsättning, ha annan sysselsättning under den övriga delen av arbetsdagen, vilken i så fall angivits såsom bisysselsättning, utan att den krävt arbete utöver normal arbetstid.

Om man emellertid bortser från denna omständighet, vilken icke torde vara av den storleksordning, att den verkar störande på siffrorna, synes man för personer med yrkesbeteckning, som anger att de i sitt huvudyrke är *arbetstagare*, kunna anse att förekomsten av bisysselsättning är uttryck för en strävan att genom prestationer utöver normal arbetstid höja standarden utöver vad som yrket medger. Förekomsten av bisysselsättning skulle alltså, bortsett från individens egen ekonomiska fördel, kunna anses vara uttryck för en ur samhällslivets synpunkt önskvärd ambition.

Följande andelar av männen över 25 år i olika alkoholvanegrupper visade sig vid folkräkningen uppgiva bisysselsättning:

Alkoholvanegrupp	Procentuellt antal med bisysselsättning	
	bland tjänstemän	bland arbetare
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § Al under de sista tre åren och andra grova missbrukare eller personer med minst tre fylleriförseelser under de sista tio åren	1.5	4.1
Personer med högst två fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista tio åren	2.7	6.0
Moderatister	5.9	7.1
Nästan absolutister	8.1	9.6
Absolutister	8.9	9.8

Bland arbetarna är det alltså en större andel än bland tjänstemännen, som har något förvärvsarbete vid sidan av sitt ordinarie yrkesarbete. Mellan de olika alkoholvanegrupperna inom dessa båda yrkesgrupper föreligger betydande olikheter. De grövsta missbrukarna har minsta andelen personer med bisysselsättning och absolutisterna den största. Olikheten mellan missbrukare och andra är statistiskt säker, likaså olikheten mellan moderatister och absolutister. Olikheten mellan moderatister och nästan absolutister är också säker. Däremot ligger skillnaden mellan nästan-absolutisterna och absolutisterna inom slumpgränserna. Denna skillnad bör alltså icke föranleda några slutsatser.

Förmögenhetsinnehav

En sammanställning av folkräkningens uppgifter om förmögenhetsinnehav med uppgifterna om alkoholvanegrupp har givit de siffror i tab. S 4, vilka även ligger till grund för diagram S 7.

Då förmögenhetens storlek är nära korrelerad med inkomstens storlek, och då alkoholvanegrupperna är olika företrädade inom olika inkomstklasser, har ett försök gjorts att rensa bort inverkan av inkomsten genom att redovisa materialet fördelat på inkomstklasser.

I inkomstklassen »mindre än 4.000 kronor» finner vi att genomsnittligt c:a 57 % är helt utan förmögenhet. Av de grövsta missbrukarna är nära 90 % utan förmögenhet, av de »lindriga» missbrukarna c:a 80 %. Av moderatisterna är c:a 57 % förmögenhetslösa, av nästan-absolutisterna 49 % och av absolutisterna 45 %.

I nästa inkomstklass, 4.000—6.000 kronor är genomsnittligt 56 % förmögenhetslösa, alltså blott obetydligt lägre än i den lägsta inkomstklassen. Andelarna förmögenhetslösa inom de olika alkoholvanegrupperna är också i stort sett desamma vad gäller missbrukare och moderatister. Andelarna förmögenhetslösa bland nästan-absolutisterna och absolutisterna har emellertid minskat signifikant från resp. 49 och 45 % till 42 och 36 %.

Samma tendens återfinnes i den högsta inkomstklassen. Andelen förmögenhetslösa är där genomsnittligt 42 %. Missbrukarnas andel förmögenhetslösa är betydligt större än genomsnittet, omkring 75 %. Moderatisterna åter ligger mycket nära genomsnittet med 48 % förmögenhetslösa. Nästan-absolutister och absolutister ligger under genomsnittet med endast 28 % resp. 24 % förmögenhetslösa.

De angivna procenttalen får tas med viss försiktighet då medelfelen, såsom framgår av tabellen, i vissa fall är relativt stora.

Redan av en jämförelse av andelarna förmögenhetslösa finner vi emellertid en bestämd tendens i materialet. Vid i stort sett samma inkomster har man den största andelen förmögenhetsinnehavare bland absolutisterna, den närmast största bland nästan-absolutisterna. Olikheten mellan dessa båda kategorier är statistiskt sannolik men ej helt säkerställd. En mindre andel förmögenhetsinnehavare har moderatisterna. Olikheten med nästan-absolutisterna är ej fullt säker, vilket dock gäller olikheten med absolutisterna.

Om jämförelsen utsträcker till förmögenheternas storlek, finner vi även då samma tendens. Även när det gäller förmögenheter över 30.000, vilka är relativt ovanliga utom i den högsta inkomstklassen, ökar andelen innehavare av sådana med fallande alkoholvana. Olikheten mellan nästan-absolutisterna och absolutisterna blir emellertid här än mera osäker och varierar inom slumpgränserna åt båda hållen. Differensen mellan dessa båda och moderatisterna synes emellertid vara statistiskt säkerställd.

Det existerar alltså ett klart samband mellan alkoholvana och förmögenhetsinnehav. Vid samma inkomst har de grupper, som har de minsta alkoholvanorna, de flesta förmögenheterna. Att detta samband icke torde kunna förklaras av att personer med ärvd förmögenhet i större utsträckning än de som icke ärvt förmögenhet blir absolutister eller nästan-absolutister framgår av de övriga undersökningar kommittén verkställt. Den ekonomiska faktorn har uppenbarligen stor betydelse för utbildande av en regelbunden alkoholvana, och just de kategorier av befolkningen, som torde ha den största sannolikheten att genom arv förvärva förmögenhet, visar den minsta andelen absolutister och nästan-absolutister.

Att alkoholmissbruket oftast motverkar förmögenhetsbildning och ofta även medverkar till en icke nödvändig förbrukning av förmögenheten torde utan vidare

Tab. S 4. *Förmögenhetsinnehav bland män över 25 år inom olika inkomstklasser och alkoholvanegrupper.*

I n k o m s t A l k o h o l v a n e g r u p p	Hela antalet under- sökta	D ä r a v i p r o c e n t			
		utan förmö- genhet	med förmögenhet		
			mindre än 10.000 kronor	10.000— 30.000 kronor	mer än 30.000 kronor
<i>Inkomst mindre än 4.000 kronor</i>	22.052	57.1	28.2	12.1	2.6
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista 3 åren och andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren ..	484	86.8	10.3	2.1	0.8
Personer med högst två fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren ..	1.500	79.5	15.0	4.3	1.2
Moderatister	14.891	56.5	29.4	11.7	2.4
Nästan absolutister	2.827	49.1	30.1	16.7	4.1
Absolutister	1.878	44.9	33.3	18.5	3.3
<i>Inkomst 4.000—6.000 kronor</i>	9.349	56.1	26.0	12.8	5.1
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista 3 åren och andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren ..	223	86.5	8.5	4.5	0.4
Personer med högst två fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren ..	728	78.6	15.3	4.9	1.2
Moderatister	6.930	55.9	27.0	12.4	4.7
Nästan absolutister	694	41.5	26.5	20.2	11.8
Absolutister	559	35.6	32.4	23.6	8.4
<i>Inkomst mer än 6.000 kronor</i>	6.991	41.7	22.5	16.9	18.9
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista 3 åren och andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren ..	107	74.8	9.3	9.3	6.5
Personer med högst två fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren ..	377	68.2	15.4	9.5	6.9
Moderatister	5.319	41.9	23.6	16.6	17.9
Nästan absolutister	657	27.9	20.7	19.8	31.7
Absolutister	368	23.6	20.4	26.1	29.9

kunna påstås. Men såsom framgår av den lämnade redogörelsen för omfattningen av alkoholinköpen, belastas även moderatisten med utlägg för alkohol, som i förhållande till inkomsterna ofta är betydande. Att 5—10 % av den taxerade inkom-

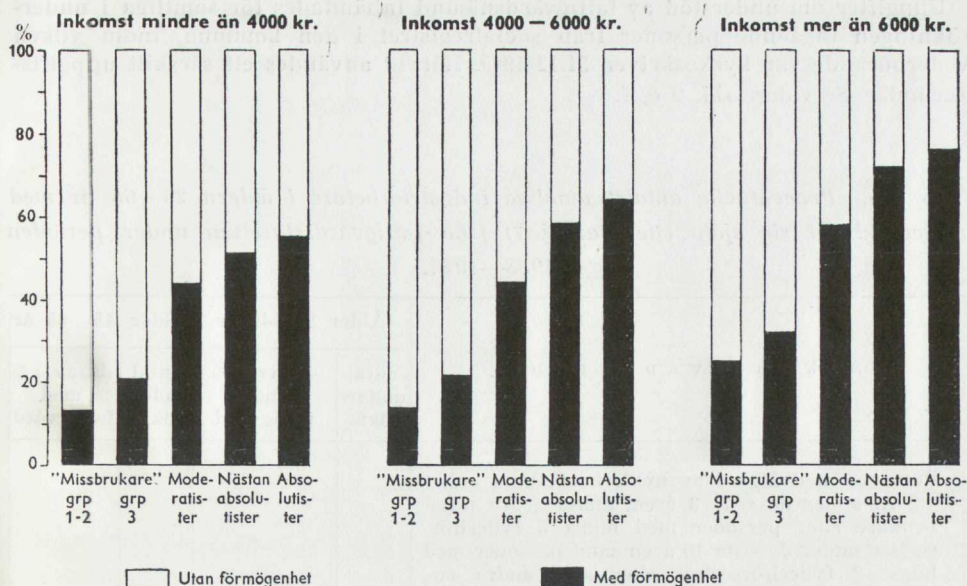

Diagram S 7. Procentuella antalet förmögenhetsinnehavare bland män över 25 år i olika inkomst- och alkoholvanegrupper.

sten använts till inköp av rusdrycker enbart genom utminuterungen är förhållandevis vanligt. Denna utgiftspost saknar absolutisterna helt och för nästan-absolutisterna är den mycket liten. Avgränsningen av kategorien »nästan-absolutister» har f. ö. rent definitionsmässigt skett så att till denna grupp hänförs bl. a. de personer, som köpt anmärkningsvärt små kvantiteter rusdrycker. Det torde därför framstå som tämligen naturligt, att en del av de personer, som avstår från dessa relativt betydande utgifter, får större möjlighet att avsätta besparingar.

Orsakssammanhanget torde emellertid vara betydligt mera komplicerat. Strävan att starkt begränsa eller avstå från alkoholköp torde ofta vara ett av uttrycken för en allmän sparsamhetsinställning, som också tar sig uttryck i begränsning av andra utgifter. Som framgår av den redogörelse, som här lämnas i övriga kapitel om sambandet mellan alkoholvana och olika risker att skadas eller orsaka skada, torde också de, som starkt begränsar sin alkoholkonsumtion, vara mindre utsatta för tillfälliga ekonomiska påfrestningar genom t. ex. skadevållande, olycksfall, arbetslöshet etc. Denna mindre risk synes icke oväsentligt kunna ha bidragit till den större möjligheten till förmögenhetsbildning.

Fattigvårdsbehov

I en tidigare undersökning av fil. dr. Erik Englund (Tirfing, häfte 3/1944) har visats, att frekvensen av manliga fattigvårdsunderstödda i Halmstad år 1943 varierade mellan olika alkoholvanegrupper. Frekvensen var störst bland missbrukarna och minst bland absolutisterna. Enligt undersökaren hade absolutisterna en statistiskt säker lägre frekvens än moderatister och nästan-absolutister.

En motsvarande undersökning har av nykterhetskommittén verkställts avseende män över 25 år i hela riket.

Uppgifter om understöd av fattigvårdsnämnd inhämtades för samtliga i undersökningen ingående personer från socialregistret i den kommun, inom vilken vederbörande var kyrkoskriven 31/12 1945. Härvid användes ett särskilt uppgiftsformulär. Se vidare sid. 9 o. f.

Tab. S 5. Procentuella antalet manliga industriarbetare i åldern 25—65 år med understöd (åt sig själv eller familjen) från fattigvårdsstyrelsen under perioden 1938—1944.

Alkoholvanegrupp	Ålder 25—45 år		Ålder 45—65 år	
	antal undersökta	därav i % med fattigvård	antal undersökta	därav i % med fattigvård
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § A1 under de sista 3 åren, andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren samt personer med högst 2 fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren	1.084	17.2 ± 1.1	378	23.6 ± 2.2
Moderatister	5.638	7.8 ± 0.4	2.954	8.5 ± 0.5
Nästan absolutister	570	8.9 ± 1.2	310	10.4 ± 1.7
Absolutister	403	4.0 ± 1.0	302	5.3 ± 1.2

Uppgifter skulle lämnas om erhållet fattigvårdsunderstöd dels under år 1945, dels under åren 1938—44. Härvid skulle anges, om understödet haft formen av hemunderstöd, vård på fattigvårdsanstalt eller vård på sjukvårdsanstalt eller ev. utgått i annan form.

Socialregistren är, såsom redan tidigare berörts, behäftade med vissa brister, när det gäller att begagna dem för statistiska undersökningar. De är kommunala och handlingarna utväxlas icke mellan kommunerna vid flyttning. En kommun har sålunda som regel icke möjlighet att meddela uppgifter ur socialregistret för en tidsperiod under vilken vederbörande icke varit bosatt inom kommunen. En undersökning av förevarande typ, där man begär uppgifter för en längre följd av år får den begränsningen i sitt uppgiftsmaterial, att uppgifterna är säkra endast för dem som under hela perioden bott inom kommunen. Det bör dessutom framhållas, att socialregistren på sina håll torde ha varit tekniskt bristfälliga åtminstone under de första åren. Det är därför icke möjligt att använda uppgifterna såsom exakta mätare på fattigvårdsunderstödens faktiska frekvens. Den del av befolkningen, som flyttat mest, har sannolikt fått för låga siffror.

En jämförelse mellan alkoholvanegrupperna ifråga om fattigvårdsfrekvens måste utgå ifrån ett material, som med hänsyn till inkomst och ålder är homogent. Fattigvårdsrisken är betydligt större för arbetaren än för tjänstemannen och företagaren, den är större för åldringen än för den som är i arbetsför ålder. Man bör alltså låta jämförelsen avse personer från olika alkoholvanegrupper men i samma yrkesställning och samma ålder. Även andra faktorer borde möjligen beaktas. Barnantalet betydde t. ex. före barnbidragsreformen mycket för fattigvårdsrisken. Det är emellertid icke möjligt att »rensa» materia-

let mera än till rena yrkes- och åldersgrupper. På grund av att åtskilliga av de faktorer, med vilka fattigvårdsrisken varierar, i sig själva är orsaksmässigt direkt eller indirekt förbundna med graden av alkoholvana, skulle det dessutom komma att ligga en rent subjektiv värdering till grund för vilka av dessa faktorer som utvaldes vid en dylik rensning.

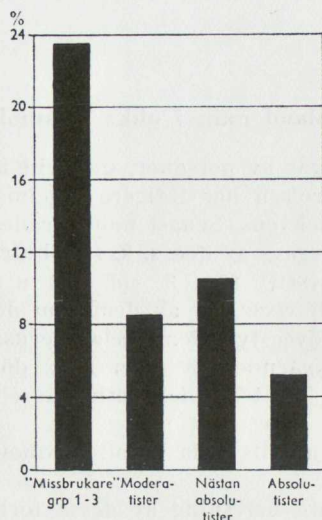

Diagram S 8. Procentuella antalet med fattigvårdsunderstöd åren 1938—1944 bland manliga industriarbetare i åldern 45—65 år.

I den följande framställningen har undersökts, hur fattigvårdsfrekvensen under åren 1938—44 varierat för manliga industriarbetare i arbetsför ålder. Man har alltså icke beaktat det fattigvårdsbehov, som före folkpensionsreformens genomförande ofta uppstod i samband med att vederbörande av åldersskäl miste sin anställning.

Den omedelbara anledningen till fattigvårdsbehov för arbetare i arbetsför ålder kan variera mycket från fall till fall. En vanlig orsak var före barnbidragsreformen helt enkelt barnrikedom. Arbetsinkomsten var även vid normal arbetstillgång ofta för liten för att täcka familjens behov. Den vanligaste orsaken torde dock vara inkomstbortfall vid arbetsoförmåga på grund av olycksfall eller sjukdom. Familjeförsörjares intagning på t. ex. alkoholistanstalt eller straffanstalt orsakar ofta fattigvårdsbehov. Även i åtskilliga fall av arbetslöshet utgår understöd till den arbetslöses familj.

Med fattigvårdsunderstöd avses här såväl hemunderstöd som annan form av understöd. Understödet har vidare beaktats oberoende av om det utgått till vederbörande själv eller till maka eller barn.

Procentuella antalet understödda i olika alkoholvanegrupper framgår av tab. S 5 och diagram S 8.

Missbrukarna har klart högre understödsfrekvens än den övriga delen av befolkningen. Absolutisternas lägre frekvens i förhållande till moderatister och nästan-absolutister är i det närmaste säkerställd.

Av särskilt intresse är i denna tabell förhållandet mellan understödsfrekvenserna för moderatister och nästan-absolutister. Frekvensen är nämligen något

högre för nästan-absolutisterna — dock klart inom slumpgränserna. Man har därför ej anledning att göra närmare överväganden beträffande orsakerna till differensen. Med hänsyn till det sätt på vilket kategorien nästan-absolutister definierats torde det emellertid vara rimligt att räkna med att denna kategori skall ha en relativt hög fattigvårdsfrekvens. De små rusdrycksinköpen kan såsom tidigare framhållits vara ett uttryck för en pressad ekonomisk situation.

Kriminalitet bland män i olika alkoholvanegrupper

En stor del av brotten begås av personer, som vid brottets begående är alkoholpåverkade. Fångvårdsstyrelsen har tidigare regelmässigt sammanställt statistiska uppgifter om denna frekvens. Senast publicerade uppgifter härom återfinnes i det betänkande, som avgavs av den s. k. snabbutredningen ang. nykterhetstillståndet under krigsåren (SOU 1944: 3, sid. 143 o. f.). Dessa uppgifter avser åren 1938, 1940 och 1942 och visar, att av dem som dömts till straffarbete eller fängelse för *våldsbrott* var över fyra femtedelar berusade eller eljest påverkade av alkohol vid brottets begående. Av dem som dömts till frihetsstraff för *andra brott* var icke fullt en tredjedel berusade eller eljest påverkade vid brottstillfället.

Dessa siffror har allmänt ansetts tyda på att alkoholen har stor betydelse för kriminaliteten.

I syfte att få en ytterligare belysning av dessa förhållanden har nykterhetskommittén verkställt en undersökning av frekvensen av straffade personer inom olika alkoholvanegrupper.

Samtliga män över 25 år i undersökningen »slogs» i det centrala straffregistret hos fångvårdsstyrelsen.

Härvid antecknades i förekommande fall dels antalet anmälningar till straffregistret före år 1937, dels antalet anmälningar under åren 1937—46. Sistnämnda period sammanfaller i stort sett med den period, som ligger till grund för bedömningen av till vilken alkoholvanegrupp vederbörande skolat hänföras. Uppgifterna från straffregistret inhämtades enligt särskilt formulär (sid. 20).

Enligt lag om straffregister 17 oktober 1900 registreras de personer som dömts till frihetsstraff eller för vissa grövre brott till böter. Vidare registreras villkorliga domar. Dessutom finnes bestämmelser om registrering i vissa speciella fall. Lagen har ändrats vid några tidpunkter. I princip omfattar emellertid straffregistret alla dem som fr. o. m. år 1901 begått något brott, som föranlett eller kunnat föranleda frihetsstraff samt vissa brott belagda endast med böter (tidigare s. k. snatteriböter, numera brott vilket straffas med lägst 60 dagsböter).

Vid anteckningen på uppgiftsformuläret skulle anges vilka typer av brott som vederbörande begått. I detta avseende gjordes åtskillnad mellan våldsbrott, egendomsbrott och andra brott¹. Även kombinationer av dessa brottstyper skulle beaktas.

¹ Som *våldsbrott* betraktades brott mot följande lagrum: SL 10: 1—3, 10: 5, 14: 1—8, 14: 10—15, 14: 36—37.

Som *egendomsbrott* betraktades brott mot följande lagrum: SL 12: 1—5, 12: 18—19, 20—23, 25: 11—12 samt mot strafflagen för krigsmakten 8: 102—107.

Denna fördelning avsåg icke att uttömmande definiera begreppet våldsbrott resp. egendomsbrott utan att under dessa två rubriker få med endast de brott vilka framstår såsom typiska vålds- resp. egendomsbrott. Övriga brott har förts till en särskild grupp »andra brott». Obs! att hänvisningarna gäller strafflagen i dess lydelse före 1948 års ändringar.

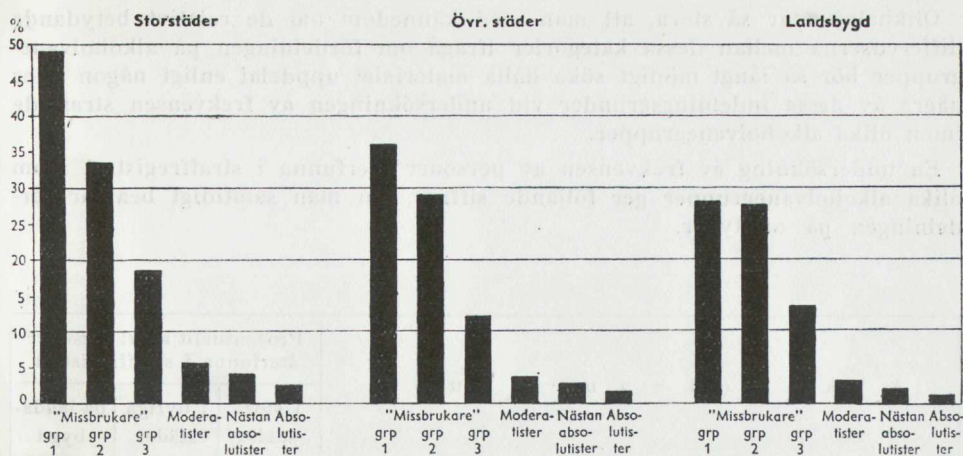

Diagram S 9. Procentuella antalet personer återfunna i straffregistret av män över 25 år i olika alkoholvanegrupper.

Av de 41.646 män över 25 år, som omfattades av undersökningen, återfanns 1.900 eller 4,6 % i straffregistret. Av dessa 1.900 hade 1.108 begått brott endast före 1937 medan 792 antecknats för brott under perioden 1937—46.

Olikheterna är, såsom framgår av följande tablå, stora mellan olika ortstyper, åldrar och yrkesgrupper:

	Procentuellt ant. återfunna i straffregistret för brott		
	Samtliga	D ä r a v	
		1937—46	Endast före 1937
Storstäder	8.0	3.3	4.7
Övriga städer	5.1	2.4	2.7
Landsbygd	3.3	1.3	2.0
25—35 år	4.6	3.2	1.4
35—45 år	5.0	2.3	2.7
45—55 år	5.6	1.2	4.3
55—65 år	4.3	0.6	3.7
Över 65 år	2.2	0.2	2.0
Företagare inom jordbruk	1.9	0.6	1.3
Handlande	5.1	3.5	1.6
Övriga företagare	5.1	3.5	3.0
Förvaltningspersonal	3.1	1.6	1.5
Arbetare	6.0	2.5	3.5
Yrkeslösa	3.7	1.0	2.7

Olikheterna är så stora, att man med kännedom om de relativt betydande differenserna mellan dessa kategorier ifråga om fördelningen på alkoholvanegrupper bör så långt möjligt söka hålla materialet uppdelat enligt någon eller några av dessa indelningsgrunder vid undersökningen av frekvensen straffade inom olika alkoholvanegrupper.

En undersökning av frekvensen av personer återfunna i straffregistret inom olika alkoholvanegrupper ger följande siffror, om man samtidigt beaktar fördelningen på ortstyper.

A l k o h o l v a n e g r u p p	Procentuellt antal personer återfunna i straffregistret		
	i storstäder	i övriga städer	på landsbygd
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § A1 under de sista 3 åren	48.1	35.9	28.2
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren	33.6	28.8	27.6
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren ..	18.7	12.3	13.3
Moderatister	5.5	3.6	2.7
Nästan absolutister	4.2	2.3	1.9
Absolutister	högst 2.5 ¹	1.7	1.0

Man har alltså en klar tendens. Bland de grövsta missbrukarna är kriminaliteten mycket utbredd. Mellan en tredjedel och hälften återfinnes i straffregistret. De lindrigare missbrukarna visar lägre siffror, 12—19 %, varierande mellan ortstyperna. Moderatisterna har avsevärt lägre siffror, 2,7—5,5 % men nästan-absolutisterna ännu lägre 1,9—4,2 %. Absolutisterna har de lägsta siffrorna, 1,0—2,5 %. Även om i enstaka fall procentalen är grundade på så små absoluta tal, att icke differenserna mellan intilliggande alkoholvanegrupper är statistiskt helt säkerställda, torde man med ledning av den regelmässiga variationen ha tillräcklig grund för ett konstaterande, att kriminalitetsfrekvensen samvarierar med graden av alkoholvana.

Differenserna mellan missbrukare och övriga kvarstår, även om man icke såsom i föregående tablå låter jämförelsen avse hela den tid straffregistret funnits utan begränsar observationstiden till åren 1937—46. Man får då i stort sett sammanfallande tidsperioder för observation av alkoholvana och kriminalitet. Tablån får då följande utseende.

¹ Som tidigare framhållits, visade det sig svårt för systembolagen att i storstäderna urskilja absolutisterna bland de motbokslösa.

Av 44 säkra absolutister återfanns ingen i straffregistret. Om de personer medräknats, för vilka okända alkoholvanor uppgivits, blir procentuella andelen i straffregistret återfunna 3,6. Denna siffra är emellertid för hög, då bland de sistnämnda ingår en del personer som på grund av social belastning ej brytt sig om att söka motbok. Siffran kan med ledning av de övriga resultaten uppskattas ha blivit högst 2,5 % om absolutisterna kunnat utskiljas.

A l k o h o l v a n e g r u p p	Procentuella antalet män över 25 år, som begått straffregisterbrott under åren 1937—46		
	i stor- städer	i övriga städer	på lands- bygd
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista 3 åren	27.1	22.7	23.1
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fyl- leriförseelser under de sista 10 åren	22.4	16.8	17.2
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkingar under de sista 10 åren ..	9.4	6.6	7.5
Moderatister	1.6	1.4	0.8
Nästan absolutister	2.5	0.8	0.8
Absolutister	0.7	0.2

Denna mera exakta jämförelsemetod ger en mera osäker differens mellan moderatister, nästan-absolutister och absolutister. Differensen mellan moderatister och absolutister synes vara säkerställd. Mellangruppens faktiska relation till de båda övriga däremot kan ej säkert bedömas.

En bearbetning efter åldersgrupper ger motsvarande differenser, alltså säkerställda mellan missbrukare och övriga samt mellan moderatister och absolutister men mera osäker mellan absolutister resp. moderatister och nästan-absolutister.

En bearbetning med uppdelning efter yrkesgrupper ger följande tablå. Den avser procentuella antalet män i resp. grupper som registrerats för brott begånget under åren 1937—46. På grund av att indelningen blir relativt långtgående, har det blivit nödvändigt att sammanslå missbrukargrupperna.

A l k o h o l v a n e g r u p p	Före- tagare inom jord- bruk	Övriga före- tagare	För- valt- nings- perso- nal	Arbetare inom			
				jord- bruk	indu- stri	sam- färd- sel, handel och all- män tjänst	ospe- cif. yrkes- verk- sammh.
Missbruk senaste 10 åren	0.8	13.6	12.1	9.1	9.0	12.5	18.5
Moderatister	0.4	1.4	0.9	1.0	1.3	2.2	4.3
Nästan absolutister	0.2	1.5	1.1	0.7	1.5	1.6	2.3
Absolutister	0.3	0.5	0.5	0.3	0.4	0.7	—

Denna tabell ger genom sin fördelning på yrken också i någon mån en grov fördelning på ortstyper. I stort sett torde man genom denna uppdelning i varje fall ha eliminerat inverkan av den olika kriminalitetsfrekvensen mellan landsbygd och stad och mellan yrkesgrupper.

Resultatet av en jämförelse med denna utgångspunkt blir detsamma som av tidigare jämförelse. Missbrukarkategorierna har en genomsnittligt mycket hög frekvens av straffade i förhållande till den övriga befolkningen. Modera-

tisterna synes ha en klart högre frekvens än absolutisterna. Relationen mellan nästan-absolutisterna och moderatisterna resp. absolutisterna är mera osäker. Tabellen torde dock ge stöd för en *förmodan*, att den faktiska frekvensen ligger mellan frekvenserna för moderatister och absolutister.

I samband med redovisningen av frekvenstalen bör anges, hur stor andel av den observerade kriminaliteten som faller på missbrukarkategorierna. Om man alltså betraktar de straffregisterbrott, som begåtts av män över 25 år under tioårsperioden 1937—46, finner man, att 49,8 % av de personer, som begått brotten under samma tidsperiod, prickats för nykterhetsanmärkning av polis, nykterhetsnämnd, systembolag eller annat samhällsorgan. 8,3 % av brottslingarna var vid årsskiftet 1945/46 närmast att betrakta som alkoholister (åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de senaste tre åren) och 15,1 % som grova missbrukare (andra grova missbrukare än senast nämnda eller personer med minst 3 fylleriförseelser under tioårsperioden 1936—45). 26,4 % av brottslingarna åter hade enstaka lindriga nykterhetsanmärkningar under sistnämnda tioårsperiod. De 8,8 % av männen, som prickats för nykterhetsanmärkning under de sista tio åren, rekryteras sålunda hälften av samtliga brottslingar bland männen.

Eftersom, vilket nedan skall visas, missbrukarna har begått ett genomsnittligt större antal brott än övriga, är deras andel av brotten större än vad som framgår av nyssnämnda siffror. Av samtliga straffregisterbrott, som begåtts av män över 25 år under perioden 1937—46, har ej mindre än 55,4 % begåtts av personer tillhörande missbrukarkategorierna enligt tidigare definitioner. 12,8 % av brotten faller på den grövsta missbrukarkategorien, 19,6 % på den mellersta och 23,0 % på de lindrigaste missbrukarna.

Nyssnämnda uppgifter har sammanställts i följande tablå.

Alkoholvanegrupp	Procentuell andel av		
	brottslingar bland män över 25 år	brott begång- na av män över 25 år	samtliga män över 25 år
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under de sista 3 åren	8.6	12.8	0.7
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren	15.1	19.6	1.5
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren	26.4	23.0	6.6
Summa "missbrukare"	49.8	55.4	8.8
Moderatister	38.7	33.1	68.8
Nästan absolutister	5.3	5.1	11.1
Absolutister	1.4	1.0	7.5
Övriga	4.8	5.4	3.8
Samtliga	100.0	100.0	100.0

Om dessa siffror räknas om till enkla risktal i förhållande till absolutister erhålles följande avrundade värden.

Absolutister	1
Nästan-absolutister	2
Moderatister	2,5
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren	19
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren	47
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § A1 under de sista 3 åren	60

Dessa siffror uttrycker alltså risken i förhållande till absolutisternas för att ha begått ett straffregisterbrott under perioden 1937—46 för personer inom olika alkoholvanegrupper i genomsnitt för hela riket. Såsom tidigare framhållits är emellertid dessa genomsnittstal delvis påverkade av den olika kriminalitetsfrekvensen inom olika åldrar, ortstyper och yrkesgrupper. Särskilt differenserna mellan absolutister, nästan-absolutister och moderatister är av denna anledning för stora. Risktalen har medtagits endast för att ge en ungefärlig föreställning om de betydande riskdifferenserna.

Det bör slutligen framhållas, att differenserna mellan olika alkoholvanegrupper ifråga om brottslighetsfrekvens är särskilt stor, om man låter jämförelsen avse endast våldsbrott. Om de av undersökningen omfattade personer, som under åren 1937—46 begått våldsbrott, fördelas på alkoholvanegrupper, erhålles följande siffror.

De absoluta tal, som denna sammanställning grundar sig på är följande.

Alkoholvanegrupp	Hela antalet undersökta män över 25 år	Därav med straffregisterbrott åren 1937—38			
		Våldsbrott		Övriga	
		Abs.tal	%	Abs.tal	%
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enlig 1 § A1 under de sista 3 åren	273	15	5.5	51	18.7
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under de sista 10 åren	629	23	3.7	95	15.1
Personer med högst två fylleriförseelser eller med andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkningar under de sista 10 åren	2.743	23	0.8	187	6.8
Moderatister	28.526	16	0.2	291	1.0
Nästan absolutister	4.735	1	0.02	41	0.9
Absolutister	3.120	—	—	11	0.4
Summa	40.026	78	0.5	710	1.7

Det procentuella antalet våldsbrottslingar av samtliga brottslingar inom de olika alkoholvanegrupperna är 23, 19, 11, 5, 2 och 0. Även i detta avseende får vi en fallande frekvens med fallande alkoholvana. Riskdifferensen mellan de olika alkoholvanegrupperna kvarstår emellertid även för kategorien »ej våldsbrott».

Av våldsbrotten har 74,3 % begåtts av missbrukare (18,3, 28,0 och 28,0 % resp. av personer tillhörande de tre olika missbrukarkategorierna). För andra brott är siffran 46,9 (resp. 7,2, 13,4 och 26,3).

Dessa siffror understryker det särskilt starka sambandet mellan grövre alkoholmissbruk och våldsbrott.

Differensen mellan absolutister och andra ifråga om livslängd

Efter en hänvändelse till Allmänna Livförsäkringsbolaget Oden överlämnades år 1946 till nykterhetskommittén en redogörelse för en verkställd jämförelse av dödligheten dels för bolagets helnyktra försäkringstagare (den s. k. Mimeravdelningen), dels för den allmänna avdelningen. Sedermera har denna jämförelse fortskrivits av bolaget. Resultaten avseende tiden 1934—48 har publicerats i en uppsats i tidskriften *Tirfing* (nr 3 år 1950) av bolagets verkställande direktör N. J. Ekwall. För en utförlig redogörelse för jämförelsen hänvisas till denna uppsats. I det följande skall dock återges det avsnitt av uppsatsen, som redogör för det väsentliga resultatet.

»Nu inrymmer Allmänna Liv-Odens nykterhetsavdelning proportionsvis betydligt fler nyförsäkrade än den allmänna avdelningen. Både på grund av den starkare tillväxten hos denna avdelning och på grund av att försäkringarna där äro tagna med en genomsnittligt lägre utbetalningsålder, är också den genomsnittliga levnadsåldern lägre i absolutistavdelningen än i den allmänna avdelningen. Slutligen är medelförsäkringssumman betydligt lägre i den förra avdelningen än i den senare, tydande på att flertalet absolutister tillhöra ett annat samhällsskikt med sannolikt lägre dödlighet än icke-absolutisterna. Dessa tre omständigheter böra, såsom nyss framhållits, var för sig medföra att dödligheten i absolutistavdelningen, resp. den allmänna avdelningen *i jämförelse med dödligheten enligt en tabell av gängse slag* skulle te sig gynnsammare för absolutistavdelningen, även om dödligheten inom de båda avdelningarna i verkligheten vore under lika förhållanden alldeles desamma.

Man har därför sökt få fram material från någorlunda *lika samhällsskikt*. Detta kan, på ett sätt som torde vara tillfredsställande, ske om man för båda avdelningarna håller sig till de icke-läkarundersökta försäkrade. (Därmed når man praktiskt taget för båda avdelningarna en utslutning av försäkringar på mer än 20.000 kr.)

För att utsluta effekten av *inträdesurvalet* har man gjort en annan jämförelse. Den avser dödligheten under ett enda år, 1948, och avser utslutande försäkringar, som tagits före den 27/8 1938, alltså försäkringar som alla *voro över 10 år gamla*. Resultatet har blivit, att de verkliga dödsfallen i förhållande till de enligt dödlighetstabellen beräknade under 1948 utgjorde i fråga om alla försäkrade i allmänna avdelningen 58,2 %, i absolutistavdelningen 40,2 %. Håller man sig till icke-läkarundersökta, bli motsvarande siffror i stället 50,7 % och 40,4 %. I det sistnämnda fallet har man eliminerat två felkällor, men man har kvar den tredje, olikheten i åldersfördelningen. (Olikheten i detta avseende illustreras av att medelåldern för icke-absolutisterna i beståndet var 42,6 år, för absolutisterna 39,9 år.)

Beståndet 1948 av 10 år gamla försäkringar är för litet för absolutisternas vidkommande för att en på åldersgrupper uppdelad jämförelse skulle kunna ge hållbara resultat. För att på tillfredsställande sätt eliminera *olikheterna med*

avseende på levnadsåldern måste man ta med även försäkringar, som tillkommit efter 1938. År 1948 var antalet av jämförbara försäkringar i den allmänna avdelningen 94.794, i absolutistavdelningen 43.295. Om man håller sig till icke-läkarundersöktas risker, bli motsvarande siffror 72.982 och 38.032. Även inom ett så pass stort material blir det kastningar i resultatet inom åldersgrupperna från år till år, och man har därför slagit tillsammans de 15 åren 1934—1948 och lagt tillhoppa å ena sidan de verkliga inträffade dödsfallen, å andra sidan de enligt dödlighetstabellen beräknade inom olika åldersgrupper samt jämfört siffrorna. Härvid ha framkommit de procenttal för förhållandet mellan antalet inträffade och antalet beräknade dödsfall som framgår av tabellen på denna sida.

I tabellens siffror för icke-läkarundersökta har man ånyo eliminerat två av de här omtalade felkällorna men har kvar en tredje, i detta fall inträdesurvalets inverkan. Man torde emellertid kunna utgå ifrån att denna inverkan icke är tillräcklig för att utjämna de framkomna differenserna. Dessa ge då anledning till en del reflexioner.

Absolutisternas lägre siffror för den yngsta åldersgruppen kunna te sig något förvånande, eftersom ingen torde förutsätta, att en ev. förbättring av hälsotillståndet genom absolutistisk livsföring skulle förmå ge tydligt utslag på dödlighetssiffrorna redan i åldrar under 35 år. I själva verket spelar emellertid olycks-händelserna i dessa yngre åldrar en relativt stor roll bland dödsorsakerna. En ökning av olycksfrekvensen kan därför i dessa åldrar öva ett väsentligt inflytande på den totala dödlighetssiffran, och alkoholens betydelse för olycksfallsfrekvensen är ju känd. I de åldrar då oförvägenheten är naturlig kan denna oförvägenhet redan vid en av alkoholbruk föranledd obetydlig nedsättning av de återhållande momenten lätt bli ödesdiger.

	1934—1948 Åldersgrupper				Endast 1948
	15—35	36—60	61—91	15—91	15—91
<i>Med och utan läkarundersökning.</i>					
Allmänna avdelningen	48,2	56,9	75,9	63,0	54,8
Absolutistavdelningen	41,1	46,8	62,6	46,3	35,4
<i>Utan läkarundersökning.</i>					
Allmänna avdelningen	49,2	51,1	71,4	55,0	47,9
Absolutistavdelningen	40,9	44,9	61,7	44,1	34,2

I den mån som avhållsamhet från alkohol verkar förbättrande på dödligheten, torde man emellertid vara benägen att särskilt vänta ett utslag härav i *högre* åldrar. Här visa också siffrorna en väsentlig skillnad till absolutisternas för-mån, en skillnad som här också säger mera än för yngre åldrar, eftersom de nykomna försäkrade äro relativt få i de högre åldrarna och den återstående felkällan, en olikhet med avseende på inträdesurvalet, därför i dessa åldrar icke kan få stor verkan på siffrorna.

Slutsatsen av det ovan anförda blir alltså, att Allmänna Liv-Odens material ännu icke är tillräckligt stort för att de här berörda felkällorna skola f. n. kunna på ett helt tillfredsställande sätt elimineras, men att mera påtagliga siffror synas vara inom räckhåll inom en jämförelsevis nära framtid.»

Olikhet i fråga om skadefrekvens inom trafikförsäkringen mellan helnyktra motorförare och andra motorförare

Genom en hänvändelse till *Motorförarna, ömsesidigt försäkringsbolag för helnyktra*, har kommittén erhållit statistiska uppgifter, vilka möjliggjort en jämförelse ifråga om skadefrekvensen och skadekostnaderna inom trafikförsäkringen mellan å ena sidan det helnyktra försäkringsklientelet i försäkringsbolaget Motorförarna och å andra sidan försäkringsklientelet i övriga bolag med trafikförsäkring. På framställning av försäkringsbolaget Motorförarna har redogörelsen för denna undersökning i sin helhet publicerats i tidskriften *Tirfing* (nr 5 år 1949). Några avsnitt berörande de väsentliga resultaten återges dock i det följande.

»I tab. S 6 har en jämförelse verkställts årsvis ifråga om *privata personbilar* (utom i Stockholm och Göteborg), *lätta lastbilar* (utom i Stockholm och Göteborg) samt *droskbilar* (utom i de fyra största städerna).

För samtliga dessa tre riskklasser är antalet försäkrade fordon i Motorförarna så stort, att de erhållna uppgifterna kan anses vara behäftade med en ganska

Tab. S 6. Skadefrekvensen inom vissa riskklasser dels i Motorförarna, dels i övriga bolag.

Å r	Antal skador per 100 trafikförsäkrade fordon					
	Priv. personbilar (ej i Sthlm o. Gbg)		Lätta lastbilar (ej i Sthlm o. Gbg)		Droskbilar (ej i de fyra största städ.)	
	Motorför.	Övr. bolag	Motorför.	Övr. bolag	Motorför.	Övr. bolag
1933	5.56	8.21	5.17	16.55	(1.25)	13.34
1934	4.26	7.37	7.75	15.60	6.03	11.59
1935	4.12	7.57	15.38	16.44	7.83	12.39
1936	4.21	8.13	13.00	16.53	8.02	13.36
1937	5.10	8.89	15.12	17.10	10.05	15.60
1938	5.93	8.93	11.44	16.46	11.35	14.08
1939	4.61	7.25	12.69	15.17	12.76	13.32
1940	2.84	3.94	7.27	12.21	6.02	9.99
1941	2.15	3.75	9.46	14.44	2.85	10.05
1942	2.27	4.81	10.79	13.69	8.28	12.70
1943	1.92	3.61	6.57	10.87	5.39	11.40
1944	2.67	4.13	4.87	10.19	6.41	11.67
1945	2.00	3.99	4.03	9.67	7.12	12.51
1946	3.51	6.10	4.26	10.90	5.76	13.58
1933—46	3.47	5.97	8.13	10.46	7.41	12.33
Genomsnittl. antal försäkrade fordon i Motorförarna	1 212		346		321	

liten felmarginal. Att vi inte här har att göra med slumpmässigt erhållna differenser, visar också det förhållandet, att Motorförarna varje år under perioden har en lägre skadefrekvens än övriga bolag inom alla tre riskklasserna. Försiktighet bör emellertid iakttagas vid kvantitativa bedömningar av differenser för enstaka år, i varje fall beträffande riskklasserna lätta lastbilar och droskbilar.

Skadefrekvensen inom riskklassen privata personbilar varierar under perioden enligt nästan exakt samma schema i de båda jämförda materialen. Vi har en tydlig uppgång under högkonjunkturen på trettioalet, därefter en nedgång i och med krigsutbrottet, vilken efter en period av konstant låg relativ skadefrekvens övergår i en ny stegring år 1946.

Samma iakttagelse kan i stort sett göras beträffande utvecklingen inom de båda övriga riskklasserna. Till följd av det mindre försäkringsbeståndet inom dessa riskklasser, visar emellertid Motorförarna rätt stora slumpvariationer. Särskilt gäller detta de första åren i perioden, då materialet också är minst.

De variationer i skaderisken i samtliga bolag, som här registrerats, låter sig väl förklaras av variationerna i trafikintensiteten, som i sin tur varierar med konjunkturen och på grund av de av försörjningspolitiska skäl framtvingade begränsningarna under krigsåren. Skaderisken för ett fordon är självfallet större, när antalet trafikanter på vägarna ökar. Vidare medförde ökningen under högkonjunkturen sannolikt en relativ ökning av antalet ovana motorförare. Ned-

Tab. S 7. Genomsnittliga skadefrekvensen i olika riskklasser åren 1933—46.

Riskklasser	Skador per 100 försäkrade fordon		Differens: Övr. bolag — Motorförarna	Differensens medelfel	Skadefrekvens f. Motorför. i % av motsv. f. övr. bolag
	Motorförarna	Övriga bolag			
<i>Personbilar</i>					
Priv. i Sthlm o. Gbg	10.88	18.46	7.58	± 3.3	58.9
Övriga privata	4.03	7.07	3.04	± 0.6	57.0
Handelsresande m. fl.	(18.67)	15.84	.	.	.
<i>Tunga lastbilar</i>					
Sthlm och Gbg	(15.89)	40.78	.	.	.
Övriga landet	10.32	19.38	9.06	± 2.3	53.3
Yrkesmässig fjärrtrafik	(142.11)	52.82	.	.	.
<i>Lätta lastbilar</i>					
Sthlm och Gbg	18.52	31.79	13.27	± 6.1	58.3
Övriga landet	9.53	14.61	5.08	± 1.6	65.2
<i>Droskbilar</i>					
De 4 största städerna	(51.11)	35.22	.	.	.
Övriga landet	7.90	12.67	4.77	± 1.5	62.4
<i>Omnibussar</i>					
Sthlm med omnejd	(12.50)	81.27	.	.	.
Övriga landet	12.91	16.33	3.42	± 3.8	79.1
<i>Motorcyklar</i>					
Tunga i Sthlm o. Gbg	(4.74)	6.83	.	.	.
Tunga i övriga landet	1.34	1.90	0.56	± 0.6	70.5
Lättv.-motorcyklar	0.26	0.40	0.14	± 0.2	65.0
<i>Övriga försäkringar</i>					
S. k. flytande försäkringar	(5.70)	22.41	.	.	.
Övriga försäkringar	(4.74)	11.50	.	.	.

skärningen av fordonsbeståndet under krigsåren gick ut över de minst angelägna behoven och lämnade kvar ett fordonsbestånd, som sannolikt framfördes av genomsnittligt mera rutinerade förare, än vad som gällde det tidigare, större fordonsbeståndet.

Det framgår av tabellen, att denna iakttagelse gäller för såväl Motorförarna som för övriga bolag.

Den genomsnittliga skadefrekvensen anges för alla riskklasser i tab. S 7.

Risktalen för Motorförarna har satts inom parentes, där de absoluta talen varit alltför små för att en jämförelse kan anses rimlig.

Det framgår alltså av tabellen, att inom samtliga riskklasser, där materialet för Motorförarna är tillräckligt stort för att möjliggöra en jämförelse, har Motorförarna en lägre skadefrekvens än genomsnittet av övriga bolag. Differensen varierar mellan olika riskklasser inom gränserna 21 och 47 %.

Av den tidigare framställningen har framgått, att skadefrekvensen för försäkringstagarna i Motorförarna varit i genomsnitt 37 % lägre än för försäkringstagarna i övriga bolag. Denna lägre skadefrekvens har visat sig icke kunna bero på en slump. Den måste således vara att hänföra till särskilda orsaker. Vidare är det sannolikt, att den genomsnittliga skadekostnaden är ungefär densamma i Motorförarna som i övriga bolag. Detta tyder på att skadornas fördelning efter omfattning är densamma i Motorförarna som i övriga bolag, och att den lägre skadefrekvensen icke gäller en viss typ av skador utan sannolikt är någorlunda jämnt fördelad på de olika kategorierna.

Den ungefärliga samvariationen av skadefrekvenserna under olika år antyder, att skadefrekvensen i Motorförarna och övriga bolag i ungefär samma grad är beroende av växlingarna i bl. a. trafikintensiteten (jfr. den relativt höga skadefrekvensen under åren 1936—39 och den kraftiga nedgången under krigsåren). Detta ger stöd för antagandet, att skillnaden i skadefrekvens måste vara beroende på en speciell orsaksfaktor, som verkar starkare i det ena materialet än i det andra. Samvariationen antyder nämligen ett tämligen likartat försäkringsbestånd med hänsyn till de allmänna yttre riskfaktorer, som påverkar skadefrekvensens växlingar under olika år. Differensens förekomst även inom kategorien yrkesmässig trafik ger också anledning förmoda, att den inte kan vara betingad av att det genomsnittliga antalet körda kilometer är mindre i Motorförarnas material än i övriga bolags.

Den påvisade skillnaden synes alltså vara att hänföra till personliga köregenskaper hos förarna. Det spørsmål, som i detta avseende är relevant för föreliggande undersökning, är i vilken utsträckning den personliga absolutismen hos försäkringstagarna i Motorförarna har medverkat till att skapa denna skillnad i skadefrekvens.

De tre köregenskaper, som framför allt kan förmodas verka sänkande på skadefrekvensen, torde vara körskicklighet, allmän försiktighet samt nykterhet vid ratten.

Vad först beträffar körskickligheten, är det sannolikt att genomsnittet av försäkringstagarna i Motorförarna under den första delen av den redovisade perioden varit något bättre än genomsnittet av försäkringstagarna i övriga bolag. När Motorförarna började sin verksamhet, skedde det nämligen icke främst genom nyteckning av försäkringar i samband med inköp av fordon utan genom övergång från andra bolag. Även efter 1933 kan man räkna med att sådan övergång i viss utsträckning ägt rum. Nytilskottet av försäkringstagare i övriga bolag åter har nästan uteslutande erhållits i samband med inköp av fordon. Motorförarna hade alltså till en början en mindre andel nya och otränade förare än övriga bolag. Enligt erfarenheterna inom trafikförsäkringsbolagen

är skadefrekvensen för nytecknade försäkringar högre än för äldre försäkringar. I detta avseende har alltså försäkringsbolaget Motorförarna under de allra första åren av sin verksamhet varit relativt mera gynnat än övriga bolag. Motorförarnas försäkringsbestånd har emellertid ökat mycket starkt under den redovisade perioden, vilket fört med sig att andelen nya och otränade förare snarast torde ha blivit större i Motorförarna än i övriga bolag. Enbart det sista året under perioden — 1946 — väger lika mycket som de fyra första åren tillsammans. Det finns alltså ingen anledning att räkna med att fordonsbeståndets fördelning med hänsyn till förarnas körvana skall ha verkat till Motorförarnas fördel, om man rör sig med genomsnittstal för hela perioden. Man torde alltså kunna bortse från denna faktor, då det gäller att förklara den erhållna differensen i skadefrekvens och skadekostnad.

Vad gäller den allmänna uppförandeattityd, som brukar kallas försiktighet, torde man kunna utgå ifrån att Motorförarna är mera gynnat än övriga bolag. Det är ju en gängse uppfattning, att nykterhetsrörelsen och de frikyrkliga organisationerna i stor utsträckning rekryteras bland människor av denna typ, och Motorförarnas försäkringstagare återfinnes i stor utsträckning bland de nämnda organisationernas medlemmar. Det skulle alltså kunna sägas, att deras nykterism är ett led i denna allmänna uppförandeattityd snarare än en orsak till den. Alldeles oavsett den helnyktra livsföringen torde denna typ av människor ha en lägre skaderisk än genomsnittet, vilket också torde ta sig uttryck i en lägre olycksfallsrisk i trafiken. Måhända måste detta förhållande tillmätas viss betydelse vid ett försök att analysera orsakerna till den påvisade skillnaden i skadefrekvens.

Mot bakgrunden av vad som vetenskapligt påvisats rörande alkoholens medverkan vid trafikolycksfall, torde man med säkerhet kunna räkna med att den totala avhållsamheten från alkoholdrycker skall avsevärt ha bidragit till att minska skadefrekvensen för försäkringstagarna i Motorförarna. Även om det endast skulle vara en liten minoritet av försäkringstagarna i övriga bolag, som någon gång framförde sina fordon efter förtäring av alkohol, skulle, såsom framgått bl. a. av den kända s. k. Holcombundersökningen i USA, skaderisken för dessa alkoholphäverkade förare vara så mycket större, att den måste ha en betydande inverkan på de allmänna risktalen. Det hör här framhållas, att såväl Holcombundersökningen som undersökningar i Sverige av docent L. Goldberg ger vid handen att riskökning föreligger efter förtäring av mycket små mängder alkohol.

Med ledning av det nu föreliggande materialet är det som tidigare nämnts ej möjligt att kvantitativt avväga i vilken omfattning var och en av de nu angivna faktorerna medverkat till skillnaden i skadefrekvens. Det synes emellertid rimligt att anta, att man kan helt bortse från den förstnämnda och att den andra i varje fall icke varit av dominerande betydelse. Man torde därför kunna dra den slutsatsen att, såvitt framgår av det föreliggande materialet, skillnaden i skadefrekvens mellan Motorförarna och övriga bolag *till största delen* beror på att försäkringsbeståndet i Motorförarna helt utgöres av fordon med helnyktra förare».

Diskussion av resultaten

De redovisade undersökningarna lämnar grund för ett konstaterande av betydande differenser mellan de olika alkoholvanegrupperna ifråga om en mängd olika sociala förhållanden. Inom de områden, där den gängse sociala värderingen ger uttryck för krav på små frekvenser, t. ex. barnavårdsnämndsingripanden, kriminalitet, visar

regelmässigt de grövsta missbrukarna de största frekvenserna samt absolutisterna och »småkonsumenterna» de minsta. Inom de områden åter, där värderingen ger uttryck för önskemål om stora frekvenser, t. ex. strävanden att ge barnen högre utbildning, förmögenhetsbildning, visar absolutisterna och »småkonsumenterna» de största frekvenserna och de grövsta missbrukarna de minsta. Resultaten av de båda bearbetningarna av försäkringsmaterialet ger vid handen, att man erhåller en klar differens i samma riktning mellan absolutister å ena sidan och den övriga befolkningen å den andra.

Beträffande försäkringsundersökningarna torde man emellertid böra framhålla, att de knappast kan ge närmare upplysning om olikheter mellan olika alkoholvanegrupper. Det är nämligen möjligt — ehuru icke sannolikt mot bakgrunden av resultaten av de övriga undersökningarna — att konsumentgruppens »sämre» siffror helt beror på att denna innehåller missbrukarna och att dessas stora belastning är tillräcklig för att konstituera gruppens olikhet i förhållande till absolutisterna, även om moderatisterna i gruppen skulle ha samma siffror som absolutisterna.

De övriga undersökningarna torde däremot vara tillräckliga för en något mera ingående analys.

Utgångspunkten för en sådan analys bör i förevarande sammanhang vara att söka få fram i vilken utsträckning det kan vara olikheterna i alkoholvanor, som betingar de olikheter i sociala avseenden som påvisats.

Det har till en början gällt att undersöka, om man inom den alkoholvanegrupp, vilken karakteriserats såsom bestående av moderatister, har fått en extra belastning genom att sådana, som tidigare (före tioårsperiodens början) visat missbrukssymtom, har en högre frekvens av sociala anmärkningar än de moderatister, som aldrig registrerats för missbruk. Man kan nämligen utgå ifrån att hänförandet till alkoholvanegrupp beträffande dem som tidigare visat missbruk inneburet vanskligheter, särskilt med hänsyn till att definitionerna knutits till formella anmärkningar under en relativt lång observationsperiod.

En specialbearbetning har gjorts beträffande kriminaliteten i den s. k. moderatistgruppen. Hela moderatistgruppen omfattar i undersökningen 28.472 män över 25 år. Av dessa har 1.546 eller 5,4 % för mer än tio år sedan belastats med någon nykterhetsanmärkning. Av dem i moderatistgruppen, som antecknats för straffregisterbrott under de senaste tio åren, har c:a 14 % någon gammal nykterhetsanmärkning. Här föreligger alltså en klar differens. Andelen moderatister med straffregisterbrott 1937—46 var 1.1 %. Bland de moderatister som aldrig prickats för nykterhetsanmärkning var andelen 0,9 %. Motsvarande andel för absolutisterna var 0,3 %. Trots den rensning av moderatistgruppen som verkställts, kvarstår alltså differensen mellan moderatister och absolutister.

En motsvarande specialbearbetning beträffande fattigvårdsbehovet ger följande resultat.

Fattigvårdsfrekvensen (avser åren 1938—44) bland moderatistiska arbetare i åldern 25—65 år är 8,5 %. Bland de moderatistiska arbetare, som haft nykterhetsanmärkningar för mer än tio år sedan, är fattigvårdsfrekvensen c:a 14 %. För dem åter som aldrig haft nykterhetsanmärkningar är frekvensen drygt 7 %. För absolutisterna var den 5,3 % (± 1.2). Även efter viss rensning av moderatistgruppen kvarstår sålunda en sannolik differens i förhållande till absolutistgruppen, ehuru differensen efter en sådan rensning blir mindre och osäkrare.

Motsvarande bearbetning ger slutligen för barnavårdsnämndsingripande följande siffror.

Frekvensen av barnavårdsingripanden var för moderatistiska arbetare 1.2 %. För de moderatister, som har gamla nykterhetsanmärkningar, visade sig frekvensen vara 2.1 % och för dem som aldrig haft nykterhetsanmärkningar 0.9 %. Absolutisterna hade frekvensen 0.15 %. Även här erhålles sålunda en efter rensningen kvarstående differens.

De nu redovisade bearbetningarna visar alltså, att missbrukarnas andel i det icke önskvärda sociala beteendet är större, än vad som framgår av de föregående tabellerna. Moderatistgruppens överfrekvens i förhållande till absolutistgruppen ifråga om sådant beteende beror sannolikt till en del på att moderatistgruppen kommit att inrymma element, vilkas skötsamhet icke är säker. Å andra sidan visar bearbetningarna, att man, även om man går så långt, att man till missbrukargruppen bland konsumenterna räknar alla, som över huvud taget någon gång i livet belastats med en nykterhetsanmärkning, likväl får en viss differens mellan övriga konsumenter (utan dylika anmärkningar) och absolutister. Den erhållna differensen i socialt avseende mellan den från nykterhetssynpunkt misskötsamma delen av befolkningen och den skötsamma har emellertid ökats genom specialbearbetningen, medan differensen mellan absolutister och övriga »skötsamma» minskats.

Ytterligare en möjlighet till komplettering av den belysning det redovisade siffermaterialet kan ge åt frågan om sambandet mellan alkoholvanor och olika sociala förhållanden erbjuder en jämförelse mellan tidpunkten för den första nykterhetsanmärkningen och den första »sociala» anmärkningen av annan art. I följande tablå göres denna jämförelse beträffande nykterhetsanmärkning och kriminalitet respektive fattigvård.

	Med både nykterhetsanmärkning och kriminalitet		Med både nykterhetsanmärkning och fattigvård	
	Antal	%	Antal	%
<i>Hela antalet</i>	527	100	501	100
Därav med				
nykterhetsanmärkning minst ett år före första brottet resp. understödet.....	209	40	310	62
nykterhetsanmärkning samma år som första brottet resp. understödet	229	43	161	32
nykterhetsanmärkning tidigast året efter första brottet resp. understödet	89	17	30	6

Fördelningen är som synes mycket ojämn. Nykterhetsanmärkningen ligger säkert före den andra anmärkningen i 40 respektive 62 % av fallen, medan den andra anmärkningen ligger före nykterhetsanmärkningen endast i 17 respektive 6 % av fallen. Tidsföljden mellan nykterhetsanmärkningen och den andra anmärkningen låter sig ej bestämma i 43 respektive 32 % av fallen på grund av att närmare uppgifter än kalenderåret saknas. Det finns emellertid ingen anledning att förmoda, att fördelningen inom denna grupp skulle vara en annan än för de övriga.

I den mån tidsföljden mellan anmärkningarna kan tillmätas någon betydelse för bedömningen av orsakssambandet, synes sålunda alkoholmissbruket oftast vara det primära och kriminaliteten respektive understödsbehovet det sekundära.

Detta resultat utesluter självfallet inte, att såväl alkoholmissbruket som annat asocialt beteende kan hänföras till bakomliggande brister i personligheten, konstitutionella eller miljöbetingade. Alkoholmissbruket kan komma först helt enkelt för att alkoholvanorna är känsligare, rubbas tidigare från det normala, än beteendet i övrigt.

Såvitt man vet av tidigare undersökningar spelar emellertid alkoholpåverkan stor roll vid tillkomsten av asociala handlingar. Den bedövning av hämningar, som ofta är villkoret för dylika handlingar, inträder vid alkoholpåverkan. Oavsett om alkoholpåverkan är den djupast liggande orsaken till asocialiteten, har den ofta betydelse av *utlösande* faktor, utan vilken den asociala handlingen kanske aldrig kommit till stånd.

Den omständigheten, att alkoholmissbruket oftare kommer före annan asocialitet än tvärtom, torde därför göra sannolikt att alkoholmissbruket även orsaksmässigt haft betydelse för de övriga asocialitetsyttringarna. Siffrorna ger uppenbarligen mycket ringa stöd för ett antagande, att alkoholmissbruket mera ofta skulle vara en direkt följd av de problem som uppstår som en följd av andra asocialitetsyttringar. Det torde vara mera sällsynt att en från nykterhetssynpunkt skötsam brottsling börjar missbruka sprit sedan han väl ertappats med brott än att en misskötsam person under inflytande av sitt alkoholmissbruk begår en första brottslig handling.

Huruvida de slutsatser man i detta avseende alltså torde kunna dra beträffande differensen mellan missbrukare och skötsamma även låter sig generaliseras till att gälla differensen mellan moderatister och absolutister låter sig svårigen bedöma. Som redan visats är det tydligt att differensen mellan de konsumenter som alltid varit kända för skötsamhet i nykterhetsavseende och absolutister är något mindre i verkligheten än vad som framgår av tabellerna, eftersom moderatistgruppen torde innehålla en grupp okända missbrukare med större belastning med asocialitetsyttringar än gruppen i övrigt. Vidare uppställer sig här det problemet om icke absolutistgruppen utgör ett speciellt urval med hänsyn till sin allmänna sociala attityd. Frikyrkorörelsen och nykterhetsrörelsen rekryteras från en speciell grupp av medborgare, som i viss utsträckning får sin prägel av relativt stränga normer. Det måste fortfarande bli en öppen fråga huruvida deras helnykterhet och anslutning till nykterhetsföreningar och frikyrkosamfund är ett av utslagen av denna allmänna läggning eller om den huvudsakligen präglas inom de två folkrörelserna.

Även vad som i dagligt tal rubriceras som »måttlighet» medför risker för ett beteende som icke är socialt önskvärt. Moderatisterna är vid vissa tillfällen starkare påverkade med i motsvarande mån förhöjd risk. Slitningar i familjelivet, påfrestning på ekonomin, olycksfall med svåra ekonomiska följder etc. kan bottna i en alkoholförtäring, som närmast bör rubriceras som måttlig.

Moderatisten bör därför löpa en större risk för asocialt beteende än den som aldrig är påverkad. Storleksordningen av differensen mellan moderatister och absolutister samt det förhållandet, att differensen återkommer även inom områden, där den rena alkoholfaktorn icke synes kunna verka så starkt, talar för att det vid sidan om alkoholfaktorn kan finnas en annan verksam faktor. Den kan kanske vara olikhet i personlighetstyp. Här skall inte göras några försök att närmare bestämma denna faktor. Det må bara antydast att det redovisade materialet pekar på befintligheten av en sådan faktor. Problemet om sambandet mellan alkoholvanor och

vissa sociala förhållanden behöver alltså ytterligare utredas och det är därvid nödvändigt att företaga en fördjupad undersökning, som går utöver de gränser en rent statistisk metod sätter och även inkluderar ett försök att genom undersökning av varje enskilt fall komma orsaksfrågorna närmare in på livet.

Kap. 5. Sambandet mellan alkoholbruk och förvärvande av könssjukdom

Tidigare undersökningar

Sambandet mellan alkoholbruk och förvärvande av könssjukdomar har tidigare statistiskt belysts bl. a. i det betänkande, som avgavs av särskilda sakkunniga för utredning rörande nykterhetstillståndets utveckling under krigsåren, den s. k. snabbutredningen, (SOU 1944:3) samt i en undersökning av fil. dr. Johan Wintzell (Gonorrén i Sverige, Stockholm 1945). Båda dessa undersökningar grundar sig på den officiella statistiken och är närmast en analys av den samvariation, som förekommer mellan frekvensen av könssjukdomar och alkoholkonsumtion, främst utskänknings.

Undersökningens syfte och uppläggning

De tänkbara orsakssammanhangen bakom den samvariation som kunnat påvisas mellan utskänknings av rusdrycker och antalet fall av könssjukdomar är av komplicerad natur. Man måste vid en analys förutsätta, att de veneriska sjukdomarna sprids i första hand genom tillfälliga sexuella förbindelser. Smittotillfällena varierar därför i antal med antalet tillfälliga sexuella förbindelser. I den mån rörligheten i befolkningen ökar — och ännu mer i den mån rörligheten mellan olika länder ökar — bör därför smittomöjligheterna öka. På grund av alkoholens hämningsbedövande verkningar ökas emellertid benägenheten hos en alkoholpåverkad person att ingå en tillfällig förbindelse. Det ligger därför nära till hands att antaga, att förändringar i alkoholkonsumtionens omfattning i och för sig medför förändringar i frekvensen av veneriska sjukdomar. Å andra sidan finns det uppenbarligen en samvariation mellan utvecklingen av alkoholkonsumtionen och de sifferserier vilka anger utvecklingen av de faktorer, som medverkar till att öka befolkningens rörlighet och dess engagemang i nöjeslivet. Konjunkturutvecklingen utövar ett starkt inflytande över det offentliga nöjeslivets omfattning men har också visat sig mycket starkt inverka på omfattningen av rusdrycksutskänknings. Könssjukdomar och rusdrycksutskänkning har sålunda en gemensam orsaksfaktor — konjunkturförbättringen — men detta samband är därutöver till en del sådant att alkoholkonsumtionen är mellanled mellan konjunkturstegegring och ökning i könssjukdomarnas spridning.

Möjligheten att studera förhållandena bakom könssjukdomarna med ledning av den officiella statistiken har försämrats på senare år, då jämförelser med tidigare försvårats av att de nya behandlingsmetoderna helt förändrat könssjukdomarnas spridning.

Enda möjligheten att komma problemet närmare in på livet var genom en undersökning grundad på individualuppgifter för ett större antal fall rörande olika omständigheter vid smittotillfället.

De veneriska sjukdomarna hade under krigsåren och åren närmast därefter fått en sådan utbredning, att det ansågs angeläget att särskilda motåtgärder vidtoges. Vid diskussionerna i denna fråga spelade problemet om det offentliga nöjeslivets allmänna prägel och standard en framträdande roll. Det var därför naturligt att behov av en undersökning om kombinationen offentligt nöjesliv, alkoholförtäring och venerisk smitta anmälde sig för nykterhetskommittén.

Kommittén har i sitt ställningstagande till nykterhetslagstiftningens framtida innehåll och utformning givetvis måst lägga stor vikt vid alkoholens roll i det offentliga nöjeslivet. Utan att närmare kunna gå in på detta spörsmål i det nu aktuella sammanhanget torde det vara tillräckligt med att påpeka den vikt ungdomsvårdskommittén tillmätte frågan. Den i den nykterhetspolitiska debatten i vårt land så uppmärksamade frågan om restaurangdansen har, för att nämna ett exempel, varit en av de svårbedömda frågor kommittén i detta sammanhang haft att taga ställning till.

En undersökning av här antydd art skulle ge ökade möjligheter att belysa de olika formerna av det offentliga nöjeslivet med utgångspunkt från de för kommittén aktuella frågeställningarna. Man skulle nämligen få en visserligen ofullständig men dock i sin mån värdefull bild av det offentliga nöjeslivets avarter och den roll alkoholen spelar för desamma.

Då kommittén ansåg sig böra samråda med särskilda sakkunniga i denna fråga, och då den förväntade, att medicinalstyrelsen från sina utgångspunkter var intresserad av en undersökning av nu berörda förhållanden, framlades planerna under hand för medicinalstyrelsen. Undersökningens planläggning och frågeformulärets utarbetande har därför skett i nära samråd med denna. Insamlingen av uppgiftsmaterialet har helt ombesörjts av medicinalstyrelsen. Denna har vid överläggningarna företrätts av dr Malcolm Tottie.

Enligt den utarbetade planen för undersökningen skulle individuella uppgifter inhämtas från ett urval av de personer, som under viss tidsperiod behandlades för venerisk sjukdom.

Såsom önskvärt antal uppgiftsformulär fixerades 1.500 å 2.000. Man skulle eftersträva att få god representativitet. Av praktiska skäl ansågs det dock ej möjligt att använda sig av ett slumpurval. På anmodan av medicinalstyrelsen erhöles medverkan av provinsialläkarna i Jönköpings, Västmanlands, Värmlands och Kopparbergs län, vilka enligt det särskilda formuläret lämnade uppgifter om de patienter, som behandlats för venerisk sjukdom. Insamlingen för denna kategori av uppgifter pågick c:a ett år (april 1946—april 1947). Genom särskilda avtal med kuratorerna vid könspolikliniker i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping erbjödes möjlighet att få uppgifter rörande de personer, som behandlades vid dessa kliniker. Uppgiftsinsamlingen vid klinikerna begränsades till vissa månader under den tidigare nämnda insamlingsperioden. Medverkan erhöles även från ett mindre antal privatpraktiserande läkare.

Frågeformuläret återgives på sid. 111. Av vad som ovan framhållits ifråga om syftet med undersökningen torde framgå, att uppgiftsformuläret ej borde begränsas till att avse endast alkoholförtäring i samband med det smittande samlaget utan även borde innehålla frågor som kunde belysa vissa andra förhållanden. På formuläret begärdes sålunda uppgifter om sjukdom, kön, ålder, civilstånd, yrke och mantalsskrivningsort. Om det smittande samlaget skulle patienten uppgiva under vilken månad och på vilken veckodag det ägde rum. Vidare skulle ifråga om platsen för samlaget uppges om det skett i egen eller kontrahentens bostad, annat privat bostadsrum, hotellrum, källare, portgång, trappuppgång eller utomhus. Beträffande smittokällan efterfrågades om det var make, varaktig förbindelse, mindre varaktig förbindelse eller helt tillfällig förbindelse. För att få en

fixerad gräns mellan varaktig och mindre varaktig förbindelse angavs på formuläret, att med varaktig förbindelse skulle förstås sådan förbindelse som varat minst tre månader. För att möjliggöra en särredovisning av prostitutionsfallen skulle helt tillfälliga förbindelser med betalning föras till en grupp. Uppgifterna

Undersökning av sambandet mellan alkoholbruk och förvärvande av könssjukdom.

Frågorna besvaras genom *understrykning* resp. ifyllande av det tillämpliga alternativet.

Överstrykningar får ej göras. Så många frågor som möjligt besvaras med ledning av journaluppgifter.

Personliga uppgifter.

- (1) Syfilis (2) gonorré
- Kön: (1) man (2) kvinna
- Ålder senaste födelseår: (1) under 18 år (2) 18—20 år
(3) 21—25 år (4) 26—35 år
(5) 36—50 år (6) över 50 år
- Civilstånd: (1) gift (2) ogift (3) änka, änking (4) fränskild
hemschild
- Yrke: ()
(angivés så noggrant som möjligt)

- Mantalskrivningsort vid tillfället för det smittande samlaget:

(1) Stockholm, Göteborg, Malmö (2) annan stad (3) köping, municipalsamhälle (4) landsbygden.

Tid och plats för det smittande samlaget.

- Månad: (1) januari, februari, mars (2) april, maj (3) juni, juli, augusti (4) september, oktober (1) november, december.
- Veckodag (om på natten anges dagen närmast före):
(1) lördag (2) söndag (3) annan veckodag (4) vet inte.
- Plats: (1) egen bostad (2) kontrahentens bostad (3) annat privat bostadsrum (4) hotellrum (5) källare, portgång, trappuppgång etc. (6) utomhus (7) vet inte.

Smittokälla.

- (1) Make (2) varaktig förbindelse (mer än 3 mån.) (3) mindre varaktig förbindelse (4) helt tillfällig förbindelse utan betalning (5) helt tillfällig förbindelse med betalning.
- (1) Svensk (2) utlänning.

den / 1946.

Om helt tillfällig eller mindre varaktig förbindelse, var och hur träffades parterna?

- (1) I hemstaden (2) annan stad (3) på landsbygden, hemkommunen (4) landsbygden, annan kommun.
- Plats i övrigt för sammanträffandet:
(1) restaurangdans (2) restaurang utan dans (3) danslokal, dansbana (4) danstillställning vid militärförläggning (5) annan nöjesplats (6) konditori (7) privat fest eller bjudning (8) gatan eller eljest utomhus (9) per telefon (10) annan plats (11) vet inte.

Alkoholpåverkan.

- (1) Båda hade förtärt sprit, vin eller öl,
(2) hade själv förtärt, men ej den andre,
(3) hade själv förtärt, vet ej hur det var med den andre,
(4) ingendera hade förtärt sprit, vin eller öl,
(5) hade inte själv förtärt, men det hade den andre,
(6) hade inte själv förtärt, vet ej hur det var med den andre.
- Alkoholen förtärdes till största delen (endast ett alternativ)
(1) i någons hem (2) på privat bjudning (3) på restaurang (4) på ölkafé (5) på kafé eller konditori (6) i danslokal eller på dansbana eller plats i anslutning därtill (7) eljest utomhus (8) på annan plats.

Förtärd mängd av sprit, vin och öl.

(avsvar endast uppgiftslämnaren själv)

- () Sprit: liter snapsar ()
- () Vin: glas
- () Öl: flaskor
- ()

¹ Om andra mått uppges, t. ex. dricksglas, antecknas det här.

Tjänsteläkare, annan läkare, kurator.

Formulär för intervju med personer, som behandlats för smittosam könssjukdom.

om smittokällan begränsades härutöver till en fråga om vederbörandes nationalitet, varvid endast gjordes åtskillnad mellan svensk och utlänning.

Av naturliga skäl är det de tillfälliga förbindelserna, som upptar det största intresset. De följande frågorna begränsades därför till dessa. Då man emellertid hade anledning befara att uppgiftslämnarna skulle visa en tendens att undvika svarsalternativet »helt tillfällig förbindelse» begärdes de följande uppgifterna även för de fall där förbindelsen uppgivits vara »mindre varaktig».

För dessa två kategorier av förbindelser skulle angivas om sammanträffandet skedde i hemorten eller annan ort (varvid gjordes åtskillnad mellan landsbygd och stad). Vidare skulle ifråga om sammanträffandet anges om det skett på restaurang, danslokal, dansbana, danstillställning vid militärförläggning, annan nöjesplats, konditori, privat fest eller bjudning, gatan eller eljest utomhus eller om överenskommelse om sammanträffande skett per telefon.

Tyvärr medtogs ingen fråga om sammanträffandet skett i utlandet. Formuläret utarbetades under 1945, då vårt land var avspärrat, och man väntade icke, att materialinsamlingen skulle pågå så länge att förhållandena ifråga om förbindel-

serna med utlandet skulle hinna att så helt förändras innan materialet insamlats. Uppgiftslämnarna har emellertid mestadels tillfogat en särskild anmärkning, då det gällt personer, som blivit smittade i utlandet, varigenom dessa vid behov har kunnat hållas åtskilda från övriga fall. Fullständig säkerhet i detta avseende har emellertid inte kunnat uppnås.

I fråga om alkoholpåverkan skulle för de tillfälliga och mindre varaktiga förbindelserna uppgivas om någondera av parterna förtärt sprit, vin eller öl. Platsen för förtäringen skulle i förekommande fall anges enligt följande alternativ: i någonderas hem, på privat bjudning, på restaurang, på ölkafé, på kafé eller konditori, i danslokal eller på dansbana eller plats i anslutning därtill, eljest utomhus, på annan plats. Den förtärda kvantiteten skulle för uppgiftslämnarens egen del noggrant specificeras.

Representativitet

Sammanlagt inkom under den tid undersökningen pågick 1.435 uppgiftskort, varav 22 st. på grund av ofullständighet ej kunde användas vid bearbetningen. De användbara uppgifterna har överförts på hålkort och bearbetats maskinellt. Av de 1.413 bearbetade uppgiftskorten var fördelningen på undersökningsplats, sjukdomens art och den smittades kön följande:

Tab. K 1. *Antalet smittade efter sjukdom och undersökningsplats*

Undersöknings- område	Antal personer smittade av												Samtliga	
	syfilis			gonorrhé			annan sjukd.			ej uppgift				
	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.	S:a	Män	Kv.
Stockholm	91	51	142	418	362	780	1	—	1	2	1	3	512	414
Göteborg	2	—	2	60	18	78	—	—	—	1	—	1	63	18
Malmö	2	4	6	96	22	118	—	—	—	—	—	—	98	26
Norrköping	11	3	14	81	44	125	1	—	1	—	1	1	93	48
Värmlands län . . .	2	1	3	44	10	54	—	—	—	3	—	3	49	11
Kopparbergs län . .	3	1	4	30	9	39	—	—	—	2	1	3	35	11
Västmanlands län . .	1	—	1	11	3	14	—	—	—	2	1	3	14	4
Jönköpings län . . .	1	—	1	13	2	15	—	—	—	—	1	1	14	3
	113	60	173	753	470	1223	2	—	2	10	5	15	878	535

En svaghet med materialet som redan från början måste understrykas är, att blott några få fall erhållits från privatpraktiserande läkare. Då det kan förutsättas, att de smittade från de högre socialgrupperna till största delen vänder sig till privatpraktiserande läkare, har dessa grupper med största sannolikhet blivit underrepresenterade.

De undersökta fallen av smittsam könssjukdom utgör enl. jämförelse med den officiella statistikens siffror för 1946 c:a 17 % av totala antalet fall i de undersökta områdena. Storstäderna har 15 % av fallen med i undersökningen. Stockholm har 20 % mot 12 % för Malmö och endast 5 % för Göteborg. I Norrköping har 35 % av fallen kommit med. Inom gruppen »övriga städer» svarar denna stad för nära hälften av uppgifterna.

De övriga områdena är representerade med blott 6 % av de enligt den officiella statistiken verkligen inträffade sjukdomsfallen. Materialet för landsbygden i dessa

län är i de flesta fall för litet för att möjliggöra några säkra slutsatser eller jämförelser med uppgifterna för städerna.

Representativiteten i övrigt belyses i tab. K 2.

Fördelningen mellan män och kvinnor är för hela undersökningen ganska väl överensstämmande med den officiella statistikens siffror för 1946.

Undersökes könsfördelningen för varje område för sig, framgår att kvinnorna är något överrepresenterade för Stockholm men underrepresenterade för övriga undersökningsområden.

Beträffande sjukdomens art visar undersökningen särskilt i fråga om storstäderna överrepresentation för syfilis.

Tab. K 2. *Materialets representativitet i vissa avseenden*

Kategori	Procentuella antalet	
	enligt undersökningen	enligt den officiella statistiken (för de områden undersökningen omfattar) år 1946
<i>Kön</i>		
Män	62.1	65.8
Kvinnor	37.9	34.2
<i>Sjukdom</i>		
Syfilis	12.4	7.8
Gonorré	87.5	91.7
Övriga sjukdomar	0.1	0.5
<i>Aldersfördelning</i>		
<i>Män</i>		
Under 20 år	16.3	10.9
21—25 »	31.4	35.2
26—50 »	50.3	51.6
Över 50 »	1.1	2.0
<i>Kvinnor</i>		
Under 20 år	29.2	22.6
21—25 »	32.3	33.9
26—50 »	36.6	42.1
Över 50 »	0.7	1.1
<i>Årstid</i>		
Vinter (nov.—mars)	20.5	35.4
Sommar (juni—aug.)	37.7	30.5
Vår och höst (april—maj)	41.8	34.1
(sept.—okt.)		

Aldersfördelningen för de undersökta personerna avviker ej i avsevärd grad från de i den officiella statistiken redovisade. Det är dock tydligt att de yngre åldrarna är överrepresenterade i materialet.

Beträffande tiden för det smittande samlaget visar tabell K 2 att sommar- samt höst- och vårfallen blivit överrepresenterade på bekostnad av vinterfallen. Detta beror på att materialsamlingen ej skett i jämn takt under hela året. I vad mån

civilståndsfördelningen är representativ kan ej kontrolleras, då några officiella siffror här ej finnes att tillgå.

Ovanstående jämförelser synes alltså ge vid handen, att undersökningen i vissa avseenden brister i representativitet. Dessa brister är dock ej av den storleksordning, att de omöjliggör vissa slutsatser av undersökningen, i den mån dessa göres med försiktighet. Kontrollundersökningar har visat, att några mera betydande avvikelser från de erhållna resultaten ej skulle ha erhållits, därest en fullständigare representativitet kunnat uppnås på de punkter där brister kunnat påvisas. Det bör dock observeras att representativiteten kan brista i avseenden, som här ej kunnat kontrolleras. Med hänsyn till de moralföreställningar, som omger sexualvanorna, torde varje intervjuundersökning på detta område utan hundraprocentig representativitet få anges med starka reservationer beträffande resultatens värde. Reservationerna måste också knytas till de lämnade uppgifternas riktighet.

De smittades ålder och civilstånd

De undersökta personernas fördelning efter civilstånd framgår av följande tablå:

K ö n	Hela antalet	D ä r a v i p r o c e n t			
		gifta	ogifta	förut gifta	ej uppgift
Män	878	16.4	78.8	3.9	0.9
Kvinnor	535	15.3	69.5	15.2	—
Samtliga	1.413	16.0	75.3	8.1	0.6

Vid jämförelse med civilståndsfördelningen för hela befolkningen finner man, att de ogifta och förut gifta är överrepresenterade i undersökningen. De gifta utgör t. ex. i denna undersökning i Stockholm, Göteborg och Malmö av männen 17 % och av kvinnorna 13 %. Motsvarande procenttal för samtliga män i åldern 15—50 år i dessa städer är 53 resp. 48 %. Som väntat smittas de gifta i långt mindre utsträckning än de ogifta och förut gifta.

Åldersfördelningen för de i undersökningen ingående personerna visas i följande tabell över den procentuella fördelningen.

Å l d e r	M a n t a l s s k r i v n i n g s o r t							
	Sthlm, Gbg, Malmö		Annan stad		Landsbygden		Samtliga undersökta	
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.
Under 18 år	2.2	7.1	3.4	13.0	5.4	19.2	2.8	9.2
18—20 "	12.6	20.1	16.1	18.5	13.2	21.2	13.4	20.0
21—25 "	31.0	32.7	30.5	28.3	33.3	36.5	31.7	32.3
26—35 "	42.1	25.6	40.2	27.2	39.5	17.3	41.2	25.4
36—50 "	9.6	12.1	9.2	12.0	7.0	5.8	8.9	11.3
Över 50 "	1.4	0.8	0.6	1.0	0.8	—	1.2	0.7
Ej uppgift	1.1	1.6	—	—	0.8	—	0.8	1.1
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

De smittade kvinnorna är som synes genomgående yngre än de smittade männen. Medianåldern för de senare är 26,5 år, för kvinnorna 24,2 år.

En jämförelse mellan de smittades ålder och civilstånd ger helt naturligt till resultat, att de gifta smittade i regel är äldre än de ogifta smittade. Följande medianvärden för åldern gäller samtliga smittade som är mantalsskrivna i städer.

	gifta	ogifta
Män	31,9	25,1
Kvinnor	29,4	22,4

Någon större differens i åldersfördelningen mellan stads- och landsbygdsbefolkningen kan ej iakttagas.

Yrkesfördelningen

Mot bakgrunden av den bristande representativiteten, framför allt på landsbygden, är en yrkesfördelning praktiskt taget meningslös för en bedömning av de veneriskt smittades yrkesförhållanden i allmänhet. För redovisningen av det material undersökningen omfattar har det emellertid intresse. Resultatet av en översiktlig och på grund av ofullständiga uppgifter relativt osäker yrkesfördelning ges i tab. K 3.

Tab. K 3. De undersöktas yrken (procentuell fördelning)

Yrkesgrupp	Sthlm, Gbg och Malmö	Övriga riket	Hela landet
<i>Män</i>			
Jordbruks-, skogs-, grov- och diversearbetare	4.5	10.2	6.7
Övriga arbetare	49.6	34.9	44.2
Chaufförer	7.0	5.6	6.4
Restaurangpersonal	3.1	3.1	3.1
Sjömän	8.7	23.1	14.0
Lägre tjänstemän	5.6	6.8	6.0
Affärsbiträden och kontorister, försäljare och handelsresande	11.4	5.2	9.1
Studerande och övriga	10.1	11.1	10.5
	100.0	100.0	100.0
<i>Kvinnor</i>			
Hemmafruar, hemmadöttrar och hembiträden	19.8	31.4	23.2
Fabriksarbeterskor	18.7	13.5	17.2
Servitriser	13.2	12.2	12.9
Köksbiträden	6.6	12.8	8.4
Affärsbiträden och damfrisörskor	11.6	11.6	11.4
Kontorister	16.1	7.7	13.7
Sömmerskor	6.3	3.2	5.4
Sjukvårdspersonal	5.3	3.8	4.9
Studerande och övriga	2.4	3.8	2.9
	100.0	100.0	100.0

De undersöktas yrkesfördelning avviker klart från genomsnittsbefolkningens. Exakt jämförelse på denna punkt låter sig inte göra men det är uppenbart att vissa grupper är utsatta för exceptionellt hög risk.

Smittokällan

Tab. K 4 och diagram K 1 är ett sammandrag av de smittades uppgifter om smittokällan.

Tab. K 4. Olika smittokällor

Smittokällan	Män		Kvinnor	
	Antal	%	Antal	%
Make	37	4.2	53	9.9
Varaktig förbindelse	130	14.8	178	33.3
Mindre varaktig förbindelse	149	17.0	228	42.6
Helt tillfällig förbindelse	422	48.1	76	14.2
Helt tillfällig förbindelse med betalning	140	15.9	—	—
Summa	878	100.0	535	100.0

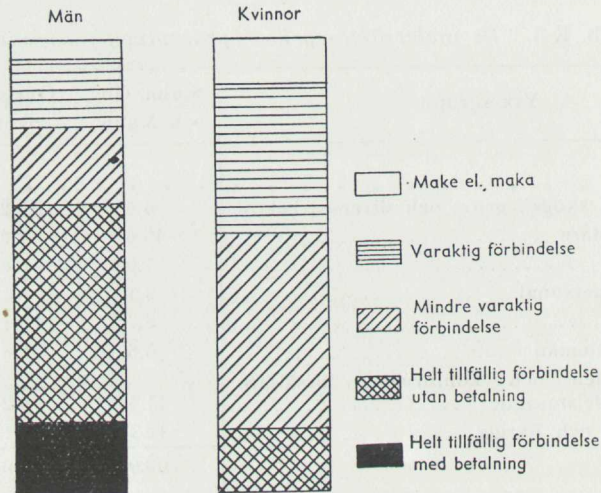

Diagram K 1. Olika smittokällor

Männen har i över 60 % av fallen uppgivit sig ha smittats i helt tillfälliga förbindelser. Motsvarande tal för kvinnorna är knappa 15 %. C:a $\frac{3}{4}$ av kvinnorna har som smittokälla uppgivit varaktiga eller mindre varaktiga förbindelser.

Här föreligger alltså en betydande olikhet mellan könen. Såvitt framgår av dessa siffror skulle alltså de smittade kvinnorna till största delen ha smittats i fast förbindelse medan männen till största delen smittats i tillfälliga förbindelser.

En förklaring till differensen skulle kunna vara att kvinnorna, på grund av att gängse moralföreställningar drabbar dem hårdast, strävat att mot verkliga förhållandet karakterisera förbindelserna såsom icke tillfälliga. Ingen av kvinnorna har vidgått prostitution. En annan förklaring skulle kunna vara, att andelen kvinnor, som smittas direkt i tillfälliga förbindelser, är liten men att denna del

i sin tur t. ex. genom prostitution överför smittan till ett betydligt större antal män, vilka i sin tur överför smittan till sina fasta förbindelser. Ett orsakssammanhang av den sistnämnda typen borde föra fram till en relativt liten andel kvinnor smittade i helt tillfälliga förbindelser. I vilken utsträckning de båda anförda förklaringsgrunderna är tillämpliga kan ej avgöras. Det är emellertid sannolikt att båda bidragit till den konstaterade olikheten.

Av de män, som smittats av prostituerade, var 19 % gifta. Motsvarande antal vid smitta genom tillfälliga förbindelser utan betalning var 15 % och vid smitta genom varaktiga förbindelser 5 %.

Medianåldern är för män smittade i mindre varaktiga förbindelser 24,3 år, för män smittade i tillfälliga förbindelser 26,0 år och för män smittade vid förbindelser med prostituerade 29,6 år.

Kvinnornas medianålder ligger för samtliga slags förbindelser omkring 24 år. De smittade männen från landsbygden har oftare än de smittade från städerna fått sjukdomen vid förbindelse med prostituerad. De smittade männen från städerna uppger sig också i större utsträckning än de från landsbygden ha fått sjukdomen i fasta förbindelser.

Nästan hälften av de undersökta sjömännen hade smittats av prostituerade och av samtliga undersökta prostitutionsfall svarar sjömännen för 39 %.

Inte mindre än 170 st. eller 20 % av de undersökta männen har uppgivit, att de smittats av utlänning. Motsvarande tal är för kvinnornas del blott 7 %.

Hälften av de män, som smittats av prostituerade, har fått smittan av utlänning. Över hälften av samtliga av utlänningar smittade män var till yrket sjömän. De i utlandet smittade utgöres nästan helt av sjömän.

Av de vid förbindelser med betalning i Sverige smittade männen (96 st.) hade 30 % smittats av utlänningar. Det är gränsorterna som betyder mest för dessa förbindelser. I Malmö hade $\frac{3}{4}$ av dem som smittats av prostituerade ådragit sig smittan av utlänningar.

Platsen för sammanträffandet

Undersökningen understryker det kända förhållandet, att könssjukdomarna framför allt sprids i städerna. Av de smittade stadsborna hade c:a nio tiondelar sammanträffat med kontrahenten i någon stad. Av de smittade landsborna hade ungefär hälften träffat sin partner i stad. Se tab. K 5.

Tab. K 5. Plats för sammanträffandet. Avser endast dem som smittats i helt tillfälliga eller mindre varaktiga förbindelser.

Mantallskrivningsort	Procentuella antalet personer som sammanträffat							
	i stad		på landsbygden		i utlandet		ej uppgift	
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.
i stad	86.6	92.5	3.3	5.3	9.5	—	0.4	2.2
på landsbygden .	45.5	50.0	32.1	50.0	19.6	—	2.8	—

Den närmare platsen för kontrahenternas sammanträffande framgår av tab. K 6 och diagram K 2. Som synes varierar platsen i viss mån med förbindelsens art. Vid de tillfälliga förbindelserna utan betalning sker bekantskapen till största delen vid nöjesplatser. Vid förbindelserna med betalning träffas parterna till övervägande del på gatan eller på restaurang. För de mindre varaktiga förbindelserna, där parterna

alltså redan känner varandra, har sammanträffandet skett på helt annat sätt t. ex. i förväg överenskommit. Nöjesplatserna betyder emellertid mycket även här.

Tab. K 6. De närmare omständigheterna vid sammanträffandet.

Procentuella antalet personer som sammanträffat	Förbindelsens art				
	Mindre varaktig förbindelse		Tillfällig förbindelse		
			utan bet.		med bet.
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män
På restaurang med dans	6.0	5.5	8.8	6.5	13.6
På restaurang utan dans	1.4	1.3	5.7	9.2	7.8
Vid dansbana, danslokal eller annan liknande nöjesplats....	28.9	33.3	44.5	34.2	16.4
På privat bjudning	26.1	14.9	9.7	15.8	1.4
På gatan	6.0	16.7	22.3	17.1	55.0
På annat sätt	31.6	28.5	9.0	17.1	5.8
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

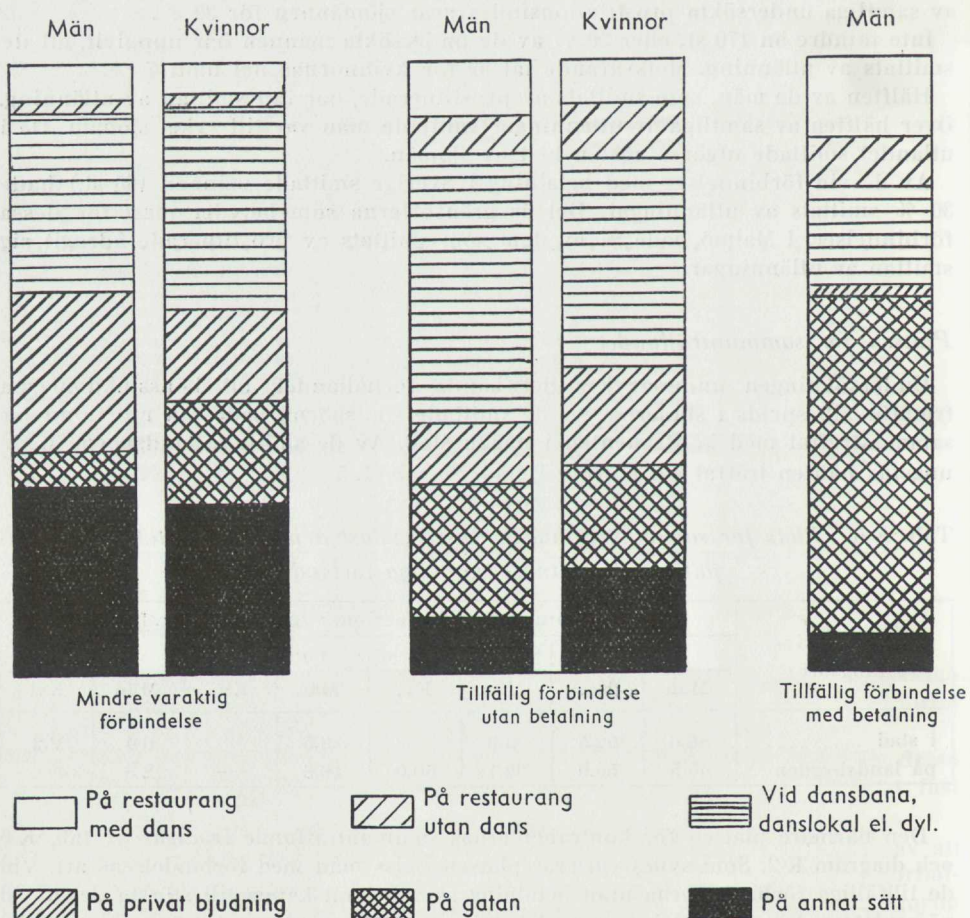

Diagram K 2. De närmare omständigheterna vid sammanträffandet.

Platsen för sammanträffandet varierar ej i nämnvärd grad med årstiden. Nöjesplatserna synes dock vara av något större betydelse på sommaren än under övriga årstider.

Utedansbanornas betydelse på sommaren motsvaras alltså i stort sett av danslokaler på vintern.

Studeras nöjesplatsernas betydelse för olika åldersklasser, finner man, att restaurangerna visar stigande relativ frekvens med stigande ålder, medan danslokaler och dansbanor dominerar för de yngre männen och kvinnorna. Av de smittade männen under 20 år hade 50 % sammanträffat med kontrahenten på dansbana eller annan liknande nöjesplats men av männen över 35 år knappa 20 %. Männen under 20 år hade i 11 % av fallen träffat sin partner på gatan medan detta i 30 % av fallen gällde männen över 35 år. På restaurang hade förbindelsen knutits i 11 % av fallen när det gäller män under 20 år men i 18 % av fallen när det gäller män över 35 år.

Tid och plats för samlaget

Det smittande samlaget har enligt såväl männens som kvinnornas uppgifter i de flesta fall ägt rum i någons bostad, till största delen i den kvinnliga kontrahentens. Männens och kvinnornas uppgifter härom är som följande tablå visar väl överensstämmande. Siffrorna gäller samtliga tillfälliga förbindelser.

Uppgiftslämnare	Procentuella antalet fall där samlaget ägt rum				
	i egen bostad	i kontrahentens bostad	utomhus	på annan plats	S:a
Män.....	29.8	42.5	14.4	13.3	100.0
Kvinnor ...	57.8	24.5	7.5	10.2	100.0

Under vintermånaderna var platsen för det smittande samlaget nästan uteslutande någons bostad.

Veckodagen för det smittande samlaget framgår av följande tablå, vilken omfattar de tillfälliga och mindre varaktiga förbindelserna.

Veckodag för det smittande samlaget	Procentuella antalet smittade	
	Män	Kvinnor
Lördag	34.4	37.2
Söndag	16.7	18.1
Annan veckodag	48.9	44.7
	100.0	100.0

Veckohelgen spelar som synes en lika stor roll för könssjukdomarnas spridande som veckans övriga dagar tillsammans.

Alkoholpåverkan

Alkoholpåverkan vid förvärvande av könssjukdom är framför allt av intresse att studera i de fall, då smittan överförs vid en tillfällig förbindelse.

I dessa fall kan nämligen alkoholpåverkan bedömas ha varit av betydelse för förbindelsens ingående. När smittan överförs till make eller annan fast förbindelse

blir alkoholens roll icke av samma betydelse, även om en överträdelse av förbud mot samlag under sjukdomstiden lättare sker vid alkoholpåverkan. Indirekt spelar självfallet alkoholpåverkan roll för smittoöverföring i fast förbindelse även så tillvida som den ena parten ofta förvärvar sjukdomen i en tillfällig förbindelse under alkoholpåverkan.

Tab. K 7 visar, hur många av de smittade, som uppgivit att de själva eller kontrahenten förtärt rusdrycker före det smittande samlaget.

Tab. K 7. Alkoholpåverkan vid det smittande samlaget

Den smittades uppgift om alkoholförtäring	M ä n			K v i n n o r	
	mindre varaktig förbindelse	tillfällig förbindelse		mindre varaktig förbindelse	tillfällig förbindelse
		utan bet.	med bet.		
Hade själv förtärt	43.6	54.0	80.7	25.4	42.1
Ej själv men den andre hade förtärt	—	1.0	2.1	13.2	14.5
Ovisst om den andre förtärt	0.7	2.6	5.0	20.6	13.1
Ingen hade förtärt	55.7	42.4	12.2	40.8	30.3
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Vid förbindelser med prostituerade uppgav sig c:a 4/5 av de smittade männen ha varit påverkade av alkohol.

Vid tillfälliga förbindelser utan betalning har de undersökta männen i något mer än halva antalet fall uppgivit sig ha varit alkoholpåverkade. Av kvinnorna smittade i tillfälliga förbindelser har 42 % uppgivit sig ha förtärt sprit. Männen uppgav att någon av parterna vid dessa förbindelser förtärt sprit i 55 % av fallen, kvinnornas motsvarande uppgift var 57 %. Här föreligger alltså fullständig överensstämmelse.

De mindre varaktiga förbindelserna visar lägre procenttal för antalet alkoholpåverkade. I många fall är tydligen dessa förbindelser av samma karaktär som de varaktiga där spritens betydelse är ringa.

Antalet alkoholpåverkade bland dem som smittats i utlandet är större än bland de i Sverige smittade, vilket följande tablå visar. Största antalet alkoholpåverkade påträffas i de utländska prostitutionsförbindelserna.

Förbindelsens art	Procent påverkade bland män smittade i	
	Sverige	Utlandet
Mindre varaktig	43,5	
Helt tillfällig	53,5	59,5
Helt tillfällig med betalning	76,0	90,9

Av de inom landet smittade synes de på landsbygden och i de mindre städerna mantalsskrivna männen i något större utsträckning ha varit alkoholpåverkade vid förbindelser med prostituerade än de i storstäderna mantalsskrivna. Vid de tillfälliga förbindelserna utan betalning visar storstäderna den högsta procentsiffran alkoholpåverkade, liksom vid de mindre varaktiga förbindelserna.

Storstädernas kvinnor bland de smittade har i större utsträckning förtärt alkohol än kvinnorna från övriga städer och landsbygdens kvinnor, vilka blott i undantagsfall uppgivit sig ha förtärt alkohol. Olikheten i alkoholvanor mellan landsbygd och stad låter sig alltså komma till synes även i detta avseende.

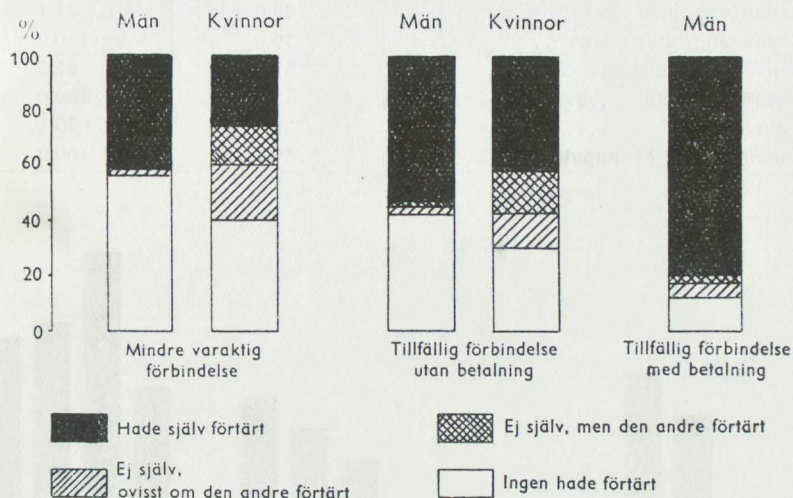

Diagram K 3. Alkoholpåverkan vid det smittande samlaget för olika typer av förbindelser

Procentuella antalet alkoholpåverkade av de smittade inom olika åldersgrupper framgår av diagram K 4. De smittade i den lägsta åldersgruppen har endast till liten del varit alkoholpåverkade vid förbindelsens ingående. Andelen alkoholpåverkade ökar sedan med stigande ålder. Av de smittade under myndighetsåldern var av kvinnorna ungefär en åttondel alkoholpåverkade och av männen ungefär en tredjedel. Av de smittade mellan 36 och 50 år var för såväl män som kvinnor ungefär två tredjedelar alkoholpåverkade. En avvikande bild visar diagrammet för dem som smittats av prostituerade. Andelen alkoholpåverkade varierar där icke symtomatiskt med åldern utan är lika stor i samtliga åldersgrupper eller i medeltal 80 % (variationerna ligger inom slumpgränserna).

Som tidigare nämnts träffades de äldre smittade oftast på restauranger och privata fester, medan dansbanor och andra nöjesplatser var den vanligaste platsen för sammanträffandet för de yngre. För de äldre, som träffat sina partners på restauranger, fester eller gatan och därefter smittats, är alkoholpåverkan alltså vanligare än för de yngre smittade, som oftast knutit förbindelsen på någon nöjesplats av dansbanetyp.

Jämför man antalet alkoholpåverkade i olika civilstånd finner man också, att de gifta (såväl män som kvinnor) oftare varit alkoholpåverkade än de ogifta, när de knutit den tillfälliga förbindelse, som lett till insjuknande.

Andelen alkoholpåverkade varierar kraftigt med platsen för sammanträffandet. Uppgifterna finns i följande tablå och diagram K 5.

Plats för sammanträffandet	Procentuellt antal män som förtärt alkohol	
	Tillfällig förbindelse utan betalning	Tillfällig förbindelse med betalning
Restaurang med dans	70,0	94,7
Restaurang utan dans	79,0	100,0
Danslokal, dansbana el. dyl.	53,2	91,3
Privat bjudning	73,2	100,0
Gatan	39,3	70,1
Annan plats, ej uppgift	39,5	100,0

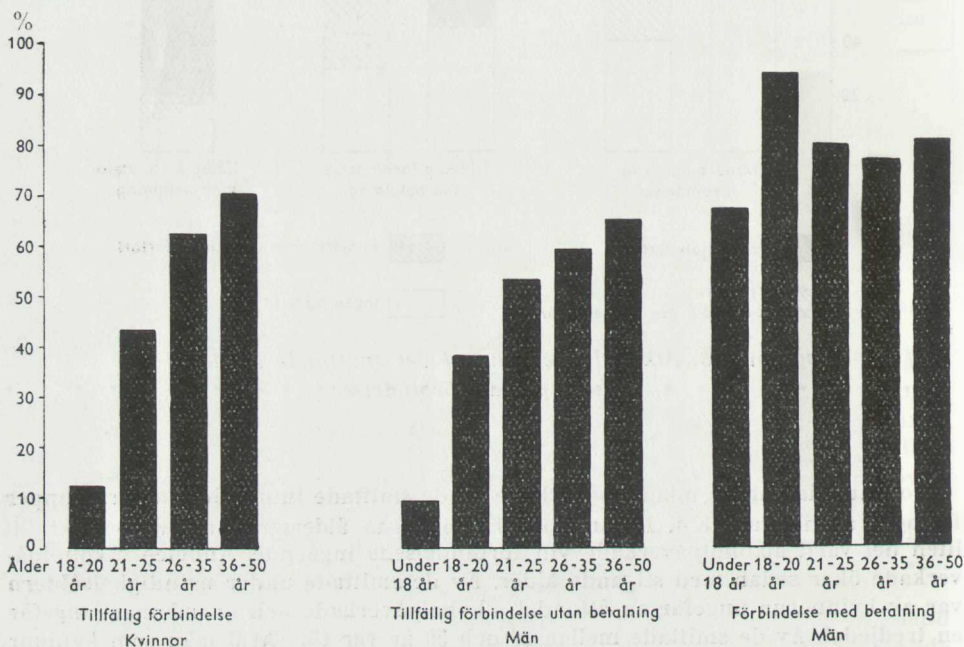

Diagram K 4. Alkoholpåverkan vid det smittande samlaget för personer i olika åldrar

Av dem som blivit smittade efter att ha sammanträffat med prostituerad »på gatan» är det 30 % som uppgivit sig icke ha varit alkoholpåverkade vid förbindelsens ingående. Av dem som träffat sin prostituerade partner på restaurang har praktiskt taget alla varit alkoholpåverkade.

Av dem som smittats av kvinnor de träffat på restaurang var en icke obetydlig del opåverkad av starka drycker enligt egen utsago. Dessa fall utgöres till icke ringa del av restaurangpersonal o. dyl., som alltså icke sökt sig till restaurangen som gäster. I någon mån torde dessutom den relativt höga siffran opåverkade få förklaras av bristande sanningshalt i uppgiftsmaterialet. Ungefär hälften av dem som ingått en tillfällig förbindelse efter sammanträffande på danslokal el. dyl. med könssjukdom som följd hade förtärt alkohol. I hälften av dessa fall var alltså mannen enligt egen uppgift helt opåverkad av starka drycker. Av dem som smittats efter sammanträffande på privat bjudning var ungefär tre fjärdedelar alkoholpåverkade.

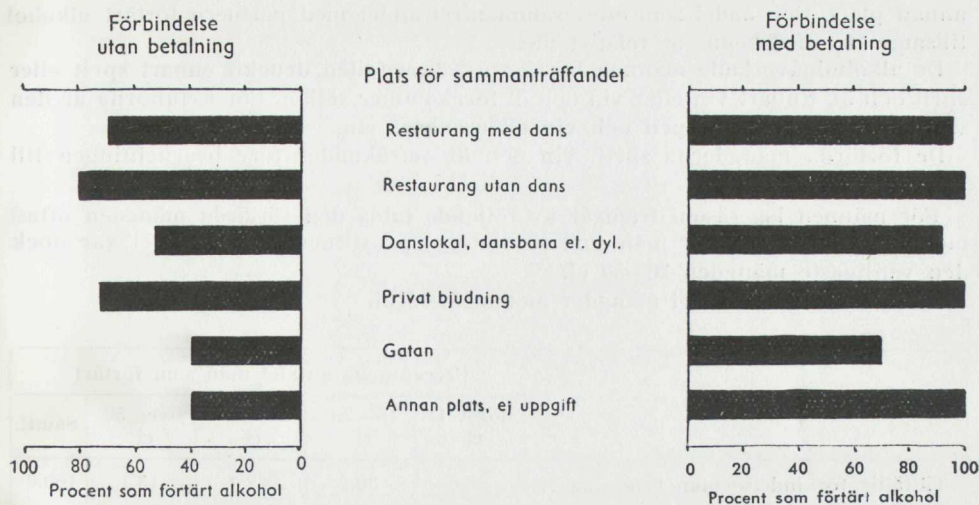

Diagram K 5. Alkoholpåverkan vid det smittande samlaget jämförd med platsen för sammanträffandet.

För en bedömning av dessa siffror vore det självfallet av intresse att veta i vilken utsträckning män i allmänhet är alkoholpåverkade, när de deltagar i nöjeslivet. Såvitt kan bedömas med ledning av kunskapen om alkoholvänorna är andelen spritpåverkade vid privata fester av den art att en tillfällig sexuell förbindelse kan knytas säkerligen tre fjärdedelar. Andelen danslokalsbesökare som förtärt sprit uppgår enligt intervjuer verkställda av en dagstidning kanske inte till hälften men är i varje fall av avsevärd storleksordning. De erhållna värdena för andelen alkoholpåverkade bland de smittade är därför inte anmärkningsvärt höga, snarare tvärtom. Det synes mera anmärkningsvärt, att könssjukdomarna i så hög grad som faktiskt tycks vara fallet sprids genom tillfälliga förbindelser, knutna vid nöjesplatser utan alkoholservice och med ungdomlig publik.

Följande tablå visar var de vid tillfälliga förbindelser efter alkoholförtäring smittade männen förtärt spriten.

Mannen förtärt alkohol	Förbindelse utan betaln. %	Förbindelse med betaln. %
i någonderas hem	15.8	12.4
på privat bjudning	21.9	11.5
på restaurang	44.3	61.5
på kafé eller danslokal	6.1	7.1
övriga platser el. ej uppgift	11.9	7.5
	100.0	100.0

Ungefär hälften av alla, som smittats efter alkoholförtäring, har förtärt spriten på restaurang. Den andel som före den tillfälliga förbindelsen träffat sin partner på restaurang var, såsom framgår av tab. K 6, emellertid blott 14 à 15 %. Det betyder att restaurangbesöken följts av en tillfällig förbindelse med en partner, med vilken vederbörande sammanträffat före eller efter restaurangbesöket på

annan plats. Den andel som efter sammanträffandet med partnern förtärt alkohol tillsammans med henne är relativt liten.

De alkoholpåverkade männen har i c:a 2/3 av fallen druckit enbart sprit eller sprit och öl. Enbart vin eller vin och öl förekommer sällan. För kvinnorna är den vanligaste förtäringen sprit och vin eller enbart vin.

De förtärda mängderna sprit, vin och öl omräknades före bearbetningen till centiliter spritdrycker.

För männen låg såsom framgår av följande tablå den förtärda mängden oftast mellan 16 och 25 cl. För män som smittats av prostituerade i utlandet var dock den vanligaste mängden 26—50 cl.

Kvinnorna hade förtärt mängder mellan 6—15 cl.

Förbindelsens art	Procentuella antalet män som förtärt				
	högst 15 cl	16—25 cl	26—50 cl	över 50 cl	Samtl.
Tillfällig förbindelse utan betalning ..	28.6	30.2	28.1	13.1	100.0
Tillfällig förbindelse med prostituerad i Sverige	13.7	39.8	30.1	16.4	100.0
Tillfällig förbindelse med prostituerad i utlandet	15.4	12.8	43.6	28.2	100.0

AVDELNING III

SPECIALUNDERSÖKNING OM UNGDOMENS ALKOHOLVANOR OCH DERAS BAKGRUND SAMT OM UNGA ALKOHOLMISSBRUKARE

Kap. 1. Ungdomens fördelning på alkoholvanegrupper, en översikt

Alkoholvanegrupper

För att få fram vissa allmänna drag i fråga om ungdomens hållning till rusdrycker och öl har eftersträfvats att fördela de i undersökningen ingående ungdomarna på ett mindre antal grupper avgränsade från varandra med hänsyn till olikheter i alkoholvanor. Härvid har det ansetts lämpligt att använda en indelningsgrund, som i första hand ger en viss gradation av vanans intensitet.

Vid bearbetningen har i detta syfte gjorts åtskillnad mellan *absolutister*, d. v. s. sådana som uppgivit sig aldrig förtära vare sig spritdrycker, vin eller öl, *vinkonsumenter*, d. v. s. sådana som uppgivit sig endast förtära vin eller öl men aldrig spritdrycker, samt *spritdryckskonsumenter*.¹ Sistnämnda grupp har fördelats på två kategorier, nämligen (1) sådana som under senaste månaden ej förtärt spritdrycker men som annars förtär någon gång eller som under sista månaden förtärt en enda gång (i tabeller och kommentar benämnes denna grupp något oegentligt »spritdryckskonsumenter, som under den senaste månaden förtärt spritdrycker högst en gång» eller »mera tillfälliga förtärare») samt (2) sådana som under sista månaden förtärt spritdrycker mer än en gång (i tabeller och text benämnda »spritdryckskonsumenter som under den senaste månaden förtärt spritdrycker mer än en gång» eller för att få en kortfattad beteckning det språkligt något oegentliga uttrycket »upprepade förtärare»). Det kan diskuteras, om den använda indelningen av spritdryckskonsumenterna verkligen ger två med hänsyn till spritdrycksförtäringens omfattning eller vanlighet från varandra klart avgränsade grupper. Möjligen kan det göras gällande att indelningen är alltför schematisk. I det enskilda fallet kan denna indelning vara missvisande. Det kan vara tillfälligheter, t. ex. speciella festligheter, som gjort att en person, som kanske eljest förtär spritdrycker ytterst sällan, just under den aktuella undersökningsperioden haft två förtäringstillfällen. Givetvis hade det varit att föredraga, om man till den ena kategorien hade kunnat hänföra just de personer, som enligt ett mera allmänt omdöme verkligen synes ha klart utbildade alkoholvanor, d. v. s. förtär rusdrycker regelbundet åtminstone en eller ett par gånger i veckan.

Såsom framgår av den följande framställningen (kap. 3, tab. U 14) är det emellertid ett jämförelsevis ringa antal som kan hänföras till denna grupp i de åldrar

¹ Indelningen har verkställts med ledning av svaren under punkterna nr 60, 61 och 66—68 i formuläret för ungdomsundersökningen (sid. 14).

undersökningen omfattar. Inom åtskilliga av de grupper man behöver arbeta med i undersökningen är antalet så ringa, att det inte kan göras till föremål för statistisk mätning. Av praktiska skäl har man därför måst definiera de båda grupperna spritdryckskonsumenter såsom tidigare angivits. Vid bearbetningen arbetar man med frekvensen av de olika vanetyperna inom olika grupper av ungdom, och då bör enskilda felaktigheter i stort sett sakna betydelse, eftersom man har att förvänta felgrupperingar i samma utsträckning i båda riktningarna. Detta gäller emellertid endast under förutsättning att undersökningen verkställs vid en tid då man har anledning räkna med att förtäringsvanorna ej avviker från de eljest under året normala. Såsom tidigare framhållits eftersträvade undersökningsledningen att få intervjuerna verkställda å sådan tid, då det med hänsyn till säsong, helgdagar m. m. vore anledning att förvänta normal förekomst av förtäringstillfällen. Någon större högtid inföll icke under materialsamlingsperioden.

För undersökningens syfte att studera olikheter i alkoholvanor mellan olika kategorier av ungdom visar sig den angivna indelningen fylla rimliga krav och har därför genomgående använts. Det bör emellertid betonas, att värderingar ej får anses ligga i de använda beteckningarna. De avser endast att vara kortfattade rubriker avsedda att ersätta längre definitioner på frekvenser, vilkas storlek måste studeras för att belysa de frågeställningar, som angivits för undersökningen.

Fördelningen på alkoholvanegrupper

Några huvudsiffror återfinnes i tab. U 1.

Absolutister (förtär aldrig vare sig spritdrycker, vin eller öl) är bland de unga männen 25 % och bland de unga kvinnorna 38 %.

Vinkonsumenter (förtär vin eller öl men aldrig spritdrycker) är av de unga männen 7 % och av de unga kvinnorna 14 %.

Spritdryckskonsumenter (förtär mer eller mindre ofta spritdrycker) är av de unga männen 68 % och av de unga kvinnorna 48 %. Av männen är det 19 % och av kvinnorna 7 %, som under den senaste fyraveckorsperioden förtärt spritdrycker mer än en gång.

Vi finner sålunda, att majoriteten av ungdomarna förtär alkohol. I genomsnitt för åldrarna 17—26 år är detta fallet med 75 % av männen och 62 % av kvinnorna. En ringa del har begränsat sin alkoholförtäring till vin eller öl (7 resp. 14 % för män och kvinnor). Det stora flertalet av dem, som överhuvud taget förtärt alkohol, har också förtärt spritdrycker. Förtäringsvanorna är emellertid oftast oregelbundna, och förtäringstillfällena återkommer för flertalet blott med ganska långa mellanrum. Under en fyraveckorsperiod är det sålunda endast 19 % av männen och 7 % av kvinnorna som förtärt spritdrycker upprepade gånger. För ungefär två tredjedelar av alla unga män som överhuvud taget förtärt sprit har det endast varit fråga om en enda förtäring under de sista fyra veckorna eller kanske en ännu längre period. Av de unga kvinnor, som förtärt alkoholdrycker, är det c:a tre fjärdedelar, som tillhör denna tillfälliga förtäringstyp.

Olikheter mellan åldersgrupperna

Den åldersgrupp undersökningen omfattar utgöres av tio årsklasser och börjar med den årsklass, som föregående år fyllt 17 år.

Man kunde vänta sig att just åldern 17—26 år skall ha stor betydelse, när det gäller övergång från en absolutistisk livsföring till olika grad av alkoholvana. Redan vid sjuttonårsåldern har emellertid något mer än hälften av pojkar och något

Tab. U 1. Alkoholvanegrupper bland ungdom i olika åldrar

Ålders- grupper	Hela an- talet under- sökta	Därav i procent				Uppgift saknas
		absolutister	vin- konsumenter	spritdryckskonsumenter som förtärt		
				högst en gång senaste månaden	mer än en gång senaste månaden	
<i>Män</i>						
17-åringar	376	48.9±2.8	13.3±1.8	31.9±2.6	5.1±1.2	0.8
18- »	402	37.6±2.6	11.2±1.7	43.3±2.6	7.9±1.4	—
19- »	359	37.6±2.7	8.9±1.6	42.6±2.8	10.9±1.8	—
20- »	358	25.4±2.4	7.6±1.5	52.5±2.8	14.5±2.0	—
21- »	331	23.9±2.5	7.5±1.6	55.9±2.9	12.4±1.9	0.3
22- »	422	21.1±2.1	5.2±1.1	54.5±2.6	19.2±2.0	—
23- »	409	21.3±2.1	3.9±1.0	50.8±2.6	24.0±2.3	—
24- »	374	16.6±2.1	4.8±1.2	50.0±2.8	28.6±2.5	—
25- »	468	13.2±1.7	4.3±1.0	57.3±2.4	25.2±2.1	—
26- »	469	11.9±1.6	3.2±0.8	52.5±2.5	32.4±2.3	—
Samtliga	3.968	25.1±0.7	6.8±0.4	49.4±0.8	18.6±0.6	0.1
<i>Kvinnor</i>						
17-åringar	371	57.7±2.7	15.9±2.0	25.1±2.4	1.3±0.5	—
18- »	394	46.7±2.7	14.0±1.9	37.6±2.6	1.5±0.8	0.2
19- »	364	44.2±2.8	15.4±2.0	34.9±2.7	5.5±1.3	—
20- »	385	38.2±2.6	14.5±1.9	40.8±2.7	6.2±1.3	0.3
21- »	425	36.5±2.5	15.8±1.9	42.3±2.6	5.2±1.1	0.2
22- »	363	33.3±2.6	12.1±1.8	45.7±2.8	8.6±1.6	0.3
23- »	402	33.8±2.5	12.9±1.8	45.0±2.7	8.0±1.4	0.3
24- »	410	31.7±2.5	12.7±1.8	45.1±2.6	10.5±1.6	—
25- »	512	32.2±2.2	13.3±1.6	44.5±2.3	10.0±1.4	—
26- »	475	33.7±2.3	11.4±1.5	43.3±2.4	11.6±1.6	—
Samtliga	4.101	38.4±0.8	13.7±0.6	40.7±0.8	7.1±0.4	0.1

mindre än hälften av flickorna förtärt alkoholdrycker. Andelen absolutister minskar därefter kontinuerligt så att den vid slutet av tioårsperioden, alltså vid 26-årsåldern, har gått ned till 12 % av de unga männen och till något över 30 % av de unga kvinnorna.

En mera överskådlig beskrivning av denna process ges i diagram U 1. Man kan med ledning av detta göra några viktiga iakttagelser.

För såväl pojkar som flickor faller kurvan över andelen absolutister kraftigt från 17-årsåldern till omkring myndighetsåldern. Genomsnittligt är det under denna period 5 à 6 % per år av hela åldersklassen, som får sin första egna erfarenhet av alkoholförtäring. För pojkarna fortsätter absolutistandelen sedan att minska, ehuru i betydligt långsammare tempo.

Utvecklingen av absolutistandelen kan beträffande pojkarna alltså sammanfattas sålunda. Vid 17-årsåldern har c:a hälften förtärt alkoholdrycker. Nyttillskottet varje år är därefter c:a 5 % fram till 21-årsåldern. Då återstår något över 20 % utan egen erfarenhet av spritdrycker. Denna andel sjunker sedan med c:a 2 %

under vart och ett av de närmaste 5 åren, så att vid 26-årsåldern endast återstår något över 10 % absolutister.

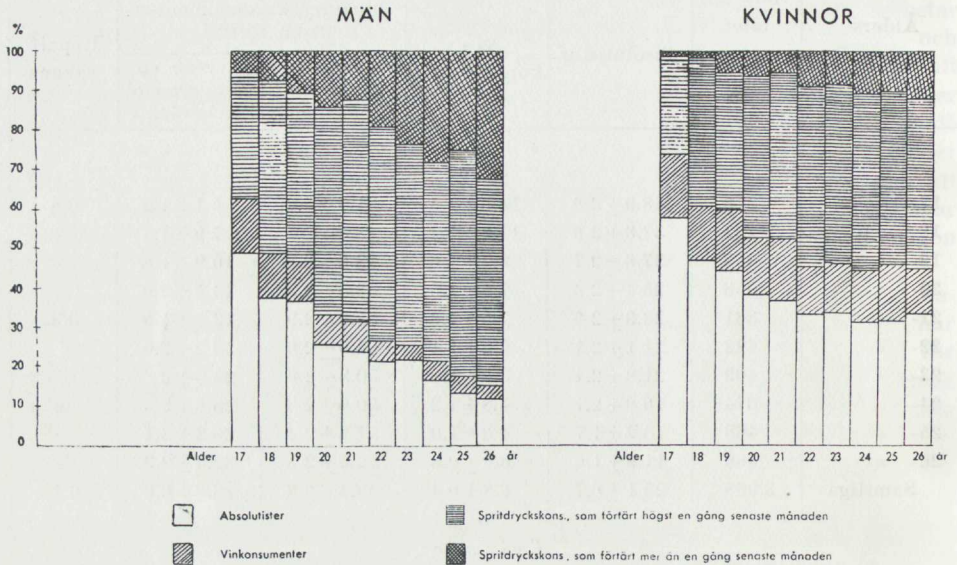

Diagram U 1. Alkoholvanegrupper bland ungdom i olika åldrar.

Absolutistandelen bland flickorna faller i åldrarna 17 till 21 år från något över hälften till något över 30 %. Därefter är den avtagande tendensen så obetydlig, att man närmast får intrycket av en stabilisering. Med hänsyn till de små differenserna mellan de olika årsklasserna och den statistiska felmarginalen, som helt inrymmer dessa differenser, är det dock ej möjligt att dra mera bestämda slutsatser beträffande utvecklingen ifråga om flickorna efter myndighetsåldern. De övriga undersökningar, som kommittén verkställt, tyder emellertid på utveckling mot minskad andel absolutister ännu vid passerandet av trettio- och fyrtioårsåldern.

Bland pojkarna minskar den andel, som endast förtär svagare alkoholdrycker — vin eller öl — mycket kraftigt under de tio levnadsår, som är föremål för observation. Vid sjuuttonårsåldern utgör den c:a 13 %, vid myndighetsåldern c:a 8 % och vid uppnådda 26 år endast 3 %.

Bland flickorna åter är denna andel mera konstant. Den minskar visserligen något under de tio åren men blott från 15 à 16 % vid sjuuttonårsåldern till omkring 12 % vid myndighetsåldern, varefter andelen flickor, som begränsar sin alkoholförtäring till endast svagare alkoholdrycker — i likhet med vad som kunde konstateras beträffande absolutistandelen — synes förhålla sig konstant upp emot tjugosexårsåldern.

Vi har alltså kunnat observera en tydlig minskning av andelen absolutister och vinkonsumenter från sjuuttonårsåldern och uppemot den mognare ungdomsåldern. Denna minskning motsvaras självfallet av en ökning av den andel, som förtär spritdrycker.

Andelen spritdryckskonsumenter, som vid sjuuttonårsåldern är 37 % av pojkarna och 27 % av flickorna, är vid tjugosexårsåldern 85 % av pojkarna och 55 % av flickorna.

Det är i detta sammanhang av intresse att vid studiet skilja på de två förut angivna grupperna av spritförtärare; å ena sidan de som förtärt upprepade gånger under de sista fyra veckorna och å andra sidan de som förtärt högst en gång under den observerade fyraveckorsperioden.

Bland pojkar ökar gruppen med upprepad förtäring från 5 % till 32 % mellan sjutton- och tjugosexårsåldern. För flickornas del går motsvarande ökning från 1 % till 12 %. Ökningen fördelar sig tämligen jämnt på de olika åldersåren. En annan utveckling visar däremot gruppen med den mera tillfälliga förtäringen. För de sjuttonåriga pojkarna utgör denna 32 %, för tjugooftåringarna drygt 56 % och för tjugosexåringarna likaså något över 50 %. För de sjuttonåriga flickorna är andelen 25 %, för tjugooftåringarna 42 % och för tjugosexåringarna 43 %.

Andelen tillfälliga förtärare ökar sålunda endast obetydligt efter myndighetsåldern. Den förut konstaterade ökningen av antalet spritkonsumenter efter myndighetsåldern gäller alltså endast den grupp, som något mera regelbundet förtär alkohol.

Sammanfattningsvis kan man alltså göra följande iakttagelser beträffande alkoholvanebildningen från sjuttonårsåldern upp till och med tjugosexårsåldern.

Vid sjuttonårsåldern är av pojkarna något mindre än hälften och av flickorna något mer än hälften utan erfarenhet av egen alkoholförtäring. Blott en mindre del, av pojkarna en på tjuugo och av flickorna en på åttio, har erfarenhet av upprepad förtäring under den senaste fyraveckorsperioden. Ett något större antal såväl pojkar som flickor har förtärt vin eller öl men ej spritdrycker. Under de närmast följande åren sker så en minskning av andelen absolutister och vidare en minskning av den andel som endast förtär de svagare alkoholdryckerna vin och öl. I stället ökar tämligen parallellt de båda grupperna spritförtärare (med mera tillfällig resp. upprepad förtäring) uppemot myndighetsåldern. Vid denna ålder ändras emellertid utvecklingen något. Andelen absolutister fortsätter att minska, ehuru ej i samma takt som tidigare. Detsamma gäller i stort sett även gruppen »vinkonsumenter». Gruppen »mera tillfälliga spritförtärare» har emellertid stagnerat, och ökningen gäller alltså gruppen med upprepad spritförtäring, vilken i rask takt ökar och synbarligen befinner sig under fortsatt ökning vid passerandet av tjugosexårsåldern. Vid sistnämnda ålder har andelen absolutister minskat till en åttondel av pojkarna och en tredjedel av flickorna. Upprepad spritförtäring under en fyraveckorsperiod registreras nu för var tredje ung man och var åttonde ung kvinna. Andelen personer som ej förtär spritdrycker men vin eller öl är i denna ålder mycket ringa bland pojkarna (en av trettio) medan den fortfarande omfattar en åttondel av flickorna.

Dessa slutsatser bygger på den förutsättningen, att andelen alkoholförtärare i en viss ålder inte förändrats nämnvärt under den tid undersökningen omfattar. Som i det följande (sid. 233) skall visas, gäller emellertid icke denna förutsättning. Andelen sjuttonåringar, som dricker sprit, befinner sig i stark stegring, vilket torde kunna väntas medföra, att andelen spritkonsumenter bland tjugosexåringarna också kommer att öka.

Olikheter mellan landsdelar och ortstyper

Alkoholvanorna visar en synnerligen skiftande bild allteftersom man låter studiet av dem gälla växlande kategorier av ungdom. I det föregående har stora olikheter mellan könen redovisats. Det har också kunnat påvisas, att vanorna kontinuerligt förändras med åldern. Studiet av olikheterna i alkoholvanor skall i det följande

fortsättas med en framställning beträffande vanornas variation med landsdelar och ortstyper.

De växlande miljöförhållandena för människor i olika *landsdelar* tar sig också uttryck i olikheter i ungdomarnas alkoholvanor.

Detta belyses närmare i tab. U 2 och i diagram U 2, i vilket några av tabellens huvudsiffror uttrycks grafiskt. Såväl bland män som kvinnor är absolutismen vanligast i övre Norrland. Relativt stort antal absolutister har också Dalarna och nedre Norrland. Nära genomsnittet ligger västra Sverige, Mälardalskapen samt Småland och öarna. Särskilt liten andel absolutister har Skåne och Blekinge samt Stockholms stad.

För männen göres i tab. U 2 den intressanta iakttagelsen, att differenserna är relativt små mellan landsdelarna i fråga om den andel, som endast tillfälligt förtärt spritdrycker sista tiden, medan betydande olikheter kan observeras beträffande de andelar, som utgörs av absolutister och av »upprepade förtärare». I Stockholms stad har sålunda nästan var tredje intervjuad ung man förtärt spritdrycker mer än en gång sista månaden, medan detta är förhållandet endast med var tolfte i övre Norrland, var nionde i Dalarna och nedre Norrland och var femte—sjätte i de övriga landsdelarna.

Tab. U 2. *Alkoholvanegrupper bland ungdom i åldern 17—26 år inom olika landsdelar.*

Landsdelar	Hela antalet undersökta	Därav i procent				Uppgift saknas
		absolutister	vin-konsumenter	spritdryckskonsumenter som förtärt		
				högst en gång senaste månaden	mer än en gång senaste månaden	
<i>Män</i>						
Stockholms stad	421	12.4 ± 1.7	7.4 ± 1.3	49.6 ± 2.6	30.6 ± 2.4	—
Mälardalskapen	656	26.1 ± 1.8	6.7 ± 1.0	48.6 ± 2.1	18.3 ± 1.5	0.3
Småland o. öarna	642	28.7 ± 1.9	6.8 ± 1.1	49.4 ± 2.1	15.1 ± 1.5	—
Skåne o. Blekinge	653	15.3 ± 1.5	8.3 ± 1.0	55.9 ± 2.1	20.5 ± 1.7	—
Västra Sverige	941	25.7 ± 1.5	5.2 ± 0.8	48.2 ± 1.7	20.8 ± 1.4	0.1
Dalarna o. nedre Norrland	346	35.3 ± 2.7	10.4 ± 1.7	42.7 ± 2.9	11.3 ± 1.8	0.3
Övre Norrland	309	40.4 ± 3.0	3.9 ± 1.1	47.9 ± 3.0	7.8 ± 1.6	—
<i>Hela riket</i>	3.968	25.1 ± 0.7	6.8 ± 0.4	49.4 ± 0.9	18.6 ± 0.7	0.1
<i>Kvinnor</i>						
Stockholms stad	555	17.8 ± 1.7	9.2 ± 1.3	54.6 ± 2.3	18.4 ± 1.7	—
Mälardalskapen	667	42.3 ± 2.0	13.8 ± 1.4	37.6 ± 2.0	5.8 ± 1.0	0.5
Småland o. öarna	642	43.8 ± 2.1	14.6 ± 1.5	38.5 ± 2.0	3.1 ± 0.7	—
Skåne o. Blekinge	635	25.2 ± 1.8	14.8 ± 1.5	52.4 ± 2.1	7.6 ± 1.1	—
Västra Sverige	984	37.3 ± 1.6	15.3 ± 1.2	40.4 ± 1.7	6.9 ± 0.9	0.1
Dalarna o. nedre Norrland	289	61.6 ± 3.1	14.2 ± 2.2	21.8 ± 2.6	2.4 ± 0.9	—
Övre Norrland	329	62.6 ± 2.8	12.5 ± 2.0	23.1 ± 2.5	1.5 ± 0.8	0.3
<i>Hela riket</i>	4.101	38.4 ± 0.8	13.7 ± 0.6	40.8 ± 0.8	7.0 ± 0.4	0.1

Även beträffande kvinnorna föreligger stora olikheter mellan landsdelarna. I Norrland är mer än sex tiondelar absolutister medan i Stockholms stad endast var sjätte ung kvinna är absolutist och i Skåne var fjärde. I Stockholm har nära 3/4 av de unga kvinnorna förtärt spritdrycker, medan i övre Norrland 2/3 aldrig förtärt spritdrycker. I Stockholm har nästan var femte ung kvinna förtärt spritdrycker upprepade gånger under den senaste månaden, medan detta i Norrland bara gäller en eller två per hundra.

De nu konstaterade olikheterna mellan landsdelarna bör först och främst ses mot bakgrunden av den olika bebyggelsestätheten och yrkesfördelningen. Alkoholbruket är nära förknippat med umgängeslivets olika former, och umgängeslivet på en ort präglas i hög grad av befolkningstätheten och yrkeskaraktären. Redan bebyggelsens täthet har stor betydelse för den omfattning i vilken människorna kommer i kontakt med varandra. De ekonomiska och sociala förhållandena i övrigt har också en avgörande betydelse för hur ofta och under vilka former umgängesliv kan äga rum. I det följande skall visas, att alkoholvanorna är som mest utbredda i de största tätorterna och inom dessa i de befolkningslager, där förutsättningarna i övrigt för ett omfattande umgängesliv är störst.

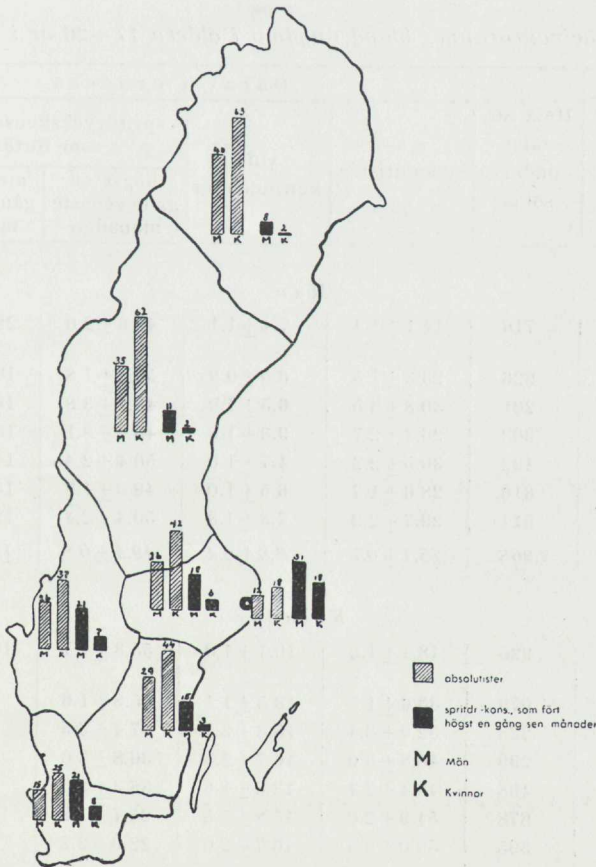

Diagram U 2. Alkoholvaneor bland ungdom i åldern 17—26 år i olika landsdelar.

Betydelsen av regionala olikheter i fråga om den traditionella grundinställningen till alkoholbruket får emellertid ej förbises. Även om man jämför förhållanden inom orter med samma struktur får man regionala olikheter. Ett exempel erbjuder Jönköpings län, där frikyrkorörelsen och nykterhetsrörelsen sedan gammalt har en mycket stark ställning, och där alkoholvanorna är avsevärt mycket mindre utbredda än inom andra områden med motsvarande sociala struktur.

En belysning av ortstypens betydelse för vanorna ges i tab. U 3 och diagram U 3. Materialet har här fördelats på olika kommuntyper, varvid städerna indelats i tre grupper efter storleksordning och landskommunerna i fyra grupper efter yrkeskaraktär enligt 1940 års folkräkning. Till kommuntyperna A, B och C har förts sådana kommuner, i vilka yrkesgruppen »jordbruk med binäringar» omfattar resp. minst 75 %, 50—75 % och mindre än 50 % av den sammanlagda befolkningen och i vilka ej finns tätorter, vilkas sammanlagda befolkning uppgår till minst 2/3 av kommunens hela folkmängd. Om det sistnämnda är fallet, räknas kommunen som D-kommun. Indelningen A, B och C anger alltså graden av jordbruksprägel, varjämte man i D-gruppen har erhållit de utpräglade tätortskommunerna på landsbygden. Det bör emellertid betonas, att i den mån tätorterna på landsbygden ingår i kom-

Tab. U 3. Alkoholvanegrupper bland ungdom i åldern 17—26 år i olika ortstyper.

Ortstyp	Hela antalet undersökta	Därav i procent				Uppgift saknas
		absolutister	vin-konsumenter	spritdryckskonsumenter som förtärt		
				högst en gång senaste månaden	mer än en gång senaste månaden	
<i>M ä n</i>						
Storstäder	716	14.1 ± 1.4	7.4 ± 1.1	49.6 ± 2.0	28.6 ± 1.8	0.3
Städer över 10 000 inv.	926	23.3 ± 1.5	6.5 ± 0.9	50.3 ± 1.8	19.9 ± 1.4	—
Småstäder	201	30.8 ± 3.5	6.5 ± 1.9	45.8 ± 3.8	16.9 ± 2.8	—
D-kommuner ¹	303	26.4 ± 2.7	9.3 ± 1.8	45.2 ± 3.1	18.8 ± 2.4	0.3
C-kommuner ¹	492	30.5 ± 2.2	4.7 ± 1.0	50.4 ± 2.4	14.2 ± 1.7	0.2
B-kommuner ¹	816	28.6 ± 1.7	6.5 ± 1.0	49.3 ± 1.9	15.6 ± 1.4	—
A-kommuner ¹	514	29.7 ± 2.2	7.8 ± 1.3	50.4 ± 2.4	12.1 ± 1.5	—
<i>Samtliga</i>	<i>3.968</i>	<i>25.1 ± 0.7</i>	<i>6.8 ± 0.4</i>	<i>49.4 ± 0.8</i>	<i>18.6 ± 0.7</i>	<i>0.1</i>
<i>K v i n n o r</i>						
Storstäder	925	18.1 ± 1.3	10.1 ± 1.0	55.3 ± 1.7	16.5 ± 1.3	—
Städer över 10 000 inv.	1.078	33.6 ± 1.5	13.5 ± 1.1	45.8 ± 1.6	7.1 ± 0.8	—
Småstäder	228	32.9 ± 3.4	15.3 ± 2.5	47.4 ± 3.5	4.4 ± 1.4	—
D-kommuner ¹	299	40.8 ± 3.0	16.7 ± 2.3	36.8 ± 3.0	4.7 ± 1.3	1.0
C-kommuner ¹	498	48.4 ± 2.4	13.3 ± 1.6	36.3 ± 2.3	1.8 ± 0.7	0.2
B-kommuner ¹	678	54.9 ± 2.0	15.8 ± 1.5	26.7 ± 1.8	2.5 ± 0.7	0.1
A-kommuner ¹	395	59.0 ± 2.6	16.7 ± 2.0	22.0 ± 2.2	2.3 ± 0.8	—
<i>Samtliga</i>	<i>4.101</i>	<i>38.4 ± 0.8</i>	<i>13.7 ± 0.6</i>	<i>40.8 ± 0.8</i>	<i>7.0 ± 0.4</i>	<i>0.1</i>

¹ Se definition sid. 53.

muner med mindre än $\frac{2}{3}$ av totalbefolkningen boende i tätort, ingår de i grupperna A, B eller C alltefter jordbruksbefolkningens relativa andel.

I storstäderna är genomsnittligt 14 % av de unga männen i åldern 17—26 år absolutister. I övriga städer med över 10 000 inv. är absolutistandelen 23 % och i småstäderna 31 %. Samma storlek har absolutistandelen på landsbygden. De olikheter som finns i siffrorna mellan småstäder och landsbygd samt mellan olika kommuntyper på landsbygden faller inom slumpgränserna.

Man kan alltså konstatera, att absolutismen bland de unga männen har den minsta utbredningen i storstäderna, att den är något mera vanlig i övriga större städer, samt att den är vanligast i småstäder och på landsbygden, där den omfattar uppemot en tredjedel av de unga männen.

De andelar, som förtär enbart de svagare dryckerna vin och öl eller som förtär sprit mera sällan, är lika stor inom samtliga ortsgrepp. Materialet tillåter inga slutsatser om olikheter.

Vad däremot beträffar den andel, som druckit spritdrycker flera gånger under den senaste fyraveckorsperioden, finner vi en klar skillnad mellan storstäderna och landet i övrigt. För storstäderna redovisas siffran 29 % medan den för övriga ortstyper ligger mellan 12 och 20 %. Materialet medger också den slutsatsen, att andelen ynglingar med upprepad förtäring är något större i städer och andra tätorter än på rena landsbygden.

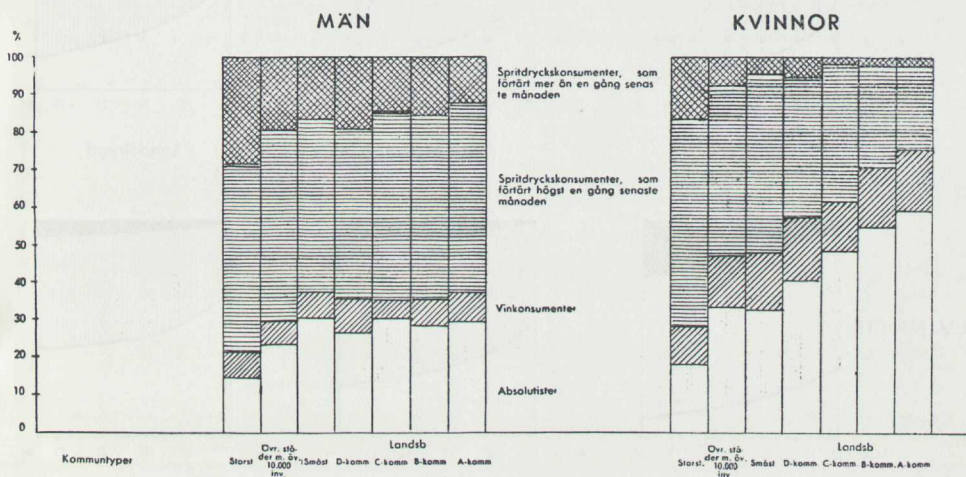

Diagram U 3. Alkoholvanegrupper bland ungdom i åldern 17—26 år i olika kommuntyper.

Olikheterna mellan kommuntyperna är betydligt större för kvinnorna än för männen.

För kvinnorna minskar sålunda absolutistandelen kontinuerligt med tilltagande tätortsgrad hos bostadsorten, ett förhållande som i motsats till vad som observerades för männen gäller även om man jämför olika typer av landskommuner. I storstäderna är 18 % av de unga kvinnorna absolutister, i övriga städer något över 30 %. Tätortskommunerna på landsbygden har en absolutistandel bland flickorna på c:a 40 % medan motsvarande andel i de rena jordbrukskommunerna är c:a 60 %.

Andelen vinkonsumenter bland flickorna varierar något, men olikheterna är inte så stora, att de medger några bestämda slutsatser. Den kategori, som innesluter

de mera tillfälliga spritdrycksförtärarna, ökar markerat med tilltagande tätortsgrad hos bostadsorten. Detsamma gäller de »upprepade förtärarna». Här har vi alltså en annan tydlig avvikelse från resultaten för de unga männen. Bland dessa visade sig andelen »tillfälliga förtärare» vara tämligen konstant medan endast andelen »upprepade förtärare» ökade med tilltagande tätortsgrad. För flickorna åter gäller ökningen båda kategorierna spritdrycksförtärare.

Skillnaden mellan storstäder och landsbygd ifråga om den andel av flickorna, som förtärt sprit upprepade gånger, visar att de unga storstadskvinnorna utgör en från de unga landsbygdskvinnorna helt avvikande vanetyp. Andelarna »upprepade förtärare» är resp. 16,5 % och 2 à 3 %.

Tabellen ger även det intressanta resultatet, att man kan finna större olikhet ifråga om alkoholvanornas utbredning mellan pojkar från olika ortstyper än mellan pojkar och flickor i samma ortstyp. Speciellt har i städerna och i synnerhet i storstäderna en avsevärd utjämningsprocess ägt rum mellan könen i detta avseende. Absolutismen är med säkerhet vanligare bland pojkarna på landsbygden och sanno-

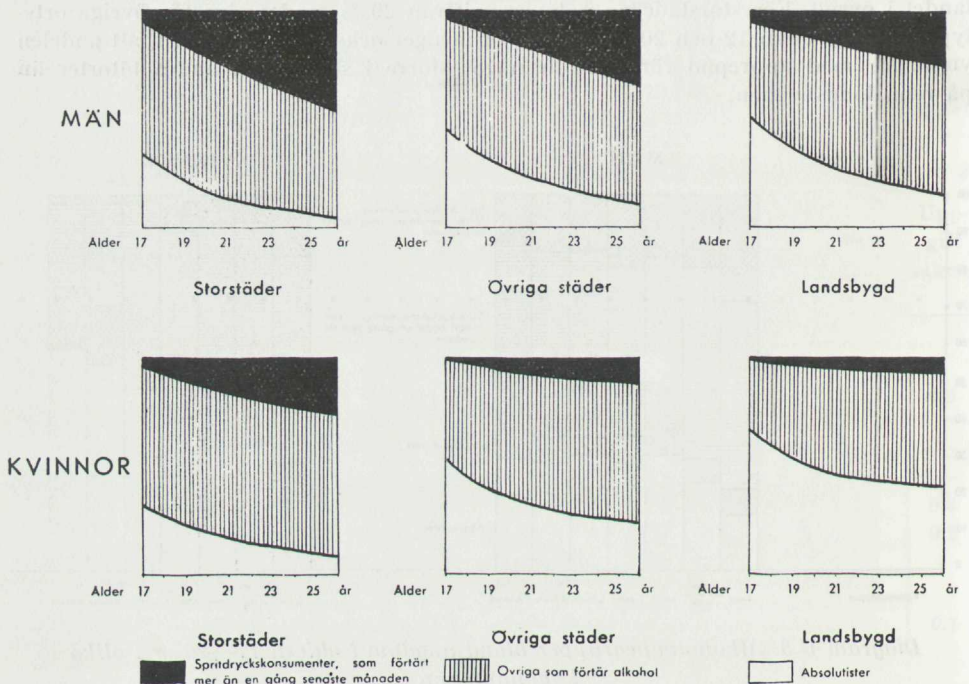

Diagram U 4. Alkoholvanor bland ungdom i olika åldrar och ortstyper.

likt också bland pojkarna i de mindre städerna än bland flickorna i samma ålder i storstäderna. Den andel, som förtärt sprit upprepade gånger under de senaste fyra veckorna, är sannolikt också större bland flickorna i storstäderna än bland pojkarna på den rena landsbygden.

Ett samtidigt hänsynstagande till ålder och ortstyp ger en fördelning på alkoholvanegrupper enligt diagram U 4.

Storstädernas speciella fördelning, där i den mogna ungdomsåldern absolutism är mycket sällsynt medan andelen »upprepade förtärare» utgör nära hälften av pojkarna och tredjedelen av flickorna, kommer här väl till uttryck. Diagrammet ger

också relief åt den stora olikheten i vanor mellan unga kvinnor från olika ortstyper. Absolutismen har bland kvinnorna på landsbygden stor utbredning även i övre ungdomsåldrarna, och andelen »upprepade förtärare» är såväl bland kvinnorna från de medelstora och små städerna som bland kvinnorna på landsbygden tämligen liten. Storstadsflickorna åter visar en fördelning, som nära påminner om pojknarnas. Det tidigare konstaterandet att absolutismen är vanligare bland pojknarna från landsorten än bland flickorna i de största städerna ges här en ytterligare belysning; likaså det förhållandet att upprepad spritförtäring är lika vanlig eller vanligare blandorstadsflickorna som bland pojknarna från landsbygden och kategorien »övriga städer».

Av intresse är också att konstatera, att olikheterna huvudsakligen gäller andelen absolutister och »upprepade förtärare». Mittfältet (de mera tillfälliga förtärarna) är ungefär lika stort i alla grupperna. Samtidigt som åtskilliga absolutister övergår till denna mittgrupp, sker alltså en motsvarande rekrytering från denna grupp till gruppen »upprepade förtärare».

Olikheter mellan socialgrupper

Det är ett känt förhållande, att levnadsvanorna i hög grad varierar mellan de olika socialgrupperna. Allmänt har det också antagits att en sådan olikhet finns mellan alkoholvanorna i olika socialgrupper. De högre socialgrupperna torde t. ex. i större utsträckning än de lägre deltaga i »bjudningar», vilket gör att förtärings-tillfällena för de högre socialgrupperna återkommer oftare. Man har alltså anledning vänta sig, att ungdomarna från hem tillhörande dessa högre socialgrupper genomsnittligt möter alkoholförtäring i sina hem oftare än andra ungdomar. Detta bör också föra med sig en större utbredning av alkoholvanorna bland dessa ungdomar. Vidare har otvivelaktigt de högre socialgruppernas alkoholvanor med det starkt poängterade, rituella festinslaget och det rikare urvalet av olika alkoholdrycker en starkare attraktionskraft än de enklare vanorna i de lägre socialgrupperna. Sannolikt har de också en mera imperativ prägel. Det gäller här icke blott att deltaga i en allmän förtäring av vissa drycker, det gäller också i hög grad att delta i de gemensamma ceremonierna. Ofta är det dessa ceremonier som är den dominerande, imperativa faktorn, icke förtäringen i och för sig.

Till belysning av dessa förhållanden har de intervjuade ungdomarna dels grupperats på socialgrupper med hänsyn till faderns yrke, dels grupperats på några olika grupper med hänsyn till sitt eget yrke och sin egen utbildning.

Vid indelningen i socialgrupper har valstatistikens indelningsgrund följts. Man har där fördelat yrkesgrupperna på tre olika socialgrupper. De riktlinjer man därvid följt är icke yrkestekniska utan ekonomiska och sociala. Huvudvikten har lagts på »vilket befolkningslager personen socialt sett kan anses tillhöra». Avsikten har varit att få en indelning i de tre inom statistiken allmänt använda socialgrupperna. Till grupp 1 har räknats vissa kategorier företagare, vilka närmast skulle kunna betecknas såsom »större» företagare, tjänstemän i ledande ställning eller i befattningar, för vilka i regel fordras högre utbildning (i regel studentexamen eller motsvarande), vissa personer i de s. k. fria yrkena samt innehavare av större förmögenheter. Till grupp 2 har förts »mindre» företagare, tjänstemän i mellangrader (med ställning motsvarande folkskollärare och därunder) samt vissa innehavare av fria yrken. Grupp 3 slutligen omfattar kroppsarbetare och motsvarande tjänstemän av lägre grad (brevbärare, vaktmästare etc.).

Tab. U 4. Alkoholvanegrupper bland ungdom i åldern 17—26 år tillhörande olika socialgrupper.

Faderns socialgrupp	M ä n					K v i n n o r				
	Hela antalet intervjuede	Därav i procent				Hela antalet intervjuede	Därav i procent			
		absolutister	vinkonsumenter	spritdrickskonsumenter, som förtärt	uppgift saknas		absolutister	vinkonsumenter	spritdrickskonsumenter, som förtärt	uppgift saknas
			högst en gång senaste månaden	mer än en gång senaste månaden			högst en gång senaste månaden	mer än en gång senaste månaden		
1	225	10.7 ± 2.2	12.9 ± 2.4	44.0 ± 3.5	32.4 ± 3.3	235	13.2 ± 2.3	14.9 ± 2.5	44.3 ± 3.4	27.6 ± 3.1
2	1.804	28.0 ± 1.1	6.9 ± 0.6	48.3 ± 1.3	16.7 ± 0.9	1.934	40.4 ± 1.2	13.0 ± 0.8	39.5 ± 1.2	7.0 ± 0.6
3	1.895	24.2 ± 1.0	6.0 ± 0.6	50.9 ± 1.2	18.8 ± 0.9	1.894	39.1 ± 1.2	14.4 ± 0.9	41.6 ± 1.2	4.7 ± 0.5
uppgift saknas	44	18.2	9.1	52.3	20.4	38	60.5	5.3	34.2	—
Samtliga	3.968	25.1 ± 0.7	6.8 ± 0.4	49.4 ± 0.8	18.6 ± 0.7	4.101	38.4 ± 0.8	13.7 ± 0.6	40.7 ± 0.8	7.1 ± 0.4

Vid verkställandet av indelningen visade sig 6 % av ungdomarna komma från hem, där fäderna hänförs till grupp 1, c:a 47 % tillhöra grupp 2 och likaså 47 % tillhöra grupp 3. Det bör understrykas att från grupp 1 kommer endast c:a 1 % av landsbygdens ungdom men c:a 10 % av städernas. 54 % av landsbygdens men endast 39 % av städernas ungdom kommer från grupp 2. Från grupp 3 kommer 45 % av landsbygdens och 51 % av städernas ungdom.¹

I tab. U 4 ges en översikt över fördelningen på alkoholvanegrupper av ungdomarna i de tre socialgrupperna. Jmfr. även diagram U 5. Tabellen ger en klar differens mellan den högsta socialgruppen å ena sidan och de båda lägre socialgrupperna å den andra sidan. Absolutismen är två till tre gånger vanligare bland ungdom från grupp 2 och 3 än bland ungdom tillhörande grupp 1. De tillfälliga förtärarna är ungefär lika vanliga i samtliga tre grupper men de »upprepade förtärarna» är vanligast i den högsta socialgruppen. Bland pojkarna i socialgrupp 1

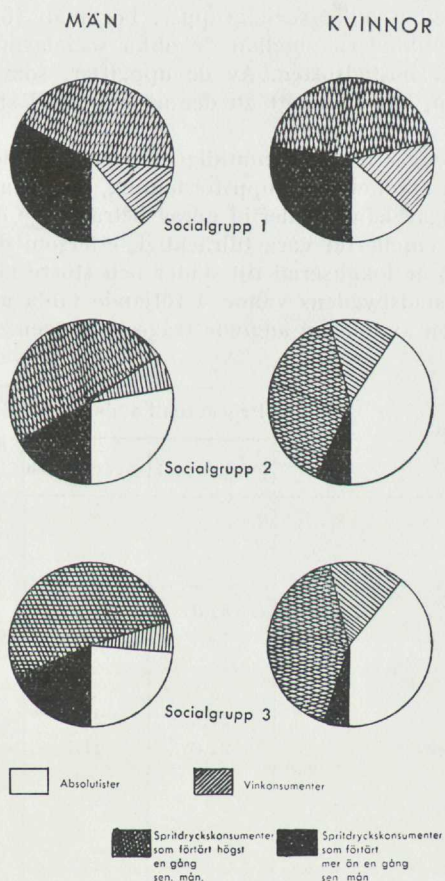

Diagram U 5. Alkoholvanegrupper bland ungdom i åldern 17—26 år från olika socialgrupper.

¹ Dessa siffror avser fördelningen på socialgrupper efter faderns yrke. Fördelningen gäller sålunda endast fäder till vid undersökningstillfället vuxna barn. Valstatistiken, som avser alla röstberättigade, har en annan fördelning än den nu redovisade.

tillhör dubbelt så många kategorien »upprepade förtärare» som i socialgrupp 2 och 3, medan för flickornas del andelen »upprepade förtärare» är 4—6 gånger större i den högsta socialgruppen än i de båda övriga.

Man kan sålunda göra den iakttagelsen, att olikheten mellan socialgrupp 1 å ena sidan och de båda övriga å den andra sidan är störst bland de unga kvinnorna. En motsvarande iakttagelse har tidigare redovisats, då vi fann, att olikheten mellan alkoholvanorna i olika ortstyper var större bland kvinnorna än bland männen. Liksom tidigare ifråga om storstäderna kan vi nu också ifråga om den högsta socialgruppen konstatera, att olikheten mellan kvinnor och män är mycket liten. Denna olikhet är mindre än mellan män från olika socialgrupper. Med andra ord: det är en mindre andel av kvinnorna i socialgrupp 1 som är absolutister än av männen i socialgrupp 2 och 3. Andelen kvinnor i socialgrupp 1, som är »upprepade förtärare», är vidare större än motsvarande andel av männen i de båda lägre socialgrupperna.

Med hänsyn till att man kunnat konstatera i stort sett samma differenser mellan olika ortstyper som mellan olika socialgrupper, bör man för att få en fullt tillfredsställande bild av olikheterna mellan de olika socialgrupperna samtidigt taga hänsyn till inverkan av bostadsorten. Av de uppgifter, som lämnats härövan av socialgruppsfördelningen, har framgått att denna är olika i städerna och på landsbygden.

Materialets storlek medger icke ett samtidigt hänsynstagande till köns-, kommuntyps-, socialgrupps- och alkoholvanegruppsfördelning, då socialgrupp 1 omfattar för få individer. Uppdelningar kan emellertid göras beträffande de båda övriga socialgrupperna. Detta torde emellertid vara tillräckligt, eftersom den högsta socialgruppen till mycket stor del är lokaliserad till städer och större tätorter. Vanorna inom denna grupp är alltså stadsbygdens vanor. I följande tablå anges några siffror av betydelse för belysningen av den nu angivna frågeställningen.

Kommuntyp Alkoholvana	Procentuell andel inom		Differens grp 2 — grp 3	Differensens medelfel
	soc. grupp 2	soc. grupp 3		
<i>Män.</i>				
Landsbygd				
Absolutister	31.3	27.2	+ 4.1	± 1.73
Upprepade förtärare	13.6	16.0	— 2.4	± 1.55
Städer				
Absolutister	22.6	21.2	+ 1.4	± 1.76
Upprepade förtärare	21.8	21.7	+ 0.1	± 1.76
<i>Kvinnor</i>				
Landsbygd				
Absolutister	54.5	49.9	+ 4.6	± 1.90
Upprepade förtärare	2.9	1.8	+ 1.1	± 1.05
Städer				
Absolutister	25.2	31.2	— 6.0	± 1.73
Upprepade förtärare	11.3	6.9	+ 4.4	± 1.38

Siffrorna visar ifråga om flickorna i städerna en säker tendens till mindre absolutism och mer utbredda alkoholvanor inom socialgrupp 2 än inom socialgrupp 3. För flickorna från landsbygden kan man icke med ledning av siffrorna draga några bestämda slutsatser. Sannolikheten för att den något högre absolutistfrekvensen inom socialgrupp 2 skall vara statistiskt säkerställd är emellertid ganska stor. Tendensen synes alltså på landsbygden gå i motsatt riktning mot i städerna.

Motsvarande gäller i viss mån om pojkarna. På landsbygden synes absolutistandelen vara något större i socialgrupp 2 än i socialgrupp 3. Några ens sannolika differenser erhållas emellertid icke i städerna. Här tycks vanorna ha likartad struktur inom dessa båda socialgrupper.

Sammanfattningsvis finner vi sålunda, att på landsbygden är alkoholvanorna något mera utbredda bland ungdom tillhörande socialgrupp 3 än bland ungdom tillhörande socialgrupp 2. I städerna är förhållandet omvänt för flickorna, medan vi för pojkarna icke finner någon skillnad mellan socialgrupperna.

En närmare karakteristik av socialgruppernas olika sammansättning på landsbygden och i städerna gör detta resultat högst sannolikt mot bakgrunden av erfarenheter från vanebildningen inom andra områden. På landsbygden domineras nämligen socialgrupp 2 av lantbrukarna. Deras vuxna barn skulle alltså få en något mindre kontakt med alkoholbruket än övriga ungdomar. Som senare skall visas, framstår denna erfarenhet såsom naturlig mot bakgrunden av att andelen absolutister och personer med mycket »små» alkoholvanor inom den till högre ålder komna delen av befolkningen (föräldragenerationen) är särskilt stor just bland de egna företagarna inom jordbruket. Det är alltså föräldrarnas mindre utbredda vanor, som här återspeglar sig.

Socialgrupp 2 har en helt annan sammansättning i städerna. Där dominerar lägre tjänstemän och »småföretagare». För pojkarnas del märks som förut nämnts ingen skillnad i alkoholvanornas utbredning mellan dessa grupper och arbetarbefolkningen. Utjämningsprocessen — vilken tidigare observerats vara av anmärkningsvärd betydelse just ifråga om pojkarna — kan här ånyo avläsas. För flickornas del kvarstår emellertid en klar skillnad med större utbredning av vanorna inom socialgrupp 2.

Det bör understrykas, att de nu anförda olikheterna endast avser *andelen absolutister och antalet förtäringstillfällen*. I nästa kapitel ges en framställning av *den förtärda kvantitetens storlek*. Denna visar, att inom de grupper, som förtär rusdrycker oftare än andra, är den genomsnittliga förtärda kvantiteten per förtärings-tillfälle mindre än inom de grupper, där förtäringen återkommer mindre ofta.

Olikheter mellan yrkesgrupper

Ungdomar från de högre socialskikten får en genomsnittligt bättre utbildning än ungdomar från de lägre. Dels till följd härav, dels på grund av de mera välsituerade föräldrarnas större möjligheter att direkt understödja sina barn vid inplaceringen i arbetslivet, får också ungdomarna från de högre socialskikten genomsnittligt mera kvalificerade yrken.

Mot bakgrunden av den tidigare iakttagelsen om en större utbredning av alkoholvanorna just bland ungdomar från de högre socialskikten än från de lägre, har man anledning vänta sig en motsvarande bild beträffande alkoholvanorna bland ungdom med yrken, som allmänt anses ge en högre social ställning. Vi har emellertid anledning göra undantag för en kategori, nämligen jordbruksföretagarna.

För de unga männen registreras sålunda den största absolutistfrekvensen bland de studerande och inom jordbruksyrkena (tab. U 5 och diagram U 6). Andelen abso-

lutister är i dessa kategorier inemot 30 %. Den lägsta andelen absolutister redovisas för de kvalificerade yrkena, bland vilkas innehavare finns blott 15 % absolutister. Jordbruksyrkena och de studerande har också den minsta andelen spritdryckskonsumenter med upprepad förtäring (13—16 %). Bland de kvalificerade yrkenas innehavare är denna andel 38 %. Den höga absolutistsiffran för de studerande får ses mot bakgrunden av att medelåldern inom denna grupp är avsevärt lägre än inom de övriga grupperna. Detsamma gäller den för denna grupp låga siffran för andelen »uppregade förtärare».

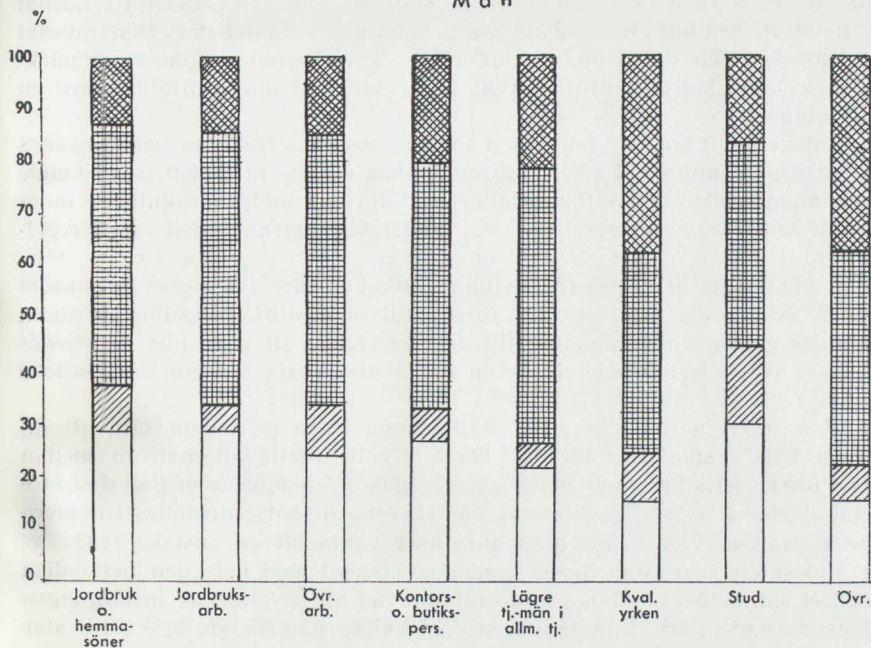
Av kvinnorna har hemmadöttrarna den största andelen absolutister. Nästan 2/3 av dessa är absolutister. Av hemmadöttrarna tillhör den dominerande delen jord-

Tab. U 5. Alkoholvanegrupper bland ungdom i åldern 17—26 år inom olika yrken.

K ö n Y r k e n	Hela antalet intervjuade	D ä r a v i p r o c e n t				upp- gift saknas
		absolutister	vin- konsumenter	spritdryckskonsumenter, som förtärt		
				högst en gång senaste månaden	mer än en gång senaste månaden	
<i>M ä n</i>						
Jordbrukare och hemmasöner	555	28.5 ± 2.0	9.0 ± 1.3	49.7 ± 2.3	12.8 ± 1.5	—
Jordbruksarb.	408	28.4 ± 2.4	5.4 ± 1.1	51.7 ± 2.4	14.5 ± 1.9	—
Övriga arbetare	1.659	23.7 ± 1.1	5.5 ± 0.6	51.7 ± 1.3	19.0 ± 1.0	0.1
Kontors- och butikspersonal	560	26.6 ± 2.2	6.3 ± 1.2	46.8 ± 2.5	20.3 ± 2.0	—
Lägre tjänstemän i allmän tjänst	326	21.8 ± 2.4	4.3 ± 1.2	52.7 ± 2.9	20.9 ± 2.4	0.3
Kvalific. yrken	106	15.1 ± 3.7	9.4 ± 3.0	37.8 ± 5.0	37.7 ± 5.0	—
Studerande	292	29.9 ± 2.9	15.1 ± 2.2	38.8 ± 3.1	15.8 ± 2.3	0.4
Övriga	62	15.8 ± 4.5	6.6 ± 3.1	40.8 ± 6.0	36.8 ± 5.9	—
<i>Samtliga</i>	<i>3.968</i>	<i>25.1 ± 0.7</i>	<i>6.8 ± 0.4</i>	<i>49.4 ± 0.8</i>	<i>18.6 ± 0.7</i>	<i>0.1</i>
<i>K v i n n o r</i>						
Hemmafruar	1.126	37.5 ± 1.5	14.3 ± 1.1	41.4 ± 1.6	6.7 ± 0.8	0.1
Hemmadöttrar	448	63.0 ± 2.4	13.6 ± 1.8	22.1 ± 2.1	1.3 ± 0.6	—
Hembitr. m. fl.	336	50.9 ± 2.9	18.1 ± 2.2	28.0 ± 2.6	3.0 ± 1.0	—
Industri- arbeterskor	304	35.9 ± 3.0	13.8 ± 2.1	45.1 ± 3.1	4.9 ± 1.3	0.3
Butikspersonal m. m.	574	36.4 ± 2.1	13.1 ± 1.5	45.1 ± 2.2	5.2 ± 1.0	0.2
Hotell- o. restaurangpers. m. m.	248	43.6 ± 3.4	9.7 ± 2.0	42.7 ± 3.4	4.0 ± 1.3	—
Kontorsanställda	777	25.4 ± 1.6	12.2 ± 1.3	48.6 ± 1.9	13.5 ± 1.3	0.3
Kvalific. yrken	60	8.3 ± 3.7	10.0 ± 4.1	50.0 ± 6.7	31.7 ± 6.4	—
Stud. och övr.	228 ¹	30.7 ± 3.3	16.7 ± 2.6	44.3 ± 3.5	8.3 ± 1.9	—
<i>Samtliga</i>	<i>4.101</i>	<i>38.4 ± 0.8</i>	<i>13.8 ± 0.6</i>	<i>40.7 ± 0.8</i>	<i>7.0 ± 0.4</i>	<i>0.1</i>

¹ därav 205 studerande.

M ä n

K v i n n o r

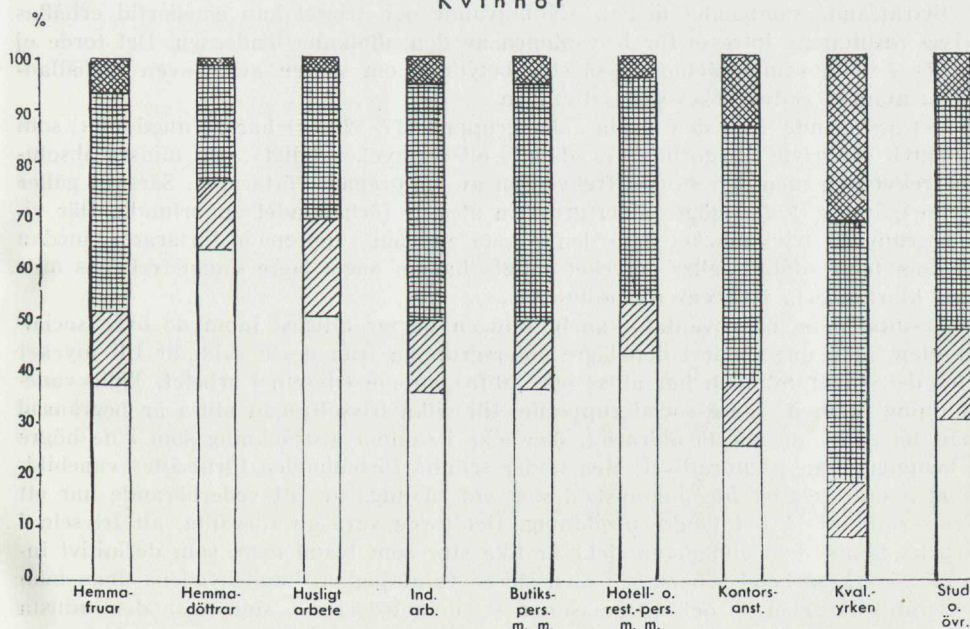

Diagram U 6. Alkoholvanegrupper bland ungdom i åldern 17—26 år inom olika yrken.

Ofyllt fält = absolutister.

Snedstreckat fält = vinkonsumenter.

Rätvinkligt kryssat fält = spritdryckskonsumenter, som förtärt sprit högst en gång sen. mån.

Diagonalt kryssat fält = spritdryckskonsumenter, som förtärt mer än en gång sen. mån.

bruksbefolkningen. Närmast kommer de unga kvinnor, som är sysselsatta i husligt arbete (i huvudsak hembiträden), bland vilka hälften är absolutister. Den mycket låga absolutistfrekvensen bland unga kvinnor med kvalificerade yrken är anmärkningsvärd. En relativt låg absolutistfrekvens har också de kontorsanställda med en fjärdedel absolutister.

Samma iakttagelse ifråga om relationen mellan absolutistfrekvens och frekvens av konsumenter med upprepade förtäring under den senaste månaden, som kunde göras för männen, gäller också för kvinnorna. En ringa andel absolutister inom en yrkesgrupp motsvaras av en relativt stor andel konsumenter med mera regelbundna vanor.

Till frågan om yrkets betydelse för de ungas alkoholvanor hör också problemet om betydelsen av *trivseln i arbetet*. Ett försök till schematisk belysning av detta problem gjordes genom en uppmaning till de intervjuade att ange hur de trivdes med sitt arbete. Svarealternativen bildade en schematisk skala. Frågan ställdes icke till studerande.

Sannolikt har intervjuarna icke alltid ställt denna fråga på sådant sätt, att intervjuobjekten haft skalan klar för sig. Särskilt gäller detta alternativen mellan »trivs mycket bra», »trivs bra» och »trivs någorlunda». Fördelningen mellan dessa tre alternativ får därför icke med den intervjuemetod, som använts, användas för mera långtgående slutsatser. Vidare har man anledning vänta att en enstaka fråga av denna typ utlöser ett svar, som anger graden av trivsel med hela den personliga situationen. Det subjektiva omdömet torde till stor del bli påverkat av inställningen även till t. ex. bostaden, fritidsmöjligheterna etc., vilka naturligtvis också till stor del är beroende av arbetets art och lönsamhet.

Beträffande sambandet mellan alkoholvanor och trivsel kan emellertid erhållas vissa resultat av intresse för belysningen av den allmänna tendensen. Det torde ej heller i detta sammanhang ha så stor betydelse om svaren avser även förhållandena utanför själva yrkessysselsättningen.

Det är slående, att i den lägsta åldersgruppen (17—20 år) har de ungdomar, som uppgivit sig trivas »någorlunda», »dåligt» eller »mycket dåligt», den minsta absolutistfrekvensen men den största frekvensen av »upprepade förtärare». Särskilt gäller detta männen. I den högre åldersgruppen åter är förhållandet annorlunda. Där visar gruppen »trivs mycket bra» den största andelen »upprepade förtärare», medan de som trivs »dåligt» eller »mycket dåligt» har en något lägre sådan frekvens men den klart högsta frekvensen absolutister.

Resultatet är icke oväntat. Vanebildningen börjar tidigast inom de övre socialskikten, men ungdomar i den lägre åldersgruppen från dessa skikt är till mycket stor del studerande och har alltså icke tillfrågats om trivseln i arbetet. Tidig vanebildning inom de lägre socialgrupperna, till vilka trivselsfrågan alltså är begränsad när det gäller de yngsta åldrarna, sker icke i samma utsträckning som i de högre i hemmet, utan i kamratlivet. Men under sådana förhållanden förutsätter vanebildningen ofta relativt hög inkomst, d. v. s. vid så unga år, att vederbörande har ett yrke, som inte krävt längre utbildning. Det torde vara att förvänta, att trivseln i arbetet bland dessa ungdomar icke är lika stor som bland dem, som definitivt inträder i yrkesarbetet senare och med större valmöjlighet. Landsbygdens unga män — jordbruksarbetare och hemmasöner — demonstrerar i sina svar den minsta trivseln. Såväl fylleri som »moderat» alkoholförtäring förekommer i mindre utsträckning på landsbygden än i städerna. Det skall också visas i det följande, att kombinationen *låg ålder — hög inkomst — ingen yrkesutbildning* även ger en hög fylleririsk.

I de högre åldersgrupperna åter utgör de ungdomar, som tillhör de välbetalda, kvalificerade yrkena, en relativt stor del av de »upprepade förtärarna». Det är alltså

de övre socialskiktens ofta återkommande förtäringstillfällen, som slår igenom i andelen »upprepade förtärare». Trivseln med arbetet har inom dessa kategorier angivits med de högsta alternativen i skalan.

Sammanfattningsvis finner vi alltså, att det i de yngsta åldrarna finns ett klart statistiskt samband mellan alkoholvanorna och arbetstrivseln. De som trivs mindre bra, har relativt tidigt fått alkoholvana. Huruvida alkoholförtäringen är en följd av den mindre goda arbetstrivseln kan självfallet icke här avgöras. Mycket talar för att såväl den bristande arbetstrivseln som den tidiga alkoholvanebildningen i dessa fall bottnar i en bristande allmän anpassning. För de äldre åldersgrupperna är det oklart, huruvida något motsvarande samband kan påvisas. Under alla omständigheter är olikheterna mellan yrkesgrupperna ifråga om alkoholvanor i och för sig så stora att eventuella olikheter med hänsyn till trivseln i arbetet icke slår igenom. Den detaljerade uppdelning, som erfordras för en tillfredsställande belysning mot bakgrunden av denna erfarenhet, medgiver icke materialets storlek.

Olikheter mellan utbildningsgrupper

Det har tidigare framhållits, att den högre utbildningen betydligt oftare ges åt ungdomar från de högre socialgrupperna än åt ungdomar från de lägre. I anslutning till tidigare resultat kan vi därför vänta, att man vid ett studium av alkohol-

Tab. U 6. Alkoholvanor bland ungdom i åldern 17—26 år
med olika skolbildning

Skolbildning	Hela antalet intervjuade	Därav i procent				Uppgift saknas
		absolutister	vin-konsumenter	spritdryckskonsumenter, som senaste månaden förtärt		
				högst en gång	mer än en gång	
<i>Män</i>						
Folkskola	3 186	24.9 ± 0.8	6.0 ± 0.4	51.0 ± 0.9	18.0 ± 0.7	0.1
Folkhögskola	64	42.2 ± 6.6	14.9 ± 4.8	39.9 ± 6.6	3.0 ± 2.3	—
Realskola el. motsvarande	346	29.5 ± 2.6	12.9 ± 1.9	46.6 ± 2.9	10.8 ± 1.8	0.2
Gymnasium	228	16.7 ± 2.6	11.4 ± 2.2	41.2 ± 3.5	30.7 ± 3.3	—
Annan skoltyp	22	—
Uppgift saknas	122	22.1 ± 4.0	6.8 ± 2.5	52.4 ± 4.8	18.6 ± 3.8	0.1
<i>Samtliga</i>	<i>3 968</i>	<i>25.1 ± 0.7</i>	<i>6.8 ± 0.4</i>	<i>49.4 ± 0.8</i>	<i>18.6 ± 0.7</i>	<i>0.1</i>
<i>Kvinnor</i>						
Folkskola	3 053	42.6 ± 0.9	13.5 ± 0.7	39.1 ± 0.9	4.7 ± 0.4	0.1
Folkhögskola	104	50.0 ± 5.2	12.5 ± 3.5	35.6 ± 5.0	1.9 ± 1.4	—
Realskola el. motsvarande	456	24.6 ± 2.2	12.9 ± 1.7	51.5 ± 2.5	10.8 ± 1.6	0.2
Högre flickskola	199	15.6 ± 2.8	12.1 ± 2.5	45.2 ± 3.8	27.1 ± 3.4	—
Gymnasium	133	18.0 ± 3.6	21.0 ± 3.8	42.2 ± 4.6	18.8 ± 3.6	—
Annan skoltyp	9	—
Uppgift saknas	147	28.6 ± 4.0	17.1 ± 3.3	44.7 ± 4.4	9.6 ± 2.6	—
<i>Samtliga</i>	<i>4 101</i>	<i>38.4 ± 0.8</i>	<i>13.7 ± 0.6</i>	<i>40.7 ± 0.8</i>	<i>7.1 ± 0.4</i>	<i>0.1</i>

vanefördelningen bland ungdomar med olika utbildning skall finna en större utbredning av vanorna bland de kategorier, som fått en högre utbildning.

I tab. U 6 har ungdomarna fördelats med hänsyn till den skolbildning de för närvarande får eller tidigare har fått. Jämför även diagram U 7.

De unga män, som gått i gymnasiet, har en mycket låg absolutistfrekvens och en relativt stor andel sådana, som har upprepad spritdrycksförtäring under en månad. Den låga siffran alkoholkonsumenter för realskoleelever kan möjligen bero på att praktiskt taget samtliga nuvarande elever i realskola befinner sig i den allra lägsta åldersgruppen och att dessa i materialet har en relativt stor »vikt».

För flickornas del är den större utbredningen av alkoholvanorna bland dem som gått i flickskolor och gymnasier anmärkningsvärd. Differenserna mellan ungdomar från olika skoltyper är ifråga om flickorna avsevärt mycket större än beträffande de unga männen.

En alldeles särpräglad kategori utgör folkhögskoleungdomen, som visar en mycket gynnsam bild.

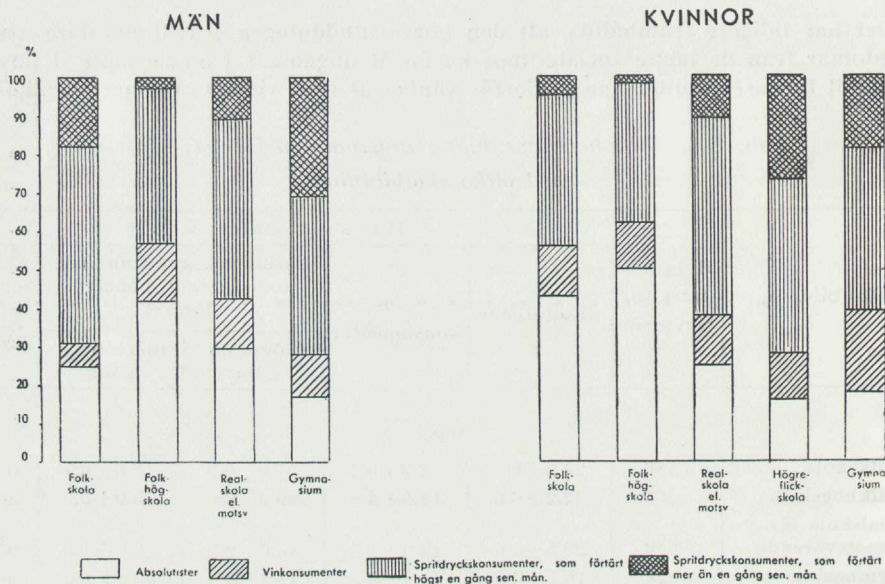

Diagram U 7. Alkoholvanor bland ungdom i åldern 17—26 år med olika skolbildning.

Olikheter mellan inkomstgrupper

Man har icke anledning att vänta sig, att det skall finnas ett enkelt och klart samband mellan inkomst och alkoholvana hos de unga. Visserligen är rusdryckerna dyra i inköp och än dyrare blir de, om de skall anskaffas genom restaurangbesök. Ungdomens alkoholvanor följer emellertid uppenbarligen ett annat schema än det som skulle gälla om den egna, kontanta inkomsten vore den mest väsentliga orsaken till variationerna. De övre socialgruppernas ungdom, ofta helt utan inkomster i vanlig mening ganska högt upp i ungdomsåren, har exempelvis mera ofta återkommande alkoholförtäring än övriga socialgruppers ungdom med förhållandevis

høga inkomster. Problemet om sambandet mellan egen inkomst och alkoholvana blir därför ganska komplicerat och svåranalyserat med statistisk metod.

I tab. U 7 visas hur andelen »upprepade förtärare» (personer som förtärt spritdrycker minst två gånger under de senaste fyra veckorna) varierar med inkomsten.

Tab. U 7. Procentuellt antal män med upprepad förtäring av spritdrycker under de senaste fyra veckorna inom olika inkomstklasser.

Storstäder		Övriga städer		Landsbygd	
Ålder, inkomst	% uppre- pade förtärare	Ålder, inkomst	% uppre- pade förtärare	Ålder, inkomst	% uppre- pade förtärare
<i>Ålder 21—26 år</i>					
Inkomst kr./mån.	33.3	Inkomst kr./mån.	19.6	Inkomst kr./mån.	7.1
—100	22.1	—100	14.5	—100	12.9
100—400	32.8	100—300	22.8	100—200	19.2
400—600	44.9	300—500	38.6	200—400	26.4
500—		500—		400—	
<i>Ålder 17—20 år</i>					
Inkomst kr./mån.	18.2	Inkomst kr./mån.	6.7	Inkomst kr./mån.	4.2
—100	10.3	—100	6.3	—100	6.4
100—400	22.6	100—300	16.0	100—200	10.0
400—		300—		200—	

Man har efterfrågat uppgifter om kontantinkomster och naturaförmåner. Naturaförmånerna har sedan omräknats till kronor med ledning av de faktiska utgifterna för mat och husrum för genomsnittet av ungdomar i samma ålder och kommundyp (enl. svaren på fråga 47). Inkomstbeloppet avser för gifta makarnas sammanlagda inkomst. Studerande med understöd eller fickpengar har i denna tabell räknats som inkomstlösa, såvida de ej också haft arbetsinkomst. Tabellen gäller endast män. De unga kvinnornas alkoholvanor är så »passiva» och deras egna inköp av alkoholdrycker betyder så relativt litet för den förtärda kvantiteten, att frågan om inkomstens inflytande i stort sett torde sakna relevans.

I tabellen har man gjort åtskillnad mellan olika ortstyper. Ett nominellt inkomstbeloppets värde är ju avhängigt av bostadsortens dyrtidsgrad, och uppdelningen på storstäder, övriga städer och landsbygd avser att i någon mån neutralisera inverkan av dessa olikheter. Vidare har de undersökta personerna fördelats på två åldersgrupper i syfte att undersöka, om inkomstvariationerna har olika betydelse i olika åldrar.

Den högsta inkomstgruppen har genomgående den största andelen »upprepade förtärare». Som väntat gäller emellertid icke motsatsen för den lägsta inkomstgruppen, vilken till betydande del innehåller praktiskt taget inkomstlösa. Inom denna har man ett större procentuellt antal »upprepade förtärare» än medeltalet för vederbörande ålders- och ortsgupp. Detta torde bero på att i den lägsta inkomstgruppen finns många studerande, d. v. s. personer från de övre socialskikten, och alkoholvanorna bland de unga från dessa socialskikt slår igenom i siffrorna. De lägsta siffrorna för andelen personer med upprepad förtäring finner vi i de typiska låglöneinkomsterna. Därefter ökar andelen »upprepade förtärare» klart med inkomsten.

Av detta material kan man alltså dra den slutsatsen, att socialgruppen betyder mera än inkomsten, men att man inom en och samma socialgrupp finner en samvariation mellan alkoholvana och inkomst. De större inkomsterna möjliggör en mera omfattande alkoholkonsumtion.

Vid bearbetningen gjordes också ett försök att beräkna ungdomarnas »fria inkomst», d. v. s. det belopp, som återstod sedan utgifter för hyra och mat bestridits. Formuläret innehöll ganska preciserade frågor på dessa punkter. I flertalet fall har man kunnat subtrahera de uppgivna kostnaderna för mat och husrum från totalinkomsten. Då uppgift i några fall saknats, har utgifterna beräknats med ledning av medeltalet inom resp. grupp. Kontanta förmåner i form av fickpengar eller understöd har medtagits såsom »fri inkomst». En brist i materialet är att skatten icke kunnat frånräknas utan ingår i beloppet för fri inkomst. Undersökningen gjordes under källskattesystemets första år, och det bedömdes icke vara möjligt att erhålla riktiga uppgifter av de intervjuade på denna punkt.

Ett studium av sambandet mellan alkoholvana och »fri inkomst» kan göras med ledning av tab. U 8.

Vi finner att de, som befinner sig i lägsta »fria inkomstgruppen», har minsta andelen »upprepade förtärare» och största andelen absolutister. Här har vi alltså en olikhet i jämförelse med den tidigare tabellen. En del av ungdomarna med fickpengar har kommit upp i en högre »fri inkomstgrupp» medan en stor del i låglöneklasserna har haft så stora utgifter för mat och husrum, att de kommit att hänföras till den lägsta »fria inkomstgruppen».

Resultaten av denna jämförelse rubbar icke slutsatserna av den föregående tabellen, där jämförelsen avsåg bruttoinkomsterna.

De ungas inkomster visar sig ha en mycket stor betydelse för uppkomsten av ungdomsfylleri. För detta redogöres närmare i kapitel 9.

Tab. U 8. Procentuella antalet absolutister och »upprepade förtärare» bland ogifta män i åldern 17—26 år inom olika inkomstgrupper (avser den del av inkomsten som återstår efter betalning av mat och husrum).

Kommuntyp, Ålder, Inkomst (återstående del efter betalning av mat och husrum)	Hela antalet intervjuade	Därav i procent	
		Absolutister	Spritdrycks- köns, som för- tärt mer än en gång sen- månaden
Städer			
Ålder 21 — 26 år			
Mindre än 100 kr	116	24.1	19.8
100 — 299 kr	393	18.3	23.9
300 kr och däröver	287	11.1	38.0
Summa	796	16.6	28.4
Ålder 17 — 20 år			
Mindre än 100 kr	224	35.3	8.9
100 — 199 kr	217	37.3	8.8
200 kr och däröver	185	28.1	14.6
Summa	626	33.9	10.5
Landsbygd			
Ålder 21 — 26 år			
Mindre än 100 kr	173	29.5	13.3
100 — 199 kr	275	26.9	16.4
200 — 299 kr	331	24.5	22.7
300 kr och däröver	224	11.2	19.2
Summa	1.003	23.0	18.5
Ålder 17 — 20 år			
Mindre än 100 kr	282	48.6	5.3
100 — 199 kr	286	42.3	8.4
200 kr och däröver	262	32.1	11.1
Summa	830	41.2	8.2

Olikheter mellan civilståndsggrupper

Allmänt föreligger en betydande olikhet i levnadsvanor mellan gifta och ogifta personer. Det egna hushållet och den egna familjen ger de gifta helt andra behov att tillfredsställa än vad som gäller de ogifta. I särskilt hög grad har man anledning förmoda att umgänges- och nöjesvanorna skall påverkas. Därmed ligger också det antagandet nära, att alkoholvanorna skall visa stora olikheter mellan gifta och ogifta personer. I ungdomsundersökningen ingår ett ganska stort antal gifta ungdomar, varför möjligheter till en jämförelse erbjuder sig. Resultaten redovisas i tab. U 9 och diagram U 8. För att inte låta åldersdifferenserna inverka på siffrorna har materialet samtidigt grupperats på åldersgrupper (tvåårsklasser). Vidare har endast medtagits ungdomar över 21 år.

Tab. U 9. Alkoholbanegrupper bland ungdom i olika åldrar och civilstånd. (Avser endast åldrarna 21—26 år.)

Ålder Civilstånd	M ä n					K v i n n o r							
	Hela an- talet in- tervjuade	Därav i procent			uppgift saknas	Hela an- talet in- tervjuade	Därav i procent			uppgift saknas			
		absolu- tister	vinkon- sumenter	spritdryckskon- sumenter, som förtärt högst en gång senaste månaden			absolu- tister	vinkon- sumenter	spritdryckskon- sumenter, som förtärt högst en gång senaste månaden				
21—22 år													
gifta	90	13.3 ± 3.8	5.6 ± 2.7	61.1 ± 5.5	20.0 ± 4.5	277	33.9 ± 3.1	15.9 ± 2.4	45.1 ± 3.2	4.7 ± 1.4	0.4		
ej gifta	663	23.5 ± 1.8	6.3 ± 1.0	54.3 ± 2.1	15.7 ± 1.5	511	35.6 ± 2.3	13.1 ± 1.6	43.3 ± 2.3	7.8 ± 1.3	0.2		
23—24 år													
gifta	181	14.9 ± 2.8	1.6 ± 1.0	56.4 ± 4.0	27.1 ± 3.5	409	33.5 ± 2.5	12.7 ± 1.8	43.3 ± 2.6	10.3 ± 1.6	0.2		
ej gifta	602	20.3 ± 1.7	5.1 ± 0.9	48.7 ± 2.2	25.9 ± 1.9	403	32.0 ± 2.5	12.9 ± 1.8	46.9 ± 2.6	8.2 ± 1.4	—		
25—26 år													
gifta	390	8.5 ± 1.5	2.8 ± 0.9	59.7 ± 2.6	29.0 ± 2.4	643	31.6 ± 2.0	12.6 ± 1.4	46.0 ± 2.1	9.8 ± 1.3	—		
ej gifta	547	15.5 ± 1.7	4.4 ± 0.9	51.4 ± 2.3	28.7 ± 2.1	344	35.5 ± 2.8	11.9 ± 1.9	40.1 ± 2.8	12.5 ± 1.9	—		
21—26 år S.a													
gifta	661	10.9 ± 1.3	2.9 ± 0.7	59.0 ± 2.0	27.2 ± 1.8	1,329	32.7 ± 1.4	13.3 ± 1.0	45.0 ± 1.4	8.8 ± 0.8	0.2		
ej gifta	1,812	20.0 ± 1.0	5.4 ± 0.5	51.5 ± 1.3	23.0 ± 1.0	1,268	34.4 ± 1.4	12.7 ± 1.0	43.6 ± 1.5	9.2 ± 0.9	0.1		

Tabellen visar att bland männen är andelen absolutister och vinkonsumenter betydligt större bland de ogifta än bland de gifta i samma ålder. Andelen spritkonsumenter är större bland de gifta männen än bland de ogifta. Olikheten ifråga om andelen »upprepade förtärare» är emellertid icke säkerställd och i varje fall icke större än vad som betingas av den något högre genomsnittsåldern för de gifta, vilken gör sig gällande även om materialet indelas i tvåårsklasser.

För kvinnornas del erhålles inga signifikanta olikheter mellan de båda civilståndsgруппerna.

Olikheterna är alltså på det hela taget tämligen små. Vid diskussionen av detta resultat bör man tänka på de begränsade möjligheterna för ungdom av alla kategorier att lagligt förvärva rusdrycker genom egna inköp. Inköpsrätt tilldelas som regel icke person under 25 år. I vissa fall görs undantag från denna regel beträffande gifta, men det blir bara fråga om små tilldelningar. Den största delen av ungdomarnas förtäringsmöjligheter är alltså knuten till restaurangbesök och sådana tillställningar i det privata umgänget, där äldre personer kan tillhandahålla spriten, det må gälla vanliga bjudningar i olika former eller illegala försäljningar och överlåtelser. Denna begränsning av förtäringsmöjligheterna torde verka tämligen likartat för såväl de gifta som för de ogifta.

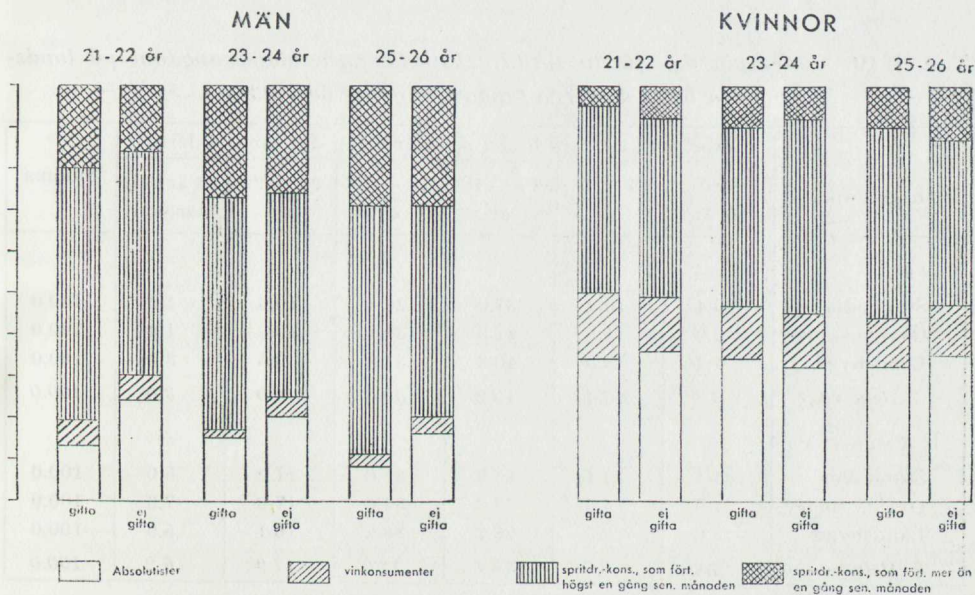

Diagram U 8. Alkoholvaneogrupper bland ungdom i olika åldrar och civilstånd.

Kap. 2. Den första spritdrycksförtäringen

Vid vilken ålder förtär man första gången?

Tidigare har med ledning av tab. U 1 konstaterats, att av 17-åringarna är bland pojkarna c:a hälften och bland flickorna c:a sex tiondelar absolutister, d. v. s. har i regel aldrig förtärt vare sig spritdrycker, vin eller öl. (Man kan bortse från att

några av dessa unga absolutister hunnit med att förtära alkoholdrycker under någon kortare period men sedan övergått till en absolutistisk livsföring.) Av 26-åringarna är däremot bland pojkarna blott c:a en tiondel och bland flickorna c:a en tredjedel absolutister. Dessa siffror säger oss sålunda, att det är ungefär lika stor del av dem som överhuvud förtär alkohol, som haft sin första förtäring före eller omkring 17 års ålder som efter. Det är emellertid en ganska stor del av de yngsta alkoholförtärarna, som endast förtärt vin (en tredjedel eller mer av de 17-åriga icke-absolutisterna).

Frågan om när de unga börjat sin alkoholförtäring kan också belysas med användande av svaren på den vid intervjun ställda direkta frågan om *vid vilken ålder* den första *spritdrycksförtäringen* ägt rum. Man har här begränsat sig till spritdrycker för att få den tidpunkt, då förtäringen kan beräknas ha varit mera övervägd antingen av vederbörande själv eller hans vuxna omgivning. Som regel torde hemmen eftersträva att hindra barnen från förtäring av dessa starkare drycker, innan barnen nått upp till vad man brukar kalla ungdomsåldrarna. Därefter bryts emellertid enhetligheten. Medan vissa föräldrar låter sina barn även i de lägre tonåren, deltaga i de vuxnas spritförtäring, undviker andra helt att låta barnen få direkt kontakt med spritdrycker i hemmet. När förtäringssvanan i de sistnämnda fallen utlöses, blir det alltså en annan miljö än hemmet som utlöser vanan. Vad

Tab. U 10. *Ålder vid den första spritdrycksförtäringen bland ungdom på landsbygden och i städerna (endast ungdom över 23 år).*

K ö n Ortsgrupper	Proc. antal, vars första spritförtäring ägt rum i åldern						Summa
	före 15 år	15 — 16 år	17 — 18 år	19 — 20 år	21 — 22 år	23 år och däröver	
<i>M ä n</i>							
Storstäder	5.4	16.4	37.0	26.4	10.6	4.2	100.0
Övriga städer	2.9	11.3	41.5	32.1	10.3	1.9	100.0
Landsbygd	1.4	13.3	40.9	31.8	9.6	3.0	100.0
<i>Hela riket</i>	<i>2.8</i>	<i>13.4</i>	<i>40.2</i>	<i>30.6</i>	<i>10.0</i>	<i>3.0</i>	<i>100.0</i>
<i>K v i n n o r</i>							
Storstäder	4.1	12.1	36.6	31.0	11.2	5.0	100.0
Övriga städer	1.9	4.5	33.8	34.4	17.8	7.6	100.0
Landsbygd	3.6	9.5	28.7	36.2	16.1	5.9	100.0
<i>Hela riket</i>	<i>3.2</i>	<i>8.7</i>	<i>33.4</i>	<i>33.6</i>	<i>14.9</i>	<i>6.2</i>	<i>100.0</i>

är det för faktorer, som ligger bakom dessa olikheter, och vilken betydelse har tidpunkten och miljön vid den första förtäringen för den fortsatta utvecklingen av vanorna?

I tab. U 10 har sammanställts de uppgifter, som lämnats av ungdomarna i de fyra högsta årsklasserna i undersökningen (23—26 år) beträffande den ålder, då de första gången förtärt spritdrycker. Tabellen upptar endast dem som någon gång förtärt sprit. Såsom framgår av tab. U 1 ovan, utgör spritförtärarna c:a 80 % av pojkarna i denna ålder och 55 % av flickorna. Ytterligare minst 10 % av ungdomarna i denna ålder kommer senare att använda spritdrycker, men de ingår alltså inte i denna tabell.

Av de manliga spritförtärarna har 2.8 % förtärt sprit första gången före 15 års ålder, 13.4 % i åldern 15—16 år, 40.2 % i åldern 17—18 år och 30.6 % i åldern 19—20 år. Senare än vid 20 års ålder har endast 13.0 % börjat.

De flickor, som förtär sprit, har genomsnittligt börjat något senare än pojkarna. Före 17 år har c:a 12 % sin första spritförtäring. För pojkarna var motsvarande andel c:a 16 %. Före 19 år har av de kvinnliga spritdryckskonsumenterna c:a 45 % haft sin första förtäring, mot 55 % av de manliga.

Åldern 17—20 är f. n. den ålder, då alkoholvanan som regel grundlägges. C:a två tredjedelar av alla, som förtärt sprit, har gjort det första gången i åldern 17—20 år.

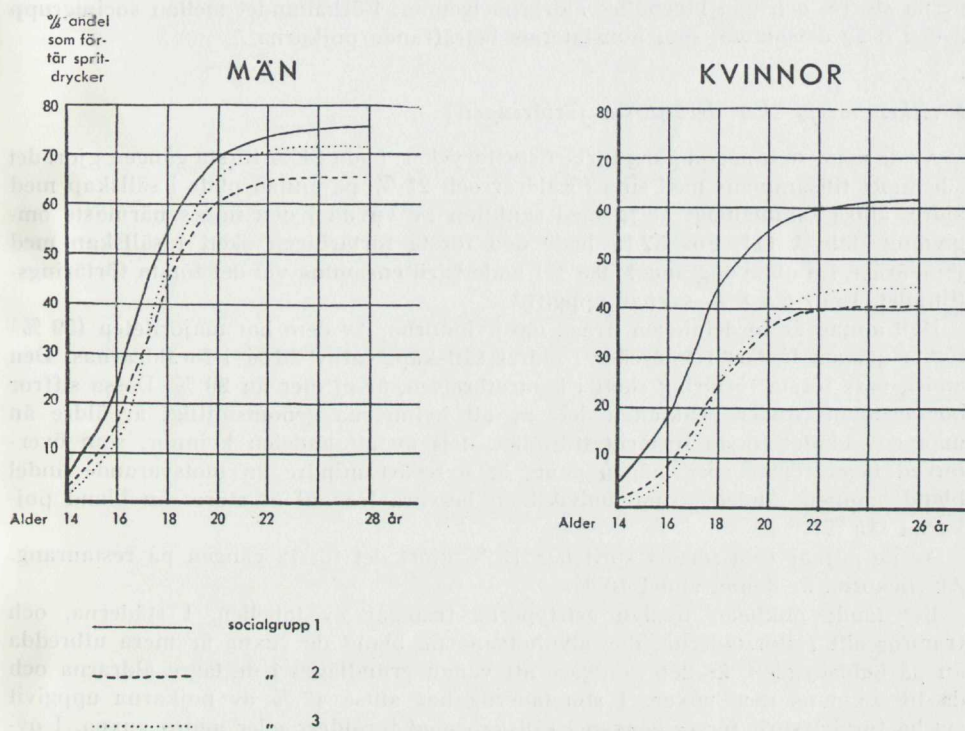

Diagram U 9. Ökningen med stigande ålder av andelen ungdomar inom olika socialgrupper, som förtärt spritdrycker.

Såsom senare skall visas (sid. 233 o. f.) går emellertid utvecklingen i den riktningen, att åldern vid den första förtäringen blir lägre.

Ungdomarna från städerna synes ha börjat tidigare än ungdomen från det övriga landet. Särskilt gäller detta flickorna. På grund av det relativt ringa underlaget måste dock siffrorna användas med försiktighet.

Olikheterna mellan olika socialgrupper framgår närmare av diagram U 9. I detta diagram har angivits hur stor andel av ungdomarna i de olika socialgrupperna, som förtärt spritdrycker vid uppnående av vissa åldersår.

I den högsta socialgruppen kommer ungdomarna i direkt kontakt med spriten betydligt tidigare än inom övriga socialgrupper. Av de manliga 16-åringarna har inom socialgrupp 1 c:a 22 % förtärt spritdrycker, medan detta gäller 13 % inom

socialgrupp 3. För de kvinnliga 16-åringarna är motsvarande tal 17 och 7 %. Inom den högsta socialgruppen är det alltså en mindre skillnad mellan pojkar och flickor än inom de övriga. Det är en större andel 16-åriga flickor i den högsta socialgruppen, än 16-åriga pojkar i de lägre socialgrupperna, som förtärt sprit. Denna iakttagelse ligger helt i linje med tidigare resultat av undersökningen.

För pojkarna iakttagas en utjämning mellan socialgrupperna 1 och 3 vid högre ålder. Inom socialgrupp 2 börjar man förtära sprit tidigare än inom grupp 3, varför andelen spritförtärare är något större inom grupp 2 vid de lägre åldrarna, men andelen icke spritförtärare blir sedan större inom grupp 3.

För flickorna är olikheterna mellan socialgrupp 1 och de övriga socialgrupperna större, och den bibehålles åldrarna igenom. Förhållandet mellan socialgrupp 2 och 3 är detsamma, som konstaterats beträffande pojkarna.

I vilken miljö sker den första förtäringen?

Av de män, som någon gång förtärt spritdrycker, hade 14 % första gången gjort det i hemmet tillsammans med sina föräldrar och 21 % på annan plats i sällskap med äldre, alltså sammanlagt 35 % med sanktion av vuxna i den unges närmaste omgivning (tab. U 11). För 57 % hade den första förtäringen skett i sällskap med jämnåriga. En obetydlig andel (0.5 %) hade varit ensamma vid det första förtärings-tillfället. Från c:a 8 % saknas uppgift.¹

Helt annan är fördelningen ifråga om kvinnorna. Av dem har majoriteten (59 %) första gången förtärt rusdrycker i äldres sällskap, varav 28 % i föräldrarnas. Den andel, vars första förtäring skett i kamratkretsen, är ej mer än 26 %. Dessa siffror bör bedömas under beaktande dels av att kvinnorna genomsnittligt är äldre än männen vid det första förtäringstillfället, dels av att andelen kvinnor, som överhuvud taget förtär sprit någon gång, är avsevärt mindre än motsvarande andel bland männen. Andelen som undvikit att besvara frågan¹ är större än bland pojkarna (15 %).

Av de pojkar som förtärt sprit har 13 % gjort det första gången på restaurang. Av flickorna är denna andel 10 %.

Betydande olikheter mellan ortstyperna framgår av tabellen. I städerna, och framför allt i storstäderna, där alkoholvanorna bland de vuxna är mera utbredda än på landsbygden, är det vanligare att vanan grundläggs i de lägre åldrarna och då tillsammans med vuxna. I storstäderna har alltså 47 % av pojkarna uppgivit sig ha förtärt sprit första gången i sällskap med föräldrar eller andra vuxna. I övriga städer är denna andel 36 % och på landsbygden 30 %. Olikheterna mellan ortsgrupperna är statistiskt signifikanta. Härav följer också att andelen med den första förtäringen bland jämnåriga kamrater är mindre i städerna än på landsbygden. I storstäderna är den 47 %, i övriga städer 58 % och på landsbygden 61 %.

För flickorna är olikheterna mellan ortsgrupperna icke lika stora. Såsom i övriga resultat får vi emellertid en tydlig olikhet mellan flickorna från storstäderna och övriga flickor. Av de förra har 64 % sin första spritförtäring bland vuxna, men av de senare c:a 55 %.

Inom de båda högre socialgrupperna där såsom tidigare konstaterats (diagr. U 9), vanorna börjar tidigare än inom socialgrupp 3, sker den första förtäringen till den

¹ Den relativt stora andelen »uppgift saknas» torde till stor del bero på att de närmare förhållandena kring första förtäringen fallit ur minnet. Ålder har kunnat ungefärligt angivas i större utsträckning. Eftersom flertalet »uppgift saknas» har sin första förtäring för länge sedan (alltså vid låg ålder) och den uppenbarligen ej inneburit någon sensation — i så fall borde den ej vara bortglömd — kan man ha rätt att antaga att förtäringen oftast skett tillsammans med vuxna.

dominerande delen i hemmet eller eljest tillsammans med vuxna. Se tab. U 12 och diagram U 10.

Tab. U 11. *Platsen för den första spritdrycksförtäringen bland ungdom i åldern 17--26 år.*

K ö n Ortsgrupper	Hela antalet intervjuade, som förtärt spritdrycker	Därav i procent, vars första spritförtäring ägde rum						i ensamhet i rum	uppgift saknas
		i hemmet tillsammans m. föräldrar	på privat bjudning hos äldre	på restaurang		eljest till- sammans m. kamrater	uppgift saknas		
				tillsammans med äldre	tillsammans m. kamrater				
<i>M ä n</i>									
Storstäder	609	21.9 ± 1.8	22.2 ± 1.8	2.9 ± 0.7	11.9 ± 1.4	35.0 ± 2.1	0.5 ± 0.3	5.6	
Övriga städer	854	15.0 ± 1.3	18.4 ± 1.4	2.6 ± 0.6	12.3 ± 1.2	45.4 ± 1.8	0.5 ± 0.3	5.8	
Landsbygd	1 496	11.0 ± 0.9	16.7 ± 1.0	1.8 ± 0.5	8.7 ± 0.8	51.9 ± 1.4	0.5 ± 0.2	9.4	
<i>Hela riket</i>	<i>2 959</i>	<i>14.4 ± 0.7</i>	<i>18.3 ± 0.7</i>	<i>2.2 ± 0.3</i>	<i>10.5 ± 0.6</i>	<i>46.6 ± 1.0</i>	<i>0.5 ± 0.1</i>	<i>7.6</i>	
<i>K v i n n o r</i>									
Storstäder	759	33.5 ± 1.9	28.3 ± 1.8	1.8 ± 0.5	6.0 ± 0.9	16.9 ± 1.5	0.1 ± 0.1	13.4	
Övriga städer	782	26.2 ± 1.7	26.8 ± 1.7	3.1 ± 0.7	9.8 ± 1.1	20.4 ± 1.5	0.1 ± 0.1	13.6	
Landsbygd	721	25.0 ± 1.7	29.0 ± 1.8	2.0 ± 0.6	5.7 ± 0.9	19.9 ± 1.6	0.7 ± 0.3	17.7	
<i>Hela riket</i>	<i>2 242</i>	<i>28.2 ± 1.0</i>	<i>27.9 ± 1.0</i>	<i>2.3 ± 0.3</i>	<i>7.2 ± 0.6</i>	<i>19.7 ± 0.9</i>	<i>0.3 ± 0.1</i>	<i>14.9</i>	

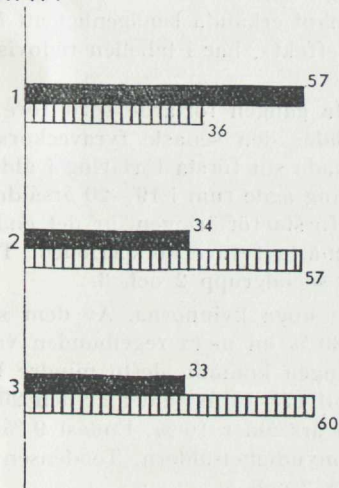
Tab. U 12. Miljön vid den första spritdrycksförtäringen bland ungdom i åldern 17—26 år från olika socialgrupper.

Kön	Hela antalet intervjuade, som förtärt spritdrycker	Därav i procent, vars första spritförtäring ägt rum						i ensamhet	uppgift saknas
		i hemmet tillsammans med föräldrar	på privat bjudning hos äldre	på restaurang		eljest tillsammans med kamrater			
				tillsammans med äldre	tillsammans med kamrater				
<i>Män</i>									
Faderns socialgrupp 1	184	31.9 ± 3.7	21.1 ± 3.2	4.3 ± 1.5	9.7 ± 2.4	26.0 ± 3.5	0.5 ± 0.5	6.5 ± 2.0	
2	1 295	14.4 ± 1.0	17.8 ± 1.1	1.9 ± 0.4	9.0 ± 0.8	47.8 ± 1.5	0.5 ± 0.2	8.6 ± 0.8	
3	1 445	12.3 ± 0.9	18.0 ± 1.1	2.3 ± 0.4	11.9 ± 0.9	48.2 ± 1.4	0.4 ± 0.2	6.9 ± 0.7	
Uppgift saknas	35	
<i>Samtliga</i>	2 959	14.4 ± 0.7	18.1 ± 0.8	2.3 ± 0.3	10.5 ± 0.6	46.6 ± 1.0	0.5 ± 0.1	7.6 ± 0.5	
<i>Kvinnor</i>									
Faderns socialgrupp 1	179	50.3 ± 4.0	21.5 ± 3.3	2.3 ± 1.2	3.4 ± 1.4	7.3 ± 2.0	0.5 ± 0.5	14.7 ± 2.8	
2	1 011	26.3 ± 1.5	27.8 ± 1.5	2.6 ± 0.5	6.7 ± 0.9	19.2 ± 1.3	0.5 ± 0.2	16.9 ± 1.3	
3	1 034	26.7 ± 1.5	29.1 ± 1.5	2.0 ± 0.5	8.3 ± 0.9	21.0 ± 1.3	0.1 ± 0.1	12.8 ± 1.1	
Uppgift saknas	18	
<i>Samtliga</i>	2 242	28.4 ± 1.0	27.9 ± 1.0	2.3 ± 0.3	7.2 ± 0.6	19.1 ± 0.9	0.3 ± 0.1	14.8 ± 0.8	

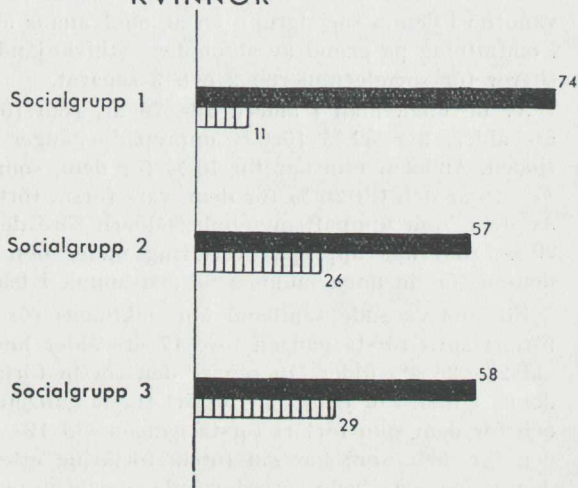
En tredjedel av de manliga spritförtärarna från socialgrupp 1 har förtärt första gången i hemmet mot 14 resp. 12 % av de båda övriga manliga ungdomar. Om den andel, där det skett tillsammans med andra vuxna, lägges härtill, erhålles andelarna 57 % samt 34 % och 32 % resp. Inom den högsta socialgruppen har endast en fjärdedel fått vanan direkt grundad i kamratkretsen mot nästan hälften inom övriga socialgrupper.

Tendensen är densamma för flickorna. I socialgrupp 1 har tre fjärdedelar förtärt sprit första gången tillsammans med äldre. I socialgrupperna 2 och 3, som har en sig emellan likartad fördelning men klart avviker från socialgrupp 1, gäller detta något över hälften. Att den första förtäringen sker bland jämnåriga kamrater är ovanligt bland flickorna i den högsta socialgruppen (11 %) men förekommer allmänt i de övriga socialgrupperna (en fjärdedel till en tredjedel av samtliga som förtär sprit).

MÄN

KVINNOR

■ I föräldrahemmet eller eljest tillsammans med vuxna

▨ Med jämnåriga kamrater

Diagram U 10. Miljön vid den första spritdrycksförtäringen bland ungdom i åldern 17—26 år inom olika socialgrupper.

Man torde med ledning av de båda sista tabellerna kunna dra följande slutsatser.

Ungdomarnas alkoholvanor börjar efter väsentligen två olika linjer. Den ena ansiuter sig nära till gängse regler för sällskapslivet och innebär att de unga under direkt inflytande av de vuxna anpassar sig till deras vanor. Den unga människan möter ett tillfälle, då hon med direkt och omedelbar sanktion från de äldres sida antager vanan. Denna linje är den dominerande ifråga om kvinnorna och ifråga om den högsta socialgruppen bland pojkarna. Den är vidare vanligare i storstäderna än i landsorten. Där denna faktor ger det första förtäringstillfället, sker det också vid en genomsnittligt ganska låg ålder.

Den andra linjen är mera beroende av ungdomarnas eget initiativ. Man får ej sanktionen från de äldre eller vill inte invänta den ålder, då den ges, utan handlar kanske under intryck av sedvänjor i kamratkretsen eller på eget initiativ i samråd med jämnåriga kamrater. Denna linje är den dominerande ifråga om pojkar från de båda lägre socialgrupperna. Den dominerar vidare på landsbygden och i landsortsstäderna. Genomsnittligt verkar kamratkretsen såsom utlösande faktor på vanan vid en högre ålder än föräldrahemmet gör.

Frågan när de unga börjar att förtära alkoholdrycker har även intresse från en annan utgångspunkt. Man kan nämligen iakttaga, att bland de ungdomar, som förtärt spritdrycker första gången vid relativt låg ålder, är det en särskilt stor andel, som några år senare har regelbundna förtäringssvanor. Detta framgår av tab. U 13.

Då det inom den högsta socialgruppen är vanligare än i övriga grupper både att de unga börjar förtära sprit mycket tidigt och att de vid en senare tidpunkt förtär ofta och detta kan antas mera sammanhänga med de allmänna umgängessvanorna i denna socialgrupp än alkoholvanans allmänt erkända benägenhet att öka i omfattning på grund av alkoholens »tillvänjande effekt», har i tabellen redovisats siffror för socialgrupperna 2 och 3 separat.

Av de unga män i åldern 23—26 år, som första gången förtärde sprit före 17 års ålder, har 59 % förtärt upprepade gånger under den senaste fyraveckorsperioden. Andelen minskar till 40 % för dem, som hade sin första förtäring i åldern 17—18 år och till 26 % för dem, vars första förtäring ägde rum i 19—20 årsåldern. Av dem, som uppnått myndighetsåldern före den första förtäringen, är det endast 20 %, som har upprepad förtäring under den senaste fyraveckorsperioden. Tendensen för de unga männen är densamma i både socialgrupp 2 och 3.

Ett motsvarande samband kan iakttagas för de unga kvinnorna. Av dem som förtärt sprit första gången före 17 års ålder har 30 % en mera regelbunden vana vid 23—26 års ålder. Ju senare den första förtäringen kommit, desto mindre blir denna andel. För dem som förtärt första gången vid 17—18 års ålder är den 20 % och för dem som förtärt första gången vid 19—20 års ålder 16 %. Endast 9 % är den för dem, som har sin första förtäring efter myndighetsåldern. Tendensen är densamma i de båda särredovisade socialgrupperna 2 och 3.

Vi kan alltså konstatera ett klart samband mellan tidig vanebildning och vid senare tidpunkt oftare upprepad förtäring. Huruvida detta samband beror på att alkoholvanan på grund av alkoholens verkningar har den karaktären att den blir starkare och starkare och att dess omfattning alltså är en funktion av bl. a. den tid den haft på sig att utbildas, kan icke visas i en undersökning av denna typ. Ett samband av nu antydd art kan också bero på att i de miljöer, där vana grundlägges tidigt, är samtidigt antalet konsumtionstillfällen relativt stort. En sådan miljödifferens kan givetvis kvarstå, även om man vägt bort inverkan av olikheter i socialgruppsfördelningen.

Har man gjort åtskillnad mellan socialgrupperna, har emellertid den väsentliga miljöuppdelningen gjorts, och det synes därför sannolikt, att sambandet beror på att alkoholvanorna blir starkare och mera regelbundna ju längre tid de får på sig att utvecklas. Självfallet gäller icke detta obetingat. Vad denna undersökning kan visa, är endast att det blir en större andel »upprepade förtärare» bland dem, som tidigt börjat förtära alkohol, än bland dem, som börjat senare. Undersökningen säger emellertid icke något om utvecklingen efter 26 år. Såvitt kan bedömas av andra undersökningar är alkoholförtäringen mest frekvent vid 40—60 års ålder. Huruvida ett motsvarande samband då finns är icke möjligt att avgöra på grundval av föreliggande material.

Tab. U 13. Sambandet mellan den aktuella vanan och åldern vid den första förtäringen
(avser åldrarna 23—26 år).

Ålder vid första förtäringen	Män 23—26 år, procentuellt antal		Kvinnor 23—26 år, procentuellt antal	
	som förtärt flera gånger senaste månaden	som förtärt mera sällan	som förtärt flera gånger senaste månaden	som förtärt mera sällan
<i>Socialgrupp 2</i>				
före 17 års ålder				
vid 17—18 års ålder	46.5 ± 5.8	53.5 ± 5.8	22.1 ± 3.8	77.9 ± 3.8
vid 19—20 års ålder	24.8 ± 2.3	75.2 ± 2.3	15.5 ± 3.2	84.5 ± 3.2
vid 21 års ålder el. därefter	8.2 ± 1.9	91.8 ± 1.9	10.8 ± 3.6	89.2 ± 3.6
<i>Summa</i>	25.9 ± 1.7	74.1 ± 1.7	18.7 ± 1.9	81.3 ± 1.9
<i>Socialgrupp 3</i>				
före 17 års ålder				
vid 17—18 års ålder	46.4 ± 5.4	53.6 ± 5.4	14.4 ± 3.2	85.6 ± 3.2
vid 19—20 års ålder	37.2 ± 3.0	62.8 ± 3.0	13.7 ± 3.1	86.3 ± 3.1
vid 21 års ålder el. därefter	26.2 ± 3.2	73.8 ± 3.2	4.0 ± 1.9	96.0 ± 1.9
<i>Summa</i>	8.7 ± 3.2	91.3 ± 3.2	12.2 ± 1.6	87.8 ± 1.6
<i>Samtliga i socialgrupp 1, 2 o. 3</i>				
före 17 års ålder				
vid 17—18 års ålder	58.8 ± 4.1	41.2 ± 4.1	29.6 ± 4.7	70.4 ± 4.7
vid 19—20 års ålder	40.3 ± 2.6	59.7 ± 2.6	20.3 ± 2.5	79.7 ± 2.5
vid 21 års ålder el. därefter	25.7 ± 1.8	74.3 ± 1.8	16.2 ± 2.2	83.8 ± 2.2
<i>Summa</i>	10.4 ± 1.7	89.6 ± 1.7	9.1 ± 2.1	90.9 ± 2.1
	29.6 ± 1.2	70.4 ± 1.2	17.7 ± 1.3	82.3 ± 1.3

Kap. 3. Intensitet och aktivitet i de ungas förtäringssvanor

Hur ofta förtär de unga alkohol?

Den tidigare redogörelsen har begränsats till att avse ungdomarnas fördelning på vissa huvudgrupper efter deras hållning till alkoholen. Bilden behöver emellertid nyanseras. Hur ofta förtär de ungdomar, som över huvud taget har några alkoholvanor, olika slag av alkoholdrycker? I vilket förhållande står spritförtäringen till vin- och ölförtäringen? Hur stora kvantiteter förtär man varje gång? Allt detta är frågor, som är av stort intresse att få besvarade.

Till en början lämnas i tab. U 14 uppgifter om hur ofta de intervjuade ungdomarna förtärt spritdrycker, vin och öl.

Det är endast i rena undantagsfall de unga uppgett sig förtära *spritdrycker* dagligen (en av tusen). Minst en gång i veckan (4 gånger under de senaste fyra veckorna) smakar 3.7 % av pojkarna och 1.3 % av flickorna sprit. 14.8 % av pojkarna och 5.7 % av flickorna har uppgett sin förtäring under den senaste månaden till ett par tillfällen. Det är alltså en relativt ringa del, som har några mera fast utbildade vanor med ofta återkommande spritförtäring.

Vi finner, att skillnaderna är stora mellan män och kvinnor och mellan storstäderna, de mindre städerna och landsbygden. Ungdomar med ofta återkommande spritförtäring är betydligt vanligare i städerna än på landsbygden. I genomsnitt för hela intervjumaterialet, omfattande åldrarna 17—26 år, är det över 8 % av männen i storstäderna, som under en månad utan helger förtärt spritdrycker minst en gång i veckan. I de mindre städerna är motsvarande siffra 4 % och på landsbygden 2 %. Skillnaden mellan storstäder och övriga orter är än större ifråga om vanorna bland kvinnorna. Bland storstädernas unga kvinnor uppger sig 4 % ha förtärt sprit minst en gång i veckan. I övriga städer är motsvarande andel c:a 1 % och på landsbygden c:a ½ %.

Det är anmärkningsvärt, att det är dubbelt så stor andel av storstädernas unga kvinnor, som förtärt spritdrycker minst en gång i veckan, som av landsbygdens män i samma ålder. Vi har redan tidigare konstaterat, att absolutismen är vanligare bland landsbygdens unga män än bland storstädernas unga kvinnor. Nu visar det sig sålunda att landsbygdens unga män företer en gynnsammare bild än de unga kvinnorna i storstäderna, även när det gäller frånvaron av mera regelbundna alkoholvanor. Man kan alltså konstatera, att inte bara ifråga om absolutismens utbredning, utan också ifråga om starkspritförtäringens vanlighet, betyder olikheterna mellan storstads- och landsbygds miljö mera än de olikheter i sedvanor på detta område, som sedan gammalt torde ha ansetts föreligga mellan könen.

I tablån på sid. 160 belyses i vilken utsträckning det kan påvisas olikheter mellan ungdomar i olika yrkeskategorier ifråga om andelen spritdrycksförtärare med så regelbundna vanor, att förtäring förekommit minst fyra gånger under den senaste månaden.

Det tidigare funna förhållandet med relativt stora frekvenser »upprepade förtärare» inom tjänstemannayrkena och de kvalificerade yrkena visar sig gälla även om man undersöker frekvenserna av sådana som särskilt ofta (minst en gång i veckan) förtärt spritdrycker.

Beträffande förekomsten av *vinförtäring* har tidigare påpekats, att en del av ungdomarna aldrig förtär spritdrycker, men någon gång vin eller i enstaka fall varken sprit eller vin utan endast öl. Bland de unga männen var denna andel c:a 7 % och bland kvinnorna c:a 14 %. Ett karakteristiskt drag hos denna kategori var att den minskade i omfattning med stigande ålder särskilt bland de unga männen. Bland de manliga 17-åringarna var andelen »enbart vinkonsumenter» så-

lunda 13 % men bland 26-åringarna blott 3 %. Motsvarande siffror för kvinnorna var 16 % och 11 %. Minskningen av denna kategori motsvarades av en ökning i andelen spritdryckskonsumenter.

M ä n	%, som förtärt sprit minst 4 gånger under senaste månaden	K v i n n o r	%, som förtärt sprit minst 4 gånger under senaste månaden
Jordbrukare och hemmasöner ..	2.2 ± 0.7	Hemmafruar och -döttrar	1.1 ± 0.2
Jordbruks- och skogsarbetare ..	1.9 ± 0.7	Hembiträden och hushållerskor	0.6 ± 0.4
Övriga arbetare och lärlingar .	3.2 ± 0.4	Industriarbetarskor	0.3 ± 0.3
Kontors- och butikspersonal ..	4.9 ± 1.0	Butikspersonal	0.8 ± 0.5
Lägre tjänstemän i allmän tjänst	4.3 ± 1.2	Hårfrisörskor, sömmerskor, modister m. fl.	1.7 ± 0.7
Kvalificerade yrken	11.3 ± 3.2	Kontorspersonal	2.0 ± 0.5
Studeraende	4.8 ± 1.3	Kvalificerade yrken	10.0 ± 3.7
Övriga	16.1 ± 4.8	Studeraende	3.9 ± 1.4
		Övriga	—
<i>Samtliga</i>	<i>3.7 ± 0.3</i>	<i>Samtliga</i>	<i>1.4 ± 0.2</i>

Det framgår vidare, att c:a 62 % av de unga männen och 58 % av de unga kvinnorna någon gång förtärt vin. Olikheterna mellan könen är alltså i detta avseende ej så stor. En relativt större skillnad finns mellan storstäderna och riket i övrigt. Mellan åldersgrupperna finns likaså stora skillnader. Vid 17-årsåldern har c:a 40 % av såväl pojkarna som flickorna förtärt vin. Vid 21-årsåldern gäller detta 65 % av pojkarna och 60 % av flickorna. Av de unga männen i 26-årsåldern har c:a 73 %, och av de unga kvinnorna i samma ålder 61 % förtärt vin.

Ofta återkommande vinförtäring är relativt sällsynt. Det var inte mer än 4.8 % av pojkarna och 6.4 % av flickorna, som förtärt vin mer än en gång under den observerade fyra-veckorsperioden. Att man här får en något högre siffra för flickorna än för pojkarna är icke ägnat att förvåna. Vid åtskilliga tillfällen i kvinnornas sällskapsliv förekommer det endast vin. Vid motsvarande tillfällen i männens sällskapsliv förekommer det ej sällan enbart spritdrycker. Vidare torde det ej heller vara ovanligt, att vid vissa tillställningar de manliga förtär sprit medan en stor del av de kvinnliga deltagarna förtär endast vin.

I fråga om den upprepade vinförtäringen dominerar storstädernas ungdom helt. Medan 13 % av männen och 16 % av kvinnorna i storstäderna förtärt vin flera gånger under en månad, är motsvarande andelar för landsbygden 2 à 3 %. För gruppen »övriga städer» är siffran c:a 5 %.

Det kan också konstateras att vinförtäringens vanlighet är synnerligen olika inom olika yrkesgrupper. Bland jordbruksungdomen och arbetarungdomen är det endast 2 %, som förtärt vin mer än en gång senaste månaden. För de kontorsanställda gäller detta c:a 10 % och för de kvalificerade yrkena c:a 30 %. I dessa avseenden synes ingen större olikhet föreligga mellan pojkar och flickor.

Öl förtär av de manliga ungdomarna 59 %, av de unga kvinnorna 23 %. Såsom ifråga om spritdrycker och vin visar sig storstadsungdomen ha mer utvecklade

vanor än ungdom från mindre orter även ifråga om ölet. Olikheterna mellan könen är emellertid de mest betydande.

En dryg tiondel av männen hade förtärt öl minst en gång i veckan under den sista månaden. För storstäderna var denna andel 20 %, men för landsbygden 7 %.

Tab. U 15. Sambandet mellan spritdrycksförtäring och förtäring av andra alkoholdrycker.

Spritdrycksförtäring senaste månaden	Vinförtäring senaste månaden		Ölförtäring senaste månaden	
	Ingen gång	ngn gång under mån. men ej så ofta som en gång i veckan	Ingen gång	ngn gång under mån. men ej så ofta som en gång i veckan
<i>Män.</i>				
Ingen gång (dock ej absolutist, "vinkonsument")	41.5 ± 3.2	54.1 ± 3.2	43.3 ± 3.2	52.2 ± 3.3
En gång eller annars någon gång ("tillfälliga förtärare")	15.1 ± 0.8	82.5 ± 0.3	21.2 ± 1.0	69.7 ± 1.1
Mer än en gång ("upprepede förtärare")	13.1 ± 1.3	67.9 ± 1.8	12.5 ± 1.3	56.7 ± 1.9
<i>Kvinnor</i>				
Ingen gång (dock ej absolutist, "vinkonsument")	15.1 ± 1.6	81.2 ± 1.7	75.8 ± 1.9	22.2 ± 1.9
En gång eller annars någon gång ("tillfälliga förtärare")	5.7 ± 0.6	88.6 ± 0.8	59.7 ± 1.3	37.1 ± 1.3
Mer än en gång ("upprepede förtärare")	4.2 ± 1.2	44.6 ± 3.1	52.6 ± 3.1	35.6 ± 3.0
				11.8 ± 2.0

Av kvinnorna var det genomsnittligt bara 2 %, som förtärt öl så ofta. Siffran för storstäderna var 5 % och för landsbygden 1 %.

Det är en anmärkningsvärt stor andel bland icke-absolutisterna, som aldrig förtär öl; bland pojkar är det 20 % och bland flickorna hela 61 %. För flickornas del kan vi alltså konstatera, att den del av alkoholkonsumenterna, som förtär öl, är mindre än den del, som inte gör det.

Fråga om de olika åldrarnas bekantskap med ölet kan en med åldern nästan kontinuerligt ökande vanebildning iakttagas. Ännu vid 17 år är det ej mer än en tredjedel av pojkar, som förtärt öl. Vid 21 års ålder är andelen uppe i över hälften och vid 26 års ålder i ungefär tre fjärdedelar. Samma stegringstendens återfinns i tabellens uppgifter om de unga kvinnornas ölvanor, ehuru procentalen genomgående är två à tre gånger lägre.

Det finns ett klart *samband mellan omfattningen av spritdrycksförtäring och förtäringen av andra alkoholdrycker*. Ju oftare en person förtär spritdrycker, ju oftare förtär han också andra drycker. Detta är den allmänna regel som gäller och som klart framgår av tab. U 15. Förhållandet är sålunda inte att spritdrycksförtäring och förtäring av andra former av alkoholdrycker förekommer som olika alternativ. Förtäringstillfällena är kombinerade. Spritdrycksförtäringen torde dock vara den starkast förankrade seden. Den förekommer inom vissa grupper ofta ensam. Inom andra grupper åter är den kompletterad med vinförtäring. Enbart vinförtäring förekommer bland männen endast inom mycket få och små grupper men är relativt vanlig bland de unga kvinnorna. Ölförtäringen är svårare att kartlägga i detta sammanhang, då ju ölet delvis har prägel mera av måltidsdryck än av sällskapsdryck. Det synes emellertid förhålla sig så, att den som förtär öl förtär som regel också vid tillfälle andra alkoholdrycker.

Av dem som förtärt sprit flera gånger under en månad är det enligt tab. U 15 bland männen 18.7 % och bland kvinnorna 51.2 %, som också förtärt vin flera gånger. Motsvarande andelar för dem, som förtärt sprit mera sällan och för dem, som bara förtär vin (vinkonsumenter), varierar mellan 6 och 2 %.

Siffrorna i tab. U 15 ger också en intressant belysning av skillnaderna mellan pojkar och flickor och kvinnornas spritvanor. Över hälften av de flickor, som förtärt sprit upprepade gånger under en månad, har också förtärt vin upprepade gånger, sannolikt vid samma tillfällen, medan detta gäller blott en femtedel av pojkar. Samtidigt måste beaktas, att andelen pojkar med upprepad spritförtäring är större än motsvarande andel flickor. Detta bekräftar de antaganden man allmänt torde ha gjort, att flickornas förtäring är i högre grad anpassad efter sällskapslivets yttre former än vad fallet är med pojkar förtäring.

Tabellens siffror över ölförtäringen visar, att denna följer andra normer än vinförtäringen. Det tidigare påpekade sambandet gäller visserligen generellt, men det visar helt andra nyanser. Av särskilt intresse är att påpeka, att t. o. m. av de flickor, som under den senaste månaden upprepade gånger förtärt spritdrycker, förtär majoriteten aldrig öl.

Tabellen torde visa att ölvanorna har liten utbredning inom ungdomskategorierna.

Hur mycket?

De intervjuade tillfrågades om hur stor kvantitet de förtärt vid *det senaste förtäringstillfället*. Denna fråga avsåg endast kvantiteten *spritdrycker*. Vidare efterfrågades *den största mängd spritdrycker eller vin*, som de någonsin förtärt vid ett och samma tillfälle.

Svaren på frågor av denna art blir ofta obestämda. Den tillfrågade har inte tänkt på kvantiteten vid förtäringstillfället och kan därför bara lämna ungefärliga

uppgifter. De måttbestämningar, som användes (t. ex. sup, glas, grogg etc.), är också i sig obestämda. En annan felkälla, vilken särskilt gäller dem som förtärt större kvantiteter är, att kontrollen över den fortsatta förtäringen helt eller delvis upphört, sedan berusning uppnåtts, och uppgifterna om den totala förtäringen

Befolkningsgrupper	Hela antalet som förtärt spritdrycker	Därav i procent, som vid senaste förtäringstillfället förtärde							Genomsnittl. förtäring i cl (medianvärdet)
		högst 5 cl	5—10 cl	10—20 cl	20—30 cl	30—50 cl	mer än 50 cl	ej uppgiven mängd	
<i>Män.</i>									
Storstäder	609	7.2	20.9	44.6	17.5	7.2	0.8	1.8	14.7
Andra städer	854	4.2	16.1	49.4	19.4	5.8	1.9	3.3	15.7
Landsbygd	1.496	2.6	16.4	42.0	20.1	8.7	3.3	6.9	16.6
<i>Hela riket</i>	<i>2.959</i>	<i>4.0</i>	<i>17.2</i>	<i>44.7</i>	<i>19.3</i>	<i>7.6</i>	<i>2.4</i>	<i>4.8</i>	<i>16.0</i>
Därav:									
17 åringar	167	9.6	28.7	37.7	11.4	4.8	—	7.8	12.1
»	220	9.5	20.5	40.9	17.7	5.0	0.5	5.9	14.2
»	225	4.1	19.7	50.5	13.8	5.5	1.8	4.6	14.7
»	266	2.6	20.7	44.0	16.5	9.4	2.3	4.5	15.6
»	253	2.8	13.4	42.7	22.5	9.5	3.2	5.9	17.2
»	339	4.4	16.2	44.0	20.6	7.4	3.5	3.8	16.2
»	333	3.3	15.9	45.9	18.3	9.3	2.4	4.8	16.2
»	323	3.4	16.1	48.0	17.6	6.8	2.8	5.3	15.8
»	415	2.7	15.4	44.1	24.1	6.0	3.1	4.6	16.7
»	418	2.6	14.4	45.7	22.5	9.6	2.2	3.1	16.9
<i>Kvinnor</i>									
Storstäder	739	30.1	39.7	24.9	2.1	0.1	—	3.1	7.3
Andra städer	782	28.7	44.2	21.0	1.4	0.5	—	4.1	7.1
Landsbygd	721	27.6	43.2	16.7	2.1	0.8	0.1	9.5	7.0
<i>Hela riket</i>	<i>2.242</i>	<i>28.8</i>	<i>42.4</i>	<i>20.9</i>	<i>1.8</i>	<i>0.5</i>	<i>—</i>	<i>5.5</i>	<i>7.1</i>
Därav:									
17 åringar	115	43.5	36.5	11.3	1.7	—	—	7.0	5.4
»	169	37.9	38.5	17.2	—	1.2	—	5.3	6.1
»	186	34.1	37.1	20.6	1.8	0.6	—	5.9	6.8
»	208	25.5	44.2	19.2	3.4	1.0	—	6.7	7.4
»	226	27.0	45.1	22.1	0.4	0.4	—	4.9	7.3
»	219	32.0	46.5	14.2	1.4	0.9	0.5	4.6	7.0
»	239	27.2	41.8	23.4	2.5	—	—	7.4	7.4
»	258	24.4	42.2	24.0	3.5	0.4	—	5.4	7.7
»	325	24.9	44.0	24.9	1.5	0.3	—	5.0	7.6
»	297	25.6	42.4	22.9	1.7	0.3	—	4.3	7.5

måste därför ibland få karaktären av rena gissningar. Denna svårighet påpekades också av en del av de intervjuade.

Vid bearbetningen av svaren uppgjordes efter vissa provgrupperingar en omvandlingstabell från förekommande måttbestämningar till centiliter spritdrycker (40 à 50 % alkohol). Härvid har t. ex. sup, snaps, gök etc. i regel räknats som 5 cl. Ett »glas vin» har räknats till c:a 8 cl, vilket motsvarar c:a 2.5 cl spritdrycker.

Man torde kunna räkna med att de felaktigheter, som uppstår genom en sådan omräkning, inte behöver bli så stora. Självfallet måste emellertid uppgifterna behandlas med varsamhet.

Vad då först gäller det senaste förtäringstillfället redovisas i tab. U 16 en fördelning efter den förtärda kvantiteten dels med åtskillnad mellan olika ortsgupper, dels med åtskillnad mellan olika åldrar. I tabellen redovisas endast de, som någon gång förtärt sprit. Vidare har endast spritdryckerna medräknats. Vin och öl ingår sålunda ej. I åtskilliga fall tillkommer alltså ytterligare kvantiteter alkohol i form av vin eller öl.

Genomsnittsförtäringen (medianvärden) var för pojkarna 16.0 cl och för flickorna 7.1 cl. Pojkarna förtär alltså genomsnittligt mer än dubbelt så mycket som flickorna, om man ser till det enstaka slumpmässigt utvalda förtäringstillfället.

Man finner stora olikheter mellan ortsgrupporna. I storstäderna har 28 % av de manliga förtärarna nöjt sig med kvantiteter upp till 10 cl. I övriga landet är denna andel c:a 20 %. Över 30 cl hade 8 % av pojkarna i städerna förtärt mot 12 % av pojkarna på landsbygden. I genomsnitt hade pojkarna i storstäderna förtärt 14.7 cl mot 16.6 cl för landsbygdspojkar. Tendensen är alltså klar. Pojkarna på landsbygden förtär sprit mindre ofta än pojkarna i städerna, men de förtär större kvantiteter varje gång.

För flickornas del är inte bilden lika klar. Olikheterna mellan grupperna är alltför små för att medgiva några slutsatser beträffande faktiska olikheter i varnorna. Gruppen »ej uppgiven mängd» är dessutom relativt betydande.

Åldersfördelningen i tabellen har verkställts för att ge en belysning av hur varnorna förändras. Förtäringarna under 10 cl avtar snabbt bland pojkarna; från c:a 40 % i suttonårsåldern till mindre än 20 % i tjugosexårsåldern. I stället ökar andelen över 20 cl från 16 % vid sutton år till över 30 % vid 26 år. Flickornas konsumtion ligger på en lägre nivå. Andelen förtärare med upp till 5 cl minskar med åldern från 43 % till 24 à 25 %. Ökning registreras redan för gruppen 5—10 cl och en markerad ökning inträder för gruppen 10—20 cl (från 11 % vid suttonårsåldern till 23 à 24 % vid tjugosexårsåldern). Förtäring över 20 cl är en så sällsynt och onormal förekomst bland flickorna, att den inte i ett så litet material som det föreliggande visar en regelmässig variation.

Den genomsnittliga förtäringen är för pojkarna vid suttonårsåldern c:a 12 cl. Den ökar till tjuogoettårsåldern, då den når en viss stabilitet vid 16 à 17 cl. Denna nivå bibehålls sedan ända upp till tjugosexårsåldern, då undersökningen slutar. Variationerna mellan åren från det tjugoförsta till det tjugosjätte ligger helt inom slumpgränserna. För flickorna utgör den genomsnittliga förtäringen vid suttonårsåldern drygt 5 cl. Den ökar sedan klart till tjugo—tjuogoettårsåldern, varefter den stabiliseras vid omkring 7.5 cl.

Den genomsnittliga förtäringen vid det senaste förtäringstillfället varierar mycket mellan de olika socialgrupperna. Detta belyses närmare i tab. U 17. (Vid jämförelse med föregående tabells sista kolumn erhålles icke full överensstämmelse ifråga om de genomsnittliga kvantiteterna. I föregående tabell användes nämligen medianvärdena, medan i tab. U 17 det vanliga aritmetiska mediet användes. Detta låter de extremt höga värdena inverka, varigenom de erhållna genomsnittstalen blir högre.

Då det torde vara av intresse att jämföra median och aritmetiskt medium, har tabellerna framräknats efter båda dessa olika metoder.) För pojkarna ligger den genomsnittliga kvantiteten inom socialgrupp 3 (18.5 cl) nära 50 % högre än inom socialgrupp 1 (11.9 cl). Värdet för socialgrupp 2 (17.1 cl) ligger mellan dessa båda värden, dock närmast värdet för grupp 3. Vid samtidigt beaktande av fördelningen på socialgrupper och ortstyper finner vi, att inom de båda lägre socialgrupperna förtäringen är något större på landsbygden än i städerna. (De erhållna olikheterna för socialgrupp 1 ligger inom felgränserna.) Vi kan alltså konstatera, att den största genomsnittliga förtäringen vid det senaste förtäringstillfället finnes bland pojkarna inom den lägsta socialgruppen på landsbygden. Vi finner vidare, att skillnaden mellan de båda lägre socialgrupperna ej är större än att den genombrytes av olikheterna mellan landsbygd och stad.

Tab. U 17. *Genomsnittlig förtäring av spritdrycker vid senaste förtäringstillfället bland ungdom i åldern 17—26 år från olika socialgrupper.*

Kön Faders socialgrupp	Genomsnittlig förtäring senaste gången, medeltal. (cl spritdrycker)			
	Stor- städer	Övriga städer	Landsbygd	Hela riket
<i>Män.</i>				
Faders socialgrupp 1	11.2	13.8	11.1	11.9
» » 2	15.5	16.3	18.0	17.1
» » 3	17.9	17.8	19.3	18.5
<i>Samtliga</i>	<i>15.9</i>	<i>17.0</i>	<i>18.6</i>	<i>17.6</i>
<i>Kvinnor</i>				
Faders socialgrupp 1	7.6	7.3	6.7	7.4
» » 2	7.6	7.0	7.4	7.3
» » 3	8.6	8.3	8.0	8.3
<i>Samtliga</i>	<i>8.0</i>	<i>7.7</i>	<i>7.7</i>	<i>7.8</i>

För flickorna finner vi genomgående högre värden för socialgrupp 3 än för de båda övriga socialgrupperna. (Olikheterna mellan dessa båda högre socialgrupper är inte signifikanta.) Fördelningen på landsbygd och städer visar, att den största genomsnittliga förtäringen återfinnes bland flickorna i storstäderna. Bland flickorna från storstäderna är det socialgrupp 3, som redovisar det allra högsta värdet.

För pojkarna visar sig sålunda de grupper, som har de mest utbredda vanorna och de oftast återkommande förtäringstillfällena, samtidigt ha den minsta genomsnittliga förtäringen. Denna regel gäller ej helt för flickorna. Deras alkoholvanor är i ett utvecklingskede, då den grupp, som har de mest utbredda vanorna, nämligen storstadsflickorna, också torde ha den största genomsnittliga förtäringen. Samtidigt som detta konstaterande görs, bör också beaktas, att de unga kvinnornas genomsnittliga förtäring är så liten i jämförelse med pojkarnas, att den även inom den grupp, där den är som störst, ligger långt under det lägsta genomsnittsvärdet för motsvarande grupper bland pojkarna. Även om, såsom tidigare har konstaterats, de unga kvinnorna inom vissa kategorier ifråga om *andelen alkoholkonsumenter och antalet förtäringstillfällen* visar en utbredning av alkoholvanorna, som närmar sig alkoholvanornas utbredning bland de unga männen, så skiljer sig dock de unga

kvinnornas vanor genomgående från de unga männens däri, att *de förtärda kvantiteterna* per förtäringstillfälle är betydligt mindre.

För fullständighetens skull skall i följande tablå anges de genomsnittliga kvantiteterna för de olika yrkesgrupperna bland ungdomarna.

M ä n	Genomsnittlig förtäring senaste tillfället cl. spritdr.	K v i n n o r	Genomsnittlig förtäring senaste tillfället cl. spritdr.
Jordbrukare och hemmasöner ..	17.4	Hemmafruar och -döttrar	8.0
Jordbruks- och skogsarbetare m. fl.	20.4	Industriarbeterskor	8.2
Övriga arbetare	18.8	Butikspersonal	7.5
Butikspersonal m. fl.	16.9	Hårfrisörskor, sömmerskor, modister, sjukvårdsbiträden m. fl.	7.4
Kontorspersonal	13.7	Hotell- och restaurangpersonal..	9.6
Övriga lägre tjänstemän i <i>allmän</i> tjänst	18.5	Kontorspersonal	7.3
Anställda med högre utbildning	11.5	Hembiträden m. fl.	7.5
Studeraende	11.8	Anställda med högre utbildning	8.5
Övriga	14.6	Studeraende	6.9
		Övriga	7.5
<i>Samtliga</i>	<i>17.6</i>	<i>Samtliga</i>	<i>7.8</i>

Man finner en god överensstämmelse mellan siffrorna i denna tablå och de tidigare tabellerna. Den största genomsnittliga förtäringen bland männen har de manliga jordbruksarbetarna med 20.4 cl. Närmast följer övriga arbetare och lägre tjänstemän i allmän tjänst. Den minsta kvantiteten finner vi bland de kvalificerade yrkena och bland dem, som utbildar sig för dessa. Socialgruppschemat är alltså väl tillämpligt. Här bör erinras om att socialgruppsbestämningen grundade sig på faderns yrke, medan yrkesangivningen i tablåen avser ungdomarnas egna yrken. Överensstämmelsen mellan resultaten beror givetvis i första hand på att faderns socialgrupp är så avgörande för ungdomarnas eget yrkesval, att man icke får stora olikheter i fördelningen på socialgrupper, om man i stället för att följa faderns yrke följer ungdomarnas eget yrke.

Bland de unga kvinnorna har de hotell- och restauranganställda den största genomsnittsförtäringen. Olikheterna är eljest icke stora.

Rekordförtäringen

De nu anförda uppgifterna har gällt den genomsnittliga förtäringen vid det senaste förtäringstillfället. Uppgifter har även inhämtats om den största mängd rusdrycker, som de intervjuade förtärt vid ett och samma tillfälle. Såsom redan förut framhållits, torde dessa uppgifter vara ganska osäkra, och de skall därför icke göras till föremål för någon mera ingående redovisning.

Översiktligt framställs de emellertid i diagram U 11 tillsammans med de tidigare lämnade uppgifterna om förtäringen vid det senaste förtäringstillfället. De båda kurvorna är icke helt jämförbara, då i senaste förtäringen endast medräknats spritdrycker medan i »rekordförtäringen» vin medräknats efter omräkning till cl spritdrycker.

Den genomsnittligt största förtäringen ökar för männen ganska starkt med varje åldersår från 13 cl vid suttonårsåldern till 28 cl vid tjuogoettårsåldern. Ökningen fort-

sätter även därefter, men i betydligt långsammare takt. Vid 26 år är pojkarna uppe i genomsnittligt 31 cl.

Kurvan över flickornas genomsnittligt största förtäring visar en delvis annan bild. Man finner en ökning från 6 cl till c:a 11 cl, vilken ökning är tämligen jämnt fördelad under hela den undersökta åldersperioden.

Det sägs ibland på tal om ungdomens spritbruk, att många vid mycket unga år till följd av bristande omdöme och kanske av nyfikenhet förtär en mycket stor kvantitet vid något enda tillfälle, men att de sedan aldrig gör om det på grund av verkningarna. Enligt detta påstående skulle alltså de mycket stora kvantiteterna ligga

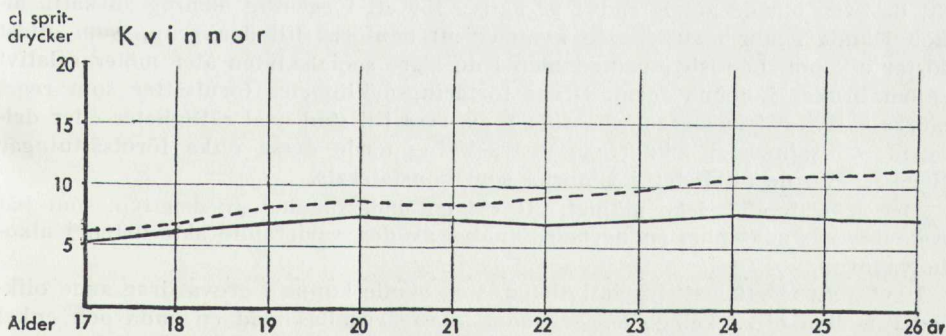
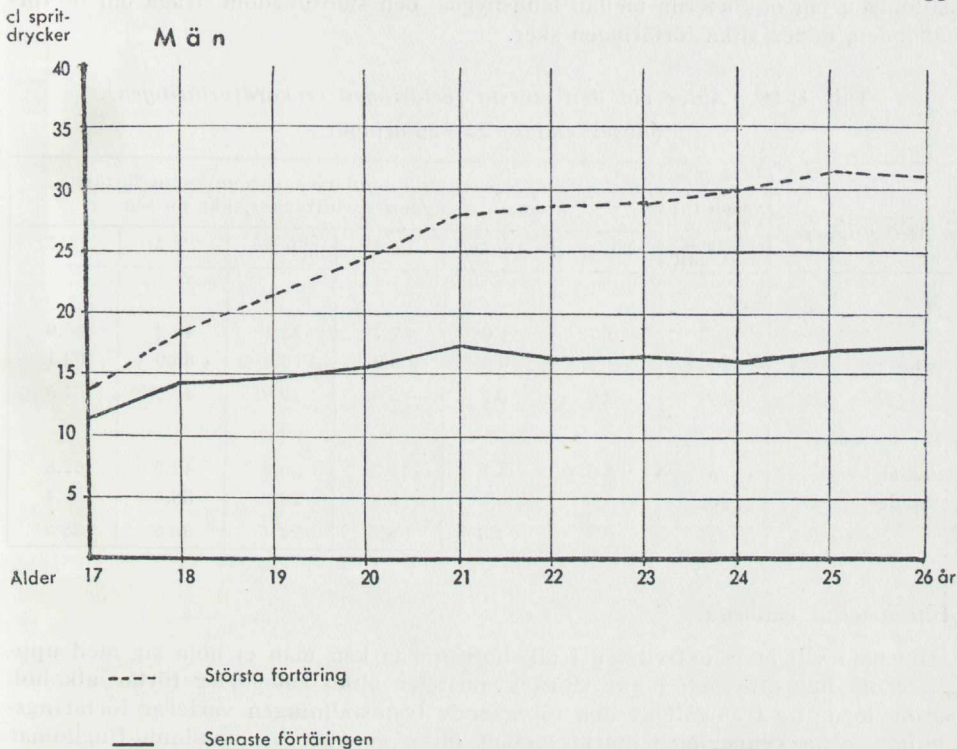

Diagram U 11. Genomsnittligt förtärda största kvantiteten rusdrycker samt genomsnittligt förtärda kvantiteten (cl spritdrycker) vid det senaste förtäringstillfället för ungdom i olika åldrar.

ganska tidigt i ungdomsåren. För att se i vad mån detta påstående har någon allmän-giltighet har gjorts en bearbetning rörande den ålder, vid vilken de undersökta tjugosexåringarna uppgivit sig ha förtärt sin största kvantitet rusdrycker. Det visar sig, såsom framgår av tab. U 18, att av männen i tjugosexårsåldern är det inte mer än 26 %, som har sin »rekordförtäring» före myndighetsåldern. För ej mindre än 36 % har denna »rekordförtäring» ägt rum efter fyllda 24 år. Motsvarande siffror för kvinnorna är 34 % resp. 41 %. Såväl för män som för kvinnor registrerar landsbygdsungdomen en större andel med mycket tidig »rekordförtäring» än stadsungdomen, vilket är av betydelse att beakta i samband med den följande framställningen om olikheterna mellan landsbygds- och stadsungdom ifråga om de förhållanden, under vilka förtäringen sker.

Tab. U 18. Ålder vid den största förtäringen (rekordförtäringen).
(Avser endast 24—26-åringar.)

K ö n Ortsgrupper	Hela antalet inter- vjuade i ål- dern 26 år, som för- tärt sprit	Därav i procent (kumulativa värden), som förtärt största mängden spritdrycker, när de var					
		15 år	16 år	18 år	20 år	22 år	24 år
<i>M ä n</i>							
Landsbygd	195	0.5	1.0	7.7	23.1	48.2	65.6
Städer	206	—	0.5	3.9	16.5	35.9	63.1
<i>Hela riket</i>	401	0.2	0.7	5.9	19.8	41.9	64.3
<i>K v i n n o r</i>							
Landsbygd	97	1.0	4.1	11.3	30.9	42.2	62.8
Städer	202	—	0.5	6.4	20.8	38.6	56.4
<i>Hela riket</i>	299	0.3	1.6	8.0	24.1	39.8	58.5

Aktiviteten i vanorna

Om man vill mäta aktiviteten i alkoholvanorna kan man ej nöja sig med uppgifter om hur ofta och i hur stora kvantiteter olika kategorier förtär alkohol. Såsom torde ha framgått av den föregående framställningen varierar förtärings-möjligheterna synnerligen starkt mellan olika grupper av ungdom. Ungdomar tillhörande de högre socialskikten i städerna möter så ofta förtäringstillfällena, att de även om de aldrig själva är aktiva för att i egentlig mening anskaffa alkohol ändå i stor utsträckning kommer att hänföras till den grupp som oftast förtär alkohol. Landsbygdsungdomen i de lägre socialskikten åter möter relativt sällan bruket i denna form. Deras förtäringsmöjligheter förutsätter som regel större aktivitet från deras egen sida t. ex. resa till stad med rättigheter eller deltagande i salning. I icke ringa utsträckning torde dessa olika förutsättningar ligga bakom de olikheter i vanorna som konstaterats.

Det är självfallet icke möjligt, att vid en undersökning av den typ, som här redovisas, åstadkomma en närmare analys av den varierande aktiviteten i alkoholvanorna.

I syfte att få ett mått på aktiviteten, som skulle kunna i grova drag ange olikheter mellan olika kategorier och som kunde erhållas med en enda och enkel fråga formulerades fråga 80 i formuläret: »Har Ni någon gång bjudit någon annan på spritdrycker?» Svartalternativen har gjort det möjligt att vid bearbetningen räkna fram i vilken utsträckning de unga varit beroende av restaurang för att

kunna bjuda andra på sprit. Svaren har sammanställts i diagram U 12. Av ynglingarna under myndighetsåldern i storstäderna har 25 % bjudit andra på spritdrycker. För andra orter är andelen ungefär 15 %. Den andel, där tillhandahållande skett på annat sätt än genom att bjuda på restaurang, utgör ungefär 15—20 %. Av dem som är 21—26 år är det en betydligt större andel som bjudit andra på sprit. Av de ogifta i denna åldersgrupp är det endast en liten del som har egen inköpsrätt men likväl har i storstäderna hela 60 % av de unga, ogifta männen

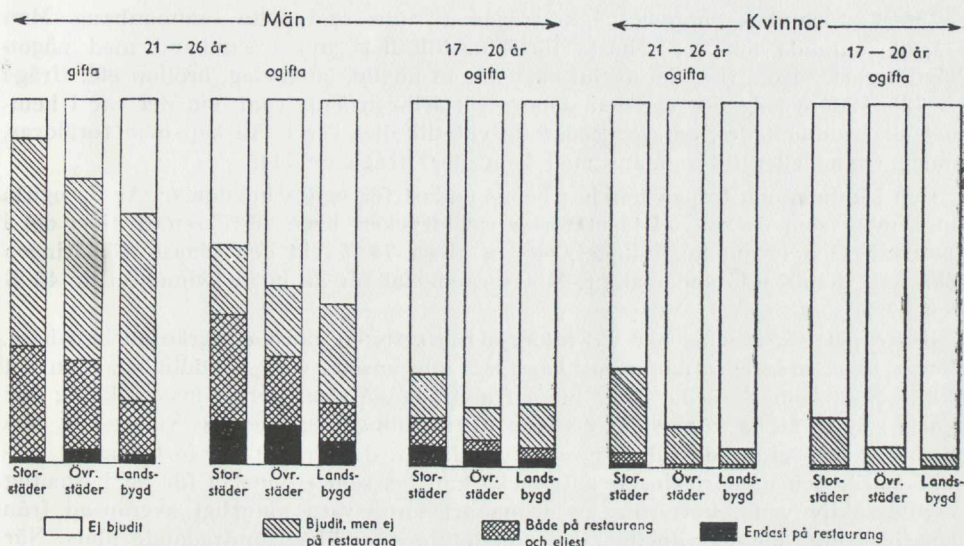

Diagram U 12. Procentuella antalet ungdomar som bjudit andra på spritdrycker.

bjudit andra på sprit och i övriga orter något under 50 %. Andelen som tillhandagått med annan sprit än restaurangsprit utgör här 40—50 %. Det innebär sålunda både att de unga ogifta männen i stor utsträckning har alkoholvanor av sådan aktivitet, att de varit verksamma för att skaffa andra spritdrycker och att de haft möjligheter att möta ett behov även på annat sätt än genom att bjuda på restaurangsprit. Av de gifta unga männen har i storstäderna 90, i övriga städer 80 och på landsbygden 70 % bjudit på spritdrycker. Här ligger problemet emellertid helt annorlunda till, då de gifta i stor utsträckning har egen inköpsrätt, vilken ju i och för sig är uttryck för att de har viss aktivitet i vanan.

Ser vi till de ogifta unga kvinnorna, visar det sig, att aktiviteten i deras vanor är avsevärt mindre än aktiviteten i männens. I detta avseende finner vi alltså en klar skillnad. I fråga om själva förtäringssvanorna fick vi inom gruppen storstadsungdom en mindre och mera osäker differens mellan unga män och unga kvinnor. Av storstädernas flickor under 21 år har cirka 12 % och av flickorna i övriga orter 4—8 % bjudit andra på spritdrycker. Tar vi de ogifta kvinnorna i 21—26-årsåldern visar det sig att i storstäderna ungefär 25 %, i övriga städer 10 % och på landsbygden 5 % bjudit andra på spritdrycker. Olikheten i förhållande till männen är alltså högst betydande.

Sammanfattningsvis torde man kunna konstatera, att de unga trots avsaknaden av egen inköpsrätt har en påfallande aktivitet i sina vanor och att denna aktivitet i mindre utsträckning än vad man kunnat vänta sig synes vara inriktad på restaurangsprit. Uppenbarligen har de unga möjligheter att på annat sätt skaffa rusdrycker både för egen förtäring och vid behov även för kamraternas.

Kap. 4. I vilka sammanhang förtär ungdomen sprit?

När det gäller att kartlägga ungdomens alkoholvanor är det självfallet av stort intresse att veta vid vilka tillfällen de unga förtär rusdrycker. I vilken utsträckning sker förtäringen direkt under det yttre tryck, som sedvänjorna utövar i samband med umgängeslivet och i vilken utsträckning tar ungdomarna själva initiativet till anskaffning och förtäring av rusdrycker?

Intervjuformuläret upptog några frågor av intresse i detta sammanhang. Man frågade sålunda om det senaste förtäringstillfället gavs i samband med någon högtidlighet, såsom firandet av jul eller annan högtid, 50-årsdag, bröllop etc. (fråga nr 72). Vidare frågades var den senaste förtäringen ägde rum, om det var i hemmet eller annorstädes, om vederbörande vid tillfället var i sällskap med föräldrar, andra vuxna eller tillsammans med kamrater (fråga nr 71).

Den förstnämnda frågan har bearbetats endast för ogifta ungdomar. Av de ogifta unga män, som överhuvud taget förtär spritdrycker, hade 26 % senast gjort det i samband med någon högtidlighet, medan alltså 74 % vid den senaste förtäringen icke haft denna utlösande faktor. Motsvarande tal för de unga kvinnorna är 43 % och 57 %.

Begreppet högtidlighet har vid intervjuerna getts en ganska begränsad betydelse. Vanlig födelsedag eller namnsdag har t. ex. inte ansetts vara högtidlighet, utan det skulle gälla bemärkelsedagar av mera framträdande slag. Denna inskränkning har gjorts i syfte att få kännedom i vilken utsträckning ungdomarnas vanor kan förmodas vara begränsade till just sådana tillfällen, då pressen till förtäring är särskilt stark, och då förtäringen alltså icke kan tas som ett utslag för en i egentlig mening aktiv vana. Förtäring av denna art torde vara naturligt avgränsad från den förtäring, där det rituella momentet inte ges en lika framträdande plats. När det gäller spritförtäring vid vanliga födelsedagar, namnsdagar, kamratträffar o. s. v. torde man kunna räkna med att deltagarnas inställning till alkoholen spelar en icke oväsentlig roll för den form samvaron får. Även om den enskilde individen självfallet även vid sådana tillfällen är utsatt för en mer eller mindre stark påtryckning från omgivningen, innebär hans accepterande av vanan vid ett sådant tillfälle, eller — i vissa fall — att han överhuvud taget deltar i sammankomsten, en bekräftelse på att hans vana är relativt aktiv och regelbunden. Handlingen — förtäringen — utlöses nämligen efter ett lättare tryck utifrån än beträffande den person vars vana endast innebär, att han »tar ett glas endast vid något enstaka högtidligt tillfälle».

De ovannämnda siffrorna visar alltså, att även bland de ogifta ungdomar, som förtär sprit, är det en betydande majoritet, som förtär spritdrycker även i andra sammanhang än vid verkligt högtidliga tillfällen. Andelen är givetvis högre än vad de nämnda talen (74 % av pojkarna och 57 % av flickorna) anger, eftersom även bland dem, som senast förtärde vid ett s. k. högtidligt tillfälle, finns åtskilliga, som förtär även eljest, men där slumpen gjort att den senaste förtäringen skett i samband med en högtidlighet.

Svaren på frågan om platsen för den senaste förtäringen har sammanställts i tab. U 19 och diagram U 13.

Av pojkarna har c:a 13 % och av flickorna c:a 20 % uppgivit sig ha varit tillsammans med föräldrarna i hemmet, när de senast förtärde spritdrycker. Tillsammans med andra äldre än föräldrarna uppgav sig c:a 22 % av pojkarna och c:a 35 % av flickorna ha varit. En mindre del av dessa hade vid förtäringstillfället varit på restaurang i äldres sällskap. Sammanlagt hade alltså av pojkarna 35 % och av flickorna 54 % varit i äldres sällskap vid den senaste spritdrycksförtä-

ringen. Resten hade varit tillsammans med kamrater. Endast en obetydlig del, eller 0.7 % av pojkarna och 0.3 % av flickorna, hade förtärt spriten i ensamhet.

Tab. U 19 Platsen för den senaste spritförtäringen bland ungdom i åldern 17—26 år

Kön Ortsgrupper Åldersgrupper	Hela antalet intervjuade, som förtärt spritdrycker	Därav i procent, vars senaste spritförtäring ägt rum						uppgift saknas
		i hemmet till- sammans med föräldrar	på privat bjudning hos äldre	på restaurang		eljest till- sammans med kamrater	i ensamhet	
				tillsammans med äldre	tillsammans med kamrater			
<i>Män.</i>								
Storstäder	609	17.5±1.9	20.0±2.0	3.8±1.0	20.6±2.1	37.0±2.4	0.7±0.4	0.4
Övriga städer	854	14.8±1.5	20.4±1.7	2.8±0.7	20.7±1.7	39.9±2.1	0.9±0.4	0.5
Landsbygd	1.496	10.9±0.9	18.4±1.2	1.8±0.4	11.0±0.9	55.7±1.5	0.6±0.2	1.6
<i>Hela riket</i>	<i>2.959</i>	<i>13.2±0.7</i>	<i>19.3±0.9</i>	<i>2.5±0.3</i>	<i>15.5±0.8</i>	<i>47.7±1.1</i>	<i>0.7±0.2</i>	<i>1.1</i>
därav								
17—20 år	868	14.9±1.3	19.3±1.4	2.4±0.6	13.5±1.3	47.6±1.8	0.7±0.3	1.6
21—26 år	2.091	12.3±0.9	19.3±1.1	2.5±0.4	16.7±1.0	47.8±1.4	0.7±0.2	0.7
<i>Kvinnor</i>								
Storstäder	739	19.3±1.9	28.8±2.2	3.6±1.0	23.3±2.0	23.3±2.0	—	1.7
Övriga städer	782	18.3±2.0	26.4±2.2	4.8±1.1	19.3±2.0	28.4±2.3	0.5±0.4	2.3
Landsbygd	721	21.0±2.2	36.8±2.6	4.3±1.0	8.2±1.4	25.0±2.3	0.5±0.4	4.2
<i>Hela riket</i>	<i>2.242</i>	<i>19.5±1.2</i>	<i>30.4±1.3</i>	<i>4.2±0.6</i>	<i>17.4±1.1</i>	<i>25.5±1.3</i>	<i>0.3±0.2</i>	<i>2.7</i>
därav								
17—20 år	678	21.4±1.8	33.4±2.1	4.5±1.0	14.7±1.6	22.8±1.9	0.7±0.4	2.5
21—26 år	1.564	18.0±1.5	28.0±1.8	4.0±0.8	19.5±1.6	27.8±1.8	—	2.7

Vi kan alltså observera en olikhet mellan pojkar och flickor. De unga kvinnliga spritkonsumenterna har i större utsträckning än de manliga sin förtäring knuten till tillfällena, då de är tillsammans med vuxna. Detta ger, liksom flera iakttagelser tidigare, anledning till antagande, att vanan hos flickorna är mera passiv.

Mellan åldersgrupperna 17—20 år och 21—26 år finns inga olikheter av större betydelse, vilket torde vara en iakttagelse av intresse.

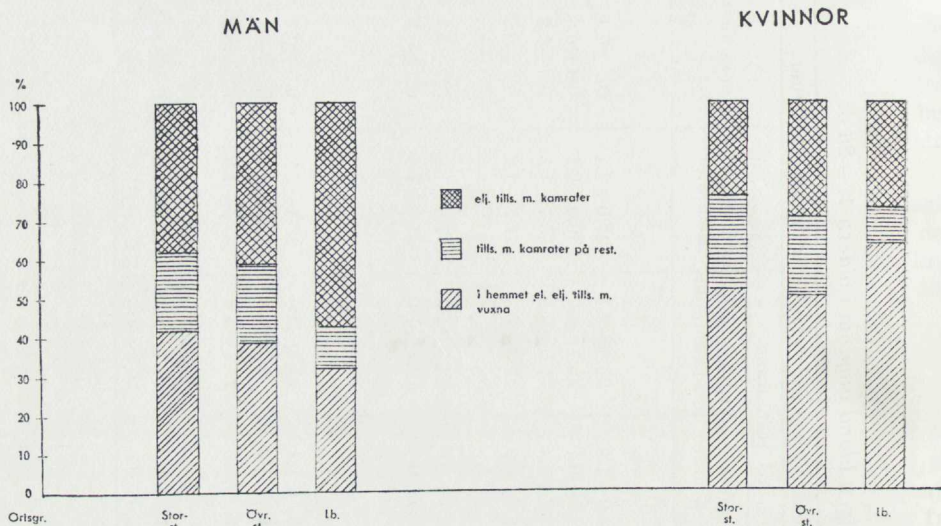

Diagram U 13. Platsen för den senaste spritförtäringen bland ungdom i åldern 17—26 år.

Klara olikheter finns däremot mellan ortstyperna. Alkoholvanorna går längre ner i åldrarna i städerna än på landsbygden enligt vad tidigare visats. Vanorna grundas också i städerna i större utsträckning i hemmet än vad som gäller på landsbygden. Nu visar tab. U 19, att för pojkarna i städerna även den aktuella förtäringen sker i hemmet eller eljest tillsammans med vuxna i större utsträckning än för pojkarna på landsbygden. Dessa senare har en större del, som senast förtärde i kamratkretsen.

För flickornas del visar det sig att förtäring tillsammans med kamrater är vanligast i städerna, medan det är landsbygden som har den största andelen med förtäring i hemmet. Förtäringen av spritdrycker förekommer alltså i ganska liten utsträckning bland flickorna på landsbygden, och när den förekommer, så är det alltså till stor del i samband med förtäringstillfällen i hemmet.

En annan genomgående olikhet mellan stadens och landsbygdens ungdom är att de förra i mycket högre grad än de senare förtär sprit på restaurang. I städerna har ungefär var fjärde spritdrycksconsument sitt senaste förtäringstillfälle på restaurang. För landsbygden gäller detta var åttonde. Närheten till restaurang spelar självfallet en roll i detta sammanhang. För städernas ungdom ger den eller de närbelägna restaurangerna förtäringstillfällen, som helt saknas för landsbygdsungdomen. Med största sannolikhet finns här en av förklaringarna till att landsbygdsungdomen också förtär sprit mera sällan än stadsungdomen.

Förtäringen tillsammans med äldre sker relativt ofta i samband med högtidlighet, vilket framgår av tablån överst på sid. 174.

Tab. U 20. Spritdrycksförtäring på restaurang bland ungdom i åldern 17—26 år.

Orter Åldersgrupper	Hela antalet intervjuade	är absolutister	Därav i procent, som				uppgift saknas	
			ej är absolu- tister men al- drig druckit sprit på restaurang	under senaste månaden förtärt spritdrycker på restaurang				
				ingen gång, men annars någon gång	en gång	2-3 gånger		4 gånger eller flera
<i>Män</i>								
Storstäder	716	14.1±1.4	15.1±1.4	50.6±2.0	11.7±1.3	6.2±0.9	2.2	0.1
Övriga städer	1.127	24.8±1.4	16.2±1.2	44.7±1.6	9.9±1.0	3.7±0.6	0.6	0.1
Landsbygd	2.125	28.9±1.0	25.7±1.0	38.2±1.1	5.3±0.5	1.6±0.3	0.1	0.2
<i>Hela riket</i>	<i>3.968</i>	<i>25.1±0.7</i>	<i>21.1±0.7</i>	<i>42.4±0.8</i>	<i>7.8±0.4</i>	<i>2.9±0.3</i>	<i>0.7</i>	<i>0.2</i>
därav:								
17—20 åringar	1.495	37.5±1.3	29.2±1.3	26.6±1.2	4.5±0.6	1.8±0.4	0.3	0.1
21—26 åringar	2.473	17.6±0.8	16.2±0.8	51.7±1.1	9.8±0.6	3.6±0.4	0.9	0.2
<i>Kvinnor</i>								
Storstäder	925	17.7±1.3	23.5±1.5	45.5±1.7	8.4±1.0	3.7±0.7	1.2	—
Övriga städer	1.306	33.6±1.4	26.1±1.3	34.0±1.4	4.5±0.6	1.6±0.4	—	0.2
Landsbygd	1.870	51.3±1.2	31.4±1.1	14.9±0.9	1.9±0.3	0.3±0.1	0.1	0.1
<i>Hela riket</i>	<i>4.101</i>	<i>38.1±0.8</i>	<i>27.9±0.7</i>	<i>27.9±0.7</i>	<i>4.2±0.3</i>	<i>1.5±0.2</i>	<i>0.3</i>	<i>0.1</i>
därav:								
17—20 åringar	1.514	46.7±1.4	30.8±1.3	17.8±1.0	3.2±0.5	1.2±0.3	0.1	0.2
21—26 åringar	2.587	30.0±1.0	26.2±0.9	33.8±1.0	4.8±0.5	1.6±0.3	0.5	0.2

	Procentuell andel där förtäringen anknutits till högtidlighet	
	Män	Kvinnor
Förtärt senaste gången tillsammans med äldre	44	63
Förtärt senaste gången tillsammans med kamrater på restaurang	18	32
Förtärt senaste gången eljest tillsammans med kamrater	15	78

Restaurangbesök

Omfattningen och vanligheten av ungdomarnas spritförtäring på restauranger torde vara av särskilt intresse. Vanligtvis har ungdomar över 18 år rätt att bli serverade spritdrycker på restauranger, medan det endast undantagsvis förekommer, att ungdom under 25 år har rätt att utminuteringsvis inköpa rusdrycker. Man har

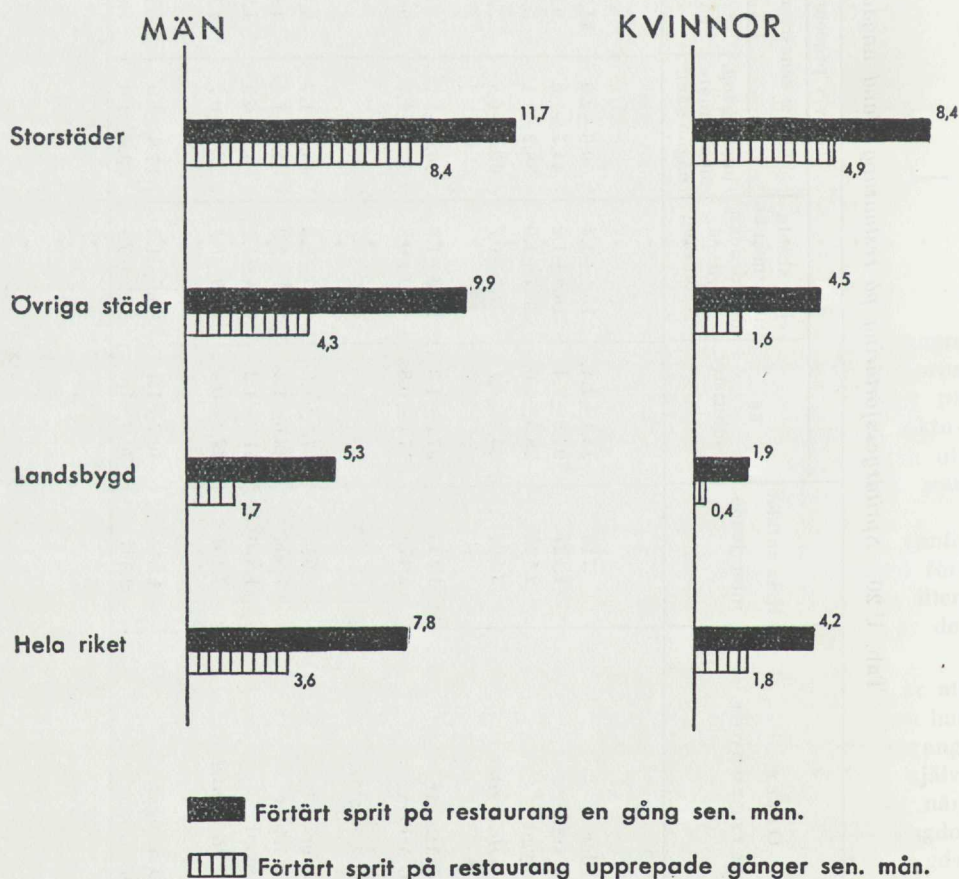

Diagram U 14. Procentuella andelen ungdomar i åldern 17—26 år inom olika ortstyper som senaste månaden förtärt spritdrycker på restaurang.

därför anledning att fråga sig, om det finns någon mera betydande av utminuteringsrestriktionerna uppdämd köplust i åldrarna under 25 år, som tar sig uttryck i ofta återkommande restaurangbesök.

Tab. U 20 och diagram U 14 ger några översiktssuppgifter.

Det visar sig, att av samtliga män i de undersökta åldrarna, var det inte mer än 11 % som någon gång under den observerade månaden varit på restaurang. 42 % hade inte förtärt sprit på restaurang den ifrågavarande månaden, men hade tidigare gjort det någon gång. Bland kvinnorna var motsvarande andelar lägre, 6 % och 28 % resp.

Hela andelen unga män, som förtärt spritdrycker under senaste månaden, var 38 % och andelen unga kvinnor 17 % (tab. U 14). Restaurangbesöken är sålunda icke den enda eller ens den dominerande möjligheten för ungdomarna att få sprit. I åldern 17—20 år är nära 30 % icke-absolutister utan att någon gång ha förtärt sprit på restaurang. Detta har också framgått av föregående kapitel. Det senaste förtäringstillfället hade givits på restaurang för 18 % av de manliga och 22 % av de kvinnliga spritdryckskonsumenterna.

Bland storstädernas unga män hade var femte förtärt sprit på restaurang senaste månaden, i övriga städer gällde detta var sjunde, och på landsbygden var fjortonde. Den relativt största differensen mellan ortstyperna i detta avseende ligger alltså mellan städer och landsbygd. Skillnaden mellan storstäder och andra städer är av mindre betydelse. Att den största skillnaden ifråga om restaurangbesök ligger just mellan städer och landsbygd och ej såsom ifråga om alkoholvanorna i övrigt mellan storstäder och övriga orter i riket måste bero på restaurangernas lokalisering till städerna. Till en viss del torde man kunna förklara städernas övervikt ifråga om intensiteten av alkoholvanorna överhuvud taget bland ungdomen med de större möjligheter till restaurangförtäring, som erbjödes stadsungdomen.

Något över 8 % av storstädernas unga män har under den senaste månaden upprepade gånger förtärt sprit på restaurang mot dryga 4 % i övriga städer och knappa 2 % på landsbygden. Motsvarande procentuella andelar är för de unga kvinnorna 5 %, 1½ % och ½ %.

Ifråga om de andelar av ungdomarna, som oftare besöker restaurangerna, återkommer alltså den stora skillnaden mellan storstäderna och de övriga städerna.

K o m m u n t y p	Icke absolutister % av samtliga	Därav, som aldrig förtärt sprit på restaurang % av vidstående
<i>Män.</i>		
Storstäder	85.9	17.6
Övriga städer	75.2	21.5
Landsbygd	71.1	36.1
<i>Hela riket</i>	74.9	28.2
<i>Kvinnor</i>		
Storstäder	82.3	28.6
Övriga städer	66.4	39.3
Landsbygd	48.7	64.5
<i>Hela riket</i>	61.9	45.1

Tab. U 21. Spritdrycksförtäring på restaurang bland ungdom i åldern 17—26 år inom olika yrken.

Yrkesgrupper	Hela antalet intervjuade	Däruv i procent som					uppgift saknas
		är absoluta- tister	ej är absoluta- tister men aldrig druckit sprit på restaurang	under senaste månaden förtärt sprit- drycker på restaurang		2 eller flera gångar	
				ingen gång, men annars någon gång	en gång		
<i>Män.</i>							
Jordbrukare och hemmasöner	555	28.3±2.0	30.0±2.1	36.2±2.2	3.8±0.9	1.6±0.6	0.1
Jordbruks- och skogsarbetare m. fl.	408	28.8±2.4	29.4±2.4	36.3±2.4	5.4±1.1	—	0.1
Övriga arbetare	1,659	22.4±1.1	18.5±1.0	47.3±1.3	8.0±0.7	3.6±0.5	0.2
Butikspersonal m. fl.	313	34.2±2.7	20.1±2.4	35.6±2.9	7.3±1.5	2.8±0.9	—
Kontorspersonal	247	23.5±2.9	17.4±2.5	45.4±3.4	9.3±1.9	4.4±1.3	—
Övr. lägre tjänstemän i allmän tjänst	326	21.8±2.4	12.9±2.0	50.6±3.0	10.7±1.8	3.7±1.0	0.3
Anställda med högre utbildning	106	15.1±3.7	10.4±3.1	44.4±5.1	16.0±3.8	14.1±3.2	—
Studerande	292	29.5±2.9	25.7±2.7	29.5±2.9	9.2±1.8	6.1±1.4	—
Övriga	62	16.1±5.0	17.7±5.2	37.2±6.2	14.5±4.8	14.5±2.9	—
Samtliga	3,968	25.0±0.7	21.1±0.7	42.3±0.8	7.8±0.5	3.6±0.3	0.2
<i>Kvinnor</i>							
Hemmafruar och hemmadöttrar	1,574	44.4±1.3	29.2±1.2	24.1±1.1	2.0±0.4	0.3±0.04	—
Industriarbetskor	304	35.2±2.9	34.2±2.9	28.6±2.8	1.7±0.8	0.3±0.3	—
Butikspersonal	386	37.1±2.6	25.4±2.3	30.1±2.5	5.4±1.2	2.0±0.7	—
Håfrisörskor, sömmerskor, modister m. fl.	296	37.1±3.0	23.6±2.6	31.8±2.9	5.4±1.3	2.1±0.7	—
Hotell- och restaurangpersonal	140	47.3±4.5	27.1±3.7	22.1±3.7	7.1±2.3	2.1±1.3	0.7
Kontorspersonal	777	25.0±1.7	20.3±1.6	40.7±1.9	6.9±1.0	3.6±0.6	0.5
Hembiträden m. fl.	336	50.9±2.9	35.7±2.8	11.3±1.8	1.5±0.7	0.6±0.4	—
Anställda med högre utbildning	60	8.3±3.7	11.7±4.5	40.0±6.7	26.6±6.1	13.4±4.5	—
Studerande	205	31.2±3.4	32.7±3.5	23.9±3.2	6.8±1.9	5.4±1.6	—
Övriga	23						
Samtliga	4,101	38.1±0.8	27.9±0.7	27.9±0.7	4.2±0.3	1.8±0.2	0.1

Restaurangvanorna är större bland ungdomar i de högre åldrarna än i de lägre. Alkoholvanorna över huvud taget är ju också mera utbredda bland de äldre. I åldersgruppen 17—20 år är c:a 62 % av männen icke-absolutister. C:a 7 % har förtärt sprit på restaurang senaste månaden. I åldersgruppen 21—26 år är 82 % icke-absolutister, och 14 % i denna grupp har förtärt sprit på restaurang under senaste månaden.

En intressant bild av restaurangvanornas utbredning bland ungdomarna får man, om man undersöker hur stor del av de icke absolutistiska ungdomarna, som aldrig förtärt sprit på restaurang. Vi får då tablån nederst på sid. 175.

Av de manliga icke-absolutisterna har 28 % aldrig förtärt sprit på restaurang. Av de kvinnliga gäller detta nära hälften eller 45 %. Städerna avviker mycket från landsbygden. Det är ungefär dubbelt så många av spritförtärarna på landsbygden som av spritförtärarna i städerna, vilka aldrig förtärt sprit på restaurang.

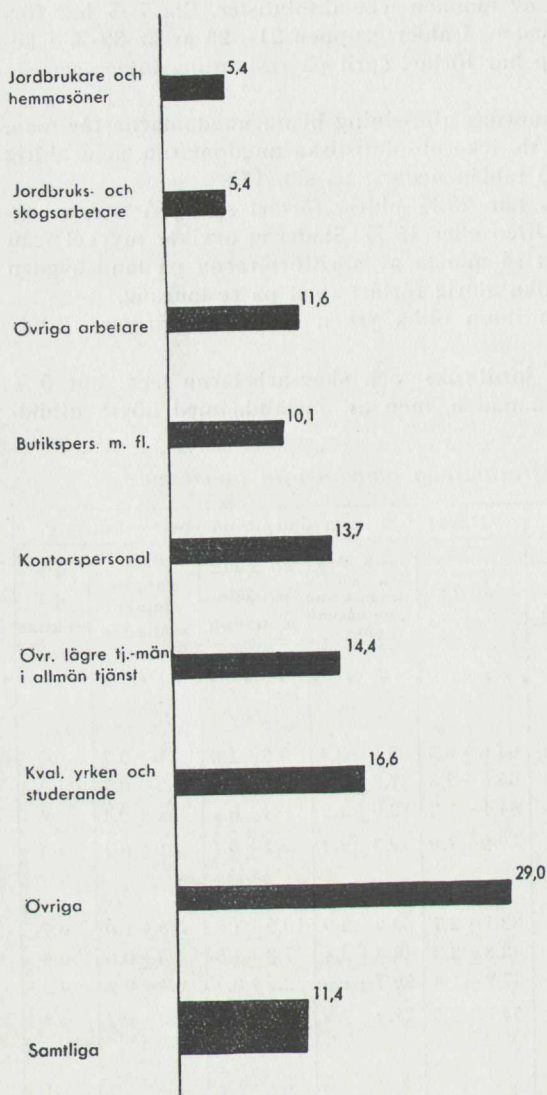
Restaurangvanorna bland ungdom inom olika yrken redovisas närmare i tab. U 21 och diagram U 15.

Vi konstaterar stora olikheter. Av jordbruks- och skogsarbetarna t. ex. har 5 % förtärt sprit på restaurang senaste månaden, men av anställda med högre utbild-

Tab. U 22. Besök på dansrestaurang bland ogifta ungdomar.

Åldersgrupper K o m m u n t y p	Hela antalet inter- vjuade	Därav i %, som dansat på spritrestaurang				
		aldrig	ingen gång sen. måna- den men an- nars någon gång	en gång senaste månaden	flera gångar senaste månaden	upp- gift saknas
<i>M ä n</i>						
17 — 20 år						
Storstäder	209	64.6 ± 3.5	30.6 ± 3.4	3.3 ± 1.3	1.0 ± 0.7	0.5
Övriga städer	418	65.5 ± 2.5	27.3 ± 2.3	4.1 ± 1.0	1.7 ± 0.7	1.4
Landsbygd	834	84.1 ± 1.3	12.6 ± 1.2	1.3 ± 0.4	0.6 ± 0.1	1.4
<i>Hela riket</i>	1.461	76.0 ± 1.2	19.3 ± 1.1	2.4 ± 0.4	1.0 ± 0.1	1.3
21 — 26 år						
Storstäder	330	32.1 ± 2.7	53.9 ± 2.9	10.0 ± 1.8	3.3 ± 1.0	0.7
Övriga städer	475	43.8 ± 2.4	46.3 ± 2.4	7.8 ± 1.8	1.5 ± 0.6	0.6
Landsbygd	1.007	67.2 ± 1.6	29.7 ± 1.5	2.5 ± 0.5	0.4 ± 0.2	0.2
<i>Hela riket</i>	1.812	54.7 ± 1.3	38.5 ± 1.2	5.2 ± 0.5	1.2 ± 0.1	0.4
<i>K v i n n o r</i>						
17 — 20 år						
Storstäder	281	59.1 ± 3.1	32.0 ± 3.0	6.8 ± 1.6	2.1 ± 0.9	—
Övriga städer	419	57.8 ± 2.6	33.9 ± 2.5	5.3 ± 1.1	2.6 ± 0.9	0.4
Landsbygd	668	79.2 ± 1.7	16.3 ± 1.5	2.4 ± 0.6	0.6 ± 0.3	1.5
<i>Hela riket</i>	1.368	68.5 ± 1.3	24.9 ± 1.3	4.2 ± 0.6	1.5 ± 0.3	0.9
21 — 26 år						
Storstäder	345	34.7 ± 2.7	50.7 ± 2.9	9.9 ± 1.7	4.1 ± 1.1	0.6
Övriga städer	386	39.4 ± 2.6	49.2 ± 2.7	9.3 ± 1.5	2.1 ± 0.8	—
Landsbygd	527	69.3 ± 2.1	25.6 ± 2.0	2.7 ± 0.8	1.1 ± 0.5	1.3
<i>Hela riket</i>	1.258	50.7 ± 1.5	39.7 ± 1.5	6.7 ± 0.8	2.2 ± 0.4	0.7

MÄN

KVINNOR

Diagram U 15. Procentuella antalet ungdomar i åldern 17—26 år inom olika yrkesgrupper, som förtärt spritdrycker på restaurang under den senaste månaden.

ning 30 %. Av studerande, lägre tjänstemän i allmän tjänst och kontorister har omkring 15 % förtärt sprit på restaurang under samma tid, av butikspersonal och arbetare i städerna c:a 10 %. Än större blir olikheterna, om man jämför de andelar, som flera gånger förtärt sprit på restaurang senaste månaden.

För flickorna visar sig samma tendens om man jämför motsvarande yrkesgrupper, ehuru värdena avviker från dem, som nu anförts för pojkarna.

I tab. U 22 ges några siffror över i vilken utsträckning ungdomen deltagit i den s. k. restaurangdansen, d. v. s. offentlig dans i lokal med utskänkning av spritdrycker. Tabellen gäller endast ogifta ungdomar.

Det är en större del av pojkarna än av flickorna, som aldrig har dansat på spritrestaurang. Flickorna deltar också genomsnittligt något oftare än pojkarna i restaurangdansen. Skillnaden mellan könen är emellertid ganska ringa och knappast säkerställd. 24 % av pojkarna och 31 % av flickorna i åldern 17—20 år har någon gång deltagit i restaurangdansen. Under den senaste månaden har endast 3 à 4 % av pojkarna och 5 à 6 % av flickorna deltagit i sådan dans. I åldersgruppen 21—26 år har av pojkarna 45 % och av flickorna 49 % någon gång dansat på spritrestaurang. Även i denna högre åldersgrupp är det en liten del (av pojkarna 6 à 7 % och av flickorna 8 à 9 %), som deltagit i restaurangdansen under den senaste månaden.

Tab. U 23. *Förekomsten av besök på dansrestauranger bland ogift ungdom i åldern 17—26 år inom olika yrken.*

K ö n Y r k e	Hela antalet intervjuade	Därav i procent, som dansat på spritrestaurang			
		aldrig	ingen gång sen. mån. men annars någon gång	en eller flera gånger senaste månaden	uppgift saknas
<i>M ä n.</i>					
Jordbrukare och hemmasöner	497	79.1±1.9	17.1±1.8	3.2±0.8	0.6
Jordbruks- o. skogsarbetare m.fl.	362	80.7±2.2	17.1±2.1	1.7±0.7	0.5
Övriga arbetare	1.400	64.6±1.4	30.4±1.3	3.9±0.6	1.1
Butikspersonal m.fl.	199	55.8±3.8	34.2±3.6	9.5±2.3	0.5
Kontorspersonal	205	50.2±3.7	40.5±3.7	8.8±2.1	0.5
Övriga lägre tjänstemän i allmän tjänst	220	48.2±3.6	43.6±3.6	7.3±1.8	0.9
Anställda med högre utbildning	66	27.3±5.8	50.0±6.6	22.7±5.5	—
Studerande	284	55.6±3.2	37.0±3.1	6.7±1.6	0.7
Övriga	40
<i>Samtliga</i>	<i>3.273</i>	<i>64.2±0.9</i>	<i>29.9±0.9</i>	<i>5.1±0.4</i>	<i>0.8</i>
<i>K v i n n o r</i>					
Hemmafruar o. hemmadöttrar	448	80.4±2.0	15.8±1.8	1.8±0.7	2.0
Industriarbetarskor	228	63.6±3.4	32.0±3.3	4.0±1.4	0.4
Butikspersonal	329	58.1±2.9	31.9±2.8	9.7±1.7	0.3
Härfrisörskor, sömmerskor, modister, sjukvårdsbiträden m.fl.	261	56.7±3.3	33.7±3.1	8.1±1.8	1.5
Hotell- o. restaurangpersonal	125	61.6±4.6	28.8±4.3	9.6±2.8	—
Kontorspersonal	643	39.3±2.0	48.7±2.1	12.0±1.4	—
Hembiträden m.fl.	328	79.9±2.4	17.7±2.3	1.2±0.6	1.2
Anställda med högre utbildning	45
Studerande	203	57.6±3.7	32.5±3.5	8.9±2.1	1.0
Övriga	16
<i>Samtliga</i>	<i>2.626</i>	<i>60.0±1.0</i>	<i>32.0±1.0</i>	<i>7.2±0.5</i>	<i>0.8</i>

Städernas ungdom har självklart större erfarenhet av restaurangdans än landsbygdens. Särskilt markerad är olikheten i den högsta åldersgruppen. Medan i städerna 30 à 40 % helt saknar egna erfarenheter av restaurangdans, gäller detta på landsbygden nära 70 %. I denna högre åldersgrupp har av stadsungdomen 8—10 % dansat på spritrestaurang under den senaste månaden. På landsbygden gäller detta endast 3—4 %.

Motsvarande uppgifter ges för de olika yrkesgrupperna i tab. U 23, vilken liksom den föregående tabellen endast gäller ogifta ungdomar.

Ungdom med tätortsbetonade yrken och framför allt då med kvalificerade yrken, d. v. s. i regel ungdom från de högre socialgrupperna, visar sig ha en betydligt mera utbredd restaurangdanserfarenhet än de övriga ungdomarna. Jordbruksyrkena visar som väntat den minsta erfarenheten.

Kap. 5. Hemmiljöns betydelse för alkoholvanorna

Redan tidigare har påvisats den stora betydelse hemmiljön har för utbildandet av de ungas alkoholvanor. Olikheterna mellan ungdom från landsbygd och ungdom från städerna, liksom olikheterna mellan ungdomar från olika socialgrupper, kan till en icke oväsentlig del återföras på de intryck de unga mottagit i sina hem. Det är olikheterna i alkoholvanorna bland de vuxna, som orsakar den olika inställningen till alkoholförtäring hos ungdomarna från olika befolkningsgrupper.

I detta kapitel skall hemmiljöns betydelse belysas från ett par speciella utgångspunkter. Dels skall undersökas i vilken utsträckning ungdomar som bor hemma hos sina föräldrar har andra vanor än de ungdomar, som bor utanför föräldrahemmet. Vidare skall undersökas om tillbringandet av uppväxttiden i ett ofullständigt hem har någon betydelse för vanebildningen. Slutligen skall också studeras hur de helyktra hemmen påverkar barnens vanor.

I följande tablå ges uppgifter om andelen absolutister och »upprepade förtärare» bland ungdomar med olika bostadsförhållanden.

Bostadsförhållanden	Procentuella antalet			
	absolutister		personer, som förtärt spritdrycker mer än en gång senaste månaden	
	män	kvinnor	män	kvinnor
Bor hos föräldrar eller anhöriga	29.2	41.8	15.9	5.3
Hyr rum	21.5	33.8	22.9	9.4
Hyr lägenhet	10.7	27.2	28.5	11.3
Militärkasern	24.9	—	12.4	—
Hos arbetsgivare	29.8	53.1	20.5	3.0
På annat sätt	24.8	42.3	16.8	4.7

Absolutistandelen bland pojkarna är störst för dem, som bor hos föräldrar eller hos arbetsgivare. Avsevärt lägre är den för dem, som hyr rum och lägst för dem, som hyr egen lägenhet. En stor del av dessa senare är gifta. Bland flickorna återfinnes den största absolutistandelen hos dem, som tillhandahålles bostad av arbetsgivaren, d. v. s. i flertalet fall hembiträden och dylika yrkesutövare. Den lägsta absolutistandelen har de unga kvinnor, som bor i egen lägenhet.

Ser man på antalet personer med upprepad förtäring av spritdrycker under de senaste fyra veckorna, finner man att detta är störst bland dem, som har egen lägenhet. Bland pojkarna är det minst för de hemmaboende och för de värnpliktiga eller vid krigsmakten stamanställda. För flickornas del finner vi det minsta antalet »uppregade förtärare» bland dem, som bor hos arbetsgivare.

Såväl för ynglingar som för unga kvinnor finner vi sålunda i princip, att inom de kategorier, där man har det minsta antalet absolutister, där har man det största antalet personer med mera regelbundna vanor. Denna enkla regel gäller icke blott vid ett studium av regionala grupper, socialgrupper o. dyl. grupper, utan även vid en fördelning efter bostadsförhållanden. Mellan bostadsförhållanden och alkoholvanor finns vidare ett mycket klart samband. De ungdomar, som bor under direkt tillsyn av vuxna, alltså hos föräldrar, andra anhöriga eller arbetsgivare, är oftare absolutister än de, som bor helt för sig själva och har större frihet vid valet av levnadsvanor. Av dem som bor under tillsyn är det också en mindre andel, som har en så regelbunden vana att den upprepas under loppet av en fyraveckorsperiod. Liten andel med upprepad förtäring har även de unga män, som är i militärtjänst. Att dessa har så begränsade alkoholvanor torde åtminstone till en del förklaras av de relativt små kontanta belopp de värnpliktiga förfogar över. Deras möjligheter till alkoholförtäring är i hög grad beroende av möjlighet till restaurangbesök, vilka ställer sig dyrbara.

I tablån härövan redovisas genomsnittstal för hela riket, och det skulle möjligen kunna invändas att de påvisade olikheterna beror på att de hemmaboende och hos arbetsgivaren boende till större del än övriga återfinns i de lägsta åldersgrupperna. Tendensen blir emellertid densamma, om man gör en så detaljerad uppdelning av materialet att fördelning på åldersgrupper samtidigt erhålles. Samma tendens erhålles, om man också beaktar bostadsortens betydelse, dock med det väntade undantaget att de yngsta hemmaboende i städerna — till stor del studerande — har en genomsnittligt lägre absolutistfrekvens och en större andel »uppregade förtärare» än de självständigt boende i samma ålder. Det är den relativt tidiga vanebildningen för de högre socialgruppernas ungdom, som åstadkommer denna avvikelse.

Tab. U 24. Uppväxtförhållanden och ålder vid första spritdrycksförtäringen.

Uppväxtförhållanden	Hela antalet intervjuade, som förtärt spritdrycker	Därav i procent vars första spritdrycksförtäring ägt rum vid nedanstående ålder						
		före 15 år	15—16	17—18	19—20	21—22	23 år eller äldre	upp-gift saknas
<i>M ä n</i>								
Fullständigt hem till 15 års ålder	2.537	3.1	15.0	43.2	23.0	5.9	1.4	8.4
Ej fullständigt hem till 15 års ålder	422	4.3	21.3	42.4	21.1	5.2	0.5	5.2
<i>Samtliga</i>	<i>2.959</i>	<i>3.3</i>	<i>15.9</i>	<i>43.1</i>	<i>22.8</i>	<i>5.8</i>	<i>1.2</i>	<i>7.9</i>
<i>K v i n n o r</i>								
Fullständigt hem till 15 års ålder	1.862	2.9	11.9	33.4	22.0	7.0	2.7	20.1
Ej fullständigt hem till 15 års ålder	380	3.7	11.6	31.3	22.4	8.4	2.6	20.0
<i>Samtliga</i>	<i>2.242</i>	<i>3.0</i>	<i>11.8</i>	<i>33.1</i>	<i>22.1</i>	<i>7.3</i>	<i>2.7</i>	<i>20.0</i>

Bortser man från detta, gäller emellertid generellt att om man jämför ungdomar i samma ortstyper, i samma socialgrupper och i samma åldrar, finner man, att de självständigt boende i mindre utsträckning än de hemmaboende är absolutister och vidare att de självständigt boende förtär alkoholdrycker oftare än de hemmaboende. Frånvaron av egentlig familjekontroll ökar alltså vanebildningen. Den ökar också risken för missbruk av sprit i ungdomsåren såsom skall visas i kap. 9.

Än större betydelse än de aktuella bostadsförhållandena har emellertid familjeförhållandena under uppväxtåren. Ungdomar, som aldrig tillhört en fullständig familj på grund av att de är födda utom äktenskapet eller vars familj på grund av dödsfall eller skilsmässa upplöses medan de själva är i uppväxtåren, löper en högre fylleririsk än övriga ungdomar. De börjar också sin alkoholförtäring genomsnittligt tidigare än andra ungdomar, vilket framgår av tab. U 24.

Av pojkarna från fullständiga hem har 18 % och av sådana från ofullständiga hem 26 % förtärt spritdrycker vid 17 års ålder. För flickornas del är skillnaden mindre och osäker.

Ungdomarna från ofullständiga hem har också något mera avancerade vanor än övriga ungdomar. För pojkarna erhåller vi följande andelar, som förtärt spritdrycker upprepade gånger under de senaste fyra veckorna.

Uppväxtförhållanden	Procentuellt antal ynglingar, som förtärt spritdrycker mer än en gång under senaste fyra veckorna, i åldern	
	17—20 år	21—26 år
Fullständigt hem till 15 års ålder	8.9	23.7
Ej fullständigt hem till 15 års ålder	14.3	27.0

Av intresse är det förhållandet, att olikheten är större för den lägre åldersgruppen än för den högre. Det är sålunda, vilket också torde framgå av den följande framställningen om ungdomsfylleriet i kap. 9, i de yngsta åldrarna, som bristerna i bl. a. hemförhållandena avsätter de kraftigaste spåren i alkoholvanorna.

När det gäller betydelsen av alkoholvanorna i föräldrahemmet under uppväxttiden för utformningen av de ungas vanor, har man måst begränsa analysen till ett studium av i vilken utsträckning vanorna bland ungdomar från hem, där fadern är eller var absolutist, avviker från vanorna bland övriga ungdomar. Det visade sig nämligen, att intervjuobjekten vid svaren på fråga 58 nästan helt är fördelade på svarsalternativen 3, 4 och 5, vilka utsade antingen att hemmets umgängesliv var helt alkoholfritt eller att där endast förekom vin eller att man visserligen förtärde sprit, men i så fall sällan. Frågan visade sig lämna för stort utrymme för den svarandes egna värderingar. Av denna anledning har svaren på fråga 58 och 59 icke vidare bearbetats. Beträffande alkoholvanorna i hemmet har man alltså fått nöja sig med de uppgifter, som framgått ur fråga 57.

En sammanfattande bild ges i tab. U 25, vilken även återges i diagram U 16. Ungefär en sjättedel av ungdomarna uppger att deras fäder är eller var absolutister. Denna siffra överensstämmer i stort sett med redogörelsen (byggd på uppgifter av helt annan art) för de vuxnas alkoholvanor.

Absolutistiska hem ger i större utsträckning än andra hem absolutistiska vanor hos barnen. Bland ynglingarna i åldern 17—20 år är 62 % av dem, som kommer från helnyktra hem, själva helnyktra, medan ynglingar i samma ålder från ej

Tab. U 25. Alkoholvanegrupper bland ungdomar över och under 21 år, som värt upp i absolutistiska resp. ej absolutistiska hem.

Faderns hållning till alkoholen Åldersgrupper	Män				Kvinnor						
	Hela antalet in- tervjuade	Därav i procent			Hela antalet in- tervjuade	Därav i procent					
		absolutister	vinkonsumenter	spritdryckskonsumer, som förtärt högst en gång sen. månaden		absolutister	vinkonsumenter	spritdryckskonsumer, som förtärt högst en gång sen. månaden	uppgift saknas		
										mer än en gång sen. månaden	
17—20 år											
Fadern absolutist	320	61.6±2.9	7.8±1.6	25.3±2.6	5.0±1.3	0.3	71.1±2.7	10.5±1.8	16.6±2.2	1.8±0.8	—
Fadern ej absolutist	1.171	31.0±1.4	11.0±1.0	47.0±1.5	10.8±1.0	0.2	39.7±1.5	16.3±1.1	39.7±1.5	4.1±0.6	0.2
Uppgift saknas	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Samtliga</i>	1.495	37.5±1.3	10.3±0.8	42.5±1.4	9.5±0.8	0.2	46.6±1.4	15.0±1.0	34.7±1.3	3.6±0.5	0.1
21—26 år											
Fadern absolutist	506	35.8±2.3	4.9±1.0	45.9±2.4	13.2±1.6	0.2	55.5±2.2	11.4±1.4	28.7±2.0	4.2±0.9	0.2
Fadern ej absolutist	1.965	12.8±0.8	4.5±0.5	56.0±1.2	26.7±1.0	—	27.4±1.0	13.4±0.8	48.9±1.2	10.3±0.7	—
Uppgift saknas	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Samtliga</i>	2.473	17.7±0.8	4.7±0.5	53.5±1.0	24.1±0.9	—	33.5±1.0	13.0±0.7	44.4±1.0	9.0±0.6	0.1

helnyktra hem ungefär hälften så stor andel, 31 %, är helnyktra. För flickorna i samma ålder är motsvarande andelar 71 % och 40 %. Jämför man därefter med åldersgruppen 21—26 år, finner man en betydande minskning av absolutistandelen bland ungdom från helnyktra hem (för pojkarna från 62 % till 36 % och för flickorna från 71 % till 56 %), men denna minskning är relativt sett än starkare för de ungdomar, som kommer från ej absolutistiska hem (för pojkarna från 31 till 13 % och för flickorna från 40 till 27 %). Jämför kap. 1 om alkoholvanornas utveckling med stigande ålder.

Det framgår av denna iakttagelse, att de absolutistiska hemmen dels utgör en kraftig spärr mot tidig vanebildning, dels även senare under ungdomsåren verkar återhållande på vanebildningen.

Tabellen visar också, att andelen ungdomar med upprepade spritförtäring under de senaste fyra veckorna är mindre bland dem, som kommer från helnyktra hem,

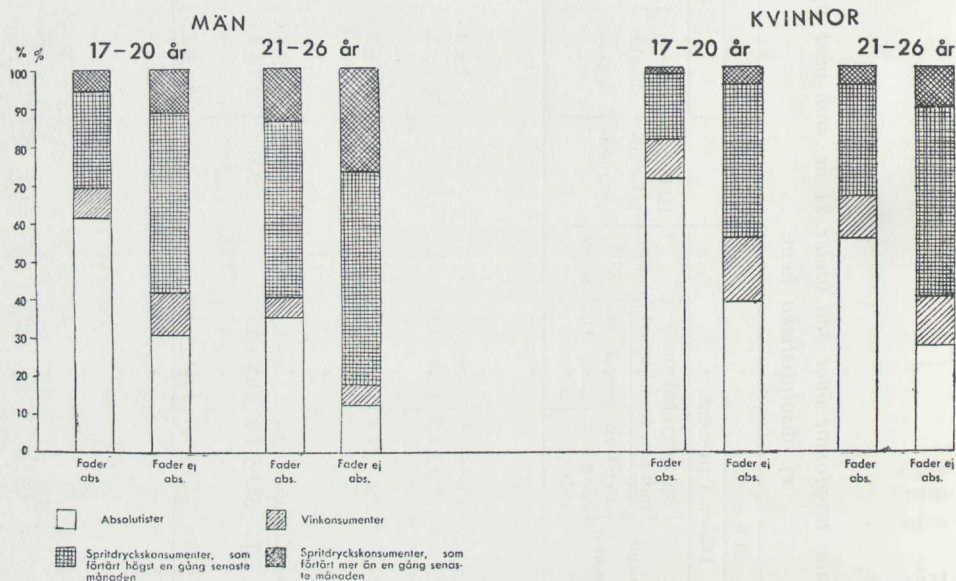

Diagram U 16. Alkoholvanegrupper bland ungdomar över och under 21 år, som växt upp i absolutistiska resp. ej absolutistiska hem.

än bland övriga. I stort sett är det dubbelt så stor andel av ungdomarna från ej absolutistiska hem, som av ungdomarna från absolutistiska, som under den senaste fyra-veckorsperioden förtärt sprit upprepade gånger.

Om man sätter antalet »upprepade förtärare» i relation till hela antalet alkoholförtärare, finner man, att detta icke ändrar tendensen. Av alkoholförtärarna från de helnyktra hemmen är det en mindre andel än av alkoholförtärarna från de icke helnyktra hemmen, som förtär sprit mera regelbundet. Med andra ord: I den mån ungdomarna från de helnyktra hemmen icke själva förblir helnyktra får de dock genomsnittligt mindre utvecklade vanor än de ungdomar, som kommer från ej absolutistiska hem.

Man bör undersöka, om resultatet i tab. U 25 kan vara beroende av att värdena i tabellen, som är genomsnittstal för riket, innehåller så stora regionala differenser,

att det egentligen endast är ett utslag därför. Om absolutistiska hem är särskilt starkt representerade på landsbygden, där enligt vad tidigare resultat har visat, alkoholvanorna bland ungdomen är mindre utbredda än i städerna, kan det tänkas att man får lägre alkoholvanor bland ungdomar från helnyktra hem enbart på grund av denna ojämnhet i de absolutistiska hemmens regionala fördelning. En uppdelning av materialet i tab. U 25 på landsbygd och städer ger emellertid samma tendens som den redovisade genomsnittstabellen. Vid redovisning på enhetliga ortstyper visar alltså fortfarande de absolutistiska hemmen en högre absolutistfrekvens och en lägre frekvens »upprepade förtärare» bland barnen.

En motsvarande fråga kan göras med avseende på den ojämna socialgruppsfördelningen. Absolutistiska hem är mindre vanliga inom socialgrupp 1, och där har man också bland ungdomarna en relativt kraftig utbredning av alkoholvanorna. Den observerade tendensen gäller emellertid även inom de övriga socialgrupperna.

Vid analysen av förhållandena inom socialgrupperna gjordes en anmärkningsvärd iakttagelse. Olikheten i vanor mellan ungdomar från absolutistiska hem och övriga ungdomar är störst inom socialgrupp 1. Olika heterna är minst inom socialgrupp 3. I socialgrupp 1 är sålunda absolutistfrekvensen bland ungdomar från helnyktra hem 5 à 6 ggr större än bland övriga ungdomar. I socialgrupp 2 och 3 är motsvarande relationstal något över 2. I fråga om andelen »upprepade förtärare» är olikheten mellan socialgrupperna mindre, men tendensen är densamma. Å andra sidan visar det sig att ungdomarna från de absolutistiska hemmen i socialgrupp 1 till mindre del än ungdomar från absolutistiska hem i andra socialgrupper själva är absolutister.

De nu antydda förhållandena belyses av följande tablå. Eftersom tendensen är densamma för män och kvinnor, begränsas tablå till männen.

	Procentuellt antal absolutister inom socialgrupp		
	1	2	3
Fadern absolutist	35	48	43
Fadern ej absolutist	7	21	20

Av absolutisterna i socialgrupp 1 kommer alltså en relativt större del än av absolutisterna i övriga socialgrupper från helnyktra hem. Vi har tidigare kunnat konstatera att absolutistandelen i socialgrupp 1 är mindre än i övriga socialgrupper samt att även ungdomar från absolutistiska hem i socialgrupp 1 har en lägre absolutistfrekvens än ungdomar från absolutistiska hem i övriga socialgrupper. Vid beaktande av samtliga dessa förhållanden torde man kunna draga den slutsatsen, att trycket på individen att ansluta sig till den gängse vanan (alkoholförtäring) inom socialgruppen är starkare i grupp 1 än i övriga socialgrupper och att därför föräldrahemmets helnyktra vana, som utövar ett direkt tryck i motsatt riktning, får en större kvantitativ betydelse inom socialgrupp 1 än inom övriga socialgrupper för utbildande av helnykter vana hos barnen.

Inflytandet från det absolutistiska hemmet gör sig starkare gällande för dem som bor hemma än för dem som har egen bostad. Detta belyses i följande tablå, i vilken ungdomar med absolutistiska fäder fördelats efter bostadsförhållande och alkoholvana.

Ålder, bostad	Procentuella antalet			
	absolutister		upprep. förtärare	
	män	kvinnor	män	kvinnor
17—20 år				
Bor hos föräldrar	67.0	73.0	3.9	1.5
Övriga	47.1	68.8	8.0	2.4
21—26 år				
Bor hos föräldrar	45.9	67.4	9.4	2.3
Övriga	26.2	49.2	17.2	5.2

Ungdomar från absolutistiska hem, som flyttat från föräldrahemmet och har egen bostad, har dock en betydligt större absolutistfrekvens och mindre frekvens »upprepade förtärare» än ungdomar från icke absolutistiska hem. Av de icke hemmaboende bland dessa i åldern 17—20 år är av männen 27 % absolutister (från absolutistiska hem 47 %) och bland kvinnorna 40 % (från absolutistiska hem 69 %). I åldern 21—26 år är andelarna absolutister 12 % resp. 26 % från icke absolutistiska hem mot 26 % resp. 49 %.

Det återstår så att se i vilken utsträckning graden av aktivitet i faderns helnyktra vana har någon betydelse för barnens hållning till alkoholen. Som ett slags mått på aktiviteten i faderns helnyktra vana har därvid använts anslutning till nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund. Man får då följande värden.

	Procent absolutister bland barnen (17-26 år)	
	Män	Kvinnor
Fadern med i nykterhetsförening	54.1	65.8
Fadern ej med i nykterhetsförening men i frikyrkligt samfund	50.9	67.7
Fadern absolutist men ej med i nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund	40.9	56.0
Fadern ej absolutist	19.5	31.0
<i>Samtliga</i>	<i>25.1</i>	<i>38.2</i>

Olikheterna mellan ungdomar från hem, där fadern är med i nykterhetsförening och ungdomar från hem, där fadern är med i frikyrkligt samfund, är inte statistiskt säkerställda. Övriga olikheter däremot är signifikanta.

Om fadern tillhör nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund, vilket kan betraktas som uttryck för en högre grad av aktivitet i den helnyktra vanan, blir alltså barnen i större utsträckning själva absolutister än i de fall då fadern är oorganiserad absolutist.

Ungdomar från hem, där fadern är organiserad nykterhetsman eller frikyrkoman, visar också en mindre andel »upprepade förtärare» än ungdomar från hem, där fadern är absolutist utan att tillhöra nykterhetsförening, vilka i sin tur visar en mindre andel än de, som kommer från icke-absolutistiska hem.

Särskilt starkt är sambandet mellan förekomsten av aktiv helnykter vana hos fadern och en motsvarande aktiv vana hos barnen. Detta samband belyses närmare i följande tablå:

	Procent av barnen (17—26 år), som tillhör nykterhetsförening ¹	
	Män	Kvinnor
Fadern med i nykterhetsförening	30.8	28.0
Fadern ej med i nykterhetsförening men i frikyrkligt samfund	8.7	5.1
Fadern absolutist men ej med i nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund	7.6	7.1
Fadern ej absolutist	5.0	5.0
<i>Samtliga</i>	<i>6.5</i>	<i>6.2</i>

Om fadern är eller varit med i nykterhetsförening återfinnes c:a 30 % av barnen i åldern 17—26 år i sådan förening. Det innebär en kraftig överrepresentation. Genomsnittligt visar även ungdomarna från frikyrkoemmen någon om också betydlig överrepresentation i nykterhetsrörelsen. Den är icke större för dessa ungdomar än för dem, som kommer från hem, där fadern är absolutist utan att vara med i nykterhetsförening.

Kap. 6. Fritidsvanor och alkoholvanor

Sambandet mellan alkoholvanor och fritidsvanor torde vara synnerligen starkt. Alkoholförtäring sker praktiskt taget uteslutande på fritiden och det är alltså fritidsmiljön, som betingar alkoholvanan. Såväl antalet förtäringstillfällen som den kvantitet, som varje gång står till förfogande för förtäring, är oftast beroende av en persons fritidsmiljö. Det är i regel också fritidsmiljön, som bestämmer graden av den sociala press mot förtäring eller icke förtäring, som individen utsättes för.

Ser man sambandet mellan alkoholvanor och fritidsvanor från denna utgångspunkt torde i stort sett hela den undersökning rörande ungdomens alkoholvanor, som härmed framlägges, kunna föras in under denna rubrik. De funna olikheterna i alkoholvanor mellan könen, ortstyperna, socialgrupperna etc. torde kunna hänföras till olikheten mellan dessa grupper ifråga om fritidsvanorna.

Avsikten med den belysning, som skall ges i förevarande avsnitt, är emellertid mera begränsad. Utgångspunkten är närmast det senaste decenniets diskussion om ungdomens fritidssysselsättningar i begränsad mening. I denna diskussion har de ungas alkoholvanor utgjort en av huvudfrågorna.

De ungas olika fritidssysselsättningar har under diskussionen gång värderats. Vissa fritidsintressen — t. ex. aktivt deltagande i föreningslivet — har ansetts främja ungdomarnas utveckling till samhällsmedborgare, medan andra — t. ex. ett forcerat deltagande i det offentliga nöjeslivet — har ansetts verka i motsatt riktning. Beträffande alkoholvanorna utgör enligt vissa bedömare ungdomens alkoholbruk i och för sig ett problem. Utgångspunkten är då som regel den uppfattningen, att det är ett samhällsintresse, att de unga så länge som möjligt avhåller sig från varje bruk av alkohol. För andra bedömare åter blir ungdomens alkoholbruk ett problem, först då det har påvisbart samband med kriminalitet eller annat asocialt beteende eller tar sig uttryck i berusning. Sambandet mellan de ungas fritidssysselsättning och deras alkoholvanor torde emellertid ha intresse från båda dessa utgångspunkter.

För att belysa detta samband ställdes frågor till intervjuobjekten om deras föreningsstillhörighet, om de bedriver fritidsstudier, om de har någon hobby eller an-

¹ Frikyrkligt samfund är ej räknat som nykterhetsförening.

Tab. U 26. Föreningstillhörighet och alkoholbana bland ungdom i åldern 17—26 år

	Män						Kvinnor				
	Hela antalet intervjuede	Därav i procent			Hela antalet intervjuede	Därav i procent					
		Absolutister	Vinkonsumenter	Spritryckskonsumer, som förtärt högst en gång sen. månaden		Absolutister	Vinkonsumenter	Spritryckskonsumer, som förtärt högst en gång sen. månaden			
									Absolutister	Vinkonsumenter	Spritryckskonsumer, som förtärt högst en gång sen. månaden
K o m m u n t y p											
Föreningstillhörighet											
<i>Storstäder</i>											
Med i enb. nykterhetsförening och/eller frikyrkligt samfund ¹	21	—	—	—	46	—	—	—	—	—	—
Med i idrottsförening (ev. samt. i nykt. el. andra föreningar)	190	15.3±2.8	6.3±1.8	56.3±3.8	76	15.8±4.5	10.5±3.8	56.6±6.1	17.1±4.6		
Med i andra föreningar (ev. samt. i idrotts-, nykterhets- eller religiösa föreningar)	139	15.8±3.3	10.1±2.7	41.7±4.5	146	11.7±2.9	11.6±2.9	55.5±4.4	21.2±3.6		
Ej med i förening	389	9.8±1.6	7.7±1.5	51.9±2.7	668	14.5±1.5	10.3±1.2	58.4±2.0	16.8±1.5		
<i>Samtliga</i> ²	716	14.0±1.4	7.4±1.0	49.7±2.0	925	18.0±1.3	10.1±1.0	55.2±1.8	16.7±1.4		
<i>Övriga städer</i>											
Med i enb. nykterhetsförening och/eller frikyrkligt samfund ¹	49	—	—	—	87	97.7±	—	1.2±	1.1±		
Med i idrottsförening (ev. samt. i nykt. el. andra föreningar)	437	26.1±2.2	8.0±1.4	47.8±2.6	97	26.8±4.8	18.6±4.3	44.3±5.4	10.3±3.3		
Med i andra föreningar (ev. samt. i idrotts-, nykterhets- eller religiösa föreningar)	238	24.8±3.0	8.8±2.0	48.7±3.5	208	30.3±3.4	13.5±2.6	47.1±3.7	9.1±2.1		
Ej med i förening	498	17.9±1.8	5.8±1.1	54.2±2.4	945	28.9±1.6	14.8±1.2	50.0±1.7	6.3±0.8		
<i>Samtliga</i> ²	1,127	24.7±1.3	6.5±0.8	49.5±1.6	1,306	33.5±1.4	13.8±1.0	46.1±1.5	6.6±0.4		

<i>Landsbygd</i>														
Med i enb. nykterhetsförening och/eller frikyrkligt samfund ¹	104	97.1±1.6	0.9±1.0	1.0±1.0	1.0±1.0	171	98.8±1.1	1.2±1.1	—	—	—	—	—	—
Med i idrottsförening (ev. samt. i nykt. el. andra föreningar)	753	25.9±1.7	7.3±1.0	50.3±1.9	16.5±1.4	102	32.4±4.9	14.7±3.8	46.1±5.3	5.9±2.5				
Med i andra föreningar (ev. samt. i idrotts-, nykterhets- eller religiösa föreningar)	753	27.6±1.8	8.2±1.0	48.6±1.9	15.3±1.4	532	50.2±2.3	16.2±1.7	29.9±2.1	3.2±0.8				
Ej med i förening	863	24.4±1.5	6.6±0.9	54.6±1.8	14.4±1.3	1.116	46.7±1.6	17.4±1.2	33.2±1.5	2.6±0.5				
	2.125	29.1±1.0	6.8±0.6	49.2±1.1	14.8±0.8	1.870	51.8±1.2	15.5±0.9	29.8±1.1	2.6±0.5				
<i>Samtliga</i> ²														
<i>Hela riket</i>														
Med i enb. nykterhetsförening och/eller frikyrkligt samfund ¹	174	96.0±1.6	0.6±0.6	2.3±1.1	1.1±0.8	304	97.7±0.7	0.7±0.5	1.3±0.7	0.3±0.3				
Med i idrottsförening (ev. samt. i nykt. el. andra föreningar)	1.380	24.5±1.2	7.4±0.7	50.4±1.4	17.7±1.1	275	25.8±2.8	14.9±2.3	48.4±3.2	10.5±2.0				
Med i andra föreningar (ev. samt. i idrotts-, nykterhets- eller religiösa föreningar)	1.130	25.6±1.4	8.6±0.9	47.8±1.6	17.8±1.2	886	39.2±1.8	14.8±1.3	38.1±1.7	7.6±1.0				
Ej med i förening	1.750	19.3±1.0	6.6±0.7	53.9±1.3	20.1±1.0	2.729	32.6±1.0	14.8±0.7	45.1±1.0	7.4±0.5				
	3.968	25.1±0.7	6.8±0.4	49.4±0.8	18.6±0.6	4.101	38.4±0.8	13.7±0.6	40.7±0.8	7.1±0.4				
<i>Samtliga</i> ²														

¹ Medlemskap i nykterhetsförening medför alltid krav på absolutism. Detta gäller emellertid icke frikyrkosamfunden, även om på grund av en lång tradition medlemmarna i frikyrkosamfunden till allra största delen är absolutister. Avvikelser förekommer i relativt liten utsträckning; enligt en specialbearbetning i regel ej översligande 5 % av frikyrkosamfundens medlemmar i åldern 17—26 år.

² Om en intervjuad tillhör både idrotts- och andra föreningar är han förd under båda rubrikerna, varför antalet vid »samtliga» ej utgör summan av de föregående talen utan nettoantalet intervjuade.

nan dylik fritidssysselsättning, som de regelbundet utövar, samt i vilken utsträckning de deltar i offentlig dans (punkt 51—56). De angivna frågorna avser endast att ge en belysning av några av de typiska fritidssysselsättningar, som omnämnts i debatten om ungdomsproblemen.

Föreningstillhörighet

Å formuläret skulle angivas namnet på den organisation eller de organisationer vederbörande tillhörde. Det har därigenom blivit möjligt att gruppera ungdomarna efter tillhörighet till olika slag av föreningar. I princip har man strävat efter att endast få med sådana föreningar, som rekryterar sina medlemmar antingen på grund av specialintresse eller på grund av förmåga att ge medlemmarna en sökt social kontakt. Medlemskap i t. ex. fackförening och sjukförsäkring skulle alltså icke uppges å formuläret enligt instruktionerna, då sådant medlemskap i vissa fall är obligatoriskt, och i varje fall endast i undantagsfall tar någon nämnvärd del av fritiden i anspråk och alltså icke utgör någon selektiv faktor.

I tab. U 26 och diagram U 17 har sammanställts uppgifter om hur föreningsungdom och annan ungdom fördelar sig med hänsyn till alkoholvanor. Åtskillnad har gjorts mellan olika ortstyper för att icke låta variationerna i föreningsanslutning inom olika ortstyper inverka på jämförelsen. Vidare har åtskillnad gjorts mellan idrottsföreningar och andra föreningar. För att få dessa grupper fullständigt redovisade har personer, som förekommer i båda grupperna, redovisats dubbelt (avser c:a 300 män och c:a 100 kvinnor). I tabellen har vidare de som tillhör enbart nykterhetsförening och/eller frikyrkligt samfund särredovisats. De som tillhör både nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund och idrottsförening eller annan förening, som icke är att hänföra till kategorien nykterhetsförening, har redovisats antingen under gruppen »med i idrottsförening» eller gruppen »med i andra föreningar», ev. i förekommande fall i båda grupperna. Alla som över huvud taget tillhör idrottsförening finns sålunda under denna rubrik och alla, som tillhör t. ex. politiska föreningar, finns under rubriken »med i andra föreningar». Anslutningen till nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund har sålunda i denna tabell betraktats endast som ett led i hållningen till alkoholen. För att få en grupp helt föreningslösa har emellertid som förut nämnts gjorts avsteg från denna princip genom särredovisningen av dem som endast tillhör nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund.

För männen gäller, att absolutistandelen synes vara större bland dem som tillhör förening än bland andra. På landsbygden är emellertid differenserna osäkra. När det gäller andelarna med upprepad alkoholförtäring under den senaste månaden erhålles mycket små differenser, men man kan i riksgenomsnittet se en tendens till något större andel »upprepade förtärare» bland dem som icke tillhör några föreningar.

Mellan unga män tillhörande idrottsföreningar och unga män tillhörande andra föreningar finns inga olikheter ifråga om fördelningen på alkoholvanegrupper. Man kan endast konstatera olikheter mellan föreningsungdom å ena sidan och föreningslös ungdom å andra sidan.

För kvinnorna erhålles något avvikande resultat. För den stora gruppen av föreningsanslutna är andelen absolutister större än bland unga kvinnor utom föreningsarna. Andelen »upprepade förtärare» åter är snarast större bland de föreningsanslutna än bland övriga. På denna punkt tillåter emellertid materialet inga bestämda slutsatser. Däremot är absolutistandelen klart mindre bland de unga kvinnor, som är med i idrottsförening, än bland övriga. Ett motsvarande resultat skall senare också påvisas för de flickor, som uppger sig regelbundet utöva sport eller idrott. Det är mera sällsynt att flickorna tillhör idrottsföreningar (7 %) än att

pojkar gör det (28 %), och anslutningen till idrottsförening är bland flickorna något vanligare i städerna än på landsbygden. Denna avvikelse från den normala fördelningen inverkar självfallet på riksgenomsnittet. Viktigare är emellertid att de flickor, som är med i idrottsföreningar, icke heller i övrigt utgör en socialt genom-

HELA RIKET

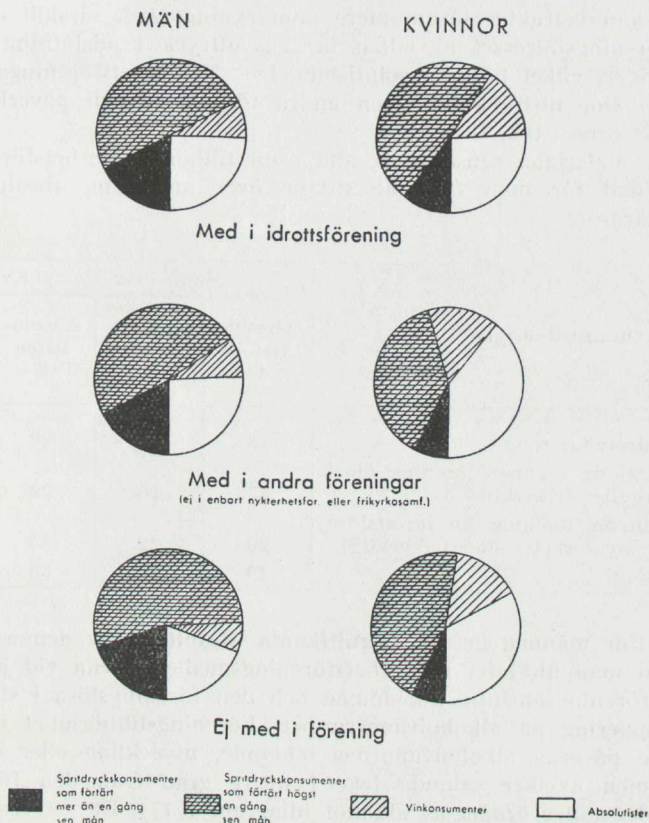

Diagram U 17. Föreningstillhörighet och alkoholvana bland ungdom i åldern 17—26 år.

snittlig grupp. De tillhör i betydande utsträckning de övre socialgrupperna, och de idrottsföreningar de är med i, utgöres till stor del av specialföreningar för tennis, ridning o. dyl. sportgrenar, som ännu icke vunnit mer än en begränsad utbredning. Möjligen skulle siffrorna ha blivit andra, om gymnastiken kommit med i svaren. Av någon anledning synes emellertid flickorna ha underlåtit att peka på denna såsom hobby.

Alkoholvanorna bland de unga kvinnorna tillhörande de övre socialskikten har visat en i jämförelse med alkoholvanorna bland annan kvinnlig ungdom relativt stor utbredning. Utan att behöva avvika från genomsnittet bland de unga kvinnorna inom den egna social- och ortgruppen bör alltså de organiserade idrottsflickorna visa mera utbredda alkoholvanor än riksgenomsnittet av den kvinnliga ungdomen.

I stort sett gäller sålunda, att föreningsungdomen i något större utsträckning än annan ungdom är absolutistisk. När det gäller andelen personer med upprepade förtäring avviker inte föreningsungdomen från den föreningslösa. Möjligen skulle man med ledning härav kunna påstå, att föreningsungdomen — i den mån den icke är absolutistisk — har mera regelbundna alkoholvanor än genomsnittet av annan ungdom. Ytterligare stöd för ett sådant antagande erhålles av det följande. Skillnaden mellan föreningsungdom och annan ungdom är emellertid icke så stor att den kan betraktas såsom mera anmärkningsvärd, särskilt om hänsyn tages till att föreningsintresset ej sällan tar sig uttryck i anslutning också till nykterhetsföreningar, vilket höjer absolutistandelen. Nykterhetsföreningarnas medlemmar tillhör i stor utsträckning även andra föreningar och påverkar härigenom absolutistsiffrorna i tab. U 26.

Om man från materialet rensar bort alla, som tillhör nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund får man följande siffror över andelarna absolutister och »upprepade förtärare».

Föreningstillhörighet	Män		Kvinnor	
	Absolutister %	Upprep. förtärare %	Absolutister %	Upprep. förtärare %
Med i enbart idrottsförening	18	21	20	11
Med i idrottsförening + annan förening (dock ej nykterhets- eller frikyrklig)	19	15	22	13
Med i enbart annan förening än idrottsförening (dock ej nykterhets- eller frikyrklig)	20	22	35	8
Ej med i förening	19	20	33	7

Differenserna för männen är icke signifikanta. Resultatet av denna jämförelse blir sålunda, om man utesluter nykterhetsföreningsmedlemmarna vid jämförelsen, att den övriga föreningsanslutna ungdomen och den föreningslösa i stort sett visar samma gruppering på alkoholvanegrupper. Föreningstillhörighet i allmänhet torde alltså icke påverka alkoholvanornas bildande, utveckling eller omfattning. Föreningsungdomen avviker sålunda icke i högre grad från den föreningslösa ungdomen när det gäller bruket av alkohol (diagram U 17). Ett par viktiga påpekanden bör emellertid göras. I fråga om frekvensen av missbruk av alkohol visar föreningsungdomen (såsom visas i kap. 9) en betydligt gynnsammare bild än den föreningslösa ungdomen. Vidare visar den aktiva föreningsungdomen, alltså de, som innehar styrelseuppdrag eller regelbundet tillbringa en icke oväsentlig del av sin fritid på föreningssammanskomster av olika slag, mindre utbredda alkoholvanor än den föreningslösa ungdomen. Sistnämnda förhållande skall här något närmare belysas.

De mest föreningsaktiva har en större andel absolutister än de mera passiva föreningsmedlemmarna, vilka i sin tur har en större andel absolutister än de föreningslösa. Detta framgår av följande tablå, i vilken dock icke de ungdomar, som tillhör enbart nykterhetsförening eller frikyrkosamfund, medtagits. Medlemmar i dessa föreningar är alltså med i tablån, endast i den mån de samtidigt är med i andra föreningar.¹

¹ Vid intervjun begärdes ej uppgift om vilken förening det särskilda uppdraget avsåg. I en del fall, där vederbörande är med i både nykterhetsförening och annan förening, avser därför uppdraget nykterhetsföreningen.

Ålder Föreningstillhörighet	Män		Kvinnor	
	Absolutister	Upprepad förtäring under de senaste 4 veckorna	Absolutister	Upprepad förtäring under de senaste 4 veckorna
<i>17—20 år</i>				
Med i förening, innehar uppdrag	49.6	11.5	56.8	3.4
Med i förening, utan uppdrag	34.9	7.4	46.6	4.1
Ej med i förening	31.9	11.9	41.0	3.8
<i>21—26 år</i>				
Med i förening, innehar uppdrag	25.9	23.3	52.5	8.7
Med i förening, utan uppdrag	16.5	25.2	35.3	9.9
Ej med i förening	12.9	24.3	28.6	9.1

Olikheterna i absolutistfrekvens torde få anses vara anmärkningsvärt stora. Av den mest föreningsaktiva manliga ungdomen i åldern 17—20 år är hälften absolutister, oräknat de som är aktiva medlemmar endast i nykterhets- och frikyrkoföreningar. Räknas dessa med, torde andelen absolutister bland samtliga uppdragsinnehavare i de yngstas föreningsliv ökas med ytterligare c:a 10 %, d. v. s. till c:a 60 %. Genomsnittliga absolutistandelen för manlig ungdom i denna ålder är c:a 39 %. I åldersgruppen 21—26 år är av de manliga föreningsfunktionärerna 26 % absolutister, vartill kommer ytterligare 4 à 5 % från dem, som endast är med i nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund, alltså sammanlagt omkring 30 %. Genomsnittssiffran för denna ålder är c:a 18 %.

För flickorna konstateras samma tendens ifråga om absolutistfrekvensen.

När det däremot gäller andelen »upprepade förtärare» visar denna ingen signifikant variation mellan de nu aktuella kategorierna av ungdom.

Redan tidigare har påpekats, att materialet antydde möjligheten av att de föreningsanslutna ungdomar, som över huvud taget förtärde alkohol, hade något mera regelbundna vanor än genomsnittet av den alkoholkonsumerande ungdomen i samma ålder (sid. 190). Resultatet av den nu redovisade bearbetningen ger anledning att återkomma till detta antagande.

Genomsnittligt har man bland ungdomarna en relativt liten grupp absolutister, en stor grupp, som förtär alkohol mera tillfälligt, och en relativt liten grupp, som lever i en miljö där förtäringstillfällena återkommer ofta, och som därför också har en mera ofta återkommande förtäring.

Att absolutistgruppen är överrepresenterad bland de unga föreningsfunktionärerna kan sammanhånga med att absolutismen i många fall är ett av uttrycken för en intresserikning, som också tar sig uttryck i aktivitet inom andra organisationer än nykterhetsrörelsen. Det brukar även sägas att nykterhetsrörelsen i viss utsträckning fungerar såsom »medborgarskola». Åtskilliga får inom denna rörelse såsom mycket unga skolning och intresse för föreningsarbete. Sedermera leder detta ofta till insatser inom det övriga föreningslivet eller inom de olika kommunala och statliga representationerna. En motsvarighet till undersökningens resultat ifråga om de unga föreningsfunktionärerna erbjuder de nuvarande förhållandena även inom de vuxnas föreningsliv liksom i den samhälleliga verksamheten över hu-

vud taget, där absolutisterna ofta är starkt överrepresenterade. Ett typexempel är här riksdagens sammansättning (43 % absolutister).

När det å andra sidan gäller andelen »upprepade förtärare» bland de mest föreningsaktiva, visar sig en mot den höga absolutistsiffran svarande lägre siffra vilken i regel gäller för de undersökta grupperna. Man bör emellertid observera, att andelen »upprepade förtärare» visat sig vara relativt stor bland de kategorier ungdom, som fått den bästa utbildningen och som har de mera kvalificerade yrkena. Dessa kategorier torde också vara överrepresenterade bland dem, som får särskilda uppdrag inom organisationerna.

När det gäller valet av ledande krafter inom de ungas organisationer är det alltså två kategorier, som blir särskilt gynnade. Den ena av dessa är den allmänt, ideellt verksamma och mångsidigt föreningsanslutna ungdomen, ofta med stark förankring i folkrörelserna även från föräldrahemmet. På grund av den starka överrepresentationen av absolutister har man nämligen anledning räkna med också en överrepresentation av ungdom från absolutistiska hem (jfr sid. 187), alltså från hem där fadern varit anknuten till nykterhetsrörelsen eller frikyrkan. Den andra överrepresenterade kategorien är den ungdom, som på andra sätt, framför allt genom en relativt god utbildning, gjort sig gällande i organisationslivet. Den kategori, som blir missgynnad utgörs av den ungdom, som varken har anknytning till folkrörelserna eller har den högre samhällsställningen. Med hänsyn till alkoholvanorna visar dessa tre kategorier helt olika bilder sammanhängande med olikheter i den sociala miljön, såväl vad gäller föräldrahemmen som den aktuella omgivningen. Det synes icke av den föreliggande undersökningen framgå, att föreningsaktiviteten i och för sig — med undantag givetvis för arbetet i nykterhetsföreningar och frikyrkliga samfund — medför någon ökning av frekvensen av absolutister eller minskning av frekvensen av »upprepade förtärare».

Den större andelen »upprepade förtärare» bland de föreningsaktiva alkoholförtärarna i jämförelse med alkoholförtärare, som ej är anslutna till några föreningar, kan möjligen till en del bero också på att föreningslivet i och för sig ger förtäringsstillfällen, som de föreningslösa och föreningspassiva aldrig får. Även det folkliga föreningslivet påstås från en del håll visa en med den höjda materiella standarden ökad tendens att flytta ut en del sammankomster från de gängse samlingslokalerna till hotell och restauranger. Om en sådan tendens verkligen finns, vilket denna undersökning inte kan ge upplysning om, är det självklart, att den bidrar till utbredningen av alkoholvanorna både genom att utöva en stark press på unga absolutister att överge den absolutistiska inställningen och genom att öka antalet förtäringsstillfällen för icke-absolutisterna.

Betydelsen av hobbyintresse o. dyl.

Vid intervjuerna efterfrågades hobbyintressen och liknande fritidsintressen med följande formulering av frågan:

Har Ni någon fritids- eller hobbyverksamhet, som Ni tämligen regelbundet sysslar med minst en gång i veckan (t. ex. fotboll, pingpong, musik, studiearbete, sylvärdskap)?

I instruktionen klargjordes vidare, att man skulle räkna hit även typiska säsongverksamheter och att sålunda »en gång i veckan» skulle avse säsongen. Utrymme lämnades för antecknande av den verksamhet, som den svarande uppgav. Sådan anteckning har varit obligatorisk för att svaret skulle beaktas. Med ledning av anteckningarna har de olika svaren grupperats på tre huvudgrupper, som skulle kunna benämnas intellektuell verksamhet, praktisk verksamhet och sport. Till in-

Tab. U 27. Sambandet mellan hobbyintressen eller liknande fritidsintressen och alkoholvanor bland ungdom i åldern 17—26 år.

Hobby eller liknande fritidsintressen	M ä n						K v i n n o r					
	Hela antalet intervjuede			Därav i procent			Hela antalet intervjuede			Därav i procent		
	absolutister	vinkonsumenter	spritdryckskonsumenter, som förtärt högst en gång sen. månaden	uppgift saknas	absolutister	vinkonsumenter	spritdryckskonsumenter, som förtärt högst en gång sen. månaden	uppgift saknas	absolutister	vinkonsumenter	spritdryckskonsumenter, som förtärt högst en gång sen. månaden	uppgift saknas
Intellektuell verksamhet ev. tillsammans med praktisk (ej sport och idrott)	783	27.7±1.7	8.9±1.1	47.2±1.9	16.1±1.4	0.1	704	40.1±2.0	13.1±1.3	36.9±1.9	9.9±1.2	—
Praktisk verksamhet (enbart)	153	23.5±3.7	6.5±2.2	51.0±4.3	19.0±3.4	—	1.245	37.6±1.5	13.7±1.0	42.6±1.5	5.9±0.7	0.2
Sport och idrott (enbart)	1.150	25.5±1.4	7.3±0.8	49.5±1.6	17.5±1.2	0.2	148	25.7±3.8	16.9±3.3	44.6±4.4	12.8±2.9	—
Sport och idrott + intellektuell el. praktisk verksamhet	320	30.6±2.8	8.5±1.6	41.5±3.0	19.1±2.3	0.3	172	27.3±3.6	12.2±2.6	42.4±4.0	18.1±3.1	—
Ingen	1.562	22.6±1.1	5.1±0.6	51.8±1.3	20.5±1.1	—	1.832	40.3±1.2	13.9±0.9	40.5±1.2	5.2±0.5	0.1
<i>Samtliga</i>	3.968	25.1±0.7	6.8±0.4	49.4±0.8	18.6±0.7	0.1	4.101	38.4±0.8	13.7±0.6	40.8±0.8	7.0±0.4	0.1

tellektuell fritidsverksamhet har räknats t. ex. studier, musikutövning, konstnärligt skapande, litteraturläsning, amatörteater. Till praktisk verksamhet har hänförs deltagande i syjunta, handarbete, snickeri, kanotbygge, trädgårdsskötsel etc. Enklast har varit att avgränsa sporten. Vid granskningen eftersträvades, att sortera ut sådan verksamhet, som inte kan anses tyda på något speciellt intresse. Hushållsarbete, vilket ofta uppgivits av de kvinnliga intervjuobjekten, har sålunda inte medräknats, ej heller alltför obestämda svar. Eftersom en person ofta har flera olika hobbyintressen, har materialet bearbetats på sådant sätt att alla kombinationer kan studeras.

I tabell U 27 och diagram U 18 ges bearbetningens resultat i översikt. Det bör kanske betonas att föreningsverksamheten här ej ingår. Nedan skall i stället lämnas några uppgifter beträffande dem, som varken har hobbyintresse eller är med i förening.

Pojkarna har ofta uppgivit enbart sportverksamhet och flickorna enbart handarbete. Dessa båda grupper har därför särredovisats. Beträffande båda dessa grupper gäller, att det är osäkert i vilken utsträckning de tyder på ett specialintresse, i varje fall med den värdering som man gärna vill inlägga i begreppet specialintresse. Om pojkarna då och då är med på en fotbollsplan i hemorten eller om flickorna fördriver en del av sin fritid med att sticka ett par småsaker, kan det kanske någon gång snarare vara utslag för brist på specialintressen i vanlig bemärkelse. I övrigt ges redovisning för ett par kombinationer av betydelse för frågeställningen.

Tabellen visar för pojkarna, att av dem som inte har någon som helst hobby eller motsvarande fritidsintresse, är det en något mindre andel absolutister än bland dem som uppgivit sig ha ett eller flera sådana fritidsintressen. Olikteterna är emellertid mycket små och av föga betydelse. I stort sett motsvarande iakttagelse kan göras beträffande flickorna. Här registreras dock den avvikelser, att av de flickor, som mera aktivt sysslat med sport eller idrott, är absolutistandelen klart mindre och andelen med mera regelbundna alkoholvanor klart större än bland övriga flickor.

Ett motsvarande förhållande har tidigare observerats beträffande de flickor, som tillhör idrottsföreningar. För diskussion angående denna speciella avvikelse hänvisas därför till sid. 191.

Innan slutsatser göres med ledning av tab. U 27 bör hänsyn tagas till föreningsarbete, som icke är beaktat i denna tabell. I tab. U 28 ges alkoholvanegrupperingen dels för dem, som antingen är med i någon förening och/eller har uppgivit, att de ägnar sig mera regelbundet åt någon fritidsverksamhet, dels för de övriga.

Fritidsstudier	M ä n		K v i n n o r	
	Absolutister, %	Upprepad förtäring under de senaste 4 veckorna, %	Absolutister, %	Upprepad förtäring under de senaste 4 veckorna, %
Korrespondenskurs och studiecirkel	30.6±2.6	14.6±2.0	44.4±4.6	6.8±2.4
Korrespondenskurs	28.1±2.2	17.2±1.8	35.3±3.6	4.0±1.5
Studiecirkel	21.6±2.3	22.3±2.3	43.2±2.8	7.6±1.5
Ingendera	24.4±1.0	17.5±0.9	43.6±1.0	4.1±0.4

Tab. U 28. Alkoholvanorna dels bland ungdomar med förenings- och/eller hobbyintresse, dels bland ungdomar utan sådant intresse.

Åldersgrupper Fritidsförhållanden	M ä n					K v i n n o r							
	Hela antalet inter- vjuade	Därav i procent				Hela antalet inter- vjuade	Därav i procent						
		absolutis- ter	vinkonsu- menter	spritdryckskon- sumenter, som förtärt högst en mer än en gång sen. månaden	upp- gift saknas		absolu- tister	vinkonsu- menter	spritdryckskon- sumenter, som förtärt högst en mer än en gång sen. månaden	upp- gift saknas			
<i>17 — 20 år</i>													
Med i förening och/eller har hobby el. likn. fritids- intresse	1.196	39.2±1.5	10.8±1.0	41.3±1.5	8.4±0.8	0.3	1.050	48.4±1.6	14.2±1.1	33.2±1.5	4.0±0.6	0.2	
Ej med i förening och har ingen hobby	299	30.7±2.9	8.4±1.7	47.2±3.1	13.7±2.1	—	464	42.7±2.4	16.6±1.9	37.9±2.4	2.8±0.9	—	
<i>21 — 26 år</i>													
Med i förening och/eller har hobby el. likn. fritids- intresse	1.818	19.3±1.0	5.1±0.5	51.8±1.3	23.7±1.0	0.1	1.635	34.5±1.4	12.4±0.9	42.8±1.3	10.1±0.8	0.2	
Ej med i förening och har ingen hobby	655	12.9±1.4	3.5±0.8	58.3±2.1	25.3±1.8	—	952	31.8±1.7	14.1±1.3	47.0±1.8	7.1±0.9	—	

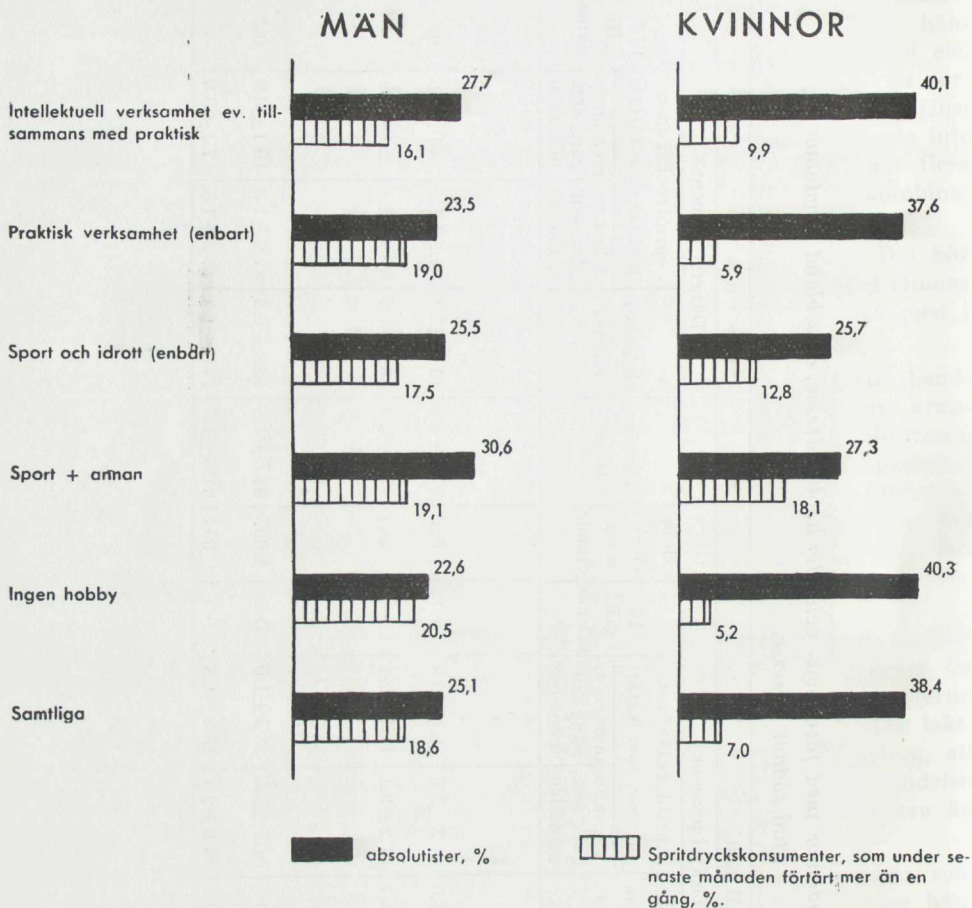

Diagram U 18. Sambandet mellan hobbyintressen eller liknande fritidsintressen och alkoholvanor bland ungdom i åldern 17—26 år.

Det framgår av tab. U 28, att bland de »fritidsaktiva» manliga ungdomarna finns en något större andel absolutister än bland de passiva. Av de föreningslösa pojkarna utan hobbyintressen är i åldern 17—20 år 31 % absolutister medan 14 % förtärt sprit upprepade gånger de senaste fyra veckorna. Av de pojkar, som är med i föreningar eller har hobbyintressen, är motsvarande tal 39 % och 8 %. Samma tendens, ehuru mindre utpräglad, iakttages för den högre åldersgruppen.

För flickorna är resultatet mera obestämt. Olikheterna är tämligen små och visar ingen allmän tendens.

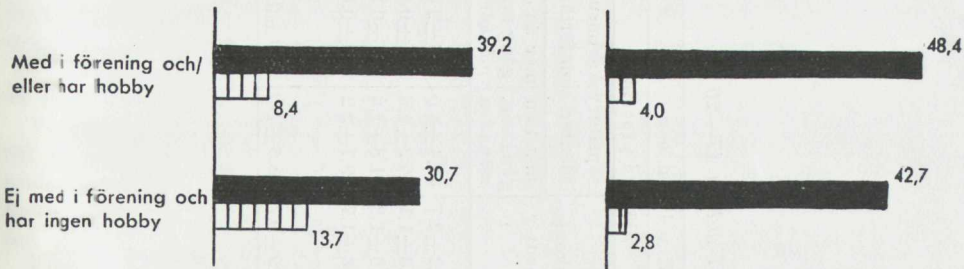
Huruvida det finns något samband mellan fritidsstudier och alkoholvana hos ungdomen belyses av tablå nederst på sid. 196, där ungdomar med endast folkskolebildning fördelats med hänsyn till om de deltagit eller deltagit i studiecirklar respektive är eller varit elever vid korrespondensskola.

Såvitt framgår av denna tablå kan man inte konstatera något klart samband mellan fritidsstudier och alkoholvana. Olikheterna är icke säkerställda. Fritidsstudier förekommer inom olika alkoholvanegrupper i ungefär samma omfattning.

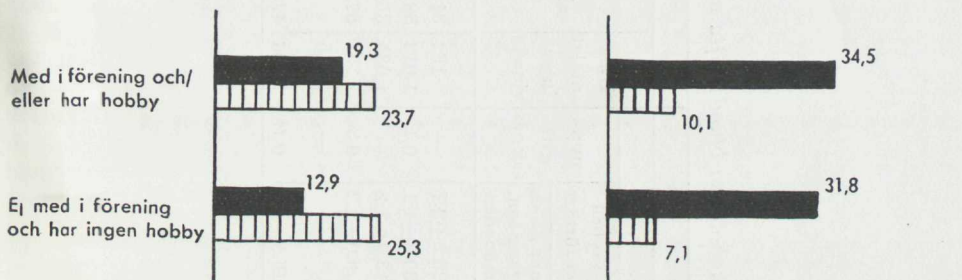
MÄN

KVINNOR

17-20 år

21-26 år

absolutister, %

Spritkonsumenter, som under senaste månaden förtärt mer än en gång.

Diagram U 19. Fritidsaktivitet och alkoholvanor bland ungdom i åldern 17-26 år.

Generellt gäller sålunda, att alkoholvanornas utbredning bland ungdomen inte synes äga något starkare samband med den utsträckning, i vilken ungdomarna ägnar sig åt en mera organiserad fritidsverksamhet. Den ungdom, som ägnar någon eller några kvällar i veckan eller ibland någon söndag åt föreningsmöten, studier, musik, bokläsning, sport, handarbete eller andra sysselsättningar, som kräver ett visst intresse och en viss uthållighet hos dem, förtär alkoholdrycker nästan lika ofta som de, vilka inte ägnar sig åt någon sådan sysselsättning på sin fritid. Det bör emellertid betonas, att de allra mest aktiva av de unga föreningsfunktionärerna, studiecirkeldeltagarna och hobbyentusiasterna ger en klart avvikande bild med mindre utbredning av alkoholvanorna och mindre ofta återkommande förtäring än vad som genomsnittligt gäller ungdomarna i samma ålder och bostadsort.

Slutligen bör ånyo påpekas, att man erhåller en mycket kraftig underrepresentation av de »fritidsaktiva» om man utsträcker jämförelsen till de unga alkoholmissbrukarna, vilket närmare redovisas i kap. 9.

Tab. U 29. Sambandet mellan dansintresse och alkoholvana bland ogifte ungdomar i åldern 17—26 år.

Dansvanor	M ä n					K v i n n o r						
	Hela antalet intervjuade	Därav i procent			Hela antalet intervjuade	Därav i procent			uppgift saknas			
		absolutis-ter	vinkonsu-menter	spritdryckskonsumenter, som förtärt högst en gång sen. månaden		absolu-tister	vinkonsu-menter	spritdryckskonsumenter, som förtärt högst en gång sen. månaden				
Dansar ofta	302	15.5±2.2	6.6±1.6	51.7±3.1	26.2±2.7	—	182	31.3±3.7	13.2±2.7	48.4±4.0	6.6±2.0	0.5
Dansar tämligen ofta	1.446	20.6±1.1	5.9±0.7	52.9±1.4	20.5±1.1	0.1	1.013	38.6±1.6	13.3±1.1	40.2±1.6	7.7±0.9	0.2
Dansar mera sällan	916	27.2±1.6	8.6±1.0	50.3±1.7	13.9±1.2	—	1.035	35.9±1.6	15.6±1.2	41.8±1.6	6.7±0.8	—
Dansar aldrig	609	53.2±2.2	10.7±1.3	27.8±1.7	8.0±1.2	0.3	391	67.0±2.6	11.3±1.7	19.7±2.2	2.0±0.8	—
Uppgift saknas	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—
<i>Samtliga</i>	3.273	28.0±0.8	7.6±0.5	47.5±0.9	16.8±0.7	0.1	2.626	41.3±1.0	13.9±0.7	38.3±1.0	6.4±0.5	0.1

Dansvanornas betydelse

Det existerar ett klart, *statistiskt* samband mellan dansvanor och alkoholvanor. De, som ofta besöker offentliga danslokaler, förtär också relativt ofta alkohol-drycker. Detta framgår av tab. U 29 och diagram U 20. De avser endast *ogifta* ungdomar.

Ungdomarna har i tabellen grupperats efter dansvanornas intensitet med ledning av svaren på fråga 56.

Vid bearbetningen har de, som dansar en gång i veckan eller mer året om, förts till »dansar ofta». »Tämligen ofta» inkluderar dem, som dansar en gång i veckan under den ena säsongen (vanligen under sommarsäsongen), men under den andra mera sällan. I kategorien »dansar mera sällan» finns de, som dansar en eller ett par gånger i månaden eller mindre.

Eftersom dansvanorna — åtminstone på vintern — är mera utbredda i städerna än på landsbygden är de olikheter, som återfinns i tabellen, i viss mån knutna till de olika förhållandena mellan städerna och landsbygden i övrigt.

Bland de pojkar, som aldrig dansar, är 53 % absolutister. Denna andel är för dem, som dansar mera sällan, 27 % och för dem, som dansar mera regelbundet, 21 % samt för dem, som dansar minst en gång i veckan, 16 %. För flickorna visar andelen absolutister ungefär samma förändring. Från 67 % av dem, som aldrig dansar, minskar den till 31 % bland dem, som dansar minst en gång i veckan. Andelen med upprepad förtäring den senaste fyraveckorsperioden ökar från 8 % av de icke dansande pojkarna till 26 % av dem, som dansar mest ofta. För flickorna ökar motsvarande andel från 2 % till 7 à 8 %. Vi gör den iakttagelsen beträffande flickorna att olikheten ifråga om alkoholvanor huvudsakligen begränsar sig till en

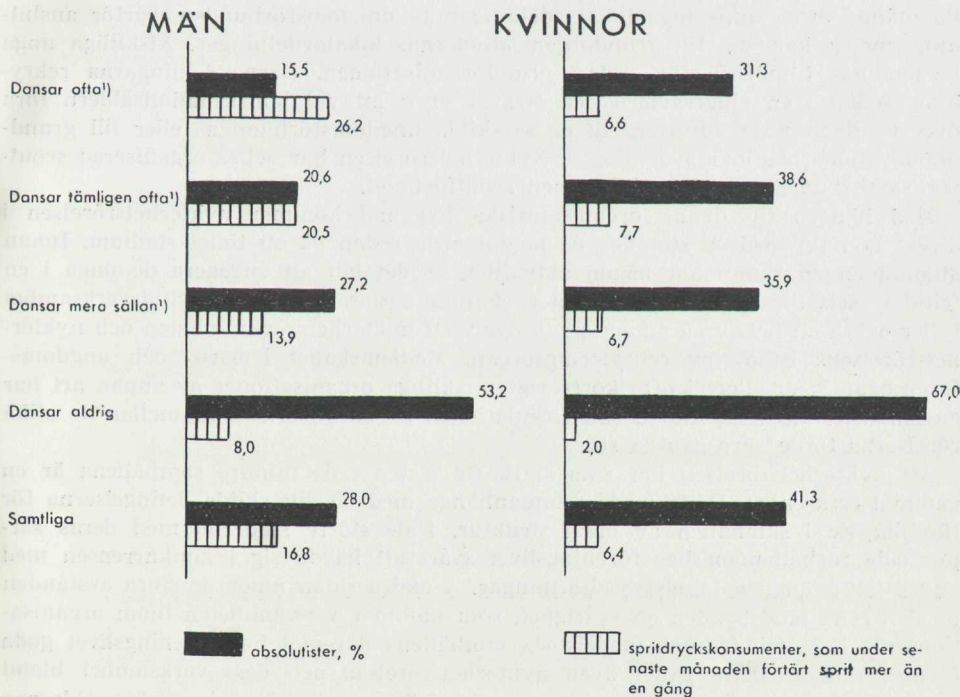

Diagram U 20. Dansvanor och alkoholvanor bland ungdom i åldern 17—26 år.

¹ Se ovan.

olikhet mellan dem, som dansar och dem, som inte dansar alls, medan olikheterna bland pojkarna är stora även mellan de olika grupper, som avgränsas från varandra av dansvanans intensitet.

Att de icke dansande skall ha en särskilt stor andel absolutister är i och för sig naturligt. Vi finner i denna grupp åtskilliga med starka religiösa intressen. Beträffande de egentliga nykterhetsföreningarnas medlemmar bör det dock framhållas, att dansvanorna bland dem motsvarar genomsnittet, vilket framgått av en gruppering av materialet efter föreningstillhörighet.

Av den nu redovisade tabellen får man självfallet icke dra den slutsatsen, att det är dansvanornas intensitet, som i någon högre grad styr alkoholvanornas utbredning och omfattning, även om man erfarenhetsmässigt vet, att offentliga dansställningar icke sällan ger direkta förtäringstillfällen och stimulerar till förtäring. Det torde snarast förhålla sig så, att såväl danslokaler som alkoholförtäring utgör en särskilt stark lockelse för samma ungdomsgrupper. Detta utesluter emellertid icke, att de ofta upprepade besöken på danslokalerna bidrar till att utbilda och stärka eller grundlägga en alkoholvana.

Kap. 7. Anslutningen till nykterhetsföreningar bland de unga

Nykterhetsrörelsen har såsom flertalet andra folkrörelser särskilda barn- och ungdomsorganisationer. De särskilda ungdomsförbunden rekryterar i regel ungdom över konfirmationsåldern. I princip är ungdomsförbunden sidoordnade till grundorganisationerna, och medlemskap i enbart ungdomsförbund är i något fall medgivet. På många orter finns inga lokalavdelningar av ungdomsförbunden, varför anslutning endast kan ske till grundorganisationernas lokalavdelningar. Åtskilliga unga medlemmar tillhör därför endast grundorganisationen. Barnavdelningarna rekryterar redan från sjuårsåldern och strävar efter att vid konfirmationsåldern föra över medlemmarna antingen till de särskilda ungdomsförbundens eller till grundorganisationernas lokalavdelningar. Nykterhetsrörelsen har också organiserad scoutverksamhet med egna scoutkårer och scoutförbund.

Med hänsyn till denna organisatoriska byggnad kommer nykterhetsrörelsen i direkt kontakt med en stor del av ungdomarna redan på ett tidigt stadium. Innan alkoholvanorna ännu har någon aktualitet, är det lätt att engagera de unga i en fritidssysselsättning inom en nykterhetsförenings ram. Denna fritidsverksamhet fyller också ett behov på många platser oavsett nykterhetsverksamheten och nykterhetsrörelsens behov av rekryteringsorgan. Medlemskapet i barn- och ungdomsföreningar är emellertid ofta kortvarigt. Åtskilliga organisationer av annan art har en motsvarande verksamhet, och cirkulationen av barnmedlemmar mellan de olika rörelserna torde vara ganska stor.

Att nykterhetsrörelsen har sina starkaste fästen i de mindre samhällena är en gammal erfarenhet. Detta torde sammanhänga med de vitt skilda betingelserna för föreningsliv i samhällena av olika struktur. I de större städerna med deras särpräglade förhållanden har föreningslivet svårt att hävda sig i konkurrensen med andra lättillgängliga fritidssysselsättningar. Å andra sidan utgör de stora avstånden på den rena landsbygden en svårighet, som hämmar verksamheten inom organisationerna. I de mindre och medelstora samhällena däremot har föreningslivet goda förutsättningar. Detta gäller även nykterhetsrörelsen och dess verksamhet bland ungdom. Medan i storstäderna inte mer än 2.2 % av männen i ungdomsåldrarna tillhör nykterhetsförening gäller detta 9—11 % av den manliga ungdomen i de minsta städerna och landsbygdens tätortskommuner (D- och C-kommuner). I de

rena jordbrukskommunerna (A-kommuner) är frekvensen av föreningsanslutna nykterister bland de unga männen däremot lägre.

Tab. U 30. Förekomsten av medlemskap i nykterhetsförening bland ungdomar i åldern 17—26 år.

K o m m u n t y p i Å l d e r s g r u p p e r	M ä n			K v i n n o r				
	Hela antalet intervjuade	Därav i procent		Hela antalet intervjuade	Därav i procent			
		absolutister			absolutister			
		med i nykter- hets- förening	ej med i nykter- hets- förening		med i nykter- hets- förening	ej med i nykter- hets- förening		
Storstäder	716	2.2±0.6	11.7±1.3	86.1±1.4	925	2.5±0.5	15.3±1.3	82.2±1.3
Städer med 100.000 — 30.000 inv.	500	4.0±0.9	19.2±1.9	76.8±2.0	578	3.4±0.8	24.3±1.9	72.3±2.0
» » 30.000 — 10 000 »	426	7.3±1.3	16.2±1.9	76.5±2.2	500	4.0±0.9	35.6±2.3	60.4±2.3
» » under 10 000 inv.	201	8.5±2.2	22.9±3.2	68.6±3.5	228	5.7±1.7	28.1±3.2	66.2±3.3
D-kommuner	303	9.8±1.8	16.7±2.3	73.5±2.7	299	8.1±1.7	33.0±2.9	58.9±2.9
C-kommuner	492	10.9±1.5	19.7±1.9	69.4±2.2	498	8.2±1.3	40.0±2.3	51.8±2.4
B-kommuner	816	7.1±0.9	21.4±1.5	71.5±1.7	678	9.9±1.2	44.3±2.0	45.8±2.0
A-kommuner	514	5.9±1.1	24.0±2.0	70.1±2.2	395	11.4±1.7	48.1±2.7	40.5±2.6
	3.968	6.4±0.4	18.7±0.7	74.9±0.7	4.101	6.2±0.4	32.0±0.8	61.8±0.8
Därav								
17 — 20 åringar	1.495	8.4±0.7	29.3±1.3	62.3±1.3	1.514	8.5±0.8	38.2±1.3	53.3±1.4
21 — 26 åringar	2.473	5.3±0.5	12.2±0.7	82.5±0.8	2.587	4.8±0.5	28.4±1.0	66.8±1.0

Se sid. 53.

Flickornas anslutning till nykterhetsföreningar visar en delvis annan bild. Den rena landsbygden visar nämligen de högsta frekvenserna av föreningsanslutna nykterister (11.4 %), medan landsbygdens lätortskommuner har c:a 8 % och städerna ännu något lägre eller c:a 6 % för de mindre och 2—4 % för de större. Bland flickorna tycks alltså den regeln gälla generellt, att anslutning till nykterhetsförening varierar omvänt med graden av bygdens agglomering resp. tätortens storlek.

I genomsnitt för hela riket tillhör drygt 6 % av ungdomarna i åldern 17—26 år nykterhetsförening.¹ Tillhörigheten till nykterhetsförening är ungefär densamma bland pojkar som bland flickor (talen 6.4 % och 6.2 % avviker ej symtomatiskt).

Den yngre åldersgruppen (17—20 år) har en betydligt större andel organiserade nykterister än den äldre. Av pojkarna under 21 år är 8.4 % med i nykterhetsförening mot 5.3 % av dem, som uppnått myndighetsåldern. För flickorna är motsvarande andelar 8.5 och 4.8. I detta avseende föreligger alltså inga signifikanta olikheter mellan pojkar och flickor. Man får icke tolka den större anslutningen i den yngre gruppen så, att nykterhetsrörelsen nu har ett starkare grepp om den yngre generationen än vad den hade för blott några år sedan, och att den större andelen kommer att utan vidare bibehållas, även när denna lägre åldersgrupp nått upp till åldrarna 21—26 år. Alla tecken tyder nämligen på att andelen absolutister i befolkningen är på tillbakagång (se kap. 10), och detta återspeglas även i nykterhetsrörelsens medlemsutveckling. Den nyss påvisade lägre frekvensen i den högre åldersgruppen beror med största sannolikhet på den avgång från den helnyktra livsföringen och därmed också från nykterhetsrörelsen, som man kan iakttaga, om man följer en årsklass ungdomar från mycket unga år tills den hunnit upp i mera mogen ålder och fått sina vanor fixerade.

Siffrorna i tab. U 30 har grafiskt uttryckts i diagram U 21.

¹ Även medlemmarna i den frikyrkliga rörelsen är som regel absolutister. Den andel av de unga, som tillhör frikyrkorörelsen men icke den profana nykterhetsrörelsen framgår av följande tablå.

	Män %	Kvinnor %
Storstäder	1.8	3.3
Övriga städer	2.8	4.2
Landsbygd	2.3	3.9
<i>Hela riket</i>	<i>2.4</i>	<i>3.9</i>

Härutöver har frikyrkorörelsen ett antal medlemmar, som även är med i nykterhetsorganisation.

Vi finner sålunda att totalt är 8.8 % av de unga männen och 10.1 % av de unga kvinnorna anslutna till antingen nykterhetsrörelsen eller frikyrkorörelsen, d. v. s. organiserade absolutister. I storstäderna är av de unga männen c:a 4 % och av de unga kvinnorna c:a 6 % med i någon av dessa rörelser. I övriga städer gäller detta c:a 9 % av såväl pojkar som flickor. På landsbygden är andelarna 10 à 11, resp. 13 à 14 %.

Andelen absolutister är emellertid betydligt större än de nu anförda siffrorna (25.1 % av pojkarna och 38.4 % av flickorna). Åtskilliga av de unga är sålunda absolutister utan att tillhöra någon organisation. Endast en tredjedel av de unga manliga absolutisterna och en fjärdedel av de unga kvinnliga absolutisterna är anslutna till den profana eller kristna nykterhetsrörelsen. De anförda talen är genomsnittstal för åldrarna 17—26 år. Tar man enbart den äldre hälften av dessa ungdomar, visar sig andelen organiserade absolutister vara något större, vilket torde visa att »avfallet» från absolutismen är relativt större bland de icke organiserade än bland de organiserade.

MÄN

KVINNOR

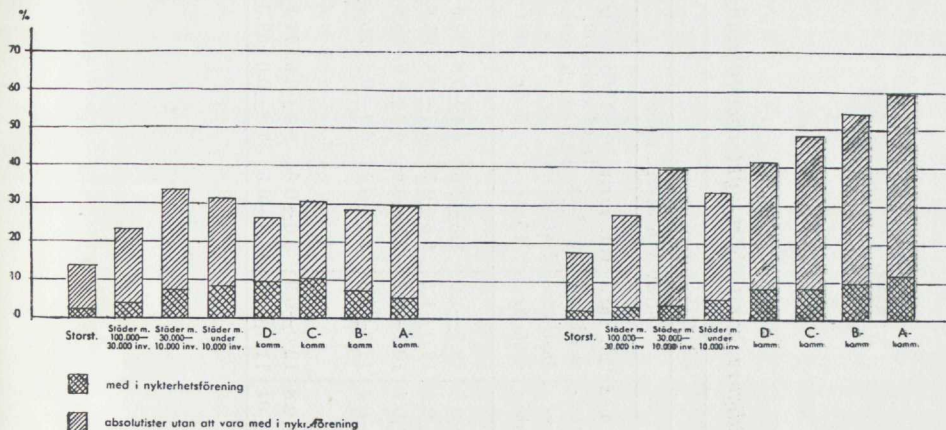

Diagram U 21. Förekomsten av medlemskap i nykterhetsförening bland ungdom i åldern 17—26 år.

Uppgiften att den profana nykterhetsrörelsen har något över sex procent av ungdomarna i åldern 17—26 år i sina föreningar vid ett visst aktuellt tillfälle ger emellertid inte en rättvisande bild av nykterhetsrörelsens kontakt med ungdomen. En mycket större andel av ungdomen har nämligen under en kortare eller längre tid tillhört nykterhetsföreningar men har lämnat dem. Såsom framgår av tab. U 31 är det av pojkarna 21 % och av flickorna 24 %, som passerat igenom nykterhetsrörelsen. På varje kvarstående medlem i åldern 17—26 år kommer alltså bland pojkarna c:a 3, och bland flickorna c:a 4 före detta medlemmar.

Dessa siffror anger alltså, att enbart den profana nykterhetsrörelsen i vårt land registrerat inte mindre än en fjärdedel till en tredjedel av alla ungdomar som medlemmar. Avgången är emellertid mycket stor; det är endast en liten minoritet, som stannar kvar upp i de egentliga ungdomsåren.

Delvis sammanhänger den nu beskrivna utvecklingen med den barnverksamhet, som nykterhetsföreningarna bedriver. I särskilda barnavdelningar samlar man barn i åldern 7—14 år till en för denna ålder avpassad verksamhet. Dessa barnföreningar ger barnen en sysselsättning, som de ofta finner lockande och som de därför gärna deltagar i. Sammanlagt kan man räkna med att inte mindre än vart femte barn någon gång tillhört barnavdelning inom nykterhetsrörelsen. Anslutningen är något vanligare bland flickor än bland pojkar. Det ligger i sakens natur, att avgången från dessa barnföreningar skall vara mycket stor.

Ungefär en tiodel av den nuvarande ungdomsgenerationen har tillhört barnavdelning inom nykterhetsrörelsen någon tid, men utträtt före 15 års ålder. Det betyder alltså, att varannan medlem i barnföreningarna lämnar dessa utan att gå över i någon avdelning för ungdom eller för vuxna. Flickorna ansluter sig i något större utsträckning men har också en något högre utträdesfrekvens, varför deras anslutning i den egentliga ungdomsåldern inte är mera allmän än bland pojkarna.

Tabellen visar, att barnföreningarna har den största anslutningen i de medelstora och små städerna, alltså den ortstyp, där betingelserna för verksamhet över huvud taget i nykterhetsföreningar är gynnsamma. För att en barnförening skall kunna arbeta på en ort fordras en relativt stark avdelning av vederbörande grundorganisation.

Tab. U 31. Procentuella antalet ungdomar i åldern 17—26 år, som nu tillhör resp. tidigare har tillhört nykterhetsförening.

Ortsgrupper Åldersgrupper	M ä n						K v i n n o r					
	Hela antalet intervjuede			Därav i procent, som			Hela antalet intervjuede			Därav i procent, som		
	nu är med i nykterhetsförening	tid. varit med en- dast före 15 år	tid. varit med både före och efter 15 år	tid. varit med en- dast efter 15 år	tid. varit med både före och efter 15 år	ej är med el. varit med i nyk- terhets- förening	nu är med i nykterhetsförening	tid. varit med en- dast före 15 år	tid. varit med både före och efter 15 år	tid. varit med en- dast efter 15 år	tid. varit med både före och efter 15 år	ej är med el. varit med i nyk- terhets- förening
Storstäder	716	2.2±0.6	7.1±1.0	3.9±0.8	4.0±0.8	82.7±1.5	2.5±0.5	8.7±1.0	3.5±0.6	5.4±0.8	79.9±1.4	
Övriga städer	1.127	6.0±0.8	14.5±1.1	5.3±0.7	6.5±0.8	67.7±1.5	4.1±0.6	16.0±1.1	5.6±0.7	8.7±0.8	65.6±1.4	
Landsbygd	2.125	8.1±0.6	8.0±0.6	6.0±0.5	5.9±0.5	72.0±1.0	9.5±0.7	10.1±0.7	5.5±0.6	6.3±0.6	68.6±1.1	
<i>Hela riket</i>	3.968	6.5±0.4	9.7±0.5	5.4±0.4	5.7±0.4	72.7±0.8	6.2±0.4	11.7±0.5	5.1±0.4	6.9±0.4	70.2±0.8	
Därav:												
17 — 20 år	1.495	8.4±0.7	9.6±0.8	3.8±0.5	4.4±0.6	73.8±1.2	8.5±0.8	12.0±0.9	3.0±0.5	5.4±0.6	71.1±1.3	
21 — 26 år	2.473	5.3±0.5	9.7±0.6	6.4±0.5	6.5±0.5	72.1±1.0	4.8±0.4	11.5±0.7	6.3±0.5	7.8±0.6	69.6±1.0	

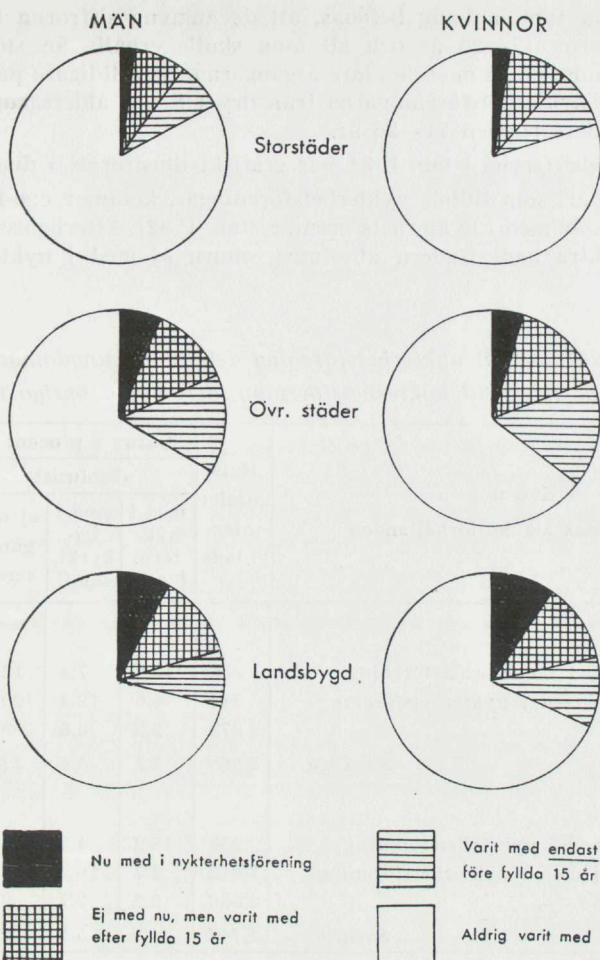

Diagram U 22. Nuvarande och tidigare medlemskap i nykterhetsförening bland ungdom i åldern 17—26 år inom olika ortstyper.

Sammanfattningsvis finner man alltså att c:a en tiondel av ungdomarna i åldern 17—26 år tillhört nykterhetsföreningarnas barnavdelningar men utträtt före 15 års ålder. Ytterligare en tiondel har tillhört nykterhetsföreningar en tid efter det 15 års ålder uppnåtts, men har utträtt vid undersökningstillfället (vissa av dessa har inträtt först efter 15 års ålder). Anslutna till nykterhetsföreningar är c:a 6%. Oliketerna är stora mellan olika ortstyper. Av storstadsungdomen har 17—18% tillhört nykterhetsförening men utträtt. Det innebär att man för varje behållen medlem i storstäderna har 8 à 9 avgångna. I övriga städer har nära 30% av ungdomarna passerat igenom nykterhetsföreningarna medan 5 à 6% nu är medlemmar, vilket alltså innebär, att man där för varje behållen medlem har 5 à 6 avgångna. Av landsbygdens ungdom har man c:a 9% anslutna och c:a 20% som f. d. medlemmar, vilket alltså innebär, att man där behåller var tredje intagen.

Det bör i detta sammanhang betonas, att de angivna siffrorna är genomsnittsvärden för åldrarna 17—26 år och att man skulle erhålla än större relativ avgång, om man endast toge med de äldre årgångarna. Som tidigare påpekats minskar anslutningen till nykterhetsföreningarna från drygt 8 % i åldersgruppen 17—20 år till c:a 5 % i åldersgruppen 21—26 år.

Vissa av huvudsiffrorna i tab. U 31 har grafiskt illustrerats i diagram U 22.

Av de ungdomar, som tillhör nykterhetsföreningar, kommer c:a 18 % från hem, där fadern också är med i nykterhetsförening (tab. U 32). Ytterligare c:a 20 % kommer från helnyktra hem (fadern absolutist, ehuru ej med i nykterhetsförening).

Tab. U 32. Anslutning till nykterhetsförening dels bland ungdomar från hem, där fadern är ansluten till nykterhetsförening, dels bland övriga ungdomar.

K ö n Ungdomarnas alkoholförhållanden	Hela antalet inter- vjuade	Därav i procent vars fader är				
		absolutist			ej ab- solu- tist	upp- gift saknas
		med i nyk- terh. fören.	med i fri- kyrkl. samf.	ej or- gani- serad		
<i>M ä n</i>						
Absolutist, med i nykterhetsförening	256	17.6	7.4	13.7	58.6	2.7
Absolutist, ej med i nykterhetsförening	740	4.6	12.4	20.8	58.8	3.4
Ej absolutist	2 972	2.2	3.6	9.2	81.0	4.0
<i>Samtliga</i>	<i>3.968</i>	<i>3.7</i>	<i>5.5</i>	<i>11.6</i>	<i>75.4</i>	<i>3.8</i>
<i>K v i n n o r</i>						
Absolutist, med i nykterhetsförening	253	18.2	4.3	14.6	60.1	2.8
Absolutist, ej med i nykterhetsförening	1.312	4.7	10.2	19.3	59.6	6.2
Ej absolutist	2.536	2.2	2.7	9.0	82.0	4.1
<i>Samtliga</i>	<i>4.101</i>	<i>4.0</i>	<i>5.2</i>	<i>12.6</i>	<i>73.5</i>	<i>4.7</i>

Majoriteten av de unga medlemmarna i nykterhetsföreningar (nära 60 %) kommer emellertid från hem där fadern ej är absolutist. Det bör dock betonas, att de helnyktra hemmen har en kraftig överrepresentation bland nykterhetsföreningarnas unga medlemmar. För endast 4 % av samtliga ungdomar gäller att fadern tillhörde nykterhetsförening under deras uppväxttid, medan fadern i ytterligare 17—18 % av fallen varit helnykter ehuru ej ansluten till nykterhetsförening. Ungdomarna tillhörande nykterhetsföreningar har alltså dubbelt så stor frekvens av helnyktra hem som övriga. Frekvensen av fäder tillhörande nykterhetsförening är 8 à 9 gånger större bland de nykterhetsföreningsanslutna ungdomarna än bland övriga.

I kapitlet om hemmiljöns betydelse ges några siffror till belysning av den omvända frågeställningen: Vilka alkoholvanor får barnen från de helnyktra hemmen? (Sid. 180 o. f.)

Mot bakgrunden av de siffror, som här redovisats, torde det framstå tämligen klart, att nykterhetsrörelsen i nyrekryteringen bland ungdom mycket känsligt registrerar förändringar i alkoholvanor inom den vuxna delen av befolkningen. Den vaneförskjutning, som i varje fall sedan några decennier mycket starkt mins-

kat absolutistandelen i befolkningen (se sid. 233) har med säkerhet nått även de åldersgrupper, som står som föräldrageneration till den nuvarande ungdomsgenerationen. Man har också anledning vänta sig att rekryteringsbasen för nykterhetsrörelsen nu befinner sig i relativt starkare avtagande än tidigare. Föräldragenerationen börjar nämligen alltmer att utgöras av personer födda efter sekelskiftet, och det är anledning att förmoda, att alkoholvanorna befunnit sig i särskilt stark utbredning just för de åldersgrupper, som uppnått sin egen ungdomsålder efter första världskrigets slut.

Slutligen skall här undersökas i vilken utsträckning de ungdomar, som tillhört nykterhetsförening men utträtt, har alkoholvanor, som avviker från vanorna bland de ungdomar, som aldrig tillhört nykterhetsrörelsen.

Tab. U 33. Alkoholvanor bland dem som tillhört nykterhetsförening och andra (avser endast ungdom i åldern 21—26 år).

	Hela antalet intervjuade	Därav i procent			
		absolutister	vin-konsumenter	spritdryckskonsumenter, som förtärt	
				högst en gång sen. månaden	mer än en gång sen. månaden
<i>M ä n</i>					
Nu med i nykterhetsförening	131	100.0	—	—	—
Varit med i nykterh.-fören. end. före 15 år	241	8.7±2.0	3.7±1.3	55.2±3.4	32.4±3.2
Varit med i nykterh.-fören. efter 15 år	320	15.6±2.2	5.3±1.3	57.8±2.9	21.3±2.4
Aldrig varit med i nykterhetsförening	1.747	12.7±0.9	5.3±0.6	56.4±1.3	25.6±1.1
Ej uppgift	34
<i>K v i n n o r</i>					
Nu med i nykterhetsförening	124	100.0	—	—	—
Varit med i nykterh.-fören. end. före 15 år	297	26.6±2.7	15.2±2.2	48.8±3.1	9.4±1.8
Varit med i nykterh.-fören. efter 15 år	364	35.5±2.7	14.8±2.0	44.2±2.8	5.5±1.2
Aldrig varit med i nykterhetsförening	1.779	29.1±1.1	13.9±0.9	46.6±1.3	10.4±0.8
Ej uppgift	23

Det framgår av tab. U 33, att absolutistandelen bland de ungdomar i åldern 21—26 år, som aldrig tillhört nykterhetsförening, är för pojkarna c:a 13 % och för flickorna 29 %. Bland dem, som endast tillhört nykterhetsorganisationernas barnföreningar, är absolutistandelen för pojkarna c:a 9 % och för flickorna c:a 27 %. Absolutistandelen är alltså i stort sett densamma för dem, som aldrig tillhört nykterhetsföreningar (den observerade olikheten är ej signifikant). Såvitt framgår härav har alltså tillhörigheten till enbart en barnavdelning ej ökat benägenheten för absolutism senare i ungdomsåren. Av dem, som lämnat sin nykterhetsförening först efter femtonårsåldern, är absolutistandelen för pojkarna c:a 16 % och för flickorna 36 %. Ej heller för denna kategori är skillnaden statistiskt säkerställd i förhållande till dem, som aldrig tillhört nykterhetsförening. Det finns dock en sannolik tendens till högre absolutistfrekvens för dem, som tillhört nykterhetsförening efter 15 år, och lägre för dem, som enbart tillhört barnavdelning.

När det gäller andelen »upprepade förtärare» konstateras en motsvarande tendens. De, som lämnat nykterhetsrörelsen efter 15 års ålder, har mindre andel »upprepade förtärare» medan inga signifikanta differenser finns mellan dem, som aldrig tillhört nykterhetsförening, och dem, som endast tillhört barnavdelningar.

Allmänt torde sålunda gälla, att anslutning till nykterhetsföreningarnas barnavdelningar icke har någon betydelse för de framtida alkoholvanorna, såvida icke medlemskapet efter konfirmationsåldern följs upp i organisationer för ungdom eller vuxna. I framställningen om ungdomsfylleristerna skall visas, att denna iakttagelse också gäller den framtida risken för fylleri. Tillhörighet till enbart barnförening minskar ej benägenheten för fylleri (se sid. 227).

Kap. 8. Ungdomar med motbok

För de två äldsta årsklasserna (25—26-åringar) inhämtades uppgifter från systembolagen bl. a. beträffande motboks innehav och tilldelning vid intervju tillfället. Genom att sammanställa dessa uppgifter med de uppgifter, som lämnats vid intervjuerna, torde vissa resultat av intresse kunna erhållas.

Denna specialbearbetning omfattar endast de ungdomar, som blivit intervjuade, alltså sammanlagt 921 män och 979 kvinnor i åldern 25—26 år. Beträffande 50 män och 14 kvinnor kunde uppgifter av olika anledning ej erhållas från systembolaget. Av de återstående 871 männen var det 375, som ej hade motbok vid intervju tillfället. Av de 965 kvinnor, för vilka systembolagsuppgifter erhöles, hade blott 30 motbok. Detta ringa antal sammanhänger med att ännu vid undersökningstillfället motbok som regel utlämnades till ogift kvinna först sedan hon fyllt 28 år (numera vid 25 år). Giftna kvinnor får som regel ej inneha motbok. *Med hänsyn till den ringa motboksfrekvensen bland kvinnorna begränsas den följande framställningen till att avse endast männen.*

I följande tablå anges fördelningen på alkoholvanegrupper dels för män i åldern 25—26 år utan motbok, dels för män i samma ålder med olika motbokstilldelningar.

Motboks innehav (enl. systembolagets uppg.)	Hela antalet intervjuade	Därav i procent (enl. egen uppgift)			
		absolutister	vin-konsumenter	spritdryckskonsumenter, som förtärt	
				högst en gång senaste månaden	mer än en gång senaste månaden
Hade ej motbok.....	375	26.1	6.4	52.8	14.7
Hade motbok med mindre än 1 l/m.	82	4.9	1.2	64.6	29.3
” ” ” 1 l/m.	357	3.1	2.0	56.6	38.3
” ” ” 2 l/m.	57	1.8	—	43.8	54.4

Motboks innehavarna förtär som väntat rusdrycker i större utsträckning än icke-motboks innehavare. Denna slutsats gäller även om man från gruppen »hade ej

motbok» rensar bort absolutisterna.¹ Hela andelen spritkonsumenter blir då för de motbokslösa ej fullt 90 %. För motboksinnehavare i den lägsta tilldelningsklassen är motsvarande andel c:a 94 %. Andelarna spritdryckskonsumenter med upprepad förtäring visar däremot en större differens, andelarna är nämligen 20.3 resp. 29.3 %. Om man jämför de motbokslösa icke-absolutisterna med dem som har tvålitersböcker, får man 20.3 resp. 54.4 % »uppregade förtärare», alltså en högst betydande differens. Den sistnämnda uppgiften torde f. ö. vara av speciellt intresse. Är det möjligt att 44 % av dem som har tilldelning med två liter per månad nöjt sig med att förtära sprit en enda gång under en fyraveckorsperiod eller ännu längre tid? Möjligheten av att motboksägarna varit särskilt »försiktiga» vid lämnandet av uppgifterna till intervjuarna får icke anses utesluten. Det torde icke heller vara uteslutet att siffran till en del får förklaras av överlåtelse.

Den genomsnittliga kvantiteten förtärd sprit vid det senaste förtäringstillfället visade sig vara ungefär densamma för motboksägarna som för övriga spritdryckskonsumenter (olikheten ligger klart inom slumpgränserna):

Motboksinnehav (enl. systembolagets uppgift)	Hela antalet intervjuade, som förtärt sprit	Därav i procent, som vid senaste förtäringstillfället förtärde	
		under 20 cl.	20 cl. eller mer
Hade ej motbok	306	66.0	34.0
Hade motbok	467	63.8	36.2

Motboksägarna bland de manliga 25-åringarna dricker alltså oftare än andra i samma ålder men de tycks inte dricka större kvantiteter vid varje förtärings-tillfälle.

Innan detta resultat ytterligare kommenteras skall några uppgifter lämnas till belysning av i vilken utsträckning ungdom i olika kategorier sökt och erhållit motbok.

I följande tablå sammanställs uppgifter om hur stor andel av de undersökta manliga 25—26-åringarna i resp. kategorier, som sökt motbok vid undersökningstillfället:

¹ Det är anmärkningsvärt, att en så stor del som 13 % av dem som vid intervjun uppgivit sig vara absolutister, visade sig inneha motbok. Eftersom intervjuformuläret innehöll flera kontrollfrågor för dem som kunde tänkas vilja felaktigt uppge sig vara absolutister och intervjuarna ofta kände väl till sina intervjuobjekt, är det ej sannolikt att resultatet till någon större del sammanhänger med felaktiga uppgifter vid intervjuerna. Det är mera sannolikt, att det är fråga om personer, som trots att de själva är absolutister, av en eller annan orsak önskar möjlighet att köpa rusdrycker.

Tillhörighet till nykterhetsförening förutsätter som regel en förbindelse att icke inneha motbok. Om man därför förutsätter, att de absolutister, som tillhör nykterhetsförening inte har motbok, kan man beräkna, att en femtedel av de oorganiserade nykteristerna har motbok. Siffrorna gäller självfallet endast dem som är i åldern 25—26 år

Grupp av män, 25—26 år		Procentuellt antal som sökt motbok
<i>Ortstyper</i>	Storstäder	79.1
	Övriga städer	61.6
	Landsbygd	48.2
<i>Civilstånd</i>	Gifta	70.8
	Ej gifta	51.6
<i>Utbildning</i>	Folkskola	59.2
	Realskola eller gymnasium	63.0
<i>Inkomst</i>	Mindre än 300 kr per mån.	44.0
	300—400 » » »	51.3
	400—500 » » »	69.2
	500—600 » » »	74.7
	Mer än 600 » » »	76.6
<i>Yrken</i>	Egna jordbrukare	58.5
	Hemmasöner och lantarbetare	40.0
	Andra arbetare	59.8
	Tjänstemannayrken	69.2

Det visar sig alltså, att de unga männen i storstäderna sökt motbok redan i 25—26-årsåldern till c:a fyra femtedelar (79.1 %), medan motsvarande andel för de unga männen på landsbygden är knappt hälften (48.2 %). Denna olikhet återkommer även vid t. ex. jämförelsen mellan inkomstklasser. Andelen som sökt motbok ökar från 44 % bland de lägst avlönade till c:a 70 % bland dem som har c:a 500 kr per månad för att sedan öka till 77 % bland dem som har över 600 kr per månad.

»Motboksintresset» är alltså synnerligen varierande. Det följer också uppenbarligen ett ekonomiskt-socialt schema.

I följande tablå ges sambandet mellan »motboksintresse» och åldern vid den första spritförtäringen:

Ålder vid första spritförtäring	Procentuellt antal som sökt motbok
Under 15 år	80.0
15—18 »	67.5
19—20 »	65.7
mer än 20 »	55.6

Eftersom tidigare visats, att man börjar förtära sprit tidigare i storstäderna än i riket i övrigt, och tidigare i den högsta socialgruppen än i de övriga socialgrupperna, och det är dessa båda kategorier, som har största andelen i de högre inkomstlägena, innebär de nu visade siffrorna ingenting annat än en ytterligare accentuering av motboksintressets ekonomiskt-sociala variationer. Alkoholvanorna har tidigare visat sig ha ungefär samma variationer. Ytterligare ett bestyrkande av hur vanegrupperingen och motboksintresset följer varandra får man vid ett studium av föreningsanslutning och motboksintresse:

Föreningstillhörighet	Procentuellt antal som sökt motbok
Tillhör idrottsförening	63.7
Tillhör andra typer av förening (ej enbart nykterhetsförening)	61.1
Tillhör inga föreningar	62.8

Vi finner här inga variationer av betydelse. Föreningsungdomen söker motbok i samma utsträckning som annan ungdom. Vid indelningen av ungdomarna efter föreningstillhörighet erhöll vi tidigare endast smärre variationer i alkoholvane-grupperingen.

På grundval av det föreliggande materialet synes man alltså icke kunna finna något stöd för eventuella förmodanden att motboksinnehavet i och för sig ökar konsumtionen. De kategorier, som har största andelen motboksinnehavare, har också såsom framgår av den tidigare undersökningen redan före motboksåldern den största andelen icke absolutister och »upprepade förtärare». Mot bakgrunden av det redovisade materialet framstår det snarast som anmärkningsvärt, att olikheterna mellan motboksinnehavare och icke-motboksinnehavare är så små ifråga om förtäringens omfattning. Även om man tar hänsyn till att motboksägarna möjligen ansett sig böra vara mer »försiktiga» än de övriga vid uppgiftslämnandet, är det uppenbart att avsaknaden av egen motbok inte utgör något mera betydande hinder för anskaffande av rusdrycker.

Någon mera markerad strävan hos icke-motboksinnehavarna att kompensera avsaknaden av egen motbokssprit med restaurangbesök kan inte heller konstateras, även om en viss tendens i denna riktning kan påvisas. En specialbearbetning på denna punkt visar, att de ungdomar som har motbok till större del än andra förtärt sprit på restaurang någon gång i sitt liv. Detta sammanhänger med att motboksägarna är överrepresenterade i de grupper, som oftare förtär sprit på restaurang (se nedan). Det visar sig emellertid också, att andelen som förtärt sprit på restaurang flera gånger under den sista månaden är lika stor bland motboksägare som bland andra. Här hade man kunnat vänta en motsvarande differens, d. v. s. att motboksägarna skulle haft en större andel som förtärt sprit upprepade gånger på restaurang under den sista månaden. Motboksägarnas fördelning på civilstånd, yrken, socialgrupper, bostadsorter etc. gör ett sådant antagande rimligt. Att man icke finner en sådan differens torde bero på att motboksinnehavet i viss mån kompenserar behovet av restaurangbesök. Det bör emellertid betonas, att denna effekt är av mycket ringa kvantitativ betydelse. Även i åldern 25—26 år är det endast 5 %, som under den senaste månaden mer än en gång druckit sprit på restaurang, vilket framgår av följande tablå:

	Procent av män 25—26 år som	
	förtärt sprit på restaurang mer än en gång senaste mån.	aldrig förtärt sprit på restaurang
<i>Landsbygden</i>		
Icke motboksinnehavare, dock ej absolutister	2.7	31.7
Motboksinnehavare	2.5	14.5
<i>Städerna</i>		
Icke motboksinnehavare, dock ej absolutister	7.6	14.4
Motboksinnehavare	7.4	8.5

Kap. 9. Unga alkoholmissbrukare

Undersökning av 1.865 män i åldern 17—26 år, som anhållits för fylleri i tätortskommunerna och vissa andra större kommuner

Tidigare har konstaterats, att antalet fylleriförseelser begångna av personer i åldrarna under 21 år har ökat mycket kraftigt under de senaste decennierna. Ökningen gäller icke enbart för det absoluta antalet utan också för det relativa. Såväl vid en vägning med antalet personer i ungdomsåldrarna som vid en jämförelse med motsvarande utveckling för högre åldrar visar fylleriförseelserna i ungdomsåldrarna en påtagligt ogynnsam utveckling (sid. 236 f.).

Aldrarna under 21 år har dock, trots den utveckling som skett, allttjämt en avsevärt lägre fylleririsk än åldern 21—25 år (se diagram sid. 237). Vad som håller på att ske är sålunda en utjämning av fyllerifrekvensen. Utjämningen sker uppåt. De yngsta åldersgrupperna närmar sig de äldres nivå. De yngres alkoholvanor avsluter alltmer till de vuxnas och därmed närmar sig också de yngres fylleririsk alltmer de vuxnas.¹

Den antydda utvecklingen visar, att de återhållande krafterna inte varit tillräckligt starka för att hindra ungdomens ökade alkoholvanor att taga sig uttryck i fylleri. Samhällets nykterhetsfrämjande åtgärder har lika litet som den höjda materiella och kulturella standarden förmått att neutralisera riskerna av den utbredning av alkoholvanorna, som för övrigt också i viss mån varit en följd just av denna standardhöjning.

Nykterhetskommittén har haft anledning ställa frågan vilka faktorer, som gynnar uppkomsten av fylleri. Motsvarar fylleristerna ett genomsnitt av befolkningen och beror fylleriförseelserna till avsevärd del på en helt tillfällig lössläpphet utan allvarligare bakgrund eller är de uttryck för en missanpassning, bakom vilken döljer sig djupgående konstitutionella eller miljöbetingade avvikelser från det vi betraktar som normala förhållanden?

Frågan är av utomordentlig räckvidd och fordrar en stort upplagd vetenskaplig undersökning för att belysa. Det har icke varit möjligt att inom ramen för nykterhetskommitténs utredningsarbete åstadkomma en sådan undersökning. Man har emellertid icke velat avstå från den möjlighet till en mera begränsad information, som en schematisk undersökning beträffande ett urval fyllerister skulle kunna ge. Därvid har man stannat för att inrikta undersökningen på unga fyllerister. Anledningen härtill har varit dels att fylleri i ungdomsåldrarna i stor utsträckning är ett nyckelproblem att lösa vid strävandena att genom samhälleliga åtgärder minska alkoholmissbruket, inte minst mot bakgrunden av den pågående utvecklingen av de ungas alkoholvanor, dels att man genom den stora ungdomsenkäten erhållit ett värdefullt jämförelsematerial, vilket ger möjlighet till ett fördjupat studium av orsaksfaktorerna bakom fylleri.

Såsom tidigare påpekats har också ungdomsvårdskommittén ansett, att det vore angeläget att få orsakssammanhangen bakom ungdomsfylleriet närmare belysta.

¹ Det är i och för sig anmärkningsvärt, att icke den starkt ökade utbredningen av alkoholvanorna bland kvinnorna tagit sig uttryck i en motsvarande ökning av fylleri bland kvinnorna. Vi har emellertid sökt visa, att utbredningen av vanorna bland kvinnorna skett efter andra linjer än vad som gäller för den manliga ungdomen. Kvinnorna förtär allttjämt relativt små mängder vid varje förtäringstillfälle. Deras vaneutveckling beror till stor del på en stark press till alkoholförtäring som social och rituell handling. Denna press verkar dock ej för kvinnornas del så starkt mot större förtäringkvantiteter som mot ökat antal förtäringstillfällen och minskning av utrymmet för absolutistisk livsföring.

Beträffande undersökningens uppläggning, omfattning och genomförande samt dess representativitet hänvisas till den särskilda redogörelsen härom, sid. 28 o. f. Här skall endast nämnas, att undersökningen omfattar 1.865 män i åldern 17—26 år, som under tiden 1/10 1947 — 31/9 1948 rapporterades till nykterhetsnämnderna i 600 kommuner av huvudsakligen tätortskaraktär. Denna begränsning har varit nödvändig av praktiska skäl. De unga männen har nämligen intervjuats av nykterhetsnämnderna. Endast i de större kommunerna kunde man räkna med att ha tillgång till nykterhetsnämnder med tillräcklig erfarenhet för att genomföra intervjuerna med detta speciella klientel. I stort sett samma frågor ställdes till de unga fylleristerna som till de ungdomar, som deltog i den allmänna ungdomsenkäten. Resultaten av de båda undersökningarna har sedermera genom standardräkning gjorts jämförbara med hänsyn till kommuntyp. De största olikheterna ifråga om polisövervakningens intensitet och inverkan härav på fylleririskerna har därigenom, såsom torde framgå av det följande, neutraliserats. Övriga olikheter mellan fylleristmaterialet och normalmaterialet kvarstår såsom objekt för studier.

Det bör betonas, att emedan icke alla fyllerister kunde anträffas för intervju och det använda materialet sålunda utgör ett urval, finns det anledning förmoda, att materialet ej är representativt med hänsyn till »svårighetsgrad». Uppenbarligen har bortfallet varit störst för de svåraste kategorierna — de som ofta flyttar, de som gått till sjöss, de som medvetet söker undvika kontakt med nykterhetsnämnden. Såsom torde framgå av det följande är därför som regel de olikheter, som påvisas mellan fylleristmaterialet och normalmaterialet ifråga om uppväxtförhållanden, asocialitet etc., i själva verket större, än vad som framgår av undersökningen.

Vid den följande redovisningen benämnes den standardräknade fördelningen av de unga männen i den tidigare redovisade ungdomsundersökningen *normalmaterialet*, medan fördelningen av de intervjuade unga fylleristerna kallas för *fylleristmaterialet*.

Alder och bostadsort

Den officiella statistiken lämnar regelbundna uppgifter om fylleristernas fördelning på olika åldrar. Redovisning lämnas också — ehuru mera schematiskt — för deras fördelning på orter. Såsom tidigare visats (se ovan sid. 36 f.) döms befolkningen i städerna för fylleri oftare än befolkningen på landsbygden. Det har också visats (sid. 235), att fylleriet är vanligast i åldrarna mellan 22 och 30 år. I 23—25-årsåldern t. ex. är fylleriförseelserna 3 à 4 gånger så vanliga som i 18-årsåldern. Omfattande specialundersökningar har också gjorts till belysning av fylleristernas fördelning efter ålder och bostadsort. I förevarande undersökning skall därför dessa frågor ej mera ingående belysas.

Vid den följande bearbetningen redovisas normalmaterialet standardräknat till samma fördelning på bostadsorter med hänsyn till ortstyper som gäller för den manliga ungdomen på de orter, vilka omfattas av fylleristundersökningen. Det är sålunda icke omräknat till fylleristernas faktiska fördelning på ortstyper utan till fördelning på ortstyper av samtliga män i åldern 17—26 år i de kommuner, som omfattas av fylleristundersökningen. De båda materialen kan betraktas som hämtade från samma modermassa. Det ena är ett slumpmässigt urval (normalmaterialet), det andra är ett urval betingat av ett visst beteende (uppträdande i berusat tillstånd på allmän plats). Materialen är sålunda icke helt rensade från olikheter ifråga om bostadsort. Sådana olikheter kvarstår i den mån t. ex. ungdomen från storstäder förekommer mer i det ena materialet än i det andra. Den

använda metoden vid standardräkningen har ansetts mest ändamålsenlig för belysningen av den frågeställning som uppställts. Efter standardräkningen enligt denna princip erhålles följande fördelning

Tabell Uf 1.

B o s t a d s o r t	Normal- materialet %	Fyllerist- materialet %
Storstäder	25.4	22.8
Övr. städer med över 10.000 inv.	33.1	41.7
Mindre städer	7.1	8.1
Större landskommuner	34.4	27.4
Summa	100.0	100.0

Risken att begå en fylleriförseelse, som ledde till intervju, var alltså störst i de medelstora städerna och minst i landskommunerna. Då fylleristmaterialet endast innehåller faktiskt intervjuade personer är emellertid dessa siffror också beroende av i vilken utsträckning de anhållna kunnat nås för intervju. Tablån har därför sitt största värde för belysning av de båda materialens faktiska sammansättning vid de fortsatta jämförelserna. Fördelningen på bostadsort överensstämmer så nära, att man fortsättningsvis som regel kan bortse från differenserna.

Motsvarande fördelning efter åldrar lämnas i tab. Uf 2, som möjliggör en jämförelse mellan materialens fördelning på åttårsklasser:

Tabell Uf 2.

Åldersår	Normal- materialet (= N) %	Fyllerist- materialet (= F) %	F N
17 år	9.2	4.1	0.5
18 "	9.6	8.6	0.9
19 "	9.0	10.4	1.2
20 "	8.8	13.8	1.6
21 "	8.5	11.8	1.4
22 "	10.3	11.9	1.2
23 "	10.7	11.3	1.1
24 "	9.6	10.5	1.1
25 "	12.0	8.8	0.7
26 "	12.3	8.8	0.7
Summa	100.0	100.0	

Olikheterna mellan fylleristmaterialet och normalmaterialet i fråga om åldersfördelning är så betydande, att de måste beaktas vid de fortsatta jämförelserna, t. ex. ifråga om civilstånd, bostadsförhållanden och yrken.

Civilstånd

De båda materialens fördelning efter civilstånd ger följande tab. Uf 3¹:

Tabell Uf 3.

Civilstånd	Normal- materialet %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till gifta
		Observerad frekvens %	Antal om samma risk som för gifta, %	
Gifta	19.5	9.3	9.3	1
Förut gifta	0.4	1.2	0.2	6.0
Ogifta	80.1	89.5	38.4	2.3
Summa	100.0	100.0	47.9	2.1

De gifta är avsevärt underrepresenterade bland fylleristerna. De förut gifta har den största överrepresentationen.

De ogifta visade 2.3 och de förut gifta 6.0 gånger större risk. Den olika risken har stor kvantitativ betydelse. Under förutsättning att även de ogifta och förut gifta hade samma låga risk som de gifta, skulle fyllerianhållandena minska till 48 % av sin verkliga omfattning.

De angivna relationstalens exakticitet begränsas dels genom att risktalen är uttryck för den varierande risken att bli anhållen för fylleri och på grund därav intervjuad av nykterhetsnämnd, dels genom åldersdifferensen mellan de båda materialen. Den förstnämnda felkällan — den olika möjligheten för nykterhetsnämnden att få kontakt med fylleristen — torde kunna väntas ha medfört att de ogifta och i ännu högre grad de förut gifta, blivit underrepresenterade i fylleristmaterialet. Riskstegringen torde därför i verkligheten vara större än vad som framgår av tablan. Den andra felkällan — åldersfördelningen — synes icke böra tillmätas större betydelse, när dess inverkan torde neutraliseras av att underrepresentationen i fylleristmaterialet gäller både de två högsta och de två lägsta åldersklasserna. En specialbearbetning har också visat, att riskökningen för ogifta och förut gifta kvarstår i ungefär samma grad även vid jämförelse inom ettårsklasser.

¹ För att underlätta jämförelsen har i denna tablå och i fortsättningen gjorts ett par kompletterande beräkningar. I den tredje sifferkolumnen anges den faktiska frekvens fylleriet skulle haft i det undersökta materialet, om risken för fylleri varit lika stor för ogifta och förut gifta som för gifta. Värdena i denna kolumn har erhållits genom att dividera värdet för gifta i andra sifferkolumnen med motsvarande värde i första sifferkolumnen. Härigenom erhålles en kvot, som utgör ett mått på risken för gifta. Därefter har värdena i andra kolumnen multiplicerats med denna kvot varvid ett värde erhålles som anger frekvensen under förutsättning av samma risk som för gifta. Största intresset i denna tredje kolumn har summan, som anger till hur stor del den observerade fyllerifrekvensen skulle minska under den angivna förutsättningen betr. risken. I detta fall erhålles summan 47.9 %, vilken alltså utsäger att de observerade fylleriförseelserna skulle minska från 100.0 till 47.9 %, d. v. s. med 52.1 % därest de ogifta och förut gifta levde under samma risk som de gifta i de undersökta materialen. Den sista kolumnen har erhållits genom division av värdena i den andra med motsvarande värden i den tredje sifferkolumnen. Den anger sålunda att risken för fylleri är 6 gånger större för de förut gifta än för de gifta och att risken för ogifta är 2.3 gånger större.

Utbildning, yrke, inkomst

De båda materialens fördelning efter skolbildning ger följande siffror (Uf 4). Med skolbildning avses här i vilken skoltyp vederbörande varit elever, oberoende av om de avlagt examen.

Tabell Uf 4.

Skolbildning	Normal- materialet %	Fylleristmaterialet		Risk i för- hållande till nuvarande och f. d. elever i gym- nasium
		Observerad frekvens %	Antal om samma risk som nuva- rande och f. d. elever i gym- nasium %	
Gymnasium	7.9	1.1	1.1	1
Realskola	12.1	7.1	1.7	4.2
Folkhögskola.....	1.2	0.4	0.2	2.0
Folkskola	78.8	91.4	11.0	8.3
Summa	100.0	100.0	14.0	7.1

Tabellen visar mycket stora olikheter mellan normalmaterialet och fylleristmaterialet. Av fylleristerna är det 8.6 %, som gått i högre skola än folkskola, medan denna andel i normalmaterialet är 21.2 %. Uttryckt i risktal innebär detta att risken för fyllerianhållande är 8 gånger större för en yngling, som bara gått i folkskola, än för en yngling, som gått i gymnasium. De som besökt folkhögskola har en mindre riskstegring (2.0) än de som har gått i realskola (4.2). De gymnasieutbildade har alltså den lägsta risken, därefter de folkhögskoleutbildade, följda av realskoleutbildade, medan de som har enbart folkskola har den största risken. Om risken vore densamma för alla som för gymnasieutbildade, skulle fyllerianhållandena enligt denna beräkning minska till 14 % av sin faktiska omfattning.

Om man grundar jämförelsen på yrkesutbildningen erhålles siffrorna i tab. Uf 5.

Tabell Uf 5.

Yrkesutbildning	Nor- mal- mate- rialet %	Fylleristmaterialet		Risk i för- hållande till dem som fått längre yrkes- utbildning
		Obser- verad fre- kvens %	Antal om samma risk som de som fått längre yrkesut- bildning %	
Minst fem månaders utbildning vid sär- skild anstalt	18.9	11.3	11.3	1
Kortare utbildning vid särskild anstalt ..	12.6	8.6	7.6	1.1
Utbildning per korrespondens	2.4	0.6	1.4	0.4
Ingen utbildning vid särskild anstalt	66.1	79.5	39.7	2.0
Summa	100.0	100.0	60.0	1.7

Med yrkesutbildning förstås här annan utbildning vid särskild läroanstalt än sådan vid folkskola, folkhögskola, högre folkskola, mellanskola, realskola, läro-

verk o. dyl. Utbildning vid t. ex. universitet och högskolor, tekniska skolor, handelskolor samt yrkesskolor i egentlig mening har sålunda betraktats som yrkesutbildning. Sådan utbildning, som endast sker genom praktik i resp. yrke, har icke beaktats, eftersom definitionen anknutits till att utbildningen skall ha skett vid särskild läroanstalt.

I fylleristmaterialet har 20.5 % fått sådan yrkesutbildning mot 33.9 % i normalmaterialet. Det är alltså en större risk för icke yrkesutbildade att bli anhallna för fylleri. Risken är lägst för dem som tagit korrespondenskurser. Man har alltså här ett alldeles speciellt gott urval ur skötsamhetssynpunkt. Om risken för dem som erhållit en längre utbildning sättes = 1, erhålles risktalet 0.4 för dem som utbildat sig per korrespondens, 1.1 för dem som fått annan kortare yrkesutbildning och 2.0 för dem som icke fått någon yrkesutbildning alls. Överfrekvensen för de båda senare grupperna orsakar enligt tabellen 40 % av fylleriet. Detta skulle alltså minska till 60 % av sin faktiska omfattning, om alla hade samma låga risk, som de gediget yrkesutbildade. Minskningen skulle bli ännu mycket större, om risktalen sattes i relation till risken för dem, som utbildat sig per korrespondens.

Jämförelsen beträffande yrkesfördelningen inom de båda materialen redovisas i tab. Uf 6. Yrkena har i denna tabell redovisats i den ordning, som erhålles vid betraktande av deras fylleririsik. Risktalen har beräknats i förhållande till risken för kontorister.

Tabell Uf 6.

Y r k e	Normal- materia- let %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till kontorister
		Obser- verad frekvens, %	Antal om samma risk som konto- rister, %	
Studeraude	9.4	1.1	2.3	0.5
Företagare inom jordbruk	1.6	0.3	0.4	0.8
Kvalificerade yrken	3.4	0.7	0.8	0.9
Kontorister	8.0	1.9	1.9	1
»Övriga» yrken	2.0	0.9	0.5	1.8
Hemmasöner och jordbruksarbetare .	10.9	6.4	2.6	2.5
Lägre tjänstemän i allmän tjänst ...	10.1	7.1	2.4	3.0
Lärlingar i yrkesarbete	2.7	2.9	0.6	4.8
Butiksanställda	6.6	8.3	1.6	5.2
Andra arbetare än jordbruksarbetare .	44.8	68.4	10.8	6.3
Hotellpersonal	0.5	2.0	0.1	20.0
Summa	100.0	100.0	24.0	4.2

Lägre risk än kontorister har studeraude, egna jordbrukare och personer med »kvalificerade yrken». Högsta fylleririsiken har hotellpersonal, arbetare, butiksanställda, lärlingar och lägre tjänstemän i allmän tjänst. Skillnaden mellan yrkesgrupperna är mycket stor. Om de övriga yrkesgrupperna hade samma risk som kontoristerna, skulle fyllerianhållandena minska till 24 % av sin faktiska omfattning, alltså med 76 %. Knappt 45 % av normalmaterialet är arbetare

(utom jordbruksarbetare) medan motsvarande andel bland fylleristerna är över 68 %.

Arbetarnas höga fylleririsk är alltså den faktor som anger nivån av hela antalet fyllerianhållanden. Tillsammans med de närliggande grupperna lägre tjänstemän i allmän tjänst (vaktmästare, personal hos post, telegraf, tull, militärväsen etc.), lärlingar, butikspersonal och hotellpersonal utgör de c:a 89 % av fylleristerna mot c:a 65 % av normalmaterialet. Denna olikhet skulle sannolikt ha ytterligare ökats, därest alla fyllerister kunnat nås för intervjuer. De icke verkställda intervjuerna torde nämligen till mycket stor del ha gällt personer tillhörande kategorien »andra arbetare än jordbruksarbetare», t. ex. sjömän och diversearbetare.

Genomsnittsinkomsterna för de olika ettårsklasserna har sammanställts i tab. Uf 7.

Tabell Uf 7.

Ålder	Genomsnittlig månadsinkomst, kronor			Genomsnittlig inkomst efter avräkning av kost- nader för mat och husrum	
	Normal- materialet (N)	Fyllerist- materialet (F)	Differens F — N i % av N	Normal- materialet	Fyllerist- materialet
17 år	178	280	+ 57	111	171
18 "	228	308	+ 35	142	188
19 "	259	356	+ 37	162	237
20 "	266	354	+ 33	145	231
21 "	306	361	+ 18	177	238
22 "	350	394	+ 13	.	.
23 "	373	410	+ 10	.	.
24 "	410	416	+ 1	.	.
25 "	433	430	— 1	.	.
26 "	471	429	— 9	.	.

Tabellen ger den intressanta upplysningen, att de unga fylleristerna har betydligt bättre inkomster än genomsnittet inom sin åldersgrupp. De 17-åriga fylleristerna har 57 % högre genomsnittsinkomst än genomsnittet för samtliga 17-åringar från samma kommutyper. De 18—20-åriga fylleristerna har omkring 35 % högre inkomst än genomsnittet av sina jämnåriga. Inkomstolikheten avtager där-efter ytterligare. Vid 21 år är den 18 %, vid 23 år 10% och vid 24 år blott 1 %. För de båda högsta årsklasserna redovisas högre inkomst för normalmaterialet än för fylleristmaterialet.

De större inkomsterna synes alltså ha en väsentlig betydelse för uppkomsten av fylleri i de allra lägsta åldrarna. De lägst avlönade ynglingarna återfinns också vid denna ålder i de yrken, som enligt tab. Uf 6 har de lägsta talen för fylleririsken. Med något stigande ålder ökas deras inkomst medan en betydande del av de egentliga arbetarna, som rekryterar huvudparten av fylleriet, i mycket ringa mån kan öka sin inkomst. Fylleristerna stannar i större utsträckning kvar i den ursprungliga inkomstnivån och vid 25-årsåldern visar därför fylleristerna en mindre inkomst än genomsnittet i samma ålder. I normalmaterialet ökar genomsnittsinkomsten från 20 till 26 år med 77 % medan motsvarande ökning i fylleristmaterialet är 21 %.

De angivna siffrorna påverkas i viss utsträckning av civilståndsfördelningen, eftersom makarnas inkomster i förekommande fall adderats. Den större andelen gifta i normalmaterialet kan därför förklara en del av den påvisade olikheten i inkomstutvecklingen. Olikheten är emellertid av den omfattning att denna faktor ej är avgörande, även om den något reducerar differensens storlek.

I tab. Uf 7 lämnas också några uppgifter om den genomsnittliga inkomsten efter avräkning av omkostnader för mat och husrum. Då dessa uppgifter kunnat erhållas endast för ogifta, har de utelämnats för åldrarna över 21 år, efter vilken ålder äktenskapsfrekvensen blir av betydelse. Om man jämför dessa uppgifter om »fri inkomst» (skatten dock ej avräknad) med totalinkomsterna, finner man att den procentuella andel av inkomsten, som anslagits till mat och husrum, är ungefär densamma i normalmaterialet som i fylleristmaterialet. Det innebär att fylleristerna får ett nominellt högre belopp disponibelt även för andra utgifter än mat och husrum. Fylleristernas högre inkomst lägges inte på bättre mat och husrum utan proportioneras ut på denna post och övriga utgifter i enlighet med vad som gäller för de något lägre inkomsterna. De redovisade olikheterna ifråga om den »fria inkomsten» måste sannolikt tillmätas stor betydelse vid förklaringen av ungdomsfylleriets utveckling.

Trivsel med arbetet

De yrkesarbetandes svar på frågan »Hur trivs Ni med Ert nuvarande arbete?» redovisas i tab. Uf 8.

Tabell Uf 8.

Trivsel med arbetet	Normalmaterialet %	Fylleristmaterialet %
Trivs mycket bra	37.3	44.8
” bra	39.4	38.3
” någorlunda	20.5	13.8
” dåligt	2.1	2.3
” mycket dåligt	0.7	0.8
Summa	100.0	100.0

Tabellen visar, att fylleristerna har en större andel än normalmaterialet, som trivs »mycket bra» och att andelen som trivs »dåligt» eller »mycket dåligt» icke är större för fylleristerna än för normalmaterialet (differensen på ett par promille är ej signifikant).

Några kommentarer till frågans formulering och utfallet av densamma inom olika yrken har tidigare lämnats (sid. 142). Vid beaktande av dessa resultat och den yrkesfördelning, som fylleristerna visar, framstår de i tab. Uf 8 redovisade siffrorna mera rimliga än vid en första anblick. De unga män, som har de för sin ålder välavlönade, men enkla och föga utbildningskrävande yrkena, förklarar sig vid en fråga av denna typ trivas bra. Det är också dessa yrken som är de »fyllerifarligaste». Landsbygdsungdomen åter, särskilt de som arbetar i jordbruksyrkena, har visat den största frekvensen av sådana, som trivs mindre bra. Å andra sidan är dessa yrkens »fyllerifarlighet» statistiskt sett tämligen låg. Den lägsta fylleririsken har de som trivs »någorlunda» och just bland dessa torde återfinnas en betydande del av landsbygdsungdomen.

Bostadsförhållanden

Bostadsförhållandena jämföres i tab. Uf 9.

Tabell Uf 9.

Bostadsförhållanden	Normal- materialet %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till hemma- boende
		Observerad frekvens %	Antal om samma risk som hemma- boende %	
Bor hemma hos föräldrar	53.9	53.2	53.2	1
Bor hos andra anhöriga	3.4	3.9	3.4	1.1
Bor hos arbetsgivaren	2.4	3.2	2.4	1.3
Hyr rum (eget eller delat)	13.3	20.6	13.2	1.6
Hyr lägenhet	18.8	9.5	18.6	0.5
Bor i militärförläggning	5.1	5.8	5.0	1.2
Bor på annat sätt	3.1	3.8	3.1	1.2
Summa	100.0	100.0	98.9	1.01

Risktalen har här beräknats i förhållande till risquetalet för dem som bor hemma hos föräldrarna (hemmaboende). Dessa utgör i båda materialen mellan 53 och 54 %. De båda kvantitativt mest betydande grupperna är, om man bortser från de hemmaboende, de som hyr rum och de som hyr lägenhet. De sistnämnda utgörs till stor del av äldre och gifta och de har såsom också tidigare visats en lägre fylleririsk; i denna jämförelse bara hälften så stor som de hemmaboende. De som hyr rum åter, har en högre fylleririsk än de hemmaboende (relationstalet är 1.6). Dessa båda grupper utjämnar emellertid i viss mån differenserna, varför man finner att den teoretiska normaliseringen av risken till samma risk som för hemmaboende (vilket skulle innebära en riskökning för dem som hyr lägenhet) icke skulle innebära någon nämnvärd förändring av den faktiska fyllerifrekvensen. Om man i stället normaliserar risken till den risk, som gäller för dem som hyr lägenhet, finner man, att fyllerifrekvensen skulle minska till 50.3 % av sin faktiska storlek.

Uppväxtförhållanden

Såsom framgår av tab. Uf 10 har ungdomar från olika socialgrupper helt olika fylleririsk.

Tabell Uf 10.

Faderns social- grupp	Normal- materialet %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till social- grupp 1
		Observerad frekvens %	Antal om samma risk som social- grupp 1 %	
1	7.4	1.2	1.2	1
2	39.5	23.9	6.3	3.8
3	53.1	74.9	8.5	8.8
Summa	100.0	100.0	16.0	6.3

Överrisken i de lägre socialgrupperna i förhållande till risken för ungdomar från den högsta socialgruppen är betydande. Risken för socialgrupp 2 är nära fyra gånger större än för socialgrupp 1. Resultatet bör ses bl. a. mot bakgrunden av de tidigare redovisade risktalen för olika utbildningsgrader och yrken. Det är uppenbart, att olikheter i föräldrahemmens sociala och ekonomiska status, möjligen via den inverkan detta kan ha på utbildningen och yrkesvalet, ger betydande olikheter i fylleririsk. Om samtliga unga män levde under samma låga fylleririsk, som ungdomar från den högsta socialgruppen skulle fyllerifrekvensen minska till 16 % av sin faktiska omfattning.

Vid jämförelse mellan detta resultat och de resultat, som den tidigare redovisade undersökningen av ungdomens alkoholvanor visat, finner man, att fylleririsken är lägst för den socialgrupp och de yrkesgrupper, som tidigast börjar använda sprit, som har den minsta andelen absolutister och som oftast förtär sprit. Den genomsnittliga kvantiteten per förtäringstillfälle är emellertid för dessa grupper mindre än för andra. Orsakerna till denna skenbara motsättning är flera. Beteendet vid berusning torde variera mellan olika socialgrupper. Den grad av allmän uppmärksamhet, som den berusade drar till sig, är ofta avgörande för om polisingripande sker. Strävandena att över huvud taget undvika att visa sig berusad på offentlig plats torde vidare vara starkare hos de högre socialgrupperna liksom också de faktiska möjligheterna att undvika detta. Kamraters lojalitet, inställningen till vikten av att undvika polisingripande har i detta sammanhang stor betydelse. Även om antalet berusningsfall icke skulle vara mindre bland de högre socialgruppernas unga män, bör därför deras fylleririsk vara mindre än för unga män i de lägre socialskikten. Det är emellertid icke sannolikt att olikheten i fylleririsk bara beror på olikheter i uppträdandet vid berusning. Man måste nämligen beakta, att en betydande del av fylleriet härrör från personer med en kraftig belastning i skötsamhetsavseende. De inte bara visar brister i sin skötsamhet i nykterhetsavseende, de är också ofta kriminella, arbetsovilliga eller har tendenser till kringflackande. Enligt flera olika undersökningar visar personer med sådan grad av misskötsamhet betydande brister i sin hemmiljö. Hem med dylika brister tillhör oftast den lägsta socialgruppen. Dessa »grövre fall» av asocialitet inverkar kraftigt också på fyllerifrekvensen och belastar huvudsakligen den lägsta socialgruppen.

Tabell Uf 11.

Hemförhållanden	Normal- materia- let %	Fylleristmaterialet		Risk i för- hållande till ungdomar från fullstän- digt hem
		Obser- verad frekvens %	Antal om samma risk som vid fullständigt hem %	
Fullständigt hem till 15 år	86.2	81.6	81.6	1
Ofullständigt hem del av uppväxttiden, ej anstaltsvistelse	10.6	9.1	10.1	0.9
D:o med anstaltsvistelse	0.6	1.2	0.6	2.0
Ofullständigt hem hela uppväxttiden, ej anstaltsvistelse	2.3	6.8	2.2	3.1
D:o med anstaltsvistelse	0.3	1.3	0.3	4.3
Summa	100.0	100.0	94.8	1.05

Men det torde också vara så, att berusningsfallen är färre i de övre socialskikten. Bearbetning av svaren på frågan om den förtärda kvantiteten vid det senaste förtäringstillfället tyder på detta (se sid. 162). De hämningar, som gör beteendet vid berusning annorlunda i de högre socialskikten än i de lägre, tar sig förmodligen också uttryck i en större återhållsamhet redan vid själva förtäringen.

Frågan huruvida ungdomar från »ofullständiga hem» löper större risk för fylleri än andra belyses översiktligt i tab. Uf 11.

Uppgifterna i tabellen grundar sig på svaren på fråga 29 resp. fråga 16 i formulären.¹ Med uppväxttiden avses där åldern upp till 15 år. De intervjuade skulle ange det antal år de under denna tid vistats

hos bägge föräldrarna

hos ensam mor

hos mor + styvfar

hos ensam far

hos far + styvmor

i fosterhem hos anhöriga

i annat fosterhem

på barnhem eller annan anstalt

på annat sätt

Den verkställda indelningen är alltså schematisk och torde icke vara invändningsfri. Över huvud taget hade det varit önskvärt om de olika kombinationerna kunnat bearbetas mera i detalj. Denna fråga kunde emellertid icke ges ett större utrymme vid den maskinella bearbetningen och den vid själva kodifieringen använda indelningsgrunden har därför måst tillämpas. Såsom nedan skall visas, hade resultatet sannolikt blivit mer belysande, om begreppet »fullständigt hem» helt renodlats till att avse endast dem som tillbringat hela uppväxttiden hos bägge föräldrarna. De erhållna differenserna mellan denna grupp och grupperna »splittade hem», förminskas nu genom att vissa kategorier ungdomar från faktiskt »splittade hem», vilka visar högre fylleririsk, hänförs till gruppen »fullständiga hem».

Mellan unga män från fullständiga hem och unga män, som tillbringat en del av uppväxttiden i ofullständigt hem (utan att ha varit på anstalt), föreligger ingen signifikant differens i fylleririsk.

Den erhållna riskdifferensen (förhållandet 1:0.9) ligger inom slumpgränserna. Riskstegringen är emellertid klar för dem som varit på anstalt, för vilka risken är dubbelt så stor. De som har tillbringat hela uppväxttiden i ofullständigt hem,

¹ Endast en begränsad bearbetning har kunnat göras av de mångskiftande kombinationer, som frågans formulering inbjuder till. Vid strävandena att få fram några huvudtyper av hemförhållanden har man stannat för att söka få fram en kategori, som växt upp under vad man brukar betrakta som normala hemförhållanden. Hit bör självfallet de som under uppväxttiden bott i hemmet tillsammans med bägge föräldrarna hänföras. Då man velat renodla själva hemmiljön, har också till denna grupp hänförts de som under hela uppväxttiden bott i ett fosterhem. Detta har också markerats av att man vid övriga frågor rörande hemmiljön i förekommande fall utgått från fosterhemmets förhållanden. Vidare bedömde man, att de som tillbringat uppväxtåren i hemmet med ensam far (som regel med husföreståndarinna) eller far + styvmor förete hemförhållanden som vore likartade med vad som gällde för dem som växt upp i fullständigt hem. Däremot har de som växt upp hos ensam mor eller hos mor + styvfar icke hänförts till den kategori, som haft fullständiga hem. Anledningen till detta var att den ekonomiska tryggheten ansågs böra tillmätas stor betydelse, och att ungdomar från hem, där ensam mor med förvärvsarbete eller där annan än fadern genom giftermål med modern svarade för hemmets ekonomi, som regel synes förete större olikheter i hemmiljön vid jämförelse med ungdomar från fullständiga hem, än de som växt upp med ensam far eller med far + styvmor. Efter som en ytterligare nyansering ej kunde göras, ansåg man sig alltså böra dra gränsen mellan fullständiga och ofullständiga hem efter dessa principer. Alla som vistats på anstalt har förts till särskilda grupper.

dock utan anstaltsvistelse, har tre gånger större risk, och kombinationen hela uppväxttiden i ofullständigt hem med anstaltsvistelse del av tiden ger fyra gånger större risk.

Då de senare tre grupperna omfattar en relativt liten del av alla unga män, betyder riskökningen kvantitativt inte så mycket för fyllerifrekvensens storlek. En normalisering av risken till den som gäller för unga män från fullständiga hem skulle ge en sänkning av frekvensen med 5 %.

Uppgifter har lämnats om anledningen till att föräldrahemmet upplösts (dödsfall och skilsmässa). En jämförelse beträffande dessa förhållanden ger följande risktal:

Dödsfall i hemmet	Risktal	Skilsmässa	Risktal
Ingen av föräldrarna död	1	Föräldrarna ej skilda	1
Endast fadern död	1.0	Föräldrarna skilda innan vederbörande fyllt 15 år	1.3
Endast modern död	1.2	Föräldrarna skilda sedan vederbörande fyllt 15 år	2.1
Båda föräldrarna döda	1.7		

Differenserna på några tiondelar är icke statistiskt signifikanta. Betraktar man riskstegringen som helhet för dem som fått föräldrahemmet splittrat genom endera eller båda föräldrarnas död, erhålles emellertid en statistiskt sannolik differens. Detsamma gäller inverkan av skilsmässa.

Man finner sålunda, att de brister i hemmiljön, som tar sig uttryck i »broken homes», i vissa fall ökar fylleririsken till det mångdubbla. Riskökningen efter föräldrarnas dödsfall eller skilsmässa håller sig omkring 50—100 %. Den starkaste riskökningen är att hänföra till den tredje kategorien av barn från ofullständiga hem, de utomäktenskapligt födda. Man finner vidare, att ungdomar, som varit på barnhem eller annan anstalt, har en betydligt högre risk än de ungdomar som haft ofullständiga hem men ej vårdats på anstalt. Huruvida detta beror på att det är de från början svåraste fallen, som rekryterar anstalterna, eller på att anstalterna kan ha en mera ogynnsam inverkan än vården i enskilda fosterhem, kan självfallet inte detta material ge något svar på.

Fylleririsakens variationer med *antalet syskon* ges i tab. Uf 12.

Tabell Uf 12.

Antal syskon	Normal- materialet %	Fylleristmaterialet		Risk i för- hållande till dem som har 1—2 syskon
		Observerad frekvens %	Antal, om samma risk som vid 1—2 syskon %	
0	12.0	12.3	9.2	1.3
1—2	38.9	30.1	30.1	1
3—4	25.4	24.9	19.6	1.3
5—6	12.1	17.2	9.3	1.8
Fler än 6	11.6	15.5	8.9	1.7
Summa	100.0	100.0	77.1	1.3

Riskolikheterna är statistiskt sannolika. Lägst är alltså risken för dem som har ett eller två syskon. De som är utan syskon har en något högre risk och är likställda med dem som har 3—4 syskon. En avsevärt högre risk har man i de i egentlig mening barnrika familjerna. Riskökning för ensam barnen i jämförelse med ungdomar från de små barnkullarna kan möjligen sammanhånga med den stora risken för utomäktenskapliga barn, då dessa till väsentlig del torde tillhöra kategorien »0 syskon». Riskökningen betyder kvantitativt relativt mycket. 23 % av den observerade fyllerifrekvensen är hänförlig till överrisken i förhållande till risken för ungdomar från små barnkullar. Det bör påpekas, att fäder som är grova missbrukare har visat sig ha förhållandevis stora barnkullar (sid. 76). Bland de barnrika familjerna ingår alltid en större andel asociala fäder än genomsnittligt. Detta torde alltså återverka på bl. a. fyllerisken för barnen.

Faderns alkoholvanor kan icke närmare belysas med ledning av intervjuuppgifterna. Man måste nöja sig med de rena sakuppgifterna om fadern är resp. var absolutist, och om han var ansluten till nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund. Jämförelsen i detta avseende ges i tab. Uf 13.

Tabell Uf 13.

Fadern	Normalmaterial %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till dem, vilkas fäder är eller var med i nykterhetsförening
		Observerad frekvens %	Antal, om samma risk som för dem, vilkas fäder är eller var med i nykterhetsfören. %	
Fadern medlem i nykterhetsförening	4.1	1.9	1.9	1
Fadern medlem i frikyrkligt samfund (ej i nykterhetsförening)	5.4	2.7	2.5	1.1
Fadern absolutist, ej organiserad	10.8	10.4	5.0	2.1
Fadern ej absolutist	79.7	85.0	36.7	2.3
Summa	100.0	100.0	46.1	2.2

Riskdifferensen mellan de båda första grupperna i tab. Uf 13 är ej statistiskt sannolik, ej heller differensen mellan de båda sista.

Genomsnittligt lever alltså ungdomarna från icke absolutistiska hem under mer än dubbelt så stor fyllerisken som ungdomar från hem, där fadern är *organiserad* nykterist. Den relativt höga risksiffran för ungdomar från hem där fadern är *oorganiserad* nykterist kan förklaras av brister i intervjuuppgifternas sanningsenlighet. Man såg kanske sällan fadern använda sprit och kallar honom då för nykterist. I särskilt hög grad har man anledning räkna med denna felkälla för fylleristmaterialet. De unga fylleristerna har som regel velat lämna fördelaktiga upplysningar om hemmet — det har legat i deras eget intresse att undvika kontakt mellan nykterhetsnämnden och hemmet.

Betydelsen av tidigare tillhörighet till nykterhetsförening framgår närmare av tab. Uf 14.

Tidigare har visats, att en betydande del av ungdomarna tillhör nykterhetsförening någon gång under ungdomsåren. Medlemskapet synes emellertid vara kortvarigt och omsättningen av unga medlemmar är därför mycket stor i nykterhetsorganisationernas barn- och ungdomsavdelningar (sid. 202 o. f.).

Tabell Uf 14.

Tidigare medlemskap i nykterhetsförening	Normalmaterialet %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till f. d. medlemmar i nykterhetsförening (efter 15 år)
		Observerad frekvens %	Antal, om samma risk som f. d. medlemmar i nykterhetsförening (efter 15 år) %	
Efter fyllda 15 år	14.0	9.6	9.6	1
Endast före fyllda 15 år	11.3	11.9	7.8	1.5
Aldrig	74.7	78.5	51.5	1.5
Summa	100.0	100.0	68.9	1.4

De som har tillhört nykterhetsförening efter fyllda 15 år, har enligt tabellen den lägsta fylleririsen. Att bara ha tillhört barnföreningar i nykterhetsrörelsen (före fyllda 15 år) synes däremot icke påverka risken, vilken för f. d. barnföreningsmedlemmar är densamma som för dem, vilka aldrig varit med i någon nykterhetsförening.

Om den manliga ungdomen genomsnittligt hade samma låga fylleririsk som de, vilka under någon tid efter konfirmationsåldern varit med i nykterhetsföreningar, skulle fyllerifrekvensen minska till c:a 69 % av sin faktiska omfattning.

Fritidsvanor

En redovisning skall också lämnas för en verkställd jämförelse mellan normalmaterialet och fylleristmaterialet ifråga om fritidssysselsättningar, såsom föreningsverksamhet, hobbyintressen, fritidsstudier och dansvanor.

Tidigare har konstaterats, att någon mera markerad olikhet inte fanns mellan föreningsungdom och annan ungdom, när det gällde alkoholvanor i allmänhet (sid. 190 o. f.). Det visar sig emellertid nu, att föreningsungdomen har en betydligt lägre fylleririsk än annan ungdom (tab. Uf 15).

Tabell Uf 15.

Föreningsstillhörighet	Normalmaterialet %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till dem som är med både i idrotts- och andra föreningar
		Observerad frekvens %	Antal om samma risk som de, vilka är med både i idrotts- och andra föreningar %	
Med både i idrotts- och andra föreningar ¹	8.2	2.1	2.1	1
Med i enbart idrottsföreningar	24.0	22.6	6.2	3.6
Med i enbart andra föreningar ¹	14.5	5.7	3.7	1.5
Med i nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund (ev. även i idrotts- och andra föreningar)	8.1	0.6	2.1	0.3
Ej med i några föreningar	45.2	69.0	11.6	6.0
Summa	100.0	100.0	25.7	3.9

¹ Dock ej i nykterhetsförening eller frikyrkligt samfund.

Den föreningsaktiva ungdomen, den som tillhör såväl idrottsrörelsen som andra typer av organisationer (politiska, ideella), har den lägsta fylleririsen. Därefter kommer de ungdomar, som är anslutna enbart till politiska eller ideella föreningar. Riskrelationen mellan de båda kategorierna är 1:1.4. Avsevärt högre risk (risktal 3.5) har de ungdomar som är med enbart i idrottsföreningar. Den högsta risken (risktal 5.6) finner vi slutligen hos de helt föreningslösa. Deras risk är alltså 5—6 gånger större än de mångsidigt föreningsanslutnas. Skulle man plocka ut en föreningselit av uppdragsinnehavare och flitiga sammanträdesbesökande skulle vi få än större differenser.

Om alla hade samma låga risk som de flersidigt föreningsanslutna, skulle fyllerifrekvensen minska till 25 % av sin omfattning. Gör man en jämförelse mellan de föreningsanslutna å ena sidan och de helt föreningslösa å andra sidan, finner man, att de föreningslösas överrisk orsakar 40 % av fylleriet. Riskrelationen blir då 1:2.3.

Jämförelsen mellan normalmaterialet och fylleristmaterialet ifråga om hobbyintressen o. dyl. (jmf. sid. 194) ger de siffror, som sammanställts i tab. Uf 16.

Tabell Uf 16.

Hobbysysselsättningar o. dyl.	Normalmaterialet %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till utövare av intellektuell hobby %
		Observerad frekvens %	Antal om samma risk som för utövare av intellektuell hobby	
Intellektuell hobby	29.5	15.4	15.4	1
Praktisk hobby	5.4	3.0	2.8	1.1
Sport och idrott (enbart)	29.6	33.4	15.4	2.2
Intet angivet hobbyintresse ...	35.5	48.2	18.5	2.6
Summa	100.0	100.0	52.1	1.9

Ungdomar med egentligt hobbyintresse har alltså den lägsta fylleririsen. De utgör ca 35 % av normalmaterialet men endast 18 % av fylleristmaterialet. De som endast uppgivit sig utöva sport och idrott som hobby har mer än dubbelt så stor risk och de som helt saknar hobbyintressen har nära tre gånger så stor risk.

Liknande erfarenheter göres vid en jämförelse ifråga om intresset för fritidsstudier (tab. Uf 17). Man finner en graderad skala med de mest studieintresserade såsom föremål för den minsta risken.

Risken är för dem som aldrig varit med i någon studiecirkel eller genomgått någon korrespondenskurs nära fem gånger så stor som för dem som haft erfarenhet av båda dessa former för fritidsstudier.

Den genomsnittliga fylleririsen är alltså mer än tre gånger så stor som risken för de mest studieaktiva under fritiden. Låter man jämförelsen avse de två grupper man erhåller, om man sammanför alla som utövat organiserade fritidsstudier i studiecirkel eller korrespondensskola till ena sidan, och å andra sidan placerar dem som icke deltagit i någon sådan verksamhet, finner man, att 60 % av fyllerifrekvensen är hänförlig till överrisk för de icke studieintresserade. Riskrelationen blir 1:3.8. Hos normalmaterialet har 45 % erfarenhet av fritidsstudier i nu angivna former men hos fylleristmaterialet knappt 18 %.

Tabell Uf 17.

Fritidsstudier	Normal- materia- let %	Fylleristmaterialet		Risk i för- hållande till dem, som del- tagit i studie- cirkel och korrespon- densstudier
		Obser- verad frekvens %	Antal, om samma risk som för dem som deltagit i studiecirkel och korres- pondens- studier %	
Deltagit i studiecirkel och genomgått korrespondenskurs	12.3	3.8	3.8	1
Genomgått korrespondenskurs (ej studiecirkel)	21.7	8.2	6.7	1.2
Deltagit i studiecirkel (ej korrespondenskurs)	10.9	5.6	3.4	1.6
Ej utövat fritidsstudier i dessa former ..	55.1	82.4	17.1	4.8
Summa	100.0	100.0	31.0	3.2

Sambandet mellan fylleri och intresse för *offentlig dans* belyses i tab. Uf 18. Beträffande innebörden av begreppen »dansar aldrig», »mera sällan» etc. hänvisas till sid. 201.

Tabell Uf 18.

D a n s v a n o r	Normal- materialet %	Fylleristmaterialet		Risk i förhållande till dem som dansar "mera sällan"
		Observerad frekvens %	Antal om samma risk som för dem som dansar "mera sällan" %	
Dansar aldrig	18.8	18.8	11.7	1.6
Dansar mera sällan	35.4	22.0	22.0	1
Dansar tämligen ofta	37.6	44.7	23.3	1.9
Dansar ofta	8.2	14.5	5.1	2.8
Summa	100.0	100.0	62.1	1.6

Gruppen »dansar mera sällan» ger den lägsta risken och har en avsevärt lägre risk än gruppen »dansar aldrig». Risken ökar emellertid därefter med stigande dansintresse och är för dem som »dansar ofta» nära tre gånger större än för dem som »dansar mera sällan». Resultatet överensstämmer mycket nära med den tidigare redovisade undersökningen rörande sambandet mellan dansvana och alkoholvana.

Slutligen har också gjorts en motsvarande jämförelse beträffande deltagande i restaurangdans. Resultatet blir detsamma som vid jämförelsen beträffande intresset för offentlig dans överhuvud taget. De som besökt dansrestaurang sällan har lägsta risken, därefter de som aldrig dansat på dansrestaurang och sedan stigande risk med stigande frekvens av besök på dansrestaurang. Risktalen överensstämmer i stort sett med de sist redovisade.

Fylleristernas förtäringssvanor

Nyktighetsnämnderna anmodades, att med ledning av sitt intryck av den intervjuade fylleristen hänföra honom till någon av följande grupper:

1. dricker ofta och berusar sig i regel när han dricker
2. dricker ofta men berusar sig sällan
3. dricker sällan, men berusar sig i regel när han dricker
4. dricker sällan eller aldrig, det inträffade var en ren undantagsföreteelse

Det bedömdes nämligen vara utsiktslöst att få några tillförlitliga uppgifter om de faktiska konsumtionsvanorna enligt det formulär som användes för normalmaterialet. En intervju verkställd på nyktighetsnämndens uppdrag med en fyllerist blir när det gäller den egna skötsamheten alltför lik ett förhör och måste framkalla en ovillighet hos den intervjuade att lämna riktiga uppgifter, i den mån de kan leda till ytterligare åtgärder mot honom.

En bearbetning av svaren på denna fråga ger följande siffror:

dricker ofta och berusar sig i regel när han dricker	6.7 %
dricker ofta, men berusar sig sällan	10.4 %
dricker sällan, men berusar sig i regel när han dricker	26.0 %
dricker sällan eller aldrig, det inträffade var en ren undantagsföreteelse ..	47.6 %
vet ej etc.	9.3 %
Summa	100.0

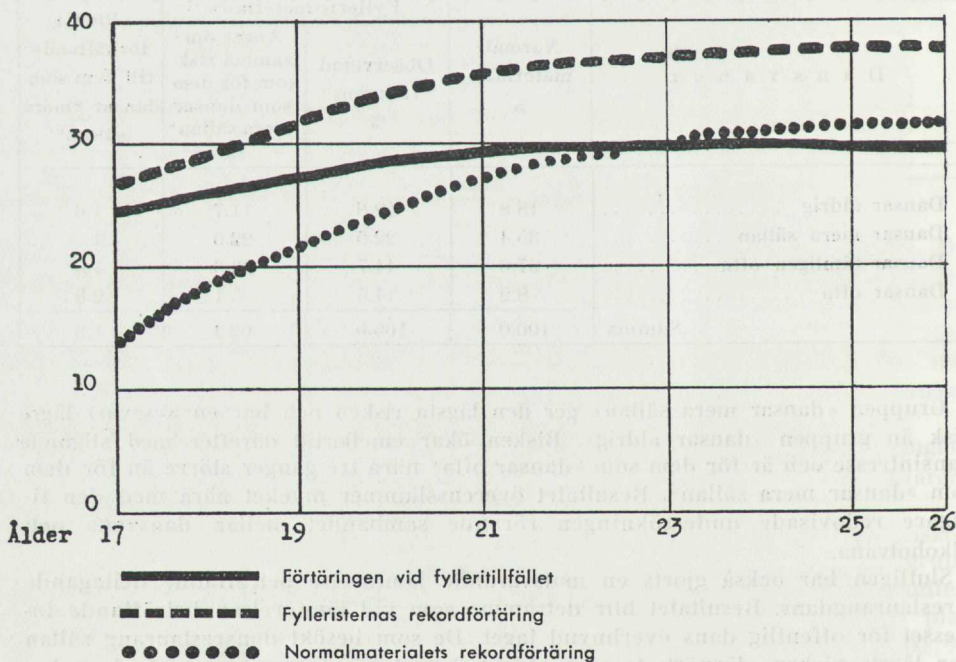

Diagram Uf 1. Genomsnittliga förtäringen (i centiliter) vid fylleritillfället och fylleristernas »rekordförtäring» samt »rekordförtäringen» för normalmaterialet.

Nycterhetsnämnderna har alltså en förhållandevis mild bedömning av själva förtäringssvanorna. För förstagångsfylleristerna ger de följande procentsiffror: 1.3, 8.7, 15.8, 64.5 och 9.7.

Ytterligare någon belysning av frågan om fylleristernas förtäringssvanor torde kunna erhållas av fylleristernas egna uppgifter om den förtärda kvantiteten vid fylleritillfället och om den största kvantitet de någonsin förtärt.

Med reservationer för den felaktighet som kan ligga i uppgiftsmaterialet har i diagram Uf 1 dessa uppgifter sammanställts för varje ettårsklass. Till jämförelse har i diagrammet inlagts normalmaterialets genomsnittliga »rekordförtäring».

Det är anmärkningsvärt att se, att normalmaterialets »rekordförtäring» vid åldrarna över 21 år är lika stor som eller större än fylleriförtäringen. Det skulle alltså innebära, att genomsnittet av den manliga ungdomen i denna ålder någon gång druckit lika mycket sprit som genomsnittligt erfordras för en fylleriförseelse. Även med hänsynstagande till fylleristernas sannolika benägenhet att bagatellisera sin egen konsumtion framstår det av diagrammet som uppenbart, att flertalet manliga ungdomar har erfarenhet av den grad berusning, vilken under vissa omständigheter leder till fylleri. Å andra sidan ligger fylleristernas rekordförtäring långt över normalmaterialets.

Detta gäller emellertid icke de yngsta åldrarna (under 21 år). Fylleriförtäringen ligger här högt över rekordförtäringen för normalmaterialet.

Kap. 10. Vanornas förändring vid flyttning

I följande tablå lämnas några siffror, som visar *hur stor del av de unga männen* som flyttat från en ortsgrupp till en annan. (Avser endast flyttningar mellan de i förspalterna angivna ortstyperna.)

Födelseort	Procentuellt antal		
	som bor kvar i ort av samma typ som födelseorten	som flyttat till ort av högre tätortsgrad än födelseorten	som flyttat till ort av lägre tätortsgrad än födelseorten
Storstad	84.0	—	16.0
Annan stad	75.3	13.1	11.6
Landskommun	74.3	25.7	—

Det bör anmärkas, att inkorporeringar eller nya stadsbildningar inte inverkat på dessa siffror, eftersom ortstypsgrupperingen avser årsskiftet 1945/46 för såväl den aktuella vistelseorten som födelseorten.

Tablåen visar, att av de pojkar, som fötts i landskommunerna, har c:a 26 % flyttat till storstad eller annan stad när de uppnått åldern 17—26 år. Av dem som fötts i städer är det emellertid inte mer än 12—16 %, som vid samma ålder flyttat till landskommun.

På grund av att andelen ungdomar, som genom flyttning kommer i helt ny miljö, är så stor, framstår det som en betydelsefull frågeställning hur dessa ungdomar reagerar på den nya miljön med avseende på alkoholvanan. För de med sig och behåller vanan från den gamla miljön eller domineras bilden av den nya miljöns förmåga att omforma vanorna?

Ett försök att belysa detta problem har gjorts i följande tablå, i vilken angivits andelen absolutister och »upprepade förtärare» bland i städerna infödda eller inflyttade före 12-årsåldern samt bland inflyttade efter 12 års ålder.

	Procentuellt antal	
	absolutister	personer med upprepade spritdrycksförtäring de senaste 4 veckorna
Inflyttade efter 12 års ålder	28.3	10.3
Infödda eller inflyttade före 12 års ålder	34.9	10.9

Differenserna mellan infödda och inflyttade är inte statistiskt signifikanta. Man torde alltså kunna dra slutsatsen, att de inflyttade i huvudsak accepterar de vanor, som är rådande i den nya miljön.

Den i tablå härövan verkställda jämförelsen har den betydelsefulla begränsningen i värde, att den som infödda räknar alla som vid undersökningstillfället bor i ort tillhörande samma ortstyp (storstad, annan stad, landskommun) som födelseorten. Flyttningen kommer alltså endast med för landsbygdsbefolkningen i den mån de flyttat till stad och för stadsbefolkningen i den mån de flyttat till landskommun eller stad tillhörande annan kategori än födelsestaden.

Tyvärr har materialets storlek ej räckt till för en belysning av effekten av flyttning från stad till landsbygd. Såvitt kan bedömas med ledning av det ovan redovisade materialet visar emellertid icke de flyttande i och för sig någon avvikelse från genomsnittet ifråga om antalet absolutister eller »upprepade förtärare».

Fylleririsen är emellertid lägre för de ungdomar, som blivit bofasta i ort som i storlek och allmän struktur är likartad med den ort, i vilken de vuxit upp, än bland dem som flyttat, vilket framgår av följande tablå.

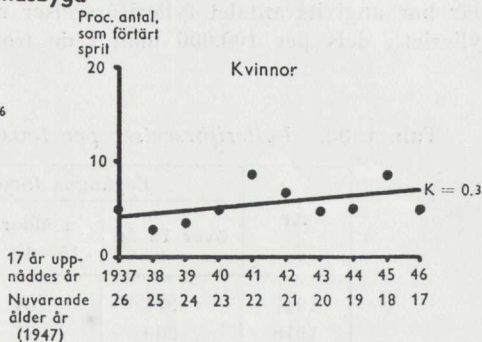
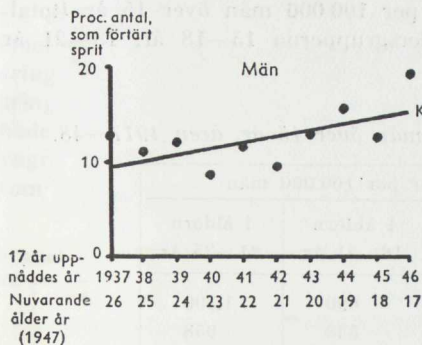
Infödda/inflyttade	Normalmaterialet %	Fyllerismaterialet		Risk i förhållande till infödda
		Observerad frekvens %	Antal om samma risk som infödda %	
Infödda	67.7	60.6	60.6	1
Inflyttade	32.3	39.4	28.9	1.4
Summa	100.0	100.0	89.5	1.1

Kap. 11. Förändringen av de ungas alkoholvanor under de senaste decennierna

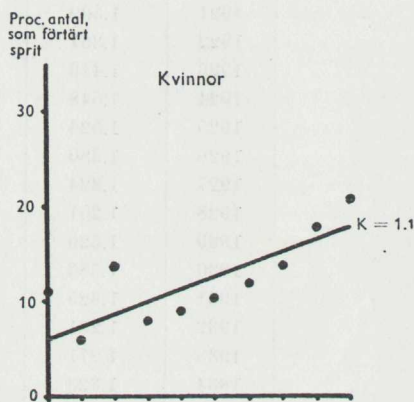
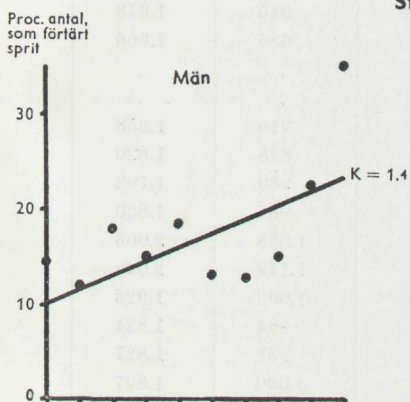
Med ledning av frågan om vid vilken ålder de intervjuade första gången förtärde spritdrycker, har man kunnat få fram ett procenttal för varje ettårsklass, som anger hur stor del av resp. årsklasser som före 17-årsåldern förtärt sprit. Resultaten har sammanställts i diagram U 23. Vi finner en klart stigande trend och att männen i städerna har den starkaste genomsnittliga ökningen där vinkelkoef-

ficienten för den enligt minsta kvadratmetoden beräknade trendlinjen har värdet 1.4. Därnäst följer kvinnorna i städerna med vinkelkoefficienten 1.1. På landsbygden beskrives ökningen för männen av en trendlinje med vinkelkoefficienten 0.6

Landsbygd

Städer

Hela riket

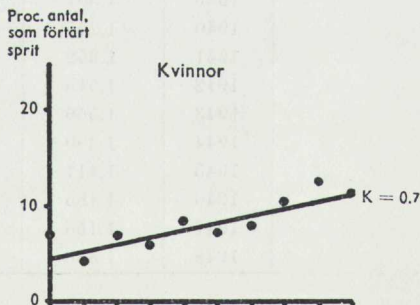
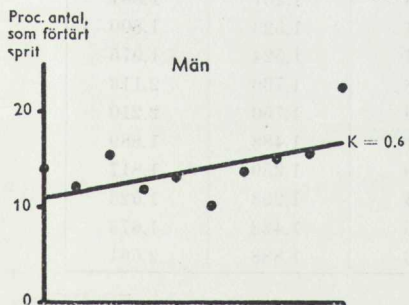

Diagram U 23. Förändringen under 10 år av det procentuella antalet 17-åringar, som förtärt sprit.

Utjämnning har skett enl. minsta kvadratmetoden. K = linjens vinkelkoefficient. Diagrammet för städer omfattar endast dem som bott i städerna sedan 12-årsåldern eller längre.

och för kvinnorna är motsvarande vinkelkoefficient 0.3, vilket är det lägsta observerade värdet. Landsbygdens unga kvinnor har alltså inte bara de minst utbredda vanorna, de visar också den långsammaste stegringen genom perioden.

Utvecklingen av de ungas fylleriförseelser sedan 1917 har belysts i tab. U 33. Där har angivits antalet fylleriförseelser dels per 100.000 män över 15 år (totalfylleriet), dels per 100.000 män i de tre åldersgrupperna 15—18 år, 18—21 år

Tab. U 33. Fylleriförseelser per 100.000 män över 15 år, åren 1917—48.

År	Begångna förseelser per 100.000 män			
	över 15 år	i åldern 15—18 år	i åldern 18—21 år	i åldern 21—25 år
1917	971	54	690	1.190
1918	909	77	533	958
1919	1.675	168	1.158	2.029
1920	2.280	184	1.647	2.732
1921	1.509	80	915	1.678
1922	1.367	74	685	1.366
1923	1.446	.	.	.
1924	1.548	.	.	.
1925	1.526	75	910	1.858
1926	1.380	82	848	1.820
1927	1.324	79	930	1.703
1928	1.261	81	983	1.850
1929	1.329	118	1.058	2.003
1930	1.383	124	1.149	2.043
1931	1.325	90	1.009	1.923
1932	1.281	105	964	1.824
1933	1.271	98	938	1.827
1934	1.323	119	1.030	1.897
1935	1.311	105	963	1.844
1936	1.260	106	942	1.831
1937	1.220	126	1.027	1.804
1938	1.268	124	1.096	1.817
1939	1.301	160	1.207	1.851
1940	1.245	167	1.523	1.800
1941	1.352	177	1.524	1.975
1942	1.515	228	1.736	2.113
1943	1.566	279	1.750	2.210
1944	1.390	191	1.488	1.889
1945	1.411	149	1.359	1.817
1946	1.185	134	1.293	1.523
1947	1.156	185	1.422	1.673
1948	1.338	223	1.888	2.561

och 21—25 år. Värdena i denna tabell har efter omräkning till indextal återgivits i diagram U 24. Slutligen har i diagram U 25 för åren 1928 och 1948 gjorts en sammanställning av fyllerifrekvensen i olika åldrar med en uppdelning på åldersgrupper även av fylleristerna över 25 år.

Såsom framgår av det sålunda redovisade materialet visar de ungas fylleriförseelser en klart stigande trend till skillnad från de vuxnas där utvecklingen i stort sett följer väglinjen. Andelen fyllerister bland 15—18-åringarna är nu flera gånger större än för 20—25 år sedan. Ökningen från mitten av 1920-talet är ej mindre än c:a 200 %. Motsvarande stegring för åldersgruppen 18—21 är c:a 100 % och för åldersgruppen 21—25 år c:a 50 %. Av diagram U 25 framgår därjämte, att 18—21-åringarnas fylleri, som 1928 inte var mer än hälften så omfattande som 25—30-åringarnas, redan år 1948 var uppe i samma nivå som de senares. 21—25-åringarna hade 1928 samma fyllerifrekvens som 25—30-åringarna, men år 1948 var den yngre åldersgruppens siffra åtskilligt högre, medan den äldres låg på samma nivå som tjugo år tidigare.

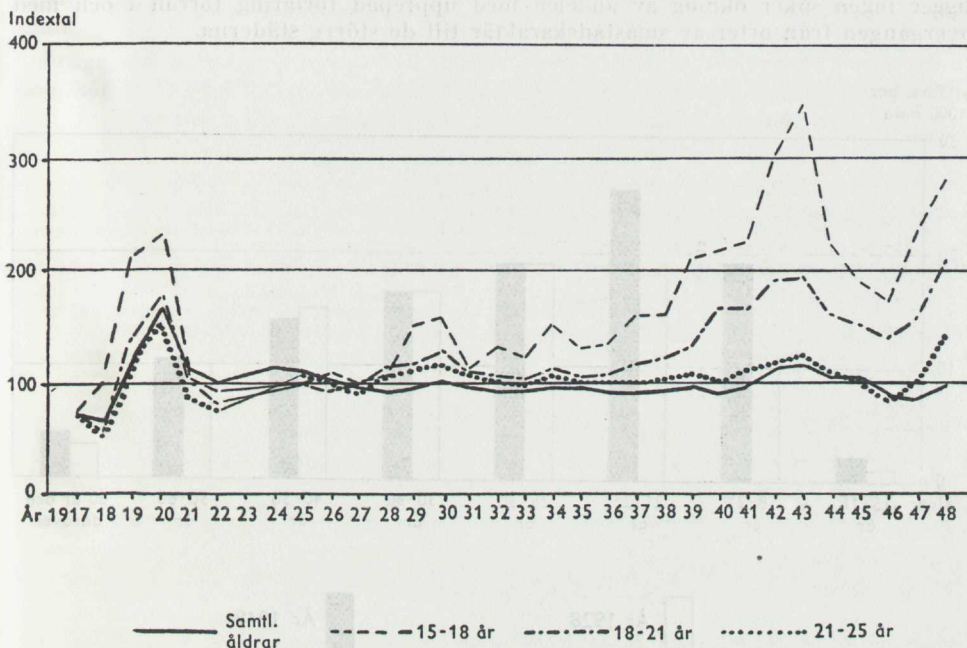

Diagram U 24. Fylleriets utveckling för olika åldrar. Fylleriförseelser per 1000 män dels i ungdomsåldrarna 15—18, 18—21 och 21—25 år, dels i genomsnitt för samtliga åldrar. Indextal, åren 1925/28 = 100.

Utvecklingen av fylleriet står således i samklang med utvecklingen av alkoholvanorna, sådan denna redan framgått bl. a. av diagram U 23 och sådan den ytterligare kommer att framgå av diagram S 3 (sid. 244), i vilket en överblick ges över utvecklingen av de yngstas motboksinnehav.

Bakgrunden till stegringen av ungdomens alkoholvanor och fylleri är uppenbarligen att söka i den allmänna sociala och ekonomiska utvecklingen i vårt land under de senaste decennierna, däri inbegripet även den utformning nykterhetslagstiftningen haft. I det föregående kapitlet visades att alkoholvanorna samtidigt med omfördelningen av befolkningen i riktning mot de större tätorterna ökar i utbredning, medan den helynktra livsföringen samtidigt minskar, ävensom att fylleririsen ökar vid flyttning över huvud taget.

Eftersom omflyttningen i särskilt hög grad har gällt och gäller de yngre åldersgrupperna av befolkningen har denna utveckling varit särskilt märkbar just vid betraktande av ungdomarnas alkoholvanor.

Det är anledning observera att ökningen av antalet förtärare bland männen i första hand gäller den andel, som förtär mera regelbundet, medan ökningen i fråga om kvinnorna i betydande grad även gäller dem som övergår från absolutism till en mera sällan återkommande förtäring av spritdrycker. Sistnämnda förhållande sammanhänger, såsom redan förut berörts, med den utbredning absolutismen har bland den kvinnliga ungdomen på den rena landsbygden. Denna relativt stora andel absolutister minskar klart, redan när man går från en mindre tätortspräglad kommuntyp till en mera tätortspräglad på landsbygden. Den motsvarande ökningen gäller då enbart kategorien tillfälliga förtärare. Däremot föreligger ingen säker ökning av andelen med upprepade förtäring förrän i och med övergången från orter av småstadskaraktär till de större städerna.

Fyll.förs. per
1000 män

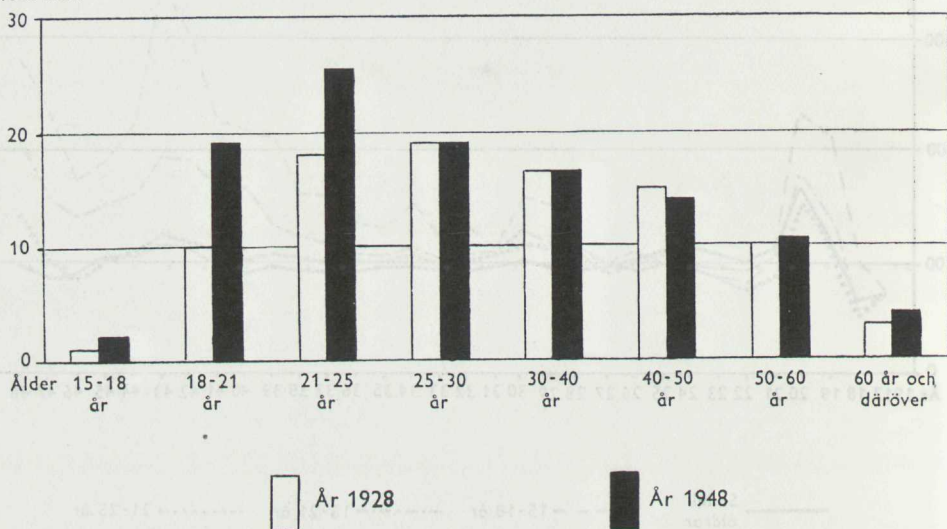

Diagram U 25. Fylleriförseelser åren 1928 och 1948 per 1000 män i olika åldrar.

Självfallet får man emellertid icke förutsätta, att alkoholvanorna förändras enbart med omflyttningen och att de alltså skulle vara statiska inom ortstyperna. Här pågår sannolikt en anpassningsprocess mot tätortsbefolkningens vanor. Denna har redan berörts i samband med påpekandet av vissa olikheter mellan de båda könenas alkoholvanor. De moderna kommunikationsmedlen bidrar till att sammanföra landsbygden och städerna såväl direkt genom personbefordran som indirekt genom förmedling av t. ex. radio, press och film. En betydande del av landsbygdsbefolkningens nöjesliv har vidare förlagts till städerna och alltså fått stadskaraktär. Det erhållna resultatet är därför icke överraskande. Man hade anledning att vänta att en undersökning av alkoholvanorna bland landsbygdsgenerationen skulle visa att vanorna undergått en viss utbredning liksom att en motsvarande utveckling skett för till exempel de lägre socialskiktens ungdomar.

Ett annat drag i utvecklingen, som haft betydelse, är den stora förändringen av de ungas ekonomiska förhållanden. Ungdomarnas ekonomiska ställning har mer

och mer närmat sig den vuxna befolkningens och har möjliggjort för de unga att i allt större utsträckning anpassa sin konsumtion av varor och tjänster efter det beteendemönster som den vuxna delen av befolkningen lämnar. Den starka ökningen av kontantlönerna har därvid varit en väsentlig drivkraft över mot en viss lyxkonsumtion, innefattande bland annat alkoholförtäring. Även de yngsta bland ungdomarna har fått ekonomiska möjligheter att förlägga sitt nöjesliv till de orter och platser, där alkoholförtäring i betydande utsträckning förekommer och där fylleriövervakningen är som intensivast. Lönenivåns betydelse för fylleriet har klart framgått av redogörelsen för de unga alkoholmissbrukarnas förhållanden (kap. 9).

Man kan alltså inte bortse från, att den ökning av de yngstas fylleri, som påvisats, måste ha ett direkt samband med den allmänna utbredning av deras konsumtionsvanor, som också konstaterats.

Frågeställningen om den svenska lagstiftningens betydelse för den utveckling, som här beskrivits, har kommittén tagit upp till behandling i annat sammanhang.

AVDELNING IV

DET INDIVIDUELLA RESTRIKTIONSSYSTEMETS PRAKTISKA TILLÄMPNING OCH VERKNINGAR I VISSA AVSEENDEN

Kap. 1. Motboksinnhav inom olika befolkningsgrupper

Aldrar och kommuntyper

Av samtliga i riket kyrkoskrivna män över 25 år hade vid årsskiftet 1945/46 69.6 % motbok¹ enligt de siffror, som erhållits ur nykterhetskommitténs representativa undersökning och vilka sammanställts i tab. S 1. 5.7 % hade haft motbok men fått den indragen och 1.1 % hade sökt motbok men fått sina ansökningar avslagna. 0.2 % hade haft motbok men på eget initiativ återlämnat den. 23.4 % av männen hade aldrig sökt motbok.

Beträffande kvinnorna har undersökningen av motboksinnhavet begränsats till de ogifta, då gift kvinna endast i undantagsfall kan tilldelas motbok.

Av samtliga ogifta kvinnor över 25 år innehade 20.5 % motbok vid årsskiftet 1945/46. 1.6 % hade haft motbok men fått den indragen. 1.2 % hade sökt men fått avslag på sin ansökning. 0.1 % hade haft motbok men på eget initiativ återlämnat den. Mer än tre fjärdedelar (76.6 %) hade aldrig sökt motbok.

Såsom framgår av tabellen och mera överskådligt även av diagram S 1 är olikheterna mellan landsbygden och städerna mycket stora ifråga om den andel av befolkningen, som har motbok. Dessa olikheter är störst för kvinnorna.

Andelen motboksinnhavare är av männen i storstäderna 84 %, i de övriga städerna 73 % och på landsbygden 64 %. Av de ogifta kvinnorna hade i storstäderna 43 %, i de övriga städerna 22 % och på landsbygden 9 % motbok. Andelen motboksinnhavare bland de ogifta kvinnorna är sålunda nästan 5 gånger så stor i storstäderna som på landsbygden.

Av männen i storstäderna var det endast 10 %, som aldrig sökt motbok. Motsvarande tal var för männen i övriga städer 19.2 % och för männen på landsbygden 29.0 %. Av de ogifta kvinnorna i storstäderna hade 53 % ej sökt motbok. Motsvarande tal var för övriga städer 75 % och för landsbygden 89 %.

¹ Antalet motböcker, som utfärdats för män, utgjorde vid utgången av år 1945 enligt den officiella statistiken 1.523.048. Av de manliga motboksinnhavarna var 11.094 under 25 år. Detta skulle innebära, att av männen över 25 år 72.3 % hade motbok vid utgången av 1945. Här föreligger alltså en något högre siffra än den, som erhålles ur kommitténs undersökning. Avvikelsen torde förklaras dels av att i nykterhetskommitténs undersökning endast kyrkoskrivna män ingår, medan i totalantalet motböcker i riket ingår även de motböcker, som utfärdats för icke kyrkobokförda utlänningar (enl. uppg. från AB Stockholmssystemet c:a 16.000), dels av att systembolagen vid avgivandet av rapport om antalet motböcker vid en viss tidpunkt icke kunnat frånräkna motböcker för personer, som nyligen avlidit eller utflyttat. Felmarginalen i kommitténs undersökning är c:a 0.2 %. Sammanlagt synes dessa förklaringar helt täcka den erhållna differensen.

Tab. S 1. Motboksinnehav m. m. bland män och ej gifta kvinnor över 25 år i olika ortstyper.

Bostadsort	M ä n						E j g i f t a k v i n n o r								
	Hela antalet under-sökta			Dä r a v i p r o c e n t, s o m d e n 31/12 1945			Hela antalet under-sökta			Dä r a v i p r o c e n t, s o m d e n 31/12 1945					
	hade motbok	ej hade motbok		hade motbok	ej hade motbok		hade motbok	ej hade motbok		hade motbok	ej hade motbok				
		haft, fått den in-dragen	ansökan avslagen		haft, men själv åter-lämnat	hade ej sökt		haft, fått den in-dragen	ansökan avslagen		haft, men själv åter-lämnat	hade ej sökt			
Storstäder	7.164	4.9	1.1	0.2	10.2	83.6	4.9	1.1	0.2	10.2	43.0	2.1	2.3	0.1	52.5
Övriga städer	10.108	6.2	1.0	0.2	19.2	73.4	6.2	1.0	0.2	19.2	21.6	2.0	1.4	0.1	74.9
Landsbygd	24.370	5.7	1.1	0.2	29.0	64.0	5.7	1.1	0.2	29.0	9.1	1.2	0.6	0.1	89.0
<i>Hela riket</i>	<i>41.642</i>	<i>5.7</i>	<i>1.1</i>	<i>0.2</i>	<i>23.4</i>	<i>69.6</i>	<i>5.7</i>	<i>1.1</i>	<i>0.2</i>	<i>23.4</i>	<i>20.5</i>	<i>1.6</i>	<i>1.2</i>	<i>0.1</i>	<i>76.6</i>
Dä r a v i ä l d e r n :															
26 — 30 år	5.159	1.9	2.9	—	30.8	64.4	1.9	2.9	—	30.8	7.3	0.1	3.5	—	89.1
31 — 35 »	5.657	3.4	1.0	0.1	23.6	71.9	3.4	1.0	0.1	23.6	19.0	0.3	1.2	—	79.5
36 — 40 »	5.299	4.7	1.1	0.1	21.5	72.6	4.7	1.1	0.1	21.5	21.1	0.7	1.1	0.1	77.0
41 — 45 »	4.724	5.2	0.7	0.2	20.4	73.5	5.2	0.7	0.2	20.4	21.8	1.3	1.2	0.2	75.5
46 — 50 »	4.275	5.9	0.9	0.3	19.1	73.8	5.9	0.9	0.3	19.1	27.4	0.9	1.3	0.1	70.3
51 — 55 »	3.783	7.0	0.7	0.3	19.1	72.9	7.0	0.7	0.3	19.1	28.0	1.8	1.4	—	68.8
56 — 60 »	3.288	8.4	0.6	0.2	19.0	71.8	8.4	0.6	0.2	19.0	29.6	2.1	0.6	—	67.7
61 — 65 »	2.640	8.2	0.4	0.4	20.0	71.0	8.2	0.4	0.4	20.0	25.3	3.0	0.9	0.3	70.5
66 — 70 »	2.377	8.6	0.5	0.2	22.6	68.1	8.6	0.5	0.2	22.6	22.9	3.4	0.7	—	73.0
71 — 75 »	1.564	10.1	0.4	0.4	25.5	63.6	10.1	0.4	0.4	25.5	18.7	2.6	0.8	0.3	77.6
ö v e r 75 år	1.706	11.8	0.1	0.5	31.1	56.5	11.8	0.1	0.5	31.1	14.1	2.0	0.8	0.2	82.9

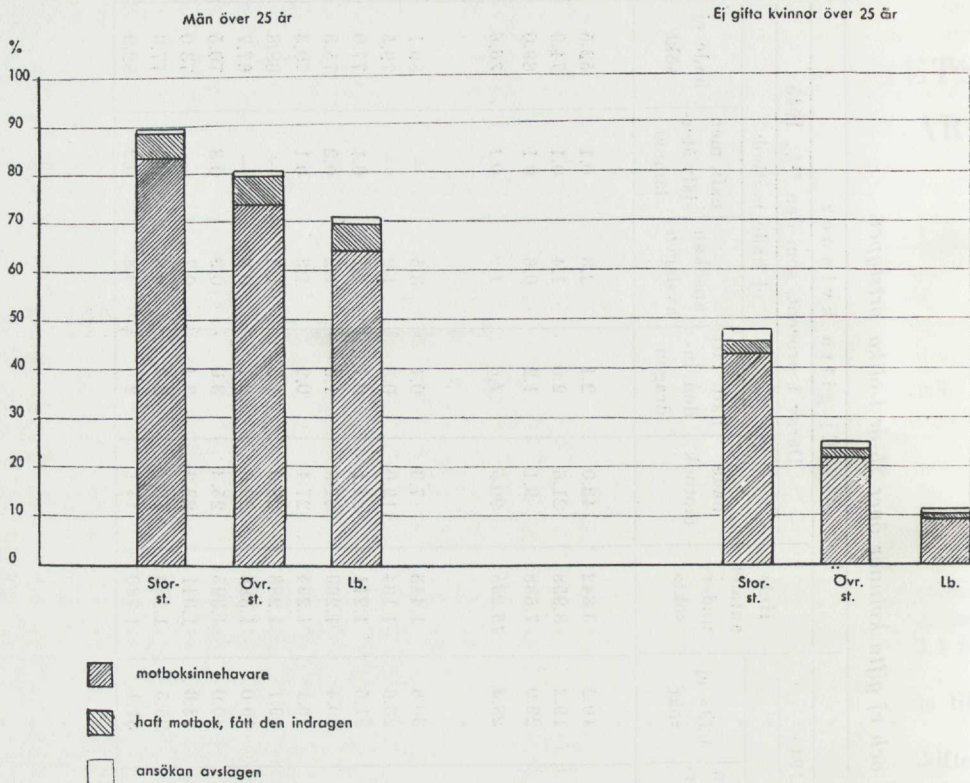

Diagram S 1. Motboks innehav bland män och ej gifta kvinnor över 25 år.

Dessa siffror framhäver mycket starkt de stora olikheterna mellan alkoholvarorna i de olika sociala miljöer, som avgränsas från varandra genom bostadsortens storlek och tätortsgrad. Bland dem som sökt motbok finns givetvis personer som icke har behov att för egen förtäring inköpa sprit utan skaffar sig inköpsrätt för att kunna använda spriten som bytesvara eller för att tillhandagå andra personer med sprit. Under en period av ransonering av olika varor torde bytesvärdet hos spriten utöva lockelse. Möjligen är intresset för att skaffa inköpsrätt av dessa anledningar större i städerna än på landsbygden. De stora arbetsplatserna och de mångskiftande möjligheterna till att få bytestransaktioner och överlåtelser till stånd med bibehållen anonymitet och med anlåtande av mellanhänder, som städerna och framför allt storstäderna erbjuder, ökar motbokstilldelningens värde för den, som vill använda den i illegalt syfte.

Det är emellertid högst osannolikt att förklaringen till de stora olikheterna mellan de olika ortstyperna ifråga om intresset för att erhålla egen motbokstilldelning till någon mera väsentlig del kan vara olikheter i möjligheten och viljan att ekonomiskt utnyttja tilldelningen. Man har all anledning att förmoda, att den avgörande orsaken är de stora olikheterna i alkoholvanornas utbredning.

Tab. S 1 visar också hur andelen motboks innehavare varierar mellan olika åldersgrupper.

Bland männen i åldern 26—30 år är andelen motboks innehavare 64 %. Denna andel ökar något med varje femårsklass, tills den når ett maximum i åldersgruppen

46—50 år med 74 %. Sedan minskar andelen motboks innehavare i de följande femårsklasserna och är i åldern 71—75 år åter nere i c:a 64 %. I åldrarna över 75 år har 57 % av männen motbok.

Delvis sammanhänger denna variation med systembolagens indragningsspolitik. Med stigande ålder löper motboksägaren en stigande risk att få motboken indragen. Detta beror dels på att de grova nykterhetsanmärkningarna, som föranleder definitiv indragning av inköpsrätten, blir vanligare i åldern omkring 40—50 år, dels på att motboksindragning också förekommer på grund av utgående sociala understöd och risken att få behov av sådant avsevärt ökar vid åldrarna över 50 år.

Motboksrekvensen är alltså icke i och för sig användbar för att studera förekomsten av variationer mellan olika åldersgrupper ifråga om önskan att inneha motbok. Man bör i stället inrikta intresset på en jämförelse ifråga om de andelar av resp. åldersgrupper, som aldrig sökt motbok. Även dessa uppgifter återfinnes

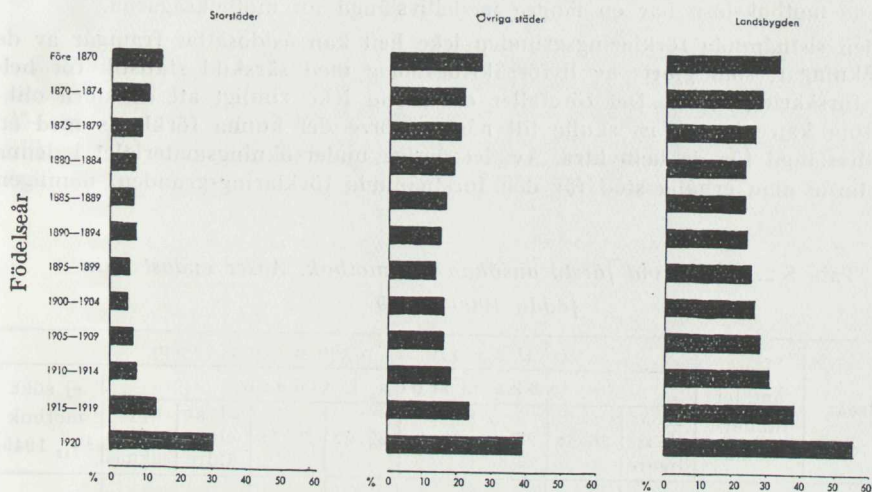

Diagram S 2. Procentuella antalet män över 25 år, som icke sökt motbok den 31/12 1945 inom olika åldrar och kommuntyper.

i tab. S 1. Då stora olikheter föreligger mellan de olika ortstyperna har i diagram S 2 gjorts en översiktlig sammanställning med angivande av den procentuella andelen män i olika åldrar och inom olika kommuntyper, som ej sökt motbok.

De tidigare påvisade olikheterna får genom detta diagram en ytterligare pregnans.

Generellt gäller, att ända upp till den egentliga medelåldern ökar bland männen den andel, som önskar ha motbok. Den är därefter i stort sett konstant till sextioårsåldern, varefter den börjar minska. I storstäderna söker c:a 95 % av männen förr eller senare motbok. I övriga städer är motsvarande andel c:a 87 % och på landsbygden 77 %.

För de ogifta kvinnorna registreras enl. tab. S 1 en motsvarande utveckling ifråga om variationerna med åldern.

Med hänsyn till problemet om motbokens eventuella suggestionseffekt torde det vara av intresse att något närmare belysa variationerna i »motboksintresset» mellan de olika åldrarna. Framför allt träder därvid i förgrunden den anmärkningsvärda iakttagelsen, att den äldre delen av befolkningen (över 60 år) i mindre utsträckning än den något yngre delen sökt motbok. Att andelen personer som sökt

motbok är något mindre i åldrarna omkring 30 år än i åldrarna omkring 40 år beror uppenbarligen på att en del personer inte får behov av egen inköpsrätt förrän vid mera mogen ålder. Det är därför antagligt, att när de årsklasser, som nu är i åldern 25—40 år, kommer upp i den egentliga medelåldern, kommer de att visa lika höga eller högre siffror, som de personer, vilka nu är i denna ålder. Rimligheten i detta antagande styrkes av tab. S 2, som visar hur stor andel av männen som söker motbok först vid högre ålder.

När det gäller den lägre frekvensen av personer, som sökt motbok i den äldre generationen, torde man kunna söka sig fram efter två förklaringsgrunder.

Man kan antaga, vilket torde vara den närmast till hands liggande förklaringen, att det skett en förskjutning i vanorna, så att de personer, som nu befinner sig i de yngre åldrarna eller i medelåldern, har haft större behov av motbok än de personer, som nu närmast torde få räknas till åldringarna. Man skulle också kunna göra det antagandet, att den fallande motboksfrekvensen i de högre åldrarna beror på att de motbokslösa har en längre medellivslängd än motboksägarna.

Att den sistnämnda förklaringsgrunden icke helt kan åsidosättas framgår av de undersökningar, som gjorts av livförsäkringsbolag med särskild statistik för helnyktra försäkringstagare. Det förefaller emellertid icke rimligt att de stora olikheter, som kan observeras, skulle till någon större del kunna förklaras med en längre livslängd för de helnyktra. Av det övriga undersökningsmaterialet i denna volym torde man erhålla stöd för den förstnämnda förklaringsgrunden, nämligen

Tab. S 2. Ålder vid första ansökan om motbok. Avser endast män födda 1900—1919.

Födelseår	Hela antalet undersökta	Därav i procent, som								
		sökt motbok i åldern								ej sökt motbok 31/12 1945
		25 år el. tidigare	26 år	27 år	28 år	29 år	30 år	31 år eller äldre	upp-gift saknas	
1900	957	25.3	9.2	6.3	4.8	4.5	2.9	22.8	4.8	19.4
1901	984	26.8	8.6	6.8	6.6	4.6	3.6	18.9	5.0	19.1
1902	891	26.7	10.5	6.6	5.1	5.5	2.8	18.4	4.3	20.1
1903	911	31.2	9.9	5.2	4.7	2.4	1.9	20.0	3.7	21.0
1904	981	32.4	10.3	4.8	3.4	2.0	2.3	19.9	3.2	21.7
1905	969	31.8	10.3	3.8	2.0	3.8	4.7	20.8	2.4	20.4
1906	991	31.3	8.3	3.3	3.8	6.4	3.8	19.2	2.9	21.0
1907	1.109	28.2	4.4	5.1	6.9	5.3	6.2	19.3	3.1	21.5
1908	1.081	23.7	11.7	7.7	6.3	6.8	5.5	14.8	2.3	21.2
1909	1.151	27.4	9.4	7.5	7.9	5.5	5.3	12.7	2.2	22.1
1910	1.113	30.7	8.9	9.1	8.1	4.3	1.4	12.7	1.4	23.4
1911	1.153	34.5	12.0	7.8	5.9	1.6	2.9	12.9	1.3	21.1
1912	1.173	39.5	13.0	4.9	1.2	2.9	4.8	9.1	1.2	23.4
1913	1.152	45.4	8.7	2.4	3.5	5.6	4.3	5.2	0.5	24.4
1914	1.093	47.4	3.3	5.0	7.0	4.7	3.9	3.2	0.6	24.9
1915	1.030	44.0	6.0	9.0	7.0	4.1	3.4	—	0.3	26.2
1916	1.048	42.4	11.5	8.0	5.8	4.6	—	—	0.5	29.2
1917	1.014	48.4	10.6	5.9	4.6	—	—	—	0.3	30.2
1918	1.062	52.8	10.7	4.6	—	—	—	—	0.6	31.3
1919	1.005	49.2	14.4	—	—	—	—	—	0.3	36.1

att alkoholvanorna har breddats och att andelen personer, som lever helnyktert, har blivit mindre.

Självfallet har man anledning att ställa sig den frågan, huruvida restriktionssystemet genom sina psykologiska verkningar kan ha bidragit till att orsaka denna nedgång i andelen helnyktra. Med andra ord: Har restriktionssystemet haft den effekten, att personer, som eljest icke skulle ha skaffat sig alkoholvanor, på grund av de föreställningar och värderingar, som finns kring egen graderad inköpsrätt, skaffat sig motbok och därmed utsatt sig själva för en psykologisk press till alkoholförtäring?

Det är av intresse att konstatera, att just den åldersklass, vid vilken gränsen går för den lägre motboksfrekvensen, var i 25—30-årsåldern vid motbokssystemets införande under det första världskriget. För dem, som var yngre vid denna tidpunkt, registreras en tydligt markerad stegring i frekvensen av motboksinnehav. Såsom framgått av resultaten av ungdomsundersökningen sker en viss stabilisering av alkoholvanorna i och före 25-årsåldern. Det är ej så många, som efter denna ålder övergår från en absolutistisk ståndpunkt till förtäringssvana.

Det torde därför ligga nära till hands att antaga ett samband mellan den höga motboksfrekvensen just för de åldrar, som vid motbokens införande var yngre än 25—30 år, och den omständigheten, att det nya, som hände vid denna tid, var tillkomsten av spritdrycksransoneringen. Man kan emellertid icke heller bortse från att det föreligger betydande olikheter i sociala avseenden mellan tiden före

Tab. S 3. Ålder då motbok första gången erhöles. Avser endast män födda 1900—1919.

Födelseår	Hela antalet undersökta	D ä r a v i p r o c e n t								
		som erhöill motbok första gången i åldern								som ej har motbok ⁸¹ / ₁₂ 1945
		25 år el. tidigare	26 år	27 år	28 år	29 år	30 år	31 år eller äldre	upp-gift saknas	
1900	957	24.1	9.5	6.2	5.3	4.7	2.9	22.3	4.7	20.3
1901	984	25.6	9.4	7.0	6.5	5.0	3.6	19.1	3.9	19.9
1902	891	26.0	9.5	7.3	5.3	5.7	2.9	18.4	4.1	20.8
1903	911	30.0	9.9	5.6	5.2	2.3	1.9	20.0	3.3	21.8
1904	981	31.2	10.2	4.9	3.6	2.1	2.5	20.0	2.7	22.8
1905	969	30.3	10.2	4.4	2.0	3.5	4.7	21.4	2.0	21.5
1906	991	30.7	7.3	3.5	3.6	5.2	4.3	20.6	2.1	22.7
1907	1.109	27.8	4.4	4.4	7.3	5.7	6.3	19.4	2.1	22.6
1908	1.081	21.9	12.1	7.7	6.6	6.8	5.4	15.5	1.6	22.4
1909	1.151	26.0	9.3	7.7	8.2	5.6	5.0	12.9	2.0	23.3
1910	1.113	29.4	9.3	8.9	7.8	5.0	1.3	12.7	1.1	24.5
1911	1.153	33.0	12.1	8.3	6.0	1.6	2.2	13.4	1.0	22.4
1912	1.173	38.3	12.6	5.5	1.1	3.1	4.5	9.4	1.0	24.5
1913	1.152	39.8	9.6	2.5	5.7	5.7	4.1	5.7	0.7	26.2
1914	1.093	45.3	3.8	4.8	6.7	4.7	4.3	3.4	0.6	26.4
1915	1.030	41.2	6.0	9.4	7.0	4.3	3.3	—	0.4	28.4
1916	1.048	38.4	12.7	7.8	6.1	5.1	—	—	0.4	29.5
1917	1.014	43.7	11.2	6.5	5.0	—	—	—	0.3	33.3
1918	1.062	45.7	12.8	5.7	—	—	—	—	0.4	35.4
1919	1.005	43.4	14.8	—	—	—	—	—	0.5	41.3

och tiden efter första världskriget. Det är icke uteslutet att denna faktor har varit av betydelse för alkoholvanornas utbredning.

Att en stigande del av befolkningen skaffar sig motbok relativt tidigt framgår av de uppgifter som lämnas i tab. S 2 och S 3. I dessa tabeller har de män i åldern 26—45 år, som omfattas av undersökningen, fördelats med hänsyn till den ålder vid vilken de första gången sökt motbok (tab. S 2) och den ålder vid vilken de första gången fått motbok (tab. S 3). Man har måst begränsa sig till män födda 1900 och senare på grund av att uppgiftsmaterialet för äldre är ofullständigt. Ur tab. S 2 kan vi således utläsa, att av män födda 1900, d. v. s. fyllde 45 år under 1945, sökte 25.3 % motbok senast under det år de fyllde 25 år, d. v. s. 1925. Under det år, då denna årsklass uppnådde 26 års ålder (1926) sökte 9.2 % motbok och följande år 6.3 % o. s. v. Vid utgången av det fyrtiofemte levnadsåret återstod 19.4 % av de då levande, som aldrig sökt motbok. Vi ser, att andelen, som sökt

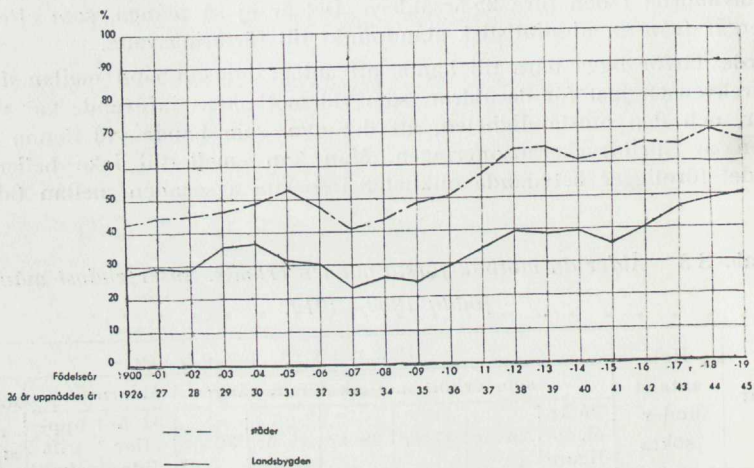

Diagram S 3. Procentuella antalet män i olika åldrar, som erhållit motbok senast vid 26 års ålder.

motbok under de båda första år då motbok regelmässigt kan erhållas av de sköt-samma (25—26 år), visar en tydlig tendens till ökning. För att närmare illustrera detta förhållande lämnas i diagram S 3 en grafisk framställning, varvid åtskillnad gjorts mellan landsbygd och städer. I diagrammet har endast uppgifterna om ålder för motboks erhållande medtagits. Det framgår emellertid av de båda tabellerna, att utvecklingen är i stort sett densamma för ansökningarna om motbok.

Diagrammet visar att av dem, som fyllde 26 år 1926, fick på landsbygden 28 % och i städerna 42 % motbok senast under detta år. År 1929 fick på landsbygden 36 % och i städerna 49 % av 26-åringarna motbok. Därefter följer en nedgång under den ekonomiska depressionen, och vid utgången av år 1933 var det på landsbygden 24 % och i städerna 41 % av 26-åringarna som hade motbok. Med de uppåtgående konjunkturerna under trettioåret följer sedan en kraftig stegring av motboksinnehavet bland ungdomarna, och vid utgången av år 1938 hade på landsbygden nära 40 % och i städerna 64 % av 26-åringarna fått motbok. Utvecklingen under andra världskriget är något ojämn men visar en klart stigande tendens, och vid utgången av år 1945 hade av 26-åringarna på landsbygden 51 % och av 26-åringarna i städerna 66 % fått motbok.

Under den observerade tjuogoårsperioden har alltså motboksinnehavet bland de manliga 26-åringarna på landsbygden ökat från 28 % till 51 % och i städerna från 42 % till 66 %. (Denna ökning är i verkligheten något mindre, enär andelen personer för vilka uppgift ej kunnat erhållas om tidpunkten för erhållande av motbok är större för dem, som fyllde 26 år under förra delen av perioden, än för dem, som fyllt 26 år under senare delen. En del av dem som i tabellerna redovisats under »uppgift saknas» borde ha hänförts till kolumnerna 25 och 26 år. Hur stor denna del är, kan emellertid ej med någon högre grad av säkerhet uppskattas och då hela antalet »uppgift saknas» icke uppgår till mer än några få procent kan en korrektion för denna felkälla icke ändra den allmänna tendensen i diagrammet.)

Diagrammet ger en klar bild av att motboksinnehavet bland de yngre årsklasserna blir allt vanligare. Det är i och för sig sannolikt att detta också för med sig en ökning av andelen motboksinnehavare vid en något högre ålder. Stöd för detta antagande utgör de tidigare observationerna om den högre motboksfrekvensen i åldrarna 40—50 år än i åldrarna omkring 60 år och däröver. Med ledning av uppgiftsmaterialet i tab. S 3 kan man göra ett försök till framskrivning av den sannolika motboksfrekvensen vid 45-årsåldern, åtminstone för de närmaste fem åren. Man kommer därvid fram till ett antagande, att andelen 45-åringar utan motbok under den närmaste femårsperioden har minskat från 19.1 % till 16.5 %, under förutsättning av samma frekvens av ansökningar om motbok mellan 40 och 50 års ålder som under perioden 1940—45. Detta skulle alltså innebära, att av fyrtiofemåringarna år 1950 hade 83 à 84 % fått motbok mot 81 % år 1945.

Yrkesgrupper

Andelen motboksinnehavare växlar mycket mellan olika yrkesgrupper, vilket närmare framgår av diagram S 4 (män) och S 5 (kvinnor). Indelningen i yrkesgrupper¹ är inte helt densamma i de båda diagrammen. Kvinnorna har genomgående fördelats på socialklasser och näringsgrenar, medan antalet undersökta män inom socialklasserna företagare och förvaltningspersonal medgivit en annan indelning, vilken närmare klassificerar personens ställning. För arbetare har fördelning skett på näringsgrenar.

Bland *männen* redovisar förvaltningspersonalen den största andelen motboksinnehavare (80 %). Bland arbetarna är 70 % och bland företagarna 69 % motboksinnehavare. En avsevärt mindre andel motboksinnehavare har de yrkeslösa (57 %).

Jordbruksföretagarna har till något mindre del motböcker än vad som gäller övriga företagarkategorier.

Inom gruppen förvaltningspersonal är olikheterna större. En särskilt låg siffra över motboksantalet uppvisas av butikspersonalen (68 %). Högst ligger verkmästare och förmän (83 %). Den tekniska personalen och övriga tjänstemän har dock en obetydligt lägre siffra (ca 80 %). Bland arbetarna är olikheterna mellan näringsgrenarna stora. Arbetare inom jordbruk har bara till 55 % motbok. Högst ligger arbetare inom handel, av vilka 78 % har motbok. Övriga näringsgrenar ligger mellan 70 och 75 %.

Arbetare med ospecificerad verksamhet har den lägsta motboksfrekvensen av samtliga yrkesgrupper (51 %). Såsom framgick av kapitlet om alkoholmissbruket hade denna grupp en särskilt stor andel personer med nykterhetsanmärkningar.

¹ Vid yrkesindelningen har använts den gruppering, som verkställdes av 1945 års folkräkning. De undersökta personerna har hänförts till resp. yrkesgrupper vid folkräkningen.

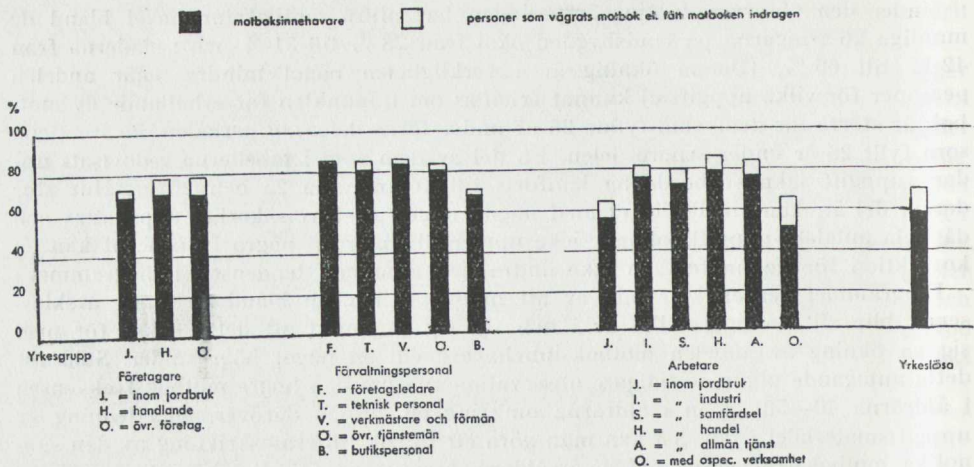

Diagram S 4. Procentuella antalet män inom olika yrkesgrupper som sökt motbok.

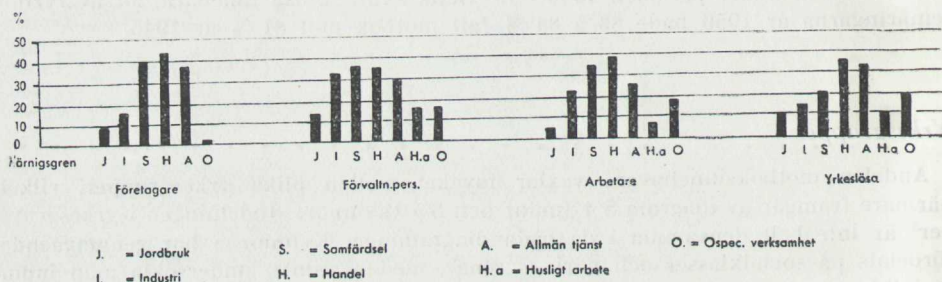

Diagram S 5. Procentuellt antal motboksinnnehavare bland ej gifta kvinnor över 25 år inom olika yrkesgrupper.

Obs! A = allmän tjänst och fria yrken.

Andelen personer som vägrats motbok eller fått motboken indragen är också i anslutning härtill särskilt stor.

Olikheterna ifråga om motboksinnhav mellan olika yrkesgrupper beror till viss del på att systembolagens restriktiva åtgärder drabbat olika. Bland tjänstemännen har 2.7 % vägrats motbok eller fått motboken indragen. Siffran är avsevärt högre ifråga om företagarna (6.1 %) och ännu högre för arbetarna (6.8 %). De olikheter mellan socialklasserna ifråga om motboksinnhav, som kan konstateras, blir alltså till en del utjämnade, om man tar hänsyn även till den andel, som skulle vilja ha men ej beviljats eller blivit fråntagen motbok.

Det olika utfallet av systembolagens restriktiva åtgärder inom de olika yrkesgrupperna beror blott till en mindre del på olikheter mellan yrkesgrupperna i nykterhetsavseende. Såsom framgår av avsnittet om systembolagens åtgärder har de särskilt restriktiva åtgärderna endast i c:a en fjärdedel av fallen motiverats av bristande skötsamhet i nykterhetsavseende. Olikheterna i motboksrekvensen mellan olika yrkesgrupper beror alltså till icke ringa del på hänsynstagandet till de

övriga förhållanden av ekonomisk och social natur, som systembolagen enligt rusdrycksförsäljningsförordningen skall beakta. Att restriktionssystemet i sin tillämpning kommit att få denna effekt visas också av t. ex. den omständigheten, att bland jordbruksarbetarna, som har den minsta andelen personer med nykterhetsanmärkningar av samtliga arbetarkategorier, är antalet vägrade och indragna motböcker mycket stort. Endast gruppen arbetare med ospecificerad yrkesverksamhet visar högre siffror.

Olikheterna i motboksfrekvens sammanhänger emellertid främst med den olika utbredningen av alkoholvanorna. Av män med endast folkskolebildning har c:a 80 % sökt motbok. Av dem som avlagt real- eller studentexamen har c:a 90 % sökt motbok.

Beträffande motboks innehav bland *ogifta kvinnor* inom olika yrken visar diagram S 5 stora differenser mellan de olika näringsgrenarna, medan skillnaderna mellan socialklasserna är av mindre betydelse.

Kvinnorna inom jordbruksyrkena samt inom yrkesgruppen husligt arbete har en mycket låg motboksfrekvens. Även kvinnorna inom industri har en relativt låg frekvens av motböcker. Störst är frekvensen inom grupperna samfärdsel, handel och allmän tjänst.

Dessa olikheter torde ha ett väsentligt samband med olikheterna i kvinnornas alkoholvanor mellan städer, särskilt storstäder, och övriga orter.

Civilstånd

Bland *männen* hade av de gifta sammanboende 76 % motbok. Av de gifta ej sammanboende och förut gifta hade något över 60 % motbok och av de ogifta 52 %. Av de frånskilda hade 22 % antingen vägrats motbok eller fått motboken indragen. Även av de gifta ej sammanboende var denna andel stor (16 %). Av änklingarna hade 12 % vägrats inneha motbok och av de ogifta 9 %. För de gifta var andelen 6 %.

Bland *kvinnorna* var motboksfrekvensen störst för de frånskilda, av vilka 33 % hade motbok. Av änkorna hade 22 % motbok och av de ogifta 18 %. De från-

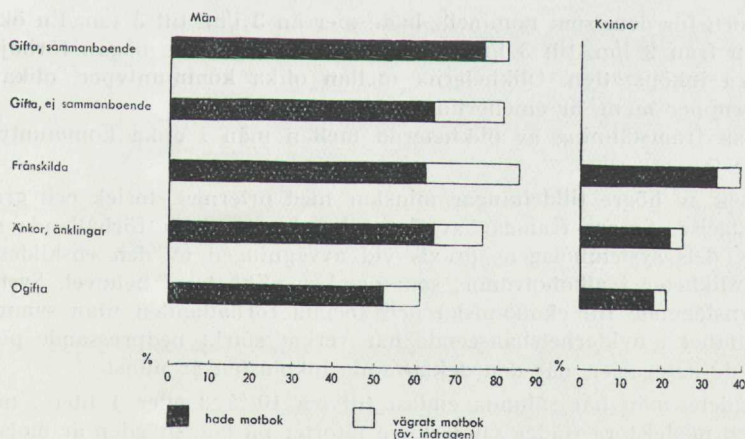

Diagram S 6. Motboksförhållanden bland män och kvinnor över 25 år i olika civilstånd

skilda hade också största andelen vägrade och indragna motböcker (6 %). Motsvarande andelar var för änkorna 3 % och de ogifta likaledes 3 %.

Att motboksintresset är störst bland de frånskilda får delvis ses mot bakgrunden av att storstäderna med sin höga motboksfrekvens har en oproportionerligt stor andel av de frånskilda. Det är alltså delvis storstädernas utbredda alkoholvanor bland kvinnorna som slagit igenom i dessa siffror.

En översikt över dessa förhållanden ges i diagram S 6.

Kap. 2. Motbokstilldelningen

Männens tilldelning

Männens fördelning med hänsyn till motbokstilldelningens storlek vid årsskiftet 1945/46 framgår av tab. S 4. Genomsnittssiffrorna för hela riket torde numera erbjuda ett ringa intresse. Efter krisrestriktionernas upphävande torde nämligen en viss förskjutning ha skett mot treliterstilldelningarna. Vid undersökningstillfället var den faktiska inköpsrätten för dem som nominellt hade 3 l/m. begränsad

Tab. S 4. Motbokstilldelningens storlek bland män över 25 år inom olika ortstyper.

Kommuntyp	Hela antalet undersökta	D ä r a v i p r o c e n t					
		icke motboksintresserade	motboksintresserade med nom. tilldelning				
			mindre än 1 l/mån.	1 l/mån.	mer än 1, högst 2 l/mån.	mer än 2, högst 3 l/mån.	mer än 3 l/mån.
Storstäder	7.164	16.4	0.6	17.6	23.3	7.1	35.0
Övriga städer	10.108	26.6	2.7	16.7	29.0	10.7	14.3
Landsbygd	24.370	36.1	4.5	21.7	24.8	6.1	6.8
<i>Hela riket</i>	<i>41.642</i>	<i>30.4</i>	<i>3.4</i>	<i>19.8</i>	<i>25.6</i>	<i>7.3</i>	<i>13.5</i>

till 2 l/m. och för dem som nominellt hade mer än 3 l/m. till 3 l/m. En ökning av inköpsrätten från 2 l/m. till 3 l/m. innebar i detta läge icke någon förhöjning av den faktiska inköpsrätten. Olikheterna mellan olika kommuntyper, olika ålders- och yrkesgrupper m. m. är emellertid av intresse.

En grafisk framställning av olikheterna mellan män i olika kommuntyper ges i diagram S 7.

Frekvensen av högre tilldelningar minskar med orternas storlek och graden av tätortsbebyggelse. Såsom framgår av det följande får detta förhållande ses som en följd av dels systembolagens praxis vid avvägningen av den enskildes tilldelning, dels olikheter i alkoholvanor, som orsakar olikheter i behovet. Systembolagens hänsynstagande till ekonomiska och sociala förhållanden utan sammanhang med skötsamhet i nykterhetshänseende har verkat starkt nedpressande på tilldelningarna i de kategorier, där den deklarerade inkomsten är minst.

Landsbygdens män har sålunda endast till c:a 10 % 3 eller 4 liter i månaden. För små och medelstora städer samt större tätorter på landsbygden är motsvarande andel 20 % och för storstäderna 40—45 %. De nu antydda frekvenstalen avser samtliga män över 25 år i resp. kommuntyper. Sätter man siffrorna i relation en-

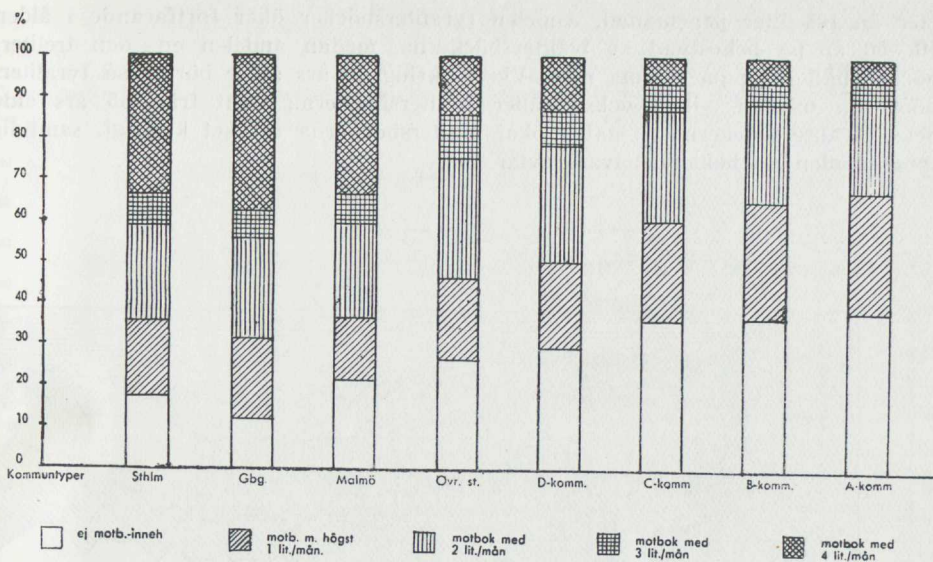

Diagram S 7. Tilldelningsförhållandena bland män över 25 år inom olika kommuntyper.

dast till motboksägarna erhålles likväl en större frekvens av högre tilldelning med stigande ortsstorlek och tätortsgrad.

Tilldelningen i olika åldrar belyses närmare i tab. S 5 och diagram S 8.

Tab. S 5. Tilldelningens storlek bland män i olika åldrar.

Ålder	D ä r a v i p r o c e n t				
	icke motboksinnnehavare	motboksinnnehavare med nom. tilldelning			
		högst 1 l/mån.	mer än 1, högst 2 l/mån.	mer än 2, högst 3 l/mån.	mer än 3, högst 4 l/mån.
över 75 år	43.2	25.8	12.2	5.7	13.1
66 — 75 »	33.6	19.4	18.2	9.4	19.4
56 — 65 »	28.5	12.2	23.6	11.3	24.4
46 — 55 »	26.4	14.9	27.8	11.7	19.2
36 — 45 »	26.9	22.5	30.1	8.2	12.3
26 — 35 »	31.6	35.0	28.4	1.4	3.6
Samtliga	30.3	23.4	25.5	7.3	13.5

Vid 26 års ålder dominerar enlitsböckerna helt, och tilldelningar över 2 liter per månad förekommer över huvud taget inte alls. Vid trettioårsåldern har andelen enlitsböcker minskat och tvålitsböckerna ökat, så att dessa båda kategorier är ungefär lika stora. Tre- och fyralitersböcker är sällsynta (3 %). Vid fyrtioårsåldern är fördelningen tämligen jämn på böcker med 1, 2 och mer än 2 liter. Andelen en- och tvålitsböcker minskar därefter i åldern 40—50 år, medan tre- och framför allt fyralitersböckerna ökar. Vid femtioårsåldern saknar 25 % av männen motbok, 15 % har högst en liter per månad, 25 % 2 liter och 35 %

mer än två liter per månad. Andelen fyralitersböcker ökar fortfarande i åldern 50—60 år på bekostnad av tvålitersböckerna, medan andelen en- och trelitersböcker håller sig på samma nivå. Vid omkring 60 års ålder börjar så fyralitersböckerna minska, vilket också gäller trelitersböckerna samt från 65 års ålder också tvålitersböckerna. I stället ökar enlitersböckerna mycket kraftigt, samtidigt som andelen motboksinnnehavare avtar.

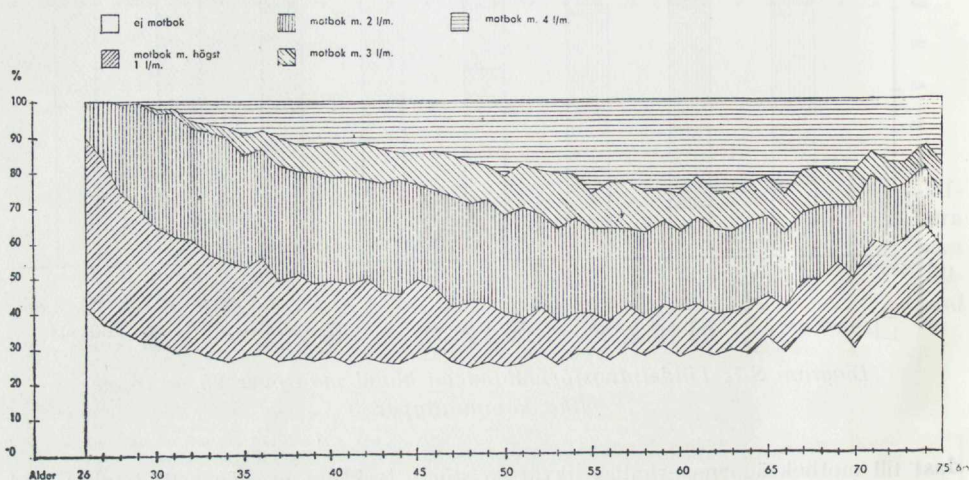

Diagram S 8. Procentuella antalet motboksinnnehavare fördelade på tilldelningsklasser bland män i olika åldrar (över 25 år).

Den övergång från högre till lägre tilldelningar, som äger rum i de högre ålderna, torde till väsentlig del sammanhånga med försämringen av befolkningens ekonomiska bärkraft vid denna ålder med därav följande ökning av understödsbehovet. Detta för i sin tur med sig en sänkning av tilldelningarna. Vid 50 års ålder hade 60 % av totalbefolkningen motbok med mer än 1 liter per månad i tilldelning. Vid 70 och 75 års ålder har denna andel minskat till c:a 40 %. En mindre del av denna skillnad kan dock förklaras av att männen i 70—75-årsåldern i mindre utsträckning sökt motbok än männen i femtioårsåldern och möjligen också nöjt sig med mindre tilldelningar (jfr tab. S 5 sid. 249).

Hur tilldelningarna varierar inom olika yrkesgrupper belyses i diagram S 9.

Man kan av diagrammet utläsa högst väsentliga differenser mellan de olika yrkesgrupperna. Fyralitersböckerna är relativt vanliga bland företagare inom handel och fria yrken (i diagrammet inkluderade i gruppen allmän tjänst), vidare bland tjänstemän inom samtliga näringsgrenar utom jordbruk och bland yrkeslösa (f. d. yrkesutövare) inom näringsgrenarna handel, samfärdsl och allmän tjänst. Här kan man alltså iakttaga ett tydligt samband mellan innehav av den högsta tilldelningen och vad man skulle kunna kalla social ställning. Småföretagarna, vilka dominerar företagsgrupperna inom jordbruk, industri och hantverk samt samfärdsl, liksom samtliga arbetarkategorier och de kategorier yrkeslösa, som oftast saknar förmånen av tjänstepension, har i mycket liten utsträckning fått den högsta tilldelningen. Bland jordbruksarbetarna är antalet innehavare av fyralitersböcker 1 % mot 35 % bland tjänstemännen inom handel och samfärdsl.

Till viss del sammanhänger givetvis dessa olikheter i tilldelning med olikheter i vanor mellan yrkesgrupperna. Önskemålen om högre tilldelningar torde t. ex.

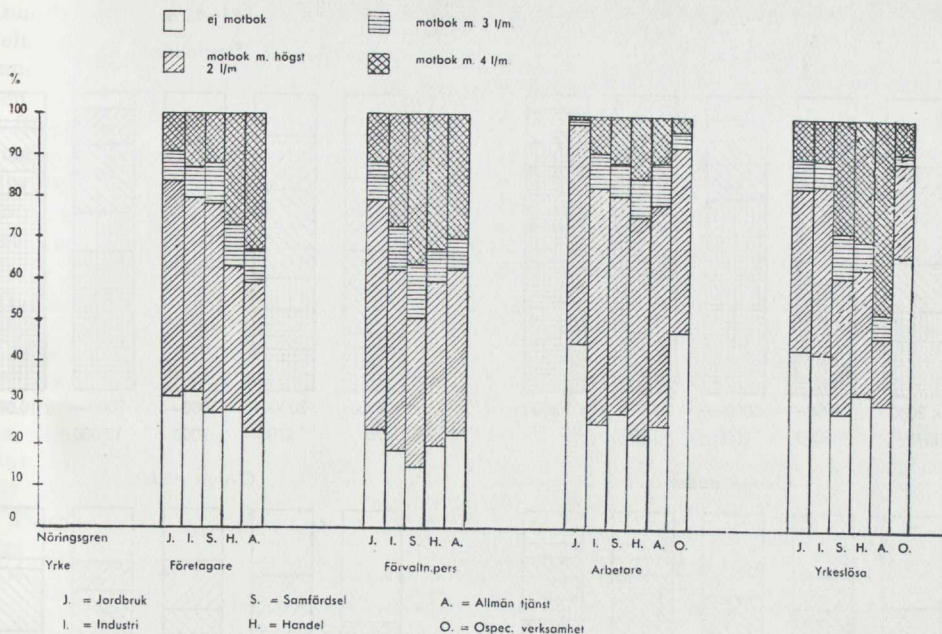

Diagram S 9. Procentuella antalet motboks innehavare med olika tilldelning bland män över 25 år inom olika yrkeskategorier.

vara avsevärt mindre bland arbetarna inom jordbruk än inom flertalet övriga yrkesgrupper. Det är emellertid tydligt, att differenserna i vanorna inte är så stora, att detta kan vara enda orsaken till de högst betydande olikheterna också i tilldelningen. Man måste också förutsätta, att tilldelningarna inom en viss kategori påverkar alkoholvanorna. Det är sannolikt, att en viss del av de olikheter ifråga om alkoholvanor som konstaterats t. ex. mellan städer och landsbygd beror på att principerna för tilldelningens fastställande medgett en större konsumtion i städerna än på landsbygden.

Begränsning av tilldelningen kan systembolaget åstadkomma dels genom att vägra förhöjning, dels genom att företaga sänkningar i redan beviljade tilldelningar. De principer, som systembolaget enligt rusdrycksförsäljningsförordningen och kontrollstyrelsens anvisningar haft att följa vid företagandet av dylika åtgärder, har otvivelaktigt åstadkommit en särskilt stark begränsning av tilldelningen just för de yrkeskategorier, som har den lägsta inkomsten.

En ytterligare belysning av detta förhållande kan erhållas vid ett studium av motbokstilldelningarnas variationer mellan olika inkomstklasser. Vid en studie av sambandet mellan inkomst och tilldelning måste man beakta, att tilldelningen ökar med åldern intill en viss gräns, vilket också gäller inkomsterna. Ökningen är alltså sannolikt till en del oberoende av det högre inkomstläget. Vidare har storstäderna högre inkomster och samtidigt högre tilldelningar. För att få fram ett nettosamband erfordras alltså en jämförelse inom samma åldersgrupper och kommuntyper. En sådan jämförelse har gjorts i diagram S 10.

Vi ser av detta diagram att 18 % av männen i storstäderna i åldern 45—55 år med mindre än 3.000 kr i inkomst har högsta tilldelningen. I inkomstklassen 3.000—5.000 kr ökar denna andel till 37 %. Ökningen fortsätter med stigande in-

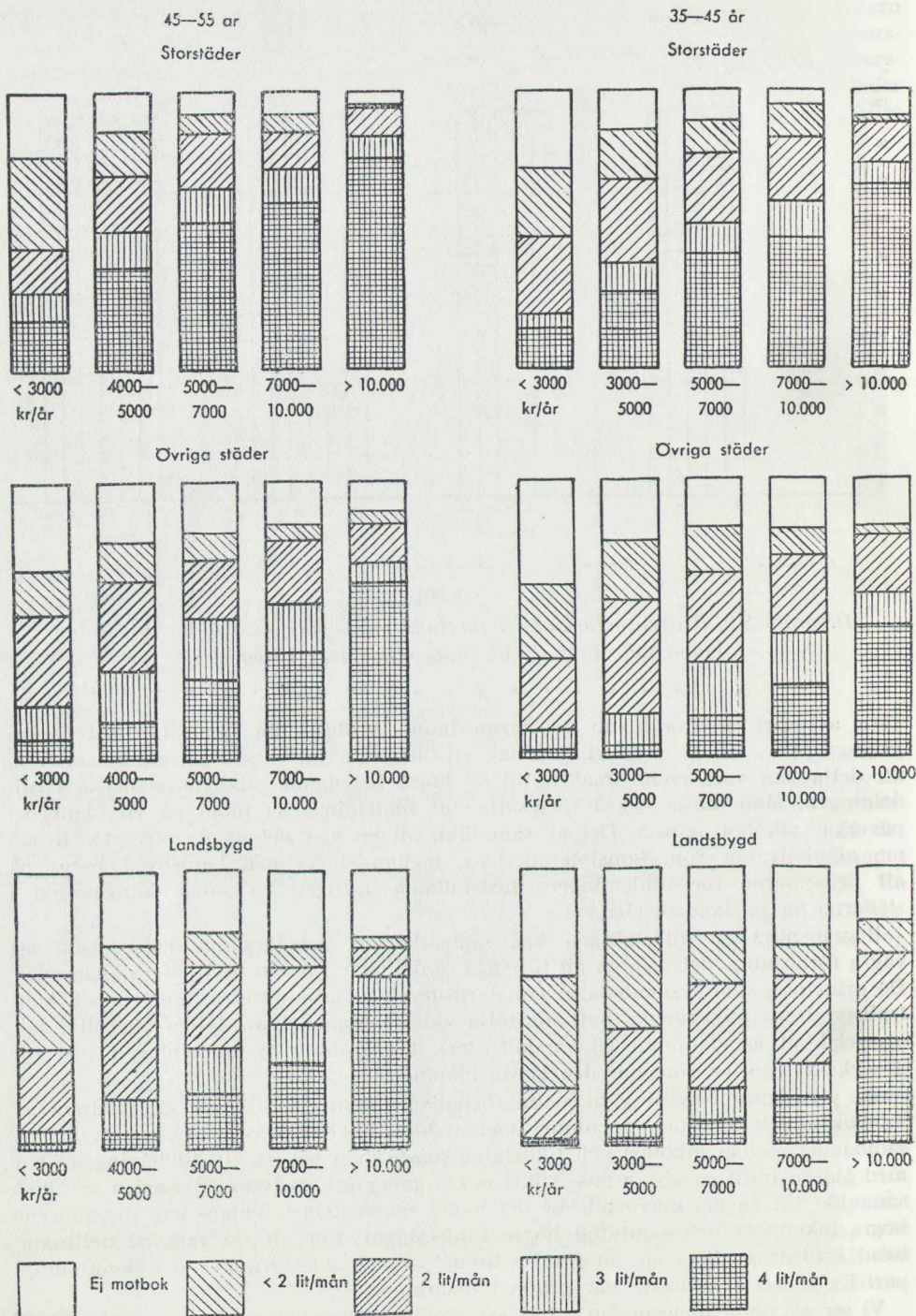

Diagram S 10. Tildelningsförhållanden i olika inkomstklasser bland män i åldern 35—55 år.

komst, och i inkomstklassen över 10.000 kr har 76 % högsta tilldelningen. Småtilldelningarna samt andelen motbokslösa minskar i motsvarande mån. En motsvarande utveckling observeras för övriga kommuntyper och gäller även åldersgruppen 35—45 år.

Den allmänna tendensen är sålunda klar. Även om systembolagen icke alltid tar direkt hänsyn till inkomstens nominella belopp vid fastställande av tilldelningens storlek, ger emellertid deras restriktionspolitik en direkt favör för de högre inkomstklasserna. Det är därvid anmärkningsvärt, att ehuru samma nominella inkomst ger den minsta bärkraften i storstaden, är tilldelningen dock störst där.

Kvinnornas tilldelning

Som regel kan gift kvinna ej få motbok. Det torde endast förekomma i sådana fall, då mannen av någon speciell anledning icke vill inneha motbok eller av systembolaget förvägrats motbok eller då makarna bor åtskilda. Undersökningen har därför inriktats på ej gifta kvinnor över 25 år (änkor, frånskilda och ogifta). Hur motboksfrekvensen varierar bland ej gifta kvinnor i olika kategorier framgår av det föregående avsnittet.

Tilldelningarna på kvinnornas motböcker är små. Endast en fjärdedel av de kvinnliga motboks innehavarna har i månatlig tilldelning 1 liter eller större kvantitet. (Över 1 liter kommer endast en knapp tiondel.) C:a en tredjedel har 2 liter i

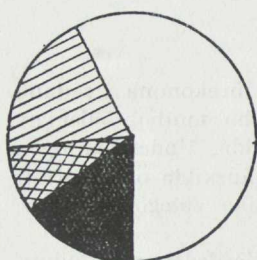
Tab. S 6. Tilldelningsförhållanden för ej gifta kvinnor över 25 år.

	Hela antalet undersökta	D ä r a v i p r o c e n t				
		icke motboks innehavare	motboks innehavare med tilldelning			
			högst 1 l/kv.	högst 2 l/kv.	1 l/mån.	mer än 1 l/mån.
<i>Kommuntyper</i>						
Storstäder	3,643	57.1	18.7	15.6	5.2	3.4
Övriga städer	3,958	78.4	8.4	7.5	4.2	1.5
Landsbygd	7,640	90.9	3.9	2.5	1.8	0.9
<i>Civilstånd</i>						
Änkor	5,145	78.0	8.1	6.7	4.9	3.2
Frånskilda	807	66.7	13.5	13.2	4.6	2.0
Ogifta	9,289	81.6	8.5	6.5	2.6	0.8
<i>Inkomstklasser</i>						
Mindre än 600 kr.	6,399	90.7	5.2	2.5	1.2	0.4
600 — 1 000 kr.	1,258	85.6	7.4	3.6	2.3	1.1
1 000 — 1 500 »	1,516	83.8	7.9	5.2	2.4	0.7
1 500 — 2 000 »	1,158	78.8	10.5	6.8	2.9	1.0
2 000 — 2 500 »	1,040	76.5	12.9	7.0	2.7	0.9
2 500 — 3 000 »	947	68.0	16.5	10.4	3.5	1.6
3 000 — 4 000 »	1,204	63.1	13.5	16.4	5.2	1.8
4 000 — 5 000 »	733	60.3	14.6	15.3	6.3	3.5
5 000 — 7 000 »	586	46.9	12.3	23.2	12.0	5.6
7 000 — »	400	36.5	5.0	18.8	18.5	21.2
<i>Samtliga</i>	<i>15,241</i>	<i>79.6</i>	<i>8.6</i>	<i>6.9</i>	<i>3.2</i>	<i>1.7</i>

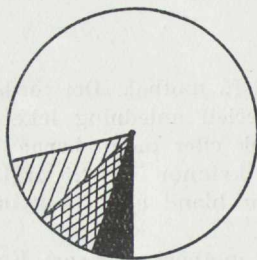
kvartalet eller något mindre, och återstoden har alltså högst 1 liter i kvartalet. Nära hälften av kvinnorna får alltså begränsa sina inköp till 4 liter om året eller mindre kvantitet. Tilldelningar på 2, 3 eller 4 liter i månaden förekommer endast i undantagsfall.

En närmare belysning av tilldelningsförhållandena inom olika kategorier ges i tab. S 6 och diagram S 11. De stora olikheter vi tidigare konstaterat ifråga om

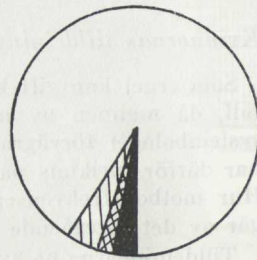
Ortstyper

Storstäder

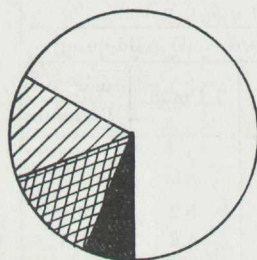

Övriga städer

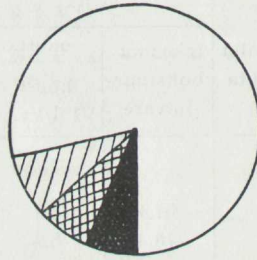

Landsbygden

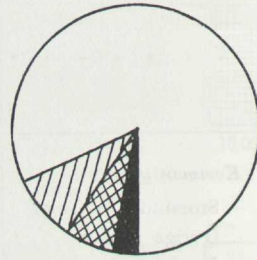
Civilstånd

Frånsk.

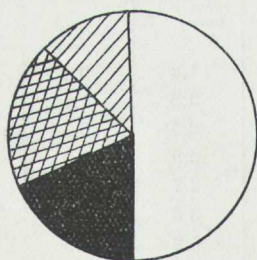

Änkor

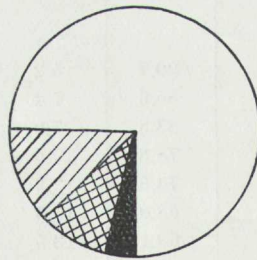

Ogifta

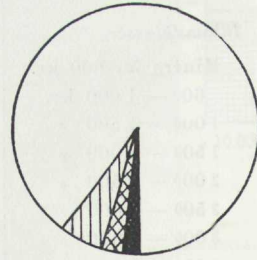
Inkomstgrupper

4.000 kr—

1.000—4.000 kr

<1000 kr

□ ej motbok

▨ högst 1 l/kvartal

▩ mer än 1 l/kvartal

■ 1 l/m. eller mera

Diagram S 11. Motbokstilldelningen för ej gifta kvinnor.

motboksinnehav mellan kvinnor från olika ortstyper återkommer här. Inom de kategorier, där andelen motboksinnehavare är stor, är också andelen relativt stora tilldelningar förhållandevis omfattande.

De fränskilda har motbok i större utsträckning än änkor och ogifta. Andelen relativt stora tilldelningar är dock störst bland änkorna. De som aldrig varit gifta har genomsnittligt de lägsta tilldelningarna.

Tilldelningens storlek har för kvinnorna ett än starkare samband med inkomsten än för männen. Andelen kvinnor med tilldelning av 1 liter i månaden eller mera är vid 1.000 kronors inkomst c:a 3 %. Den ökar därefter till c:a 4 % vid 2.000 kronors inkomst och 5 % vid 3.000 kronor. Vid 5.000 kronor är den mellan 10 och 15 % och vid inkomster över 7.000 nära 40 %.

Pressen på högre tilldelningar är icke särskilt stor bland kvinnorna. Av de kvinnor, som har 2 liter i kvartalet, hade såsom framgår av följande tablå 14.4 % sökt 1 l/m. utan framgång.

Civilstånd	Antal personer med tilldelningen 2 l/kv.	Därav som begärt 1 l/m.	
		antal	%
Änkor	343	33	9.6
Fränskilda	107	20	18.7
Ogifta	604	99	16.4
<i>Samtliga</i>	<i>1,054</i>	<i>152</i>	<i>14.4</i>

Änkorna, som också är mest gynnade med högre tilldelningar, har den minsta andelen missnöjda, medan av fränskilda och ogifta mellan en femtedel och en sjättedel fått avslag på sin ansökan om den högre tilldelningen.

Uppenbarligen har alltså systembolagens praxis bidragit till olikheterna i tilldelning. De är icke enbart uttryck för olikheter i vanor vilka i sin tur tagit sig uttryck i olikheter i önskemålen vid framställningarna till systembolaget. Att olikheter i vanor och attityder spelar en relativt betydande roll framgår emellertid av den starkt varierande frekvensen av motboksinnehavare, vilken icke i samma grad torde vara beroende av systembolagens praxis.

Kap. 3. Omfattningen av och orsaken till särskilt restriktiva åtgärder av systembolagen

Rusdrycksförsäljningsförordningens föreskrift att systembolaget skall »med hänsyn till ålder och levnadsförhållanden» fastställa den högsta myckenhet, som köpare månatligen får inköpa, avser att ge systembolaget möjligheter att individuellt variera tilldelningarna. På grundval av de anvisningar, som utfärdats av kontrollstyrelsen och även med tillämpande av inom systembolagens förtroendenämnd godkända allmänna principer har emellertid en viss enhetlighet utformats i praxis. En viss »normal» gång i köparens relationer till systembolaget har alltså utbildats. Vid 25 års ålder får han motbok med 1 liter per månad, några år senare får han efter ansökan tilldelningen höjd till 2 liter per månad och efter ytterligare några år får han, om han är gift och motsvarar vissa krav med hänsyn till anställning, bostad, etc., högsta tilldelningen, f. n. 3 liter per månad.

Avvikelser från denna »normala» ordning är emellertid vanliga. Praxis varierar i detta avseende mellan olika bolag. Eftersom någon skyldighet att följa förtroendenaämndens anvisningar inte finns, har bolagen i vissa fall egna riktlinjer, som de sedan gammalt följer.

De principer den individuella prövningen i praktiken följer kan alltså icke klarläggas enbart med en genomgång av kontrollstyrelsens anvisningar och förtroendenaämndens rekommendationer. Den tidigare redogörelsen har pekat på att praxis kommit att medföra olikheter i fråga om motboksfrekvens och tilldelning mellan olika ortsgrupper, socialgrupper och inkomstklasser. Det har redan antytts, att dessa olikheter icke kan förklaras enbart med olikheter ifråga om frekvensen av personer som är misskötsamma i nykterhetsavseende. Det är uppenbart att andra förhållanden — vilket också föreskrivits i lagen — har påverkat bedömningen.

I det följande har beträffande några speciella typer av åtgärder gjorts en undersökning av deras frekvens och de motiv systembolagen i sina egna handlingar antecknat för dessa åtgärder. Åtgärdena har utvalts efter den principen, att de personer, mot vilka de riktats, kan beräknas ha uppfattat dem såsom åtgärder, vilka icke drabbar dem som från social synpunkt anses vara fullvärdiga. Åtgärden har med andra ord varit av den naturen, att den ofta torde ha uppfattats som en prickning.

Såsom sådana speciella åtgärder har utvalts avslag på ansökningar om motbok, indragning av motbok, avslag på ansökningar om förhöjning av tilldelningen, nedsättning av tilldelningen samt tillfällig spärrning av motbok, begränsningar i inköpsrätten av vin, uppdelning av inköpsrätten under månaden m. fl. dylika smärre ingripanden.

Det bör betonas att systembolagsundersökningen endast avser personer, som levde vid årsskiftet 1945/46. De åtgärder, för vilka redogörs här nedan, var samtliga aktuella vid undersökningstillfället. Avslag på ansökningar om motbok t. ex. har alltså endast tagits med, i den mån vederbörande vid undersökningstillfället fortfarande var i avsaknad av motbok. Avslag på ansökan om förhöjd tilldelning redovisas endast om tilldelningen fortfarande är begränsad till en kvantitet lägre än ansökan avsåg. Nedsättning av tilldelningen är likaledes medtagen endast i de fall, då höjning till den tidigare tilldelningen icke senare vidtagits.

Avslag på ansökan om motbok

Av tab. S 7 framgår, att av männen över 25 år var det 1.1 % som fått avslag på ansökan om motbok och senare ej erhållit motbok. Frekvensen är högst i de lägre åldersgrupperna och avtar för att praktiskt taget helt elimineras i de högsta åldersgrupperna. Detta torde huvudsakligen förklaras av att de som fått avslag återkommer med förnyad ansökan, sedan de förhållanden, vilka motiverade avslaget, icke längre är för handen.

I åldersgruppen 26—35 år har 2.1 % av männen fått sina motboksansökningar avslagna. I de övriga åldersgrupperna överstiger icke denna andel 1 %.

Avslagen på motboksansökningarna motiverades i 34 % av fallen av bristande skötsamhet i nykterhetsavseende. De ekonomiska förhållandena (obetalda skatter, socialt understöd eller eljest svag ekonomi) åberopades i 44 % av fallen. För låg ålder hade varit motivet i c:a 10 % av fallen. Majoriteten av dessa fall gäller personer, som fyllt 25 men ej 26 år. Det är alltså sannolikt, att denna grupp utgöres av personer, som sökt motbok före 25 års ålder och fått avslag men sedan ej hunnit eller velat återkomma före undersökningstillfället. Om de hade återkommit efter fyllda 25 år, torde icke åldern ha angetts såsom skäl för avslag. Resterande fall av avslag

grundades på att vederbörande misstänkts för olaglig alkoholhantering (1.8 %), annan kriminalitet (0.2 %) eller sjukdom (2 %). Beträffande 8 % kunde uppgiften ej specificeras enligt frågeformulärets avdelningar eller saknades.

Nycterhetsanmärkningarna spelar något större roll för avslagen i städerna än på landsbygden, där i stället de ekonomiska förhållandena betyder mera.

Indragning av motbok

Vid undersökningstillfället hade 5.7 % av männen över 25 år motboken indragen (tab. S 8).

Siffran var lägst i storstäderna (4.8 %) och störst i övriga städer (6.2 %), medan landsbygdssiffran är densamma som riksnedeltalet.

Risken att få motboken indragen ökar avsevärt med åldern. I åldrarna omkring 40 år är det c:a 5 % av samtliga män som fått motboken indragen, medan detta i åldrarna över 75 år gäller 12 %.

Nycterhetsanmärkningar har varit orsak till indragningarna i 38 % av fallen, ekonomiska förhållanden i 28 %. Överlåtelse eller annan olaglig hantering har varit motivet i knappt 7 % av fallen och annan kriminalitet i drygt 1 %. Sjukdom åberopades beträffande 1.5 % av indragningarna. »Annan känd orsak» uppgavs i 24 % av fallen.

En specialundersökning av materialet från Stockholmssystemet har gjorts för att utröna, vad som ligger bakom denna beteckning. Det visade sig, att en stor del av de personer, som förts under denna kategori, utgjordes dels av sådana, som under en följd av år underlåtit att begagna sin inköpsrätt och vid kontrollslagning i mantalslängden befunnits ej längre vara mantalsskrivna inom kontrollområdet, dels av sådana som efter flyttning till nytt kontrollområde antingen begärt överflyttning av inköpsrätten men ej tagit ut motbok på den nya vistelseorten, eller som efter flyttningen ej inom en längre tid begärt överflyttning av inköpsrätten. Det torde alltså här vara fråga om sådana personer, som ej längre anser sig ha behov av motbok. En annan viktig kategori, som döljer sig bakom rubriken »annan känd orsak», är sådana som intagits på anstalter, där spritförtäring ej bör ske. Som regel torde det gälla intagna på fattigvårdsanstalter. Det kan också observeras att frekvensen av indragningar på grund av »annan känd orsak» är störst i de högsta åldrarna.

Nycterhetsanmärkningar angives som motiv oftare i städerna, särskilt i storstäderna, än på landsbygden. Eftersom frekvensen av indragningar inte varierar med andelen nycterhetsanmärkningar inom de olika ortstyperna har man anledning konstatera, att man i städerna — där antalet nycterhetsanmärkningar såsom framgår av den tidigare framställningen är större än på landsbygden — mindre ofta tillämpar motboksindragning på grund av andra sociala grunder än nycterhetsanmärkning. Detta kan bero på, att man i de större bolagen i de stora städerna är mindre rigorös vid tillämpningen av bestämmelserna men det kan också bero på att man på landsbygden har en procentuellt större andel av befolkningen i de kategorier, som på grund av ekonomiska och sociala faktorer drabbas relativt hårt av restriktionspolitiken. Bakom dessa siffror kan alltså ligga den olika sociala strukturen i landsbygds- och stadsmiljön.

Ett studium av tab. S 8 visar också, att frekvensen av sociala understöd och obetalda skatter som orsak till motboksindragning är större på landsbygden än i städerna. Storstädernas låga siffror för »obetalda skatter» ger anledning till förmodan, att man beträffande denna speciella anmärkning har en betydligt mildare praxis i storstadsbolagen än i övriga bolag.

De yngre personer, som fått sin motbok indragen, är i ganska stor utsträckning misskötsamma i nycterhetsavseende. Av dem som är under 45 år, har nycterhets-

Tab. S. 8. *Det procentuella antalet män över 25 år, som hade motboken indragen 31/12 1945.*

Ortsgrupper Åldersgrupper	Hela antalet under- sökta	Därav i procent som fått motboken indragen	Orsaken till indragningen (procent)										Upp- gift saknas				
			Nykter- hetsan- märkning	Socialt under- stöd	Obe- talda skatter	Svag ekono- mi	Krimi- nalitet	Olag- lig al- kohol- hant.	Över- låtelse	Sjuk- dom	Annan i hush. har mot- bok	Annan känd orsak					
<i>Ortsgrupper</i>																	
Storstäder	7.164	4.8	56.6	10.3	3.4	—	3.4	2.6	1.4	3.4	—	15.7	3.2				
Övriga städer	10.108	6.2	43.1	14.4	18.4	—	1.6	1.0	2.4	1.0	—	17.3	0.8				
Landsbygd	24.370	5.7	30.3	14.2	14.4	0.1	0.7	1.9	6.6	1.2	0.1	29.3	1.2				
<i>Hela riket</i>	41.642	5.7	37.6	13.6	13.8	0.1	1.3	1.8	4.7	1.5	0.1	24.1	1.4				
<i>Ålder vid under- sökningstillfället</i>																	
26 — 35 år	11.989	2.5	63.9	10.7	4.3	—	4.0	3.7	4.0	0.7	—	7.7	1.0				
36 — 45 »	10.025	4.9	56.0	7.1	8.9	—	2.0	1.8	3.8	1.6	—	18.0	0.8				
46 — 55 »	8.058	6.4	41.4	10.4	15.3	—	0.8	2.1	4.5	1.7	0.2	22.6	1.0				
56 — 65 »	5.929	8.3	27.7	12.8	18.9	0.2	1.0	1.2	5.5	1.6	—	29.1	2.0				
66 — 75 »	3.940	9.2	16.3	22.1	18.0	0.3	—	1.1	4.7	1.9	—	33.1	2.5				
Över 75 »	1.701	11.8	6.0	29.3	16.4	—	—	0.5	7.0	0.5	—	39.3	1.0				

anmärkning varit orsaken i mer än hälften av indragningfallen. Den ökning av frekvensen av motboksindragningar, som äger rum med stigande ålder, torde huvudsakligen bero på att den ekonomiska ställningen blir sämre för de äldre och att understödsbehovet därmed ökas. Nykterhetsanmärkning som orsak till indragning är relativt ovanligt i de högsta åldersgrupperna (6 % av indragningfallen).

Vägrad förhöjning av tilldelningen

Omkring 9 % av de manliga motboksägarna med mindre tilldelning än maximitilldelningen 4 liter per månad har sökt men vägrats förhöjning till en högre tilldelningsklass (tab. S 9).¹

Av dem som har mindre tilldelning än en liter per månad har 13 % sökt men vägrats förhöjning. Av dem som har 1 eller 2 liter per månad har 8 % sökt men vägrats högre tilldelning. För dem som har tre liter per månad är motsvarande tal 10 %. Här understrykes ytterligare, att dessa siffror endast avser dem som vid undersökningstillfället befinner sig kvar på den lägre tilldelningsnivån.

Vid vägrade förhöjningar av tilldelningen har nykterhetsanmärkningar återopats i knappt 9 % av fallen. Nykterhetsanmärkningarna är vanligast som motiv när det gäller att hålla tilldelningen nere på en verkligt låg nivå. När det gäller ansökningar om förhöjningar till de högre tilldelningsklasserna åter, spelar nykterhetsanmärkningarna obetydlig roll. Detta torde i första hand sammanhånga med att flertalet av dem som har nykterhetsanmärkningar under lång tid placeras i de allra lägsta tilldelningsklasserna.

Åldersskäl (för låg ålder) har återopats i 18 % av fallen. Möjligen skulle en del av dessa ha fått sin ansökan beviljad, om de återkommit före undersökningstillfället. En ungefär lika stor andel har fått avslag med tillämpande av en rekommendation från systembolagens förtroendenämnd år 1942 att medge förhöjning av tilldelningen till mer än 2 liter, endast då det funnes »särskilda skäl» därtill. Denna rekommendation, som motiverats av krisförhållandena och den starka försämringen av nykterhetstillståndet, kom att medföra en mycket restriktiv politik beträffande högre tilldelningar. Socialt understöd, obetald skatt, svag ekonomi och sjukdom motiverade den vägrade tilldelningshöjningen i 28 % av fallen. Den olagliga alkoholhanteringen betyder ej så mycket i detta sammanhang (1.5 %), som när det gäller indragning av motboken.

En stor restgrupp återstår (22 %) med ej specificerade motiveringar. En betydande del av denna restgrupp torde avse fall, där vederbörandes familjeförhållanden anses böra hindra förhöjd tilldelning. Ogift person, t. ex., brukar som regel få nöja sig med 2 liter per månad. Särskild begränsning av tilldelningen göres också för personer, som tillhör hushåll, där annan har motbok. Avsaknad av fast arbete, försumlighet ifråga om fullgörande av försörjningsplikt etc. är andra motiveringar, som ingår i denna kategori.

Nedsättning av tilldelningen

Inte mindre än 13.3 % av motboksägarna har tidigare haft högre tilldelning men fått den nedsatt (tab. S 10).

I de lägsta tilldelningsklasserna är det en fjärdedel, som blivit nedflyttade från

¹ Vid undersökningstillfället fick de som hade nominellt 4 liter per månad inköpa högst 3 liter och övriga, som hade nominellt mer än 2 liter per månad, högst 2 liter. Det inneköpta i regel ej ökning av inköpsrätten att få förhöjning från 2 till 3 liter per månad. Däremot medförde en förhöjning från 2 till 4 liter eller från 3 till 4 liter en verklig förhöjning av inköpsrätten.

Tab. S 9. Procentuella antalet män över 25 år inom olika tilldelningsklasser, som fått avslag på ansökan om större tilldelning.

Nuvarande tilldelning	Hela antalet med vidstående tilldelning	Därav i procent som fått avslag på ansökan om större tilldeln.	Orsak till avslaget (procent)										Uppgift saknas
			Nykterhetsmärkning	För låg ålder	Socialt understöd	Obetalda skatter	Svag ekonomi	Olaglig alkoh. hant.	Dömd el. misstänkt för överlåtelse	Sjukdom	Särskilda skäl för höjn. sakn.	Annan känd orsak	
Under 1 lit./mån.	1.493	13.0	12.4	11.9	11.3	20.6	13.9	1.0	1.0	0.5	24.3	2.6	
1 lit./mån.	8.244	7.9	14.0	25.3	7.8	11.8	14.3	0.3	2.3	1.7	19.1	3.2	
2 lit./mån.	10 653	8.0	6.4	17.8	1.8	5.6	14.4	—	0.9	26.5	20.7	5.7	
3 lit./mån.	3.056	10.3	1.6	4.1	1.6	4.1	10.5	—	0.3	41.8	28.0	8.0	
Samtliga	23.446	8.6	8.6	17.6	4.6	8.8	13.6	0.2	1.3	18.4	21.7	5.0	

Tab. S 10. Procentuella antalet män över 25 år inom olika tilldelningsklasser, som fått sin tilldelning nedsett.

Nuvarande tilldelning	Orsak till nedsättningen (procent)											
	Hela antalet med vidstående tilldelning	Därav i procent, som förtärfat högre tilldelning	Nyktershetsanmärkning	Socialt understöd	Obetalda skatter	Svag ekonomi	Kriminalitet	Olaglig alkoholkonsumtion	Dömd el. misstänkt för överlåtelse	Sjukdom	Annan känd orsak	Uppgift saknas om orsak
Under 1 lit./mån.	1,493	28.7	19.4	50.8	5.6	6.3	0.2	1.0	6.5	0.7	6.5	3.0
1 lit./mån.	8,244	22.8	21.7	35.4	19.8	8.6	0.3	0.9	5.3	0.3	5.9	1.8
2 lit./mån.	10,653	11.2	22.2	6.9	13.5	18.9	0.1	0.6	6.1	0.2	24.7	6.8
3 lit./mån.	3,057	12.1	13.0	3.0	9.8	17.9	—	—	3.2	—	28.4	24.7
4 lit./mån.	5,610	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	29,057	13.3	20.8	25.2	15.3	12.4	0.2	0.7	5.5	0.3	13.9	5.7

en högre tilldelningsklass. Andelen blir självfallet mindre, när man går till de högre tilldelningsklasserna.

Nykterhetsanmärkingar har motiverat nedsättningen i 21 % av fallen, socialt understöd, obetalda skatter och svag ekonomi i sammanlagt 53 % av fallen. Även här dominerar sålunda de sociala och ekonomiska förhållandena.

Beträffande dem som fått sänkt till de minsta tilldelningarna har i över hälften av fallen socialt understöd anförts som motivering. Socialt understöd leder till mycket små tilldelningar. Av dem som fått sänkt till 2 eller 3 liter har socialt understöd åberopats endast i en liten del av fallen; svag ekonomi och ändrade familjeförhållanden (ingår i gruppen »annan känd orsak») betyder här mera.

Hur risken att få tilldelningen nedsatt ökar med stigande ålder framgår av följande siffror, som anger dels procentuella antalet motboksägare i olika åldersgrupper, vilka vid undersökningstillfället hade tilldelningen nedsatt från en tidigare högre tilldelning, dels orsaken till nedsättningen.

Åldersgrupp	Procentuellt antal motboksinnehavare, som förut haft högre tilldelning	Orsak till nedsättning		
		%		
		Nykt. anm.	Soc. und., svag ekonomi o. dyl.	Övriga orsaker
26—34 år	2.5	50.7	42.3	7.0
35—44 år	7.0	41.3	45.2	13.5
45—54 år	15.0	25.8	42.4	31.8
55—64 år	21.8	18.4	45.2	36.4
65—74 år	34.1	8.6	67.4	24.0
75 år och däröver	49.0	4.2	74.7	21.4

Redan i åldrarna över 55 år har mer än var femte motboksägare fått sin tilldelning nedsatt; i åldrarna över 65 år gäller detta mer än var tredje och i åldrarna över 75 år omkring hälften. Under förutsättning att de lever tillräckligt länge får alltså hälften av motboksägarna tilldelningen nedsatt. I % av alla män över 75 år blir andelen c:a 28 %. Till detta kommer en stor kategori, som får motboken helt indragen (10—12 % av alla män som fyllt 70 år). Om man tar hänsyn till att en stor del aldrig sökt motbok (över 30 %) eller nöjt sig från början med en liten tilldelning, blir det inte stor del kvar av den äldsta befolkningen som i sitt mellanhavande med systembolaget har motbok med den tilldelning de själva önskat.

Vinbegränsning och uppdelning av inköpsrätten m. m.

I tab. S 11 har redovisats det antal män, som vid undersökningstillfället hade särskilda inskränkningar i möjligheterna att förfoga över den inköpsrätt, som följer av deras motbok. Utom ett tillfälligt spärrande av inköpsrätten på motboken avses här dels s. k. vinbegränsning, d. v. s. begränsning av inköpsrätten i fråga om vin (vilken i normala fall är obegränsad), dels uppdelning av inköpsrätten i fråga om sprit, så att den beviljade månadsransonen endast kan uttagas med viss del vid varje inköpstillfälle och med en fastställd utspridning av inköpen under ransoneringsperioden.

Sammanlagt 3.6 % av motboksinnehavarna hade dylika inskränkningar i sin inköpsrätt. 1.5 % hade inköpsrätten för sprit uppdelad under månaden, 0.9 % hade

Tab. S 11. *Det procentuella antalet män över 25 år i olika tilldelningsklasser med »vinbegränsning», uppdelning av inköpsrätten m. fl. speciella inskränkingar.*

Tilldelning	Hela antalet med vidstående tilldelning		Därav i procent, som 31/12 1945 hade				Orsak till inskränkingarna (procent)			
	motboken spärрад	rätten till vininköp avstängd el. begränsad	inköpsrätten uppdelad under månaden	annan inskränking	fylleri-förseelse	tidiga och täta inköp	annan nykterhetsanmärkning	annan orsak	uppgift saknas	
Under 1 lit./mån.	1.0	2.3	1.6	0.8	27.9	7.0	8.1	53.5	3.5	
1 lit./mån.	0.8	1.6	2.3	1.3	43.6	15.4	7.0	31.5	2.5	
2 lit./mån.	0.4	0.5	1.5	0.6	35.9	24.2	11.0	26.7	2.2	
3 lit./mån.	0.2	0.5	1.0	0.2	20.0	50.9	10.9	18.2	—	
4 lit./mån.	0.2	0.7	0.7	0.1	11.5	67.7	5.2	13.5	2.1	
Samtliga	0.5	0.9	1.5	0.7	35.7	24.1	8.4	29.5	2.3	

begränsning i inköpsrätten för vin och 0.5 % hade sin motbok spärrad (som regel i avvaktan på utredning om vidare åtgärder). Inskränkning av annan typ hade 0.7 %. Det ligger i sakens natur, att sådana inskränkningar är kombinerade med en kraftig begränsning även av tilldelningens storlek. Inskränkningarna är därför vanligast i de lägsta tilldelningsklasserna.

Nykterhetsanmärkning är den vanligaste orsaken och har varit avgörande i 70 % av fallen. Det är av särskilt intresse att konstatera, att i ungefär en fjärdedel av fallen (c:a 1 % av samtliga motboksägare) är det systembolagens inköpsregistrering som blottat förhållanden (tidiga och täta inköp), vilka föranlett bolagen att företaga inskränkningar. Den vanligaste nykterhetsanmärkningen är emellertid fylleriförseelsen.

Antalet berörda personer

För att ge en sammanfattande bild av omfattningen av de särskilda åtgärder i restriktiv riktning, som systembolagen företagit och som behandlats i detta kapitel, har i tab. S 12 framräknats nettoantalet män över 25 år, som berörts av åtgärderna. I tabellen förekommer varje person endast under en rubrik i förspalten, varvid ordningsföljden mellan grupperna varit avgörande. Den som har motboken indragen kan alltså inte förekomma bland dem som fått avslag på ansökan om motbok; den som fått nedsatt tilldelning kan ej förekomma bland dem som vägrats förhöjning etc. Det vid undersökningen erhållna antalet inom resp. grupper har vidare multiplicerats upp, så att tabellen innehåller det beräknade totalantalet män över 25 år i riket med åtgärd, som här avses.

Tab. S 12. *Det beräknade antalet män över 25 år, som 31/12 1945 hade ett aktuellt ingripande från systembolag, fördelade efter orsak till ingripandet.*

Å t g ä r d	Hela antalet personer, som är föremål för åtgärd			Därav i procent på grund av		
	abs. tal	% av manl. motboksägare	i % av män över 25 år	nykterhetsanmärkning	andra kända orsaker (se tab. S 11)	orsak om vilken anteckn. saknas hos systembol.
Indragen motbok	118.797	8.2	5.7	37.6	38.0	24.4
Vägrad motbok	22.595	1.6	1.1	54.2	58.9	6.9
Nedsatt tilldelning	194.212	13.3	9.3	20.8	65.3	13.9
Vägrad förhöjning	84.805	5.8	4.1	5.4	71.6	23.0
Inskränkt inköpsrätt	24.903	1.7	1.2	67.4	32.0	0.6
S a m t l i g a	445.312	30.6	21.4	25.6	57.1	17.3

Det visar sig vid en dylik beräkning, att totalantalet män över 25 år, som i fråga om sin kontakt med systembolagen hade fått ett fortfarande aktuellt avslag på en framställning eller som var föremål för särskilda restriktioner, vid utgången av år 1945 var c:a 450.000. Det innebär, att denna kategori omfattade 21.4 % av samtliga män över 25 år (motsvarande 30.6 % av motboksägarna). Härtill kommer ett betydande antal kvinnor, mot vilka åtgärder av samma art vidtagits. Totalt kan antalet personer, som är föremål för avsedd åtgärd, beräknas utgöra över en halv miljon.

Endast i c:a en fjärdedel av fallen (25.6 %) har nykterhetsanmärkning med säkerhet varit anledning till »prickningen». Härtill kommer en viss del av de fall, där uppgift saknas om orsaken. Då nykterhetsanmärkningar som regel bevaras hos systembolagen mycket länge, är det emellertid sannolikt, att endast i en mindre del av dessa fall nykterhetsanmärkning förelegat. Ekonomiska förhållanden (socialt understöd, obetalda skatter eller eljest svag ekonomi) är den vanligaste orsaken. Olaglig alkoholhantering och annan kriminalitet spelar en relativt ringa roll. De av systembolagen tillämpade åldersgränserna för motboks innehav och tilldelningshöjning har inte heller någon större betydelse såsom orsak till avslag på framställningar. Dessa åldersgränser torde vara ganska allmänt kända, och ansökningar inges i regel inte förrän vederbörande åldersgräns passerats.

En allmän bild av de vuxna männens aktuella kontakt med vederbörande systembolag vid utgången av år 1945 ges i diagram S 12.

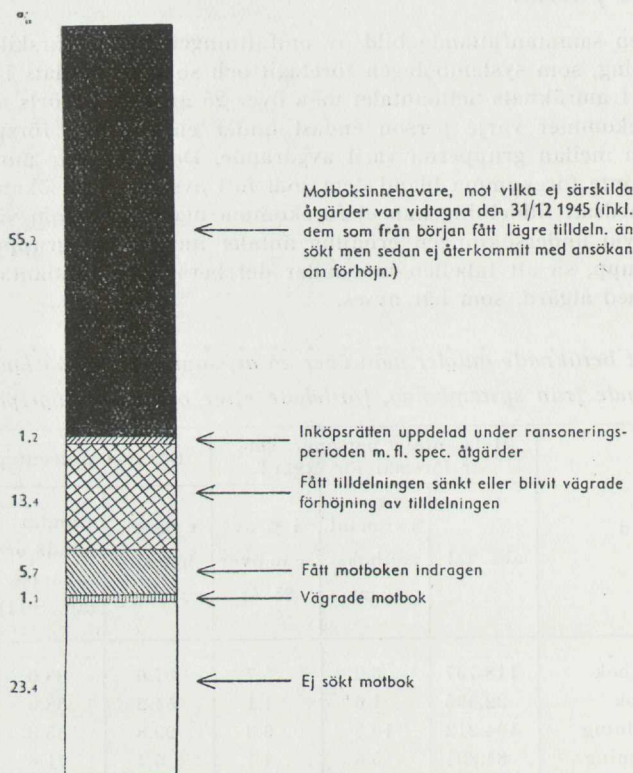

Diagram S 12.

Det framgår därav, att något över hälften (55 %) innehar motbok med begärd tilldelning eller i varje fall den tilldelning de från första början erhållit och med vilken de sedan låtit sig nöja. Ungefär 15 % har motbok med speciella begränsningar antingen i tilldelningen (fått tilldelningen sänkt eller blivit vägrade förhöjning) eller i möjligheterna att efter eget gottfinnande begagna den faktiska inköpsrätten (i regel innebärande begränsning även av inköpsrätten till vin eller uppdelning av tilldelningen på kortare perioder än den normala ransoneringsperioden). C:a 7 % har blivit vägrade motbok eller fått motboken indragen. Något över 23 % har icke sökt motbok.

Kap. 4. Uttagen på motböckerna

För att kunna belysa frågan om förekomsten av s.k. ransoneringssuggestion är man beroende av uppgifter om de individuella variationerna ifråga om relativ uttagsfrekvens.

Enligt det särskilda formuläret med uppgifter ur systembolagens registermaterial (sid. 18) skulle systembolagen för varje person med inköpsrätt, som undersökningen omfattade, ange hur stor del av tilldelningen vederbörande tagit ut vid

Tab. S 13. Procentuella antalet motboksinnhavare inom tilldelningsklasserna 1, 2 och 3 liter per mån. fördelade efter uttagen kvantitet under oktober och december år 1945.

Tilldelningsklass (verklig tilldelning)	Hela antalet med vidstående tilldelning för vilka uppg. erh. om uttag	Därav i procent, som tagit ut i							
		o k t o b e r				d e c e m b e r			
		hela tilldeln.	mer än halva, dock ej hela	högst halva	ingen- ting	hela tilldeln.	mer än halva, dock ej hela	högst halva	ingen- ting
1 lit./mån.	7.472	85,9	0,6	2,9	10,6	97,9	0,4	1,6	0,1
2 lit./mån.	12.176	85,3	3,5	5,5	5,7	95,5	2,0	2,5	0,0
3 lit./mån.	5.413	84,2	6,6	3,7	5,5	92,1	5,1	2,8	0,0

vissa angivna dagar under månaderna oktober och december 1945 (punkt 34). Oktober hade använts såsom en typisk »vardagsmånad» under andra halvåret och december såsom en typisk helgmånad. Enligt punkt 28 skulle vidare anges hur stora inköp, som verkställdes under hela år 1946. Tilldelningsuppgifter för samma tidpunkter skulle även lämnas. Det bör påpekas, att efterhandsköp icke var tillåtna vid denna tidpunkt.

I tab. S 13 och diagram S 13 anges hur stor andel inom de olika tilldelningsklasserna, som vid resp. månaders slut tagit ut hela tilldelningen, mer än hälften, högst hälften samt ingenting. Man får här ett mått på spridningen av uttagsfrekvensen. Om den genomsnittliga uttagsfrekvensen är 88 % (vilket den enl. kontrollstyrelsens statistik var för oktober 1945), kan detta innebära — för att nämna de båda ytterligheterna — att samtliga motboksinnhavare tagit ut just omkring 88 % av sin tilldelning eller att 88 % tagit ut allting och resterande 12 % ingenting alls. Om fördelningen skulle närma sig det första alternativet, torde man kunna ta det som ett tecken på att det inte finnes någon ransoneringssuggestion av betydelse. Om fördelningen åter skulle närma sig det andra alternativet, torde det kunna tydas som ett utslag av en befintlig suggestion, eftersom större delen av konsumenterna tar ut allting, medan en liten minoritet — sådana som över huvud taget har mycket ringa utbildade alkoholvanor och har motbok endast för att kunna tillgodose enstaka tillfälliga behov — svarar för hela den outtagna kvantiteten. Teoretiskt är det naturligtvis tänkbart att ransoneringen är så sträng i förhållande till behovet att de hundraprocentiga uttagen endast är uttryck för denna stränghet. I varje fall för tilldelningar från och med 2 liter per månad (½ liter eller mera per vecka) torde det emellertid icke kunna göras gällande att det »normala» konsumentbehovet månad efter månad skulle överstiga ransonen för någon större del av motboksinnhavarna med dessa tilldelningar. Under förutsättning att vederbörande icke överlåter sin tilldelning torde maximering till 24

och 36 liter per år medge en ganska stor spridning av inköpen på mindre kvantiteter.

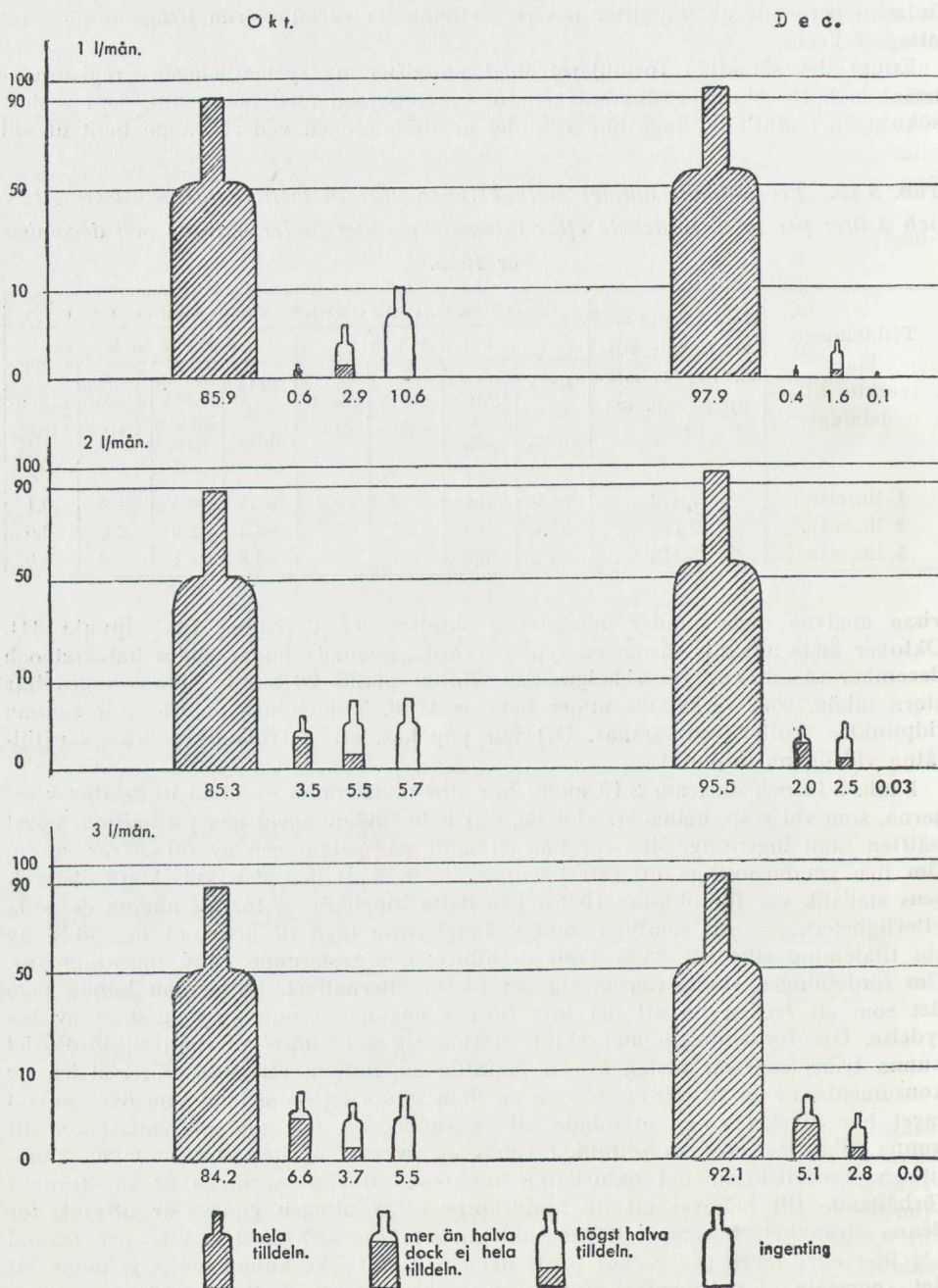

Diagram S 13. Motboks innehavare inom olika tilldelningsklasser procentuellt fördelade efter uttag under oktober och december 1945.

Tab. S 14. Tildelning och uttag av sprit under 1946 inom olika socialklasser.

Årstildelning Socialklass	Hela ant. med vidst. tildeln.	Därav i procent, som under 1946 köpt --- liter sprit										Upp- gift saknas				
		ingen- ting	0-9 lit.	9 lit.	10 lit.	11 lit.	12 lit.	12-18 lit.	18-21 lit.	21-24 lit.	24-30 lit.		30-33 lit.	33-36 lit.		
<i>12 liter.</i>	6,755	0,1	17,1	5,6	8,1	14,8	51,0									3,3
därav: företagare	1,575	0,1	23,8	5,9	7,2	14,9	43,7									4,4
förvaltn.-personal	710	0,3	25,9	5,9	9,9	14,9	40,6									2,5
arbetare	3,679	.	12,8	5,5	8,5	15,7	55,4									2,1
yrikeslösa	791	—	16,1	4,9	6,4	10,9	54,7									7,0
<i>24 liter.</i>	11,732	.	3,6		1,8		0,8	5,8	8,6	21,2	56,4					1,8
därav: företagare	3,113	0,1	4,5		2,4		1,2	7,8	10,4	20,4	51,1					2,1
förvaltn.-personal	2,046	.	4,6		2,6		0,9	7,6	11,1	23,1	48,7					1,4
arbetare	5,744	.	1,5		0,9		0,3	3,7	6,4	21,8	64,4					1,0
yrikeslösa	829	0,1	12,2		4,5		1,4	8,9	9,3	15,9	39,6					8,1
<i>36 liter.</i>	5,511	0,2	3,0		1,4		0,2	2,7	4,2		0,6	5,0	5,2	17,8	58,7	1,0
därav: företagare	1,265	0,2	3,2		1,6		0,2	3,4	5,7		0,8	6,7	5,9	16,9	54,3	1,1
förvaltn.-personal	1,999	0,3	2,7		1,6		0,2	2,9	4,4		0,4	5,8	6,0	20,8	54,2	0,7
arbetare	1,516	0,1	0,3		0,4		—	0,9	1,4		0,3	1,5	2,4	15,9	76,5	0,3
yrikeslösa	731	0,3	9,0		2,7		0,3	4,7	6,8		1,1	7,5	7,1	14,8	42,1	3,6

Under oktober hade 85.9 % av enlitorsböckernas innehavare tagit ut hela tilldelningen. Av dem, som hade tvålitorsböcker (nominell tilldelning 2—3 liter), hade 85.3 % och av dem, som hade trelitersböcker, (nominell tilldelning 4 liter), 84.2 % tagit ut hela sin tilldelning. Det är alltså en mycket liten andel, som inte tagit ut hela tilldelningen. Denna andel utgörs till stor del, särskilt bland innehavarna av enlitorsböcker, av sådana, som inte köpt ut någonting.

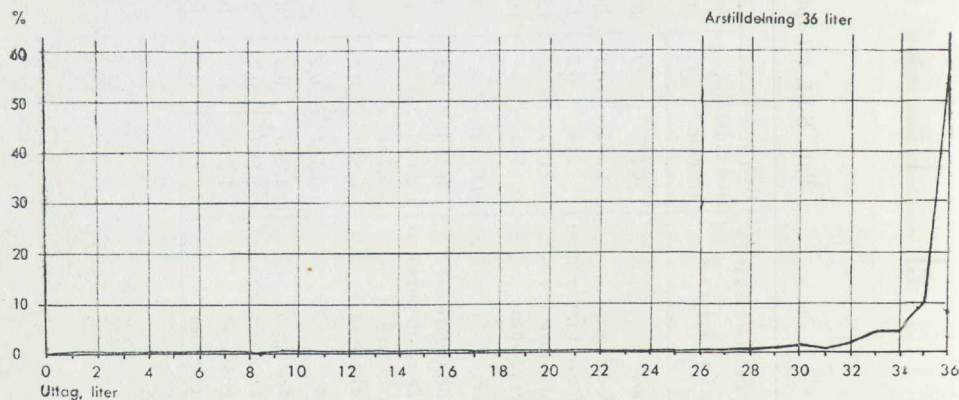
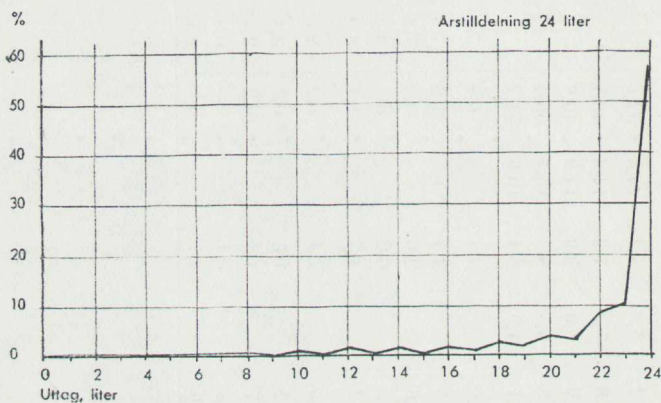
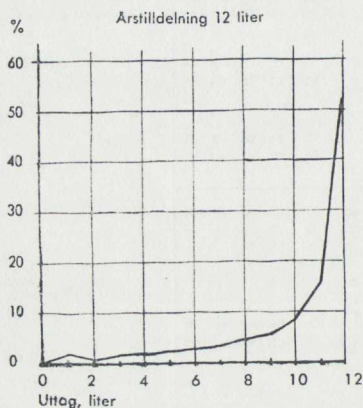

Diagram S 14. Män över 25 år i olika tilldelningsklasser procentuellt fördelade efter uttag i liter under år 1946.

För december registreras en liknande fördelning, blott med en ännu större andel, som tagit ut hela tilldelningen, medan den andel, som inte tagit ut någonting, är mycket liten.

Den genomsnittliga uttagsfrekvensen under de båda undersökta månaderna var för samtliga motboksägare enligt den officiella statistiken resp. 87 och 95 %. Vid en jämförelse mellan dessa tal och talen i tab. S 14 får man alltså ett resultat, som närmast måste anses tyda på att det förefinnes en systematisk press på köparna att taga ut hela sin tilldelning. De som över huvud taget lämnar något kvar uttaget i oktober, har i $\frac{1}{2}$ av fallen helt underlåtit att göra inköp. Detta ger oss anledning förmoda, att de till stor del utgöres av personer, vars alkoholvanor är mycket små.

Uppgifter om årsinköp kan möjligen ge en annan bild. Det är nämligen tänkbart att de personer, som ej tagit ut hela tilldelningen, ej är desamma från den ena månaden till den andra, utan att här sker en omsättning under året. Fördelningen av de individuella uttagsfrekvenserna blir då en helt annan, om man beräknar uttagsfrekvensen på ett helt år i stället för på en månad.

För att belysa hur härmed förhåller sig har uttagsuppgifter för hela året 1946 meddelats i tab. S 14, beträffande motboksägare med årstilldelning av 12, 24 och 36 liter.

Fördelningen av motboksägarna efter relativ uttagsfrekvens under ett helt år avviker avsevärt från fördelningen efter uttagsfrekvens under enstaka månader. Andelen köpare som tagit ut allting utgjorde för oktober månad 1945 c:a 85 %. Hela 1946 års tilldelning hade uttagits av omkring 55 % av motboksägarna, medan över 40 % lämnat kvar outtagna kvantiteter. I regel är det emellertid små kvantiteter, som fått »frysa inne». Av dem som hade 24 liter i årstilldelning var det 21.2 % som lämnade kvar högst 3 liter. Sammanlagt hade alltså 78 % av tvålitersböckernas innehavare tagit ut minst 21 liter under året.

Av särskilt intresse är att konstatera, att det endast är en obetydlig andel, som köper ut verkligt små kvantiteter eller ingenting alls. Av dem som har en årstilldelning på 24 eller 36 liter är det endast 6 %, som köpt ut mindre än 13 liter. En motsvarande iakttagelse gäller även — såsom framgår av diagram S 14 — dem som har en årstilldelning på 12 liter.

Årssiffrorna ger alltså ej i fullt samma utsträckning som månadssiffrorna intryck av att ransoneringen fixerar inköpen vid en viss nivå. Att det sker en »sugning» upp emot de maximala uttagen är emellertid sannolikt. Den ringa spridningen av inköpen på de mindre kvantiteterna tyder härpå. Det är av särskilt intresse, att denna tendens är starkare inom de högre tilldelningsklasserna än inom de lägre.

En mera åskådlig och detaljerad bild av spridningen i uttagen ges i diagram S 14.

Tab. S 14 visar också hur uttagen fördelar sig med hänsyn till kvantitet under året 1946 inom olika yrkesgrupper.

Det framgår av tabellen, att arbetarna genomgående har den största uttagsfrekvensen. De skiljer sig högst avsevärt från övriga yrkesgrupper i detta hänseende. Bland innehavarna av tvålitersböcker hade av arbetarna 64 % tagit ut hela tilldelningen mot 49 % av förvaltningspersonalen och 51 % av företagarna. För innehavarna av trelitersböcker är motsvarande siffror 77 % för arbetarna och 54 % för förvaltningspersonal och företagare. Denna fråga beröres närmare i samband med redogörelsen för alkoholvanor bland de vuxna.

Undersökningen om inköpsfrekvensen avser år 1946, under vilket år de s. k. krisrestriktionerna gällde i full utsträckning (se härom sid. 273). Det var alltså bl. a. omöjligt att göra efterhandsköp. Sedan rätten till efterhandsköp i begränsad ut-

sträckning (högst 3 månader) återinförts fr. o. m. år 1947 kan en förändring av fördelningen av motboksägarna efter inköpsfrekvens ha ägt rum. I och med att tilldelningen icke automatiskt »fryser inne» vid månadens slut utan kan utnyttjas inom en begränsad respittid, synes betingelserna för en anpassning av inköpen till de reella behoven vara större än vid sträng månadsransonering. Det skulle därför kunna ifrågasättas, om icke strävandena att taga ut hela tilldelningen är mindre vid numera rådande inköpsvillkor än vid tidpunkten för undersökningen.

En motsvarande undersökning för en senare tidsperiod har verkställts inom ett medelstort systembolag. (Resultatet har publicerats i Tidskrift för systembolagen nr 2/1949, sid. 23 o. f.) Denna undersökning omfattar sammanlagt c:a 11.500 motboks innehavare. Urvalet är icke representativt utan utgörs dels av samtliga motboksägare inom tretton kommuner (varav en stad och två köpingar) samt en del av motboksägarna i huvudorten. Denna del har uttagits »i nummerordning». Observationstiden är av varierande längd, men omfattar i samtliga fall minst sex månader. Ehuru så icke klart framgår av redogörelsen torde observationsperioden ha infallit under år 1948.

Undersökningens resultat sammanfattas i följande tablå:

Inköpsrätten har utnyttjats:	3 liter	2 liter	Mindre än 2 liter	Samtliga
Helt	72.8	78.6	71.8	74.5
Delvis	25.3	18.7	20.0	20.8
Ej alls	1.9	2.7	8.2	4.7
Summa	100	100	100	100

Även med beaktande av bristerna i undersökningens representativitet och de varierande observationsperioderna torde den tillåta viss jämförelse med kommitténs undersökning ifråga om huvudresultaten.

Andelen helt utnyttjade motböcker är större än i kommitténs undersökning 1946. Eftersom resultatet bara avser ett enda bolag och en begränsad del av landet och man icke vet om stadsbygden är överrepresenterad, bör denna olikhet ej ge anledning till slutsatser. Observationstiden är vidare kortare än vid nykterhetskommitténs undersökning. Sistnämnda förhållande synes förklara varför andelen som icke köpt ut något alls är större än i tab. S 14.

En betydelsefull iakttagelse i detta sammanhang är att uttagsfrekvensen icke förändrades vid efterhandsköpens återinförande. Såväl 1946 som 1947 var den nämligen 90 %. Det synes därför icke sannolikt att möjligheten till efterhandsköp påverkat årsinköpen.

Sverige—Finland, en jämförelse ifråga om köparnas fördelning efter inköpens storlek

Frågan om ransoneringens återverkan på inköpen synes bäst kunna belysas genom en jämförelse mellan köparnas fördelning efter inköpens storlek dels i vårt eget land, dels i något annat land utan maximering av inköpsrätten. Det enda land, som i detta avseende kan erbjuda jämförelsematerial, är Finland, där man genom inköpsregistreringen har möjlighet att åstadkomma en statistik över köparnas fördelning med hänsyn till storleken av deras inköp. Ett försök till jämförelse mellan Sverige och Finland har gjorts, och resultatet redovisas i det följande.

För Sverige har därvid begagnats uppgifterna till den av nykterhetskommittén verkställda undersökningen beträffande de totala inköpen i liter spritdrycker under år 1946. Undersökningen har såsom tidigare nämnts omfattat ett representativt urval om c:a 2 % av den vuxna befolkningen. Vid den nu redovisade jämförelsen har emellertid endast uppgifterna för män över 25 år beaktats. De använda uppgifterna om inköpt kvantitet avser dels den kvantitet, som kunnat inköpas inom ramen för den normala tilldelningen, dels den kvantitet, som inköpts på grund av extratilldelning.

Under år 1946 var det ej medgivet att göra s. k. efterhandsinköp, d. v. s. tilldelningen för månaden förföll i och med månadens utgång. Rätt till efterhandsinköp infördes fr. o. m. 1/10 1938 i den formen att tilldelningen kunde uttagas inom sex månader. Vid införandet av de s. k. krisrestriktionerna avskaffades emellertid denna rätt. Krisrestriktionerna upphävdes partiellt fr. o. m. den 1/1 1947 varvid rätten till efterhandsinköp återinfördes, dock med begränsning till tre månader. I detta avseende gäller alltså undersökningen ej fullt normala förhållanden. Betydelsen av denna brist torde emellertid icke vara så stor, enär man vid jämförelser med det finska materialet använt uppgifter om uttag under ett helt år och det icke är sannolikt att årsinköpen i högre grad är beroende av efterhandsinköpsrätten, såsom närmare framgår av den tidigare framställningen om årsuttagen i olika tilldelningsklasser (sid. 267 o. f.).

En brist i materialet är att man icke känner storleken av de extratilldelningar, som avsett större kvantiteter än 9 liter. Genom att addera extratilldelningarna till de vanliga inköpen har alltså erhållits kvantiteter på högst $36 + 9 = 45$ liter, medan en del av köparna köpt åtskilligt mer. Härigenom har Åstadkommit ett fel i materialet, vilket emellertid är av mycket ringa betydelse, Man vet nämligen att det blott är 0.4 % av köparna, som fått extratilldelning med minst 10 liter under året.

I tab. S 15 har det svenska uppgiftsmaterialet sammanställts.

Vad därefter gäller det *finska* uppgiftsmaterialet, synes en något mera ingående redogörelse erfordras.

Liksom i Sverige är inköpsrätten beroende av särskilt tillstånd. Personer, som är misskötsamma i nykterhetskänseende, har alltså som regel ej inköpsrätt. För dem, som innehar inköpsrätt, tillämpas emellertid ingen kvantitetsbegränsning, utan var och en äger rätt att köpa hur mycket han önskar under en viss tidsperiod. Det finns emellertid en särskild bestämmelse, som förbjuder innehav av större kvantiteter spritdrycker, och detta medför att inköp vid ett och samma tillfälle ej får omfatta mer än 1 liter. En särskild stämpelavgift på 300 mark årligen är fr. o. m. 1/5 1948 lagd på inköpsbeviset. För att detta skall gälla för inköp måste alltså varje år denna stämpelavgift erläggas. Avgiften motsvarar priset på 1 liter vanligt brännvin.

Vidare utövas viss kontroll över köparna. Inköpen instämplas i ett särskilt häfte, som skall uppvisas vid varje inköp. Person, som köper särskilt ofta, kan härigenom bli föremål för undersökning och i vissa fall avstängning från inköpsrätten. Något centralt register över köparna finnes emellertid ej, utan enda möjligheten att få uppgift om en persons inköp är att taga del av anteckningarna (stämplarna) i hans inköpsbevis.

En undersökning av köparnas fördelning efter inköpens storlek har för år 1948 verkställts av det finska alkoholbolaget och har redovisats i dess Tidskrift för alkoholpolitik, häfte 4/1949. Det är resultatet av denna undersökning, som skall begagnas vid förevarande jämförelse.

Antalet inköpsbevis var i Finland vid utgången av år 1947 c:a 1.200.000, av vilka 37 % utfärdats för kvinnor. Fr. o. m. maj månad 1948 började bestämmelserna om

Tab. S 15. Spritdrycksköparnas fördelning efter inköpt kvantitet spritdrycker år 1946 i Sverige (avser män över 25 år).

Uttag på grundval av ordinarie till deln. liter	Antal personer i undersökn. med vidstående ordinarie inköp	Därav m. extratilldeln. under året på				Slutlig fördelning		
		0 liter	1 - 5 liter	6 - 9 liter	mer än 9 liter	Inköpt kvantitet	Antal personer med vidstående inköp	
							abs. tal	%
0	27	27	—	—	—	0	27	0.1
1	159	158	1	—	—	1	158	0.6
2	227	227	—	—	—	2	227	0.8
3	226	223	2	1	—	3	224	0.8
4	422	415	7	—	—	4	415	1.5
5	254	247	5	1	1	5	252	0.9
6	449	438	10	1	—	6	440	1.6
7	369	359	9	1	—	7	365	1.3
8	871	850	20	—	1	8	858	3.1
9	546	530	15	—	1	9	539	1.9
10	718	702	12	4	—	10	713	2.5
11	1 098	1 074	20	3	1	11	1 088	3.9
12	3 918	3 712	191	14	1	12	3 728	13.3
13	324	301	21	2	—	13	346	1.2
14	406	387	12	5	2	14	470	1.7
15	350	336	11	3	—	15	383	1.4
16	556	529	21	6	—	16	586	2.1
17	330	310	17	1	2	17	339	1.2
18	640	608	22	8	2	18	633	2.2
19	394	364	22	6	2	19	386	1.4
20	593	563	22	8	—	20	596	2.1
21	474	452	16	5	1	21	471	1.7
22	991	939	36	13	3	22	968	3.4
23	939	898	36	4	1	23	921	3.3
24	7 258	6 685	466	93	14	24	6 717	23.9
25	208	195	9	4	—	25	285	1.0
26	117	103	10	3	1	26	252	0.9
27	139	122	11	4	2	27	233	0.8
28	125	118	6	1	—	28	294	1.0
29	134	114	13	7	—	29	180	0.6
30	174	154	12	2	6	30	214	0.8
31	114	104	8	1	1	31	142	0.5
32	137	124	9	1	3	32	162	0.6
33	301	249	22	16	14	33	267	0.9
34	223	196	17	5	5	34	225	0.8
35	347	300	29	9	9	35	319	1.1
36	3 551	2 830	456	150	115	36 ¹	3 686	13.1
<i>Summa</i>	<i>28 109</i>	<i>25 943</i>	<i>1 596</i>	<i>383</i>	<i>187</i>		<i>28 109</i>	<i>100.0</i>

stämpelavgift tillämpas, vilket medförde en kraftig nedgång av antalet gällande inköpsbevis. Det var tidigare inte ovanligt, att flera personer i samma hushåll inne-

¹ På grund av extra tilldelning överskrider en del denna gräns.

hade inköpstillstånd. Efter stämpelavgiftens införande blev detta självfallet icke längre lika vanligt. Likaså minskade givetvis avgiften benägenheten att skaffa inköpstillstånd för dem, som endast önskar inköpa mycket små kvantiteter. Vid utgången av 1948 fanns c:a 800.000 gällande inköpsbevis, av vilka 30 % innehades av kvinnor.

I Sverige fanns vid utgången av år 1946 — det år den svenska undersökningen omfattar — 1.745.000 motböcker. Av dessa innehades 11 % av kvinnor. Andelen kvinnliga inköpsberättigade är alltså större i Finland än i Sverige. Detta beror emellertid icke på att de kvinnliga alkoholkonsumenterna är flera i Finland, utan torde sammanhånga dels med den svenska anordningen med individuell prövning av tilldelningen, vilket gör det förmånligare för hushållet att låta mannen stå för inköpsrätten, dels med den i Sverige ännu år 1946 tillämpade särskilt starka återhållsamheten att ge yngre kvinnor inköpsrätt. I Finland är ombudsköp förbjudna, varför hustru inte kan göra inköp på makens inköpsbevis. Hon kan emellertid få eget inköpsbevis.

Vi finner att i Finland hade vid undersökningstillfället c:a 20 % av befolkningen inköpstillstånd berättigande till inköp av spritdrycker. För Sverige var motsvarande andel 26 %. Skulle vi ha använt den finska siffran före införandet av stämpelskatten hade vi fått 30 %. Man finner sålunda, att den andel av den finska befolkningen, som har inköpsbevis, före stämpelskattens införande var större än motsvarande andel i Sverige, men att den sedan blivit något mindre. Det synes ligga nära till hands att förmoda, att man i Finland efter stämpelskattens införande har att räkna med att en icke oväsentlig del av inköpstillstånden utnyttjas för flera personers behov. Detta gäller emellertid också i Sverige. Motboken avses principiellt för hela familjens behov och genom överlåtelse kan tilldelningen göras tillgänglig för en ännu större konsumentkrets.

Såsom tidigare framhållits saknas centrala register över inköpen. Förutsättningen för att man skulle erhålla uppgifter om en kunds inköp under 1948 var alltså, att han infann sig för inköp under den del av påföljande år, som undersökningen pågick. Detta förutsatte också att han var beredd att erlægga stämpelavgift för år 1949. Undersökningen verkställdes på så sätt, att man i ett urval av butiker för ett urval av de kunder, som under perioden 10/3—9/7 1949 inställde sig för inköp, antecknades vederbörandes inköp år 1948. Undersökningstiden omfattade alltså 4 månader. Den, som icke infann sig för inköp under denna tid, kunde icke bli föremål för anteckning. Genom denna urvalsmetod har de kunder blivit underrepresenterade, som mycket sällan (en eller ett par gånger om året) gör inköp. En annan komplikation utgör nedgången i antalet inköpstillstånd från 1948 till 1949. Vid utgången av juli månad 1949 fanns 595.000 gällande inköpsbevis mot 696.000 vid samma tidpunkt 1948. Det är sannolikt, att denna nedgång varit relativt störst för de tillstånd, som utnyttjats minst, d. v. s. med mindre inköp än vad som gäller genomsnittet under föregående år. Denna minskning i antalet inköpstillstånd har också tagit sig uttryck i en nedgång i försäljningen. Det är alltså icke enbart fråga om en överföring av de små köparnas inköp till släktingars och bekantas inköpsbevis. Men man har anledning att tro, att i den vikande konjunkturen har stämpelskatten kommit att öka i betydelse och att tendensen till gemensamt utnyttjande för flera personer av ett inköpsbevis ökat under 1949. Självfallet har detta lättast kunnat ske, där de enskilda personernas behov varit så små att inköpen på det gemensamma inköpsbeviset inte blivit så stora, att de väckt till kontrollerande organets uppmärksamhet. Att undersökningen sålunda icke blivit fullt representativ för småköparna framgår också av den följande redogörelsen av det finska alkoholbolaget.

En annan brist i den finska undersökningen är att sprit och vin ej kunnat särredovisas, utan inköpsuppgifterna avser såväl sprit som vin. 8.4 % av den inköpta kvantiteten utgöres av vin. Detta minskar ytterligare jämförbarheten och ger för höga värden för de finska köparna. Det finska stickprovet ger ett genomsnittligt litertal per köpare av 25, medan den faktiska siffran för hela antalet köpare i riket år 1948 var c:a 19 liter *spritdrycker*.

Beträffande den finska undersökningens omfattning, representativitet och genomförande hänvisas f. ö. till följande utdrag ur den redogörelse, som utarbetats inom alkoholbolaget.

Vid undersökningen användes den representativa metoden: ett antal försäljningsställen utvaldes, vilkas kundkrets med avseende å sin sammansättning kunde anses representera alkoholköparna i hela landet, och på dessa försäljningsställen valdes efter första bokstaven i köparnas släktnamn en representativ grupp av köpare. Då en till denna grupp hörande kund infann sig för att köpa alkoholdrycker, ifylldes med stöd av de uppgifter, som kunde erhållas ur hans försäljningsbevis, ett särskilt formulär. I formuläret antecknades vederbörandes ålder, kön, yrke, modersmål och den under år 1948 inköpta mängden alkoholdrycker. Undersökningen var av rent statistisk art. Köparnas namn upptecknades icke. Materialet omfattar uppgifter om 8.880 personers alkoholinköp. Av dessa personer voro 2.388 eller 26.7 % kvinnor och 6.492 män.

Materialets representativa karaktär. Till platser för undersökningens verkställande sökte man välja sådana alkoholbutiker, vilkas sammanlagda kundkrets till sin sammansättning möjligast noggrant motsvarade alkoholköparna i hela landet. På de större orterna har alkoholbruket konstaterats vara betydligt allmännare än på de mindre, varför det var av vikt att denna omständighet beaktades vid valen av försäljningsställen. Vid utgången av år 1948 fördelade sig alkoholbolagets kunder enligt statistiken över försäljningsbevisen på följande sätt:

Helsingfors	14 %
Medelstora orter (invånarantal 10.000—100.000)	49 %
Små orter (invånarantal under 10.000)	37 %
	<hr/> 100 %

I enlighet härmed valdes till platser för undersökningen tvenne alkoholbutiker i Helsingfors, en i Åbo och en i Lathi samt försäljningsställena i S:t Michel, Vasa, Valkeakoski, Kervo, Ekenäs, Loimaa, Iisalmi och Kajaani. Nämda försäljningsställen representera i relativt riktig proportion alla delar av vårt land. För kontrollens skull räknades den genomsnittliga försäljningen per försäljningsbevis i oktober 1948 inom förenämnda grupp av försäljningsställen (1.64) och detta tal jämfördes med motsvarande medeltal för hela landet (1.69). Man observerade, att ifrågavarande grupp även i detta hänseende väl representerade samtliga alkoholbutiker i vårt land.

Till föremål för undersökningen valdes de kunder, vilkas släktnamn började med bokstaven L. Denna omständighet kunde i betydande grad ha rubbat materialets representativa karaktär, om L-kundernas andel visat särskilt stora olikheter på de olika orterna. På de skilda försäljningsställena var L-kundernas andel (alla kunder = 100 %) vid utgången av år 1948 följande: 11.7 (H:fors 7), 11.6 (H:fors 11), 15.0 (Åbo 2), 10.9 (Lahti 1), 10.2 (S:t Michel), 8.4 (Vasa), 12.1 (Valkeakoski), 13.0 (Kervo), 14.6 (Ekenäs), 8.6 (Loimaa), 8.2 (Iisalmi) och 7.1 (Kajaani). Vi observera, att L-kundernas andel relativt konstant höll sig mellan 9—13 %. Endast i Ekenäs och Åbo synes L-kundernas andel ha varit något större än det normala, i Vasa, Iisalmi och Kajaani åter något mindre. Norra-Finland kommer sålunda att vara i någon mån knapphändigare representerat, men skillnaden är dock icke så betydande, att den skulle ha någon nämnvärd inverkan på undersökningens resultat.

Frågeformulär ifylldes endast under en tid av 4 månader (den 10.3.49—9.7.49), men man har skäl att antaga, att materialet åtminstone icke för de personers vidkommande, vilkas inköp varit rikligare, skulle ha ökats i nämnvärd grad, även om undersökningstiden varit längre. Under den första veckan efter undersökningens avslutande konstaterades nämligen på de ifrågavarande 12 försäljningsställena endast 49 nya L-kunder, eller 0.4 % av L-kundernas antal vid utgången av år 1948. Dessa 49 kunder fördelade sig på följande sätt efter sina alkoholinköp under år 1948:

1—11 liter	26
12—23 »	16
24—35 »	4
36—47 »	1
48—59 »	1
60—71 »	1
minst 72 »	—

Inalles 49

Vi kunna lägga märke till, att på några få undantag när de nya L-kundernas alkoholin köp under årets lopp växlade från 1—23 liter. Praktiskt taget har vid undersökningen sålunda beaktats *de kunder, som år 1949 anlätade försäljningsställena och vilkas alkoholin köp år 1948 voro relativt rikliga (över 24 liter).*

Utanför undersökningen stannar alltså en mängd sådana köpare, vilkas inköp under år 1948 kunnat vara rikliga men vilka år 1949 icke handlat i alkoholbutiken. Bland de till denna kategori hörande kan framför allt nämnas *försäljningsförbud underkastade personer och personer, som efter försäljningsförbudets utgång icke anhållit om nytt försäljningsbevis.* De förstnämndas antal i vårt land var under undersökningstiden c:a 18.000 och de sistnämndas c:a 60.000. Av dessa 78.000 personer kunna c:a 20.000 uppskattas ha haft laglig möjlighet att köpa alkoholdrycker under en längre eller kortare tid år 1948. Upplysningar om dessa personers alkoholin köp kunde givetvis icke erhållas genom undersökningen. Utanför undersökningen stannade dessutom på grund av sjukdoms- och dödsfall ett mindre antal personer, som år 1948 köpt alkoholdrycker.

Den s. k. stämpelskatten har även inverkat på undersökningens resultat. Detta observera vi, om vi undersöka, huru antalet gällande försäljningsbevis utvecklats sig åren 1948—49.

Vid utgången av år 1947 uppgick antalet gällande försäljningsbevis till inalles 1.205.731, av vilka 37.2 % utfärdats för kvinnor. I nämnda antal ingick likväl en större mängd oanvända försäljningsbevis, emedan man icke tillräckligt effektivt kunnat från köparregistret avföra döda, avflyttade m. fl. dyl. personers kort. Enligt lagen den 25.3.48 angående ändring av lagen om stämpelskatt bör för rätt att använda försäljningsbevis betalas en stämpelskatt om 300 mk per kalenderår. Uppbörden av stämpelskatt inleddes år 1948 i hela landet från början av maj månad. Vid uppbörden av stämpelskatt framgick, att i talrika familjer, där försäljningsbevis tidigare skaffats för de olika familjemedlemmarna, nu endast betalades stämpelskatt för ett försäljningsbevis, varför försäljningsbevisens antal även av denna orsak nedgick. Vid utgången av år 1948 var antalet gällande försäljningsbevis i hela landet 801.114, varav 29.9 % utfärdats för kvinnor. Den av stämpelskatten medförda nedgången i försäljningsbevisens antal var sålunda relativt taget starkast för kvinnornas vidkommande. — Stämpelskatt för år 1949 synes likaså inverka på antalet kunder. Stämpelskatt började år 1949 uppbåras redan från årets början och efter den 1 mars ha inköp icke fått göras med försäljningsbevis, som saknat stämpelmärke. Vid utgången av mars var antalet med stämpelmärke försedda försäljningsbevis 440.031 st. och vid utgången av juni, något före L-undersökningens avslutande 569.113 st. Antalet försäljningsbevis utgjorde i slutet av juni endast 71.1 % av antalet gällande försäljningsbevis i slutet av år 1948. Nedgången var fortfarande starkast för kvinnornas vidkommande. I slutet av juni utgjorde kvinnorna endast 25.7 % av totala antalet kunder.

Nämnda utveckling har inverkat på L-undersökningens resultat. Många av dem, som år 1948 betalade stämpelskatt, ha icke betalat sådan under innevarande år. Dessa personers inköp stanna sålunda utanför undersökningen. Av undersökningen berördes icke heller de talrika personer, som köpt alkoholdrycker i början av år 1948 (januari—april) men som därefter icke betalade stämpelskatt och icke använt sitt försäljningsbevis. Man kan emellertid med skäl antaga, att förenämnda personer, som avstått från sin inköpsrätt, icke köpt särdeles mycket alkoholdrycker år 1948. Praktiskt taget torde det härvid endast vara fråga om kunder med under 24 liters årliga inköp. Härpå tyder redan den omständigheten, att stämpelskatten reducerat särskilt de kvinnliga köparnas antal.

Vad de under år 1948 köpta rusdrycksmängderna beträffar, har man sökt uttrycka dem med en liters noggrannhet. Inköpen ha icke kunnat grupperas efter de inköpta alkoholdryckernas art, emedan en dylik specificering skulle blivit alltför besvärlig och tidsödande, i synnerhet då den vid upptecknandet av flaskantalet och dryckens art använde metoden år 1948 undergick förändringar. Beaktas bör likväl, att öl år 1948 endast såldes under tiden oktober—december och att ölköpen icke mera efter den 11.11.48 inverkade på flaskantalet. Ölet betecknades nämligen härefter med 0, om vederbörande person endast köpte öl, och antecknades icke alls, om han samtidigt även köpte andra

alkoholdrycker. Praktiskt taget avse sålunda de i undersökningen anförda litermängderna endast inköp av spritdrycker och viner. År 1948 såldes genom utminuterings följande mängder av de ovan nämnda alkoholdryckerna:

Brännvin	11.037.310,6 liter
Övriga spritdrycker	4.272.720,2 »
Viner	1.515.172,4 »
Inalles	16.825.203,2 liter

Vi observera, att de i undersökningen anförda konsumtionssiffrorna i huvudsak åsyfta spritdrycker. Vinernas andel utgör endast 8,4 %. Ölet har man möjligast noggrant sökt eliminera från de anförda talen. Utminuterings av öl uppgick år 1948 till 777.876,3 liter.

De anförda litermängderna avse givetvis endast inköp av alkoholdrycker från utminuteringsställen. De från utskänkningsställen köpta dryckerna stanna utanför undersökningen. Ej heller omfattar undersökningen de av resp. personer eventuellt på olagligt sätt köpta alkoholdryckerna. Undersökningen ger endast en bild av köpvärderna, icke av användningssättet.

Särskilt må betonas, att undersökningen icke visar, hurudan alkoholinköps fördelning skulle vara, om fullständig köpfrihet vore rådande. Köparkontrollen har i betydande grad inverkat på alkoholinköps fördelning. Utom att köparkontrollen från

Tab. S 16. Rusdrycksköparnas fördelning efter inköpt kvantitet spritdrycker och vin under år 1948 i Finland (avser män).

Inköpt kvantitet	Antal köpare ingående i undersökn., som köpt vidstående kvantitet		Inköpt kvantitet	Antal köpare ingående i undersökn., som köpt vidstående kvantitet	
	Antal	%		Antal	%
1 l.	68	1.1	27 l.	115	1.8
2 »	123	1.9	28 »	94	1.5
3 »	138	2.1	29 »	113	1.8
4 »	164	2.5	30 »	117	1.8
5 »	189	2.9	31 »	95	1.5
6 »	181	2.8	32 »	92	1.4
7 »	188	2.9	33 »	80	1.2
8 »	196	3.0	34 »	60	0.9
9 »	196	3.0	35 »	79	1.2
10 »	185	2.8	36 »	66	1.0
11 »	202	3.1	37 »	72	1.1
12 »	187	2.9	38 »	80	1.2
13 »	180	2.8	39 »	69	1.1
14 »	183	2.8	40 »	65	1.0
15 »	165	2.5	41 »	63	1.0
16 »	173	2.7	42 »	67	1.0
17 »	195	3.0	43 »	57	0.9
18 »	194	3.0	44 »	53	0.8
19 »	152	2.4	45 »	70	1.1
20 »	137	2.1	46 »	56	0.9
21 »	138	2.1	47 »	35	0.5
22 »	120	1.9	48 »	55	0.9
23 »	105	1.6	49 — 60 l.	375	5.8
24 »	144	2.2	61 — 72 »	159	2.4
25 »	132	2.0	mer än 72 l.	135	2.1
26 »	135	2.1			

kretsen av köpare utslutit nära 80.000 personer med riklig alkoholkonsumtion, har man även konstaterat, att köparkontrollen medverkat till den minskning, som observerats ifråga om andra storkonsumenters alkoholinköp. Om en dylik undersökning verkställts i vårt land för året 1946, skulle en i påfallande grad annorlunda bild ha erhållits än vid föreliggande undersökning för år 1948.

I tab. S 16 har sammanställts de uppgifter i den finska undersökningen, som gäller manliga köpare.

Sammanfattningsvis kan med ledning av det ovanstående konstateras, att uppgifterna ur den svenska och den finska undersökningen icke kan göras till föremål för en jämförelse utan betydande reservationer. De finska uppgifterna ger nämligen dels genomgående något för höga värden till följd av att vin ingår (genomsnittligt 8 % av totala inköpskvantiteten), dels för liten andel köpare med små inköp på grund av metodiska svårigheter vid undersökningens genomförande och verkningarna av den särskilda stämpelskatten. Att korrigera de svenska siffrorna vid jämförelsen genom att lägga tillsammans sprit- och vininköpen skulle icke förbättra jämförbarheten, eftersom den svenska vinkonsumtionen är av relativt större betydelse än den finska, och man alltså i stället skulle få ett fel i andra riktningen. Om man vid studiet av de båda använda fördelningsserierna beaktar olikformigheten i materialen i det finska materialet, synes emellertid en jämförelse kunna ge en viss belysning av den angivna frågeställningen.

Till ledning för jämförelsen har materialet sammanställts i diagrammen S 15—S 17. En analys av de i tabellerna S 15 och S 16 redovisade fördelningarna ger till en början följande siffermässiga resultat, vilka även kan avläsas i diagram S 16.¹

	Sverige	Finland
Första decilen	8.00	5.00
Andra decilen	12.00	9.00
Nedre kvartilen	12.00	9.97
Median	21.84	18.72
Övre kvartilen	24.00	31.79
Åttonde decilen	26.00	38.00
Nionde decilen	36.00 eller mera	48.00

Medianvärdet är alltså större för den svenska serien än för den finska. Det innebär att det är en större andel av de finska konsumenterna än av de svenska, som köper relativt små kvantiteter. Medan halva antalet höpare i Finland nöjt sig med kvantiteter upp till c:a 19 liter är motsvarande tal för Sverige c:a 22 liter. En tiondel av de finska köparna har köpt högst 5 liter, medan man måste gå upp till 8 liter för att fånga in en tiondel av de svenska köparna. För de två tiondelar, som köpt minst, är motsvarande värde 9 och 12 liter.

Går man åter att jämföra andelen köpare av större kvantiteter i de båda länderna, finner man att en fjärdedel av de finska köparna köpt mer än 32 liter, medan motsvarande tal för den svenska fördelningen är 24 liter. Andelen köpare av större kvantiteter är sålunda större i Finland än i Sverige.

Den rent kvalitativa olikheten mellan svensk och finsk inköpsfördelning framgår dock bäst vid en jämförelse mellan den svenska kurvan och den finska kurvan för 21—29 åringarna (se diagram S 17). Dessa båda kurvor har nämligen ungefär

¹ Första decilen = den kvantitet upp till vilken 10 % av köparna gått vid sina inköp. 10 % har sålunda köpt mindre och 90 % mer än värdet för första decilen. Andra decilen = motsvarande värde för 20 % av köparna o. s. v.

Nedre kvartil = den kvantitet upp till vilken 25 % av köparna gått vid sina inköp. Övre kvartilen = motsvarande värde för 75 % av köparna.

Median = den kvantitet upp till vilken hälften av köparna gått vid sina inköp. Hälften har köpt mindre och hälften mera än medianvärdet anger.

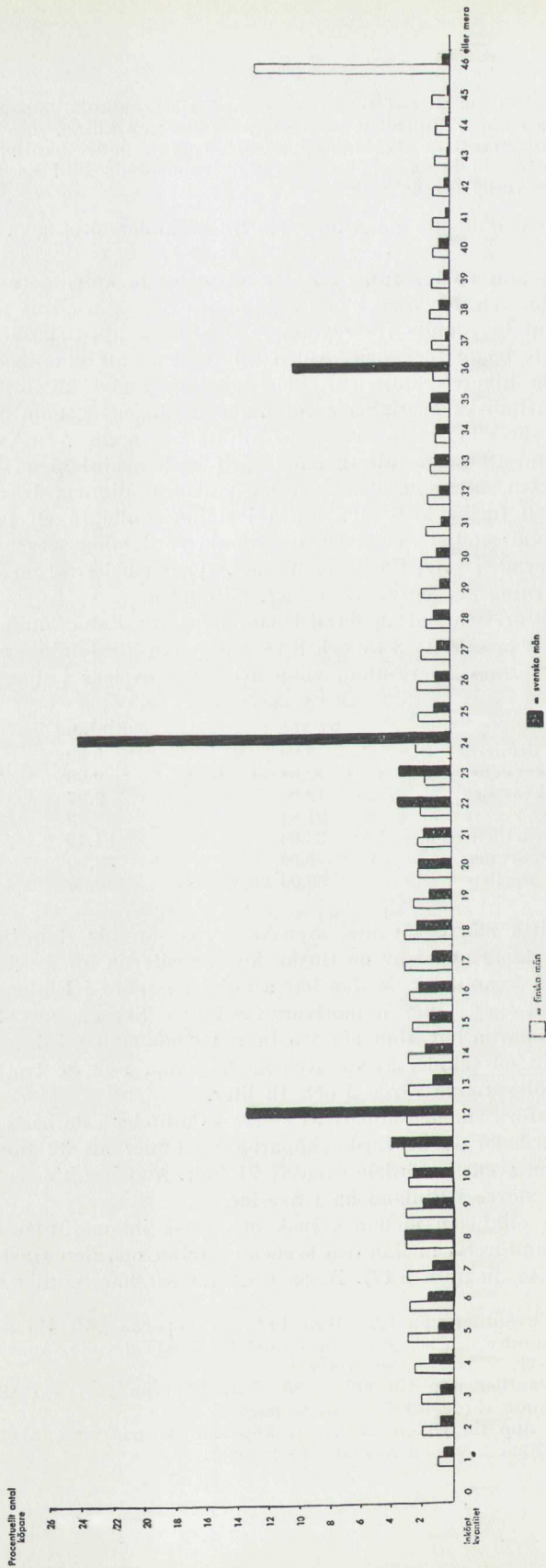

Diagram S 15. De manliga köparna av spritdrycker i Sverige år 1946 och i Finland av spritdrycker och vin år 1948 procentuellt fördelade efter inköps storlek.

samma medelinköp. Den svenska fördelningen visar en så stark koncentration av inköpen till de vanligaste ransonerna, att mer än 30 % av alla inköp faller inom 22—24 liter. De finska inköpen företer ingen motsvarande anhopning. För att fånga in motsvarande del av köparna får man sträcka sig över 11 liters differens i inköpen. Den finska kurvan får alltså samma medeltal genom ett mycket större antal köpare som nöjer sig med kvantiteter understigande 12 liter om året och genom en större andel köpare, som köper mer än 36 liter. Det är emellertid endast 14 % av den finska jämförelsekurvan, som ligger över 36 liter.

Dessa egenskaper belyses ytterligare i diagram S 16, där den finska jämförelsekurvan emellertid är totalkurvan med dess högre medeltal.

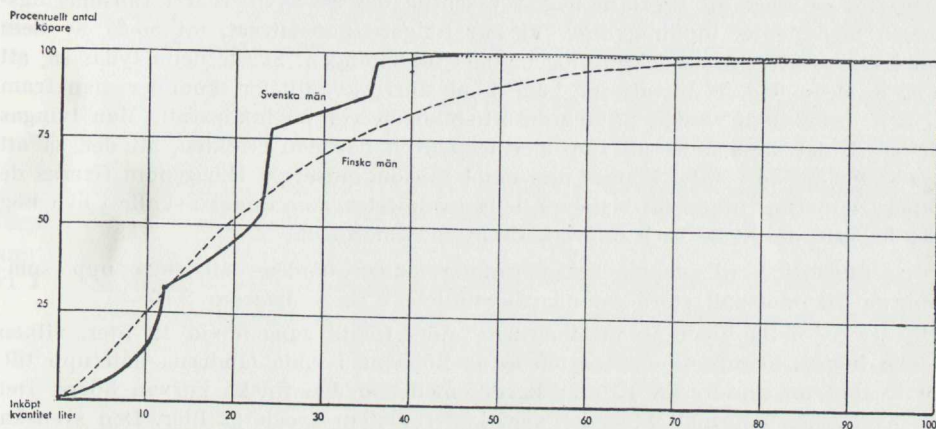

Diagram S 16. Kumulerade värden enligt diagram S 14.

Den svenska kurvan har alltså ett karakteristiskt toppigt utseende med stora anhopningar av köpare vid 11—12 liter, 22—24 liter och 35—36 liter (diagram S 15). Dessa toppar får sin naturliga förklaring i koncentrationen av motbokstilldelningarna till 1, 2 och 3 liter per månad. Den ojämförligt största delen av köparna finns i någon av dessa »jämna» tilldelningsklasser. Mellan dessa toppar visar kurvan relativt låga värden. Här dominerar fyra olika kategorier av köpare: a) sådana som fått extratilldelning och härigenom fått en ojämn årstilldelning; b) sådana som under året flyttats från en tilldelningsklass till en annan; c) sådana som erhållit en tilldelning mellan de tre stora tilldelningsklasserna (sådana tilldelningar är vanliga i vissa bolag) samt d) sådana som ej tagit ut hela sin tilldelning. 47 % av alla köpare har emellertid köpt antingen 12, 24 eller 36 liter om året. Den finska kurvan har en jämnare fördelning. Anhopningar av köparna kring vissa kvantiteter saknas praktiskt taget helt.

En möjlighet till ytterligare belysning av frågan om inköpens fördelning vid ransonerings och vid fri inköpsrätt erbjuder sig genom tillgången till ett svenskt material från tiden före ransonerings allmänna genomförande. Allmän ransonerings infördes i Sverige först i november 1916. Under året närmast före hade man ransonerings endast i vissa bolag. Flertalet hade i likhet med vad som nu gäller i Finland visserligen inköpsbevis men ingen ransonerings. På uppdrag av 1911 års nykterhetskommitté verkställde kontrollstyrelsen en stickprovsundersökning av inköpsfördelningen vid 12 bolag. Då inköpen fördelades på relativt stora grupper är en exakt jämförelse icke möjlig. Här må endast antyd, att såvitt framgår av materialet visade bolaget i Göteborg, vilket icke hade ransonerings, en

kurva, som är en ganska trogen kopia av den finska fördelningskurvan. De båda »ransoneringsbolagen» i Stockholm och Filipstad däremot hade samma låga frekvens av småköpare, som kännetecknar den svenska kurvan.

Här uppställer sig nu den frågan huruvida den konstaterade anknytningen av inköp till vissa speciella, genom ransonerings medgivna kvantiteter är ett uttryck för ransonerings-systemets eventuella tendens att fixera inköpen till för flertalet köpare i och för sig onödigt stora kvantiteter eller om det är effekten av en genom ransonerings åstadkommen nedpressning av inköpsmöjligheten.

I och för sig får det anses rimligt och väntat att en topphuggning av en fördelning för med sig en onormal minskning även av de små värdena. Det synes emellertid orimligt att förklara någon väsentlig del av avvikelserna i ransoneringskurvan med denna topphuggning. Vi har tidigare konstaterat, att 55 % av dem som hade 36 liters årstilldelning tog ut hela tilldelningen. Skulle detta tydas så, att 55 % av dessa vid fri försäljning hade köpt större kvantiteter, kommer man fram till helt osannolika värden på genomsnittsinköpen vid fri inköpsrätt. Man tvingas därför till det antagandet att ransoneringskurvan även har den effekten, att den så att säga suger ett stort antal köpare upp emot ransongränserna. Härigenom fixeras de svenska köparnas inköp till vissa speciella kvantiteter, som de icke skulle i lika hög grad ha valt, därest de varit opåverkade av maximeringen.

En illustration till denna ransonerings-systemets tendens att suga upp småköparna till onormalt stora »standardkvantiteter» ges i diagram S 16.

Vi ser av detta diagram, att kurvorna möts första gången vid 12 liter, vilken är den högsta kvantitet, som c:a 30 % av köparna i båda länderna nått upp till. För kvantiteter mindre än 12 liter ligger emellertid den finska kurvan högre. Det är i Sverige en onormalt liten del, som köper mellan 1 och 12 liter. Den svenska kurvan beskriver därest en båge nedåt under den finska kurvan. Vid 22—23 liter skär den emellertid på nytt den finska kurvan och går brant uppåt till 24 liter, där den svenska kurvan ligger betydligt högre än den finska. Detta innebär, att även vid kvantiteter mellan 12 och 22 liter har vi en mindre andel svenskar än finnar. De svenska köpare, som normalt borde ha legat vid dessa inköp, synes ha sugits upp till inköpskategorierna 24 liter och närmast därintill. Uppenbarligen är detta en effekt av två-litersmaximeringen. Fr. o. m. 22 liter ligger emellertid den svenska kurvan högst, vilket innebär, att det är större andel av svenskarna än av finnarna, som nöjer sig, eller måste nöja sig, med inköp på 23 liter och kvantiteter närmast däröver.

I stora drag skulle man alltså vara benägen att konstatera, att det svenska ransonerings-systemet pressar upp inköpen för en stor del av småköparna till två konstlade inköpskategorier, nämligen 12 och 24 liter. Däremot verkar ransoneringskurvan återhållande på en del av de köpare, vars inköpsrätt begränsas till 36 liter.

Viktiga reservationer bör emellertid tillfogas. De nu angivna siffrorna och diagrammen underbetonar det svenska systemets press uppåt på småköparna och överbetonar det återhållande momentet ifråga om effekten på storköparna. Detta är en självklar följd av de tidigare anförda olikheterna i uppgiftsmaterialets sammansättning. De finska småköparna är underrepresenterade och de finska storköparna skulle avsevärt reduceras till antalet, om man kunde räkna bort vininköpen.

En annan störningsfaktor, som inte kan bli föremål för analys på grundval av föreliggande material, är givetvis ev. olikheter ifråga om alkoholvanor, som gör att köparnas fördelning efter inköpens storlek möjligen skulle vara helt olika i de båda länderna, alldeles oberoende av försäljningsbestämmelserna.

Den finska undersökningen ger ytterligare några upplysningar av intresse för en jämförelse med svenska förhållanden.

I följande diagram S 17¹ har de finska köparna inom olika åldersgrupper fördelats efter inköps storlek.

Det framgår av detta diagram, att variationerna mellan åldersgruppernas inköp är ganska små. De med hänsyn till det finska stickprovets för höga värden korrigerade genomsnittsinköpen (median- resp. kvartilvärden är tyvärr ej tillgängliga) varierande för de manliga är på följande sätt

21—29 år	16.0 liter
30—39 »	19.0 »
40—49 »	19.8 »
50—59 »	19.0 »
60—69 »	18.2 »
70— »	16.0 »

Såsom framgår av den föregående framställningen (sid. 248 o. f.) varierar de svenska tilldelningarna mycket starkt med åldern: högre ålder medför genomsnittligt betydligt högre tilldelning upp till en viss åldersgräns, då de försämrade ekonomiska förhållandena medför en minskning av den genomsnittliga tilldelningen. Eftersom inköpen mycket nära följer tilldelningen, får vi i Sverige en betydande variation av inköpen med åldern. Den omfattande

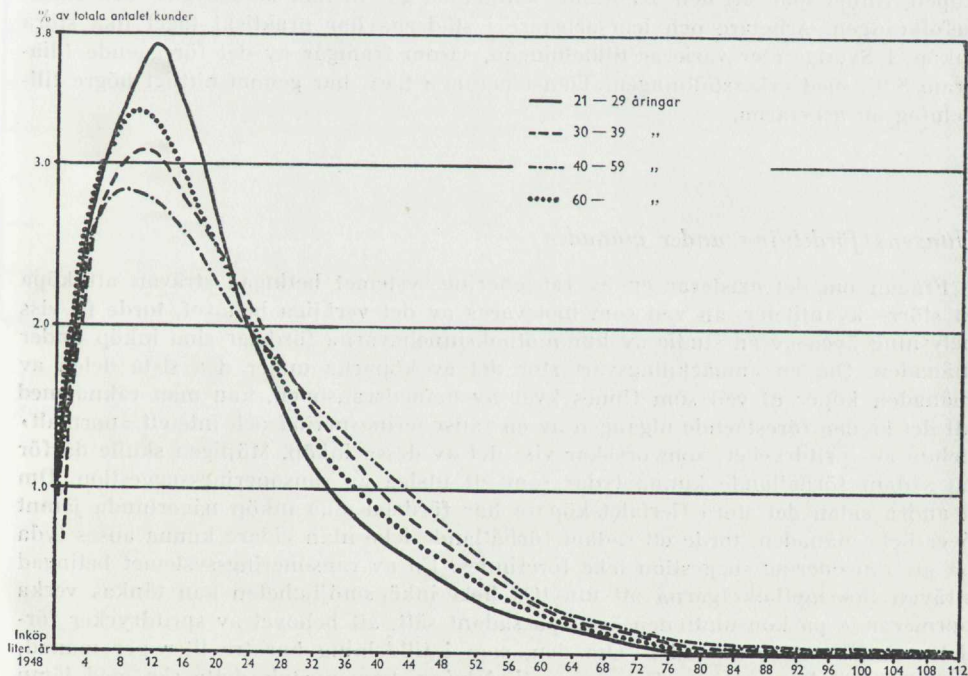

Diagram S 17. Alkoholininköps fördelning efter storlek inom de olika åldersgrupperna i Finland år 1948.

¹ Diagram S 17 avser män och kvinnor. Genomsnittsinköpen för de c:a 25 % av köparna, som utgörs av kvinnor, är emellertid obetydligt lägre (c:a 10 %) än för männen i motsvarande åldersgrupper, varför detta ej påverkar siffrornas användbarhet.

bearbetning, som skulle erfordras för att här få fram exakta detaljsiffror har icke gjorts, men med ledning av tilldelningsuppgifterna kan följande genomsnittsinköp för de manliga köparna (1948) uppskattas.

25—29 år	15 liter
30—39 »	24 »
40—49 »	30 »
50—59 »	30 »
60—69 »	24 »

Variationerna är som synes större än de motsvarande finska. Den tidigare åberopade undersökningen i Sverige från tiden före ransoneringsföretet samma ringa differens mellan åldrarna som Finland för närvarande gör. Tilldelningarnas trappstegsskala synes alltså delvis vara en konstruktion, som icke motsvaras av variationerna i den faktiska efterfrågan vid fri inköpsrätt. Den avsevärda förhöjningen av tilldelningen vid den mera mogna åldern, vilken kunnat erhållas kanske icke så mycket på grund av den ökade åldern i och för sig som på grund av den förändrade sociala och ekonomiska positionen överstiger sålunda enligt de finska erfarenheterna behovet.

En motsvarande avvikelser ifråga om tilldelningens anpassning till den faktiska efterfrågan vid fri försäljning synes föreligga ifråga om yrkesgrupperna. Om man mäter efterfrågan inom olika yrkesgrupper i Finland med de genomsnittliga inköpen, finner man att den avgörande skillnaden går mellan landsbygds- och stadsbefolkningen. Arbetare och icke-arbetare i städerna har praktiskt taget lika stora inköp. I Sverige åter varierar tilldelningen, såsom framgår av det föregående (diagram S 9), med yrkesställningen. Tjänstemännen t. ex. har genomsnittligt högre tilldelning än arbetarna.

Uttagens fördelning under månaden

Frågan om det existerar en av ransoneringsystemet betingad strävan att köpa ut större kvantiteter, än vad som motsvaras av det verkliga behovet, torde få viss belysning även av en studie av hur motboks innehavarna fördelar sina inköp under månaden. Om en anmärkningsvärt stor del av köparna under den sista delen av månaden köper ut vad som finnes kvar av månadsransonen, kan man räkna med att det är den förestående utgången av en ransoneringsperiod och inte ett »normalt» behov av spritdrycker, som orsakar viss del av dessa inköp. Möjligen skulle därför ett sådant förhållande kunna tydas som ett utslag av ransoneringsuggestion. Om å andra sidan det stora flertalet köpare har fördelat sina inköp någorlunda jämnt över hela månaden, torde ett sådant förhållande icke utan vidare kunna anses tyda på att ransoneringsuggestion icke förefinnes. En av ransoneringsystemet betingad strävan hos motboksägarna att utnyttja hela inköpsmöjligheten kan tänkas verka normerande på konsumtionen även på sådant sätt, att behovet av spritdrycker fördelas jämnt under månaden. Om den, som i tilldelning har tre liter per månad, anpassar sin konsumtion efter denna tilldelning, kan givetvis detta ske med jämn fördelning av inköpen under månaden. I så fall kan man emellertid icke erhålla något utslag tydande på förekomsten av suggestion i en statistisk undersökning av den art, som här redovisas, eftersom det normala inköpssättet för varor till det relativt höga pris, som det här gäller, torde vara att fördela inköpen på smärre poster.

Det bör också understrykas, att det resultat, som här presenteras, avser en tid utan möjlighet att göra efterhandsköp. Direktören för systembolaget i Vänersborg, E. Lundgren, har sedermera gjort en undersökning avseende en senare tidpunkt. (Tidskrift för systembolagen nr 2 och 5/1951). Han har därvid funnit resultat, som delvis avviker från här redovisade,

Av diagram S 18 framgår, att uttagen fördelar sig relativt jämnt under månaden. Den 3 oktober var det mellan 4 och 8 % av motboks innehavarna i de olika tilldelningsklasserna, som köpt ut hela sin tilldelning. Den 20 oktober hade c:a hälften av motboks innehavarna begagnat hela sin inköpsrätt för månaden. Från den 20 till den 31 oktober hade ytterligare 35—45 % av motboks innehavarna köpt, vad som fanns inestående för månaden. Fördelningen är något annorlunda under julkalendern, då dels inköpen i början av månaden är mindre, dels en starkare tendens att ta ut allt före den 20 märks. Det sker alltså en anhopning av inköpen till tiden 10—20 december.

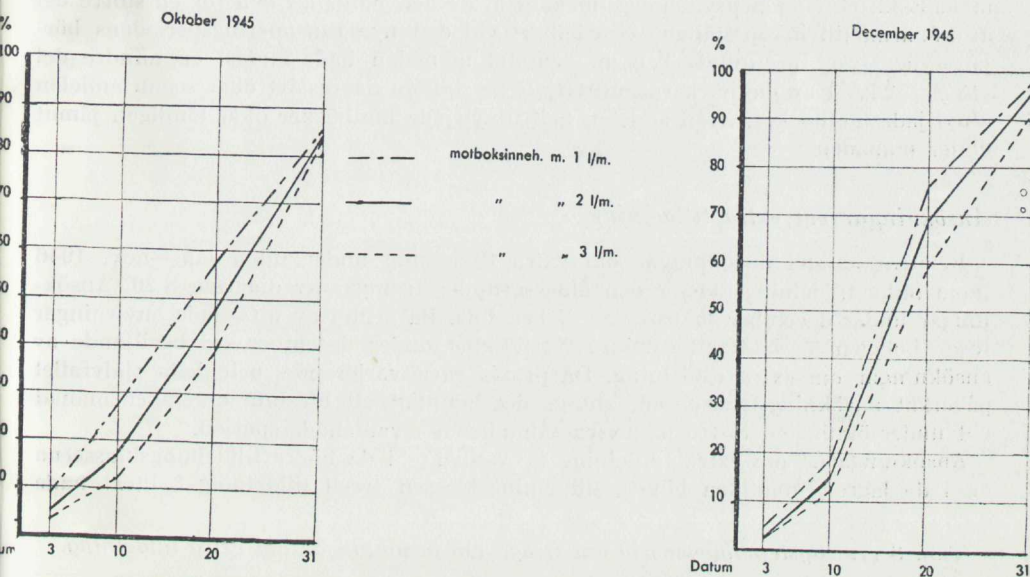

Diagram S 18. Procentuella antalet motboks innehavare i olika tilldelningsklasser, som tagit ut hela sin tilldelning den 3, 10, 20 och 31 oktober resp. december år 1945.

De olika tilldelningsklasserna visar något varierande bilder. Den 10 oktober har av enlitersböckerna 27 % utnyttjats till fullo, medan detta gäller 17 % av tvålitersböckerna och 12 % av trelitersböckerna. Denna olikhet består den 20 oktober. Då har 57 % av enlitersböckerna utnyttjats helt mot 47 % av tvålitersböckerna och 39 % av trelitersböckerna. Därefter möts nästan kurvorna den 31 oktober, då omkring 85 % inom de tre tilldelningsklasserna tagit ut hela tilldelningen. Utvecklingen är i stort sett densamma för december. Denna olikhet mellan tilldelningsklasserna synes vara betingad av att man i de högre tilldelningskretsarna delar upp ransonen på flera inköp i större utsträckning än i de lägre tilldelningsklasserna.

Den 3 oktober hade av enlitersböckerna c:a 13 % utnyttjats helt eller delvis. Detta gällde 19 % av tvålitersböckerna och 27 % av trelitersböckerna. En vecka senare (den 10/10) hade inköp gjorts på 41 % av enlitersböckerna, 54 % av två-

litersböckerna och 62 % av trelitersböckerna. Inköpen på enlitersböckerna hade till $\frac{1}{3}$ omfattat hela tilldelningen. Inköpen på tvålitersböckerna hade till knappt hälften och inköpen på trelitersböckerna hade endast till c:a en femtedel omfattat hela tilldelningen. Den 20 oktober hade inköp gjorts på 68 % av enlitersböckerna, 81 % av tvålitersböckerna och 83 % av trelitersböckerna. Olikheten mellan tilldelningsklasserna ifråga om andelen fullt utnyttjade motböcker kvarstår. Under månadens sista elva dagar görs så ett första inköp på 22 % av enlitersböckerna, 14 % av tvålitersböckerna och 12 % av trelitersböckerna. Kompletteringsköp upp till maximigränsen görs på ett stort antal motböcker. Andelen fullt utnyttjade enlitersböcker ökar under dessa 10 dagar från 57 % till 86 %, motsvarande andel tvålitersböcker från 48 % till 85 % och trelitersböcker från 39 % till 84 %.

I stort sett fördelar sig alltså inköpen tämligen jämnt under månaden. Motboksägarna börjar utnyttja sin inköpsrätt relativt tidigt under månaden. Redan efter tio dagar har mer än hälften gjort inköp. Denna andel är dock icke så stor att den tyder på ett mera allmänt behov, som resulterar i inköp omedelbart efter månadsskiftet. Någon psykologisk mekanism av den natur att den för en större del av köparna till inköpsställena omedelbart vid den nya ransoneringsperiodens början synes icke förefinnas. T. o. m. den 3 i månaden hade endast en mindre del (13 %—26 %) av motböckerna utnyttjats för inköp. Successivt ökar sedan andelen utnyttjade motböcker. Även andelen helt utnyttjade motböcker ökar tämligen jämnt under månaden.

Ansökningar om extra tilldelning

Relativa antalet ansökningar om extra tilldelning under tiden jan.—nov. 1946 inom olika tilldelningsklasser och åldersgrupper framgår av diagram S 20. Ansökningar under december månad har ej beaktats. På grund av utfärdade anvisningar torde bolagen ha iakttagit särskild försiktighet under december vid beviljande av ansökningar om extra tilldelning. Då praxis varit varierande, och detta självfallet påverkat ansökningsfrekvensen, ansågs det lämpligt att utesluta december månad vid undersökningen. Siffrorna avser sålunda en elvamånadersperiod.

Ansökningarna om extra tilldelning är vanligare i de högre tilldelningsklasserna än i de lägre. Inom den högsta tilldelningsklassen (reell tilldelning 3 liter) hade

Tab. S 17. *Systembolagens beslut ifråga om ansökningar om extra tilldelning.*

Anförd motivering vid första ansökan under året	Antal sökande ¹	Därav i procent, som fått				
		avslag	1 — 2 l.	3 — 5 l.	6 — 9 l.	10 l. o. mer
50- 60- 70-årsdag	792	0,5	18,7	53,5	22,0	5,3
Annan födelsedag	458	15,3	50,2	31,4	2,2	0,9
Bröllop, silver- guld-, begravning	424	2,4	20,0	61,3	13,0	3,3
Barndop, konfirmation, studentexamen	41	17,0	78,0	2,5	2,5	—
Påsk, pingst etc.	8
Representation	358	7,3	30,4	38,0	12,8	11,5
Bjudning i allmänhet	57	43,9	43,9	12,2	—	—
Annan orsak	180	17,8	69,4	8,9	2,2	1,7
Uppgift saknas	17

¹ Av 26.656 av undersökningen omfattade motboksägare hade sammanlagt 2.335 sökt extra tilldelning under tiden jan.—nov. 1946.

17 % sökt extra tilldelning under de första 11 månaderna av år 1946. Motsvarande andel var i tvålitersklassen 7 % och i enlitersklassen 5 %. Den högsta tilldelningsklassen intar en särställning i detta avseende.

Största frekvensen av ansökningar om extra tilldelning visar åldrarna omkring 50 år.

De anförda motiveringarna vid ansökningarna (för personer som sökt flera gånger under året har motiveringen vid det första tillfället uppgivits) ingivande och systembolagens beslut redovisas i tab. S 17 och diagram S 19.

Den vanligaste motiveringen är 50- och 60-årsdag el. dyl. Av de sökande anförde en tredjedel denna motivering. Endast ½ % av ansökningarna för detta ändamål avslogs.

C:a 20 % av de sökande uppgav annan födelsedag (t. ex. 40-årsdag). Hela 15 % av dessa ansökningar avslogs.

Bröllop, begravning el. dyl. uppgavs likaså i c:a 20 % av fallen som motiv för ansökningen. Av dessa ansökningar avslogs 2.4 %.

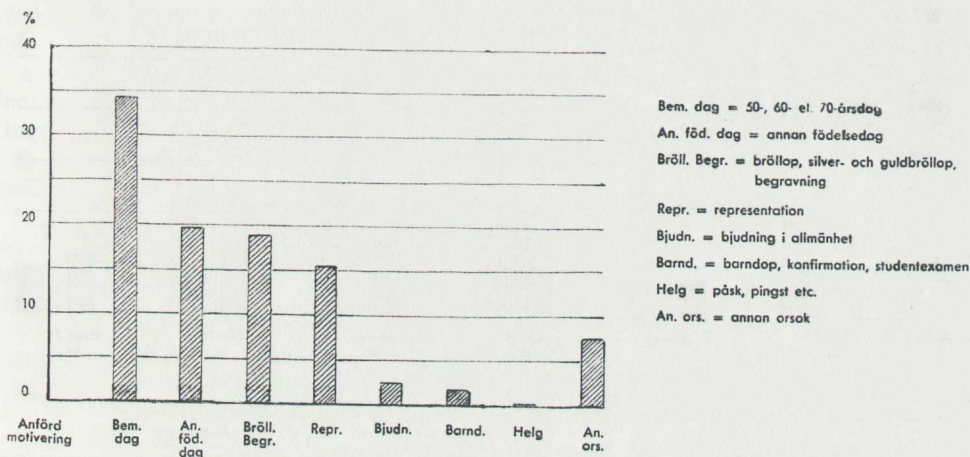

Diagram S 19. Anförda motiveringar vid första ansökan om extra tilldelning under år 1946.

Först därefter följer »representation», vilken motivering anfördes av c:a 15 % av de sökande. Sannolikt betyder representationen mer för de extra tilldelningarna än vad denna siffra visar, eftersom i åtskilliga fall en och samma person har sökt flera gånger under året med anförande av representationsplikter som motivering. Avslagsfrekvensen är 7 %.

Ett fåtal har uppgett andra orsaker. Avslagsfrekvensen är här mycket hög. Av dem, som anført motiveringen »bjudning i allmänhet», har nästan hälften fått avslag.

Större delen av de extra tilldelningarna avser små kvantiteter. För de stora bemarkelsedagarna (50-årsdag t. ex.) har i nästan tre fjärdedelar av fallen den beviljade kvantiteten icke överstigit 5 liter. 22 % har fått 6—9 liter och endast 5 % 10 liter eller mer. Även av dem, som uppgivit representation som motivering, har inemot tre fjärdedelar fått högst 5 liter medan 12 % fått mer än 10 liter. Så stora tilldelningar som 10 liter är vid övriga motiveringar relativt sällsynta.

Ansökningarna prövas mycket noga även med hänsyn till den begärda kvantiteten. I följande tablå anges dels de sökta kvantiteterna dels de beviljade kvantiteterna för de sökande, vilka såsom motivering anført 50-, 60- eller 70-årsdag.

	Procentuellt antal som	
	sökt vidst. kvant.	erhållet vidst. kvant.
10 liter eller mer	25.1	5.3
6—9 liter	26.2	22.0
3—5 liter	42.2	53.5
1—2 liter	6.5	18.7
Avslag	—	0.5

Minst 6 liter hade sålunda sökts av 51.3 % men erhållits bara av 27.3 %. 6.5 % sökte högst 2 liter men nästan tre gånger så många, eller 18.7 %, fick nöja sig med denna kvantitet.

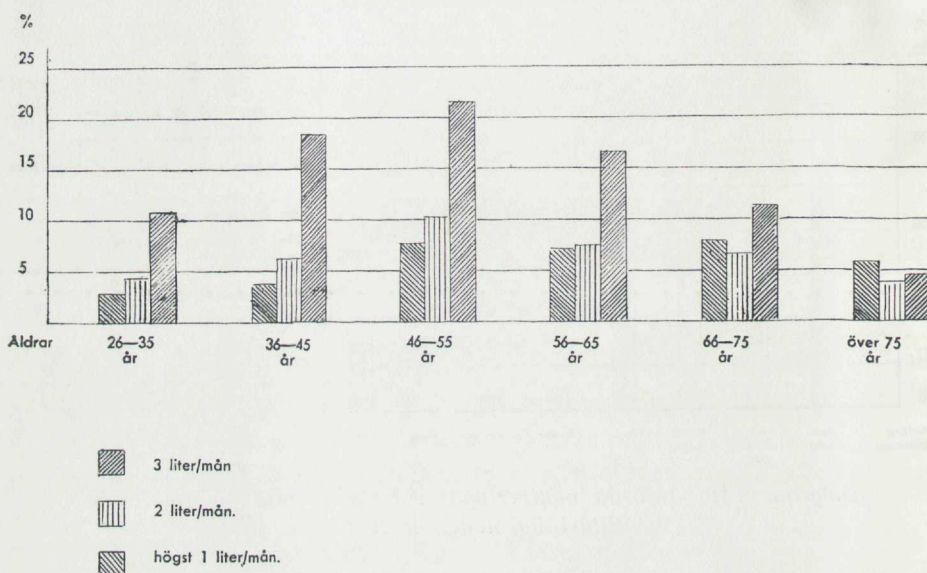

Diagram S 20. Procentuella antalet motboksinnnehavare inom olika åldersgrupper och tilldelningsklasser, som ansökt om extra tilldelning under tiden jan.—nov. 1946.

Möjligheten att erhålla extra tilldelning är alltså relativt begränsad. Utom när det gäller de speciella bemarkelsesdagarna, synes systembolagen förfara mycket restriktivt. Då prövningen givetvis också innefattar en bedömning av vederbörandes skötsamhet i nykterhetsavseende, är det naturligt, att de som fått sin månadstilldelning tvångsmässigt begränsad till mindre kvantiteter också har mindre möjligheter att få extra tilldelning. Det synes sålunda i stort sett vara omöjligt för den icke skötsamme att genom extra tilldelning komplettera sin ranson. Det kan endast tänkas förekomma i sådana fall, då vederbörandes bristande skötsamhet icke är känd för systembolaget och han kan uppvisa ett rimligt behov av extra tilldelning.

Kap. 5. Alkoholmissbrukarna och systembolaget

Motboksinnehav och tilldelning

Nykterhetsanmärkningar orsakar regelmässigt relativt stränga åtgärder från systembolagens sida. Inköprätten indrages helt för någon tid även vid en första fylleriförseelse och när motbok efter en tids avstängning åter utlämnas är tilldelningen oftast mycket liten. Först efter flera år brukar normal tilldelning erhållas. Vid fall av rattfylleri, upprepat fylleri eller andra grövre nykterhetsanmärkningar är åtgärderna ännu strängare.

I tab. S 18 anges tilldelningarna den 31/12 1945 för de män över 25 år, som under åren 1936—45 registrerats för nykterhetsanmärkningar.

Av de grövsta missbrukarna är det 26 %, som aldrig sökt motbok, sannolikt till större delen emedan de ansett det utsiktslöst. Beträffande 63 % hade systembolaget vid undersökningstillfället vägrat motboksinnehav. Flertalet av dessa hade haft motbok men fått den indragen. Av missbrukarna i mellangruppen har 15 % aldrig sökt motbok medan 55 % vägrats inneha motbok. I den »lindrigaste» missbrukargruppen slutligen är motsvarande andelar 9 och 23 %.

Av de »grövsta» missbrukarna hade alltså c:a 11 % motbok den 31/12 1945, dock till större delen med små tilldelningar. Endast i enstaka fall var tilldelningen mer än 2 liter.

29 % av dem som förts till mellangruppen hade motbok vid utgången av år 1945. Även för dessa var det fråga om små tilldelningar.

Bland dem som endast hade enstaka nykterhetsanmärkningar under 10-årsperioden hade 70 % motbok. Detta innebär, att motboksfrekvensen i denna kategori var praktiskt taget normal. Tilldelningarna var dock genomsnittligt avsevärt mindre än bland dem, som gått fria från nykterhetsanmärkningar.

Det bör i detta sammanhang betonas, att missbrukarkategorierna definierats enbart på objektiva data om faktiska missbruksyttringar under en viss period. I en del fall har naturligtvis missbrukarna vid undersökningstillfället med all

Tab. S 18. »Missbrukarkategoriernas» (endast män över 25 år) motboksinnehav och tilldelning m. m.

Missbrukarkategori	Hela antalet undersökta	Därav i procent, som den 31/12 1945							S:a med motbok
		ej sökt motbok	vägrats motbok (avslag på ansök., indragen)	hade motbok med				S:a med motbok	
				högst 1 l/kv	mer än 1 l/kv	2 l/m	3 l/m		
Personer med åtgärd av nykt.-nämnd enl. 1 § Al åren 1943—45	273	26.0	63.3	—	5.5	3.7	0.4	1.1	10.7
Personer med upprepade el. grova nykt.-anm. åren 1936—45	629	15.4	55.2	1.1	16.1	9.9	0.6	1.7	29.4
Personer med enstaka lindriga nykt.-anm. åren 1936—45	2.743	9.0	22.7	1.0	35.0	22.6	3.4	6.3	68.3
Personer utan anmärkning åren 1936—45	37.997	24.1	5.3	0.9	21.8	25.4	7.9	14.6	60.6

rätt av systembolaget bedömts vara förbättrade eller helt skötsamma. Systembolagets beslut att låta vederbörande inneha motbok torde väl som regel bero på en sådan bedömning. I några fall finns det också speciella, psykologiska skäl bakom tilldelningsbeslutet. Endast sällan torde motbokstilldelningen bero på att systembolaget ej fått kännedom om misskötsamheten. Några enstaka sådana fall har dock påvisats i undersökningen. Vederbörande har då icke varit belastad med egentliga fylleriförseelser, och nykterhetsnämnden eller de andra sociala organ som haft hand om behandlingen, eller i varje fall haft kännedom om missbruket, har av en eller annan anledning icke underrättat systembolaget om sitt ingripande.

Vininköp

Eftersom inköpsrätten till vin som regel icke är begränsad, finns givetvis möjlighet att genom stora vininköp komplettera spritinköpen. Såsom tidigare visats torde ingen sådan allmän tendens finnas. De stora vininköpen synes regelmässigt ha andra motiveringar. Ej heller är de särskilt vanliga bland dem som har särskilt små sprittilldelningar. Förhållandet är i stället det motsatta (sid. 61). Detta genomsnittliga resultat utesluter icke, att det finns en kategori även bland dem som har liten tilldelning av sprit, som i klart syfte att komma över ytterligare berusningsmedel köper ganska stora kvantiteter vin. Den tidigare redogörelsen har endast kunnat visa, att systembolagens restriktiva tilldelningspolitik ifråga om sprit inte utlöser någon allmän press på vinköpen av kvantitativ betydelse. Vinköpen följer andra regler, av vilka de ekonomiska och sociala är mest markanta.

Systembolagen är emellertid medvetna om den möjlighet till komplettering av ransonen, som vinköp utgör, varför de regelmässigt utövar en kontinuerlig kontroll över vinköpens storlek. Såsom senare skall visas tjänar också denna kontroll det syftet, att en del personer, som bör föranleda åtgärder för misskötsamhet i nykterhetsavseende men som undgått upptäckt av de sociala organen, kan uppmärksammas. Vid fall av anmärkningsvärt stora vinköp begränsas ofta inköpsrätten till vin.

För alkoholmissbrukaren med den starkt begränsade tilldelningen synes möjligheten att öka ut månadsransonen med vin vara särskilt frestande. I syfte att utröna huruvida de personer, som är belastade med nykterhetsanmärkningar, visat sig köpa mera vin än genomsnittet har framtagits uppgifter om vininköp för de grupper, som redovisats i tab. S 18. Dessa uppgifter har sammanställts i följande tablå, i vilken de båda »grövsta» missbrukargrupperna sammanlagits.

	Hela antalet med tilldelning på 1 lit./m. ^{31/12} 1945	Därav i %, som år 1946 köpt ... liter vin			
		0	högst 3	3—9	10 el. fl.
Missbrukare, grupp 1 och 2	120	35.0	25.0	21.6	18.4
Missbrukare, grupp 3	931	32.0	38.1	20.1	9.7
Övriga motboks innehavare	8.229	45.0	39.4	12.3	3.4

Av de motboks innehavare utan nykterhetsanmärkning, som har en liter per månad, är det c:a 16 %, som köpt mer än 3 liter vin under år 1946. Av dem som har grövre nykterhetsanmärkningar är det 40 %, och av dem som har lindrigare

anmärkningar 30 %. 10 liter vin eller mera har 3 % av de anmärkningsfria köpt mot 18 % i de två »grövsta» anmärkningsgrupperna och 10 % i den »lindrigare» anmärkningsgruppen.

Tilldelningsklasserna upp till en liter per månad omfattar dels unga och nya motboksägare, dels sådana motboksinnehavare, som fått tilldelningen nedsatt eller vägrats förhöjning. Endast en mindre del av männen i dessa låga tilldelningsklasser torde utgöras av sådana, som frivilligt nöjt sig med dessa små tilldelningar. Allmänt torde man därför kunna utgå ifrån att en stor del av dem som har dessa tilldelningar anser sitt behov vara större, än vad som kan täckas av tilldelningen. Benägenheten för inköp av något större kvantiteter vin än normalt borde därför kunna väntas vara att finna även hos andra innehavare av enlitersböcker än de som fått nykterhetsanmärkning.

Tablån visar emellertid en klar olikhet mellan personer som har den mindre tilldelningen till följd av nykterhetsanmärkning och övriga med samma tilldelning. Missbrukarna har köpt betydligt mera vin.

I några fall rör det sig om mycket stora vinköp. Av de grövsta missbrukarna har 4 % köpt mer än 20 liter vin under 1946. Ett par procent av missbrukarna med högst en liter sprit i månaden har köpt mer än 30 liter vin under året, medan detta endast gäller någon promille av icke missbrukarna med samma tilldelning.

Det är alltså uppenbart, att de missbrukare, som blir föremål för snäv begränsning av sprittilldelningen, till en viss del kan kompensera sig med vinköp.

Systembolagens möjlighet att uppspåra missbrukare

Vissa nykterhetsanmärkningar är av den natur, att de i första hand observeras och registreras av annan myndighet än systembolaget. En typisk sådan är den vanliga fylleriförseelsen, där det är polisen, som gör upptäckten och domstolen (i vissa fall även polisen), som underrättar systembolaget. Andra nykterhetsanmärkningar av denna natur är brott under alkoholphäverkan (t. ex. misshandel, rattfylleri) och åtgärd av nykterhetsnämnd på grundval av direkt anmälan till nämnden.

Samtliga anmärkningar av dessa slag skall enligt gällande bestämmelser anmälas till systembolaget, som registerför dem och vidtar ev. försäljningsingripanden mot vederbörande.

Systembolagens verksamhet är emellertid också av den arten, att bolagen själva kan uppspåra missbruk, som inte tagit sig uttryck i handlingar av ovan antydd art. I samband med att t. ex. motbok sökes eller tilldelningen önskas förhöjd, verkställer systembolagen viss utredning. Härvid bör missbrukstendenser i vissa fall kunna upptäckas. Granskningen av inköpen bör ävenledes ge viss ledning vid uppspårandet av missbruk. I samband med utredningar om misstänkta fall av ombudsköp, överlåtelse etc. bör även en del fall av missbruk kunna spåras. Slutligen bör den anonymitet, som är knuten till systembolagsverksamheten och de mycket begränsade åtgärder, som systembolagen till skillnad från t. ex. nykterhetsnämnderna har befogenhet att vidtaga, ge systembolagen ganska goda möjligheter att via anhöriga, arbetsgivare m. fl. få meddelande om missbruksfall, som eljest ej kommer till någon myndighets kännedom.

Vid en bedömning av den nuvarande systembolagsorganisationens betydelse bör därför även beaktas, i vilken utsträckning bolagen har möjlighet att ingripa i missbruksfall, som utan systembolagskontrollen sannolikt skulle blivit oupptäckta under en längre tidsperiod.

I följande tablå specificeras arten av nykterhetsanmärkningarna för de tre missbrukargrupperna.

A n m ä r k n i n g	Procent av nedanstående grupper, som belastats med vidst. anm.		
	nykterhetsnämndsåtgärd enl. 1 § Al sen. 3 åren	andra grova missbr. eller pers. med upprep. anm. sen. 10 åren	personer med end. lindriga anm. sen. 10 åren
	1	2	3
Tidiga och täta inköp eller stora vininköp	5.9	4.8	11.9
Åtgärd av nykterhetsnämnd	60.8 ¹	28.0	5.6
Anmälan från annan institution eller person	23.4	9.4	3.2
Fylleriförseelser	88.3	89.0	78.2
Brott under alkoholpåverkan	18.7	18.6	7.8
Andra nykterhetsanmärkingar	12.1	9.4	5.0

Fyra femtedelar av alla kända missbruksfall har haft fylleri och har alltså förr eller senare under missbrukstiden blivit upptäckta genom polisingripande. Systembolagets egna möjligheter att upptäcka missbrukare är i tablå angivna som tidiga och täta inköp etc. och anmälan från annan person eller institution. Om man bortser från den »grövsta» anmärkningsgruppen, som innehåller nykterhetsnämndsfallen, har 15 % av de övriga belastats med anmärkning av natur, att den icke torde ha kunnat bli känd för annan institution än systembolaget. För att dessa anmärkingar skall ha varit av avgörande betydelse, erfordras emellertid, att vederbörande icke tidigare belastats med andra anmärkingar och sålunda redan var föremål för observation eller åtgärd.

I följande tablå anges det procentuella antalet personer i missbrukargrupperna, som hos systembolaget registrerats för *enbart* den anmärkning som anges i förspalten.

A n m ä r k n i n g	Procentuellt antal som registrerats för enbart vidst. anmärkingar i grupp		
	1	2	3
Tidiga och täta inköp eller stora vininköp	—	0.8	7.9
Åtgärd av nykterhetsnämnd	5.5	2.7	2.4
Anmälan från annan institution eller person	—	0.5	1.0
Fylleriförseelser	—	44.0	65.9
Brott under alkoholpåverkan	—	1.8	3.0
Andra nykterhetsanmärkingar	—	0.8	2.2

Av de personer, som under den senaste tioårsperioden haft enstaka lindriga anmärkingar, är det 8 %, som blivit föremål för observation endast på grund av sitt inköpsätt. För dem som betecknats som grövre missbrukare, är motsvaran-

¹ Detta antal borde vara 100.0. På grund av brister i nykterhetsnämndernas fullgörande av anmälningsplikten har antalet blivit avsevärt lägre.

de procenttal 0.8. Ytterligare 1 % av missbrukarna kan beräknas ha belastats endast med anmärkning som systembolaget självt upptäckt.

Materialet medger ytterligare en precisering av denna frågeställning.

Med ledning av uppgifterna under punkterna 25—27 på systembolagsformuläret har undersökts, i vilken utsträckning systembolagen tidigare haft kännedom om missbrukstendenser hos sådana personer, som fått sin första »officiella» nykterhetsanmärkning under åren 1939—46. Med »officiell» anmärkning förstås här uppgift från nykterhetsnämnd om alkoholistvårdsåtgärd samt uppgift från domstol om fylleri eller brott under alkoholpåverkan.

Av de 41.640 män, som omfattades av undersökningen, hade 1.646 eller 3.72 % fått en första »officiell» nykterhetsanmärkning under tidsperioden 1939—46. Av dessa 1.646 var 97 eller 5.9 % tidigare antecknade hos systembolaget för nykterhetsanmärkning. I 94.1 % av fallen hade alltså systembolaget ingen kännedom om att vederbörande var opålitlig i nykterhetsavseende, förrän annan myndighet lämnade rapport härom.

Av de 97 personer, som var kända, hade 63 föranlett åtgärd i form av avslagen motboksansökan, indragning av motbok, nedsättning av tilldelning etc. I 34 fall hade alltså nykterhetsanmärkning visserligen antecknats men speciell åtgärd icke vidtagits.

Systembolagen är alltså, såsom torde framgå av detta, väsentligen beroende av uppgifter från andra offentliga organ, när det gäller att få kännedom om missbruk. De undersökningar och den detaljerade kontroll över inköpen, som verkställas av systembolagen, är alltså av relativt underordnad betydelse för uppspårande av missbruksfall. Normalt har systembolagen möjlighet att ingripa, först sedan en person genom att begå ett brott eller en förseelse eller genom att visa grov misskötsamhet kommit i kontakt med polismyndigheterna eller nykterhetsnämnderna.

SAMVARIATIONEN MELLAN ALKOHOLFÖR-
SÄLJNING OCH BEIVRAT FYLLERI I SVERIGE

Kap. 1. Års- och månadssiffror

Inledande anmärkningar

Vid jämförelse mellan två eller flera tidsserier uppställer sig svårigheter ifråga om metoden. Jämförelsemetoden blir olika allteftersom man vill jämföra seriernas långtidsfluktuationer eller är mera intresserad av variationerna inom kortare tidsintervall.

Följande klassificering av en tidsseries svängningar synes ändamålsenlig:

- 1) Trenden, d. v. s. kurvans allmänna rörelseriktning;
- 2) Cykliska fluktuationer (t. ex. konjunkturpåverkan);
- 3) Säsongsvägningar;
- 4) Förändringar från en tidsenhet till en annan (från månad till månad, vecka till vecka eller dag till dag).

Man kunde som en femte punkt tillägga de förändringar, som inträffa genom speciella ingrepp i förloppet, t. ex. genom ändringar i lagstiftning, beskattning, avtal etc. Dessa ingrepp »stör» oftast förloppet endast för en relativt kort tid, varefter utvecklingen brukar fortsätta kring den nya nivån.

Föreliggande material lämnar exempel på alla de beskrivna svängningarna i de serier över fylleri, spritdrycksutminuter, spritdrycksutskänkning, total vinförsäljning, total maltdrycksförsäljning, sysselsättning o. s. v. som nedan redovisas i diagramform. Genom att direkt jämföra de olika kurvorna kan man bilda sig en uppfattning om deras inbördes sammanhang, som ytterligare och mera påtagligt kan belysas med hjälp av korrelations- och regressionsanalys. Enligt lämnat uppdrag har vissa beräkningar av detta slag genomförts, och resultaten redovisas nedan.

Ändamålet med korrelationsberäkningar är att skaffa sig ett numeriskt mått på graden av samband mellan två eller flera sifferserier. Detta samband framkommer i den s. k. korrelationskoefficienten, vilken i sin enklaste form mäter sambandet mellan två serier utan hänsyn till eventuellt inflytande på den ena eller båda av dessa serier från en eller flera andra serier. I denna form brukar korrelationskoefficienten benämnas *den enkla korrelationskoefficienten*¹ och betecknas då *r*. Om man t. ex. bestämmer *r* för fylleri och spritdrycksutminuter för ett antal år får man ett rent numeriskt mått på samvariationen mellan dessa två serier utan hän-

¹ För direkt beräkning av *r* kan man lämpligen använda följande formel:

$$r = \frac{n \cdot \sum x_1 \cdot x_2 - \sum x_1 \cdot \sum x_2}{\sqrt{[n \cdot \sum x_1^2 - (\sum x_1)^2] [n \cdot \sum x_2^2 - (\sum x_2)^2]}}$$

där *n* betecknar antalet observationer och *x*₁ och *x*₂ den beroende resp. oberoende variabeln.

syn till att det kan finnas andra faktorer, såsom utskänkning av spritdrycker, maltdryckskonsumtion, ekonomiska faktorer m. m., som kan inverka på den ena eller andra eller båda av dessa serier. Man måste sålunda vid användandet av den enkla korrelationskoefficienten vara mycket försiktig med att draga slutsatser betr. de båda seriernas inbördes beroende.

En mera fullständig analys kräver som regel användandet av andra mätare på korrelationen, varav den partiella och den multipla korrelationskoefficienten har den största betydelsen. Även beräkningar av denna natur har utförts.

Variablerna

Problemet är nu att söka det numeriska sambandet mellan å ena sidan fylleristatistikens sifferuppgifter och å andra sidan sifferuppgifter över de faktorer, som tillsammans anses ha något inflytande på variationerna i de uppdagade fylleriförselernas antal. Förändringarna i fylleriet skall alltså jämföras med förändringarna i de fyllerialstrande faktorerna varjämte även de senares inbördes sammanhang bör undersökas.

Man inför här lämpligen distinktionen *beroende* och *oberoende eller förklarande variabler*. Den beroende variabeln är här fylleriet, som antas bero av de fyllerialstrande faktorerna, vilka med denna frågeställning blir de oberoende variablerna. Vilka dessa sista är kan vålla svårigheter att exakt bestämma, och ändå större svårigheter vållar det faktum, att flera av dem antingen inte går att uttrycka i siffror eller att de på grund av bristande statistiska uppgifter är helt obestämda. De viktigaste av de oberoende variablerna torde ingå i följande uppräknings:

Legal utminuterings och utskänkning av spritdrycker, vin och maltdrycker är statistiskt mätbara variabler. Faktorer såsom försäljning av smuggelsprit, konsumtion av hembränd sprit och tekniska preparat är däremot svåra att mäta. Dessutom finns ett antal faktorer, som *indirekt* (ibland via förändringar i nyssnämnda serier) kan tänkas påverka fylleristatistiken, nämligen ekonomiska konjunkturen (levnadskostnader, sysselsättning o. dyl.), temperaturen (vid säsongobservationer), polisövervakningens intensitet, antalet motorfordon, militära inkallelser m. m. och sist men inte minst ett antal psykologiska faktorer, som man knappast kan presentera i statistiska data för en tidsserie.

Det är nu teoretiskt möjligt — därest man känner alla de faktorer, som inverkar på fyllerisiffrorna och har statistiska storheter för att mäta dessa faktorer — att med hjälp av korrelationsanalys beräkna varje variabels inflytande på förändringarna i fyllerisiffrorna och säga, att dessa till så och så många procent beror av förändringarna i utminuterings, till så och så många procent av förändringarna i utskänkningen o. s. v. tills man förklarat hela förändringen i fyllerisiffrorna. Detta är den teoretiska aspekten på problemet, som dock inte är fullt utförbar i praktiken. När det gäller att fastställa vilka faktorer som inverkar på fyllerisiffrornas förändringar är man nämligen väsentligen hänvisad till ett urval av faktorer, valda efter mer eller mindre subjektiva principer. I detta urval ingår också åtskilliga faktorer som icke låter sina variationer mätas med sifferserier. Man får alltså nöja sig med de relevanta data, som finns tillgängliga och kan med dem göra beräkningar, som endast visar just *deras* betydelse som förklarande variabler. De övriga förklarande variabler, som det ej finns nöjaktiga mått på, liksom de som blivit utelämnade, får tillsammans bilda en restgrupp. Med hjälp av regressions teknik kan man bilda sig en uppfattning av resttermens storlek i förhållande till de övriga förklarande variablerna. En sådan beräkning är genomförd nedan.

Av ovan uppräknade variabler är det av praktiska skäl endast de först nämnda, d. v. s. utminuterung och utskänkning av spritdrycker och vin samt maltdrycksförsäljning och dessutom vissa ekonomiska variabler, som vid förevarande undersökning kommer till användning vid korrelationsberäkningarna. Anledningen till att icke fler variabler införts är icke minst det betydande merarbete som skulle ha behövts för att i så fall genomföra räkningarna. Förbättringen av resultatet torde icke stå i rimlig relation till kostnaderna. Man måste nämligen under alla förhållanden räkna med en viss ofullständighet på grund av bristerna i det statistiska materialet.

Under arbetets gång har de erhållna resultaten visat, att vinkonsumtionen icke kan anses ha något märkbart inflytande på det observerbara fylleriet. Även denna variabel har därför uteslutits vid de här redovisade beräkningarna.

De vid beräkningarna använda variablerna blir alltså:

- a) Antalet *begångna fylleriförseelser*, varvid inverkan av befolkningsförändringarna eliminerats både vad beträffar års- och månadssiffror. Dessa variabler, de beroende, har genomgående betecknats med X_1 , varvid de, som gälla årssiffror, betecknats X_1^I och de, som gälla månadssiffror erhållit beteckningen X_1^{II} .
- b) *Utminuterungen* av spritdrycker i liter per invånare, vilken genomgående betecknats med X_2 . (Årssiffror med X_2^I och månadssiffror med X_2^{II} .)
- c) *Utskänkningen* av spritdrycker i liter per invånare, vilken betecknats med X_3 . (Årssiffror X_3^I , månadssiffror X_3^{II} .)
- d) *Maltdrycksförsäljningen* i liter per invånare, vilken betecknats med X_4 . (Årssiffror X_4^I , månadssiffror X_4^{II} .)
- e) *Variationer i temperaturen*. I samråd med Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt har en medeltemperaturkurva konstruerats. För sju utvalda orter i landet (Lund, Växjö, Göteborg, Karlstad, Stockholm, Gävle och Stensele) har resp. orters medeltemperaturer adderats, varvid värdet för Stockholm multiplicerats med 2 — beroende på stadens dominerande storlek i konsumtionshänseende. Den sålunda erhållna summan har därefter dividerats med 8.
För denna kurva redovisas naturligtvis endast månadsvärden och dessa betecknas X_5^{II} .
- f) *Sysselsättningsgraden* inom fackförbunden. Beteckning X_6^I för årssiffror och X_6^{II} för månadssiffror.

Man önskar alltså studera i vilken utsträckning förändringar i några direkt fylleristrande faktorer, d. v. s. spritdrycksförsäljning och maltdrycksförsäljning, på ett regelmässigt sätt följer förändringarna i fylleriförseelserna. Vidare vill man mäta var och en av dessa faktorer kvanitativa betydelse samt den inbördes variationen mellan dem.¹

Här bör emellertid framhållas, att följande beräkningar *ej* gör anspråk på att ge grund för orsaksanalys, utan de är enligt uppdraget verkställda för att ge en belysning av i vilken utsträckning man vid användningen av den officiella statistikens uppgifter om konsumtion och fylleri såsom mätare på förändringarna i nykterhetstillståndet har att utgå från någon verklig samvariation mellan de båda serierna, och i vilken utsträckning de var för sig varierar med andra faktorer.

¹ En sammanfattning av problemet har man i regressionsekvationen $X_1 = a + b X_2 + c X_3 + d X_4 + Z$ där Z är en restterm innehållande alla övriga oberoende variabler.

Om de använda siffrorna

I. Årssiffrorna

a) Fylleri (Källa: Rusdrycksförsäljningen).

Här redovisas antalet beivrade fylleriförseelser begångna under det år för vilket de redovisas. Som mätare på nykterhetsförhållandena vid ett visst tillfälle är självfallet dessa siffror föga användbara. Som relativ mätare av fylleriets förändringar från en tid till en annan kan de däremot mycket väl fungera i en tidsserie, särskilt om man låter jämförelsen avse perioder utan alltför långt tidsavstånd.

b) Utminuterings av spritdrycker (Källa: Rusdrycksförsäljningen).

Dessa siffror redovisar den genom systembolagen årligen utminuteringsvis försålda kvantiteten spritdrycker i volymliter. Tidsavståndet mellan inköp och föräring kan självfallet vara betydande, men vid jämförelse mellan årssiffror torde denna begränsning i uppgiftsmaterialet icke behöva beaktas.

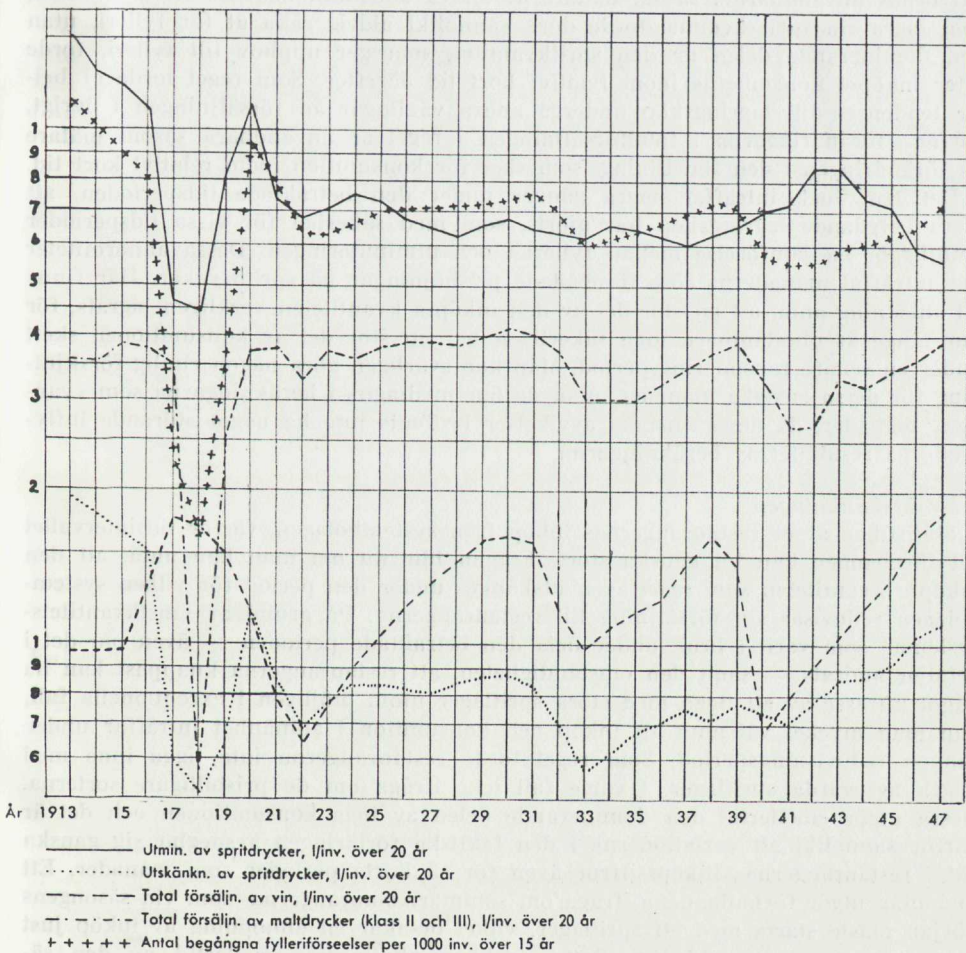

Diagram K 1. De årsvisa variationerna i alkoholkonsumtionen och antalet begångna fylleriförseelser åren 1913—47. (Logaritmisk skala)

c) *Utskänkningen av spritdrycker* (Källa: Rusdrycksförsäljningen).

Siffrorna redovisar i volymliter den från systembolagen till restaurangerna försålda kvantiteten spritdrycker och hänför sig nära till redovisningsperioden.

Möjlighet förefinnes, att betydande lager överföres från ett år till ett annat, men den kvantitativa betydelsen av sådana förskjutningar torde för siffrorna över hela årsförsäljningen vara mycket ringa.

d) *Maltdryckerna* (Källa: Accispliktiga näringar).

De använda siffrorna avser försäljningen av klass II och III från bryggerierna Några lagringsköp av betydelse torde inte förekomma.

II. Månadssiffrorna

a) *Utminuteringen*

Det är möjligt att betydande kvantiteter för landet som helhet lagras hos konsumenterna över månadsskiftena. En sådan lagring minskar självfallet försäljnings-siffrornas användbarhet såsom mätare av själva konsumtionen. De flesta av dem, som lagra sin sprit hemma, torde dock sannolikt aldrig råka ut för fylleri, utan den dominerande delen av den spritkvantitet, som ger upphov till fylleri, torde efter inköpet konsumeras inom relativt kort tid därefter. Som regel torde ej heller tendensen till lagringsköp undergå andra växlingar än försäljningen i övrigt, varför förändringarna i totalförsäljningen i regel är användbara såsom mätare på förändringen i den försäljning, som sker för konsumtion inom relativt kort tid.

Det har dock inträffat några gånger under den betraktade tidsperioden, att mera betydande lagringsköp har gjorts, som med säkerhet för vissa tidsperioder omöjliggör en jämförelse mellan fylleriet och utminuteringen. Dessa abnormiteter har inträffat månaderna före förebådade prishöjningar på spritdrycker. Här finns all anledning anta, att en stor del av den inköpta kvantiteten verkligen lagrats, för hur länge är obestämbar, men säkerligen har en stor del av konsumtionen skett under en senare ransoneringsperiod. Man kan svårigen göra någon rimlig förskjutning för dessa enstaka månader, utan de har medtagits i beräkningarna som »vanliga» månader, då dessa enstaka avvikelser bedömts inte ha något störande inflytande på resultatet av beräkningarna.

b) *Utskänkningen*

Statistiken avser restaurangernas inköp från systembolagen, varför tidsintervallet till förtäringen kan bli ganska stort. Frågan blir nu om man kan anta, att den inköpta kvantiteten *som regel* även utskänkes under den period för vilken systembolagen redovisar sin försäljning till restaurangerna. På grund av vinstkvantitetssystemet, som varit i bruk under hela den betraktade perioden — även om det i detaljer ändrats — samt den omständigheten, att restaurangerna knappast kan ha något intresse av att ligga med stora spritlager utom möjligen i exceptionella fall, kan man mycket väl anta att inköp och konsumtion i allmänhet inträffar under samma redovisningsperiod. Som regel torde restaurangerna inte ligga inne med några avsevärda spritlager, i varje fall icke ifråga om de prisbilligare sorterna. Dessa utgör emellertid den dominerande delen av hela konsumtionen och det är därför sannolikt att variationerna i den faktiska förtäringen avspeglar sig ganska väl i restaurangernas inköps-siffror även för så korta perioder som månader. Ett undantag utgör förhållandena ifråga om sommarrestaurangerna, som vid säsongens början måste starta med ett spritlager, vilket orsakar en anhopning av inköp just vid sommarsäsongens början. Detta problem elimineras emellertid av den säsongrensning som gjorts av serierna även för andra syften och för vilken metoden refereras i det följande.

Beräkningar

Frågan om trenden

När man skall korrelera tidsserier, spelar frågan om trenden (se ovan sid. 294) en stor roll, och i allmänhet bör man korrelera serierna mätta från respektive trender. I stället för att räkna med seriernas absoluta värden, bör man alltså beräkna *avvikelse* mellan observationerna och motsvarande punkter på den framräknade trendlinjen. Vid bestämning av trenden brukar man eftersträva att erhålla en kurva som så nära som möjligt beskriver det ursprungliga materialets allmänna utveckling, varvid observationernas slumpmässiga avvikelser i allmänhet kommer att falla utanför trendkurvan. När man vill jämföra olika serier med varandra är det deras slumpmässiga variationer kring respektive trender, som skall jämföras.

Det kan emellertid inträffa, att serierna inte har några markerade trender, d. v. s. att de löper i stort sett horisontalt. Under sådana förhållanden blir resultatet detsamma om man använder de ursprungliga observationerna själva eller deras avvikelser från »trenden» vid beräkningar av korrelationskoefficienter.

Det kan dessutom ifrågasättas, om man icke med hänsyn till den frågeställning, som angivits för dessa beräkningar, under alla förhållanden borde använda de absoluta värdena och sålunda i korrelationskoefficienten också få med långtidsförändringarna.

Resumé över de använda variablerna

a) Årssiffror

X_1^I = Antalet fylleriförseelser per 1.000 inv. över 15 år.

X_2^I = Utminuteringen av spritdrycker i volymliter per inv. över 20 år.

X_3^I = Utskänkningen av spritdrycker i volymliter per inv. över 20 år.

X_4^I = Den skattepliktiga maltdrycksförsäljningen i volymliter per inv. över 20 år.

b) Månadssiffror

X_1^{II} = Antalet fylleriförseelser per 1.000 inv.

X_2^{II} = Utminuteringen av spritdrycker i volymliter per inv.

X_3^{II} = Utskänkningen av spritdrycker i volymliter per inv.

X_4^{II} = Den skattepliktiga maltdrycksförsäljningen i volymliter per inv.

Enkel korrelation

Korrelationskoefficienten betecknas generellt med r och för att skilja de olika koefficienterna från varandra tillämpas följande system:

r_{12}	=	Korrelationskoefficienten mellan	X_1	och	X_2
r_{13}	=	»	»	»	X_3
r_{14}	=	»	»	»	X_4
r_{23}	=	»	»	X_2	» X_3
r_{24}	=	»	»	X_2	» X_4
r_{34}	=	»	»	X_3	» X_4

Alla tänkbara kombinationer av serierna göres alltså, varvid bör anmärkas att t. ex. $r_{12} = r_{21}$, $r_{24} = r_{42}$ o. s. v. varför ej mer än sex olika kombinationer behöver göras.

- = Begångna fyllerförsesler per 1.000 inv.
- - - = Utminuterade spritdrycker per inv.
- . - . - . = Utskänkta spritdrycker per inv.
- = Försäljning av maltdrycker per inv.

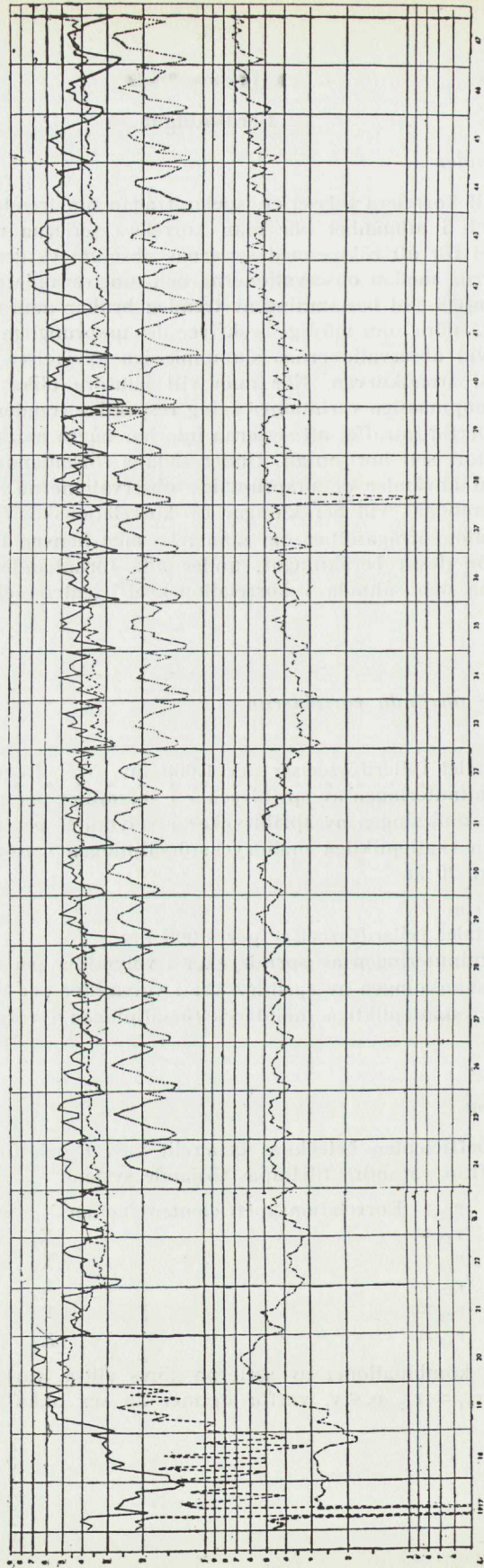

Diagram K 2. De månatliga variationerna i alkoholkonsumtionen och antalet fylleriförsesler åren 1917—47. (Logaritmisk skala)

Korrelationskoefficientens numeriska värde varierar mellan gränserna $+1$ och -1 . $r = 1$ anger att de båda serierna samvarierar fullständigt så att *ökning* i den ena serien alltid motsvaras av en *ökning* i den andra av samma relativa omfattning. $r = -1$ anger att de båda serierna regelmässigt varierar åt motsatt håll så att en *ökning* i den ena motsvaras av en relativt sett lika stor *minskning* i den andra.

Mellan dessa två värden kan r anta vilket värde som helst, men ju längre från gränserna det kommer desto lägre grad av samband visar det för att vid värdet 0 ange, att de båda serierna varierar helt utan överensstämmelse med varandra.

Om r är större än 0 brukar man tala om positiv korrelation och om r är mindre än 0 om negativ korrelation.

För att kunna bedöma om det erhållna r -värdet kan antas tyda på ett verkligt samband eller ej, finnes olika s. k. signifikanstests. En signifikant korrelationskoefficient följes därför i denna framställning omedelbart av ett (S), och en ej signifikant av ett (§) samt en nästan signifikant av (nS).

Det bör beaktas, att den enkla korrelationskoefficienten icke mäter något annat än den statistiska samvariationen av två serier. Den kan sålunda icke i och för sig anses vara bevis för att samvariationen betingas av ett direkt orsakssamband mellan variationerna i de båda serierna. Två serier kan var för sig, utan att ha något inbördes samband, vara beroende av en tredje serie och härigenom få en stark korrelation.

A. Årssiffror

(Materialet finns redovisat å sid. 297. Se diagram K 1.)

Två olika perioder har använts, nämligen 1922—37 (= 16 observationer) och 1922—47 (= 26 observationer), Detta har gjorts för att se hur krigsårens »abnorma» förändringar av kurvorna — främst fyllerikurvan — påverkar resultaten. Perioden 1922—37 kallas period a och korrelationskoefficienten betecknas a^I . Perioden 1922—47 kallas period b och korrelationskoefficienten betecknas b^I .

Period a (a^I):

	X_1^I	X_2^I	X_3^I	X_4^I
X_1^I	—	0.0585 (§)	0.4029 (nS)	0.2877 (§)
X_2^I		—	0.8429 (S)	0.8917 (S)
X_3^I			—	0.8965 (S)
X_4^I				—

Period b (b^I):

	X_1^I	X_2^I	X_3^I	X_4^I
X_1^I	—	- 0.5789 (S)	0.0713 (§)	- 0.4016 (S)
X_2^I		—	0.2955 (§)	0.8669 (S)
X_3^I			—	0.0907 (§)
X_4^I				—

Av dessa siffror kan man egentligen endast dra den slutsatsen, att man omöjligt kan utsäga något om det aktuella fylleriet om man icke känner den aktuella konsumtionen. Vad utminuterings beträffar är det ju att vänta att intet numeriskt samband skall komma till synes, eftersom ransoneringen fördelar konsumtionen på sådant sätt att variationerna i försäljningen blir relativt små. Fylleriet, i den mån berusningskällan är utminuteringsprik, torde då bli beroende av i vil-

ken utsträckning motboksspriten slutligen förtäres av missbrukare eller presumtiva fyllerister. En omfördelning i detta avseende återspeglar sig emellertid ej utan vidare i fylleristatistiken.

Utskänknigen uppvisar under period a, som består av en serie relativt »normala» år, en nästan signifikant korrelationskoefficient ($a_{r_{13}}^I = 0.40$). Man kan emellertid inte med stöd härav tala om något markerat samband mellan fylleri och utskänkning.

På ett eklatant sätt belyses oförmågan hos den officiella statistikens årssiffror att spegla det samband mellan variationerna i fylleri och alkoholkonsumtion, som dock a priori måste finnas, när man betraktar resultatet för period b. Här finnes man ett markerat *negativt* samband mellan fylleri och utminuterig ($b_{r_{12}}^I = -0.58$) och även mellan fylleri och maltdryckskonsumtion ($b_{r_{14}}^I = -0.40$). Att fylleriet ökar, fastän utminuterigen på grund av minskad inköpskapacitet och högre priser minskar, är i och för sig inte svårt att i huvudsak förklara med tanke på de exceptionella förhållanden som rådde under åren 1939—45, men det visar också, att det finns andra och viktigare faktorer än själva konsumtionens omfattning, som inverkar på fyllerisiffrorna.

De enda koefficienter, som i ovanstående uppställning kan tillmätas någon betydelse är de relativt höga $a_{r_{23}}^I = 0.84$, $a_{r_{24}}^I = 0.89$, $a_{r_{34}}^I = 0.90$ och $b_{r_{24}}^I = 0.87$, vilka ger uttryck för en viss grad av överensstämmelse i variationerna.

B. Månadssiffror

I stället för årssiffror kan man välja att jämföra månadssiffror. Man får då större möjligheter att jämföra svängningarna i fylleri- och konsumtionskurvorna på ett mer aktuellt stadium. De eventuella egenheterna i kurvorna hinner inte jämnas ut under en månad på samma sätt som under ett helt år. Fylleriet inträffar i omedelbar anslutning till konsumtionen, varför en jämförelse bör ske med siffror som avser så kort redovisningsperiod som möjligt, d. v. s. helst med dagssiffror.¹ Den officiella statistiken redovisar emellertid ej siffror med kortare intervall än en månad. Det kan även vara av intresse att studera säsongvariationerna hos de olika serierna och dessa kommer fram vid månadsredovisningarna.

Säsongsvängningarna medför också ett statistiskt problem. Att direkt jämföra de olika seriernas månadsvärden ger en felaktig uppfattning av deras inbördes beroendeförhållanden om en eller flera säsongalstrande faktorer (t. ex. temperaturen) inverkar på samtliga serier oberoende av deras inbördes samband i övrigt. Serierna bör därför i regel korrigeras med avseende på säsongvariationerna om en korrelationsanalys skall ge något meningsfullt resultat.

Temperaturen torde vara en av de viktigaste orsakerna till säsongsvängningarna i *fyllerikurvan* emedan det är antagligt att omfattningen av folks utevistelse står i direkt förhållande till luftens temperatur. Eftersom fylleridom förutsätter anhållande på offentlig plats är alltså risken att bli tagen för fylleri större under den varma årstiden än under den kalla. Detta torde orsaka en variation i fyllerikurvan som är oberoende av växlingarna i antalet berusade, d. v. s. sannolikt också till en del oberoende av variationer i konsumtionens omfattning. Temperaturen torde även vara en viktig orsak till säsongvariationerna i *utskänkningskurvan*, emedan folk vistas mer borta från hemmet under den varma årstiden på semestrar o. dyl., varjämte »sommarestaurangerna» ökar det totala utbudet av utskänkningsprit.

Däremot bör inte *utminuterigen* uppvisa säsongsvängningar av samma slag, emedan tilldelningen är lika stor under alla månader av året. Ev. förskjutningar under

¹ Det blir anledning att återkomma till detta i samband med »veckotyperna» å sid. 307.

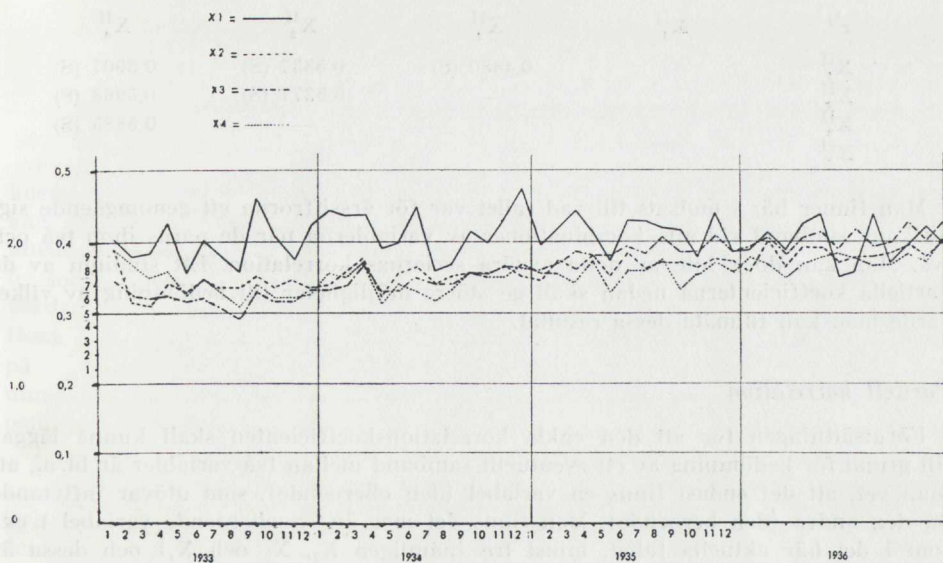

Diagram K 3. Variationerna i de säsongrensade månadsvärdena för åren 1933—36.

de korta perioder efterhandsinköp varit medgivna kan man i detta sammanhang bortse ifrån. Vissa svängningar förekommer emellertid beroende på variationer i utftagsfrekvensen. De större helgerna åstadkommer de största topparna.

När man skall jämföra fylleri och försäljning av alkoholdrycker månadsvis, bör man alltså kunna eliminera säsongartade svängningar. Därvid kan användas ett par olika metoder. Antingen kan man säsongrensa serierna, d. v. s. väga bort säsongtoppar eller kan man taga med den säsongalstrande faktorn i beräkningarna (t. ex. i en regressionskvation eller vid bestämning av en partiell korrelationskoefficient). Här har valts metoden med säsongrensning emedan den säsongalstrande variabeln (temperaturen) inte kan tillmätas lika stor betydelse för alla serierna, varför man, vid val av den senare metoden, måste ställa upp vissa inte helt verklighetstroga förutsättningar. Även vid metoden med säsongrensning insmyger sig ett visst mått av godtycke beträffande valet av period för beräkning av »säsongvikter» och självfallet även vid val av period för korrelationsanalysen.

Undersökningsperioden har inpassats mellan åren 1932 och 1937 och utgöres alltså av åren 1933, 1934, 1935 och 1936. Man hamnar då i slutet av en fallande konjunktur och början av en stigande konjunktur, och vidare är kravet på prisstabilitet tillgodosett, ty under denna period inträffade inga viktiga prisförändringar på spritdrycker.

Närmast följande beräkningar är alltså grundade på säsongrensade månadssiffror för åren 1933—36 avseende de serier som redovisats ovan å sid. 299. (X_1 = fylleri, X_2 = utminutering av sprit, X_3 = utskänkning av sprit, X_4 = total försäljning av maldrycker.)¹

På samma sätt som vid beräkningen av korrelation med användande av årssiffror kombineras de olika serierna och följande värden erhållas: (Signifikansbeteckning enligt ovan sid. 301).

¹ För att eliminera trenden har i stället för seriernas verkliga värden använts deras första differenser, varigenom antalet observationer sjunkit till 47. Korrelationskoefficienterna mäter alltså sambandet mellan förändringarna i serierna snarare än sambandet mellan serierna själva, men effciensen blir inte lidande härpå.

r^{II}	X_1^{II}	X_2^{II}	X_3^{II}	X_4^{II}
X_1^{II}	—	0,4880 (S)	0,5337 (S)	0,3907 (S)
X_2^{II}		—	0,5377 (S)	0,5968 (S)
X_3^{II}			—	0,5885 (S)
X_4^{II}				—

Man finner här i motsats till vad fallet var för årssiffrorna ett genomgående signifikant samband vid alla kombinationer av variablerna när de paras ihop två och två. Man kan dock inte av detta avgöra seriernas korrelation. Ett studium av de partiella koefficienterna nedan skall ge större möjligheter till bedömning av vilket värde man kan tillmäta dessa resultat.

Partiell korrelation

Förutsättningen för att den enkla korrelationskoefficienten skall kunna läggas till grund för bedömning av ett eventuellt samband mellan två variabler är bl. a., att man vet, att det endast finns en variabel (den oberoende), som utövar inflytande på den andra (den beroende). Men finns det mer än en oberoende variabel t. ex., som i det här aktuella fallet, minst tre (nämligen X_2 , X_3 och X_4) och dessa är sinsemellan korrelerade, är man inte mycket hjälpt med de enkla korrelationskoefficienterna. Skall man med framgång kunna bedöma vardera av de oberoende variablernas samband med den beroende, bör man därför lämpligen kunna göra beräkningen så, att man endast låter en av de oberoende variablerna variera, medan den eller de andra hålles konstanta. Det är detta som sker vid beräkningen av den *partiella korrelationskoefficienten*.

Den partiella korrelationskoefficienten¹ betecknas lämpligen på följande sätt:

$r_{1,2,3,4}$ betyder att av de fyra variablerna X_1 , X_2 , X_3 och X_4 sökes sambandet mellan X_1 och X_2 varvid X_3 och X_4 (de som står till höger om punkten) hålles konstanta. Denna koefficient ger alltså ett slags nettosamband mellan X_1 och X_2 . Sedan kan man variera jämförelsen och får då t. ex. $r_{1,3,2,4}$ varvid man söker sambandet mellan X_1 och X_3 medan X_2 och X_4 hålles konstanta. Ytterligare en kombination erhålles om man skriver $r_{1,4,2,3}$, som tolkas analogt med de förra. Inget hindrar att man betraktar endast tre av variablerna t. ex. X_1 , X_2 och X_3 och kombinerar enligt följande: $r_{1,2,3}$ och $r_{1,3,2}$. Dessa sista koefficienters värden säger dock inte lika mycket som de med fyra variabler, ty ju fler oberoende variabler man har anledning räkna med, desto närmare ett riktigt bedömande kommer man om alla tages med.

Bedömningen är analog med den för den totala korrelationskoefficienten för vilken redogjorts i korthet å sid. 301. Signifikansen anges i fortsättningen som ovan (sid. 301) beskrivits.

A. Årssiffror

Beteckningarna är analoga med motsvarande för totalkorrelationen (sid. 296). Perioden 1922—37 anges som ovan med a och perioden 1922—47 med b.

¹ Om de enkla korrelationskoefficienterna är kända kan de partiella beräknas enligt följande formel:

$$r_{ab,c} = \frac{r_{ab} - r_{ac} \cdot r_{bc}}{\sqrt{(1 - r_{ac}^2)(1 - r_{bc}^2)}}$$

Analoga formler för 3...n oberoende variabler.

$$a r_{12 \cdot 34}^I = -0.5891 \text{ (nS)}$$

$$a r_{13 \cdot 24}^I = 0.5069 \text{ (§)}$$

$$a r_{14 \cdot 23}^I = 0.2206 \text{ (§)}$$

$$b r_{12 \cdot 34}^I = -0.6258 \text{ (S)}$$

$$b r_{13 \cdot 24}^I = 0.4701 \text{ (S)}$$

$$b r_{14 \cdot 23}^I = 0.4128 \text{ (S)}$$

Perioden a, som endast omfattar 16 observationer, har inte någon signifikant koefficient, vilket alltså betyder att man på grundval av föreliggande material inte kan påvisa något samband mellan variationerna i fylleri och någon av »orsakerna» utminuterung och utskänkning av sprit eller maldryckskonsumtion. För perioden b, som omfattar 26 observationer, blir alla tre koefficienterna signifikanta men värdena är relativt låga och kan ej anses tyda på någon starkare samvariation. Dock skulle det relativt stora värdet på $b r_{12 \cdot 34}^I$ samt det nästan signifikanta värdet på $a r_{12 \cdot 34}^I$ kunna ge anledning till spekulationer över det förhållandet, att sprit-utminuterungen och det upptäckta fylleriet varierar åt motsatt håll. Detta får uppenbarligen ej tolkas så att en ökad utminuterung minskar fylleriet.

Å andra sidan visar de erhållna resultaten otvivelaktigt att sambandet är starkare mellan variationerna i fylleri och utskänkning än mellan fylleri och utminuterung. Innan man bedömer värdet av denna iakttagelse bör månadssiffrorna studeras.

B. Månadssiffror

För perioden 1933—36 fås följande värden för de säsongrensade variablerna:

$$r_{12 \cdot 34}^{II} = 0.26 \text{ (nS)}$$

$$r_{13 \cdot 24}^{II} = 0.35 \text{ (S)}$$

$$r_{14 \cdot 23}^{II} = 0.00 \text{ (§)}$$

Som jämförelse kan det vara av intresse att se hur koefficienterna varierar, när endast tre av de fyra variablerna användes på samma gång:

$$\begin{array}{cccccc} r_{12 \cdot 3}^{II} = 0.28 & r_{13 \cdot 2}^{II} = 0.37 & r_{14 \cdot 2}^{II} = 0.14 & r_{23 \cdot 4}^{II} = 0.29 & r_{34 \cdot 2}^{II} = 0.39 \\ r_{12 \cdot 4}^{II} = 0.35 & r_{13 \cdot 4}^{II} = 0.41 & r_{14 \cdot 3}^{II} = 0.11 & r_{24 \cdot 3}^{II} = 0.41 & \end{array}$$

De partiella koefficienterna är märkbart mindre än de enkla. Detta tyder på, att de senares värden till stor del är betingade av det inbördes sambandet mellan variablerna. Det mest typiska fallet är $r_{14}^{II} = 0.39$ (sid. 304) och $r_{14 \cdot 23}^{II} = -0.00$. Detta betyder, att det samband som till synes finnes mellan fylleri och maldryckskonsumtion, nämligen $r_{14}^{II} = 0.39$ och som uttrycker det samband man kan utläsa av ett diagram eller en sifferserie endast är ett *skenbart* samband, vilket är betingat av att såväl fylleri som maldryckskonsumtion är korrelerade med en eller flera andra faktorer som styr fyllerikurvan. Man kan med andra ord säga, att det registrerbara fylleriet och maldryckskonsumtionen (försäljningen) varierar helt oberoende av varandra.

Detta är dock inte detsamma som att säga, att maldryckerna inte alstrar fylleri, ty det är ju ett empiriskt faktum att det förekommer »pilsnerfylleri», men dettas andel i det totala registrerade fylleriet är inte så stor att förändringar i denna andel har märkbart inflytande på förändringarna i fyllerikurvan.

Regression och multipel korrelation

Med hjälp av regressionsanalys kan man belysa en något annan frågeställning än den vi hittills sysslat med. Även här beräknar man vissa koefficienter, de s. k. regressionskoefficienterna, vilka i regressionsekvationen

$$X_1 = a + bX_2 + cX_3 + dX_4 + Z$$

angives med a , b , c och d . Man får därmed möjlighet dels att beräkna den sammanlagda effekten på det registrerade fylleriet av alla de oberoende variablerna X_2 , X_3 och X_4 , dels uttryck för deras inbördes storleksförhållande. Koefficienten a , som vid beräkningen erhåller ett visst värde, ingår med detta som en konstant del vid varje kombination av variabler, varför dessa endast kan förklara den del av X_1 , som ligger över konstanten. Termen Z är en restterm och utgör en sammanfattning av alla de variabler, som på grund av att de är okända eller kvantitativt obestämbara ej tagits med i beräkningarna. I stället för det verkliga värdet på X_1 får man ett uppskattat värde, som kan betecknas med X_1^* . Man får alltså här två variabler X_1 och X_1^* , vilka man kan jämföra medelst korrelationsanalys, varvid den erhållna koefficienten kallas *den multipla korrelationskoefficienten* och betecknas med R . Vill man ange de variabler, som ingår i beräkningarna kan man tillfoga indices på så sätt, att man sätter beteckningen för den beroende variabeln utanför och de oberoende innanför parentes. Sålunda betyder $R_{1(234)}$ den multipla korrelationskoefficient som mäter sambandet mellan å ena sidan det observerade fylleriet och å andra sidan den sammanlagda effekten på fylleriet av utminuterung och utskänkning av spritdrycker samt av försäljningen av maltdrycker.

Beräkning av koefficienterna i regressionsekvationen $X_1^* = a + bX_2 + cX_3$ har lämnat följande resultat:

$$a = 0.1292; \quad b = 0.4204; \quad c = 3.4702^1$$

Variabeln X_4 d. v. s. maltdryckskonsumtionen har uteslutits, medan den partiella korrelationskoefficienten $r_{14.23} = 0$, vilket betyder att X_4 ej bidrager till förklaringen av X_1^* .

Regressionsekvationen kommer alltså att lyda:

$X_1^* = 0.1292 + 0.4204 \cdot X_2 + 3.4702 \cdot X_3$ och om man i denna ekvation sätter in kända värden på X_2 och X_3 kan man alltså få en uppskattning av fylleriet.

En intressant upplysning erhåller man genom att beräkna förhållandet $c:b$, som blir ungefär 8.3.² Man kan härav dra den slutsatsen att en viss kvantitet utskänkt sprit alstrar drygt åtta gånger så stort fylleri (fyllerianhållanden), som samma mängd utminuterad sprit, eller risken att bli tagen för fylleri per viss kvantitet utskänkt sprit är 8.3 gånger större än risken att bli tagen för fylleri per samma kvantitet utminuterad sprit. Då kvantiteten utminuterad sprit under observationsperioden i medeltal varit $c:a$ 10 gånger större än medelkvantiteten (säsongrensade värden i båda fallen) utskänkt sprit kan man alltså anta att antalet fyllerifall, som förorsakats av de båda försäljningssätten varit ganska lika varandra med någon övervikt för utminuterungen. Detta förhållande äger naturligtvis giltighet enbart för den period, under vilken observationerna gjorts (alltså 1933—36). Strukturförändringar i alkoholkonsumtionen av större betydelse har emellertid ej inträffat, varför man kan anta, att det funna förhållandet $c:b$ i stort sett är giltigt för en längre period än observationsperioden.

Den multipla korrelationskoefficienten $R_{1(23)}$ erhöll värdet 0.81, vilket är nöjaktigt stort för att man skall kunna godtaga hypotesen att det föreligger ett verk-

¹ Materialet har vid testning visat sig användbart för regressionsanalys och regressionskoefficienterna är signifikanta.

² 8.3 ± 0.1802 .

ligt med hjälp av officiell statistik mätbart samband mellan fylleri å ena sidan samt försäljning av spritdrycker å den andra. Med hjälp av denna siffra kan man vidare uppskatta att c:a 66 % av förändringarna i fylleriet kan förklaras om man räknar med endast utminuterung och utskänkning av sprit. För att förklara övriga 34 % får man i kalkylerna införa övriga å sid. 295 uppräknade variabler som kan tänkas ha inflytande på fylleriet.

Med utgångspunkt från den funna regressionsekvationen kan man vidare beräkna, att av de 66 % av förändringarna i fylleriet, som kan förklaras av förändringar i utminuterungen och utskänkningen härrör c:a 54.5 % från utminuterungen och 45.5 % från utskänkningen, vilket alltså skulle betyda att de totala förändringarna i fylleriet till 36 % kan förklaras av förändringar i utminuterungen och till 30 % av förändringar i utskänkningen.

Kap. 2. Dagssiffror

I det tidigare avsnittet, behandlande den officiella statistiken över fylleri och alkoholkonsumtion för hela landet, har påpekats, att det vore önskvärt med så korta observationsperioder som möjligt, när man önskar studera samvariationen i de olika serierna. Den officiella statistiken möjliggör ej kortare observationsperioder än månader.

För att få möjlighet att använda kortare observationsperioder har ett speciellt material av dagsobservationer sammanställts. Materialet avser endast Stockholms stad och är sammanställt på följande sätt:

A. Serie belysande dagsfylleriet i Stockholm:

Antalet för fylleri anhallna personer per dag (dygn) i Stockholm (uppgifter från polisen). Observationerna betecknas $X_{1,n}$, där n betecknar något av åren 1938, 1945 eller 1947.

B. Serie belysande utminuterungen per dag i Stockholm:

Den sammanlagda dagskassan vid stadens utminuteringsaffärer. Observationerna betecknas med $X_{2,n}$ ($n = 1938, 1945$ och 1947).

C. Serie belysande utskänkningen per dag i Stockholm:

Spritdrycksförsäljningen i kronor per dag för tre större restauranger tillhörande Stockholms allmänna restaurang AB. Uppgifterna redovisar dagskassorna för restaurangernas andra- och tredjeklassavdelningar och kan enligt bolagets bedömning anses ge en riktig bild av utskänkningens variationer under olika dagar för bolagets totala utskänkingsrörelse. Restaurangerna av första klassen är icke representerade, vilken begränsning för ifrågavarande frågeställning torde sakna betydelse. Observationerna betecknas med $X_{3,n}$ ($n = 1938, 1945$ och 1947).

Begreppet »veckotyper»

Materialet har främst använts för konstruktion av s. k. *veckotyper*. Tre olika sådana veckotyper har konstruerats för att belysa hur veckorytmen i serierna X_1 , X_2 och X_3 förändras under loppet av en månad. Veckan har valts till studienhet emedan alkoholkonsumtionen är ojämnt fördelad över veckans dagar med koncentration vid slutet av veckan. Här bortses t. v. från helgdagar, som stör det »normala» veckoschemat. Konsumtionen under en vecka följer alltså ett visst schema (en s. k. veckotyp) och det är detta schema, som skall studeras.

På grund av ransoneringsystemets verkningar har man anledning förvänta, att det finns mer än ett veckoschema i månaden. Den övertvägande delen av motböckernas tilldelningsperioder utgör ju en månad. Man kan därför vänta, att den tillgängliga inköpskvantiteten å motböckerna successivt minskar under månadens lopp. Konsumtionens fördelning under månaden har stor betydelse för verkningarna i form av risken för fyllerianhållanden.

Det framgår av nykterhetskommitténs övriga undersökningar, att huvudparten av alla fylleriförseelser begås av personer tillhörande socialgrupp III. Inom denna socialgrupp har man till största delen veckolöner, varför det kan förmodas, att deras ekonomiska situation i denna socialgrupp är tämligen likartad under hela månaden. Vidare utdelas i allmänhet veckolöner på fredagarna, ett förhållande, som skall visa sig ha betydelse för konsumtionens variationer under veckan.

Veckotyp I.

Denna ger veckoschemat för den *första veckan i månaden*. Observationerna för den första söndagen i alla månader under det observerade året har adderats, varefter summan dividerats med antalet söndagsobservationer. Härigenom framkommer alltså ett söndagsmedelvärde för det årets veckotyp I. Här bör observeras att inga »helgveckor» medtagits.

På samma sätt som med söndagsobservationerna har förfarits med observationerna för övriga veckodagar.

Vad utminuteringen beträffar bör påpekas att dess »vecka» blivit en dag kortare, emedan utminutering ej försiggår på söndagarna.

Veckotyp II.

Denna typ är avsedd att ge veckoschemat för en »neutral» vecka i månaden, alltså en vecka, som inte ligger i nära anslutning till ransoneringsperiodens början eller slut. För konstruktion av denna har valts den kalendervecka i varje månad, som börjar med den andra söndagen i resp. månad. Om den första dagen i månaden är en söndag, har dock den kalendervecka, som börjar med den tredje söndagen i månaden, valts. Observationerna för den andra (ev. tredje) söndagen i varje månad har alltså adderats varefter summan dividerats med antalet observationer. Därefter har observationerna för måndagarna efter de valda söndagarna i varje månad adderats o. s. v. Även här har hänsyn tagits till »helgveckor».

Veckotyp III.

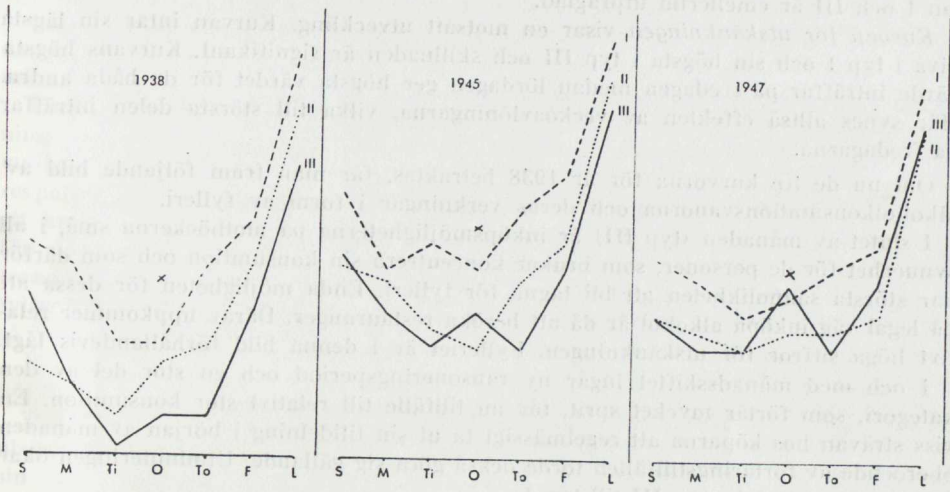
Med denna typ återges veckoschemat för den *sista veckan i månaden*. Beräkningssättet är lika med det under veckotyp I beskrivna. Man adderar alltså observationerna för den sista söndagen i alla månader resp. år och dividerar med antalet observationer.

Vad veckotyperna visar

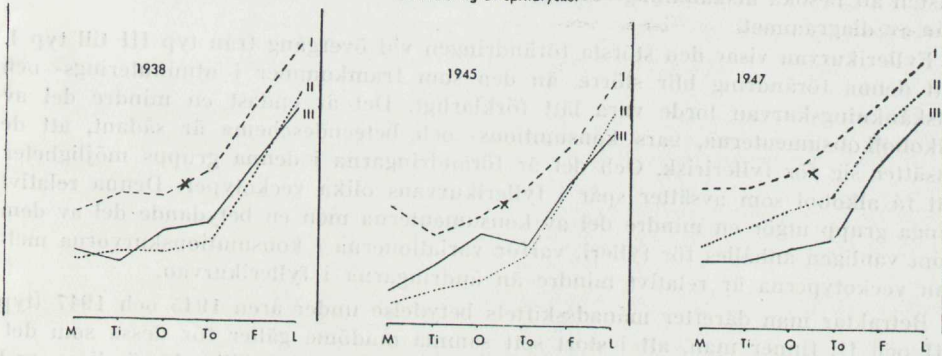
För den fortsatta analysen kommer tre år att användas, nämligen förkrigsåret 1938 samt de båda efterkrigsåren 1945 och 1947. Veckotypernas utseende framgår av diagram K 4. Eventuella skillnader mellan de olika typerna och deras parametrar har testats medelst variansanalys eller »student's test». Kurvornas allmänna förlopp uppvisar för alla typerna ungefär samma konkava-uppåt-bild.

Kurvan för anhöllna ligger på sin högsta nivå i typ I, faller sedan i typ II och är lägst i typ III. Fylleriet är alltså i Stockholm störst under den första veckan i månaden och minst under den sista.

Anhållanden för fylleri

Utmüntring av spritdrycker

Utskänkning av spritdrycker

Diagram K 4. »Veckotypernas» utseende för åren 1938, 1945 och 1947.

Kurvan för utminuteringskurvan undergår i stort sett samma förändringar med den reservationen, att någon skillnad ej erhålles mellan typ II och III. Skillnaden mellan I och III är emellertid utpräglad.

Kurvan för utskänkningskurvan visar en motsatt utveckling. Kurvan intar sin lägsta nivå i typ I och sin högsta i typ III och skillnaden är signifikant. Kurvans högsta värde inträffar på fredagen medan lördagen ger högsta värdet för de båda andra. Här synes alltså effekten av veckoavlöningarna, vilka till största delen inträffar på fredagarna.

Om nu de tre kurvorna för år 1938 betraktas, får man fram följande bild av alkoholkonsumtionsvanorna och deras verkningar i form av fylleri.

I slutet av månaden (typ III) är inköpsmöjligheterna på motböckerna små, i all synnerhet för de personer, som brukar koncentrera sin konsumtion och som därför har största sannolikheten att bli tagna för fylleri. Enda möjligheten för dessa att på legal väg inköpa alkohol är då att besöka restauranger. Därav uppkommer relativt höga siffror för utskänkningskurvan. Fylleriet är i denna bild förhållandevis lågt.

I och med månadsskiftet ingår ny ransoneringsperiod och en stor del av den kategori, som förtär mycket sprit, får nu tillfälle till relativt stor konsumtion. En viss strävan hos köparna att regelmässigt ta ut sin tilldelning i början av månaden oberoende av förtäringstillfällena torde också göra sig gällande. Utminuteringskurvan ökar därför påtagligt från typ III till typ I.

Den ökade tillgången på utminuterings-sprit (legal eller överlåten) bör minska lusten att besöka utskänkningsställen; ett förhållande, som på ett slående sätt framgår av diagrammet.

Fyllerikurvan visar den största förändringen vid övergång från typ III till typ I. Att denna förändring blir större, än den som framkommer i utminuterings- och utskänkningskurvan torde vara lätt förklarligt. Det är endast en mindre del av alkoholkonsumenterna, vars konsumtions- och beteendeschema är sådant, att de utsätter sig för fylleririk. Och det är förändringarna i denna grupps möjligheter att få alkohol som avsätter spår i fyllerikurvans olika veckotyper. Denna relativt ringa grupp utgör en mindre del av konsumenterna men en betydande del av dem som vanligen anhålles för fylleri, varför variationerna i konsumtionskurvorna mellan veckotyperna är relativt mindre än ändringarna i fyllerikurvan.

Betraktar man därefter månadsskiftets betydelse under åren 1945 och 1947 (typ III och I), finner man, att i stort sett samma omdöme gäller för dessa som det nyss för 1938 anförda. I ett avseende föreligger dock en skillnad, nämligen vad beträffar bilden av utskänkningskurvan. För denna visade 1938 vid alla veckotyperna fredagsvärdet som det största, medan för 1945 och 1947 endast typ I har detta utseende. Det har skett en utjämning av differensen mellan fredags- och lördagsvärdena. Även i övrigt visar kurv bilden för utskänkningskurvan ett alltmör utjämnat förlopp vid successiv jämförelse från 1938 till 1947.

Denna jämförelse av veckotyperna III och I för de olika åren ger alltså vid handen, att det är utminuteringskurvan, som totalt sett, dominerar över utskänkningskurvan som fyllerialstrande faktor. Därmed är dock inte sagt att utskänkningskurvan är betydelselös utan endast att utminuterings-spriten har en påtagligt större betydelse än utskänknings-spriten för uppkomsten av fylleri. Det bör i detta sammanhang erinras, att undersökningen är begränsad till Stockholm.

Övergår man sedan till att betrakta förändringen mellan den första och andra veckan i månaden (typ I och II), finner man, att II i allmänhet intar ett mellanläge mellan I och III. Detta förhållande styrker hypotesen om en särskild månadsrytm för de olika veckorna i månaden. För fylleriet gäller alltså, att det ligger på sin högsta nivå under månadens första vecka och att det därefter faller successivt

till sin lägsta nivå, vilken uppnås under månadens sista vecka (möjligen med undantag för 1947, där det dock inte finns någon säkerställd skillnad mellan II och III).

För utminuteringsen gäller i stort sett samma månadsrytm som för fylleriet, medan utskänkningen synes uppvisa ett helt motsatt förlopp. Gör man nu en jämförelse mellan de olika åren skall man även här finna karakteristiska drag av intresse.

Vad beträffar fylleriet och utminuteringsen visar dessa ej någon trendmässig ökning på samma sätt som utskänkningen, men det föreligger nivåförskjutningar mellan de olika åren. Nivåerna har åskådliggjorts i medelvärdet för alla tre typerna respektive år (typ II har tilldelats vikten 2), och är i diagrammen markerade med ett kryss. För fylleriet och utminuteringsen är nivåskillnaderna så små, att materialet för de tre åren kan anses homogent. Utskänkningen däremot har undergått en trendmässig förändring och ligger på en betydligt högre nivå 1947 än 1938. Även fylleriet och utminuteringsen uppvisar olika nivåer för de båda åren men skillnaden är så liten, att den kan bero på tillfälligheter.

Huvudorsaken till utskänkningens utveckling torde vara den fortgående standardhöjningen, vilken i restaurangbesöksfrekvensen har en känslig mätare.

Till sist bör även det förhållandet observeras, att kurvbilderna för fylleriet och utskänkningen under de betraktade åren 1938, 1945 och 1947 successivt minskat sin spridning.

För fylleriet är kurvbilden av de tre veckotyperna för år 1947 betydligt mer samlad än bilden för 1938 och 1945. Det sistnämnda året ger ett mellanläge, varför man torde kunna räkna med en fortskridande utveckling. Skillnaden mellan de olika veckotyperna år 1947 var med andra ord mindre än den var år 1938, vilket alltså betyder, att fylleriet år 1947 var jämnare fördelat över månaden än det var år 1938. Ävenså var spridningen inom varje veckotyp mindre 1947 än 1938, varav framgår, att fylleriet fördelade sig jämnare över veckans dagar 1947 än 1938. Även kurvorna för utskänkningen ligger mer samlade och visar ett flackare utseende år 1947 än år 1938. Detta innebär, att konsumtionen av utskänkt sprit det senare året fördelade sig jämnare över månaden och även över veckans olika dagar än det tidigare året. Utminuteringsen däremot uppvisar inte samma olikheter i spridningen utan har i stort sett samma utseende för de olika åren.

En vaneförskjutning synes alltså ha inträffat mellan 1938 och 1947 ifråga om konsumtionssättet för spritdrycker. Utskänkningen har ökat avsevärt rent kvantitativt och uppvisar en utjämning i konsumtionsvaneschemat. Den kvantitativa ökningen av utskänkningen motsvaras av en ökning i fylleriet för veckotyperna II och III, och vaneutjämningen motsvaras av en jämnare fördelning av fyllerianhållandena över olika veckodagar. Eftersom utminuteringsen kan anses lika både till kvantitet och inköpsituation åren 1938 och 1947 (i varje fall är den ej mindre det senare året) borde fylleriet ha ökat totalt 1947 jämfört med 1938 om dess variationer helt vore betingade av variationer i konsumtionen.

Någon sådan ökning har dock ej inträffat, vilket alltså visar, att det tidigare erhållna resultatet vid analysen av månadssiffrorna gäller även vid användning av dagssiffror. Det finns en klar samvariation mellan serierna för konsumtionen och serien för det beivrade fylleriet men de båda serierna varierar delvis oberoende av varandra och fylleriets variationer betingas sålunda till icke oväsentlig del av andra faktorer än variationer i den konsumerade kvantiteten alkoholdrycker.

Enkel korrelation

Till jämförelse och för fullständighetens skull skall här till slut meddelas några korrelationskoefficienter för dagsobservationerna under år 1947. Med hänsyn till de

stora svårigheterna att få helt mot varandra svarande värden i de olika serierna vid användande av dagssiffror, har dessa koefficienter inte ansetts ha något större värde för den redovisade undersökningen. Inköp på dagen leder långt ifrån alltid till förtäring just den dagen och en ännu större felkälla erbjuder det förhållandet att fyllerianhållande på grund av förtäringen ofta sker först in på följande dygn. Vid jämförelsen mellan dagsvärdena för fylleri och utminuterung har därför även en förskjutning på en dag företagits, så att t. ex. onsdagsvärdena för inköp jämföres med torsdagsvärdena för fylleri.

Anhållna (X_1)	Utminuterung (X_2)	Korrelationskoefficient
onsdagar	onsdagar	0.27 \$
torsdagar	onsdagar	0.76 S
torsdagar	torsdagar	0.67 S
fredagar	torsdagar	0.17 \$
fredagar	fredagar	0.16 \$
lördagar	fredagar	0.37 S
lördagar	lördagar	0.30 n S
söndagar	lördagar	0.45 S

Anhållna (X_1)	Utskänkning (X_3)	Korrelationskoefficient
onsdagar	onsdagar	0.47 S
torsdagar	torsdagar	0.29 \$
fredagar	fredagar	— 0.11 \$
lördagar	lördagar	— 0.13 \$
söndagar	söndagar	0.28 \$

För fylleri och utminuterung ger ovan antydda förskjutning mellan dagar i 3 fall på 4 en större koefficient, än när det ej förekommer förskjutning. Materialet är för litet att på denna grund avgöra huruvida eftersläpningen är regel men tendensen är sannolik.

Appendix. Smuggelsprit och fyllerifrekvens

Med hjälp av den statistik över antalet spritbeslag och beslagen kvantitet, som föres av tullverket, kan man få viss uppfattning om förändringarna i den kvantitet illegal sprit, som når konsumenterna genom smuggling över landets gränser.

Självfallet är beslagen en dålig mätare på smugglingens verkliga omfattning. Undersökningen har emellertid måst utgå från det hypotetiska antagandet — vilket säkerligen för vissa perioder är behäftat med betydande fel — att den beslagtagna kvantiteten står i ett konstant förhållande till den totala insmugglade kvantiteten och alltså är användbar som mätare på den sistnämndas variationer.

För att belysa det formella samband som råder mellan kvantiteten till landet insmugglad sprit och antalet beivrade fylleriförseelser under motsvarande tidsperioder har beräknats korrelationskoefficienterna mellan de båda seriernas månadsvärden för några olika perioder, varvid resultatet blivit följande:

	Korrelations- koefficient	Antal observa- tioner
1922—24	0.64 S	36
1926—33	0.29 S	96
1933—35	0.30 S	36
1935—37	0.54 S	36

Dessa siffror förkastar inte hypotesen, att ett visst samband förefinnes mellan *beslagtagen* smuggelsprit och fyllerifrekvens. Korrelationskoefficienten är störst för perioden 1922—24, alltså åren innan motåtgärderna mot smugglingen hunnit få den effektivitet, som de senare fick. Detta stämmer visserligen bra med hypotesen men bör tolkas försiktigt. Det är möjligt, att man kan finna en senare period, som ger lika stor eller större koefficient.

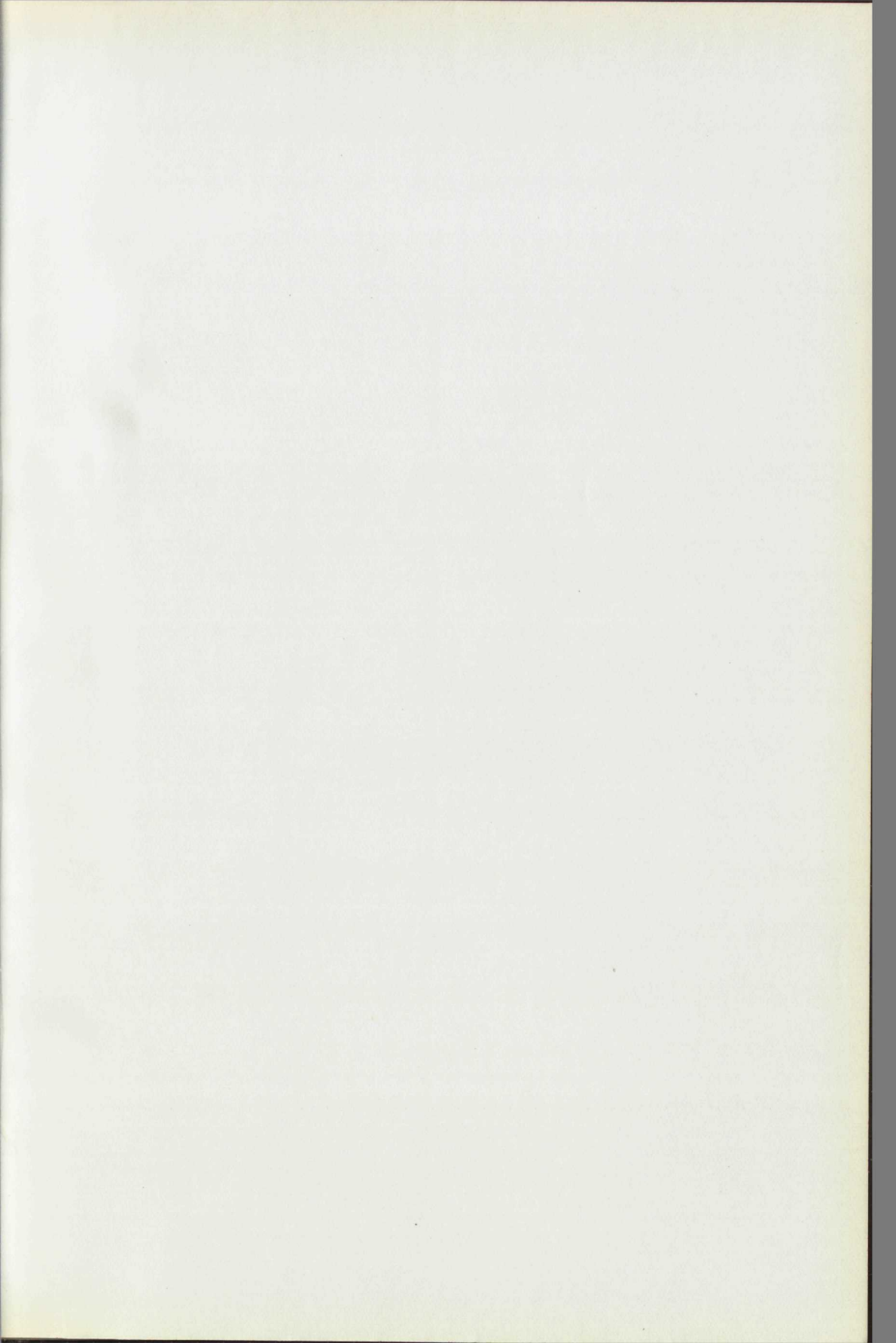
100
101
102
103
104
105

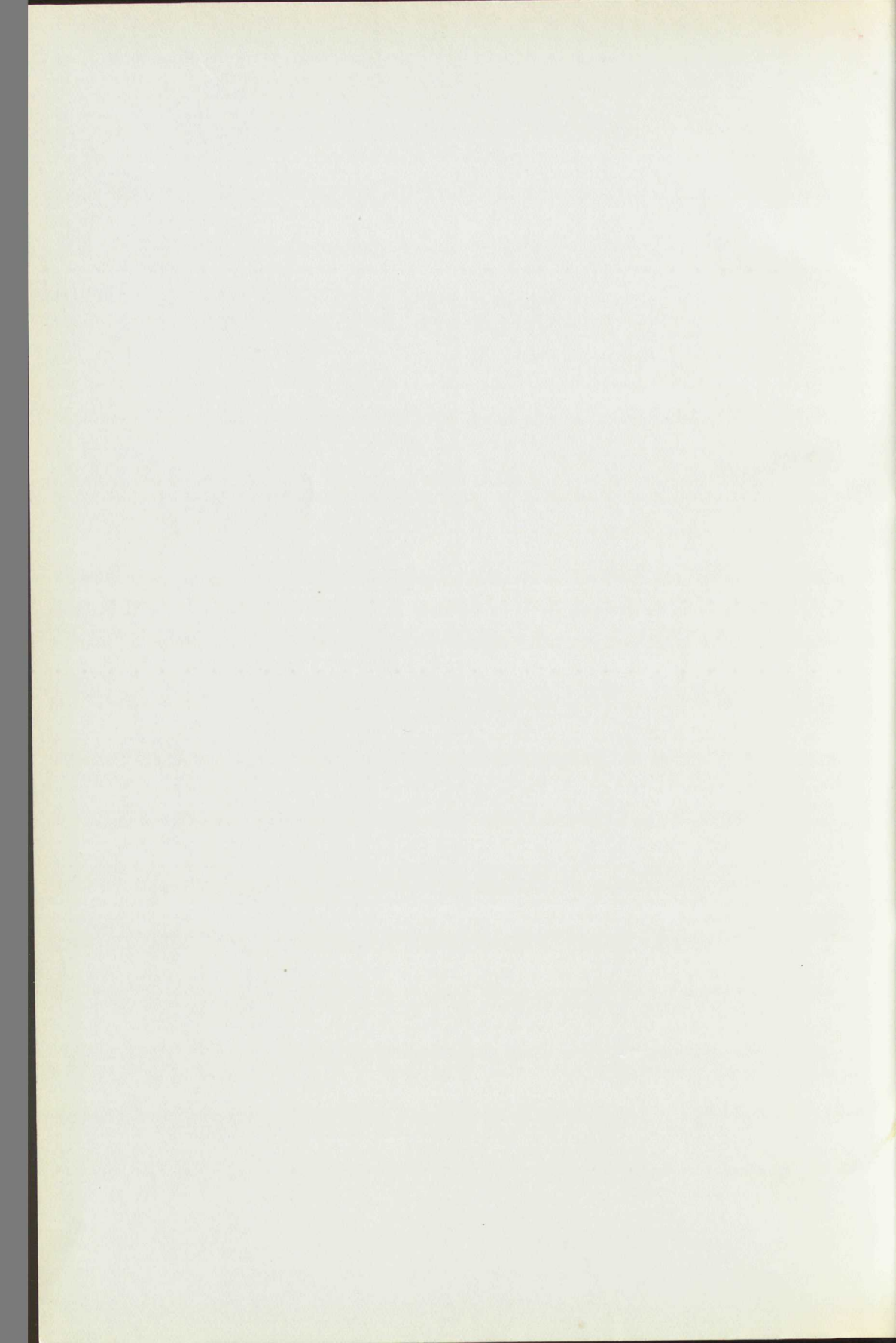
Year	Value	Percentage
1950	100	100%
1951	105	105%
1952	110	110%
1953	115	115%
1954	120	120%
1955	125	125%
1956	130	130%
1957	135	135%
1958	140	140%
1959	145	145%
1960	150	150%

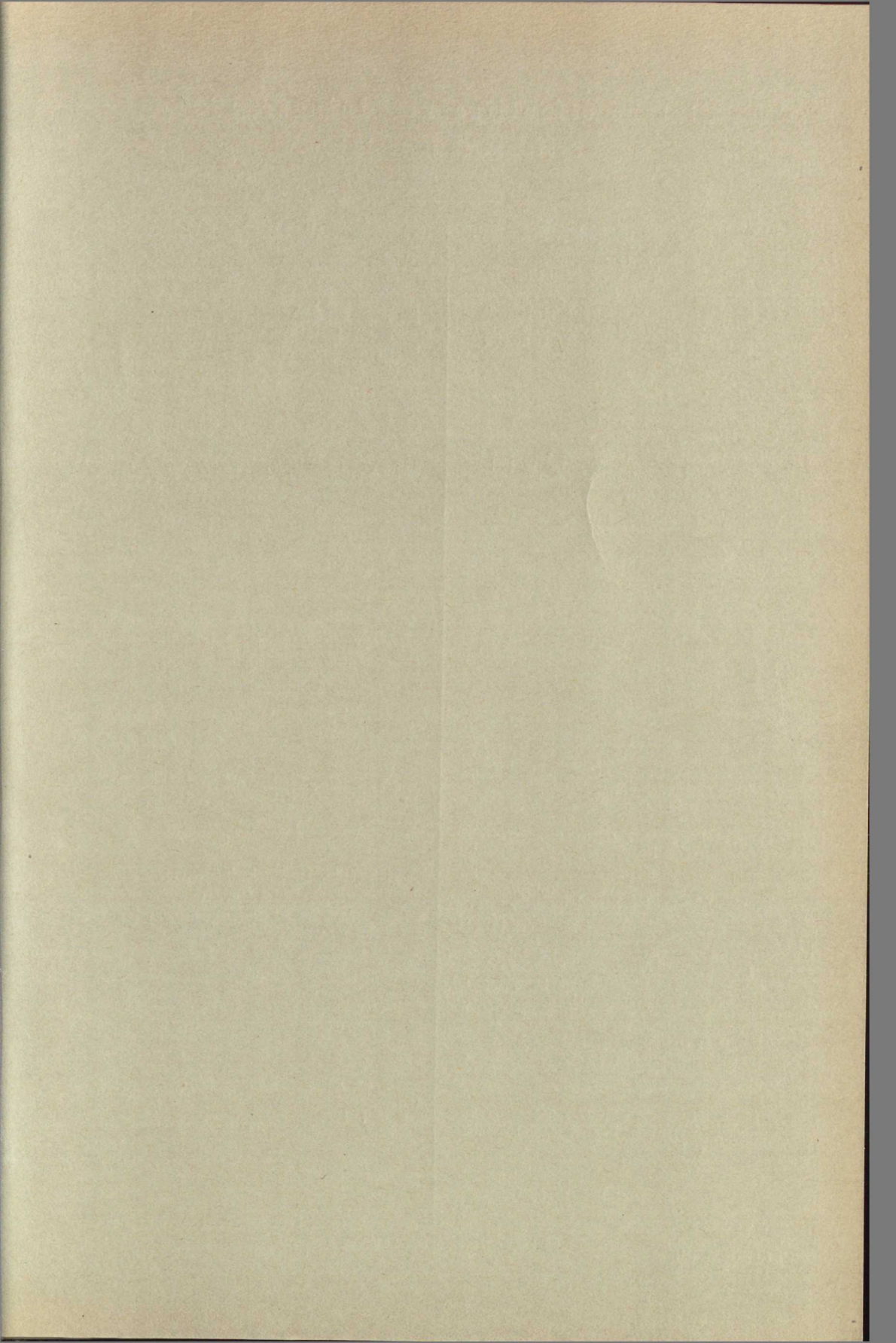
The following table shows the percentage of the population of the United States in each age group from 1950 to 1960. The population of the United States in 1950 was 150,000,000. The population of the United States in 1960 was 170,000,000.

106
107
108

109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120

Statens offentliga utredningar 1951

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

- Förslag till naturskyddslag m. m. [5]
- Betänkande med förslag till ny ägofredslagstiftning. [20]
- Förslag till sjömanslag m. m. [22]
- Förslag till lagstiftning om förbud mot bebyggelse m. m. inom vissa strandområden. [40]
- Betänkande med förslag till utlänningslag m. m. [42]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- Principer för dyrortsgrupperingen. [7]
- Promemoria med förslag till allmän verksstadga. [12]
- Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

- 1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. [13]
- Betänkande med förslag rörande utformningen av åtgärder för ökad skattefinansiering av kommunala investeringar. [24]

Politi.

- Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. [8]
- SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. [19]
- Kejnekommisionens utredning. [21]
- Den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade. [31]
- 1944 års nykterhetskommitté. 1. Statistiska undersökningar kring alkoholföräran. [43]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1943 - juni 1950 jämte sakregister till delarna 1-10. [11]
- Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barn tillsyn. [15]
- Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. [17]
- Socialvårdskommitténs betänkande. 18. Utredning och förslag angående begravningshjälpförsäkring. [23] 19. Utredning och förslag angående yrkesskadeförsäkringslag. [25]
- Ekonomiskt långtidsprogram 1951-1955. [30]
- Ungdomen möter samhället. Ungdomsvårdskommitténs slutbetänkande. [41]

Hälsa- och sjukvård.

- Vatten- och avloppsfrågan. [26]
- Betänkande angående omorganisation av apoteksväsendet i riket m. m. [34]

Allmänt näringsväsen.

- Näringslivets lokalisering. [6]
- Landsbygdslektrifieringens utbredning år 1950. [14]
- Konkurrensbegränsning. Betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Del 1. [27] Del 2. Bilagor. [28]
- Bränsle och kraft. Orientering rörande Sveriges energiförsörjning. [32]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

- Betänkande angående producent- och kontantbidrag till vissa innehavare av mindre jordbruk. [39]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

- Den svenska byggnadsmaterialmarknaden. Produktion, distribution och prissättning av jord- och stenindustriens material. [35]
- Skor. [38]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

- Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. [3]
- Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. [10]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Statligt stöd åt svensk filmproduktion. [1]
- Antagningen av medicine studerande m. fl. [4]
- 1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverskamheten, personal-, institutions- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befordringsväsendet. [9]
- Filmcensuren. Betänkande 1. [16]
- Skolöverstyrelsens organisation. [29]
- 1946 års kommitté för sjukskötersk utbildningen. 2. Högre utbildning av sjuksköterskor m. m. 3. Specialutbildning av sjuksköterskor. [33]
- Arkiv- och biblioteksfilmning. [36]
- Universitetskanslersämbetets uppgifter och organisation m. m. [37]

Försvarsväsen.

- Försvarets personaltjänst. 1. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.